

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YIL 501

**FETİH
DEVAM
EDİYOR**

NOAM CHOMSKY KİTAPLIĞI 3

**NOAM
CHOMSKY**

CHOMSKY, ABD VE BATI'NIN DIŞ
POLİTİKALARINI BU ŞEKİLDE ÖZETLİYOR:
YIL 501 – FETİH DEVAM EDİYOR.

"Avrupalılar, 'öldürmek üzere savaşıyordu' ve kana susamışlıklarını tatmin edecek araçlara da sahiplerdi. Amerika kolonilerinde, yerliler İspanyollar ile Britanyalıların vahşiliklerinden şaşkınlığa düşmüştü...

Dünya nüfusunun çoğu için bu çatışmalar büyük ölçüde rakip uyuşturucu çeteleri ya da mafya babaları arasındaki çatışmalara benzer. Tek mesele, hırsızlık ve cinayet hakkına kimin sahip olacağıdır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD küresel polis haline gelmiş, imtiyazın çıkarlarını garanti etmiştir. Dolayısıyla, saldırganlık, uluslararası terörizm, katliam, işkence, kimyasal ve bakteriyolojik savaş ve akla gelebilecek her türlü insan hakkı ihlali alanlarında etkilileyici bir sicile sahip olmuştur. Şaşırtıcı değildir, oyunun kuralı budur. Ayrıca bu olguların ana akımın dışında ara sıra belgelenmesinin yetkililer arasında sınır krizlerine yol açması da şaşırtıcı değildir."

Çeviren: Mengü Gülmen

ithaki

ithakiyayinlari

ithakiyayinlari

ithakiyayinlari

30 TL

İnternet Satış:
www.ilknokta.com
www.ithaki.com.tr

Noam Chomsky (1928 -) Dünyaca ünlü ABD’li düşünür Noam Chomsky, uluslararası ilişkiler, medya, ABD dış politikası ve insan hakları üzerine çalışmalarıyla tanınmaktadır.

İthaki Yayınları’nın Noam Chomsky Kitaplığı dizisinden daha önceden çıkan kitaplar *Kader Üçgeni* ve *Devlet Uğruna’dır*. *Rogue States: The Rule of Force in World Affairs*, *The Washington Connection and Third World Fascism*, *After the Cataclysm*, *Turning the Tide* isimli eserleri de İthaki Yayınları tarafından yayımlanacaktır.

Yıl 501
Fetih Devam Ediyor

Year 501: The Conquest Continues

Noam Chomsky

İthaki Yayınları - 1243

Yayın Koordinatörü: Tuğçe Nida Sevin

Redaksiyon: Mert Tanaydın

Kapak Tasarım: Şükrü Karakoç

Kapak Uygulama: Hamdi Akçay

Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: B Elif Balkın

1. Baskı Ağustos 2017, İstanbul

ISBN: 978-605-375-699-6

Zm

Sertifika No: 11407

Türkçe Çeviri © Mengü Gülmen, 2016

© İthaki, 2017

© Noam Chomsky, 1993

Orjinali *Year 501: The Conquest Continues* ismiyle İngilizce olarak yayımlanmıştır.

Bu eserin tüm hakları AnatoliaLit Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır.
Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

Düzenleme
Ny.Ozlem

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.

Caferağa Mah. Neşe Sok. 1907 Apt. No: 31 Moda, Kadıköy - İstanbul

Tel: (0216) 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34

editor@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık

Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul

Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97

Sertifika No: 29652

Noam Chomsky

YIL 501

Fetih Devam Ediyor

Çeviren

Mengü Gülmen

İçindekiler

2015 Baskısına Önsöz	7

KISIM I

ESKİ ŞARAP, YENİ ŞİŞELER	13
1. “Büyük Boyun Eğdirme ve Fetih Çalışması”	15
2. Dünya Düzeninin Sınır Hatları	53
3. Kuzey-Güney/Doğu-Batı	95

KISIM II

YÜKSEK İLKELER	137
4. Demokrasi ve Pazar	139
5. İnsan Hakları: Pragmatik Kriter	163

KISIM III

İNATÇI TEMALAR.....	187
6. “Olgun Bir Meyve”	189
7. Eski ve Yeni Dünya Düzenleri: Latin Amerika	208
8. Haiti Trajedisi	261
9. Sorumluluk Yükü	291

KISIM IV

ANILAR.....	309
10. Tarihi Öldürmek	311
11. Yurtta Üçüncü Dünya.....	360
Kısaltmalar	378
Notlar	380
Kaynakça	401

2015 BASKISINA ÖNSÖZ

“Avrupa Soykırımının Kökenleri” üzerine derinlemesine (ve nadir) bir analizinde, İsveçli yazar Sven Lindqvist “Britanya İmparatorluğu’nun hükümdarlarının... devasa ölçekteki insanlık suçlarının failleri olarak yirminci yüzyılın diktatörleri ile eşdeğer görüleceklerini” öngörmüştü. Bu canice suçları daha da nadir görülecek bir şekilde kabul eden İngiliz emperyalizm tarihçisi Bernard Porter, *Times Literary Supplement*’te, biriken kanıtlara dayanarak bu yargının “neredeyse makul görüldüğünü” yazmıştı.¹

New York Review of Books oldukça farklı bir resim sunuyordu. Burada, batı yarıküreye ulaşan Avrupalıların, “Avrupalılarınkine oranla umutsuz ölçüde geri kalmış ilkel bir teknolojiye sahip, çiftçilik ve avcılıkla uğraşan insanların seyrek şekilde doldurduğu kocaman bir kıta” bulduklarını okuruz. “Tropik ormanlardan donmuş kuzeye uzanan uçsuz bucaksız ve bozulmamış dünyada, belki de en fazla bir milyon kişi vardı.” Tarihin bu versiyonu, zengin ve karmaşık medeniyetleri, şehirleri, kapsamlı ticari yapıları ve birçok önemli teknolojik gelişmeleri bulunan, toplamda belki de 80 milyon kişiyi yok sayar.²

İnkârcılığın gerçekten etkileyici bir ölçekte uygulanması.

Gerçekten de dünya çapındaki kurbanların, tek bir önemli anlamda “umutsuz ölçüde geri kalmış” oldukları doğrudur: Avrupa’nın savaş teknolojisine ve kültürüne sahip değillerdi ve savaş tarihçisi Geoffrey Parker’ın gözlemlediği gibi, Adam Smith için o zamandan son derece açık bir fenomen olduğu üzere, “Avrupa’nın savaşçılığının her şeyi yıkan öfkesinden dehşete düşmüşlerdi.”

Önde gelen fikir dergilerinden birindeki aşırı inkârcılığa tepki olarak herhangi bir mektup yayınlanmamıştı. Ancak, dört ay sonra,³ editörler yalnızca Kuzey Amerika’daki nüfus tahminlerine değinip geri kalanları yine yok sayan bir “düzeltme” yayınlamıştı. Bu da yayınlanacak bir yoruma yol açmamıştı.

Elinizdeki kitap on yıllar öncesinden beri, çok da gizli olmayan kaynaklarda bilinenlerin bir kısmını ele almaktadır.

Emperyalist fethin en vahşi türlerinden biri, diğer fetih türlerinin aksine, yerli nüfusları pek de hoş olmayan şekilde yerlerinden eden yerleşimci koloniciliğidir. Kuzey Amerika'nın İngiliz koloniler tarafından işgali bu durumun örneklerinden biridir ve elbette dünya tarihinde sıra dışı bir öneme sahiptir. Muhakkak ki fetih ilk günlerinden itibaren en asil niyetlerle gerçekleştirilmişti. Koloniler sadece yerlilerin çaresiz yardım taleplerine cevap vermekteydi. 1629 yılında, Kral I. Charles koloniye ilk iznini verdiğinde yaratılan Massachusetts Körfezi Kolonisinin Büyük Mührü, bir yerlinin okunu barış anlamına gelecek şekilde yere bakar durumda tuttuğunu ve ağzından üzerinde kolonicilere yönelik "Gelip bize yardım edin" yazısının bulunduğu bir parşömenin çıktığını resmeder. Yani kolonileşme, "insani müdahale" fenomeninin ilk örneklerinden biriydi.

Peşlerinden gelen diğerleri gibi, yeni Cumhuriyet'in ileri gelenleri de, yerlilerin çağrısına verdikleri nazik cevabın sonuçlarına şaşırmıştı. Yüksek Mahkeme Yargıçı Joseph Story, koloniler "onlara daima saygı göstermiştir," diyordu, ama yine de, yerli nüfus "kurumuş sonbahar yaprakları gibi" ortadan kaybolmuştu – yalnızca (zavallı ölüm-lülerin anlayamayacağı) "İlahi bilgeliğe" atfedebildiği bir gizem.

Ancak diğerlerinin ne yaptıkları konusunda bir şüpheleri yoktu. Yeni bağımsızlığını kazanan Amerika kolonilerinin ilk Savaş Bakanı, Devrim Savaşı kahramanı General Henry Knox, "Birlik'in en yoğun nüfuslu bölgelerindeki yerlilerin tümünün, Yerliler için Meksika ya da Peru'daki fatihlerin davranışlarından çok daha yıkıcı olan" yöntemlerle "tamamen yok edilmesini" tarif ediyordu, ki bu hiç de azımsanacak bir başarı olmazdı. İlerleyen yaşlarında, John Quincy Adams, "bu denli insafsız ve kalles bir zalimlikle yok ettiğimiz o saf yerli Amerikalı ırkının" kaderinin, "bu ulusun en korkunç günahları arasında olduğuna ve Tanrı'nın bir gün bunu yargılayacağına" inanıyordu. Yalnız değillerdi.

Ancak inkârcılık çok daha kolaydır. Sürekli olarak bunun içinde yaşıyoruz. Günümüze gelirse, hâkim gelenek 2014'ün son günlerinin iki önemli haberi ile oldukça açık şekilde göz önüne serilmiştir:

Senato'nun işkence konusundaki kararının özetinin yayınlanması ve Küba ile ilişkilerin yeniden kurulması. Her iki olay da, geleneksel inkârcılığı barındıran çok miktarda yorum doğurmuştur.

Senato raporuyla ilgili olarak, inkârcılık *New York Times*'in analizlerinden birinde geçen sıradan bir cümlede çok doğru şekilde gösterilmişti: "Rapor işkenceyi ahlâki ya da hukuki temellerden kınamakla pek vakit harcamamış. Bunun yerine temelde pratik bir soruna odaklanmış: İşkence faydalı bir işe yaradı mı? Tek tek vakalara bakarak, rapor koşulsuzca 'hayır' cevabını verir."⁴

Kısacası Kutsal Devlet hata yapamaz. En kötü ihtimalle, başarısız girişimlerde bulunur.

Senato raporunun ifşa ettiği işkencenin kullanımını, haberi takip edenlerin neredeyse üçte ikisinin onayladığını ortaya koyan kamuoyu yoklamalarına dair birçok ağıt vardı.⁵ Ancak halkın tavrına dair ifade edilen endişeler yersizdi. Halk tek sorunun işkencenin işe yarayıp yaramadığı konusunda büyük ölçüde Demokrat Partili Senato soruşturmacıları ile hemfikir, sadece olgusal bir soruda fark vardı: İşe yaradı mı, yaramadı mı? Belki halk hatalı bilgilendirilmişti ancak büyük çoğunluğun ifade ettiği değerler, raporu hazırlayan liberal Demokrat Partililerle uyumlu görünmektedir.

İşkencenin elmalı turta kadar Amerikalı bir kavram ve Amerika'nın serveti ile gücünün kaynağı olduğunun, ilk kölelerin geldiği 500 yıl önce başladığının kabul edilmesini beklemek biraz fazla iyimserlik olur. Güney'in vahşi köle işçi kampları, Sanayi Devrimi'nin yakıtını sağlayan pamuğu üretmiş, Kuzeydoğu'daki tüccarları, bankerleri ve üreticileri zengin etmişti. Zamanın en gelişmiş sanayi tesislerinin kurulumunun yanı sıra, geniş bir türev sanayiler yelpazesinin de oluşmasında büyük rol oynamış, daha da genel olarak sadece ABD'de değil, İngiltere'de ve kıta Avrupası'nda modern ekonominin yaratılmasında kritik bir öneme sahip olmuşlardı. Sadistçe işkence, bu korkunç tarihin önemli unsurlarından biriydi. Pamuk toplamada üretkenliğin, sanayide olduğundan çok daha hızlı artmasının sebebi buydu. Bu başarıdan sorumlu en önemli teknik yenilikler, kamçı ve silahtı. Bu utanç verici tarih, kölelerin özgürleştirilmesiyle son bulmamıştır.⁶

İşkence aynı zamanda ABD müdahalelerinin ayrılmaz bir parçası olmuş olsa da, Cheney-Rumsfeld döneminden yıllar önce, bu işi taşeronlara devretmek çok daha normaldi ve bu suç sınır ötesine kaçırma programlarında tekrarlanmıştı.

Küba konusundaki kökten inkârcılık da daha az etkileyici değildir. Senato'nun işkence hakkındaki raporunda olduğu gibi, başkalarının ilişkilerin normalleşmesine yönelmeyle ilgili duyurusu, Kutsal Devlet'in suçlarına dair herhangi ahlâki ya da yasal sorun olamayacağını açıkça ortaya koymuştu. Her zamanki gibi, bu da pek yorumlanmadan geçiştirilmişti.

Ancak Başkan Obama, bu utanç verici normun aşılmasını sağlamıştı. Ulusa seslenişinde şöyle demişti:

Amerika Birleşik Devletleri, bu elli yılda Küba'da demokrasiyi ve insan haklarını gururla savundu. Bunu öncelikle adayı yalıtmayı hedefleyen, Amerikalıların başka yerlerde kullanabildikleri en temel seyahat ve ticaret haklarını engelleyerek yaptık. Bu politika son derece iyi niyetli bir amaca sahip olsa da, bu yaptırımları bizden başka hiçbir ülke uygulamadı ve bu da Küba hükümetine kendi halkına kısıtlamalar getirmek için bir gerekçe vermenin ötesinde bir işe yaramadı. ... Bugün size dürüst davranıyorum. Aramızdaki tarihi asla silemeyeceğiz.⁷

Obama hakkında ne düşünersek düşünelim, bu gösteriyle sildiği tarihten habersiz olduğunu söyleyemeyiz. "Dünyanın tüm terörünü" Küba'ya getirmek üzere tasarlanmış katliam dolu bir terör savaşı da bu tarihin içindedir; bu yorum tarihçi ve Kennedy'nin danışmanı Arthur Schlesinger'in, başkan tarafından kardeşi Robert Kennedy'ye en büyük önceliği olarak atanan hareket için kullandığı tümcede yer alır. Binlerce insanın öldürülmesinin yanı sıra büyük ölçekli yıkımın dışında, dünyanın tüm terörü, yakın zamandaki araştırmaların ortaya çıkardığı üzere, dünyayı yok edecek bir nükleer savaşın eşiğine getirmekte büyük bir etkendi. Yönetim, füze krizi çözülür çözülmez terör saldırılarına yeniden başlamış, bu saldırılar yıllar boyunca devam etmişti. Dönemin yazarları bu hoş olmayan konudan, "Fidel Castro'ya yönelik tuhaf suikast planlarından,"⁸ bahsederek kaçınmayı tercih eder; bu planlar yeterince gerçek olsa da, Kennedy kardeşlerin Domuzlar Körfezi işgalinin

başarısız olmasının ardından başlattığı terör savaşının yalnızca küçük bir unsurudur.

Gerçek tarih, aynı zamanda Küba'nın kalkınmasını engelleyen ve uzun süredir tüm dünya (İsrail hariç) tarafından itiraz edilen ekonomik savaşı da içerir. Bağımsızlıktan bu yana silah zoruyla çalınanların geri verilmesini talep etmesine rağmen, Küba'nın güneydoğusunun, en büyük limanı dahil olmak üzer askeri işgalini de içerir. ABD tahakkümüne direnen saygısız Kübalılardan intikam hırsı o kadar fazlaydı ki, iş dünyasının güçlü unsurlarının – ilaç, tarım, enerji– arzularını bile yok saydırmıştır – ABD dış politikasında sıra dışı bir gelişme. Washington'ın zalim ve intikamcı politikaları, ABD'yi yarıkürede neredeyse yalnız bırakmış, dünya çapında kınama ve alaya sebep olmuştur. Washington ve müritleri, Obama'nın da dediği gibi Küba'yı “yalıttıklarını” söylemeyi sever, ancak kayıtlar, yalıtılanın ABD olduğunu gösterir, ki kısmi değişikliğin de birincil sebebi olasılıkla budur.

Elbette, “kısmi” değişiklik. Ambargo, tüm dünyaya rağmen devam etmektedir. Turizm engellenmektedir. Diğer açılardan da Küba'nın ABD'nin iradesine ve şiddetine boyun eğmeyi reddetmesi, Başkan Obama'nın da belirttiği üzere, üzerine yorum yapmaya bile değmeyecek gerekçelerle devam edecektir.

Yurt içindeki görüşler de elbette Obama'nın “tarihi hareketinde” bir etkindir – gerçi halk, önemsenmese de, uzun süredir normalleşmeyi tercih ediyordu. 2014'teki bir CNN anketi bugün Amerikalıların yalnızca çeyreğinin Küba'yı ABD'ye karşı ciddi bir tehdit olarak gördüğünü göstermiştir; otuz yıl önce, Başkan Reagan dünyanın muskat başkentinin (Grenada) ve Teksas'a iki günlük yürüyüş mesafesindeki Nikaragua ordusunun yaşamlarımıza yarattığı tehditten bahsettiği dönemde bu oran üçte iki civarındaydı. Korkular artık biraz durulduğuna göre, belki de nöbetimizi biraz daha rahat tutabiliriz.⁹

Burada önemli olan, bu suçların ne kadar kolayca inkâr edilebildiğidir. “Size karşı dürüst oluyorum. Aramızdaki tarihi asla silemeyiz,” gibi cümleleri hiç utanmadan, saygın aydın çevrelerde –en azından yurt içinde– hiç yorumlanmadan es geçileceklerin-

den emin şekilde kullanarak tarihi tamamen silmek bile mümkündür.

Ancak bu ciddi suçların kabul edilmemesinin hiç eleştirilmediğini varsaymak da hatalı olur. *New York Times*'ın "Bay Obama'nın Küba'ya dair Tarihi Hareketi"ni öven başyazısının hemen altında, "Editörün Not Defteri"nde devletin "suçlarına dair pek az soruşturma ya da nedamet bulunması" sertçe eleştiriliyordu. Burada yapılan atıf, "Sovyetler Birliği'nin Putin Rusyası'nda pek az hatırlanan suçları" nadır – elbette bizden son derece farklı olarak.¹⁰

Bunların hiçbiri şaşırtıcı olmamalıdır. Neticede yeni şeyler değildir. Ağır işkence, büyük ölçekli terör ve ekonomik olarak boğma gibi suçlar, yine de "tüm diğer savaş suçlarından yalnızca kendi içinde bütünün toplu kötülüğünü barındırdığı için ayrılan en büyük uluslararası suç" (yani saldırganlık suçu, ki en son aşırı örneği ABD-İngiltere'nin Irak işgalidir) olarak tanımlanan Nüremberg Mahkemelerinden çok daha hafif kalır. Başkan Obama, bunu "stratejik bir hata" olarak andığı için övülmüş, Afganistan işgalini aynı faydacı temellerden eleştiren Rus liderlere katılmıştı – ancak Ruslar, bu üstün ilkeli duruşları sayesinde Batılıların övgülerine nail olamamıştı.

Aynı ilkeler 500 yıllık emperyalist suç tarihinde ve bu tarihin yazımında da bolca örneklenmiştir; bu tarihten bazı örnekler aşağıdaki metinde verilmiştir ve aslında günümüze kadar pek de değişmeden gelmiştir.

KISIM I

Eski Şarap, Yeni Şişeler

“Büyük Boyun Eğdirme ve Fetih Çalışması”

1992 yılı, dünyaya hükmeden toplumların ayrıcalıklı kesimlerinde oldukça kritik bir ahlâki ve kültürel zorluğa yol açmıştır. Bu toplumlarda, özellikle de emperyalist egemenlik altından çıkan ilk Avrupa kolonisinde, yüzyıllar süren halk mücadelelerinin özgürlüğü büyük ölçüde elde etmiş olması ve bağımsız düşünce ile hedefli eylemler için birçok fırsat yaratmış olması, bu zorluğu daha da artırmıştır. Bu zorluğun daha sonraki yıllarda nasıl ele alındığı, dünyanın kaderini etkileyecekti.

11 Ekim 1992, kimi zaman dünya tarihinin Kolomb Çağı ya da Vasco da Gama Çağı (yağma heveslisi maceracılaran hangisinin kıtaya daha önce ulaştığına göre) olarak anılan Eski Dünya Düzeni'nin 500. yılının sonuydu. Ya da, Nazilerin yöntemlerini ve ideolojilerini, dünyanın büyük kısmına egemen olan Avrupalı işgalcilerinkilerle karşılaştıran bir hatıra yapıtının başlığından ödünç alırsak, “500 yıllık Reich”ın.¹ Bu Eski Dünya Düzeni'nin ana teması, fatihler ile fethedilenler arasındaki küresel ölçekte bir çatışmaydı. Çeşitli şekiller almış, farklı şekillerde adlandırılmıştı: Emperyalizm, neosömürgecilik, Kuzey-Güney çatışması, merkeze karşı çevre, G-7 (önde gelen 7 kapitalist sanayi toplumu devleti) ve uydularının karşısında diğerleri. Ya da, daha basitçe, Avrupa'nın dünyayı fethi.

Burada “Avrupa” derken, Avrupa'nın kurduğu (aralarından biri günümüzdeki kutsal savaşın liderliğini yapan) kolonileri de dahil ediyoruz; Güney Afrika jargonunu kullanırsak, Japonlar, (neredeyse) tamamen kabul edilecek kadar zengin “fahri beyazlar” olarak ka-

bul edilir. Japonya Güney'in fetihten kurtulmuş birkaç parçasından biriydi ve belki de tesadüf olmayan şekilde, birkaç eski kolonisiyle beraber merkeze katılmıştı. Bağımsızlık ile kalkınma arasındaki ilişkide bir tesadüften fazlasının bulunduğu fikri, sömürgeleştirilen kimi parçaları Üçüncü Dünya benzeri bir yol izlemiş olan Batı Avrupa'ya bakıldığında daha da güçlenir. Önemli örneklerden biri, şiddetli şekilde fethedildikten sonra, Güney'in itaatini temin etmek üzere seçici şekilde uygulanan "serbest ticaret" uygulamaları aracılığıyla gelişmesi engellenen İrlanda'dır – buna bugün "yapısal düzenleme," "neoliberalizm," ya da "asil ideallerimiz" denir, ki elbette 'biz' bunlardan muaf tutuluruz.²

Adam Smith, "Amerika'nın ve Doğu Hint diyarına Ümit Burnu üzerinden geçişin keşfi, insanlık tarihinin kaydettiği en önemli iki olaydır," diye yazmıştı 1776'da: "İnsanlığın bu büyük olaylardan ne faydalar ya da zararlar elde edeceğini hiçbir insan zihni öngöremez." Ancak dürüst bir gözün neler olduğunu görmesi mümkündü. Smith, "Amerika'nın keşfi... Avrupa'nın durumuna... kesinlikle çok büyük bir katkı yaptı," yazmıştı, "üretim güçlerinin" ve "reel gelir ile servetin" inanılmaz şekilde artmasına yol açan "yeni ve tükenmeyecek bir pazar açmıştı." Kuramsal olarak, "yeni alışverişler kümesi... eski kıta için kesinlikle olduğu gibi, yeni kıta için de doğal olarak faydalı olmalıydı." Ancak bu gerçekleşmeyecekti.

Smith, "Avrupalıların vahşi adaletsizliği, herkes açısından faydalı olması gerekecek bir olayı, bu talihsiz ülkelerin birçoğu için yıkıcı ve harap edici bir hale getirmiştir," diye yazıyor, kendisinin "siyasal doğruculuk" suçunun –güncel kültür yönetiminin söyleminden ödünç alırsak– erken temsilcilerinden biri olduğunu ortaya çıkartmaktadır. Smith "Hem Doğu hem de Batı Hint diyarlarının... yerlileri için," diye devam eder, "bu olaylardan doğabilecek tüm ticari faydalar, doğurdukları acı talihsizliklerin içinde batmış ve kaybolmuştur." Avrupalılar sahip oldukları "güç üstünlüğü" ile, "bu uzak ülkelerde her türlü adaletsizliği umursamazca gerçekleştirebilmişlerdi."

Smith Kuzey Amerika'nın yerlilerinin adını anmaz: "Amerika'da vahşilerden herhangi bir anlamda üstün yalnızca iki ulus vardı

[Peru, Meksika] ve bunlar da neredeyse keşfedilir keşfedilmez yok edilmişti. Geri kalanı vahşilerdi.” – İngiliz fatihler için elverişli bir fikir, dolayısıyla da 1960’ların kültürel uyanışı birçok gözü sonunda açana kadar akademide bile kalıcı olmuş bir fikirdi.

Yarım yüzyıldan uzun bir süre sonra, Hegel, tarih felsefesi derslerinde aynı konular üzerinde otoriter şekilde konuşmuştur: “Dünya Tarihi’nin son aşamasına” yaklaşırken, “*Alman dünyasında*” Tin “tam olgunluğuna ve *gücüne*” erişirken özgüvenle doludur. Rahat zirvesinden konuşurken, yerli Amerika’nın fiziksel ve “psikolojik olarak güçsüz” olduğunu, kültürünün “Tin ona yaklaşır yaklaşmaz yok olacak kadar” zayıf olduğunu söyler. Dolayısıyla “aborijinler... Avrupa etkinliğinin bir nefesiyle yavaşça yok olmuştu.” “Hafif ve tutkusuz bir tavır, ruhsuzluk ve çömelmiş bir boyun eğme... Amerika yerlilerinin ana özellikleri,” o kadar “miskindirler” ki, nazik “Keşiflerin otoritesi” altında, “gece yarısında evlilikle ilgili görevlerini bile onlara bir çanın hatırlatması gerekmektedir.” Zenciden bile daha alçak durumdaydılar, herhangi bir “saygı ve ölümlülük düşüncesinin –his dediğimiz her şeyin” – ötesinde, “tamamen vahşi ve evcilleşmemiş durumunda doğal insan”; “bu tür bir karakterde... insanlıkla uyumlu hiçbir şey yoktur.” “Zenciler arasında ahlâki duygular pek zayıftır, hatta daha doğrusu hiç yoktur.” “Ebeveynler çocuklarını satar, çocuklar da ebeveynlerini, hangisi fırsat bulursa,” ve “Zencilerin çokeşliliğinin de amacı sıklıkla her biri köle olarak satılacak birçok çocuk sahibi olmaktır.” “Basit bir Şey – değersiz bir nesne” seviyesindeki yaratıklar, “Zenciler arasında insani hislerin doğuşunun sebebi olan,” “daha yüksek bir ahlâk ve onunla ilişkili kültüre katılmalarını” sağlayan köleliği kaldırmaya çalışan insanlara “düşman” muamelesi yapmaktadır.

Yeni Dünya’nın fethi, tarihte benzeri olmayan iki devasa demografik felakete sebep olmuştur: Batı yarıkürenin yerli nüfusunun neredeyse tamamen yok edilmesi ve köle ticaretinin genişletilip fatihlerin ihtiyaçlarını karşılar hale getirilirken tüm kıtaya boyun eğdirilip Afrika’nın harap edilmesi. Asya’nın da büyük kısmı “korkunç talihsizlikler” yaşamıştır. Yöntemler değişse de, fethin temel temaları geçerliliklerini ve dayanıklılıklarını sürdürmektedir

ve gerçekler ile “vahşi adaletsizliğin” sebepleri dürüstçe ele alınana dek sürdürecektir.³

1. “Avrupalıların Vahşi Adaletsizliği”

İspanya-Portekiz fetihlerinin yurt içi karşılıkları da vardı. 1492’de İspanya’nın Yahudi topluluğu sınır dışı edilmiş ya da din değiştirmeye zorlanmıştı. Milyonlarca Mağribi de aynı kaderi paylaşmıştır. Granada’nın 1492 yılında, sekiz yüzyıllık Mağribi egemenliğini sonlandırarak düşüşü, İspanyol Engizisyonu’nun barbarca yöntemlerinin yayılabilmesini sağlamıştır. Fatihler klasik öğrenimin zengin kayıtlarını içeren paha biçilmez kitapları ve elyazmalarını yok etmiş, çok daha hoşgörülü ve kültürlü bir Mağribi hükmünde gelişen uygarlığı yıkmıştır. İspanya’nın düşüşü, ayrıca dünya fethinin ırkçılığı ve vahşeti –Afrika tarihçisi Basil Davidson’ın sözleriyle “Kolomb’un laneti”⁴– için sahne hazırlanmıştı.

İspanya ve Portekiz yakın zamanda başat rollerinden edileceklerdi. İlk büyük rakip, büyük ölçüde 16. yüzyılda ele geçirdiği ve zorla elinde tutmayı başardığı Baltık ticareti sayesinde çok daha fazla sermayeye sahip olan Hollanda’ydı. 1602’de kurulan Hollanda Doğu Hindistan Şirketi’ne (VOC–*Vereenigde Oost-Indische Compagnie*) savaş açma ve anlaşma yapma hakkı da dahil olmak üzere neredeyse bir devletin tüm yetkileri verilmişti. Teknik olarak bağımsız bir girişimdi, ama bu bir yanılsamaydı. M. N. Pearson, “VOC’nin metropolitan siyasi denetimden görünürdeki özerkliği,” diye yazar, “VOC’nin devletle aynı şey olmasından” kaynaklanıyordu, devletin kendisi de zaten Hollandalı tüccarlar ve finansçılar tarafından kontrol ediliyordu. Son derece basitleştirilmiş haliyle, modern siyasi ekonomiden bir şeyler görmeye başlarız: İçerden yönetilen yatırımları ve ticaretleri bulunan, servetleri ve nüfuzları harekete geçirdikleri ve büyük ölçüde kontrol ettikleri devlet gücüyle kurulup sürdürülen uluslarüstü finansal ve endüstriyel kurumların hükmettiği bir siyasi ekonomi.

Hollanda kapitalizminin tarihçilerinden biri “VOC, egemen gücün işlevleri ile iş ortaklığının işlevlerini bir araya getirmiştir,”

diye yazar: “Siyasi kararlar ve iş kararları şirket yöneticileri ve memurlardan oluşan aynı hiyerarşi içinde alınıyordu ve başarısızlık ya da başarı son kertede daima kâr üzerinden ölçülüyordu.” Hollandalılar Endonezya’da (1940’lara kadar Hollanda sömürgesi olarak kalacaktır), Hindistan’da, Brezilya’da ve Karayipler’de güçlü bir konuma gelmiş, Portekiz’den Sri Lanka’yı almış ve Japonya ile Çin’in sınırlarına ulaşmıştı. Ancak Hollanda daha sonraları “Hollanda hastalığı” olarak anılacak durumun kurbanları olmuştu: Britanyalı Lord Sheffield’ın 18. yüzyılda belirterek Britanyalıları aynı hataya karşı uyardığı şekilde, insanları “belki bireysel olarak zengin, ancak devlet olarak zayıf” bırakan, yetersiz merkezi devlet gücü.⁵

İberya imparatorlukları, en kötü şöhretlisi belki de Sir Francis Drake olan İngiliz korsanları, yağmacılar ve köle tüccarları denizleri tararken daha fazla darbe almıştı. John Maynard Keynes, Drake’in eve getirdiği ganimetin, “açıkça Britanyalı yabancı yatırımlarının membaı ve kökeni kabul edilebileceğini” yazıyordu: “Elizabeth, tüm dış borçlarının faizlerini ödemiş, bilançonun bir kısmıyla da... Levant Şirketi’ne yatırım yapmıştı; büyük ölçüde Levant Şirketi’nin kârları ile de Doğu Hindistan Şirketi’ni kurmuştu. Bunun kârları ise... İngiltere’nin dış bağlantılarının ana temeliydi.” Atlantik’te 1630 öncesindeki tüm İngiliz operasyonları “silahlı tüccarlar ve yağmacıların, adil ya da adice yöntemlerle İber uluslarının Atlantik’teki servetinin bir kısmını ele geçirmek üzere yırtıcı bir tavırdı” (Kenneth Andrews). 17.-18. yüzyılların tüccar imparatorluklarının temelini kuran maceracılar, “Avrupa’nın uzun bir tarihi olan savaş ve ticaret geleneğini sürdürüyordu,” diye ekler Thomas Brady, zira “Avrupa devletinin büyümesi ve askeri girişimi,” “tamtamen Avrupalı bir savaşçı-tüccar imgesini doğurmuştu.” Daha sonra, yeni konsolide edilen İngiliz devleti, “pazarlar için savaş” görevini “Elizabeth’in deniz köpeklerinin yağmalarından” devralmıştı (Christopher Hill). İngiliz Doğu Hindistan Şirketi’ne kuruluş izni 1600 yılında verilmiş, 1609’da bu izin belirsiz bir süre için uzatılmıştı ve Şirkete Doğu ile ticaret üzerinde, İngiliz Tacı’nın verdiği yetkiyle tekel olma hakkı vermişti. Bunun ardından, Avrupalı rakipler arasında sıklıkla ağza alınamayacak barbarlıkla sürdürülen,

genellikle kendi iç mücadeleleri içinde yuvarlanan yerli halkların kullanıldığı vahşi savaşlar gelmiştir. 1622 yılında Britanya Portekizlileri “tüm Hindistan’ın anahtarı olan” Hürmüz Boğazı’ndan sürmüş, nihai olarak büyük ödülü ele geçirmiştir. Sonunda dünyanın geri kalanının büyük kısmı iyi bilinen bir şekilde parsellenmişti.

Artan devlet gücü İngiltere’nin kendi Kelt çevresine boyun eğdirmesini, daha sonra yeni geliştirilmiş tekniklerin daha da vahşi şekilde Atlantik ötesindeki yeni kurbanlara uygulanabilmesini sağlamıştı. “[İngiltere’nin] kıyılarındaki kirli, inek çobanı Keltlere” yönelik tiksinnmelerinin de, “medeni ve zengin İngilizlerin” “tiksinme miktarı... gölgesini yakındaki karanlık kalplerden denizin ötesindekilere yayarken” köle ticaretinde üstün bir konum elde etmelerini kolaylaştırdığını yazar Thomas Brady.

17. yüzyılın ortalarından itibaren, İngiltere, Seyrüsefer Yasaları (1651, 1652) çıkartarak yabancı tüccarları kendi kolonilerinden uzak tutacak ve Britanya gemilerine “kendi ülkelerinde ticaret tekel” (ithalat) verecek kadar güçlenmişti; bunu ya “mutlak yasaklarla” ya da diğerlerine “ağır yükler” getirerek yapıyordu (bu önlemleri onaylama ve çekince karışımıyla gözden geçiren Adam Smith’tir). Bu girişimlerin “çifte amacı,” “nakliye ve sömürge tekeliyle stratejik güç ve ekonomik refahtı,” diye anlatır *Cambridge Economic History of Europe*. Britanya’nın 1652 ile 1674 arasındaki İngiliz-Hollanda savaşlarındaki amacı, Hollanda ticaretini ve nakliyesini kısıtlamak ya da yok etmek ve ele geçirmektir. Odak Yeni Dünya kolonilerinin devasa zenginlikler sunduğu Atlantik’ti. Yasalar ve savaşlar, kendilerini köle ticareti ve “Amerika, Afrika ve Asya ile yağma-ticaret ilişkileri” aracılığıyla zenginleştiren İngiliz tüccarların hükmettiği ticaret bölgelerini genişletmişti (Hill); “devlet destekli sömürge savaşları” ve devlet gücü, özel servetin ve bunun gereksinimlerinin şekillendirdiği belli bir kalkınma şeklinin yolunu açtığı ekonomik yönetim araçlarıyla buna destek oluyordu.⁶

Adam Smith’in de gözlemlediği gibi, Avrupa’nın başarısı şiddet kültürünün araçlarında ustalaşmaları ve kendilerini bu kültürle çevrelemelerinin bir sonucuydu. John Keay, “Hindistan’da savaş hâlâ yalnızca bir spordu,” yazmıştır: “Avrupa’da ise bir bilim hali-

ne gelmişti.” Avrupa perspektifinden bakıldığında küresel fetihler “küçük savaşlardı” ve Geoffrey Parker’ın yazdığına göre askeri otoriteler tarafından da böyle kabul ediliyordu. Parker, “Cortés Meksika’yı belki 500 kişiyle fethetmişti; Pizarro İnkaların imparatorluğunu 200’den az kişiyle yok etti ve tüm Portekiz imparatorluğu [Japonya’dan güney Afrika’ya] 10.000’den az Avrupalı tarafından yönetilip korunuyordu.” Robert Clive, Doğu Hindistan Şirketi’nin Bengal’i ele geçirmesinin ve daha sonra Britanya egemenliğinin Hindistan’a yayılmasının önünü açan 1757’deki Plassey savaşında sayısal olarak on kat fazla düşmanla karşılaşmıştı. Birkaç yıl sonra, Britanyalılar, yerli paralı askerleri kullanarak sayısal dezavantajlarını azaltmayı başaramamıştı; Hindistan’ı elde tutan ve 19. yüzyılın ortalarında Çin’i işgal eden Britanyalı güçlerin %90’ını bu askerler oluşturmuyordu. Kuzey Amerika kolonilerinin “İmparatorluğu desteklemek üzere askeri güç” sağlamayı başaramaması, Adam Smith’in Britanya’nın kendisini “onlardan kurtarmasını” savunmasının temel sebeplerinden biriydi.

Avrupalılar, “öldürmek üzere savaşıyordu” ve kana susamışlıklarını tatmin edecek araçlara da sahiplerdi. Amerika kolonilerinde, yerliler İspanyollar ile Britanyalıların vahşiliklerinden şaşkınlığa düşmüştü. Parker, “bu esnada, dünyanın diğer ucunda, Endonezya halkları da Avrupa savaş yöntemlerinin her şeyi yıkan öfkesinden dehşete düşmüştü,” diye ekler. Avrupalılar, Mekke’ye 12. yüzyılda giden bir İspanyol hacının tasvir ettiği günleri çok geride bırakmıştır, o zamanlar “savaşçılar savaşlarıyla uğraşırken halk huzur içinde yaşırdı.” Avrupalılar ticaret için gelmiş olabilirlerdi ancak fetih için kalmışlardı: Doğu Hint diyarlarının Hollandalı fatihlerinden biri 1614’te “savaş olmadan ticaret, ticaret olmadan savaş olamaz,” diye yazıyordu. O dönemde yalnızca Çin ve Japonya Batı’yı dışarıda tutabilmişlerdi çünkü “oyunun kurallarını zaten biliyorlardı.” Avrupa’nın dünya hâkimiyeti “sürekli güç kullanımına bağımlıydı,” diye yazıyor Parker: “Dünyanın beyaz halklarının tarihteki ilk küresel hegemonyayı yaratıp, kısa süre için de olsa kontrol edebilmelerini sağlayan şey, herhangi bir toplumsal, ahlâki ya da doğal avantajdan ziyade askeri üstünlüktü.”⁷ Buradaki geçicilik iması, sorgulanabilir.

James Tracy, editörlüğünü yaptığı tüccar imparatorluklar hakkındaki çalışmanın sonuç kısmında “Yirminci yüzyıl tarihçileri, Asya ticaret sistemlerine şiddetle giriş yapanın genellikle Avrupalılar olduğu ve onlar gelmeden önce bunların göreceli olarak barışçıl sistemler oldukları konusunda hemfikirdir,” diye yazar. “Barış içinde gelen herkese, herkesin bildiği ve genel kabul gören şartlarla açık olan,” nispeten serbest pazarların olduğu bir bölgeye devlet ticaretini getirmişlerdir. Bu dünyaya şiddet dolu girişleri, “özellikleri bizzat Avrupalı olmasa da, devlet gücü ile ticari çıkarların, ticareti gerçekleştirenin devletin kolu olduğu ya da bir devlet gibi davranan bir ticaret şirketinin bulunduğu, bir birleşimini getirmiştir.” “Avrupa girişimlerini dünyanın çeşitli bölgelerindeki yerel ticaret ağlarından ayıran asıl özellik,” diye özetlemektedir, “Avrupalıların ana ticari girişimlerini ya devletin bir uzantısı olarak... ya da bir devletin birçok özelliğine sahip... [ve anavatandaki merkezi iktidarın desteklediği] özerk ticaret şirketleri olarak düzenlemiş olmalarıdır.”

Portekiz, “önce Asya denizciliğine şiddet tehdidi yaratmış,” daha sonra da kendi yarattıkları tehdide karşı koruma satarak, başka bir hizmet sunmadan para kazanıp Asya ticaretinden haraç kesmenin yolunu açmıştır: “Modern terimlerle,” der Pearson, “bu tam bir koruma şantajıydı.” Portekiz’in daha güçlü Avrupalı rakipleri bu şantajı daha etkin şekilde şiddet kullanarak ve yönetim ile denetimi daha karmaşık şekillerde gerçekleştirerek ele geçirmişti. Portekizliler “geleneksel ticaret sisteminin yapısını fazla değiştirmemişti,” ancak sistem Hollandalılar tarafından “paramparça edilmişti.” İngiliz ve Hollanda şirketleri “şiddeti [Portekizli seleflerinden] çok daha seçici, hatta mantıklı şekilde” kullanıyordu: “Yalnızca ticari amaçlarla kullanıyorlardı... ana hedef daima bilanço-ydu.” Komutaları altındaki güç ve bunun yurt içindeki temeli de çok daha büyüktü. İngilizler, “Hollandalı hastalığına” yakalanmaksızın, rakiplerini büyük ölçüde yerlerinden etmişti. Devlet gücünün ve şiddetinin önde gelen rolü, kolonilerin Adam Smith’in tasvir ettiği “Avrupa’nın durumuna” ve içsel gelişimine yaptığı “esas” katkının önemli bir özelliğidir.⁸

Britanya, devlet gücünün ve şiddetinin ekonomik gelişim için-

deki kritik rolü için bir istisna kabul edilmiştir; Britanyalı liberal gelenek başarısının sırrı olarak bunu göstermiştir. Bu varsayımlar, John Brewer'ın yazdığı, Britanya'nın yükselişinin son derece değerli bir yeniden yorumunda sorgulanmıştır. Britanya'nın 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın ilk yarısı arasında, otoritesini uzak diyarlarda egemenliği altındaki halklara "sıklıkla vahşi ve barbar şekilde" gösteren "çağın askeri *Wunderkind*'i" olarak ortaya çıkışı, "Britanya hükümetinde gerçekleşen şaşırtıcı, Britanya siyasetinin kemiklerine kas ekleyen bir dönüşümle" eşzamanlı olmuştur. Liberal geleneğin aksine, bu dönemde Britanya "vergilerde radikal bir artış" ve "devletin mali ve askeri eylemlerini yönetmeye adanmış büyük bir kamu idaresi" sayesinde bir "güçlü devlet," bir "mali-askeri devlet" haline gelmiştir. Devlet "ekonominin en büyük aktörü" ve "insanların ceplerinden paraları alıp cepheye askerleri denizlere denizcileri sürebilme becerisi üzerinden yargılasak" Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri haline gelmişti. "Lobiler, ticaret örgütleri, tüccarların ve finansçıların grupları, en büyük ekonomik yaratığın, devletin korumasının avantajlarından faydalanmak üzere birbirleriyle çatışıyor ya da ittifak yapıyordu."

Bu dönemde, Britanya'da vergi oranı, Fransa'nın (geleneksel olarak aşırı-merkezi aşırı-güçlü devlet kabul edilirdi) iki katına ulaşmıştı ve aradaki fark giderek artıyordu. Kamu borcu da aynı hızda büyüyordu. 18. yüzyılın sonlarına doğru, vergiler hane başı gelirin neredeyse çeyreğini yutuyor, Napoléon savaşları sırasında ise üçte bire kadar yükseliyordu. "Hem mutlak hem de karşılaştırmalı olarak, Britanya'da vergiler aşırıydı." Vergi gelirlerinin büyümesi, askeri *Wunderkind*'in ortaya çıktığı dönemde ekonomik büyümenin beş katından fazlaydı. Bunun sebebi kısmen verimlilikti; Avrupa için bir ölçüde sıra dışı olarak, vergi toplama merkezi devletin bir göreviydi. Bir diğer etken de daha demokratik bir devletin daha meşru olmasıydı. "18. yüzyıl Britanyası'ndaki en büyük ekonomik aktörün, yani devletin" rolü sadece fethetmek değildi: Daha ziyade, ihracatı teşvik etmek, ithalatı kısıtlamak için hareket ediyor ve genellikle İngiltere'den Güney Kore'ye endüstriyel "yükselişin" yolunu açan korumacı ithal ikame politikalarını izliyordu.⁹

GörünüŖe göre, İŖpanyol emperyal sisteminin çöküşüne aşırı liberalizm sebep olmuştı. Çok açıktı, “çoğunlukla İŖpanyol olmayan tüccarların imparatorluğun kalbinde iş yapmasına” izin veriyor, “çıkarların İŖpanya’dan kaçmasına” yol açıyordu. Pearson, Hollandalıların, tam tersine, çıkarları “sıkıca ülkede tuttuklarını” zira “imparatorluk ve devletin, yerli tüccarlar olduğunu” söyler. Britanya benzer ekonomik ulusalcılık politikaları izlemiş, devlet izinli tekellere haklar vermiştir, önce 1581’de Türkiye’de ve geri kalan Ortadoğu’da, daha sonra da Asya’nın geri kalanıyla Kuzey Amerika’da. Hakların verilmesinin karşılığında, devletimsi şirketler Kraliyet’e düzenli ödemeler yapıyordu; bu düzenleme daha sonra devlet gücünün daha doğrudan müdahil olmasıyla değıştirmelecekti. Britanya ticareti ve kârı 18. yüzyılda hızla artarken, devlet düzenlemeleri hâlâ önemliydi: “19. yüzyıldaki daha gevşek kısıtlamalar, İngiliz egemenliğinin sebebi değil, sonucuydu,” diye gözlemler Pearson.

Adam Smith, Doğu Hindistan Şirketi’ni acı şekilde kınarken “korkunç tekellilik ruhunun” İngiltere halkı üzerindeki zararlı etkilerini veciz şekilde sıralamış olabilir. Ancak kuramsal analizi, çöküşün sebebi değildi. “Yüce Şirket,” Britanyalı sanayicilerin, özellikle de Hint tekstil ürünlerinin “haksız” rekabetinden korunan, ancak kolonilerdeki rakiplerini devlet gücü ve şiddet yoluyla batırdıktan, yeni servetlerini ve güçlerini ise mekanikleşme ve daha fazla pamuk tedariki için kullanmaya başladıktan sonra “adil rekabeti” kazanabileceklerine inandıkları andan itibaren düzenlemelerin kaldırılmasını talep eden tekstil üreticilerinin özgüveninin kurbanı olmuştur. Güncel terimlerle söylersek, tartışmasız avantajlı oldukları “eşit zemin” yaratıldıktan sonra, hiçbir şey, herkesin refahını isteyen dürüst girişimciye mantıksız ya da rastgele bir müdahalenin olmayacağı “açık bir dünyadan” daha asil olamaz.¹⁰

Oyunu kazanmayı isteyenlerin “serbest rekabet” kurallarını alkışlayacaklarından emin olabiliriz – bu rekabet elbette daima onların çıkarlarına göre eğilecektir. Yalnızca en belirgin sapmalardan birinden söz edecek olursak, ekonomik liberallik savunucuları, Adam Smith’in de belirttiğı gibi ticaret özgürlüğünün temellerin-

den biri olan “işçilerin... bir yerden bir yere serbest dolaşımına” izin vermeyi asla düşünmemişlerdir.

Adam Smith’in doktrinlerinin etkisi konusundaki mevcut inançların pek tarihsel temeli yoktur; örneğin Chicago’dan ekonomist George Stigler’in Smith’in “İngiltere’yi” 1850 ile 1930 arasında “serbest uluslararası ticaretin faydalarına ikna ettiği” iddiasının. “İngiltere’yi ikna eden,” daha doğrusu, dizginleri elinde tutan İngilizleri ikna eden, “serbest uluslararası ticaretin” (belli sınırlar dahilinde) çıkarlarını güçlendireceği algısıydı; Richard Morris, “Britanyalı üreticilerin çıkarlarının yeterince güçlendiği 1846’dan önce, Parlamento bu [serbest ticaret] devrim için hazır değildi,” yazmıştı. İngiltere’yi 1930’larda bunun aksine ikna eden şey, o günlerin geçmiş olduğunun fark edilmesi idi. Japonya ile rekabet edemeyen Britanya, Japonya’nın Hindistan da dahil, İngiliz Uluslar Topluluğu ile ticaret yapmasını engellemişti; ABD ve Hollanda da daha küçük imparatorluklarıyla buna katılmıştı. Bunlar Pasifik savaşma yol açan önemli etkenlerdi. Japonya güçlü seleflerini taklit etmeye başlamıştı. Liberal doktrinleri safça benimsedikten kısa süre sonra bunların zayıflara dayatılan, güçlüler tarafından sadece işe yaradığı zamanlarda kabul edilen sahtekârlıklar olduklarını anlamışlardı. Bu daima böyle olmuştur.¹¹

Stigler, Smith’in “daha sonraki ekonomistleri kesinlikle ikna ettiği” konusunda haklı olabilir. Böyleyse, bu yorum bir sorgulamayı ana konusunu kritik şekilde etkileyen etkenlerden yalıtın gayrimişru bir idealleştirmenin tehlikeleri hakkında bir yorumdur; bu sorun, bilim dünyasında iyi tanınır; bu durumda, ulusların servetleri hakkındaki soyut sorgulama, iktidarla ilgili sorulardan soyutlanmıştır: Kim, kimin için karar vermektedir? Bu konuya, Adam Smith’in anladığı şekliyle geri dönüyoruz.

Kolonilerin zenginliği, Britanya’ya akarak devasa servetler yaratıyordu. 1700’e gelindiğinde, Doğu Hindistan Şirketi, dönemin eleştirmenlerinden birinin sözleriyle, “ulusun ticaretinin yarısından fazlasını” oluşturunuyordu. Keay, bir sonraki yarım yüzyıl boyunca, diye yazar, hisseleri “mütevelliler, hayır kurumları ve yabancı yatırımcıların çok tercih ettiği birinci sınıf bir yatırım aracıydı.”

Servet ve gücün hızlı büyümesi, doğrudan fetih ve emperyal egemenlik için gerekli zemini hazırlamıştı. Britanyalı memurlar, tüccarlar ve yatırımcılar, “tamahkârlığın hayallerinin dahi ötesinde devasa servetler biriktirmişti” (Parker). Bu Bengal için özellikle doğruduydu; Keay, “Bengal, sponsorlu yönetim konusundaki felaketle sonuçlanan bir deney sonucunda istikrarsızlaştırılmış ve fakirleştirilmişti,” diye devam eder – Üçüncü Dünya’da, pek de deneklerin selametini dikkate almayan birçok “deneyden” biri. Hindistan üzerine yazan iki İngiliz tarihçi, Edward Thompson ve G. T. Garrett, Britanya Hindistanı’nın ilk günlerini, “belki de dünyanın en en büyük hırsızlığı” olarak tanımlar: “Cortes ve Pizzaro zamanının İspanyollarını ele geçiren histeriden bu yana benzeri görülmemiş bir altın-arzusu İngiliz zihnini ele geçirmişti. Özellikle Bengal, tamamen boşaltılana kadar huzur bulamayacaktı.” İngiliz diline giren Hintçe kelimelerden birinin “loot (yağma)” olması kayda değerdir, derler.¹²

Bengal’in kaderi, küresel fethin temel öğelerini ortaya koyar. Kalküta ve Bangladeş artık sefaletin ve ümitsizliğin simgeleridir. Aksine, Avrupalı savaşçı-tüccarlar, Bengal’i dünyadaki en büyük ödüllerden biri olarak görüyordu. Erken dönem İngiliz ziyaretçilerden biri, burayı “zenginliği ve bereketi ne savaş, ne hastalık ne de baskı ile yok edilemeyecek olan muhteşem bir ülke” olarak tasvir ediyordu. Çok daha önceleri, Faslı seyyah İbn Battuta, Bengal’i “çok büyük ve pirincin bol miktarda bulunduğu bir ülke,” olarak tanımlamıştı. “Gerçekten de, dünyada ürünlerin bu kadar bol olduğu başka bir bölge görmedim.” 1757’de, Plassey ile aynı yılda, Clive tekstil merkezi Dakka’yı “Londra şehri kadar geniş, kalabalık ve zengin” olarak tanımlıyordu; Sir Charles Trevelyan, Lordlar Kamarası’ndaki bir komite çalışmasında, 1840’a gelindiğinde nüfus 150.000’den 30.000’e düşmüştü diye ifade vermiştir, “ve cangıl ile stma hızla yaklaşmaktadır... Hindistan’ın Manchester’ı olan Dakka, çok hareketli bir kasabadan, fakir ve küçük bir kasabaya dönüşmüştür.” Bugün Bangladeş’in başkentidir.

Bengal, artık soyu tükenmiş olan kaliteli pamuğu ve artık yalnızca ithal ederek elde edebildikleri tekstil ürünlerinin mükemmel-

liği ile tanınıyordu. İngiliz tüccar William Bolts, 1722’de, bölgenin ele geçirilmesinden sonra Britanyalıların, Britanyalı tüccarların “her tür dolandırıcılığa başvurarak, dokumacıların kumaşlarını değerinin çok küçük bir kısmı karşılığında” elde ettiklerini yazmıştı. “Zavallı dokumacılar baskı kurmak için kullanılan yöntemler çok çeşitli ve sayısızdır... örneğın para cezaları, hapis cezaları, kırbaçlama, zorla senet imzalatma, vs.” İngilizlerin dayattığı “baskı ve tekel-ler, ticaretin çöküşünün, gelirlerin azalmasının ve Bengal’de işlerin halihazırdaki korkunç durumunun sebepleri olmuştur.”

Kütüphanesinde bu kitabın bulunmasından hareketle, belki de Bolts’a dayanan Adam Smith, dört yıl sonra, düşük nüfuslu ve “verimli” Bengal ülkesinde, “yılta üç-dört yüz bin kişinin açlıktan öldüğünü” yazmıştı. Bunlar Şirket’in pirinç ticaretine yönelik “hatalı düzenlemelerin” ve “adaletsiz kısıtlamaların” sonuçlarıydı ve “kıtlığı açlığa dönüştürüyorlardı.” Şirket yetkilileri için, “şef afyondan çok iyi kâr edilebileceğini gördüğünde, zengin bir pirinç ya da diğerk tahıl tarlasının sürölüp... haşhaş ekecek yer açılması az görölen bir uygulama değildi.” Bengal’in ve “bazı diğerk İngiliz yerleşimlerinin” sefil hali, “Doğu Hindistan’da baskı ve egemenlik kuran tüccar şirketin” politikalarının hatasıydı. Smith, bunların “Kuzey Amerika’yı koruyan ve yöneten Britanya anayasasının dehası ile” karşılaştırılması gerektiğini söyler – burada korumak teriminin, yalnızca İngiliz kolonicilere yönelik olduğunu, “basit vahşileri” içermediğini eklemeyi unutmuştur.

İngiliz kolonicilerin korunması aslında oldukça sinsî bir araçtı. Smith’in başka bir yerde belirttiğı üzere, Britanya “Amerika’daki tüm plantasyonlarında, kesici değirmenlerin kurulmasını kesinlikle yasaklamıştır,” ve “Amerika’nın ürünlerinin yurt içindeki ticaretini yakından düzenler; bu düzenleme aslında uzakta satılacak herhangi bir [şapka, yün, yün ürünler] üretimi tesisinin kurulmasını engeller ve kolonicilerin sanayisini bu şekilde sadece kaba ürünlerle ve bir ailenin kendi kullanımı ya da komşularının kullanımı için üreteceğı ev ürünleri ile kısıtlar.” Bu, kolonilerde standart olarak uygulanan, “insan haklarının en kutsallarından birinin açık ihlalidir.”

Britanya'nın Hindistan'daki 1793 tarihli Kalıcı Yerleşimi altında, topraklar özelleştirilmiş, yerel müşterilere servet, Britanyalı hükümdarlara ise vergi sağlanmış, bu esnada, bir Britanya soruşturma komisyonu, 1832'de deneyin diğer bir yüzü hakkında yorum yaparken "Büyük özen ve dikkatle oluşturulan yerleşim, maalesef, alt sınıfların neredeyse tamamını en ağır baskılara maruz bırakmıştır," sonucuna varmıştır. Üç yıl sonra, Şirket'in müdürü, "Bu sefaletin ticaret tarihinde neredeyse hiçbir benzeri yoktur. Pamuk dokumacıların kemikleri, Hindistan ovalarını beyazlatıyor." Ancak deney tam anlamıyla başarısız sayılmazdı. Hindistan Genel Valisi Lord Bentnick, "Eğer kapsamlı bir ayaklanma ya da devrim halinde güvenlik eksik kalırsa, 'Kalıcı Yerleşim'in, birçok açıdan ve en önemli konularda başarısız olsa da, en azından Britanya Egemenliği'nin devamını isteyen ve halk üzerinde eksiksiz güce sahip, çok miktarda zengin toprak sahibi yaratmış olmakta başarılı olduğunu söyleyebilirim," diyordu, halkın giderek artan sefaleti ise, pek de sorun değildi. Yerel sanayi çökerken, Bengal ihracata dayalı tarıma, önce çivite, daha sonra da kenevir üretimine dönüştürülmüştü; Bangladeş 1900 yılına gelindiğinde dünya üretiminin yarısından fazlasını yapıyordu ancak Britanya egemenliğinde burada bir tane bile işleme değirmeni kurulmamıştı.¹³

Bengal sömürülürken, Britanya'nın tekstil endüstrisi, Hindistan'ın rekabetinden korunuyordu; bu önemli bir konuydu çünkü Hindistan'daki üreticileri, İngiltere'de giderek genişleyen baskılı pamuk tekstil ürünleri açısından görece bir avantaja sahipti. 1916-1918 yılları arasındaki Britanya Kraliyet Sanayi Komisyonu, "Batı'dan maceracı tüccarlar geldiğinde," Hindistan sanayi kalkınmasının "daha gelişmiş Avrupa ülkelerinden daha düşük olmadığını" anımsamıştır; hatta Frederick Clairmonte, Britanya araştırmalarına dayanarak "Hindistan sanayiinin, Sanayi Devrimi öncesinde Batı'daki gelişmelerden çok daha üstün olması" bile mümkündür demişti. 1700 ve 1720 Parlamento Yasaları, Hindistan'dan, Pers Diyarı'ndan ve Çin'den baskılı kumaşların ithalatını yasaklamıştı; bu yasayı ihlal eden tüm mallara el konacak, açık artırmayla satılacak ve bunlar yeniden ihraç edilecekti. "Herhangi bir yatak, san-

dalye minderi, pencere perdesi ya da diğer ev eşyası ya da mobilyası içinde veya etrafında her türlü süs veya aksesuar” dahil olmak üzere Hindistan basmaları yasaklanmıştı. Daha sonra, Britanyalılar Hindistan içindeki yerel kumaşlar arasında da ayırım yapmış, daha düşük kaliteli Britanya tekstil ürünlerinin satılmasını mecbur kılmıştı.

Horace Wilson, *History of British India* adlı eserinde 1826 yılında, bu önlemlerin kaçınılmaz olduğunu yazmıştı: “Durum bu olmasaydı, Paisley ve Manchester fabrikaları daha en başından dururdu ve daha sonra buhar gücüyle bile tekrar harekete geçirilemezdi. Bunlar, Hindistanlı üreticilerin kurban edilmesi ile hayatta kalmıştı.” Ekonomi tarihçisi J. H. Clapham, “bu kısıtlayıcı yasa, Britanya’da kumaş baskıncılığına [Sanayi Devrimi’nin önde gelen sektörlerinden biri] önemli ve hatta faydalı olduğu savunulabilecek bir destek sağlamıştır,” sonucuna varmıştı. 19. yüzyıla gelindiğinde, Hindistan, Britanya’nın ticari açığının beşte ikisinden fazlasını finanse ediyor, Britanyalı üreticilere bir pazar, fetihleri için asker, ve Çin ile ticaretin temelini oluşturan afyonu sağlıyordu.¹⁴

Cevahir Lal Nehru, “Önemli bir gerçek, Hindistan’ın en uzun süre Britanya egemenliğinde kalan parçalarının, bugün en fakir parçaları olmasıdır” diye yazmıştı: “Gerçekten de, Britanya egemenliğinin uzunluğu ile fakirliğin adım adım büyümesi arasındaki yakın bağlantıyı gösteren bir tür grafik hazırlanabilir.” 18. yüzyılın ortalarında, Hindistan tekstil dışında da, başka bölgelere kıyasla gelişmiş bir ülkeydi. “Gemi inşa sektörü büyümekteydi ve Napoléon savaşları sırasında İngiliz bir amiralin sancak gemisi Hindistan’da bir Hint şirketi tarafından inşa edilmişti.” Sadece tekstil değil, iyi durumdaki “gemi inşa, metal işçiliği, camcılık, kâğıtçılık ve diğer birçok zanaat” Britanya egemenliği altında giderek kötüleşmiş, Hindistan’ın kalkınması durdurulmuş, yeni sanayilerin büyümesi engellenmiş ve Hindistan “sanayileşmiş İngiltere’nin tarım kolonisi” haline gelmişti. Avrupa şehirleşirken, Hindistan “yavaş yavaş kırsallaşıyor,” tarıma bağımlı nüfusun oranı hızla artıyordu, Nehru’ya göre “Hint halkının korkunç fakirliğinin gerçek, temel sebebi” buydu. 1840’ta, Parlamento Soruşturma Komisyonu önünde ifade veren Britanya-

lı bir tarihçi, hâlâ şunu söyleyebiliyordu: “Hindistan, tarım ülkesi olduğu kadar üretim ülkesidir de; Hindistan’ı bir tarım ülkesi konumuna indirgemek isteyenler, ülkenin medeniyet seviyesini de düşürecekler,” ki Nehru’nun belirttiği gibi, İngiltere’nin “despotça yöntemleri” altında olan da tam olarak buydu.¹⁵

“Kolonileri ticari yatırımlar olarak” ele alan Brezilyalı ekonomi tarihçisi José J. de A. Arruda, yatırımların gerçekten de bazıları için son derece kârlı olduğu sonucuna varmıştır: Hollandalılar, Fransızlar ve de özellikle Portekiz’in koloni varlıklarının da avantajlarını ele geçiren Britanyalılar; köle tüccarları, tacirler, üreticiler; ayrıca Britanya ve Batı Hint adalarındaki şeker kolonileri ile sürdürdüğü üçlü ticaretin kalkınmalarını hızlandırdığı New England kolonileri. “Koloniler dünyası... sermayenin erken birikimi için büyüme sağlayan bir bağlantı olarak ana işlevini yerine getirmiştir.” “Kolonilerdeki zenginliklerin metropollere aktarılmasını, bu metropollerin de daha sonra kolonilerdeki üretim fazlasının ele geçirilmesi için savaşmasını” teşvik etmiş, Avrupa’nın ekonomik büyümesine önemli katkıda bulunmuştu. “BU KOLONİLER BEDELİ ÖDEDİ,” diye sonlandırır. Ancak, diye ekler, hesaplar ana konuyu es geçmektedir: “kârlar bireylere giderken, maliyetler topluma yansıyor.” “Sistemin özü, kapitalizmin devamlı ilerlemesi olasılığı” ve “tacir burjuvaların özel kasaları” için “sosyal kayıplardı.” Kısacası, kamu desteği, özel kârlar; kâr etmesi beklenen kişiler politikaların mimarları olduğunda, politikanın beklenen desteği.

Az gelişmişliğe düşenler konusunda ise, Pearson Çin, Hindistan ve Avrupa fethine tabi kılınan diğerlerinin “dünya ekonomisinin çeperlerine dahil edilmekten, azgelişmişlikten, tacir imparatorlukların, ekonomik egemenliği elinde tutan Batı Avrupa’nın desteklediği çok daha büyük bölgesel imparatorluklara dönüşmesinden” kaçınabilecekleri, “Avrupa’nın meydan okumasını karşılayabilecek alternatif bir yol” olup olmadığını sorgular ancak bu soruyu takip etmez.¹⁶

Tekel gücüne ve kolonileşmeye yönelik klasik kınamasında, Adam Smith, Britanya’nın politikalarıyla ilgili bazı faydalı yorumlarda bulunur, ki Arruda ile neredeyse aynı noktalara değinmek-

tedir. Bu politikaları biraz muğlak şekilde tasvir ettikten sonra, sonunda İngiltere'nin kolonilerden ve kolonilerin ticareti üzerindeki tekeline elde ettiği büyük çıkarlara rağmen, uzun vadede bu uygulamaların ne Asya'da ne de Kuzey Amerika'da pek de işe yaramadıklarını söyler. Bu sav büyük ölçüde kuramsaldır; yeterli veri bulunmuyordu.

Ancak bu sav ne kadar ikna edici olursa olsun, Smith'in anlatımı aynı zamanda neden asıl konunun bu olmadığını da açıklar. Kolonileri terk etmek, İngiltere'deki "halk için daha avantajlı olacaktır," diye sonlandırır, "ancak tüccarlar için halihazırda faydalandıkları tekel kadar avantajlı olmayacaktır." Tekel, "koloniler üzerindeki çok acı bir vergi olsa ve Büyük Britanya'daki bir zümrenin gelirlerini artırsa da, halkın geniş kesiminin gelirlerini artırmak yerine azaltmaktadır." Yatırım ve ticaretin çarpıtmalarının ötesinde, yalnızca askeri maliyetler bile büyük bir yükür.

İngiltere'nin halkının geniş kesimi için, Doğu Hindistan tekeli ve Kuzey Amerika kolonileri, Smith'in iddia ettiği "absürtlükler" ve İngiliz koloniciler üzerindeki etkileri dolayısıyla da "acı" olabilirdi. Ancak, "tüm bu ticaret sistemini planlayanlar" için hiç de absürt değildi. "Tüccarlarımız ve üreticilerimiz bu işin ana mimarları olagelmıştır," ve sistem onların çıkarlarını "son derece tuhaf şekilde korumuş olsa da," tüketicilerin ve emekçilerin çıkarlarını korumamıştır. Şirket'in birinci sınıf hisselerinin sahiplerinin ve tamahkârlık hayallerinin ötesinde servet kazanan diğerlerinin çıkarları da "tuhaf şekilde korunmuştu." Maliyetler topluma mal edilmiş, kârlar "asıl mimarların" kasalarına dökülmüştü. Ürettikleri politikalar, dar kişisel çıkarlar anlamında yeterince mantıklıydı, ancak İngiltere halkı da dahil olmak üzere, başkaları zarar görebilirdi.¹⁷

Smith'in vardığı "Dolayısıyla mevcut yönetim sisteminde, Büyük Britanya, kolonileri üzerindeki egemenliğinden zarardan başka bir şey elde etmemektedir" yargısı oldukça yanlış yönlendiricidir. Politika seçimleri bakış açısıyla, Büyük Britanya bir varlık değildi. "Ulusların zenginliği," Smith'in de ısrarla belirttiği üzere kişisel çıkarlarını izleyen "politikanın mimarları" için önemli değildi. Sıradan insanın kaderi de, önlerine çıkan "basit vahşilerin"

kaderinden daha önemli değildi. Eğer bir “görünmez el” bazen birilerine, diğerlerinden daha fazla fayda sağlıyorsa, bu yalnızca tesadüf eseri idi. “Ulusların zenginliği” üzerindeki temel odak ve “Büyük Britanya’nın elde ettiğinin” ne olduğu, ilk baştan hatalı, gayrimeşru idealleştirmeye çürütülmüş bir önerme olsa da, en azından Smith’in daha kapsamlı anlatısında gerekçelendirilmiş ve düzeltilmiştir.

Anack kritik nitelikler, Smith’in daha sonraki müritlerinin ellerinde güncel ideolojiye girerken kenara bırakılmıştır. Böylece, Smith’in klasik eserinin Chicago ikinci yüzyıl baskısını sunan George Stilger, “Amerikalılar, Amerikan kolonileriyle ilgili görüşlerini özellikle aydınlatıcı bulacaktır,” diye yazar. “Gerçekten de bir sömürü olduğuna inanmıştır – ancak sömürülenin İngilizler, sömürenin de koloniciler olduklarına.” Gerçekte inandığı şey, İngilizlerin İngiltere’de bulunan ve politikaları kendi çıkarları doğrultusunda tasarlayan, kolonilere “acı bir vergi” yükleyen “bir zümre” tarafından sömürüldüğüydü. Smith’in temel sınıf çatışması ve politikalar üzerindeki kritik etkisi üzerine yaptığı vurguyu ortadan kaldırırsak, görüşlerini çarpıtmış ve olguları ciddi şekilde hatalı yansıtmış oluruz; diğer yandan, servet ve iktidarın hizmetinde faydalı bir araç inşa etmiş oluruz. Bunlar güncel uluslararası ilişkiler tartışmalarının sık rastlanan unsurlarıdır. Ve birçok şeyin daha: Örneğin, ekonomideki Pentagon sisteminin zararlı etkilerinin kınanması, politikanın mimarları ve temsil ettikleri çıkarlar (özellikle de sanayinin gelişmiş sektörleri) için etkilerin hiç de zararlı olmadığını vurgulamazlarsa, en yumuşak tabirle yanlış yönlendirici olur.

Hiç de şaşırtıcı olmayacak şekilde, sosyal politikaların her zaman için zenginler ve güçlüler için refah projeleri oldukları ortaya çıkar. Özellikle emperyal sistemler, yurt içindeki fakirlerin efendilerine destek oldukları birçok araçtan biridir. İmparatorluğun ve egemenliğin “ulus için” maliyet-etkinliğine dair araştırmalar akademik anlamda ilgi çekici olabilse de, genel halkın kenarda durması beklenen toplumlardaki –yani mevcut tüm toplumlar– politika üretiminin incelenmesi için pek de anlamlı değildir.

Ancak bu sonuçlar çok daha geneldir. Pentagon sistemi örne-

ğinde belirtildiği gibi, aynı yaklaşımlar yerel olduğu kadar uluslararası politika için de geçerlidir. Devlet gücü yalnızca bazılarının tamahkârlık hayallerinin ötesinde servet edinmelerini sağlayıp yurt dışındaki teba toplumları yıkmak için kullanılmamıştır, aynı zamanda yurt içinde özel imtiyazları sağlamlaştırmakta da kritik bir rol oynamıştır. Erken modern dönem Hollanda ve İngiltere'sinde, hükümet kapitalist gelişimin altyapısını sağlamış, zayıf ve kritik üreticileri (yün, balık) korumuş ve bunları yakından düzenlemeye tabi tutmuş, şiddet tekeli ise daha önceleri bağımsız olan çiftçilere ağır çalışma koşulları dayatmak için kullanmıştır. Yüzyıllar önce, “Avrupa toplumları da, Amerika kadar felaket boyutlarında olmasa da, Asya'dan daha kötü şekilde sömürgeleştirilip yağmalanmıştı” (Thomas Brady): “İngiliz yolunun ortaya çıkarttığı hızlı ekonomik kalkınma hem yurt içindeki geleneksel mülkiyet hakları için, hem de dünya çapındaki kurumlar ve kültürler için son derece yıkıcı olmuştur.” Avrupa'nın kalkınmakta olan ülkelerinde bir “kırsal pasifleştirme” süreci gerçekleşmişti. “Tam anlamıyla yalnızca İngiltere'de gerçekleşen köylülerin kitlesel olarak mülksüzleştirilmesi,” köylüleri Fransa'da ellerinde tutmayı başardıkları mülkiyet haklarından yoksun bırakarak ve onları emek pazarına sürükleyerek daha hızlı ekonomik gelişmenin temelini oluşturmuş olabilir: Robert Brenner, Avrupa kapitalizminin kökenlerine dair muhteşem araştırmasında, İngiltere'de “gerçek ekonomik kalkınmanın başlangıcını kolaylaştıran, [özgürlük ve mülkiyet haklarının] eksikliği” demiştir. Sıradan halkın “kalkınmanın ilerlemesine” direnmek, ya da diğer değerleri korumayı ve genişletmeyi hedefleyen başka bir yöne yönlendirmeye çalışmak için yeterince sebebi vardı: “topluluk, birlik ve bütünün parçalardan üstünlüğü fikirleri, ayrıca bireysel faydayı aşan ortak fayda” (Brady).

Brady, bu tür fikirlerin kapitalizm öncesi Avrupa'da “büyük topluluk hareketlerini” başlattığını ve “öz-yönetim unsurlarını Sıradan İnsan'ın ellerine” vererek “geleneksel elitlerde tikslenme ve kimi zaman korku yarattığını” yazar. Özgürlük ve herkesin iyiliğini isteyen sıradan insanlar, “açlıktan ölmeleri gereken” “bok zanaatkârları,” “çapulcular” (“*canaille/ayaktakımı*”) idi. İmparator Maximilian ta-

rafından “ne erdeme, ne asil kana, ne düzgün itidale sahip olan, yalnızca Alman ulusuna karşı ayarsız sözler, sadakatsizlikler ve nefretten anlayan kötücül, kaba, aptal köylüler” olarak aşağılanmışlardı – zamanının “anti-Amerikalıları”. 17. yüzyılda İngiltere’deki demokratik ayaklanmalar, “serseri çoğunluğun,” “insan şeklindeki hayvanların,” “ahlâksız ve yolsuzların” sert şekilde kınanmasına yol açmıştı. Yirminci yüzyıl demokrasi kuramcıları, “sorumlu insanların,” “tek işlevleri, eylemlere katılmak değil, bunları ilgiyle izlemek,” ağırlıklarını periyodik olarak şu ya da bu liderlik sınıfına vermek (seçimler), daha sonra da kendi işlerine bakmak olması gereken çılgın bir sürünün, “cahil ve müdahaleci yabancıların ayakları altında ezilmeden rahatça yaşayabilmesi” için “halkın yerini bilmesi” gerektiğini söyler (Walter Lippmann). Nüfusun büyük bölümü “cahil ve zekâ bakımından geriye” ve herkesin iyiliği için yerinde kalması, “gerekli bir yanılısma” ve “duygusal olarak güçlü aşırı basitleştirmeler” ile beslenmesi gerekiyordu (Wilson’ın Dışişleri Bakanı Robert Lansing, Reinhold Niebuhr). “Muhafazakâr” denkları ise, haklı hükümdarlar olan Âkil Adamlara verdikleri rahatsızlık anlamında çok daha aşırıya kaçıyor – Âkil Adamlar, sıkça unutulsa da zenginlerin ve güçlülerin emrindeydi.¹⁸

Boyun eğmenin ve efendilerin kurumlarının belirlediği parametreler dahilinde kişisel çıkar amaçlı çabaların değerleri çapulculara öğretilmelidir; toplumsal birlik ve eylem içeren anlamlı demokrasi, aşılması gereken bir tehdittir. Bunlar da kalıcı temalardır ve sadece yeni biçimlere bürünürler.

Adam Smith’in devletin uluslararası ticarete müdahalesi ile ilgili nüanslı yorumu, yurt içinde de geçerlidir. Başlangıçtaki “iş bölümü” konusundaki övgüleri iyi bilinir: “işçilerin üretim güçlerindeki en büyük iyileşmelerin ve bunun yönlendirildiği ya da uygulandığı her yerdeki beceri, yetenek ve yargının büyük bölümünün kaynağı,” “ulusların zenginliğinin” temelidir. Serbest ticaretin en büyük avantajının, bu eğilimleri beslemesi olduğunu savunmuştur. Daha az bilinen ise, iş bölümü doğal sınırlarına yaklaşırken ortaya çıkan insanlık dışı sonuçları kınamasıdır. “İnsanların büyük kısmının algısı, mecburen gündelik işleri tarafından şekillendirilir,” yazmıştı.

Hal böyleyken, “hayatı birkaç basit işlemi gerçekleştirip, bunlardan belki de daima aynı ya da çok yakın etkileri elde ederek geçen insanın, anlayışını uygulayabilme fırsatı yoktur... ve genel olarak, bir insan yaratığının olabileceği kadar aptal ve cahil hale gelir... Ancak her gelişmiş ve medenileşmiş toplumda, eğer devlet bunu önlemek için çaba sarf etmezse, emekçi fakirlerin, yani halkın büyük kesiminin içinde bulunması gereken durum budur.” Toplum, “görünmez el”in şeytani etkisinin üstesinden gelmenin bir yöntemini bulmalıdır.

Klasik liberal geleneğe katkıda bulunan diğerleri çok daha ileri gider. John Stuart Mill’i etkileyen Wilhelm von Humboldt, düşüncesinin “önde gelen ilkesini,” “en zengin çeşitliliğiyle insani gelişimin mutlak ve temel önemi” olarak tanımlamıştır; bu ilkenin altı yalnızca iş bölümü sayesinde dar bir verim arayışıyla oyulmakla kalmamış, işçi emeğinin kendisinden de zarar görmüştür: “İnsanın özgür seçiminden doğmayan, ya da yalnızca yönergeler ile rehberliklerin sonucu olarak doğan hiçbir şey, insan doğasına ait değildir; bunları gerçek insan enerjileriyle değil, yalnızca mekanik kesinlik ile gerçekleştirir”; işçi dışsal denetim altında çalışırken, “yaptığı şeye hayran olsak da, olduğu şeyden tiksiniyoruz.”¹⁹

Smith’in kişisel girişime hayranlığı, “insanlığın efendilerinin kötücül yaklaşımlarına” duyduğu iğrenme ile daha da azalır: “Her şey bize, başkalarına hiçbir şey yok.” Efendilerin “kötü” ve “cimri” amaçları yan faydalara yol açabilse de, bu sonucun gerçekleşeceğine inanmak; klasik liberal düşüncenin Humboldt’un vurguladığı “önde gelen ilkesini” anlamayı başaramamış olmaktan ayrı şekilde, sadece mistik bir inançtır. Bu doktrinlerden güncel ideolojide kalan şey, efendilerin çıkarları doğrultusunda tasarlanmış çirkin ve çarpık bir imgedir.²⁰

Özel imtiyaz ve yetkiye adanmış merkezi devlet gücü ve vahşi şiddetin mantıklı, örgütlü kullanımı, Avrupa fethinin kalıcı özelliklerinden ikisi olmuştur. Diğer özellikleri ise fakirlerin zenginleri beslediği yurt içi sömürgecilik ile, demokrasi ve özgürlüğe yönelik küçümsemedir. Bir diğer kalıcı tema ise, yağma, katliam ve baskının arkasına gizlendiği “haklılık” halidir.

1840 yılında Oxford’da ders veren ileri gelen liberallerden biri,

gözünün önündeki Bengal ve Hindistan manzaralarına rağmen, “Britanyalıların sömürgeci aydınlanma politikasını” övmüştür. Bu politika, “atalarımızın yaklaşımına tezattır.” Atalarımız sömürgelelerini “onlardan bazı ticari faydalar elde etmek üzere boyun eğmiş halde” tutarken, biz “onlara ticari avantajlar verip, onların yararına kendimizi vergilendiriyoruz, böylece onlara bizim üstünlüğümüz altında olsa da bir çıkar sağlayıp, onları yönetmenin keyfini sürüyoruz.” Mısır’ı 1883’ten 1906’ya kadar fiilen yöneten Lord Cromer, “onları yalnızca karakterimizin ağırlığıyla, güç kullanmadan yönetiyoruz,” diye açıklamıştı: Bunu yapabiliyorduk çünkü Britanyalılar “temas ettikleri tüm ilkel ırkların sempatisini ve güvenini elde edebilecek çok yüksek bir güce sahiptir.” Meslektaşları Hindistan Valisi Lord Curzon, “İmparatorlukta biz yalnızca şan ve servetin anahtarını değil, görev çağrısını ve insanlığa hizmet etme yöntemini de bulduk” diyordu. İlk Hollandalı fatihler, tüm uluslardan tüccarların VOC’ye katılacaklarını, çünkü “ulusumuzun serbest yaklaşımının çok takdir edildiğini” düşünüyorlardı. 1629 tarihli Massachusetts Körfezi Şirketi ve Valisi’nin Mührü, bir yerlinin “Gelin ve bize yardım edin” dediğini gösterir. Bugüne kadarki kayıtlar, ilahi iradeye, medenileştirme görevlerine, çıkar ortaklıklarına, asil amaçlara ve benzerlerine atıfta bulunur. Cennet, kendi kendilerini pohpohlayanların sözlerine inanırsak, dolmuş taşıyor olmalıdır.²¹

Çabaları sonuçsuz değildi. Eğitimli sınıflar arasında, erdemli görevler ve hayırseverlik masalları uzun süredir doktrinsel gerçeklik seviyesine yükselmiştir ve halkın büyük kısmı da bunlara inanır görünmektedir. 1989’da ABD halkının yarısı, yurt dışına verilen desteklerin, ülkenin bütçesindeki yeri o zamanlarda sanayileşmiş ülkeler arasında son sıraya düşmüş, GSMH’nin %0,21’i gibi bütçe içinde fark edilmez bir seviyeye gelmiş olsa dahi federal bütçenin en büyük parçasını oluşturduğuna inanıyordu. Öğretmenlerine kulak verenler, ikinci en üst sıradaki maddenin yardımıyla yaşayan annelere verilen Cadillaclar olduğuna bile inanıyor olabilir.²²

Tabi halklar, şükranlarını ifade etmek için tuhaf yöntemler bulur. Modern Hint ulusalcılığının önde gelenlerinden biri için, Genel Vali’nin “olası tek paraleli, Haydar olacaktır.” Britanya hâkimiyetinin

ideolojisi, “Herrenvolk ve Efendi Irk” ideolojisiydi, bu ideoloji “yetkililer tarafından apaçık bir dille ifade edilen, emperyalizme içrek” bir fıkirdi ve Hintlilerin “hakaret, aşağılama ve iğrenme dolu muamelelere maruz kalmasında” görülebileceği gibi uygulamada da ortaya çıkıyordu. 1944’te bir Britanya hapishanesinden yazan Nehru, yöneticilerin hayırsever niyetlerinden bihaber değildi:

Britanyalı sanayicilerin ve ekonomistlerin Hint köylüsüne gösterdikleri özen gerçekten gözyaşartıcıdır. Tüm bunların ve kendisine Hindistan’daki Britanya Hükümetinin sunduğu özenli bakımın ışığında, yalnızca kadiri mutlak ve kötücül bir kaderin, doğaüstü bir varlığın bu niyetleri ve önlemleri bozarak bu köylüleri, dünyadaki en fakir ve en sefil köylüler haline getirmiş olduğunu düşünebiliriz.²³

Nehru, bir İngiliz hayranı sayılırdı. Diğerleri, konuyla ilgili daha az nazık davranmış olsa da, Batı kültürü, tüm silahlara ve servete sahip olduğu için, sözlere bağlıdır.

Yapılan zulmün hiç konu edilmediğini söylemek adil olmaz. En ünlü katillerden biri, Kongo’da 10 milyon kadar insanın ölümünden sorumlu olan, Belçika Kralı Leopold’dü. Katkıları ve kusurları, “bu devasa bölgeyi sömürerek” elde ettiği “inanılmaz serveti”nden bahseden *Encyclopedia Britannica*’da kayıtlıdır. Uzun maddenin son satırı şöyledir: “ama bu uzak mülkünün yerlilerine karşı katı bir kalbi vardı.” Yarım yüzyıl sonra, Alfred Cobban, *History of Modern France* kitabında, XVI. Louis’yi, Fransa’nın Amerika’daki çıkarlarını koruyamamış olduğu için azarlamıştır. Bu çıkarların dayandığı köle ticareti, parantez içi bir yorumu hak eder: “ahlâkiliği hâlâ tartışma konusudur.” Yeterince doğru.²⁴

Örnek bulmak zor değildir.

2. “Ağaçları ve Yerlileri Kesmek”

Kuzey Amerika’daki İngiliz koloniciler, anavatandaki öncüllerinin belirlediği yolu takip etmiştir. Koloniciliğin ilk günlerinden itibaren, Virginia bir korsanlık ve yağma merkezi, İspanyolların, Maine kıyısındaki Fransız yerleşimleriyle ticaret ve yağmalarının –ayrıca cömertlikleri sayesinde kolonicilerin hayatta kalmasını sağlayan

“şeytana tapanlar” ile “vahşi hayvanların” soyunun tüketilmesinin, yabani köpeklerle avlanmalarının, kadınlarının ve çocuklarının katledilmesinin, ekinlerinin tahrip edilmesinin, enfeksiyonlu battaniyelerle çiçek hastalığının yayılmasının ve İrlanda’daki maceralarından taze gelmiş barbarların akıllarına gelen diğer önlemlerin- üssü olmuştur. Kuzey Amerika korsanları, 17. yüzyılın sonlarında Arap denizine kadar uzanmıştır. Nathan Miller, o zamana gelindiğinde, “New York, korsanların açık denizlerde topladıkları ganimetleri sattıkları bir hırsız pazarı haline gelmişti,” diye yazar; diğer yandan “yolsuzluk... ulusun idari mekanizmasının çarklarını yağlayan kayganlaştırıcıydı”; “rüşvet ve yolsuzluk, modern Amerikan toplumunun gelişiminde ve günümüzde tüm işlerimizin yönünü belirleyen karmaşık, girift bir devlet-iş dünyası makinesinin yaratımında önemli bir rol oynamıştır.” Miller, Watergate hakkında ifade edilen büyük şaşkınlığı alaya alır.²⁵

Devlet gücü tek merkezde toplanırken, özel sektörün şiddeti daha örgütlü bir devlet biçiminin çıkarına bastırılıyordu, yine de ABD köle ticareti suçuyla tutuklanan Amerika vatandaşlarının yabancı mahkemeler tarafından yargılanmasına izin vermiyordu. Bu küçük bir sorun değildi; Britanya donanmasına herhangi bir Amerikalı köle gemisini arama izni verilmiyordu, ve “bu gemileri arayacak Amerikan gemileri de neredeyse hiçbir zaman bulunamıyordu, dolayısıyla 1850’lerdeki köle gemilerinin büyük kısmı sadece Amerika bayrağı dalgalandırmakla kalmıyordu, bunlar Amerika vatandaşlarına ait gemilerdi.” ABD, 1992 yılında Libya’nın terörizme destek verdiği iddialarının Dünya Mahkemesi ya da diğer bir tarafsız mahkemede ele alınması amacıyla Mummer Kaddafi’nin önerdiği standartları kabul etmiyordu; bu teklif, aşırı bağımsız olabilecek araçlardan pek hazzetmeyen Washington ve basın tarafından küçümsemeye reddedilmişti.²⁶

Koloniler, İngiltere’yi Fransa, İspanya ve Hollanda’nın karşısına getiren büyük uluslararası ihtilaf süresince bağımsızlıklarını kazandıktan sonra, devlet gücü yurt içindeki sanayileri korumak, tarımsal üretimi artırmak, ticarete yön vermek, hammaddeleri tekele almak ve toprakları üzerinde yaşayanların elinden almak gibi

hedeflere yönelmişti. Amerikalılar, diplomasi tarihçisi Thomas Bailey'in 1969 yılındaki betimlediği gibi, "ağaçlarla yerlileri kesip, doğal sınırlarını genişletmeye" odaklanmıştı.²⁷

Bu görevler ve söylemsel destekleri, Siyasi Doğruculuğun üstün standartlarına göre daima makul olmuştur; geçtiğimiz birkaç yılda bunlara meydan okunmasının, doktrin saflığının muhafızları arasında büyük öfkeye neden olması da şaşırtıcı değildir. 17. yüzyılın önde gelen hümanistlerinden biri olan ve modern uluslararası hukukun kurucularından sayılan Hugo Grotius, "en haklı savaş vahşi hayvanlara, ikincisi ise hayvan gibi insanlara karşı verilen savaştır," diye belirlemiştir. George Washington 1783'te "yerleşimlerimizin peyderpey genişlemesi, eninde sonunda vahşinin de, kurt gibi, geri çekilmesine yol açacaktır; her ikisi de yalnızca şekilleri farklı olan av hayvanlarıdır" diyordu. Resmi Siyasi Doğrucu söylemde "faydacı" olarak anılan Washington, Yerli topraklarının satın alınmasını (genellikle dolandırıcılık ve tehdit ile) şiddetten daha maliyet-etkin bir yöntem olarak görüyordu. Thomas Jefferson, John Adams'a sınırlardaki "geri kalmış" kabilelerin "barbarlık ve sefaletle dönecekleri, savaşlar ve kıtlıklar dolayısıyla sayılarının azalacağı ve onları, ormanlardaki hayvanlarla beraber Stony dağlarına sürmek zorunda kalacağımız" öngörüsünde bulunmuştu; aynısı hayal ettiği fetih sonrasında Kanada için de geçerli olacak, tüm siyahlar Afrika ya da Karayipler'e gönderilecek, ülkeyi "leke ya da karışım olmadan" temiz bırakacaktı. Monroe Doktrini'nden bir yıl sonra Başkan, yerlilerin "doğdukları topraklara dair tüm önyargularını aşmalarına" yardımcı olma çağrısı yapmış, böylece onları Batı'ya sevk ederek "gerçekte onlara iyilik yapacağımızı" söylemişti. Buna rıza göstermedikleri için, zorla yerlerinden edilmişlerdi. Vicdanlar, Yüce Mahkeme Başkanı John Marshall'ın uydurduğu yasal doktrinle daha da rahatlatılmıştı: "keşifler, yerlilerin yerleşim haklarını, satın alma ya da fetih yoluyla ortadan kaldırma hakkı vermiştir"; "fatih ile fethedilen arasındaki ilişkileri düzenleyen ya da genel olarak düzenlemesi gereken yasa... yerli kabilelerine uygulanamıyordu... bunlar işi gücü savaş olan ve temel gıdalarını büyük oranda ormandan temin eden ateşli yabanilerdi."

Koloniciler elbette durumu daha iyi biliyordu. Hayatta kalmak için, “ateşli yabanilerin” tarımsal bilgilerine ve cömertliğine ihtiyaçları vardı ve tüm taraflardaki mevcut şiddet normlarının farkındaydılar. Narragansett-Pequot savaşlarını gözlemleyen Roger Williams, savaşma şekillerinin, kolonicilere savaşı öğreten “Avrupa’nın zalim savaşlarından çok daha az kanlı ve yıkıcı” olduğunu yazmıştı. John Underhill, yerli savaşçıların “zayıf tavırlarını” alaya almıştı; bunlara “savaşmak demek pek mümkün değildi,” ayrıca “çok fazla adamı” öldüren –geri kafalı yerlilere öğretilmesi gereken bir Avrupa taktiği olan savunmasız köylerdeki kadınlar ve çocukların öldürülmesi bir yana– İngilizlerin “öfkeli” tarzına karşı gülünç protestolarda bulunuyorlardı. Bunlar dünya fethinin daha önceden de belirttiğimiz ortak özellikleridir.

Yargıç Marshall’ın ve diğerlerinin kullanışlı doktrinleri, modern akademide de yer bulmuştur. Son derece saygın bir otorite, A. L. Kroeber, Doğu Yakası Yerlileri’nin “çılgın, sonsuz bir savaş” verdiklerini, bunun “bizim bakış açımızla” açıklanamaz olduğunu ve “[kültürlerinin] içinde savaşı, kaçınılmaz olacak kadar vurguladıklarını” söylemiş, herhangi bir grubun bu korkunç normlardan ayrılmasının “soylarının erken tükenmeye mahkûm olması” anlamına geleceğini eklemişti – “bu söylem örnek ya da referansla desteklenseydi, daha çok ağırlık taşıyacak, sert bir itham,” diye gözlemlemişti Francis Jennings, etkili araştırmasında. Yerliler hiç de pasifist değildi, ancak Kelt bölgelerinde ve başka yerlerde yeterince deneyimi bulunan Avrupalı fatihlerden “total savaş” ve gerçek vahşeti öğrenmeleri gerekiyordu.²⁸

Saygın devlet adamları da aynı değerleri savunmaya devam etmişti. George Bush’un ve Bush’un 1991 Körfez katliamı sırasındaki “haklı görevine” hayranlık besleyen liberal yorumcuların kahramanı Theodore Roosevelt, “tüm savaşların en haklısı, vahşilere karşı verilen savaştır,” diyerek, “hâkim dünya ırkları” kuralını oluşturmuştu. 1864 yılında Colorado’daki korkunç ve korkakça Sand Creek katliamı, insanlık dışılığı açısından Nazilerin yaptıklarını andırıyordu ve “sınırdaki gerçekleşen en haklı ve faydalı eylemlerden biriydi.” Zamanın ideologlarının kendisine verdiği isimle bu “asil

ruhlu misyoner,” vizyonunu Amerikan ulusunun “doğal sınırları” içindeki inlerinden sürülen “av hayvanları” ile sınırlamamıştı. Vahşiler arasında güneydeki “dagolar” ve Amerika’nın Filipinler’deki fetihlerine direnen “Malay eşkiyaları” ile “Çinli melezler” de vardı, tümü, direnişlerinin de açıkça gösterdiği gibi “vahşiler, barbarlar, yabani ve cahil bir halk, Apaçiler, Siyular, Çinli boksörler” idi. Winston Churchill, zehirli gazın “medenileşmemiş kabilelere” karşı (özellikle de Kürtlere ve Afganlara) kullanımının haklı olduğunu düşünüyordu. Britanya diplomasinin 1932 silahsızlanma anlaşmasının sivillerin bombalanmasına yönelik yasaklama için engel teşkil etmesini takdirle belirten, aynı derecede saygın devlet adamı Lloyd George, “zencileri bombalama hakkımızı korumak için ısrar ettik,” diyerek asıl meseleyi oldukça iyi özetlemiştir. “Kızılдерili savaşı” mecazları, Hindiçin savaşları boyunca da kullanılmıştır. Geleneksel kullanımlar, 1991 başlarında gördüğümüz ve kısa süre içinde yeniden görebileceğimiz gibi canlılıklarını korumaktadır.²⁹

ABD’nin umulmadık potansiyeli, ilk günlerinden itibaren belliydi ve mevcut düzenin gardiyanları için hiç de küçük olmayan bir endişe kaynağıydı. Çar ve diplomatları, “ne mesafe ne de fiziksel engellerle” durdurulamayan “devrimci ilkelerin,” Kuzey Amerika’da halihazırda kısmen yer edinmiş olan cumhuriyetçiliğin ve halkın öz yönetiminin “vahşi ilkelerinden” endişe duyuyordu. Metternich de “kargaşa havarilerine yeni güç verebilmesi” mümkün olan “kötü doktrinlerin ve tehlikeli örneklerin seline” karşı uyarıyor, selin önüne geçilmezse “dini kurumlarımıza, hükümetlerimizin ahlâki gücüne ve Avrupa’yı tamamen çözülmekten koruyan muhafazkâr sisteme ne olacak?” diye soruyordu. Rollerini değiştirip 20. yüzyılın ortalarında muhafazakâr sistemin liderliğini devralan haleflerinin söylemini kullanırsak, çürüme yayılabilirdi.³⁰

Kusurlu olsalar da bu doktrinler ve örnekler, özgürlük ve adalet peşindeki sonsuz mücadelede dramatik bir ilerleme anlamına geliyordu; zamanın Âkil Adamları, bunun yayılacağından korkmakta haklıydı. 19. yüzyıldaki savunucuları ise, pek de kargaşa havarileri değildi ve “elitlerin manipüle ettiği siyasi bir demokrasi” vizyonlarını dayatmakta gecikmemişlerdi (Richard Morris); bu elitler

eski soylular ve daha sonraki yıllarda ise yükselen iş dünyasıydı: “sağlam ve sorumlu bir liderlik başa geçti,” demişti Morris onaylayarak. Böylece en büyük korkular dindirilmişti. Eski devrimcilerin de hırsları az değildi. Ve Metternich ile Çar gibi, onlar da sınırlarındaki “tehlikeli örneklerden” korkuyorlardı. John Quincy Adams, Thomas Jefferson’ı hevesle alkışlayarak Florida’nın, “karmamman çorman kanunsuz Kızılderili ve zenci kalabalıkları” tehdidini kaldırmak üzere fethedildiğini yazmıştı; burada bahsettiği insanlar, despotların ve fatihlerin hükmünden özgür kalmaya çalışan kaçak köleler ve yerli halklardı, elbette kötü örnek oluyorlardı. Jefferson ve diğerleri, Yale Üniversitesi rektörünün verdiği isimle “aşağılık Kanadalı hayvanların” yerli halka destek vermesini engellemek üzere Kanada’nın da fethedilmesini öneriyordu. Kuzeye ve güneye yayılmayı engelleyen Britanya gücü olmuştu ancak Batı’nın ilhakı durmadan devam etmiş, yerlileri yok edilmiş, alay ederek aldatılmış ve yerlerinden edilmişti.³¹

“Ağaçlarla yerlileri kesme ve doğal sınırlarını belirleme görevi,” Yeni Dünya’nın yabancı müdahalecilerden kurtulmasını gerektiriyordu. Baş düşman, güçlü bir caydırıcı ve geniş çevrelerde kontrolsüz nefretin hedefi olan İngiltere’ydi. Bağımsızlık Savaşı’nın kendisi, uluslararası ihtilafla karışık ateşli bir iç savaş olmuştu; nüfusa oranla, yaklaşık bir yüzyıl sonraki İç Savaş’tan çok farklı değildi ve dünyadaki en zengin ülkeden, muzafferlerin intikamından kaçan devasa bir mülteci akımı başlatmıştı. ABD-Britanya ihtilafı, 1812’deki savaş da dahil olmak üzere sürmüştü. 1837’de, bazı Amerikalılar Kanada’daki isyanı destekledikten sonra, Britanya güçleri sınırı aşarak ABD gemisi *Caroline*’ı ateşe vermiş, Dışişleri Bakanı Daniel Webster’ın modern uluslararası hukukun temeli olacak bir doktrin yaratmasına neden olmuştu: “Bağımsız devletlerin topraklarının bölünmez bütünlüğüne saygı, medeniyetin ana temelidir,” ve güç yalnızca öz savunma için, gerekliliği “ani, çok büyük ve başka seçenek ya da araç ile düşünceye zaman bırakmayacak ölçüde” olduğunda kullanılabilirdi. Doktrin, örneğin Nuremberg mahkemesinde, Nazi liderlerin Norveç’i istilalarının İttifak Devletleri’nin hareketlerini geciktirmek için gerekli olduğu iddiasını reddetmek

için kullanılmıştı. ABD'nin 1837'den beri bu ilkeye ne kadar uyduğunu göstermek için kelime harcamamıza gerek yoktur.³²

ABD-Britanya ihtilafı, gerçek çıkarlara dayanıyordu: ABD için konu, kıtada ve Karayipler'de yayılmak istemesiydi; günün hâkim dünya gücü için, denizler ötesindeki başıboş devletin kendi serveti ve gücü için tehdit teşkil etmesiydi.

İngiltere'de isyancıların davası için oldukça büyük bir sempati bulunsa da, yeni bağımsızlaşmış ülkenin liderleri durumu farklı görme eğilimindeydi. 1816 yılında Thomas Jefferson Monroe'ya Büyük Britanya, "dünyadaki her şeyden çok bizden nefret etmektedir," diye yazıyordu, böylece Amerikalılara "dünyadaki tüm diğer uluslardan daha fazla Britanya'dan nefret etmek için sebep veriyordu." Birkaç hafta sonra John Adams'a, Britanya'nın yalnızca ABD'nin bir düşmanı değil, "gerçekten *hostis humani generis*," insan ırkının düşmanı olduğunu yazmıştı. "Beşikten itibaren bizi aşağılamayı, bize hakaret etmeyi ve bizi suistimal etmeyi öğreniyorlar," diye yanıtlamıştı Adams, "Britanya, biz onların efendisi olana kadar dostumuz olmayacak." Jefferson, 1785'te Abigail Adams'a başka bir çözüm önermişti: "Sanırım bunun sebebi, İngilizlerin tükettiği hayvansal gıda miktarı," diye varsaymıştı, "bu yüzden karakterleri asla medenileşemiyor. Reformun yapılması gereken yerin kiliseleri değil, mutfakları olduğunu düşünüyorum." On yıl sonra, Fransız ordularının Büyük Britanya'yı özgürleştireceğine dair ateşli ümidini dile getirmiş, böylece hem karakterlerinin hem de mutfaklarının iyileştirilebileceğini söylemişti.³³

Bu hoşlanmama hali karşılıklıydı ve tikslenme de daha az değildi. 1865'te ilerlemeci bir İngiliz centimeni, Cambridge Üniversitesi'nde Amerika araştırmalarına dair bir kürsü kurmak istemişti, iki yılda bir Harvard'dan da bir misafir profesör ders verecekti. Cambridge yöneticileri, bir tanesinin hayranlık duyulacak bir edebi başarıyla "iki yılda bir Transatlantik karanlığının parıltısı" dedikleri şeyi protesto etmişti. Bazıları bu endişelerin abartıldığını düşünüyor, öğretmenlerin kendisini "devasa bir demokrasinin düşük seviyeli unsurları tarafından boğulma tehlikesinde hisseden" sınıftan geleceklerini söylüyordu. Ancak büyük çoğunluk, derslerin savunmasız

öğrenciler arasında “huzursuzluk ve tehlikeli fikirler” yayacağından korkuyordu. Tehdit, hâlâ düşük unsurlara ve bunların tuhaf fikirlerine karşı her zamanki gibi dikkatli olan akademik dünyaya hükmeden siyasi doğruculuğun bir gösterisiyle geri püskürtülmüştü.³⁴

İngiltere’nin askeri gücünün yüzleşmek için çok büyük olduğunun bilincinde olan Jacksoncı Demokratlar, pamukta tekele ulaşmak için Teksas’ın ilhakı çağrısı yapmışlardı. ABD böylece İngiltere’yi felç edip Avrupa’yı sindirebilecekti. Başkan Tyler, ilhakın ve Meksika’nın üçte birinin fethinin ardından “Pamuk bitkisi üzerinde neredeyse tekel olarak,” ABD “dünya işlerinde, ne kadar güçlü olursa olsun orduların ya da ne kadar kalabalık olursa olsun donanmaların sağlayabileceğinden daha büyük bir nüfuza sahip olmuştur,” demişti. “Artık sağlamlaştırılan bu tekel, tüm diğer ulusları ayağımıza sermiştir,” diye yazmıştı: “Bir tek yıllık ambargo, Avrupa’da elli yıllık savaştan daha büyük acıya yol açacaktır. Büyük Britanya’nın krizden kaçınabileceğini sanmıyorum.” Aynı tekel gücü, Oregon bölgesinin fethine yönelik Britanya muhalefetini de ortadan kaldırmıştı.

Ülkenin en çok satan gazetesi *New York Herald*’ın editörü, Britanya’nın ABD “pamuğundan iplerle tamamen bağlanmış ve prangaya vurulmuş” olmasından neşe duymuştu, bu tehlikeli rakibi “bu iplerle başarıyla kontrol edebiliyorduk.” Dünya ticaretindeki en önemli mal üzerinde tekel olmayı sağlayan fetihler sayesinde, Polk Yönetimi, ABD’nin artık “dünya ticaretini kontrol edebileceğini ve böylece Amerika Birliği için muazzam siyasi ve ticari avantajlar elde edeceğini” böbürlenerek söylüyordu. “Elli yıl geçmeden, insan ırkının kaderi bizim ellerimizde olacak,” diye iddia etmişti Louisiana’dan bir kongre üyesi, bu esnada kendisi ve diğerleri “Pasifik’i ele geçirmek,” ve Avrupa’nın bağımlı olduğu kaynaklar üzerinde kontrol sahibi olmak ile ilgileniyorlardı. Polk’un Maliye Bakanı, Kongre’ye Demokratların fetihlerinin “dünya ticaretine hükmetmeyi” sağlayacağını söylemişti.

Ulusal şair Walt Whitman, fetihlerimizin “insanlara mutlu ve iyi olma şansını bile vermeyen prangaları söktüğünü,” yazmıştı. Meksika toprakları, insanlığın iyiliği için ele geçirilmişti: “Sefil,

verimsiz Meksika'nın... Yeni Dünya'yı soylu bir ırkla doldurma göreviyle ne ilişkisi olabilir ki?" Diğerleri, Meksika'nın kaynaklarını alırken, "embesil," "ırkların karışımı" ile "bozulmuş" nüfusunu yük edinmemenin zorluğunun farkında olsa da, New York basını, onların kaderinin "bu ülkenin Yerlileriyle –bu yüzyıl bitmeden soyu tükenecek olan ırk ile– aynı" olacağını umuyordu. Kaderle ilgili ortak temaları dile getiren Ralph Waldo Emerson, Teksas'ın ilhakının sadece olayların doğal akışının bir parçası olduğunu yazmıştı: "Artık bu kıtanın büyük kısmını doldurmuş olan güçlü Britanya ırkının aynı zamanda bu izi, Meksika'yı ve Oregon'u da ele geçirmesi gerekir ve zaman geçtikçe, bunun hangi koşullarda ve yöntemlerle yapıldığı önemini yitirecektir." 1829'da, Meksika Bakanı, daha sonra ise Cherokee'lerin Gözyaşı Yolu'nda ölüme ve yok oluşa gitmelerinin sorumlusu olan Savaş Bakanı Joel Poinsett, Meksika'yı "ABD'nin dünya tarihinde benzeri görülmemiş aşamalı bir büyüme durumunda olduğu" yönünde uyarmıştı; Güney Carolina'dan köle efendisi bunda haklı olduğunu da açıklıyordu, zira "nüfusun büyük çoğunluğu geri kalan tüm ırklara göre daha iyi eğitilmiş, ahlâki ve entelektüel karakterinde daha yüksek seviyeliydi. Eğer siyasi durum buysa, Meksika'nın artan servetinin ilerlemeyi geciktirebilmesi ya da büyümeyi yavaşlatabilmesi mümkün müydü?"

Yayılmacıların endişeleri, bağımsız bir Teksas'ın ABD'nin kaynakları üzerindeki tekeli kırıp rakip olacağı korkusunun ötesine geçiyordu; köleliği kaldırmaları, tehlikeli eşitlikçilik kıvılcımları saçmaları olasıydı. Andrew Jackson, bağımsız bir Teksas'ın, Kızılderililer ile kaçak köleler karışımı ile Britanya tarafından "tüm batıyı ateşe atmak" üzere manipüle edilebileceğini düşünüyordu. Yine, Britanyalılar ABD'nin "barışçıl sakinlerine" karşı "vahşi bir savaş" açarak, "kanunsuz Yerliler ile zencilerden oluşan karışmış kalabalıkları" ortaya sürebilirdi. 1827'de Poinsett, Washington'a "melez" Cherokee şefi Richard Fields ve "kötü şöhretli" John Hunter'ın "kırmızı ve beyaz bir bayrak" çekerek, Teksas'ta "beyazlar ile Kızılderililer arasında bir birlik" kurmaya çalıştıklarını bildirmişti; Hunter, Yerliler tarafından yetiştirilmiş ve soykırımı önlemek üzere Batı'ya dönmüş bir beyazdı. Britanyalılar ayrıca kurdukları

“Fredonia Cumhuriyeti”ni de ilgiyle izliyordu. Yakındaki beyaz kolonisinin başı Stephen Austin, Hunter’ı planlarının çılgınlık olduğu yönünde uyarmıştı; Cumhuriyet kurulursa, Meksika ve ABD “böyle tehlikeli ve sorunlu bir komşuyu yok etmek” için birleşecek, ve *“soyu tüketme ya da sınır dışı etmeden daha azıyla”* yetinmeyecekti. “ABD ülkeyi kısa süre sonra Yerlilerden temizleyerek onları her zaman yaptıkları gibi, yıkıma ve yok oluşa sürükleyecekti.” Kısacası Washington (güncel terminolojiyle) soykırım politikalarını sürdürecekti, bu Kızıl-Beyaz toplum “çılgınlığına” bir son verecekti. Austin, ayaklanmayı bastırmak üzere harekete geçip Hunter ve Fields’ı öldürmeden önce “ormanın yerlilerini” kendi kolonisinden temizlemeyi başarmıştı.³⁵

Teksas’ın ilhakının arındaki mantık, temel olarak ABD propagandasının Kuveyt’in işgalinden sonra Saddam Hüseyin’e atfettiği mantıktı. Ancak bu karşılaştırmalar çok ileri götürülmemelidir. 19. yüzyıldaki Amerikalı öncülerinin aksine, Saddam Hüseyin Irak’taki köleliğin yakınlardaki bağımsız devletlerce tehdit edileceğinden korkmuyordu, ya da “Ortadoğu’yu asil bir [Iraklı] ırkla doldurmak gibi büyük bir görevin” devam edebilmesi, “insan ırkının kaderinin [fatihlerin] ellerine” bırakılması için bu ülkelerin “embesil” yerlilerinin “soyunun tükenmesi” çağrısı yapmıyordu. Ayrıca en çılgın fanteziler bile Saddam’a petrol üzerinde, 1840’ların Amerikalı yayılmacılarının zamanının en önemli kaynağı üzerinde kurdukları türden bir denetim atfetmiyordu. Kendinden geçmiş aydınların umursamadığı tarihten öğrenilebilecek birçok ilginç ders vardır.

3. Hayırseverlik Yağmurları

19. yüzyıl ortasındaki fetihlerden sonra, New York’taki gazeteciler ABD’nin “asla silah zoruyla bir adımlık toprak almamış ve almayı da istemeyen tek güç” olduğunu gururla belirtmişti; “üzerinde yıldızlı bayrağımızın dalgalandığı büyük konfederasyonumuzun tüm o engin alanlarından, bir adımı bile güç ya da kan ile elde edilmemiştir”; diğerlerinin yanı sıra yerli halktan geriye kalanlardan bu yargıyı doğrulamaları istenmemiştir. ABD, “kendi erdemleriyle

kendisini genişletmek” anlamında, tüm uluslar arasında özgün bir yere sahipti. Bu doğaldı çünkü “tüm diğer ırkların... Anglo-Sakso ırkının gerçekleştireceği boyun eğdirme ve fetih önünde eğilip ortadan kaybolması gerekir.” Zamanın önde gelen tarihçileri, bu pohpohlayıcı öz-imgeyi kabul eder. Samuel Flagg Bemis, 1965’te “Amerika’nın neredeyse boş bir kıtaya yayılması, hiçbir ulusa haksızlık etmemiştir,” diye yazmıştı; hiç kimse Yerlilerin de ağaçlarla beraber “kesilmesinin” haksızlık olup olmadığını düşünmemiştir. Arthur M. Schlesinger, daha önceleri Polk’u “Amerika tarihinin hiç hak etmediği halde unutulmuş karakterlerinden biri” olarak tanımlamıştır: “Bayrağı Pasifik’e taşıyarak Amerika’yı tüm kıtaya yaymış ve geleceğin dünyasındaki önemini garantilemiştir,” tam olarak niyetlenildiği anlamda olmasa da, gerçekçi bir beyan.³⁶

Bu doktrinler 1960’ların kültürel uyanışında uzun süre hayatta kalamazdı, yani en azından kendimizi sürekli olarak “ABD 200 yıldır Aydınlanma’nın asıl ideallerini... ve her şeyin ötesinde bu değerlerin evrenselliğini neredeyse hiç değiştirmeden korumuştur” (birçok diğerlerinin yanı sıra Michael Howard) gibi söylevlerle yağladığımız aydın sınıfının dışında. Diğer bir saygın tarihçi, Richard Morris 1967’de, başkalarının Vietnam’daki davamızın asilliğini anlamıyor olması gibi “üzücü” bir gerçeği düşünürken “yıldızlara ulaşmaya çalışmış olsak ve daha az şanslı halklara benzersiz bir akışla hayırseverliğimizi yağdırmış olsak da, amaçlarımız tamamen yanlış anlaşılmış, askeri niyetlerimize ise hiç güvenilmemiştir,” diye yazmıştı. Oysa ki Vietnam “dahili tahribat ve yabancı saldırısı yaşayan” bir ülkeydi (burada yabancılar denen, Vietnamlılardır). 1992’de “Amerikalıların öz-imesi” üzerine yazan *New York Times* muhabiri Richard Bernstein, endişe içinde “1960’ların protesto yıllarında erişkinliğe ulaşanların, Amerika’nın temel iyiliğine ve daha önceki dönemlerin Amerikan hükümetlerine güveni asla geri gelmemiştir, diye yazıyordu. Bu konu, o zamandan beri kültür yöneticileri için önemli olagelmıştır.³⁷

Fethin başlarında oluşturulan temel örüntüler, günümüze kadar süregelmiştir. Yerli halkın Guatemala ordusu tarafından katli soykırım boyutlarına ulaşırken, Ronald Reagan ve kadrosu, katille-

ri ileri görüşlü demokratlar olarak alkışlarken, Kongre'ye ABD'nin Rios Montt'u, yani belki de dünyanın en büyük katilini iktidara getiren "1982 darbesi sonrasındaki insan hakları sorunlarının iyileştirilmesini güçlendirmek üzere" silah sağlayacağını söylüyordu. Guatemala'nın ABD askeri ekipmanına temel ulaşım yöntemi ise, Ticaret Bakanlığı'nın izin verdiği, Kongre Genel Muhasebe Ofisi'nin denetlediği ticari satışlardı. Burada, eğer ucunda kâr varsa ormanın ve tarlanın tüm hayvanlarının kökünü kurutmaya daima hazır olarak bekleyen uluslararası ağdan faydalanmamıştır. Reagancılar ayrıca Mozambik'ten Angola'ya katliamı ve terörü sürdürürken, Güney Afrikalı dostlarının 1980 ile 1988 arasında komşu devletlerde 60 milyar dolardan fazla zarara ve 1.5 milyon insanın ölümüne sebep olmalarına yardımcı olan "sessiz demokrasi" sayesinde solcu liberal çevrelerde büyük saygınlık kazanmakta çok faydalı olmuşlardı. Genel kapitalizm felaketinin 1980'lerdeki en yıkıcı etkileri, aynı iki kıtada görülmüştü: Afrika ve Güney Amerika.³⁸

En büyük Guatemalalı katillerden biri olan General Héctor Gramajo, dağlardaki soykırıma katkıları dolayısıyla Harvard'daki John F. Kennedy İdare Okulu'na burs ile ödüllendirilmişti – bu, Kennedy'nin isyan bastırma bilimine (güçlülerin gerçekleştirdiği uluslararası terör eylemlerinin teknik isimlerinden biri) kesin katkıları göz önüne alınırsa, mantıksız değildir. Cambridge yöneticileri, Harvard'ın artık tehlikeli bir kışkırtma merkezi olmadığını öğrenmekten memnun olacaktır.

Harvard'da diplomasını almaya çalışırken, Gramajo *Harvard International Review*'a bir röportaj vermiş, burada kendi rolünün daha incelikli bir anlatısını sunmuştur. "Guatemala hükümetinin 1980'lerde hükümete muhalefet eden kişileri ya da örgütleri kontrol etmek için kullandığı yüzde 70-yüzde 30 sivil işler programını" şahsen geliştirdiğini söylemiş, getirdiği doktrinsel yeniliklerin ana hatlarını vermiştir: "Demokratik sistemle uyumlu olabilmek için daha insancıl, daha maliyetsiz bir strateji geliştirdik. [1982'de], biz nüfusun yüzde otuzunu öldürürken, nüfusun yüzde yetmişi için kalkınma sağlayan sivil işleri kurduk. Daha önceleri strateji yüzde 100'ü öldürmektir." Bunun ayaklanmaları kontrol etmek için daha

önce kullanılan kaba, “iş bitirmek için herkesi öldürmek gerekir” varsayımından daha sofistike bir yöntem olduğunu açıklamıştır.

Dolayısıyla, Orta Amerika ölüm mangalarının ABD’deki kökenlerini ifşa eden gazeteci Alan Nairn’in, Gramajo’yu kendisi korkunç suçları için yargılanırken “Batı Yarıküredeki en önemli toplu katliamcılardan biri” olarak tanımlaması adil değildir. Ayrıca bu tür işlerle Vietnam’da birinci elden deneyimi bulunan eski CIA müdürü William Colby’nin neden Gramajo’ya anılarını gönderirken şu satırları yazdığını da anlayabiliriz: “Edep ve demokrasi eşliğinde ayaklanmaları bastırmak için bir strateji bulma çabasındaki bir meslektaş” – tam da Washington tarzı.

İnsancılıktan, edepten ve demokrasiden anladığı şeyler düşünülürse, Gramajo’nun 1995 seçimleri için Dışişleri Bakanlığı’nın tercihi olması şaşırtıcı değildir (Harvard bursu ile ilgili olarak, “Dışişleri Bakanlığı’nın Gramajo’yu [yaptıkları için] ödüllendirme” yöntemi olduğunu söyleyen Americas Watch’tan alıntıyla, Guatemala *Central America Report*) ve ayrıca “O kesinlikle onların oradaki adamları” diyen ABD Senatosu çalışanından da alıntı yapılmıştır. Batılı bir diplomattan alıntıyla Kenneth Freed, “1980’lerin önde gelen komutanlarından biri” olan Gramajo, “Guatemala ordusu çoğu sivil on binlerce insanın ölümüyle suçlandığında, ABD Büyükelçiliği tarafından bir ılımlı olarak görülmüştür,” diye bildiriyordu ve bizi Washington’ın destekleyip övdüğü güvenlik güçlerinin eylemlerinden “tiksindiği” yönünde temin ediyordu. *Washington Post*, birçok Guatemalalı politikacının Gramajo’nun seçimleri kazanmasını beklediğini bildiriyordu – ki kendisi Dışişleri Bakanlığı’nın oradaki adamıysa, bu hiç de uzak bir olasılık değildir. Gramajo’nun imajı da güzelleştirilmektedir. *Post’a*, yüzde 70-yüzde 30 programıyla ilgili röportajının temizlenmiş halini sunmuştur: “Hükümetin çabası, yüzde yetmişin kalkınmaya, yüzde otuzun da savaşa destek vermesiydi. İnsanlardan değil, sadece çabadan bahsediyorum.” Kendisini, Harvard eğitimi etkisini göstermeden önce bu kadar kötü –ya da daha doğrusu, dürüstçe– ifade etmiş olması talihsizlik olmuştur.³⁹

G-7 konferanslarında bir araya gelen dünya yöneticilerinin,

Afrika ve Güney Amerika'nın büyük bölümlerinden, Yeni Dünya Düzeni'nde yeri olmayan fazla insanlardan vazgeçmiş olmaları, ve bunlara birçoklarının daha katılması (kendi ülkelerinde de) olasıdır.

Diplomasi, Güney Amerika ile Afrika'yı benzer bir ışıkla algılar. Planlama belgeleri, Güney Amerika'nın rolünün kaynaklar ile uygun bir iş ve yatırım ortamı sağlamak olduğunu vurgulamaktaydı. Bu, iş dünyasının çıkarlarını güvence altına alan koşullarda resmi seçimlerle elde edilebilirse, ne âlâ. Eğer "mevcut sosyoekonomik imtiyaz yapısına yönelik, kalıcı olduğu düşünülen bir tehdidi ortadan kaldırmak için sayısal çoğunluğun siyasi katılımının" devlet terörü tarafından "engellenmesini" gerektiriyorsa da, tüh, ama bu yine de bağımsızlık alternatifinden daha iyidir; bu sözler, kökenleri Kennedy Yönetimi'nin politikalarında bulunan Ulusal Güvenlik Devletleri'nin hedeflerini açıklayan Latin Amerika Uzmanı Lars Schoultz'a aittir. Afrika'ya gelince, Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama Şefi George Kennan, Güney'in her parçasına II. Dünya Savaşı sonrası Yeni Dünya Düzeni'ndeki özel rolünü atarken, Avrupa'nın yeniden inşası için "sömürülmesini" önermiş, Afrika'yı sömürme fırsatının Avrupalılara "herkesin pek de başarılı olmayan şekilde aradığı elle tutulur hedefi" sağlayacağını eklemişti. Bu hedef, zorlu savaş sonrası zamanlarında çok ihtiyaç duyulan psikolojik kaldirağ olacaktı. Bu tavsiyeler, yorum gerektirmeyecek hatta fark edilmeyecek kadar sıradandır.⁴⁰

Kolomb-Vasko de Gama döneminin soykırım maceraları, hiçbir şekilde Güney'de fethedilen bölgelerle sınırlı değildir; Batı medeniyetinin önde gelen merkezinin 50 yıl önceki girişimleri buna yeterli örnek teşkil eder. Tüm bu dönem boyunca, Kuzey'in merkez toplumları arasında vahşi çatışmalar olmuş, bunlar kimi zaman, özellikle de bu korkunç yüzyılda, çok daha uzaklara yayılmıştır. Dünya nüfusunun çoğu için bu çatışmalar büyük ölçüde rakip uyuşturucu çeteleri ya da mafya babaları arasındaki çatışmalara benzer. Tek mesele, hırsızlık ve cinayet hakkına kimin sahip olacağıdır. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, ABD küresel polis haline gelmiş, imtiyazın çıkarlarını garanti etmiştir. Dolayısıyla, saldırganlık, uluslararası terörizm, katliam, işkence, kimyasal ve bakteriyolojik savaş

ve akla gelebilecek her türlü insan hakkı ihlali alanlarında etkileyici bir sicile sahip olmuştur. Şaşırtıcı değildir, oyunun kuralı budur. Ayrıca bu olguların ana akımın dışında ara sıra belgelenmesinin yetkililer arasında sinir krizlerine yol açması da şaşırtıcı değildir.

Burada da pek yenilik olmadığı fark edilebilir. Kitab-ı Mukaddes zamanlarından bu yana, istenmeyen haberleri getirenler için pek de üzerinde hoşgeldiniz yazan paspaslar serilmez; “sorumluluk sahibi insanlar” daha rahatlatıcı öyküler anlatan sahte peygamberlerdir. Las Casas’ın “Yerlilerin Yok Edilişi” başlıklı görgü tanıklığı, teoride 1552’den beri erişilebilir durumdadır. Ancak o zamandan beri edebi çevrelerde pek de ele alınmamıştır. 1880’de Helen Jackson, “Yüz Yıllık Onursuzluk” başlıklı, önsözüne Piskopos H. B. Whipple’ın “ölkelerini sevenlerin yüzlerini utançtan kızartacak yitik inanç, ihlal edilmiş anlaşmalar ve insanlık dışı şiddet eylemlerinin üzücü bir ifşası” ifadelerini yazdığı etkileyici bir anlatı kaleme almıştır. Utanç kızarmaları, 1964’teki tekrar basımdan (“2.000 kopya ile sınırlı”) sonra bile pek azdı. Köleliğin kaldırılmasını savunanlar, sadece geçmişe dönük olarak onurlandırılır. Mark Twain, “vatanseverler onlardan nefret eder ve onları dışlar, ve aşağılar,” diye yazmıştı: “Ölümlerden başka kimsenin gerçeği söylemesine izin yoktur.” Kendisinin emperyalizm karşıtı denemeleri de pek bilinmez. İlk koleksiyon, 1992’de basılmıştır; kitabın editörü, ömrünün son on yılındaki en büyük uğraşı olan Emperyalizm Karşıtları Birliği’ndeki önde gelen rolünün “hiçbir biyografisinde sözünün geçmediğini” belirtir. Altı Cizvit aydınının ABD’de eğitilmiş Atlacatlı Mangası tarafından 1989’da öldürülmesi büyük öfkeye neden olmuştu. John Hassett ve Hugh Lacey, eserlerini sunarken onların “aydın, araştırmacı, yazar ve öğretmen olarak fakirlerle birlik olduklarını söyleyerek oynadıkları rol yüzünden” öldürüldüklerini yazmıştır (vurgu onlara ait). Onları sonsuza dek yok etmenin en iyi yöntemi, sözlerini bastırmaktır – neredeyse hiç bilinmese ve bahsi geçmese de, ele aldıkları sorunlar, öldürülmelerinin ve yine yok sayılıp unutulmuş Romero suikastinin çerçevelediği on yıldaki en büyük dış politika sorununun kalbindedir. Sovyet muhalifler Batı’da takdir görmüş olabilir, ancak içeride takdir edilenler

resmi gerçeklikleri savunanlar ve aslında saygın ılımlılar olan “em-peryalizm savunucularını” aşağılayanlardı.

Las Casas gibileri ara sıra temel iyiliği kanıtlamak üzere ortaya çıkarılabilir. “Erken dönemde Güney Amerika’nın başına gelen demografik felaket, kötülükten değil, insanların hatalarından ve bir tür kaderden doğmuştur: Uzun vadeli tarihsel değişimin öğütme taşları,” diye açıklayan *London Economist*, “Zulümlerin ve acımasızlığın gerçekleştiği yerlerde, tarihçiler bu gibi olguları 16. yüzyıldaki İspanyolların adalet tutkuları sayesinde çok iyi bilir, zira ahlâkçılar tarafından mahkûm edilmiş ya da mahkemelerde dava edilip ceza almışlardır.” En önemlisi, fatihler “iyi niyetliydi,” mağdurları öldürür, işkence eder ya da köleleştirirken, “ilahi olarak onaylanmış bir emri” yerine getirdiklerine “kesinlikle inanıyorlardı” ki bu da “Avrupalıların vahşi adaletsizliği” hakkında atıp tutan “siyasi doğrucu” delilerin aptallığını ortaya koyar (Adam Smith). Kolomb’un kendisi de en çok “Yerlilere özen göstermek, onlara herhangi bir zarar gelmesini ya da verilmesini önlemek” istiyordu – kendi sözleridir ve konuyu kapatır. Kültürel mirasımızın asilliği hakkında , Kolomb’un nazik önerisinden ve İspanyolların adalet tutkusundan daha iyi bir kanıt olabilir mi?

Önde gelen tarihçi Las Casas’ın ömrünün sonunda vasiyetnamesine şöyle yazmış olması ilginçtir: “Bu dinsiz, suçlu ve namussuz eylemler bu kadar adaletsizce, despotça ve barbarca gerçekleştirildiği için, Tanrı tüm gazabını ve öfkesini İspanya’ya boşaltacaktır, zira neredeyse tüm İspanya, bu kadar yıkım ve katliam bedeli ödenerek ele geçirilen kanlı serveti paylaşmıştı.”⁴¹

Gerçekte olanların korkunç kaydı, eğer fark edildiyse bile, soy-luluğumuzun bir kanıtı olarak dahi anlamsız kabul edilmektedir. Bu da oyunun kurallarındandır. En güçlü mafya babası aynı zamanda doktrin sistemine de hükmeder. Zengin ve güçlü olmanın en büyük avantajlarından biri, “özür dilerim” demek zorunda olmamaktır. Ahlâki ve kültürel zorluk, ilk 500 yılın sonunda, buradan doğmuştur.

Dünya Düzeninin Sınır Hatları

1. Kuzey-Güney İlişkilerinin Mantığı

“Doğal sınırlarını belirlemek,” kolonicilerin ülke içindeki görevleriydi ki 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, ülkeleri Pasifik’in ortalarına kadar genişlemişti. Ancak Güneyin “doğal sınırlarının” korunması da gerekiyordu. Bu yüzden, Güneyin hiçbir bölgesinin ayrı bir yoldan gitmemesi için çabalar gösteriliyor ve bir sapma tespit edildiğinde, sıklıkla histeriye yaklaşan telaşlar ortaya çıkıyordu. Her şey, devlet kapitalisti sanayi toplumlarının hükmettiği küresel ekonomiye düzgün şekilde dahil edilmeliydi.

Güneye bir hizmet rolü verilmişti: Kaynaklar, ucuz emek, pazarlar, yatırım ve son zamanlarda da kirlilik ihracatı fırsatları sağlamak. Son yarım yüzyılda, ABD, Winston Churchill’in II. Dünya Savaşı sonrasında açıkladığı şekilde, güçleri dolayısıyla “diğerlerinin üzerine” yerleşen “tatmin olmuş ulusların”, “dünyanın yönetiminin kendilerine emanet edilmesi” gereken “kendi yerleşimlerinde huzur içinde yaşayan zengin adamların” çıkarlarını koruma sorumluluğunu üstlenmiştir.

ABD’nin çıkarları bu bağlamda küresel terimlerle açıklanır. Bu çıkarlara yönelik birincil tehdit, yüksek seviyeli planlama belgelerinde “kitlelerin düşük yaşam standartlarının hemen iyileştirilmesi” ve yerel ihtiyaçların karşılanması yönündeki halk baskılarına cevap verme eğilimindeki “radikal ve milliyetçi rejimler” olarak tanımlanır. Bu eğilimler, kârların ülkeye yeterli şekilde dönüşünü

(NSC 5432/1, 1954) ve “hammaddelerimizin korunmasını” (George Kennan) sağlayacak, “özel yatırıma uygun siyasi ve ekonomik bir ortam” talebiyle çatışmaktadır. Bu sebeplerle, 1948’de Dışişleri Bakanlığı Politika Planlama ekibinin açık görüşlü başkanı tarafından da fark edildiği üzere, devasa servetimizi diğerlerinin fakirliğinden ayıran “ayrık durumu” korumak istiyorsak, “insan hakları, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve demokratikleşme gibi muğlak ve... gerçekçi olmayan hedeflerden bahsetmeyi bırakmalı,” ve “toplumun iyiliği ile dünyaya iyilik” konulu “idealist sloganlarla engellenmeyen,” “gerçek güç kavramları üzerinden konuşmalıyız.” (Kennan)

ABD’nin Üçüncü Dünya’daki, “sayısal çoğunluğun siyasete katılımını” önlemek için tekrar tekrar teröre başvuran son derece demokrasi karşıtı politikası, kolayca anlaşılabilir. Sıklıkla halk baskılarının ve örgütlenmesinin bir uzantısı olan “ekonomik milliyetçiliğe” muhalefetin doğrudan sonucudur. Dolayısıyla bu tür sapkınlıklar imha edilmelidir. Soğuk Savaş’tan tamamen bağımsız şekilde, bunlar politikanın önemli özellikleri olagelmıştır; en meşhur örnekleri geçtiğimiz onyınlın vahşi ve yıkıcı politikalarıdır ve bunlar haliyle, dünyaya demokrasi ve insan haklarına yeni bir saygı getirdikleri için dünya çapında övgü almıştır – tam da uslu bir aydın kültüründen bekleneceği gibi.

Yurt içindeki analog da açık olsa da, evdeki “çıldırılmış sürüyü” ehlileştirerek için başka araçlar kullanılır.¹

Daha önce ele alındığı üzere, “serbest ticaret,” rekabeti kazanmayı bekleyenler tarafından son derece sevilse de, çıkarlar gerektirdiğinde ihlal edilmesi de onurlu bulunur. Dolayısıyla, ekonomik milliyetçiliğe (başkalarınınkine) muhalefet, küresel planlamacılar arasında neredeyse bir reflekstir. ABD’nin bizzat korumacılığa, ithal malların yerine yerli üretimin konmasına ve diğer “ultra milliyetçi” yöntemlere dönüşü, ABD’nin oyunda başarılı olmasını sağladıktan sonra, bu muhalefet ABD politikasının ana temalarından biri olmuştur. 1940’ların ortalarına gelindiğinde ABD’nin egemenliği sıra dışı seviyelere ulaşmıştı. Dolayısıyla ekonomik liberalizmin erdemleri ateşli şekilde methediliyor, diğer yandan yerel girişimler

için devasa devlet teşvikleri verilmesi çağrıları yapılıyordu. Tek sorun, geri kalmış zihinlerin ABD'nin çıkarlarına harika biçimlerde hizmet edecek politikaları takdir etmesini sağlamaktı.

Şubat 1945'teki Chapultepec (Meksika) yarıküre konferansında, ABD, ekonomik milliyetçiliğin "tüm formlarını" ortadan kaldıracak bir "Amerika Kıtaları Ekonomik Anlaşması" çağrısı yapmıştı. Bu politika, Güney Amerika'nın Dışişleri Bakanlığı tarafından "servetin daha geniş bir kitleye dağıtılması ve kitlelerin yaşam standardının yükseltilmesi için tasarlanmış politikaları kucaklayan Yeni Milliyetçilik felsefesi" olarak tanımladığı duruşunun tam zıttıydı. "Ekonomik milliyetçilik, yeni sanayileşme heveslerinin ortak paydasıdır. Güney Amerikalılar, bir ülkenin kaynaklarının gelişmesinden ilk olarak o ülkenin halkının faydalanması gerektiğine inanmaktadır." ABD'nin duruşu ise, aksine, "ilk faydalananların" ABD'li yatırımcılar olması, Güney Amerikalıların ise hizmet görevlerini yerine getirmesi gerektiği yönündeydi. Truman ve Eisenhower yönetimleri, ABD çıkarlarını zedeleyecek şekilde "aşırı sanayi kalkınma" yaşamamaları gerektiğini söylüyordu.²

Güç ilişkilerinin durumu göz önüne alındığında, ABD'nin görüşleri galip gelmiştir.

Asya konusunda ise, Bruce Cumings'in belirttiği üzere, ilkeler ilk kez NSC 48'in Ağustos 1949 taslağında şekillenmişti. Temel ilke, "karşılıklı alışveriş ve karşılıklı fayda" idi. Buradaki gerekçe yine bağımsız kalkınmaydı: "[Asya ülkelerinin] hiçbirisi kendi başına genel bir sanayileşme üssü olacak yeterli kaynaklara sahip değildir." Hindistan, Çin ve Japonya "bu koşula yaklaşabilirdi," ama o kadar. 1950'deki bir ABD araştırma grubu Japonya'nın geleceğini oldukça kısıtlı görüyordu: "İvır zıvır" ve az gelişmiş dünya için bazı diğer ürünler üretebileceği sonucuna varmıştı, ama o kadar. Şüphesiz, ırkçılıkla beslenen bu çıkarımlar, Kore savaşı Japonya'nın durağan ekonomisini canlandırana kadar çok da gerçek dışı sayılmazdı. Taslak, "tek tek ülkelerde genel sanayileşmeye, yalnızca görelî olarak avantajlı alanlardaki üretim feda edilerek, yüksek bir maliyetle ulaşılabilir," diye devam ediyordu. ABD "stratejik mallar ve diğer temel malzemeler" tedarikçisi rolünü kabul etmeyen ülkelere "ekonomik

baskı uygulamanın” yollarını bulmalıydı – Cumings’e göre, daha sonraki ekonomik savaş politikalarının tohumu budur.

Afrika’da kalkınma olasılıkları ise, Beyaz Afrika dışında hiç ciddiye alınmamıştır. Ortadoğu konusunda, ana endişe, enerji sisteminin Britanyalıların tasarladığı şekilde ABD’nin ellerinde işletilmesi idi: Yerel yönetim “anayasal kurgularla manda, nüfuz alanı, tampon devlet, vs. olarak gizlenen” kolonilerin “yutulduğu” bir “Arap Maskesi”ne devredilecekti – doğrudan yönetimden daha maliyet-etkin bir araç (Lord Curzon ve Doğu Komitesi, 1917-18). Ancak, John Foster Dulles’in da uyardığı gibi, asla “kontrolü kaybetme” riskine girmememiz gerekir. Bu maske böylece, temelde kendilerine söyleneni yapan ve kârların ABD’ye, müşterisi Britanya’ya ve enerji şirketlerine akmasını sağlayan aile diktatörlüklerinden oluşacaktı. Bunlar bölgesel ve tercihen Arap olmayan (Türkiye, İsrail, Şah iktidarındaki İran, Pakistan) uygulayıcılar tarafından korunacak, Britanya ve ABD’nin kas gücü de arkalarında duracaktı. Sistem uzunca bir süre makul bir verimlilikle çalışmıştır ve günümüzde, Arap dünyasındaki laik milliyetçi güçler tamamen dağılmış, Sovyet etkisi ise ortadan kalkmış olduğu için yepyeni olasılıklar sunmaktadır.³

Dahili planlamanın temel unsurları bazen halka ulaşır, örneğin *New York Times* editörleri İran’daki parlamenter Musaddık rejiminin devrilmesini alkışlarken, “Zengin kaynaklara sahip az gelişmiş ülkeler artık aralarından biri fanatik milliyetçilikle delirirse ödemeleri gerekecek ağır bedel hakkında açık bir ders almıştır,” diyordu. Hizmet bölgeleri, 1950’lerin önemli akademik çalışmalarından birindeki sözlerle, “Batı’nın sanayi ekonomilerini destekleme arzularını ve becerilerini azaltan” sosyal dönüşümlere atıfta bulunan teknik terimler olan “Bolşevizm”den ya da “Komünizm”den korunmalıydı. En önemlisi, tarihsel kayıtlar Güney’in sıkça dile getirilen bu rolüne gayet uygundur.⁴

“Radikal ve milliyetçi rejimlere” asla tolerans gösterilemez, hele ki baskı altındaki zorluk çeken halklar açısından anlamlı olabilecek şekillerde başarıya ulaşır gibi görünüyorsa. Bu durumda, başkalarına “bulaşabilecek” bir “virüs,” “tüm fiçıyı bozacak çürük

elma" haline gelirler. Halk açısından, saldırganlık ve fetih yoluyla diğerlerini devirecek "domino taşları"dırlar; dahili olarak bu resmin absürtlüğü sıklıkla (her zaman değil) kabul edilir ve tehdidin, Oxfam'ın bir zamanlar Nikaragua'ya atıfla "iyi örneğin yarattığı tehdit" olduğu bilinir. Henry Kissinger Allende'nin Şili'sinin "bulaşıcı örneğinin" sadece Güney Amerika'yı değil Avrupa'nın güneyini de etkileyerek İtalyan seçmenine demokratik sosyal reformun gerçek bir olasılık olduğu mesajını verebileceğini söylediğinde, Allende'nin kitlesinin Roma'ya girmesini beklemiyordu. Sandinista "Sınırsız Devrimi" inanılmaz başarılı bir hükümet-medya dolandırıcılığı olsa da, propaganda görüntüleri gerçek bir endişeyi yansıtıyordu: Hegemon gücün ve aydın hizmetkârlarının bakış açısıyla, başkalarına ilham verecek bir model yaratma amacının duyurulması –görüntülerin asıl kaynağı– saldırganlık demektir.⁵

Bir virüs tespit edildiğinde yok edilmelidir ve olası kurbanlar aşılmalıdır. Küba virüsü işgal, terör ve ekonomik savaflara yol açmış, Ulusal Güvenlik Devletleri'nin çürümenin yayılmasını engellemek için hücum etmesini sağlamıştır. Öykü aynı yıllarda Güneydoğu Asya'da da tekrarlanmıştır. Virüsün kendisine yönelik standart yaklaşım, Allende'nin Şili'sinde de olduğu üzere iki yönlü bir politikadır. Sert çizgi, sonunda elde edilen bir askeri darbe çağrısı yapmıştı. İlimli çizgi ise bir Kennedy liberali olan Büyükelçi Edward Korry tarafından açıklanmıştı: "Şili'yi ve Şililileri en ileri yoksunluk ve fakirliğe mahkûm etmek için elimizden gelen her şeyi yapmak, uzun süre boyunca Şili'deki bir komünist toplumun zorlu özelliklerini hızlandırmak için tasarlanmış bir politika." Dolayısıyla, sert çizgi virüsü ortadan kaldırmak için faşist katilleri kullanmakta başarılı olmasa da, "en ileri yoksunluk" vizyonu, çürümenin yayılmasını engelleyecek, sonunda hastanın kendisini de demoralize edecekti. Asıl önemlisi ise, "Komünist toplumun zorlu özellikleri" konusunda elem çığlıkları üreterek gerçekte neler olduğunu açıklamaya çalışan "yandaşlara" kınama yağdıracak olan kültür yöneticilerinin değirmenine bol bol un taşıyacaktı. Bu durum, Bertrand Russell'm Bolşevik Rusya'nın ilk günlerini anlattığı acı eleştiride açıkça gösterilmiştir:

Sanayinin her başarısızlığı, çaresiz durum dolayısıyla uygulanan tüm despotça yönetmelikler, İtilaf devletleri tarafından kendi politikalarının mazur gösterilmesi amacıyla kullanılıyordu. Bir adam yiyecek ve içecek bulamazsa, zayıflar, aklını kaybeder ve sonunda ölür. Bu açlıktan ölüme yol açmamak için genellikle iyi bir sebep kabul edilir. Ancak uluslar söz konusu olduğunda, zayıflıklar ve sıkıntılar ahlâki anlamda suç kabul edilir ve dolayısıyla daha fazla cezalandırmanın gerekçesini oluştururlar.

Belli ki, çizmelerimizin altında kıvrananları dikkatle incelemekten, uslu durup durmadıklarını görmekten alınabilecek bol miktarda tatmin vardır; durmadıklarında –ki durum sıklıkla böyledir– öfkenin sınırı yoktur. Bizim, ya da “ılımlı” ve “gelişmekte olan” bağımlı ülkelerimizin çok daha ağır zulümleri, yakında üstesinden gelinecek basit hatalardır.⁶

Daha teknik terimler kullanmamız gerekirse, “çürük elmalar,” “istikrar” için bir tehdit oluşturur. Washington 1954 yılında Guatemala’nın ilk demokratik hükümetini devirmeye hazırlanırken, bir Dışişleri Bakanlığı yetkilisi Guatemala’nın “Honduras ve El Salvador’un istikrarına giderek daha büyük bir tehdit haline geldiği” uyarısında bulunmuştu. “Tarım reformu güçlü bir propaganda silahıdır; işçilere ve köylülere, üst sınıflara ve büyük yabancı şirketlere karşı muzaffer oldukları mücadelede destek veren kapsamlı sosyal program, benzer koşulların sürdüğü Orta Amerikalı komşularının nüfusları için çok çekicidir.” “İstikrar,” “üst sınıfların ve büyük yabancı şirketlerin” güvenliği anlamına gelir ve doğal olarak korunmalıdır. Bu durumda, Eisenhower ve Dulles’in, Honduras’taki bir “grev durumunun,” “sınırın Guatemala tarafından ilham ve destek bulmuş” olabileceği hakkında bilgilendirildiklerinde ABD’nin “öz savunma ve öz korumasının” tehlikede olduğunu düşünmüş olmaları anlaşılabilir.⁷

“İstikrar” o kadar önemlidir ki, “tercih edilebilecek reformlar” uygulanmamalıdır. 1967’nin Aralık ayında, Freedom House, kendilerini “akademik camianın ılımlı kesimi” olarak tanımlayan 14 saygın akademisyenin ABD’nin Asya’daki politikalarını, özellikle de özgürlüğü cesurca savunmamızın “Asya’daki siyasi dengeye” büyük katkıda bulunduğu, Asyalı müttefiklerimizin ve tarafsızların

morallerini –ve politikalarını– iyileştirdiği yaklaşımını “oldukça iyi” diyerek öven bir açıklama yayınlamıştı. Bu durum, en büyük başarımız adını verdikleri şeyle, Endonezya’da 1965 yılında, Hindistan’daki duruşumuzdan cesaret bulan ordu dizginleri eline alıp, büyük çoğunluğu topraksız köylüler olan yüz binlerce insanı katlettiğinde gerçekleşen “dramatik değişim” ile örneklenmişti (bkz. 5. bölüm). İlmli akademisyenler oldukça rahat şekilde, “birçok reform türü, uzun vadede ne kadar tercih edilir ve önemli olsalar da, istikrarsızlığı artırır,” diye açıklıyordu. “Kuşatma altındaki insanlar için güvenlikten daha önemli bir şey yoktur.” Buradaki “insanlar,” “istikrar,” vs. gibi terimler, her zamanki siyasi doğrucu anlamlarına sahiptir.

Önde gelen birçok akademisyen, Üçüncü Dünya çapında, “düzenin, yeni harekete geçmiş katmanları bir şekilde bir edilgenlik ve yenilmişlik haline dönmeye ikna etmeye bağlı olduğu” konusunda MIT’den siyaset bilimcisi Ithiel Pool ile hemfikirdir. Aynı dersler, kısa süre sonra Trilateral Commission tarafından, üstleri gösteriyi yönetirken “izleyici” olarak “işlevlerini” sürdürmek yerine, demokratik siyaset alanına girmeye çabalayarak “demokrasiyi” baltalayan Batılı nüfus açısından da ele alınacaktı.⁸

Bu düşünceler her yere nüfuz eder ve anlaşılabilir. Düzen ve istikrara yönelik tehditler ayakta kaldığı sürece bunlar da devam edecektir. Süreklilikler aşikârdır ve Soğuk Savaş’tan tamamen bağımsızdır. Körfez Savaşı’nın ardından, Soğuk Savaş gerekçe olarak bir daha canlandırılmayacak şekilde ortadan kaybolduktan sonra, George Bush eski dostu ve müttefiki Saddam Hüseyin’i, önce Güney’deki Şiileri, daha sonra da Kuzey’deki Kürtleri katlederken desteklemiştir. Batılı ideologlar, bu zulümler hassasiyetlerimizi rahatsız etse de, bunları “istikrar” adına kabul etmemiz gerektiğini açıklamıştı. *New York Times* baş diplomasi muhabiri Thomas Friedman, Bush yönetiminin mantığını açıklamıştı: Washington “bütün dünyaların en iyi özelliklerini almaya çalışıyor: Saddam Hüseyin’in içinde olmadığı demir yumruklu bir Irak cuntası,” Saddam’ın “demir yumruğunun Irak’ı bir arada tuttuğu ve Amerika’nın müttefikleri Türkiye ile Suudi Arabistan’ı [elbette Washington’daki patro-

nunu da] memnun ettiği” günlere bir dönüş. Saddam Hüseyin, ilk ciddi suçunu 2 Ağustos 1990’da, emirlere itaat etmeyerek işlemiştir. Dolayısıyla yok edilmesi gerekiyordu, ancak “istikrarı” korumak adına bir klon bulunmalıydı. Aynı doktrinler uyarınca, kriz boyunca (hatta öncesinde ve sonrasında da) Irak’taki demokratik muhalefetin Washington ile ve dolayısıyla ana akım ABD medyasıyla temas etmesi engellenmişti. Bush yönetiminin Iraklı demokratlarla kısıtlı da olsa tekrar temasa geçmesi, seçimler bahanesiyle de olsa ancak 1992 yazında gerçekleşmişti.⁹

Bunlar Yeni Dünya Düzeni’nin, eskisinde olduğu gibi iç kayıtlarda iyi belgelenmiş, tarihsel uygulamada sürekli olarak örneklenmiş ve koşullar değişse de kalıcı olmaya mahkûm, öne çıkan özellikleridir.

Resmi siyasi doğrucu söylem, bir dizi başka terim de içerir. Böylece hevesli aydın, ABD’li yatırımcıların haklarını zedeleyebilecek her şeye atıfta bulunmak için kullanılan “güvenlik tehdidi” teriminin kullanımında ustalaşmalıdır. Bir diğeri ise “pragmatizm” terimidir, bizim için “ne istersek yapmak” anlamına gelir. Başkaları için anlamı ise: “bizim istediğimiz şeyi yapmak”tır. Arap-İsrail ihtilafını ele alırsak, ABD uzun yıllar boyunca, Filistinlilere ulusal haklar veren tüm barış süreçlerini engellemek konusunda neredeyse tek başına durmuştur, ancak iki İsrail inkârcılığı arasından (İşçi Partisi ve Likud), birincisini tercih etmiştir. Dolayısıyla Likud’dan Yitzhak Şamir, “ideolojik,” İşçi Parti’den Yitzhak Rabin ise “pragmatik” idi. *Times*’ın Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Thomas Friedman, “Bay Rabin’in pragmatik, ideolojik olmayan yaklaşımı Bush ekibi-ne uymaktadır,” diye yazmış, Bush takımının tanım gereği pragmatik olduğunu kabul ederek kendi içinde tutarlılık yakalamıştır. Kudüs muhabiri Clyde Haberman, Rabin’in 1992 Haziranı’ndaki seçimlerdeki başarısını, “pragmatizmin” zaferi olarak alkışlamıştı. Benzer şekilde Filistinliler de, kuralları ABD’nin koyduğunu kabul ederlerse “pragmatik” oluyordu: Ulusal hakları yoktur, çünkü ABD öyle karar vermiştir. Dolayısıyla İsrailli gazeteci Danny Rubinstein tarafından, kendi çöplerini belirlenen ve İsrail tarafından ele geçirilmemiş bölgelerde toplamakta özgür olmaları anlamında

bir “özerklik” (İsraili bir sivil özgürlük aktivisti “çöp kutularında Filistin Bayrağı görülmediği sürece” diye eklemiştir) olarak tasvir edilen “bir savaş esiri kampının özerkliğini” kabul etmeleri gerekir. “Barış süreci” terimi de yine ustalık gerektirenlerden biridir: Siyasi doğrucu söylemde, ABD her ne yapıyorsa ona verilen isimdir, bu durumda ve başka birçok diğer durumda olduğu gibi bu eylem, barış sürecini engellemek de olabilir.¹⁰

Öğrenilmesi gereken başka beceriler de vardır, bunların bir kısmına geri döneceğiz; ancak görev çok da zor değildir, ustalaşmanın bu kadar kolay olması bu durumun kanıtıdır.

“İstikrara” yönelik “komünist” tehdit, haksız avantajlarıyla daha da güçlenmektedir. Başkan Eisenhower, komünistlerin doğrudan “kitlelere çağrıda” bulunabilmelerinden şikayet etmişti. Bizim “kitleler” için planlarımız, bu tür çağrılar yapmamızı imkânsız kılma-
taydı. Dışişleri Bakanı John Foster Dulles, CIA’nın başındaki kardeşi Allen ile özel bir sohbette, Komünistleri “kitle hareketlerini kontrol edebilme becerilerinden” şikâyet etmiş, “bunu kopyalama becerimiz yok,” demişti. “Fakir halklara çağrıda bulunuyorlar ve daima zenginleri yağmalamak istiyorlar.”¹¹ Aynı endişeler, Orta Amerika Kilisesi’nin “fakirlere ayrıcalıklı muamelesine” ve bağımsız kalkınma ya da demokrasi girişimlerine –ayrıca kendilerine verilen rolü unuttuklarında Mussolini, Trujillo, Noriega ve Saddam Hüseyin gibi şahıslara– uzanır.

2. Sömürgeciliğin Ardından

ABD yüzyılın başında dünyanın en büyük sanayi ekonomisi ve I. Dünya Savaşı zamanında başat kredi veren ülkesi haline gelmişti, bu konumu Reagancılar başa gelip ABD’yi dünyanın en büyük borçlusu haline getirene kadar sürmüştü. II. Dünya Savaşı’nın sonunda yarı-totaliter önlemler sonunda Büyük Depresyon’un etkilerinin üstesinden gelmiş, ABD’nin sanayi üretimini üç katından fazlasına çıkartmış ve savaş ekonomisini yöneten kurumsal yöneticilere değerli dersler sunmuştu. O zamandan beri, başlangıçta büyük ölçekli devlet müdahalesiyle beslenen özel servet ve gücün,

yalnızca aynı araçlarla sürdürölüp güçlendirilebileceğı yönündeki yargıları ciddi şekilde sorgulanmamıştır; kapitalizm yalnızca süslü söylemlerde ya da uzak köşelerde makul bir sistem olarak görölür. Dünyanın büyük kısmı yıkıntı halindeyken, ABD tarihte benzeri görölmemiş bir ekonomik ve askeri egemenlik zirvesine ulaşmıştır. Devlet ve kurum planlamacıları benzersiz güçlerinin farkındaydılar ve bunu kullanarak, hizmet ettikleri çıkarları destekleyecek bir dünya düzeni kurmaya kararlıldılar.

En büyük öncelik, sanayinin kalbinin, yani Almanya tabanlı Avrupa'nın ve Japonya'nın, ABD devlet-kurumsal gücüne yerel finans-sanayi sektörlerinin kontrol ettiğı ABD hakimiyetindeki, bağılı dünya düzeninin içinde olmalarını sağlamaktı. Dolayısıyla ilk iş, “çapulcu çoğunlukta” taban bulan faşizm karşıtı direnişini kırmak, işçileri zayıflatmak ve geleneksel muhafazakâr iktidarı –sıklıkla faşist işbirlikçilerle beraber– tekrar kurmaktı. Bu görev, 1940'ların sonunda küresel ölçekte ele alınmış, gerektiğinde (örneğin Yunanistan ve Güney Kore'de olduğı gibi) bol miktarda şiddetle uygulanmıştı.

Bu Yeni Dünya Düzeni'nde Kuzey-Güney ilişkileri, çok temel şekilde olmasa da yeniden inşa edilmişti. ABD genel anlamda açık, liberal uluslararasıılık ilkelerine dayanan, “serbest ve adil” bir rekabette ayakta kalması beklenen bir dünya istiyordu. Bu istekler, giderek artan sömürge karşıtı güçlere bir ölçüde destek verilmesine yol açmıştır. Fakar belli sınırlar içinde. 1948 yılındaki bir CIA raporu, “yerel milliyetçi hevesleri desteklemek ile Batı Avrupa'da yardım sözü verilen ülkelerin sömürgeci ekonomik çıkarlarını korumak” arasında bir denge bulunması gerektiğini belirtir; ciddi ABD çıkarları söz konusu olduğunda hangisinin ağır basacağı konusunda şüphe yoktur. Benzer şekilde, Japonya'nın kurmaya çalıştığı emperyal sistem de, ABD'nin kapsayıcı denetiminde yeniden kurulmalıydı. Bu amaçlar, düşmanlar/müttefikler için geleneksel sömürgeci tercih sistemlerinin desteklenmesi yönündeki taktiksel kararlara yol açmıştır; geçici olarak, savaş sonrası yeniden inşa ve ABD ekonomisinin dayandığı sanayi güçleriyle ticaret örüntülerinin yeniden kurulması bağlamında.

Uzak Doğu'yu büyük ölçüde kendi başına düzenlemek isteyen Washington, müttefiklerinin Japonya'nın kaderi konusunda herhangi bir rol oynamasını yasaklamıştır. Amaç, "Japonya'nın uzun vadede Amerika hükmünde olmasını temin ederek ABD'nin güvenliğini sağlamak" ve "tüm yabancı hükümetlerin etkisini dışlamaktır" (Melvyn Leffler, akademideki konsensüsü açıklarken; "güvenlik" her zamanki anlamlarına sahiptir). ABD'nin gücü sayesinde, savaş zamanı anlaşmalardan bağımsız olarak, bu amaca kolayca ulaşılmıştı. Ortadoğu ve Güney Amerika'da, ideolojik sistem ABD'ye "ihtiyaçlarını" ve "arzularını" sırasıyla takip etme hakkı veriyordu. Dolayısıyla plan, ara sıra bağımlı güçlere verilen bir alt rolün dışında (özellikle Ortadoğu'da Britanya'ya) yabancı müdahalesini kısıtlamaktı. Britanya, Kennedy yönetimindeki üst düzey danışmanlardan birinin sözleriyle "teğmenimizdir (daha moda terimle, ortağımız)," Britanyalılar yalnızca moda olan terimi duyar.¹²

Planlamanın karakteri, İtalya vakasıyla çok iyi örneklenmiştir. Yunanistan gibi, İtalya'nın da önemi Ortadoğu'ya uzamaktaydı. 1945 tarihli kurum içi bir değerlendirmeye göre, "ABD'nin stratejik çıkarları," Akdeniz'den geçen "Suudi Arabistan petrol tarlalarının Yakındoğu'daki iletişim hattının" kontrol edilmesini gerektiriyordu. İtalya, "herhangi büyük bir gücün ellerine düşerse" (yani doğru büyük gücün ellerinden kaçarsa) bu çıkarlar tehdit altına girecekti. Rhodri Jeffrey-Jones, İtalya "Yakındoğu'dan petrol tedarikini garanti altına almak –ya da yanlış ellerde olursa zora sokmak– için kullanılabilir" diyordu.

Güçlü işçi desteği ve Faşizm ile Nazi işgalcilere karşı mücadeledeki rolünün sağladığı prestij sayesinde, Komünist Parti'nin, 1948 seçimlerini kazanması bekleniyordu. ABD'li politikacılar sonuçların "Batı Avrupa, Akdeniz ve Ortadoğu'da moral bozucu bir etkisi olabileceği" yönünde uyarıda bulunuyordu. Bu, "komünist rejimin iktidara halk oyları ve yasal prosedürle geldiği tarihteki ilk örnek" olacaktı ve "bu kadar özgün ve olağanüstü bir olayın, Sovyet tehdidi altında... özgürlüklerini korumaya çalışan ülkelerde derin psikolojik etkiler yaratması beklenirdi." Tekrar ifade etmemiz gerekecekse, bağımsız ve sıklıkla demokratik bir yol izlemek isteyen halk hare-

ketlerini etkileyebilir, dolayısıyla ABD'nin, muhafazakâr iş dünyası ve sıklıkla faşist-yanlısı kesim ("özgürlük") tarafından yönetilen geleneksel düzeni yeniden kurma politikasını sekteye uğratabilirdi. Kısacası, İtalya "başkalarını etkileyen bir virüs" haline gelebilirdi. ABD, seçimler başka şekilde kontrol edilemezse askeri müdahale planlıyordu. Güç, tehdit, son derece kıt durumdaki gıda üzerindeki denetim ve diğer önlemler, özgür seçim tehdidinin üstesinden gelmeyi başarmıştı. İtalya demokrasisini etkilemeye yönelik yoğun ABD çabaları, en azından 1970'lerin ortasına kadar devam etmişti. Daha sonraki yıllarda, belirtildiği üzere, Şili'nin İtalya'ya "bulaşan bir virüs" olabileceğinden korkulmuştu.¹³

Benzer sebeplerle, Washington Nikaragua'daki 1984 seçimlerini terörle engellemeyi başaramayınca, doktrin sistemi bu korkunç olayı tarihten silmişti; medya, seçimleri derinlemesine inceleyen ABD'li Güney Amerika uzmanları ve Orta Amerika demokrasisinin önde gelen ismi Jose Figueres de dahil olmak üzere, uluslararası gözlemcilerin dile getirdiği onayı azimle vermemeyi başarmıştı.

Dünya düzeninden sorumlu olanların hayatı asla kolay değildir, Metternich ve Çar da bunu kendi zamanlarında görmüşlerdi.

Sallie Pisani, CIA'in ilk yıllarıyla ilgili çalışmasında, politikaçıların, "İtalya'yı istikrara kavuşturmak" için etkilemenin dışında yöntemler de aradıklarını yazıyordu. İstikrara ulaşmak için manipülasyon standart prosedürdür ve siyasi doğruculuk söyleminde ustalaşanlar için kolayca anlaşılabilir; "Şili'deki özgür seçimlerle iktidara gelen Marksist hükümeti istikrarsızlaştırmak" bile mümkündür çünkü "istikrar aramaya kararlıyız" (James Chace). İtalya için öne çıkan fikirlerden biri, göç tetikleyerek sorunlu nüfusu seyreltmektir. ECA (Marshall Planı) İtalya misyonunun başı, Marshall Planı'ndan gelen paranın, İtalya deniz ticaretini yeniden inşa ederek "her yıl denizaşırı taşınabilecek İtalyan göçmen sayısını iki katına çıkartmak" için kullanıldığını bildirmişti. Ayrıca işçileri yeniden eğiterek "başka ülkeler için daha kabul edilebilir" kılmak için de kullanılmıştı. Avrupa'nın işsizlik sorunları vardı ve ABD'nin de istediği en son şey daha fazla "serseri" idi. Dolayısıyla Kongre, "İtalya'dan göçmenleri, dünyanın ABD dışındaki bölgelerine taşı-

mak amacıyla” fon kullanımına izin vermişti. ECA, “görece daha az gelişmiş bölgesi bulunan” Güney Amerika’da karar kılınmıştı. Güney Amerika’da “İtalyan yerleşimleri için uygun topraklar bulmak” ve zemini hazırlamak için bir göç araştırmasını finanse etmişti. Bu yardımın ilk alıcısı, 1950 yılında Brezilya olmuştu.

Proje son derece hassas kabul edilerek İtalyanlardan tamamen gizlenmişti. “Geri kalan İtalyanları istikrarlılaştırma propaganda-sı da eşit derecede önemliydi,” diye yazar Pisani, ve İtalya’da, bir diğer potansiyel “virüs” olan Fransa’daki gibi “karmaşık bir kampanya” gerçekleştirilmişti. ECA misyonu, Fransa’daki sorunlardan birinin “Fransızların propagandaya karşı alerjileri olmasıydı,” diye yazmıştı. “Bizim bilgi dediğimiz şeyi, sıklıkla propaganda dedikleri şeyle karıştırıyorlar.” Washington’daki politikacılar, “açık Amerikan propagandasının” Avrupalılar için –Nazilerle deneyimleri yüzünden– iyi bir fikir olmayabileceği konusunda hemfikir idi. Dolayısıyla ECA , “ECA ve ABD Hükümeti dış politikası bakış açısını, ECA ya da ABD Hükümetini malzemenin kaynağı olarak tanıtmadan aktarmak” olarak tanımlanan “hilekârlık” kavramını benimsemişti. Halkın daha iyi eğitilmiş olduğu ana vatanda, “bilgi” yeterli olmaktadır.¹⁴

Batı yarıkürede ABD, II. Dünya Savaşı sırasında Avrupalı rakiplerini büyük ölçüde alt etmiş, dolayısıyla da Savaş Bakanı Henry Stimson’ın neden bizimkinden başka tüm bölgesel sistemlerin parçalanması, bizimkinin ise genişletilmesi gerektiğini açıklarken yarıküremizi tasvir ettiği şekilde, “buradaki hiçbir zaman kimseyi rahatsız etmemiş olan minik bölgemiz” için yeni dünya düzeni ilkelerini reddetmişti. ABD yarıkürenin işlerinin, kendi hâkimiyeti altında kalacağından emin olduğu bölgesel örgütler tarafından yürütülmesi konusunda ısrar etmişti; tıpkı Saddam Hüseyin’in 1990 yılında doğrudan suçlandığı ilkeye benzer; Saddam, Körfez’deki sorunların Arap Birliği tarafından çözülmesini önermişti. Ama burada da sınırlar vardır. John Dreier, örgütle ilgili incelemesinde, Güney Amerikalılar, “OAS içindeki sayısal üstünlüklerini sorumsuzca kullanmaya çalışırlarsa, müdahalesizlik doktrinini aşırı uçlara taşırlarsa, ABD’ye kendisini korumak için tek taraflı hareket

etmekten başka çare bırakmazlarsa, sadece ilerleme amaçlı yarıküresel işbirliğinin temelini değil, kendileri için güvenli bir geleceğe dair tüm ümitleri de yok etmiş olurlar,” diye yazmıştı. Dünya düzeninin gardiyanları, sorumsuzluk işaretlerine karşı daima tetikte olmalıdır.

Aynısı Roosevelt’in, Dışişleri Bakanlığı Güney Amerika yetkilisi Robert Woodward’ın da belirttiği üzere “üstü kapalı bir karşılıklılık yükümlülüğü” içeren İyi Komşu Politikası için de geçerliydi: “Amerika hükümetine yabancı bir ideolojinin kabulü, ABD’yi [tek taraflı] savunma önlemleri almak zorunda bırakır.” Diğerleri ise, söylemeye bile gerek yok ama, böyle bir hakka, özellikle de kendilerini ABD’den ve “ideolojisinden” (ki hiç “yabancı” değildirler) koruma hakkına sahip değildirler: Gerçekten de, ABD’nin teknik anlamda “pragmatizm” dışında ideolojisi yoktur. Genel konu, Carter’ın Orta Amerika danışmanı Robert Pastor tarafından aşırı uçta netleştirilmiştir: ABD diğer ulusların “bağımsız hareket etmelerini, ancak bunu yalnızca hareketleri ABD çıkarlarını olumsuz etkilemediği zaman yapmalarını” istemektedir: ABD, gelişmeler “kontrolden çıkmadığı sürece” asla onları “kontrol etmek” istememiştir. Diğerleri, “pragmatik” oldukları sürece oldukça serbest davranabilirler.¹⁵

“Özgürlüklerini korumaya çabalayan ülkelere destek olmak” için, ABD düzenli olarak bunlara karşı terörist saldırılarda bulunmak ya da doğrudan işgal etmek ve ekonomik savaş ile nüfuz için eşi benzeri görülmemiş becerilerini kullanmak zorunda kalıyordu. Misyon, işbirlikçi bir aydın grubunun “bilgiyi” çapulcu çoğunluk için uygun şekillendirmesini gerektirir, ki bu nadiren sorun olur.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra, Güney’in geleneksel hizmetçi rolünün önemi “Doğu Avrupa’da gıda ve yakıtın artık Batı Avrupa’da savaş öncesi seviyelerde bulunmadığı fark edilince daha da artmıştı.” (Leffler) Tüm bölgelere plancılar tarafından bir durum ve işlev atanmıştı. ABD, Güney Amerika ile Ortadoğu’nun kontrolünü ele alacak, ikincisinde teğmeninin desteğini kullanacaktı. Afrika, Avrupa’nın yeniden inşası için “sömürülecek” diğer yandan Güneydoğu Asya, “Japonya ve Batı Avrupa için hammadde tedarikçisi rolünü üstlenecekti” (George Kennan ve Dışişleri Bakanlığı Politika

Planlama Ekibi, 1948-1949). ABD'nin de eski kolonilerden hammadde satın alması gerekiyordu, dolayısıyla sanayi toplumlarının geleneksel kolonilerinin hammadde ihracatlarından para kazanarak ABD'nin imal edip ihraç ettiği ürünleri satın aldıkları üç taraflı ticaret örüntüleri yeniden inşa ediliyordu. ABD imalatçılarının Avrupa'ya ihracatına engel olan "dolar boşluğu," Dean Acheson ve diğer üst düzey planlamacılar tarafından son derece ciddi bir sorun olarak kabul ediliyordu; bunun üstesinden gelmek ABD ekonomisi için kritik bir gereksinim olarak görülüyordu ve çözülemezse bunun tekrardan derin bir depresyona yol açacağı ya da kurumsal çıkarları güçlendirmek yerine bunları bozacak bir devlet müdahalesine yol açacağı varsayılıyordu. Bu karmaşık ve yaygın şekilde dile getirilen mantıkla, eski sömürgelere öz yönetim hakkı tanınacak, ancak bundan fazlası verilmeyecekti.¹⁶

Savaş sonrası küresel planlama çerçevesi, sömürge ilişkilerinin yeni şekillerde tekrar kurulmasını ve "ultra milliyetçi" eğilimlerin (özellikle de başka yerlerde "istikrarı" tehdit ediyorsa) bastırılmalarını gerektiriyordu; Güney'in kaderi eskisinden farklı değildi. Hem sanayi merkezi, hem de hizmetkâr çevresi "Sino-Sovyet bloku" (ya da "blok" içindeki düşmanlıklar artık reddedilemez hale gelince, bu blokun bileşenleri) ile ilişkiden korunmalıydı. İkinci "blok"un, yani Üçüncü Dünya'nın geleneksel rolünden ayrılan büyük bir bölümünün "kısıtlanması" ya da mümkünse "geri sarılarak" hizmet görevine döndürülmesi gerekiyordu. Soğuk Savaş'taki önemli etkenlerden biri, Sovyet egemenliğinin geleneksel hizmet bölgelerine dayatılması, bu bölgelerin ABD egemenliğindeki devlet-kapitalisti dünyadan ayrılması ve Sovyet gücünün diğer bölgelerin ayrılmasına katkıda bulunması, hatta sanayi merkezinin içindeki halk kesimlerinin etkilenmesi tehdidiydi – bu tehdit savaş sonrası erken dönemde özellikle ciddi görünüyordu.

Kuzey-Güney ilişkileri yıllar içinde biraz değişmişti ancak bu temel sınırların dışına pek çıkmamıştı. Gerçekler, 1990 yılında Julius Nyerere'nin başkanlık ettiği ve önde gelen Üçüncü Dünya ekonomistlerinden, hükümet planlamacılarından, dini liderlerinden ve diğerlerinden oluşan Güney Komisyonu tarafından hazırlanan

bir raporda açıklanmıştı. Komisyon, 1970’lerde Üçüncü Dünya sorunlarına hitap eden bazı hareketler olduğunu, bunların “şüphesiz, 1973 yılındaki petrol fiyatı artışlarından sonra Güney’in yeni fark ettiği gücü sayesinde” ortaya çıktığını belirtiyordu – bu arada bu artış ABD ve İngiltere için çok da can sıkıcı değildi. Rapor, Güney’in gücünün tehdidi hafifledikçe, diye devam eder, sanayi toplumları ilgilerini kaybetmiştir ve “yeni bir neo-sömürgecilik türünü” benimsemiştir: Dünya ekonomisi üzerindeki denetimi tekellerine alıp Birleşmiş Milletler’in daha demokratik unsurlarını zayıflatarak genel olarak “Güney’in ikinci sınıf statüsünü” 1980’ler boyunca kurumsallaştırmıştı.

Örüntü çok tutarlıdır: Tersî olsaydı daha kayda değer olurdu.

Geleneksel Batı bölgelerinin sefil durumunu gözden geçiren Güney Komisyonu, “Güney’in küresel toplumda adalet, eşitlik ve demokrasi talebine” cevap verecek bir “yeni dünya düzeni” çağrısında bulunuyordu. Bu talebin gerçekleşme olasılığı, çektiği dikkat miktarından bellidir; çalışma, Üçüncü Dünya’dan gelen tüm sesler gibi yok sayılmıştı. “Dünya yönetiminin emanet edilmesi gereken” zengin adamlar için pek ilgi çekici değildirler.¹⁷

Birkaç ay sonra, George Bush “Yeni Dünya Düzeni” tümcesini, Körfez’deki savaşı maske olarak kullanmıştı. Bu durumda, söz yayılmış, Bush-Baker söylemi önümüzdeki olasılıklar hakkında çok hararetli tartışmalara ilham vermişti. Güney’de ise, güçlülerin dayattığı “Yeni Dünya Düzeni” gerçek dışı olmayan şekilde, acı bir uluslararası sınıf savaşı olarak algılanmıştı. Gelişmiş devlet kapitalisti ekonomiler ve uluslararası şirketleri, şiddet araçlarını tekellerine alıyor, yatırımları, sermayeyi, teknolojiyi ve planlama ile yönetim kararlarını, nüfusun büyük kesiminin aleyhine kontrol ediyordu. Güney’deki sömürgelerdeki yerel elitler, kırıntıları paylaşıyordu. Kırbacı elinde tutan ABD ve İngiltere, gözle görülür Üçüncü Dünya özelliklerine sahip toplumlara dönüşmeye devam edebilirdi. Bu durum şehir içlerinde ve kırsal kesimlerde son derece belirgindi; kıta Avrupası’nın da, henüz tamamen uygun yerine yerleştirilememiş bir işçi hareketinin engellemesine rağmen pek geride kalmayacağı beklenebilir.

3. Zenginler Kulübü

ABD'nin tasarladığı küresel sistem, zenginler kulübünde de bir düzen olmasını gerektirir. Daha küçük üyelerin ABD'nin yönettiği "genel düzen çerçevesinde" "bölgesel çıkarları" için çalışmaları gerekir. ABD ise, Kissinger'ın 1973 yılında ("Avrupa Yılı") Avrupa'yı bilgilendirdiği şekilde, "küresel çıkarları ve sorumlulukları" bulunan tek güçtür. Savaş sonrasındaki ilk yıllarda, Avrupa'dan üçüncü bir güce müsamaha gösterilemezdi. Leffer, NATO'nun kuruluşunun büyük ölçüde, Batı Avrupa ile İngiltere'yi, Amerika liderliğini kaldırabilecek bir yörüngeye yerleştirme ihtiyacından doğduğunu söylemişti: "Ne entegre bir Avrupa'nın, ne birleşik bir Almanya'nın, ne de bağımsız bir Japonya'nın, üçüncü bir güç ya da tarafsız bir blok olarak ortaya çıkmasına izin verilebilir." Dışişleri Bakanı Dean Acheson, tarafsızlığın, "kestirmeden intihar" olacağını söylemişti. Aynısı, merkez sanayi toplumları dışında da geçerlidir. Rusların Üçüncü Dünya'daki ihtilaflardan sorumlu olmadıklarının farkında olsa da, Acheson 1952 yılında Rusların bu ihtilaflardan, "olabildiğince fazla komünist olmayan ülkenin tarafsız bir politika izlemesini ve asıl Batı güçlerine kaynaklarını vermeyi reddetmelerini (yani, Batı'nın talep ettiği koşullarla vermeyi reddetmelerini) sağlamak üzere" faydalanabileceği yönünde bir uyarıda bulunmuştur. General Omar Bradley de, Japonya'yı düşünerek "tarafsızlık intiharı" uyarısı yapmıştır.¹⁸

Leffer Batılı planlamacılar hakkında, "Sovyetlerin saldırganlığını beklemiyorlardı ve bu konuda endişeli değildiler," diye yazmış, yerleşik bir akademik konsensüsü özetlemişti: "Truman yönetimi, Atlantik paktını temel olarak Almanya'nın entegrasyonu ile Avrupa'da istikrarın teşvik edilmesi için vazgeçilmez olduğundan desteklemiştir." NATO'nun kurulmasına ve cevaben Varşova Paketi'nin oluşturulmasına zemin hazırlayan, Washington'da Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik anlaşmasının temel motivasyonu buydu. Nisan'daki toplantıya hazırlanan ABD'li politikacılar, "Sovyetlerin gerçekten de bir anlaşmaya varmakla, Almanya'yı birleştirmekle ve Avrupa'daki bölünmeyi sonlandırmakla ilgili olabi-

leceklerine ikna olmuştu.” Bu bir fırsat olarak değil, “birincil ulusal güvenlik hedefine” bir tehdit olarak görülmüştü: “Almanya’nın ekonomik ve askeri potansiyelini, Atlantik topluluğu adına kullanmak” – ve “tarafsızlık intiharını” engellemek.¹⁹

“Ulusal güvenlik”in burada teknik anlamda, yalnızca süpergüçle yüzleşme yönünde atılan bu bilinçli adımlarla tehlikeye girebilecek olan ulusun güvenliğinden bağımsız şekilde kullanıldığına dikkat ediniz. Benzer şekilde, “Atlantik topluluğu” terimi de, bu topluluğun yönetici unsurlarını ifade eder; güç ve kâr öyle gerektirdiğinde çıkarları kolayca kurban edilebilen (örneğin üretimi yurt dışına, işçilerin devlet şiddetiyle uysal ve ucuz tutulduğu yerlere kaydırarak) nüfusuna değil.

CIA, 1949’da “Asıl sorun,” demişti, “Almanya’da uzlaşma değildir,” ki Kremlin ile bir uzlaşma sonucunda buna ulaşılabileceğine inanılıyordu/bundan korkuluyordu. Sorun daha ziyade, “Alman gücünün uzun vadeli kontrolüydü.” Bu “büyük atölye” ABD ve bağımlı ülkeleri tarafından kontrol edilmeli, Sovyetler Birliği (Almanya tarafından 30 yılda ikinci kez yok edilmenin eşiğine gelen ve Nazilere karşı savaşın yükünün büyük kısmını üstlenen ülkenin gayet iyi bilinen güvenlik çıkarlarına rağmen, Sovyetlerin Almanya’daki rollerine dair savaş zamanı yapılan ve ABD’nin Mart 1946’dan beri zaten ihlal etmekte olduğu anlaşmaları iyice ihlal edecek şekilde) hiç müdahale etmemeliydi. Sovyet askerlerinin Almanya’dan çekilmesi tercih edilebilir bir amaç olabilir diyordu Acheson, ancak “Amerikalı ve Britanyalı askerlerin Almanya’dan çekilmesi, çok yüksek bir bedel olur.” George Kennan “Düşüncemizin gidişatı,” yazmıştı, “Almanya’yı şu aşamada tekrar birleşmiş görmek istemediğimiz, ve böyle bir çözümü tatminkâr bulacağımız *hiçbir* koşul olmadığı alamına gelir.” Almanya’nın birleşmesi, uzun vadeli bir amaç olabilir, ancak Dışişleri Bakanlığı’nın da vurguladığı gibi, “sadece koşullar uygunsa.” Dolayısıyla ABD askerleri, Sovyetler karşılıklı çekilme önermiş olsalar dahi Almanya’da kalacaktı; Almanya, ABD egemenliğindeki küresel ekonominin yardımcı bir parçası olarak entegre edilecekti ve Rusların da sonuca dair kayda değer bir sesleri olmayacak, onlara tazminat öden-

meyecek ve Alman sanayi (ya da askeri) kalkınmasında bir rolleri olmayacaktı.²⁰

Bu sonuç, iki önemli amaca hizmet edecekti: Sovyet rakibin zayıflatılması ve ABD'nin müttefikleri üzerindeki hâkimiyetinin güçlendirilmesi. Diğer yandan, Soğuk Savaşı sonlandırma hareketleri, bu amaçların hiçbirine hizmet etmeyecekti, dolayısıyla hiçbir zaman ciddi seçenekler olarak dikkate alınmıyorlardı.

Leffler'e göre birleşmeye karşı çıkmak için üçüncü bir sebep, "Sovyet blokunun daha hızlı toparlanması" ve Nazilerden arındırılmış şirketlerde biraz yönetsel yetkiye sahip olan işçi konseylerine ve sendika örgütlerine tanınan hareket alanı da dahil olmak üzere "siyasal aktivizm" ile güçlenen "solun çekiciliği" hakkındaki endişelerdi. Washington, birleşik bir işçi ve diğer halk örgütü hareketlerinin, ABD'nin geleneksel iş dünyasını yeniden kurma planlarını bozabileceğinden korkuyordu. Britanya Dışişleri Bakanlığı da "saldırganlığa çok benzeyen bir şey" olarak gördüğü Doğu'dan gelecek "ekonomik ve ideolojik sızma"dan korkuyordu; yanlış kişilerin siyasi başarıları iç kayıtlarda genellikle "saldırganlık" olarak tanımlanır. Britanya Dışişleri Bakanlığı, birleşik bir Almanya'da "avantajlar dengesinin daha güçlü bir çekim uygulayabilecek olan Rusların yanında olacak gibi görüldüğü" uyarısını yapmıştı. Dolayısıyla Almanya'nın bölünmesi, Sovyetler Birliği'nin zengin Ruhr / Rhine sanayi kompleksindeki Alman sanayiinin kalbinde herhangi bir söz sahibi olmasının engellenmesi tercih ediliyordu.²¹

Birçok sebepten, yüzleşme, uzlaşmaya tercih ediliyordu. Uzlaşmanın mümkün olup olmadığı bir varsayım konusudur. Her yerde ana endişe, merkezi sanayi toplumlarını ABD devlet-kurumsal akınınin hükmettiği bir dünya düzenine entegre etmektir.

On yıl sonra Avrupa, önemli ölçüde, Washington tarafından Kore Savaşı'ndan (ki Rusların dünyayı fethetmeye başladıkları yönündeki, kanıt grektirmeyecek kadar kullanışlı önkabul için gerekçe olmuştur) kısa süre önce benimsenen "uluslararası askeri Keynesçilik" sayesinde büyük ölçüde toparlanmıştı. Toparlanma devam ederken, Avrupa'nın bağımsızlığına ve tarafsızlık eğilimine yönelik endişeler artıyordu. Kennedy'nin Londra'daki Büyükelçisi David

Bruce, Avrupa “kendi başına yola çıkıp, ABD’den bağımsız bir rol oynamaya karar verirse” bazı “tehlikeler” öngörüyordu; Frank Costigliola, diğerleri gibi onun da, “ABD’nin üstün konumda olduğu bir ortaklık” istediğini söylüyordu. Kennedy’nin “Büyük Tasarımı” müttefikleri yönetmek için bir çabaydı, ancak sonuçları karışık olmuştu. Fransa özellikle can sıkıcıydı. Yakın çalışma arkadaşlarının anımsadığı şekliyle Kennedy, Başkan Charles de Gaulle’ün Ruslarla, “Almanlar için kabul edilebilir” olacak bir anlaşma yapacağından korkuyordu ve ABD’yi Avrupa’dan çıkartma amacı taşıyan bir Fransız-Rus anlaşmasını düşündüren istihbarat raporlarından “büyük endişe duyuyordu.” Bir diğer endişe de, Fransa’dan esinlendiği düşünülen altın kaybıydı. Bir diğer can sıkıcı durum, de Gaulle’ün Hindîçin konusundaki tavrıydı. Diplomasi ve tarafsızlığı savunması, askeri zafere odaklanmış olan ve o dönemlerde Vietnam’ın ihtilafı büyük bir uluslararası savaşa dönüşmeden uzlaşmaya vardırma çabalarını bertaraf etmeye çabalayan Kennedy yönetimi için kesinlikle kabul edilemezdi. Hindîçin’de de, Avrupa ve Üçüncü Dünya çapında olduğu gibi, tarafsızlık, ABD planlamacıları için en büyük düşman, “kestirmeden intihar” idi.²²

Müttefikleri kontrol etmenin giderek zorlaşması, Kissinger’ın 1973’teki azarlarına yol açmıştı. Batı ittifakının “en büyük sorununun” birçok Avrupa ülkesinin yurt içinde yaşadıkları ve bağımsız bir yöne gitmelerine yol açabilecek evrim olduğunu düşünüyordu. Avrupa komünizminin gelişimi, yeni endişeler yaratıyordu – ki Kissinger bunları, kendisi de “sosyalizme giden ve tüm dış müdahalelere karşı duran demokratik yol” çağrısından hoşnut olmayan Brejnev ile paylaşıyordu. Kissinger, faşizm sonrası Portekiz ve İtalya’yı, “Sovyet politikasının ya da kopmanın sonucu olmasa da,” ABD için siyasi sorunlar yaratan durumlar olarak yorumluyordu. ABD büyükelçiliklerine Moskova’nın yolunu izleseler de izlemeseler de, “NATO ulusları içinde komünist taraflarla diyalogu teşvik edemeyiz,” diyordu. “İktidardaymış gibi görünen bir İtalyan Komünist Partisi’nin etkisi hem Fransa hem de NATO için yıkıcı olacaktır.” Dolayısıyla, ABD, Portekiz’de faşist diktatörlüğün (ki bir sorun yaratmamıştır) düşüşünden sonra, İtalyan Avrupa-Komünist mo-

delini izleyecek olsa dahi Komünist Parti'nin yükselişine karşı çıkmalıdır. Raymond Garthoff, döneme dair kapsamlı incelemesinde "Avrupa komünizminin Batılı komünist partileri, Batı ülkelerinin halkları için daha kabul edilebilir ve çekici kılmasından korkuluyordu," yazmıştı: ABD "Batı ittifakını ve üzerindeki Amerika etkisini korumaya... Doğu'daki Sovyet ekisini zayıflatmaktan daha fazla önem veriyordu."²³

Burada da çifte sorunu görüyoruz: Kurumsal kontrolden kaçan demokratik gelişmeler ve ABD gücünün zayıflaması. İkisi de kabul edilebilir değildir; bir arada ise "güvenlik" ve "istikrar" için büyük bir tehlike oluşturlar.

1970'lere gelindiğinde, bu sorunlar yönetilemez hale gelmekteydi ve bir sonraki bölümde ele alacağımız çok daha farklı bir yola girilmekteydi. Bu sorunlar 1990'lara kadar devam etmişti. Bunun bir örneği, basma sızan ve kendisini 2000 yılına kadar bütçe politikaları için "Savunma Bakanlığı'ndan kapsamlı rehberlik" olarak tanımlayan Pentagon'un Şubat 1992 tarihli gizli Savunma Planlama Rehberi hakkındaki tartışmalardır. Taslak standart mantığı kurar. ABD "küresel gücü" ve şiddet tekeli elinde tutmalıdır. Daha sonra "yeni düzeni" "korurken" diğerlerinin Washington'ın tanımladığı zaman "kendi meşru çıkarlarını" korumasına izin verecektir. ABD "gelişmiş sanayi uluslarının çıkarlarını yeterince gözeterek liderliğimize meydan okumalarına ya da mevcut siyasi ve ekonomik düzeni alaşağı etmelerine," hatta "daha büyük bir bölgesel ya da küresel role heveslenmelerine engel olmalıdır." Bağımsız bir Avrupa güvenlik sistemi olmamalıdır; bundan ziyade ABD yönetimindeki NATO "Batı'nın savunmasının ve güvenliğinin birincil aracı, ayrıca ABD'nin Avrupa güvenlik işlerine nüfuz ve katılım kanalı olarak" kalmalıdır. "Sadece bizim çıkarlarımızı değil, müttefiklerimizin ve dostlarımızın çıkarlarını da tehdit eden yanlışlara seçmeli olarak müdahale etme sorumluluğumuzu koruyacağız"; hangi "yanlışların" ne zaman seçmeli şekilde "düzeltileceğine" yalnızca ABD karar verecektir. Geçmişte olduğu gibi, Ortadoğu özel bir sorundur. Burada "genel hedefimiz, bölgedeki hâkim dış güç olarak kalmak ve ABD ile Batı'nın bölgenin petrolüne erişimini korumak," di-

ğer yandan ise saldırganlığı (seçmeli şekilde) caydırmak, stratejik kontrolü ve “bölgesel istikrarı” (teknik anlamda) korumak ve “ABD vatandaşlarını ve mülklerini” korumaktır. Güney Amerika’da başlıca tehdit, Küba’nın “ABD ya da ABD müttefiklerine karşı askeri kışkırtmalarıdır” – ABD’nin Küba’nın bağımsızlığına karşı savaşı alevlendirmesine yapılan Orwell’ci atıf.

Patrick Tyler, Washington’dan “Buradaki Batı Avrupa ve Üçüncü Dünya diplomatları, belgedeki bazı sözleri şiddetle eleştirdi,” diye bildirmişti. “Üst Düzey Beyaz Saray ve Dışişleri Bakanlığı yetkilileri de sert eleştirilerde bulunmuş, belgenin hiçbir şekilde ABD politikasını temsil etmediğini” iddia etmişti. Pentagon sözcüsü, belgedeki “bazı merkezi politika önermelerini açıkça yalanlamıştı,” ancak “temel yaklaşımının kamusal açıklamaları ve Savunma Bakanlığı Dick Cheney’in ifadesini yansıttığını” belirtmişti. Tyler, bunun Pentagon’un “Kongre’deki ve üst düzey yöneticiler arasındaki tepkilerin” tetiklediği “taktiksel geri çekilişi” anlamına geldiğini öne sürmüştü. Olasılıkla yönetimin eleştirileri de belgenin birçok başkentte tetiklediği alarm sinyallerinden doğan endişeleri yansıtıyordu ve onların eleştirileri de taktiksel bir geri çekilmeydi. Üst düzey yöneticiler, Cheney ve Politika Müsteşarı Paul Wolfowitz’in, belgenin “ilkesel görüşlerini desteklediklerini” kabul etmişti. Basından da, özellikle *Times*’ın “dünyanın polisi olmak hakkında gündüz düşleri kurmaya” ve “rahatsız edici bir ihmale” itiraz eden dış politika uzmanı Leslie Gelb’den eleştiriler vardı: “belge, Amerika’nın İsrail’in güvenliğini sağlaması konusunda sessiz gibidir.”²⁴

Kulübün diğer üyelerinin, “kendi çıkarlarını yeterince dikkate almaya” söz veren kolluk gücünün yetkisini ne ölçüde kabul edeceği de cevabı verilmemiş bir soruydu. Mevcut durumda, maliyet hakkındaki protestolar ve endişeler, yönetimin planı birkaç ay sonra gözden geçirerek, geleneksel temaları bayağı klişelerle değiştirmelerine yol açmıştı – en azından halka sunulurken. Diğer yandan Fransa ve Almanya, ABD’nin yoğun itirazlarına rağmen NATO’dan bağımsız bir Franko-Alman askeri birliği kurmak üzere harekete geçmişti. Fransa ayrıca ABD’nin Nato ittifakını (ilgili Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi ile beraber) Macaristan, Polonya ve

Çekoslovakya'yı içerecek şekilde genişletme çabalarını da engellemişti. *Wall Street Journal*'a göre, ABD yetkilileri, "Fransızlar Amerika liderliğinde bir NATO'nun Doğu Avrupa'da daha fazla sorumluluk almasını istememektedir" iddiasında bulunmuştu.²⁵

Tartışmalar, gerçek dış politika ikilemlerini yansıtmaktadır. Ekonomisi görece olarak gerileyen ve toplumsal tabanı, özellikle on yıllık Reagancı borçlan-ve-harcama umursamazlığının ardından ciddi sorunlar içinde olan ABD, yarım yüzyıldır oynadığı hegemon rolünü koruyabilecek konumda mıdır? Ve diğerleri, daha edilgen bir rolü kabul edecek midir? ABD askeri güç anlamındaki görece avantajını, yurt içindeki çıkar odaklarının talep ettiği küresel düzen türünü korumak için kullanırken doğacak maliyetleri, ABD'nin kendi başına artık karşılayamadığı maliyetleri, karşılamaya gönüllü olacaklar mıdır? Diğer zenginlerin, iş dünyası basınında Körfez Savaşı'na giden dönemde bolca savunulduğu üzere ABD'yi, belki Britanya'nın yardımcılığı ile kendi "paralı muhafızları" olarak kullanmayı kabul edip etmeyecekleri açık değildir. Britanya da sosyal ve ekonomik gerileme içindedir ancak *Londra Independent*'in askeri muhabirinin yorumuna göre "nitelikli, motivasyonlu ve uluslararası topluluğun paralı askeri olarak yüksek bir askeri profile sahip olması olası" bir durumdaydı – bu da Körfez Savaşı sırasında sık rastlanan bir temaydı ve genellikle İngiliz jingocuların sıkça muzaffer bir edayla göğüslerini yumruklayıp, solcu-faşistlerin sızlanmalarına maruz kalmadan gönül rahatlığıyla "zencileri bombalama hakkına" sahip oldukları güzel günlere dair hayallerine eşlik ediyordu.²⁶

Tartışmayı anlayabilmek için, cümleleri oluşturan geleneksel mecazların şifresini çözmek gerekir ("sorumluluk," "güvenlik," "savunma," vs.) Şifreler temel bir soruyu gizler: Gösteriyi kim yönetecek?

4. Varlıklı İttifakın Sonu

Politika oluşumunun temel çerçevesi, güç ve iktidar kurumları istikrarlı olduğu sürece yerinde kalma eğilimindedir ve meydan okumaları savuşturup rekabetçi güçleri yerinden etme ya da yaşatma gücüne sahiptir. Bu savaş sonrası dönemde, hatta çok öncesinden

beri ABD için doğru olmuştur. Yine de, politikaların değişen koşullara göre uyarlanması gerekmektedir.

Dünya düzeninde kalıcı önemdeki bir değişiklik, resmi olarak Ağustos 1971’de, Nixon “Yeni Ekonomik Politika”sını açıklayıp II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan, ABD’nin aslen uluslararası bankerlik görevi yaptığı, doların da dünyanın tek uluslararası para birimi (bir onsu 35 dolardan altına dönüştürülebildiği) olduğu uluslararası ekonomik düzeni (Bretton Woods sistemi) yıktığında tanınmıştı. Bu zamana gelindiğinde, uluslararası ekonomist Susan Strange’in sözleriyle “varlıklı ittifak, yolun sonuna gelmişti” ve “düzensizlik, aspirinle çözülemeyecek kadar ciddi hale gelmekteydi.” Almanya’nın önderlik ettiği Avrupa ve Japonya, savaş zamanının yıkımından kurtulmuş, ABD ise Vietnam Savaşı’nın beklenmedik maliyetleriyle karşı karşıya kalmıştı. Dünya ekonomisi bir “üç kutupluluk” –ve ayrıca sermayenin durgunluğu ve azalan kârlılığı– dönemine giriyordu.²⁷

Öngörülebilir tepki, kurumsal sektör, siyasetteki araçları ve ideolojik hizmetkârları tarafından durmak bilmez bir adanmışlıkla sürdürülen sınıf savaşının hızla yoğunlaşmasıydı. Bunun ardından gelen yıllar, reel maaşlara, sosyal hizmetlere ve sendikalara –esasen her tür işlevsel demokratik yapıya– yönelik, halkın kendi çıkarlarını siyaset sahnesine taşıma yönündeki yasa dışı çabalarının getirdiği sıkıntılı “demokrasi krizinin” üstesinden gelmek için yapılan saldırılara şahit olmuştu. Saldırının ideolojik bileşeni, otoriteyi ve boyun eğme alışkanlıklarını güçlendirme, sosyal bilinci ve başkalarını düşünmek gibi insani zaafları azaltmayı ve genç insanlara gerçekten narsist olduklarını aşılarmayı hedefliyordu. Bir diğer hedef ise, halkın farkındalığından veya müdahalesinden yalıtılmış, dünyanın insani ve maddi kaynaklarının küresel sistemi kontrol eden uluslarüstü şirketler ve uluslararası bankalar için serbestçe erişilebilir oldukları *de facto* bir dünya hükümeti yaratmaktı.

ABD hâlâ en büyük ekonomi olsa da, kendileri de sorunsuz olmayan rakiplerine oranla gerilemededir. ABD’nin karşılaştığı sorunlar da aspirinle çözülemeyecek kadar ciddi olsa da, alâkasız çoğunluğun ihtiyaçlarına yönelik yapıcı toplumsal eylem becerilerini

azaltan doktrinsel ve siyasi zaferler sayesinde (Reagancı borçlanmanın mutlu sonuçlarından biri), yapılabilecek pek başka bir şey de yoktur.

Nixon'ın ABD'nin ekonomik hegemonyasının çöküşüne tepkisi netti: Ekonomist Richard Du Boff'un sözleriyle, "kaybediyorsan, oyunun kurallarını değiştir." Nixon, doların altına dönüştürülebilirliğini askıya almış, uluslararası para sistemini alt üst etmiş, geçici maaş-ücret kontrolleri ve genel ithalat vergisi koymuş, devlet gücünü, önceki normun ötesinde, zenginlerin refahına yönlendiren mali önlemler almıştı: Federal vergilerin ve yurt içi harcamaların, kurumsal sektörün ihtiyaç duyduğu teşvikler haricinde azaltılması. O zamandan beri bunlar politikaları yönlendiren ana ilkeler olmuştur. Bunlar Reagan yıllarında, büyük ölçüde Carter yönetiminin, daha doktriner Reagancılar tarafından yeniden şekillendirilerek her alanda (federal, eyalet, yerel, evsel, kurumsal) borçlanmanın devasa şekilde artmasını sağlayan reçetelerini izleyerek iyice hızlanmıştı ama üretime yönelik yatırım konusunda ortada hiçbir şey yoktu. Önemli unsurlardan biri, karşılanamayan sosyal ihtiyaçların hesabı mümkün olmayan borçlarıydı, bu halkın büyük kısmının ve gelecek nesillerin sırtına yüklenmiş, giderek büyüyen bir yükü.

Siyasi ekonomist David Calleo'nun birkaç yıl sonra belirttiği üzere, Nixon'ın girişimleri "iç ve dış politikalarda bir tür merkantilist devrim" anlamına geliyordu. Uluslararası sistem daha düzensiz hale gelmiş, "kuralları kaybolmuş, gücü ise iyice yükselmişti." "Ulusal ekonomik hayat üzerinde daha az mantıklı denetim" vardı, dolayısıyla sermaye denetimlerinden ve resmi kısıtlamalardan kurtulmuş, bir şeyler ters giderse devletin kamu destekli kurtarma operasyonu organize edeceği beklentisi içinde kendinden emin uluslararası işler ve bankalar büyük avantajlara sahip olmuştu. Uluslararası sermaye piyasaları, düzenleme ve denetimdeki azalmaların, 1973-1974 petrol fiyatı artışlarının ardından devasa petrodolar akışının ve sermaye aktarımını çok kolaylaştıran bilgi-telekomünikasyon devriminin bir sonucu olarak hızla genişlemişti. Yeni borçlanmaları teşvik etmek üzere bankaların ısrarlı girişim-

leri, Üçüncü Dünya borç krizine ve bankaların kendilerinin günümüzdeki istikrarsızlıklarına katkıda bulunmuştu.²⁸

Petrol fiyatlarındaki artış (ABD kömürünün ve zirai ihracatının fiyatlarındaki benzer bir artışın ardından) ABD ve Britanya ekonomileri için geçici avantajlar yaratmış, öncelikle ABD ve Britanya'dakiler olmak üzere enerji şirketleri için beklenmedik kârlar sağlamış ve pazardan saklanan yüksek maliyetli petrolün (Alaska, Kuzey Denizi) üretime sokulmasının yolunu açmıştı. ABD için, yükselen enerji maliyetleri, Ortadoğu'daki petrol üreticilerine ve onlar adına girilen devasa inşaat projelerine yapılan askeri ve diğer ihracatlarla dengeleniyordu. Kârlar ayrıca Hazine bonolarına ve yatırımlara doğru akıyordu; ABD ve Birleşik Krallık ekonomilerine destek olmak, uzun süredir yerel yöneticilerin sağladığı Arap Maskesi'nin ana sorumluluğuydu.²⁹

Aynı yıllar, planlanan küresel düzene önemli şekillerde müdahale eden Sovyet imparatorluğunun duraklamasına ve çöküşüne şahit olmuştu (3. bölüm). Devlet-kapitalisti-sanayi toplumlarının gücü, 1980'lerde alanlarının büyük kısmını silip süpüren ekonomik felaketle daha da artmıştı. Üçüncü Dünya çapındaki uğursuzluk hissi kolayca anlaşılabilirdi.

Japonya ve kıta Avrupası, 1980'lerin başındaki küçülmeden toparlanmıştı ancak daha önceki büyüme hızlarına henüz ulaşamamışlardı. ABD'nin toparlanması, yoğun borç alma ve devletin ekonomiye destek vermesine dayanıyordu, bu temel olarak yüksek teknoloji sektörüne Pentagon tabanlı kamu iştirakleri aracılığının yanı sıra, korumacı önlemlerde ani bir artış ve faiz oranlarının yükselmesi yoluyla yapıyordu. Bu durum, borçlar üzerindeki faiz ödemeleri artarken yatırım ve yardımın azalması ve zengin sınıfların servetlerini Batı'ya yatırımları dolayısıyla Güney'in krizine katkıda bulunmuştu. Güney'den Kuzey'e devasa bir sermaye akışı vardı ve bunun etkileri, sermaye kaçışını kontrol edebilecek ve ekonomiyi verimli şekilde yönlendirebilecek kadar güçlü olan Doğu Asya'nın yeni sanayileşmiş ülkeleri dışında genel olarak çok yıkıcıydı. Kapitalizmin 1980'lerde yaşadığı felaket aynı zamanda Doğu Avrupa'yı da etkilemiş, Sovyet imparatorluğunun çözülme-

sine ve Rusya'nın dünya sahnesinden neredeyse silinmesine katkıda bulunmuştu.³⁰

Daha önceki yıllarda, tarafsız ülkeler kendi kaderlerini biraz da olsa kontrol etmeye çalışıyordu. UNCTAD (BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı) aracılığıyla ve temel ürünler için destek ve istikrar sağlama programlarının desteğiyle “yeni bir uluslararası ekonomik düzen” kurmak için girişimlerde bulunuluyor, ticaret koşullarındaki bozulmayı durdurmak ve birkaç temel ihraç ürününe dayanan ekonomiler üzerinde yıkıcı etkileri olan keskin fiyat dalgalanmalarını kontrol altına almak ümit ediliyordu. UNESCO, Üçüncü Dünya ülkelerinin, gelişmiş sanayi toplumlarının tekelindeki uluslararası iletişim kanallarına erişebilmesi için benzer çabalarda bulunuyordu.

Bu girişimler doğal olarak, dünya hükümdarlarının düşmanca davranmasına yol açıyordu ve 1980’lerde kesin şekilde engellenmişti. ABD Birleşmiş Milletler’e yönelik bir saldırı gerçekleştirerek, dünya işlerinde bağımsız bir güç olarak BM’yi ortadan kaldırmıştı. UNESCO, Üçüncü Dünya’ya yönelmesi ve ideolojik hâkimiyete tehdit oluşturması dolayısıyla özellikle nefrete yol açıyordu. Yıkım harekâtı ve BM’nin ABD denetimine dönüşü, burada kurucuların ideallerinin yeniden tesisi olarak övülmüştü, ki haksız da sayılmazdı. 20 yıldır Güvenlik Konseyi kararlarını veto edenlerin ve genel olarak BM’nin içini boşaltanın öncelikle ABD, ikinci olarak da Britanya olduğu gerçeğini saklamak ve BM’yi etkisiz kılan şeyin “Sovyetlerin engellemesi” ve “Üçüncü Dünya’daki keskin Amerika karşıtlığı” olduğu yönündeki standart maskeyi korumak için sıra dışı aldatmacalar gerekiyordu. Hükümet-medyasının UNESCO’nun sapkınlıklarını sonlandırma kampanyasına eşlik eden daha da sıra dışı seviyelerdeki aldatmacalar önemli bir çalışmada belgelenmiştir, ki elbette bu çalışmanın da gerekli yalanların akışında hiçbir etkisi olmamıştır.³¹

“Siyasi doğruculuk” konusundaki histeri, yurt içindeki ilginç bir analogdur. Kapsamı gerçekten de görmeye değer bir şeydir, üniversitelerdeki sözde dehşetlerle ilgili çoğu uydurulmuş anekdotlar içeren çok satan kitaplar, öfkeli konuşmalar ve haber sütunların-

dan spor sayfalarına ve fikir dergilerine, tüm yönlerden birden bir anda, sanki komut verilmişçesine akmaya başlayan bir makaleler seli de buna dahildir; altı aylık bir dönemi kapsayan bir çalışma, *Los Angeles Times*'da her gün en az bir kez konu edildiğini göstermektedir. Öfkenin gerçeklikte bir temeli vardır. Gerçekten de, ırkçı ve seksist baskıya karşı çıkan, başka kültürlerle saygı duyan ve "iyi bir dava" uğruna zulme hoş gözle bakmayan birçok insan vardır ve inananları bu denli dehşete düşüren suiistimaller tamamen uydurma da değildir; en başarısız propaganda bile genellikle gerçek bir şeye dayanır. Ancak, yurt dışındaki resmi düşmanlarla ilgili olarak, gerçek suiistimaller ne olursa olsun, onların etrafına örülen dramayla pek ilgileri yoktur.

Bu olgu, yoktan var olmamıştır. Zenginlik-sonrası sınıf savaşının kritik bileşenlerinden biri, ideolojik sistemin sağ kanat tarafından kapsamlı şekilde ele geçirilmesi, sağ kanat düşünce kuruluşlarının çoğalması, muhafazakâr kontrolün ideolojik olarak daha önemli sektörler olan kolejler ve üniversitelere (ki artık serbest girişimin aşırı sağcı öğrenci dergileriyle geniş geniş finanse edilen profesörlükleri vs. ile doludur) yayılması için yapılan kampanyalardır. Ayrıca tartışma ve düşünce çerçevesini mümkün olduğunca, halihazırda dar olan yelpazenin tepkisel bölümüyle sınırlamak üzere tasarlanmış bir dizi diğer araçtı. Olaylar gerçekten öyle bir noktaya varmıştı ki, saygın bir liberal dış politika analisti, devletçi-muhafazakâr *New York Times*'ı ironisiz şekilde "yerleşik sol" olarak tanımlayabiliyordu (Charles Maynes). Siyasi sistemde, "liberal" korkutucu bir kelime olarak "sosyalist"ın yanına katılmıştı; 1992'ye gelindiğinde Demokratik Parti'nin bir zamanlar temsil ettiğini iddia ettiği seçmenlere el sallamaya bile pek ihtiyaç duymuyordu. Gore Vidal, ABD siyasetini iki sağ kanadı olan tek partili bir sistem olarak tasvir ederken pek de abartmıyordu. Bu ideolojik zaferin yönlerinden biri, Orwell söyleminin ve kişinin saygın sohbetlere katılabilmek için uyması gereken ve birkaç örneğini verdiğimiz Siyasi Doğruculuk standartlarının daha derine yerleştirilmesiydi. Bu inanç geleneklerinden ve söylemden uzaklaşmak, ana akımda neredeyse düşünülemezdi.³²

Bir sonraki bölüm, kültür yönetimi öğrencileri için şaşırtıcı olmayacaktır. Yoğun ve tek taraflı ideolojik mücadeleyle geçen, maddi çıkarların ve sağ kanadın doktrinsel ve siyasi kurumlarda önemli bir zafer elde ettiği bir dönemin ardından, komuta tepelerini solcu-faşistlerin ele geçirdiğini ve tüm kültürü onların kontrol ettiğini, her yere katı standartlarını uyguladıklarını iddia eden bir propaganda kampanyasından daha doğal ne olabilirdi ki? Durum, 25 yıl önceden çok daha ciddidir; o zamanlar, üniversiteyi yok etme çağrılarını “ABD’deki tüm kampüslerden yükseliyor, kütüphaneler yakılıyor ve üniversiteler tarip ediliyordu” ve siyahi öğrencilerin bir “lanet” olduğu ve sonunda “irinin sıkılarak atıldığı” (Britanya sağına hipnotize eden imgelerden alıntılarsak) üniversitelerde “dönemin ahlâki ikliminden daha kaypak, hastalıklı ve boğucu bir şey hayal etmek imkânsızdı.”³³ Bitmek bilmez sol kanat saldırısına hâlâ dayanan, tarihsel gerçeklik ve Batı kültürü bayrağım kuşatma altındaki bir gazetede ya da Idaho’nun ortasındaki yalıtılmış bir devlet üniversitesinde cesurca dalgalandırmaya devam eden, kaybolan kalıntılardan hâlâ yürekten yardım talepleri duyarız. Doktrinsel kontrol ile ilgili ciddi soruları bastırmak ya da sopayı sıkıca tutan ele bakmayı engellemek için daha iyi tasarlanmış bir şey olabilir mi?

Demir kontrollerini hiç meydan okunmadan korumaya devam edenlerin şikâyetleri kendi içinde komik yönleri sahiptir. Her şeyi kontrol eden solcu-faşistleri aşağılayan her yüz makale için, belki bu ele geçirmenin iddia edildiği kadar eksiksiz olmadığını zayıfça söyleyen bir makale vardır, ve bunların hiçbirisi gerçeği söylemez; ki, sadece yüzeye çıkmasına izin verilen görüşlerin dağılımına bakarsak, gerçek ortadadır. Ancak düşüncenin kısıtlanması ciddi bir konudur ve saygın kişiler, geçit töreninde yürürken hiç gülümsemezler, bir karşılaştırmalı edebiyat fakültesini (solcu-faşist olarak aşağılanan, belki sağ kanattan bir “yapıbozumcuya” ya da liberal “görelciye”) kaybettiklerine hayıflanırlar.

Totaliter zihniyet için, en küçük sapma bile büyük bir trajedidir ve çok etkileyici bir karmaşa doğurur. Bu gösteri, çapulcu çoğunluğun etraflarında olana bitene dikkat etmesini önleyen ideolojik kontrolleri daha da sağlamlaştırmaya katkıda bulunur.

5. “Efendilerin Kötücül Yaklaşımları”

Dünya ekonomisi, hâlâ Bretton Woods döneminin büyüme oranlarına dönmemiştir. Güney’in gerilemesi, büyük devlet terörünün eşlik ettiği Afrika ve Latin Amerika’da son derece sertti. Dünya egemenlerinin dikte ettiği neoliberal ekonomik doktrinler bunu hızlandırmıştı. BM Afrika Ekonomik Komisyonu önerilen IMF programlarını takip eden ülkelerin, temel insani ihtiyaçlar için kamu sektörüne dayananlara oranla daha düşük büyüme oranları olduğunu göstermişti. Noliberal politikaların Latin Amerika’daki yıkıcı etkileri çok çarpıcıydı.³⁴

Kimi zaman, gelişmiş toplumlar kendi söylemlerini yarı yarıya ciddiye alır ve denetimsiz pazarların yıkıcı etkilerinden kendilerini korumayı başaramazlar. Bunun sonuçları, o kadar ölümcül olmasa da, geleneksel sömürgelerde olanlara benzer. 1980’lerin Avustralyası gayet iyi bir örnektir. İşçi Partisi hükümeti tarafından gerçekleştirilen serbest pazar deneyleri, ulusal geliri on yılın sonunda yılda %5 azaltmayı başarmıştı. Reel maaşlar düşmüş, Avustralya şirketleri yabancı kontrolüne girmiş ve ülke Japonya merkezli devlet kapitalisti bölgenin kaynak üssü olma yolunda ilerlemişti. Bölge dinamik büyümesini, kalkınmayı başlatan neoliberal dogmadan radikal şekilde sapmasma borçluydu. ABD’li bir yatırım şirketinin müdürüne göre, on yıllık Thatcherçılığın ardından Britanya’da “gelecek, fiziksel Birleşik Krallık ekonomisine yeniden yatırımların yetersiz olması dolayısıyla karanlık görünüyordu,” kendisinin Japon meslektaşları “Birleşik Krallık ekonomisinin toparlanmasının uzun zaman alacağını düşünüyoruz,” diyordu.³⁵

Belirtildiği üzere, bizzat zengin sanayi toplumları, bir Üçüncü Dünya görüntüsü alıyor, yükselen bir fakirlik ve ümitsizlik denizinde, aşırı zenginlik ve imtiyaz adaları oluşuyordu. Bu Reagan-Thatcher disiplinine maruz kalan ABD ve Britanya için özellikle geçerliydi. Kıta Avrupası da, savunduğu emek gücü ve toplumsal sözleşmenin etki kalıntılarına ve Avrupa’nın gecekondularını “mısaafir işçiler” aracılığıyla ihraç edebilmesine rağmen çok geride değildi. Sovyet imparatorluğunun çöküşü, Kuzey-Güney ayrımını

zengin toplumlar içinde daha sağlam şekilde oturtmanın yeni araçlarını sunmaktaydı. Almanya'daki kamu işçilerinin Mayıs 1992'deki grevi sırasında, Daimler-Benz'in yönetim kurulu başkanı kurumun grevlere Mercedes arabalarının üretim tesislerini başka bir ülkeye, belki de yeterli miktarda eğitilmiş, sağlıklı ve (umulur ki) uysal işçileri olan Rusya'ya taşıyarak cevap verebileceği uyarısında bulunmuştu. General Motors yönetim kurulu başkanı da Meksika'yı veya Üçüncü Dünya'nın başka bölgelerini kullanarak benzer tehditler savurabilir. Ve elbette, Doğu Avrupa'yı. *Financial Times* haberine göre, GM ABD ve Kanada'daki 21 fabrikasını kapatmayı planlarken, Doğu Avrupa'da, %43 resmi olmayan işsizlik sayesinde işçilerin "Almanya'nın batısındaki pohpohlanmış meslektaşlarından daha uzun saatler boyunca," onların aldığı maaşın %40'ı ve pek az yan fayda karşılığında çalışmaya gönüllü olmalarının da desteklediği büyük ümitlerle 690 milyon dolarlık bir montaj fabrikası kurmuştu. Sermaye kolayca hareket edebilse de, insanlar edemez ya da Adam Smith'in doktrinlerini ihtiyaçları doğrultusunda alkışlayanlar tarafından hareket etmelerine izin verilmez.

Daimler-Benz, yönetimin nefret ettiği işçi maliyetleri yüzünden büyük sıkıntılar yaşıyor değildir. Mercedes üretimini Rusya'ya taşıma tehdidinden iki hafta sonra, aynı yönetici, Edzard Reuter, 1992 yılı için son derece güçlü bir ilk çeyrek performansı gibi "harika bir sonucu" duyurmuştu. Kârlar %14, satışlar ise %17 artmıştı. Bunların büyük kısmı yurt dışına satışlardan kaynaklanıyordu; Alman işçiler, bu devasa holdingin ana kâr kaynağı olan Mercedes bölümünün tam da hedeflediği kitle değildir. Reuter, Mercedes'in 1992'de 10.000 işçiyi çıkartacağını, 10.000 kişinin ise daha sonra çıkartılacağını eklemişti. Ancak bu tür olgular, haber sütunlarının grev yapan Alman işçilere "kolay hayatları," uzun tatilleri ve genel olarak zengin ve güçlüler için üretim araçları olmaları gerektiğini anlamadıkları için sert şekilde saldırdığı ABD basınına etkilemiyordu. Amerikalı işçilere Caterpillar şirketinin aynı dönemde verdiği dersleri öğrenmeleri gerekiyordu: Kârlar ve üretkenlik yukarı, maaşlar aşağı, grev hakkı işçilerin kalıcı olarak işten çıkartılması hakkı sayesinde iptal.³⁶

Bunlar, Amerikalı işçiler 1930'ların ortasında uzun yıllar süren acı mücadelelerin ve sanayileşmiş dünyada benzeri görülmemiş şiddetli baskıların sonunda örgütlenme haklarını elde eder etmez başlayan kurumsal kampanyanın meyveleridir. Belki, hayranlık duyulan filantropist Andrew Carnegie'nin 1896 büyük depresyonunun mağdurlarına, Homestead'deki çelik sendikasını vahşi şekilde ezdikten sonra, yenilmiş işçilerin kendisine "Sevgili efendim, bize ne yapmamızı istediğini söyle ve onu yapalım" diyen bir telgraf gönderdiklerini söylerken "dürüst, çalışkan, kendini reddeden fakirliğin" erdemleri hakkında vaazlar verdiği günlere bile geri dönebiliriz. Bunun sebebi, "dürüst fakirliğin evinin ne kadar da tatlı ve mutlu ve saf" olduğunu bilen Carnegie'nin, zenginlere sempati duyması, diğer yandan da zengin konaklarındaki acı kaderlerini paylaşmasıdır.³⁷

Böylece, iyi düzenlenmiş bir toplum, "efendilerin kötücül yaklaşımları" uyarınca çalışmalıydı.

Dolayısıyla, yenilmiş sendikalar sonunda son derece sınıf bilincine sahip kurumsal sektörün kendilerine karşı verdiği bitmek bilmez sınıf savaşının gerçekliğini anladıklarında, iş dünyası baskınının bazı *sendikaların* hâlâ modası geçmiş "sınıf savaşı ideolojisine" ve "işçilerin, işlerin sahiplerinden ve bunları kontrol edenlerden ayrı ortak çıkarlara sahip bir vatandaş sınıfı oluşturdıklarını" söyleyen "hırpalanmış Marksist görüşe" tutunmalarına şaşkınlıkla tepki verecekti; hatta, diğer üyeler gibi muamele gören sendika liderlerine, daha düşük ücret gibi "sivrilikler" bile sergiliyorlardı. Efendiler ise aksine, bu "hırpalanmış Marksist görüşü" sıkı sıkıya benimsiyor, sıklıkla kaba Marksist söylemle –elbette değerleri tersine çevirerek– ifade ediyordu.³⁸

Mevcut sosyal örgütlenme ve güç konsantrasyonu koşullarında, (seçmeli) serbest ticaretin genel refahı, diğer toplumsal düzenlemeler altında yapabileceği kadar yükseltmesi pek olası görünmüyordu. Adam Smith'e bağlılıklarını ilan edenler, sözlerini dinlememeye özen gösterirler: Ekonomik liberalizm ilkelerinin temel insan hakları gözetilerek uygulanması halinde, faydalı sonuçlar ortaya çıkabilir. "Avrupalıların vahşi adaletsizliği" ve "kötü-

cül yaklaşıma” körleme itaat ile şekillendirildiğinde, sonuçlar politikanın “mimarlarının” lehine olabilir, başkalarına faydası yalnızca tesadüfen oluşur.

ABD-Kanada serbest ticaret anlaşması deneyimi, bu süreci örnekler. İki yıl içinde, Kanada’da yüz binlerce kişi, birçoğu ABD’de hükümet düzenlemelerinin sendikaları neredeyse yasakladığı bölgelere kayan işler yüzünden işsiz kalmıştı (bu konuyla ilgili Orwell terimi “çalışma hakkı”dır ve “örgütlenmek aslında yasa dışıdır” anlamına gelir). Bu hükümet politikaları, şirketlerin yönettiği ve halkın büyük ölçüde marjinalleştirildiği bir toplumda doğaldır ve işçileri korumasız, ve sendika hareketinin daha canlı, kültürel iklimin daha birliğe yönelik olduğu Kanada’da olduğundan çok daha sömürüye açık hale getirir. Anlaşma ayrıca Kanada’dan Pasifik somonunu koruma önlemlerini terk etmesini talep etmek, pestisit düzenlemelerini daha gevşek ABD standartları ile hizalamak, kurşun, çinko ve bakır eritme süreçlerinin emisyonlarını azaltma adımlarını atmasını engellemek, kesim sonrası ormanların yeniden dikimine verilen teşvikleri sonlandırmak ve Ontario’daki, Kanada’nın sağlık sistemine göre modellenmiş olan, hayata geçmesi halinde ABD sigorta şirketlerinin yüz milyonlarca dolar kârdan olmasına yol açacak tek-ödeyenli otomobil sigorta planının yasaklanması için kullanılmıştır. Tüm bu uygulamalar, serbest ticaretin önündeki yasa dışı engeller olarak görülmüştür. Benzer bir mantıkla, ABD GATT içinde ülkelerin ihtiyaç zamanlarında gıda ihracatını kısıtlamalarına izin veren hükme itiraz etmiş, ABD tarım sektörünün insani maliyet ne olursa olsun hammaddeleri kontrol etmesi gerektiğini söylemiştir.

Aynı zamanda bir asbest ihracatçısı olan Kanada, ABD’ye, ticari taahhütleri ve asbestin sağlık riskleriyle ilgili “uluslararası bilimsel kanıtları” ihlal ederek EPA’nın asbest kullanımıyla ilgili standartlarını uyguladığı için dava açmaktadır: Kanada, EPA’nın uygunsuz şekilde şirketler için “en az külfet getirici gereksinimlerin” ötesine geçtiğini iddia etmektedir. GATT müzakerelerinde, ABD çevreyi ve tüketici korumayı “bilimsel kanıtların” desteklediği durumlarla kısıtlama yönündeki kurumsal teklifleri desteklemektedir. Bu bi-

limsel kanıtlar, hükümet yetkilileri ile kimyasal ve gıda şirketlerinin temsilcilerinden oluşan bir kurum tarafından değerlendirilecektir.³⁹

Beki de bu “kötücül yaklaşımın” uluslararası ticaretteki alaycı takibinin en dramatik güncel örnekleri, Washington’ın Üçüncü Dünya ülkelerini ABD’nin tütün –ölümcül narkotik maddeler arasında dünyanın cinayet şampiyonu– ihracatını kabul etmeye zorlamak üzere kurduğu baskılardır. Bush yönetimi, ikiyüzlü “uyuşturucuya karşı savaşını” (Panama’nın işgali için uygun ruh halini yaratmak üzere güzelce zamanlanmıştı), Üçüncü Dünya ülkelerini bu şampiyon katili ithal etmeye ve yeni pazarlara (özellikle kadınlar ve çocuklar) yönelik reklamlara izin vermeye zorlayacak adımlarla aynı anda başlatmış, GATT bu çabaları desteklemiştir. Medya, “uyuşturucuya karşı savaş” trenine uygun tantanayla binerek, yönetimi günün en büyük uyuşturucu öyküsünü tamamen örtbas ederek desteklemiştir. Manşetlerde “ABD Dünyanın Önde Gelen Narkotik Kaçakçısı Olmayı Talep Ediyor” gibi bir başlık, ya da arka sayfalarda bile konuya dair bir satır dahi yoktu (istatistiksel olarak anlamsız muhalifler haricinde).

Doğu Avrupa’nın Üçüncü Dünya’ya katılmasının ardından uyuşturucu tacirleri, yatırımda yeni bir yol açıyordu. *Boston Globe*’daki neşeli bir ön sayfa haberi, “Sigara üreticileri Doğu Avrupa’ya Hücum Ediyor,” diye yazıyordu: “Birçok Amerikalı şirket, Doğu Avrupa’ya yatırımlar konusunda saldırgan olmadıkları için eleştirilirken, Amerikalı sigara şirketleri yolu açıyor.” Bir tütün yöneticisi şöyle açıklıyor: “Macaristan’da sağlık ve çevre sorunları hakkında pek bir farkındalık yok. Yaklaşık 10 yıl boyunca boş bir meydan bizi bekliyor” – siyasi doğrucu solcu-faşistler kârlı toplu katliama müdahale etmeye başlamadan önce on yıllık kâr. Haber “30 gelişmiş ülkeden,” diye devam eder, “yaşam beklentisi en kısa olan Doğu Avrupa’dır.” ABD şirketleri, bu istatistikleri iyileştirmeye çalışacak, “kapitalizmin öncüleri” alkışları toplayacaktır.

Romanya, Bulgaristan, Rusya, eski Yugoslavya vs. Batı Avrupa ile karşılaştırılarak komünizmin kötülüğünü göstermek üzere kullanılan “gelişmiş ülkeler”dir – ancak karşılaştırma Brezilya, Guate-

mala, Filipinler ve geleneksel Üçüncü Dünya'dan ayrılmadan önce benzedikleri diğer yarı sömürge bölgeler ile yapılmaz. Bu uygulama güncel ideolojinin ayrılmaz bir özelliğidir. Bu kritik konuda dürüstlük kesinlikle *verboten*'dir [yasaktır].⁴⁰

Aynı sayıdaki bir diğer haber, ekonomik doktrinin ne kadar esnek bir araç olabileceğini gösterir. New Hampshire'ın mali sorunlarla başa çıkmaktaki başarılarını kutlar. Kullanılan yöntem, "devlet yetkililerine göre dünyadaki şarap ve sert alkol satışlarında en yüksek perakende hacmine ulaşan," 1991'deki 200 milyon dolarlık satışlarından 62 milyon dolar kâr eden başarılı bir şirketi, bir yılda kârını 5 milyon dolar artırmak için teşvik etmektir. Bu artış kısmen, tütünden sonra ikinci en önemli katil olan alkole ayrılan reklam bütçesinin iki katına çıkarılmasına atfediliyordu. Bu şirket bir devlet tekelidir. Dolayısıyla, kârları birlikteki en muhafazakar eyaletin liderlerinin hayranlık duyduğu serbest pazar doktrinlerini takip etmelerine ve zenginleri soyup devlet desteğiyle yaşayan anneleri zenginleştirecek vergilerden kaçınmalarına izin veriyordu. Hiç fark edilmeyen bir diğer serbest pazar zaferi.⁴¹

Kuramsal olarak serbest pazar düzenlemeleri, yüksek maaşlı ülkelerde maaşları düşürmeli ve sermayenin yöneldiği daha fakir bölgelerdekileri yükselterek küresel eşitliği artırmalıdır. Ancak, mevcut koşullarda farklı bir sonuç daha olasıdır. Dünya Bankası Çevre Departmanı'ndaki kıdemli ekonomist Herman Daly, Üçüncü Dünya'daki büyük ve giderek büyüyen işsiz nüfusun "emek tedarikini yeterince büyük tutacağını ve dünya çapındaki maaşların yükselmesini engelleyeceğini" belirtmişti. Baskı ve terör de buna destek olmaktadır. Sonuç, dev kârlar ve yüksek maaşlar ile çocuk işçileri yasaklayan, çalışma saatlerini kısıtlayan ve çevreyi koruyan yasalar da dahil olmak üzere sosyal kazançların yavaşça kaybolması olacaktır. Daly, "maliyetleri artıran her şey, bir şekilde serbest uluslararası ticaretin en küçük ortak paydasına ulaşana kadar rekabetle düşürülecektir," diye öngörmüştü – ki tam olarak niyetlenilen şey buydu.⁴²

Mevcut güç ve denetim koşulları altında, seçmeli serbest ticaret, hayatlarını etkileyen kararların katılımcısı değil izleyicisi olan

insan sınıfı için varoluş seviyesini en aşağıya çekecektir. Temel itki, Andrew Reding tarafından başarıyla açıklanmıştır: “Amaçlarını ‘çıkmaza girmiş,’ ne kadar kusurlu şekilde de olsa sivil topluma (‘özel çıkar gruplarına’) cevap veren Kongre’ye dayatamayan Bush yönetimi, yurt dışındaki benzer düşünceli elitlerle bir araya gelerek dışarıdan yasalar yaparak... uluslararası bir devlet anlamına gelecek şeyi inşa etmeye, ancak bunun da yalnızca iş ve ticaret temsilcilerinin sesinin duyulduğu ilginç bir şekilde yapmaya çalışmaktadır”; “Serbest ticaret kisvesi altında, yabancı hükümetler ve şirketler, insan refahını artıran ulusal, eyaletsel ve bölgesel yasalar üzerinde veto hakkına sahip olmaktadır.” Ancak, efendilerin günümüze uyarlanmış kötücül yaklaşımlarının bu şekilde takip edilmesinde “tuhaf” olan hiçbir şey yoktur.⁴³

Yaklaşımın biraz değiştirilmesi gerekir: “hepsi onlar için, *şimdi*.” Uzun vade, diğer insanlar kadar alâkasız bir kavramdır. Böylece bir ana sayfa haberinde, *Wall Street Journal* George Bush’un 1992 Rio konferansında tüm dünyayı sera gazlarıyla ilgili anlamlı bir anlaşma yapma planlarını terk etmeye ikna ederek “sıra dışı bir darbe” vurduğunu söyleyerek övgüler yağdırıyordu. Benden daha zeki biri, yükselen sular kurumsal merkez binasını sararken küresel ısınmanın solcuların bir dolandırıcılığı olduğunu kanıtlayan ateşli bir başyazıyla baskıya giren *Journal*’ın son sayısı hakkında harika bir öykü ya da karikatür kaleme alabilir.⁴⁴

Genel olarak, 1980’ler, büyük imtiyazlara sahip küçük bir kesim ile, yoksunluk ve sefalet içinde yaşayan çok daha büyük ve büyüyen bir kitle arasındaki küresel uçurumu hızlandırmıştı. Servet üretimi ya da tüketimi açısından yüzeysel olsa da, hâkim kurumlarda ve ideolojilerinde tanınan tek insani işlevler, bu insanlarla bir şekilde başa çıkılması gerekliliğidir. ABD’deki güncel sosyal politika, bunları birbirlerini yiyebilecekleri şehir merkezlerine tıkmak; ya da uyuşturucuya karşı savaşın faydalı bir yan etkisi olarak, hapse atmaktır (bkz. bölüm 4.3).

1971’den bu yana hızlanan sermayenin uluslararasılaştırılması, ulusal devletler arasındaki rekabete bir şekilde yeni bir karakter verir. Belirtilerden birini sunmak gerekirse, ABD’nin dünya üre-

tim ihracatındaki payı 1966 ile 1984 arasında %3,5 azalmış, ABD tabanlı uluslararası şirketlerin payı ise hafifçe artmıştır. Ayrıca uluslararası ticaret örüntüleri, yurt dışındaki iştiraklerden yapılan ithalatlar yurt içi üretimden sayılırsa çok farklı bir boyut kazanmaktadır. Yabancı ortaklar, ABD tabanlı şirketlerin toplam üretim ihracatları içindeki paylarını 1957’de %18’den, 1984’te %41’e kadar artırmışlardır. Richard Du Boff, “bu yabancı üretim ABD’ye geri getirilebilirse,” der, “ulusun ihracatı, bazı Ticaret Bakanlığı projeksiyonlarına göre iki katma çıkacaktır.” 1992 tarihli bir Dünya Bankası çalışması “en büyük 350 uluslararası içindeki şirket içi ticaret, toplam ticaretin %40’ını oluşturmuştur. ABD ticaretinin üçte birinden fazlası, yabancı ortaklar ve ABD tabanlı üst şirketleri arasındadır,” diye bildiriyordu. Malzeya’nın ABD’ye ihracatının yarısından fazlası, ABD iştiraklerindendi, Tayvan’ın önde gelen beş elektronik ihracatçısı ABD şirketleridir, Singapur’un 1982 yılındaki ihracatının %47’si ABD şirketlerinden kaynaklanmaktaydı. “Benzer şekilde, Japon üreticilerin Kore’deki elektrikli alet ihracatları da Kore’nin dünya elektronik sektöründeki yükselişiyle yakından ilişkilidir.” Doug Henwood, “Yani ders kitaplarındaki, karşılaştırmalı avantaj ve sürtünmesiz açık ticaret sistemlerinin erdemleriyle ilgili ticaret kuramı saçmalıktır,” der, güncel tahminlerin 1980’lerden kalma bu sayılardan olasılıkla daha yüksek olduklarını belirtir: “Küresel ağları bulunan yüzlerce ekonomik ve siyasi anlamda güçlü şirket, ticarete büyük ölçüde kendi koşullarında hükmeder ve daha sonra devletlerine ticaret stratejisi konusunda danışmanlık yaparlar.”

Ticari ürünler, bu eğilimleri yansıtır; bir örnek vermek gerekirse, GM Pontiac LeMans’ın pazar fiyatının yaklaşık üçte biri Güney Kore’deki üreticilere, altıda biri Japonya’ya, bir o kadarı da Almanya, Singapur, Britanya, Barbados ve diğerlerine gitmektedir. Toplumsal bir varlık olarak ülke ve nüfusunun büyük kesimi gereileyebilir; kurumsal imparatorluklar, efendilerin işyerlerindeki ve toplumdaki hizmetkârları tarafından engellenmeden yatırım kararları verme hakkına sahip oldukları yönündeki teolojik doktrine dayanan farklı bir oyun oynamaktadır. Dünya ticaretinin çeyreği

ile yarısı arasındaki bir bölümünün Kuzey tabanlı uluslarötesi şirketler tarafından gerçekleştirildiği göz önüne alınırsa, bunlar 501. Yıla doğru giderken giderek büyüyen önemdeki etkenlerdir.⁴⁵

6. Yeni Emperyalizm Çağı

Gerçekler çoğu zaman hükümdarlar ve ideologları tarafından hayranlık duyulacak bir açıklıkla sunulur. Londra *Financial Times* gazetesinde BBC Dünya Servisi'nin ekonomi muhabiri James Morgan'ın yazdığı bir başmakale yayınlanmıştır. Makalenin başlığı: "Sovyet blokunun düşüşü, IMF ve G7'nin dünyaya hükmetmesini ve yeni bir emperyalizm çağının başlamasını sağladı." En azından, Churchill'in vizyonunun artık "daha fazlasını" isteyen "aç ulusların" rahatsız etmediği ve böylece yönetme hakkına sahip zenginlerin huzurunu bozmadığı bir durumda gerçekleşmeye yaklaştığını görebiliriz.

Güncel halinde, "Yediler Grubu, IMF, Dünya Bankası ve Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) tarafından düzenlenen yeni bir küresel sistemin," "gelişmekte olan ülkelerin liderlerinin yeni yönetici sınıfa entegrasyonunu da içeren dolaylı bir yönetim sistemi" olarak inşası vardır – ki bu kişilerin de eski yönetici sınıf olması şaşırtıcı değildir. Yerel yöneticiler zenginliği, hükümdarlara düzgün hizmet ettikleri sürece paylaşabilirler.

Morgan, "Üçüncü Dünya'da açık pazarlar talep eden zengin ulusların kendi kapılarını kapatarak iki yüzlülük yaptıklarını" belirtir. Ayrıca Dünya Bankası'nın sanayileşmiş ülkelerin korumacı önlemlerinin Güney'deki ulusal geliri, resmi, büyük ölçüde (çoğunluğu "gelişmekte olan ülkelerin" daha zengin kesimlerine – daha aza ihtiyaç duyan daha iyi müşterilere– giden) ihracatı teşvik eden miktarın yaklaşık iki katı kadar azalttığını belirten raporunu da ekleyebilirdi. Ya da UNCTAD'ın sanayileşmiş ülkelerdeki *tarife dışı* engellerin (TDEler) Üçüncü Dünya ihracatlarını etkilenen kategorilerde %20 kadar azaltıldığını tahmin ettiğini, bu kategorilere tekstil, çelik, deniz ürünleri, hayvan yemi ve diğer tarım ürünlerinin dahil olduğunu ve yıllık kayıpların yılda milyarlarca doları

bulduğunu. Ya da Dünya Bankası'nın Güney'in üretim ihracatının yüzde 31'inin TDElere tabi olup, Kuzeyinkilerin yalnızca %18'inin bunlara tabi olduğunu. Veya, BM İnsani Kalkınma Programı'nın, zenginlerle fakirler arasındaki artan boşluğu inceleyen raporunu (günümüzde dünyanın servetinin %83'ü, en zengin bir milyar kişinin elindeyken, en dipteki milyar için bu oran %1,4'tür); boşluk 1960'tan beri ikiye katlanmıştır ve bu, IMF ile Dünya Bankası'nın politikalarına ve 24 sanayileşmiş ülkeden 20'sinin bugün, on yıl önce olduklarından daha korumacı oldukları gerçeğine atfedilebilir (bu ülkeler arasında Reagan devrimini kısıtlamalara tabi ithalat oranını iki katına çıkararak kutlayan ABD de vardır). *Economist*, "Onlarca yıllık kalkınma amaçlı verilen borçların iyi yanı, fakir ülkelerin son zamanlarda yılda 21 milyar dolardan fazlasını zenginlerin kasalarına aktarmalarıdır," diye yazar, karanlık resmi özetlerken.

Bireysel vakalar ayrıntıları tamamlar: Örneğin ABD, Birleşik Krallık ve Fransa tarafından ticari rakipleri Bangladeş'e, buradan gelen tekstil ürünlerinin yerel sanayiye tehdit ettiği gerekçesiyle uygulanan kotalar; *Financial Times*'in belirttiği üzere, "Bangladeş hükümeti ABD'nin havlu ürünlerinde %42'ye varan damping vergisi dayatma kararıyla büyük darbe almıştır;" bu ithalat, "dünyanın en fakir ülkelerinden birinden 2,46 milyon dolar" anlamına geliyordu. Ya da büyük devlet teşviki gören ABD ve AB buğday ve et fazlalarının Mali, Burkina Faso ve Togo'ya gönderilerek Sahel gibi güçlü rakip yerli üreticileri zarara uğratması. Ya da ABD'nin Trinidad-Tobago'dan ithalatın ABD çelik sektörüne getirdiği tehdit hakkındaki endişeleri.⁴⁶

Financial Times, "Kendi bütçelerini sürekli açıklardan sürüyecek getiren Üçüncü Dünya [maliye] bakanları, sanayileşmiş ulusların kuralları takip etmekteki başarısızlığından önemli ölçüde zarar görmüştür," diye yazmıştır. Güney'de "hissedilen karanlığı yankılayan" Dünya Bankası Başkanı Lewis Preston, Üçüncü Dünya'nın "zengin ülkelerdeki yanı sıra kendi ülkelerindeki [yapısal] düzeltmelerin de yükünü üstlenmesini" talep eden ve korumayı azaltmaya ve destek vermeye söz verip de bunu asla gerçekleştirmeyen

sanayileşmiş toplumların uygulamalarını kınıyordu. Verici ülkelerdeki yüksek seviyeli yetkililerin bir toplantısının ardından, “Dünya Bankası yetkilileri açıkça,” sözlerinden bir kez daha “döneceklerini söylüyordu.” “İsveç gibi bir zamanlar cömert olan vericiler bile” ke-sintiye gidiyor, “Birleşik Krallık ve ABD gibi daha az cömert ülke-lerin ise,” küçük katkılarında “daha da büyük kesintiler yapmaları bekleniyordu.” Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) bir toplantısı ise bu esnada “Dünya bankası ve [IMF] tarafından dayatılan yapısal düzenlemeler, 100 ülkedeki çalışan fakirlere felaket getirmiş,” “pa-zarlarını ucuz ithal ürünler fırtınasına açmalarını mecburi kılmış,” diğer yandan zenginler ise “teşviklerini, kotalarını ve yüksek tari-felerini bırakmayı reddetmişti.” Sonuç “maaşların ve yaşam stan-dartlarının ‘vahşice’ bastırılması,” ve sosyal programların ortadan kaldırılmasıydı, etkiler son on yıl ve daha fazlasında uygulanan programlarla beraber artmıştı.⁴⁷

Morgan, artık, “gelişmekte olan dünyanın ve Doğu Avrupa’nın büyük bölümlerini yöneten yeni yönetici sınıfın” kurumları, müş-terilerini “doğru türden reform politikalarını” izlemeleri için “teş-vik” etmektedir diye devam eder. 17. yüzyıl İngilteresi’nden Doğu Asya’nın bugünkü “küçük ejderlerine” giden başarılı kalkınmaya yol açan politikalardan dikkatlice kaçınmaları, başkaları için olma-sa da, uluslararası yönetici sınıfı için son derece faydalı olan “doğru türe” bağlı kalmaları gerekir. Ekonomik kontroller doğru davranışı “teşvik etmeye” yetmediğinde, bir kez daha güvenlik güçlerine baş-vurabiliriz.

Kaynamakta olan ekonomik kriz, elbette, yöneticileri yüksüz bı-rakmaz. Ancak devletin yardıma gelmesi talebinde bulunabilirler. Continental Illinois Bankası ve Vakfı, 1984’te iflasın eşiğine geldi-ğinde, devletin tepki vermesi beklenmişti ve vermişti de: “Ameri-ka tarihindeki en büyük kamulaştırması ile.” (Howard Wachtel) Finansal felakete başkanlık eden müdür, Roger Anderson, Federal Danışmanlık Konseyi’ne atanarak cezalandırılmış, burada Federal Rezerv’in müdürü Paul Volker’ın resmi danışmanı olmuştu. Fede-ral Rezerv, disipline edici ve denetleyici yetkisini kullanmayı red-dederek büyüyen krizi izlemişti. Olympia ve York gayrimenkul im-

paratorluğunun çöküşü gerçekten bankaların başlangıçta korktuğu gibi 3 milyar dolar kayba yol açıysa da, vergi mükelleflerinden yine uygun hizmetleri vermeleri beklenecektir. Kemer sıkma, Latin Amerikalı köylüler, Polonyalı işçiler ve Güney-Orta Los Angeles'ın unutulmuş halkları için gerçekten doğru ilaç olabilir ancak, önemli insanlar için değildir.⁴⁸

Hükümetin ayrıca, gerektiğinde korumacı bariyerleri kaldırma görevi de vardır: Örneğin başlangıçta korumacı duvarlar ardında büyüyen ABD çelik sanayinin, çelik ithalatlarının 1982'den beri pazarın %20'sine kısıtlanmasından faydalanmasına izin vermiştir. Aynı zamanda, sendikalara zarar vererek yeni "düşük maliyetli, sendika dışı üreticilerin" iş güçlerine çelik işçilerinin yüz yıllık kanlı mücadele sonucunda elde ettiklerinin yarısı ile üçte biri arasında bir ücret ödeyebilmelerini sağlamak ve böylece Londra'daki *Ekonomist*'in , *New York Times*'da tekrarlanan hayranlık dolu sözeriyle "sıkı ve incelik örnekleri" olmak gibi bir sorumluluğu da vardı. *Times* ayrıca, "ithal çeliğe karşı on yıllık korumayı" ve "sendika dışı iş gücünün" kullanılarak maliyetlerin düşürülmesini de övüyordu.⁴⁹

Yeni emperyalist çağın önemli başarılarından biri, genel nüfusu daha fazla marjinalleştirilmesi, demokratik ideallerimiz hakkındaki canlandırıcı söylemin yolunu, yanlış insanların ciddiye alması korkusu olmadan açmasıydı. Küresel yöneticiler artık daha az kısıtlamayla, daha fazla eşgüdüm ile ve merkezi yönetimle, ayrıca çapulculardan da daha az müdahale ile çalışabilmektedir. Çapulcular sadece egemenlerin kararları üzerinde hiçbir etki sahibi olmamakla kalmazlar (kapitalist otokrasinin temel ilkesi), ayrıca bunların farkında bile değildirler. GATT müzakerecilerinin ya da IMF'nin kritik kararlarını, küresel toplum üzerindeki devasa etkileriyle takip edenler kimlerdir? Ya da üretime, ticarete, ve dünya çapındaki yaşam koşullarına hükmeden uluslarötesi şirketlerin ve uluslararası bankaların ve yatırım şirketlerinin? Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), büyük ölçekli sonuçlara yol açacaktır (yatırımcılar için bir şölen ve işçiler ile çevre için olasılıkla bir felaket). İçeriği bilinmemektedir. Metin, yasanın bu tür konuları göz-

den geçirmesini mecbur kıldığı İşçi Danışmanlık Komitesi'nden bile, raporun verilmesi gereken günden bir gün öncesine kadar saklanmıştı. Kongre sorumluluğu bırakmıştı. Vatandaşlar hiçbir şey bilmemektedir.⁵⁰

Geçtiğimiz birkaç yüzyıl boyunca, elit demokratik teori dar bir yelpazede salınma eğilimindedir. Bir uçta, vatandaşların kamu işlerini tartışmaya hakkı olmadığını savunsa da bunlar hakkında bilgi sahibi olabileceklerini savunan liberal düşünür John Locke vardır; modern türevi ise biraz daha açıktır (bkz. bölüm 1.1). Diğer uçta ise, Reagancı türden devletçi tepkiciler ("muhafazakârlar") vardır. Bunlar halkın liderlerinin ne yaptığını bilme haklarını bile reddeden, dolayısıyla yasa dışı devlet propaganda örgütleri kuran, büyük ölçekli gizli operasyonları destekleyen, hükümetle ilgili uzak geçmişten kalan bilgileri bile serbest bırakmayan ve başka yöntemlerle devlet gücünü gözlerden uzak tutan insanlardır. Reagan döneminde sansür daha önce görülmemiş seviyelere gelmiş, belgesel kayıtlar, Dışişleri Bakanlığı'nın akademik danışmanlık kurulu başkanının bile protesto ederek istifa etmesine sebep olacak kadar örtbas edilmiştir. Yeni emperyalist çağ, resmi demokratik uygulamanın otoriter ucuna doğru bir hareketin başlangıcını belirler.⁵¹

Halk, olan bitenin farkında olmasa da, örgütsel yapının yalıtılması ve yıkılması politikalarının başarısı sayesinde, verilen tepki parçalı ve kendini yok etmeye yöneliktir: Saçma milyarder kırtarıcılara inanç, geçmişteki masumiyet ve asil liderler mitleri, dini ve jingocu fanatiklik, komplo kültleri, odaklanmamış şüphencilik ve inançsızlık – geçmişte hiç de mutlu sonuçlar doğurmamış bir karışım.

Kuzey-Güney/Doğu-Batı

1. Aşırı Büyümüş “Çürük Elma”

Az önce gözden geçirdiğimiz geniş çerçevede, Soğuk Savaş büyük ölçüde Kolomb Devri'nin Kuzey-Güney çatışmasında bir ara dönem, boyutları itibarıyla özgün olsa da diğer birçok önemli açıdan diğer dönemlere benzer bir dönem olarak anlaşılabilir.

Kolomb öncesi dönemde bile, Doğu ve Batı Avrupa birbirinden ayrılıyor, fay hattı Almanya'yı Doğu ve Batı olarak ikiye bölüyordu. Robert Brenner, “On beşinci yüzyılın ortalarından itibaren,” diye yazar, “Avrupa'nın batısının büyük kesiminde, kriz koşulları sonunda geri çekiliyordu ve yeni bir ekonomik gelişme dönemi başlıyordu.” Batı Avrupa'nın “köklü ve daha iyi örgütlenmiş” köylü toplulukları, “yerleşik hak arama gelenekleri (ki sıkça başarılı olmuştur),” ve “ekonomik düzenleme ile siyasi öz yönetim için kurulmuş etkileyici bir köy kurumları ağı” sayesinde “hareketlilikleri üzerindeki feodal kontrolleri kırmayı ve tam özgürlüğü kazanmayı” başarmışken, Doğu “nadiren intikamla ayağa kalkıyor,” “az gelişmişliğin gelişimine” zemin hazırlıyordu. Örneğin Polonya'da, ulusal üretim 16. yüzyıl ortalarında, daha sonra 200 yıl boyunca ulaşılamayacak bir zirveye çıkmış gibidir. “Doğu'da köylü birliğinin görece eksikliği... bölgenin, derebeylerinin liderliğinde bir sömürge toplumu olarak evrimiyle bağlantılı görünmektedir.”

Leften Stavrianos, Üçüncü Dünya'nın “ilk ortaya çıkışı Doğu Avrupa'dadır,” der. Doğu Avrupa, İngiltere ve Hollanda'nın büyü-

yen tekstil ve metal sektörlerine hammadde sağlamaya 14. yüzyıl kadar erken bir tarihte başlamış, daha sonra ise ticaret ve yatırım örüntüleri doğal akışlarında seyredip, farklılaşan toplumsal örüntülerin üzerine otururken (artık iyi tanıdığımız) az gelişmişlik yoluna girmiştir. Bu süreç kısa süre sonra “Doğu’yu, Avrupa’nın belki de ilk sömürge toprakları, 16. yüzyılda Batı’daki sanayicilere hammadde, bankacılar ve finansçılar için daha sonra daha uzak topraklarda mükemmelleştirecekleri şeyleri deneme imkânı sağlayan bir Üçüncü Dünya,” haline getirmişti. Bizzat Rusya o kadar büyük ve askeri olarak güçlüydü ki, Batı ekonomisine boyun eğişi gecikmeli olmuştu ancak 19. yüzyıla gelindiğinde, Güney’in kaderini paylaşma yolunda ilerliyordu: Fakirlik derin ve yaygındı, ekonominin anahtar sektörleri yabancıların denetimindeydi.

19. yüzyılın sonlarında Rusya’yı ziyaret eden bir Çek seyyah, Avrupa’nın Doğu’ya gittikçe yavaşça kaybolduğunu, sonunda geriye sadece demiryolu ile birkaç otelin kaldığını yazmıştı: “Aristokrat toprak sahibi, çiftlik evini Avrupa tarzında dekore eder; benzer şekilde, kırsal bölgede giderek artan fabrikalar da Avrupa vahalarıdır. Tüm teknik ve pratik aletler Avrupalıdır: demiryolları, fabrikalar, bankalar...; ordu, donanma ve bürokrasinin bir kısmı da öyle.” Yabancı sermayenin Rusya demiryollarına katılımı 1907 yılında %93’e ulaşmıştı, kalkınma sermayesinin çoğu başta Fransız olmak üzere, yabancı sermayeydi ve borçlar hızla artıyordu. Rusya tipik Üçüncü Dünya yoluna girmişti. 1914 yılında, Rusya “Avrupa sermayesinin yarı-sömürge bir mülkü haline geliyordu.” (Teodor Shanin)

Z.A.B. Zeman, “Siyasi inançları ne olursa olsun birçok Rus, Batı’da ülkelerine verilen yarı sömürge statüsünden nefret ediyordu,” diye yazıyordu: “Bolşevik devrimi, kritik bir anlamda, kalkınmakta olan, temelinde tarıma dayalı bir toplumun Batı’ya karşı ayaklanmasıydı: Batı’nın siyasi kendine dönüklüğüne, ekonomik bencilliğine ve askeri israfçılığına karşı. Günümüzde zengin ile fakir ülkeler arasındaki Kuzey-Güney ayrımı ve yirminci yüzyılda yarattığı gerilimlerin Avrupa’da Doğu-Batı şeklinde geçmişleri vardır.” Rusya’nın kendisinin ötesinde, “Avrupa’nın Doğusu ile Batısı arasındaki tezatlar,” 19. yüzyıl ile 20. yüzyılın başları arasında “her

zaman olduklarından daha keskin hale gelmişti,” diye eklemiştir. Bu durum, Doğu Avrupa’nın büyük kısmı için Dünya Savaşları arasındaki dönemde böyle kalmıştı.¹

Taze sosyalist eğilimlerinden hemen vazgeçen ve her tür işçi sınıfı ya da diğer halk örgütlenmesini ortadan kaldıran Ekim 1917’deki Bolşevik devrimi, SSCB’yi Batı’nın hükmettiği çevreden sıyırmış, kaçınılmaz tepkilerin ortaya çıkmasına yol açmıştı: Britanya, Fransa, Japonya ve ABD’nin askeri müdahaleleri. Soğuk Savaş’ın temel unsurları en başından beri bunlardı.

Temel mantık, Grenada ya da Guatemala’dan çok farklı olmasa da, sorunun boyutları kesinlikle öyleydi. Bolşevik Rusya “radikal milliyetçi” idi. Teknik anlamda “komünist”ti, “Batı’nın sanayi ekonomilerini tamamlamakta” gönülsüzdü; diğer yandan, terimlerin gerçek anlamlarıyla kesinlikle “komünist” ya da “sosyalist” değildi, devrim öncesi dönemin sosyalist unsurları hızla ortadan kaldırılmıştı. Dahası, askeri bir tehdit olmasa da, Bolşevik örneğin Üçüncü Dünya’nın diğer bölgeleri açısından çekiciliği yadsınamazdı. Melvyn Leffler’in de belirttiği üzere, “Varlığı,” ABD siyasetçileri için “bir kâbustur”: “Karşımızda, Batı hükmünden kurtularak hızlı ekonomik kalkınma sağlamak isteyen Üçüncü Dünya halkları açısından çok çekici bir devrimci ideolojiye sahip totaliter bir ülke vardı.” ABD ve Britanya yetkilileri, bu çekiciliğin daha önce de belirtildiği üzere, merkezdeki sanayi ülkelerine de uzanmasından korkuyorlardı.

Sovyetler birliği, kısacası, devasa bir “çürük elma” idi. Kuzey-Güney çatışmasının temel mantığını ve söylemini benimsersek, Batı’nın devrimden sonraki işgalini, “Sovyet hükümetinin, sadece Batı’nın değil, neredeyse dünyadaki tüm ülkelerin iç işleri üzerinde derin ve çok büyük etkilere sahip olması olası müdahalesine,” yani “Devrim’in, kapitalist düzenin devamını... tehdit etmesine” bir tepki olarak ortaya çıkan bir savunma eylemi olarak mazur gösterebiliriz. “ABD’nin güvenliği” sadece 1950’de değil, daha 1917’de “tehlikede”ydi” ve dolayısıyla Rusya’daki toplumsal düzenin değişimine ve devrimci niyetlerin beyan edilmesine karşı yapılan müdahale tamamen meşruydu (diplomatik tarihçi John Lewis Gaddis; vurgular bana ait).²

“Hızlı ekonomik büyüme,” özellikle Güney’de ilgi çekmişti – ve elbette Batılı politikacılar arasında bunun karşılığı olarak endişeye yol açmıştı. 1952 yılında geç kalkınma ile ilgili olarak yaptığı çalışmada, Alexander Gerschenkron “sanayi üretiminin hacmindeki yaklaşık altı katlık artışı,” “ülkenin sınai kalkınma tarihindeki en büyük ve en uzun [sanayileşme hareketi]” olarak tanımlasa da, bu “Sovyet hükümetinin tasarladığı bu büyük sınai dönüşümün,” “Marksçı ideolojiyle ya da aslında herhangi bir sosyalist ideolojiyle herhangi bir bağlantısı varsa bile, bunun çok uzak bir bağlantı olduğunu” söylüyordu; ve bu plan elbette, inanılmaz miktarda insanın hayatına mal olmuştu. Ekonomik kalkınmanın uzun vadeli eğilimleri üzerine on yıl sonraki çalışmalarında Simon Kuznets, Rusya’yı hane başı üretimde en yüksek büyüme oranına sahip ülkeler arasında Japonya ve İsveç ile birlikte sayıyordu. Bu listede ABD –çok daha yukarıdan başlasa da– yüz yıllık incelemede ortalarda, İngiltere’nin biraz üstünde kalıyordu.³

Aşırı milliyetçi tehdit, Rusya’nın Hitler’i yenmekteki rolünün Doğu Avrupa’nın ve Orta Avrupa’nın bir kısmının kontrolünün Rusya’da kalmasına yol açtıktan ve bu bölgeleri Batı hükmünün dışına çıkarttıktan sonra iyice artmıştı. Çürük elma o kadar büyüktü –ve II. Dünya Savaşı’ndan sonra askeri anlamda da o kadar güçlüydü– ve yaydığı virüs o kadar tehlikeliydi ki, Kuzey-Güney çatışmasının bu yüzü, başından itibaren kendine has bir hayata sahipti. Lenin ve Troçki iktidara gelmeden çok önce, “Komünizm” ve “anarşizm” tehditleri, iş-hükümet-basın kompleksi tarafından, işçilerin örgütlenip temel haklarını elde edebilme çabalarının şiddetle bastırılmasının gerekçesi olarak sıklıkla kullanılıyordu. Wilson yönetimi bu teknikleri genişletmiş, basını ve iş dünyasını arkasına alarak Bolşevik devrimi işçi hareketini ve özgür düşünceyi bastırmak için bir fırsat olarak değerlendirmişti. Bu örüntü o zamandan bu yana değişmemiştir. Ekim devrimi aynı zamanda, daha sonra –olgular ne olursa olsun– “Komünist saldırganlığına karşı koruma” olarak adlandırılan Üçüncü Dünya müdahalelerinin çerçevesini de sunmuştu. ABD’nin 1922 yılında Roma’ya yürüyüşünden itibaren Mussolini’ye verdiği güçlü destek, daha sonra da Hitler’e

verdiği destek, Faşizm ve Nazizm’in kimi zaman aşırı olsalar da, çok daha ölümcül olan Bolşevik tehdidine –ki dahili bir tehditti, kimse Kızıl Ordu’nun yürüyüşe geçtiğini düşünmüyordu– karşı verilen tepkiler olarak anlaşılabildikleri düşüncesine dayanıyordu. Benzer şekilde, ABD’nin Nikaragua’yı, Bolşevik Meksika’dan korumak üzere işgal etmesi, ve 50 yıl sonra da Meksika’yı Nikaragua Bolşevikliği’nden korumak üzere Nikaragua’ya saldırması gerekiyordu. İdeolojinin esnek karakteri gerçekten görülmeye değer bir mucizedir.

Olgular daima saldırılması planlanan hedefin Kremlin’in (daha sonraları da Peiping’in) bir kalesi olduğunu kanıtlayacak şekilde yeniden şekillendirilir. 1950 yılında Fransa’nın Vietnam’daki bağımsız ulusalcılık tehdidini bastırma çabalarını desteklemeye karar veren Washington, istihbarat birimlerine Ho Şi Min’in Moskova’nın ya da Peiping’in (ikisi de olurdu) bir kuklası olduğunu kanıtlama görevini vermişti. Yoğun çabalara rağmen, “Kremlin güdümünde bir komplo” dair kanıtlar, kendisi bir “anomali” gibi görünen “Vietnam dışında tüm ülkelerde” bulunabiliyordu. Çin ile bir bağlantı da tespit edilememişti. Doğal çıkarım, Moskova’nın Viet Minh’in “günlük politikalarını doğrudan denetim olmadan belirleyebileceğine” güvenecek kadar sadık” bulduğuydu. Dolayısıyla iletişim olmaması, Şer İmparatorluğu’nun planlarının büyüklüğünü gösteriyordu. Buna benzer birçok örnek vardır.

Guatemala olayı, türevlere bir örnektir. ABD, hükümeti devirmeye hazırlanırken, bir büyükelçilik görevlisi OAS’nin planladığı silahları ve komünist ajanları yasaklama kararının, “kendimizinkiler de dahil tüm gemileri durdurabilmemize ve böylece Guatemala ekonomisini yaralamamıza izin vereceğini,” bu şekilde ABD darbesi yanlısı ya da artmış komünist nüfuzuna yol açacağını, bunun da “ABD’nin sert önlemler almasını [gerekirse tek taraflı şekilde] mazur göstereceğini” söylemişti. Bu mantık doğrultusunda, ambargo, terör ve daha büyük şiddet tehdidini kullanarak hedefi destek için Ruslara dönmeye zorlamak ve bu vesileyle ilgili ülkenin Sovyet komplosunun bizi boğmaya gelen bir kolu olduğunu ortaya çıkartmak, rutin bir dış politika prosedürüydü. Bu teknik Guatemala ve

Nikaragua'ya karşı son derece sakarca kullanılmış olsa da, son derece konformist olan aydın kültüründe çok başarı sağlamıştır.⁴

2. “Mantıklı Mantıksızlık”

Rusya Nazi gücünün en sert darbelerini karşılarken, Stalin bir müttefik, hayranlık duyulan “Joe Amca” haline gelmişti; ancak yine de bir muğlaklık vardı. Roosevelt’in savaş dönemi stratejisi, oğluna özel bir konuşmada söylediği üzere, ABD’nin “yedek” olması, Rusların Nazilere karşı savaşarak kendilerini tüketmelerini beklemesi ve bunun ardından son darbeyi yapmak üzere Amerika’nın oyuna girmesiydi. Saygın Roosevelt araştırmacılarından biri olan Warren Kimball, “Sovyetler Birliği’ne yardımın başkanlığın önceliklerinden biri” haline geldiğini, bunun sebebinin ise Kızıl Ordu zaferlerinin Başkan’ın ABD askerlerini Avrupa’da kara savaşından uzak tutabilmesini sağlayacağı varsayımı olduğunu belirtir. Truman çok daha ileri gitmişti. Almanya Haziran 1941’de Sovyetler Birliği’ne saldırdığında, Truman “Almanya’nın kazandığını görürsek, Rusya’ya; Rusya’nın kazandığını görürsek ise Almanya’ya yardım etmeliyiz; böylece mümkün olduğunca fazla birbirlerini öldürmelerini sağlamalıyız,” yorumunda bulunmuştu. 1943 yılına gelindiğinde, ABD İtalya’da faşist işbirlikçileri ve sempatizanları eski görevlerine getiriyordu; bu şablon, bölgeler özgürleştirildikçe tüm dünyaya yayılıyor, faşizme karşı hoşgörü yeniden tesis edilerek sosyal değişimin önü kesiliyordu. Sovyet saldırganlığının savaş öncesinde bir sorun olmadığını, savaş sonrasında da beklenen bir şey olmadığını hatırlayalım.⁵

Devasa çürük elma sorunu, politika belirleme esnasında bazı tuhaf bükülmelere yol açıyordu. Temmuz 1945 tarihli, Savaş Bakanı Stimson’dan Dışişleri Bakanı’na aktarılan önemli bir çalışmada, askeri planlamacılar ABD’nin dünyayı ele geçirme ve Rusya’yı askeri güçle çevreleme, bu esnada da rakibe kendi sınırlarının ötesinde hiçbir hak tanımama planına tatminkâr bir kılıf uydurmayla çalışıyordu. “ABD ya da Britanya’nın Panama ya da Cebelitarık üzerinde tek taraflı askeri kontrolü korumasının gerekli olduğunu;

ancak benzer bir kontrolün Çanakkale Boğazı'nda Rusya'ya verilmemesi savunmanın mantıksızlık açısından eleştirilebileceğinden" endişeleniyorlardı, özellikle de Çanakkale Boğazı Rusya'nın sıcak denizlere erişebildiği tek yol olduğu ve aslında sıkı şekilde tek taraflı ABD-Britanya kontrolünde tutulması gerektiği için. Ancak planlamacıların vardığı yargıya göre, eleştiriler yalnızca yüzeyde makuldü: ABD'nin tasarımı "mantıklı bir mantıksızlık"tı. ABD ve Britanya'nın "yayılmacı ya da saldırgan hırsları olduğunu hayal etmek bile mümkün değildi." Ancak Rusya,

henüz hiçbir yayılmacı hırsı olmadığını kanıtlamamıştı... Rusya, tüm dünyada sıradan insanların daha yüksek, daha geniş ufukları hedeflediği yükselen bir dalgayla en azından yüzeysel olarak ilişkilendirilebilecek Komünizm ideolojisiyle ayrılmaz, neredeyse mistik şekilde ilişkiliydi. Gücünü ideolojisiyle birleştirerek etki alanını tüm dünyaya yaymak, Rusya için çok cezbedici olmalıydı. Geçmiş birkaç yıldaki eylemleri bize bu düşüncüyü değerlendirmedigine dair bir teminat vermiyordu.

Kısacası, "daha yüksek ve daha geniş ufukları hedefleyen" serseri çoğunlukla, "her zaman için zenginleri yağmalamak isteyen fakirlerle" (Dulles) ilişkilenebilir. Niyetleri olmadığını kanıtlama yükü Ruslara aitti. Onlar bunu ikna edici şekilde gerçekleştirene kadar, dünyanın tek taraflı kontrolünü ele geçirmenin, yayılmacı suçlularla ilişki kurmayan ve daha yüksek hedefler gibi huzur bozucu düşüncelerle flört etmeyen sorumlu insanların sorumluluğu olması son derece mantıklıydı. Rusya, "kapitalist düzenin sağ kalmasına yönelik" (Gaddis) bir tehdit olmadığını kanıtlamalıydı. Churchill'in zengin adamlarının her yerde istedikleri her şeyi yapabilecekleri ilkesini açıkça kabul ettikten sonra, hizmetkârların arasına girmesine izin verilebilirdi.

"Mantıklı mantıksızlık" kavramı, ideolojik alet çantasının, çok daha kapsamlı şekilde kullanılmayı hak eden, faydalı bir gerecektir.

Tehlikenin büyüklüğü, bir ay öncesinde OSS'nin (CIA'nın öncülü) müdürü William Donovan tarafından ortaya konmuştu. "Savaşın harap ettiği ve yaygın sefalet içindeki" Avrupa'da, Sovyetlerin "Komünizmin proleter felsefesiyle güçlü bir koza sahip" oldukları konusunda uyarılmıştı. ABD ve müttefiklerinin "eşdeğer dinamik-

likte ya da çekicilikte siyasi veya toplumsal felsefeleri” yoktu. Belirtildiği üzere, aynı sorun on yıl sonra Eisenhower ve Dulles’in, ayrıca Hindistan’daki ABD’nin de başını ağrıtmıştı.⁶

1945’te ana hatları çizilen mantık, Soğuk Savaş dönemi boyunca hâkim kalmıştı ve Kuzey-Güney çatışmasının genel mantığından doğal şekilde türetilabiliyordu. Aynı mantık, yurt içinde de sıkça kullanılmıştı; I. Dünya Savaşı’ndan sonra, “radikallerin kuramsal idealleri ile ulusal yasalarımızı gerçekten ihlal etmeleri arasında ayırım yapılamadığı” ve “özgürlüklerin ihlal edilip edilmediğini tartışacak zamanın bulunmadığı” zamanlar örnek olarak gösterilebilir (Başsavcı Palmer ve *Washington Post*, Wilson’ın Kızıl Korkusu esnasında). Aynı doktrin, 1986 yılında Libya şehirlerinin, uluslararası hukuk savunucularının övgüleri arasında hükümetin açıkladığı şekilde “gelecekteki saldırılara karşı öz savunma” gerekçesiyle bombalanmasını mazur göstermek için de kullanılmıştı.⁷

Açıklık ne kadar bulanık, ve güncellik ne kadar uzak olursa olsun “açık ve güncel tehlikelere” müsamaha gösterilemezdi.

Mantık basittir: Zenginler, dünyaya sahip olmanın kendilerine verdiği hakla hükmederler ve “istikrar”a müdahale edebilecek olası suç eylemlerine hoşgörü göstermeleri beklenemez. Tehdidin en başından yok edilmesi gerekir. Eğer bir şekil almaya başlarsa, her şeyi doğru hale getirmek için ne yapmamız gerekiyorsa yapma hakkımız vardır.

Batılı liderleri endişelendiren Stalin’in suçları değildi. Truman günlüğünde, “Stalin’le başa çıkabilirim,” yazmıştı, “dürüsttür – ama zehir gibi zekidir.” Eisenhower, Leahy, Harriman ve Byrnes’in da aralarında bulunduğu diğerleri de hemfikirdir. Truman, Rusya’da olanların kendisini endişelendirmedğini açıklamıştır. Stalin’in ölümünün “büyük bir felaket” olacağını düşünmekteydi. Ancak işbirliği, Truman’a göre, ABD’nin %85 oranında ne istiyorsa yapabilmesine bağlıydı. Melvyn Leffler –kayıtarı yakından incelemiştir ve savaş sonrası ilk dönemdeki liderlerin başarılarına ve öngörülerine büyük saygı duyar– “Truman’ın Stalin’den hoşlandığını” belirtir. Belgesel kayıtlarda herhangi bir “gerçek merhamet ve/veya ahlâki sııcaklık” bulunmadığını belirtir. “Bu adamlar en başta güç ve kendi

çıkarları ile ilgileniyordu, on beş yıllık ekonomik zorluktan, Stalinist terörden ve Nazi soykırımından çıkmış bir dünyadaki gerçek sorunlarla yüzleşen gerçek insanlarla değil.”⁸

En büyük endişe Stalin’in muazzam suçları değil, kalkınma açısından aşikâr başarılarıyla artan albenileri ve Rusların Batı’daki “sıradan insanların” ve her yerdeki ezilen, baskı altındaki insanların “heveslerine” destek verme “fikriyle flört ediyor” olabilecekleri idi. Doğu Avrupa’nın geleneksel rolü olan Batı’ya gıda ve hammadde tedarik etme görevini yeniden devralamaması bu endişeleri artırmıştı. Sorun suçlar değil, itaatsizlikti; bu olgu Mussolini’den Hitler’e, Stalin’den Saddam Hüseyin’e birçok gangster tarafından ortaya konmuştur.

ABD’li planlamacılar, Batı’ya bir Sovyet saldırısı beklemeseler de, Sovyet askeri gücünden iki temel sebep dolayısıyla endişe duyuyorlardı. Öncelikle, SSCB’nin ABD’nin dünyayı ele geçirmesine tepki verebileceğinden, “mantıksızlığımız”daki “mantığı” anlamayacağından korkuyorlardı. Sovyet bakış açısıyla, iki güçlü geleneksel düşmanı olan Almanya ve Japonya’nın yeniden inşa edilip yeniden silahlandırılması ve Sovyet virüsünü ortadan kaldırmaya kararlı ABD güç sistemiyle işbirliği içine girmeleri hiç hayra alamet değildi. Bu gelişmelerin Sovyet güvenliği için tehdit oluşturduğu, ABD’li planlamacılar tarafından gayet iyi anlaşılıyordu, bu yüzden olası bir tepkiden korkuyorlardı.

İkinci olarak, Sovyet gücü ABD şiddetini, “çevre”nin hizmet görevini yerine getirmesini temin etmek üzere yapılabilecek ABD eylemlerini caydırmaya yarıyordu. Dahası, Kremlin, kendi alaycı sebepleriyle çoğu zaman ABD saldırısının ve müdahalesinin hedeflerine destek veriyor, elde edebildiği yerlerde avantaj elde etmeye çalışıyordu. Sovyet gücünün varlığı bile, Güney’de biraz hareket alanı yaratıyordu. ABD’li planlamacılar, ABD gücünün karşıt ağırlığı olarak, Batı’yı geleneksel olarak imtiyazı ve gücü elinde bulundurması gerektiği bölgelerdeki denetiminden mahrum bırakacak hizada çıkmaların yolunu açmasından korkuyordu. Bu açıklıklardan faydalanan Üçüncü Dünya liderleri, dünya işlerinde bağımsız roller edinmeye çalışıyordu. 1960’lara gelindiğinde, daha önceleri

son derece kontrol altında bir araç olan ve büyük hayranlık duyulan BM, “çoğunluğun despotluğuna” yenik düşmüştü. Liyakatsiz unsurların giderek büyüyen etkisi, ABD’nin bozuk bir örgütü yok etmek için yoğun çaba sarf etmeye başlamasına sebep olmuştu. Bu çabalar bugün, en azından BM güvenli şekilde tekrar ABD denetimine girdiğinden, farklı bir kisve altında devam etmektedir.⁹

Kısacası, SSCB sadece aşırı milliyetçilikten ve çürük elma etkisiyle “istikrar”ı bozmaktan suçlu değildi. Bir suç daha işliyordu: ABD’nin planlarını bozmak ve mağdurların direnmesine yardımcı olmak; bu, Güney’deki pek az tarafın cesaret edebileceği, müsamaha gösterilemez bir hakaretti – gerçi Küba, Angola’daki ABD’nin desteklediği Güney Afrika şiddetini engelleyerek bunu yapmıştı. Dolayısıyla, uzlaşma ya da ödün mümkün değildi. 1980’lerde Sovyetler Birliği çökerken bile, liberal basında ortaya atılan Gorbaçov’un “Yeni Düşünce’si, ABD şiddetinin engellenmeden sürebilmesine izin vermeye gönüllü olmasıydı; bu kriter olmazsa, tüm hareketleri anlamsız, komünist saldırganlıkları olacaktı.¹⁰

Bu tür sebeplerle, ABD’nin Soğuk Savaş ihtilafını, Sovyetlerin boyun eğmesi dışında çözmeye niyeti yoktu. Sovyet kayıtları elimizde olmasa ve dahili düşüncelerin neler olabileceği hakkında sadece fikir yürütebilsek bile, elimizdeki bilgiler Stalin’in ve haleflerinin ABD’nin hükmettiği dünya sisteminde kendi zindanlarını dış müdahale olmadan yöneten, küresel “istikrarı” korumak için (Komünist orduların İspanya’daki halk devrimine yönelik saldırının başını çektiği 1930’larda olduğu gibi) toplu çabalarda işbirliği yapan küçük yönetici rolünü kabul etmeye hazır olduklarını gösterir.

Washington’dan görünüm, Dışişleri Bakanı Dean Acheson tarafından, ABD’nin Almanya ile Mayıs 1949’daki dışişleri toplantısına alacağı müzakere konumunu açıkladığı Senato Dış İlişkiler Komitesi’nin bir yönetim toplantısında açıkça belirtilmişti. Lefler, Acheson’ın duruşunun Komite üyelerini “şoke edecek kadar tavizsiz” olduğunu yazmıştı. Arthur Vanderberg’in, ABD’nin konumunun kalıcı bir Soğuk Savaş’ı kurumsallaştıracığı yönündeki endişesine cevaben Acheson amacın Soğuk Savaş’tan kaçınmak değil,

Batı gücünü, elbette ABD denetiminde, konsolide etmek olduğunu söylemişti. “Senatör Claude Pepper, Acheson’dan Sovyetlere adil davranma olasılığını değerlendirmesini istediğinde,” Acheson, “fikri aşağılamış,” Komite’ye “Batı Alman gücünü Batı Avrupa’ya entegre etmek ve Kremlin’in doğudaki uyduları için mıknatıs görevi yapacak güçlü bir Batı topluluğu yaratmak istediğini” söylemişti: Sonuç sadece Sovyet gücünü eritmeyecek, Doğu ile yarı-sömürge ilişkilerini yeniden kuracaktı. Leffler, dışişleri bakanları toplantısı öngörülebilir bir anlaşmazlıkla sonuçlandığında, “Acheson çok mutlu olmuştu,” diye yazar. Acheson, Sovyetlerin “yeniden savunmaya çekildiğini” beyan etmişti: “Almanya’yı kaybettikleri için gözle görülür şekilde endişeliler ve korkuyorlar.”¹¹

Daha önce belirtildiği gibi, 1949’da Sovyetlerin barışçıl bir Avrupa konusunda uzlaşmaya ilgileri bir fırsat olarak değil “ulusal güvenliğe” bir tehdit olarak görülüyordu; bu tehdit, NATO’nun kuruluşu ile ortadan kalkmıştı. Benzer temellere dayanarak, ABD hiçbir zaman Stalin’in 1952 yılındaki birleşmiş ve silahsızlanmış, serbest seçimlere gidecek bir Almanya teklifini ciddiye almamış, Kruşçev’in Sovyet askeri güçlerini ve silahlarını 1961-1963 arasında ciddi şekilde azaltma hareketlerinin ardından karşılıklı eylem çağrılarını da takip etmemiştir (bunlar Kennedy yönetimi tarafından iyi bilinse de dikkate alınmamıştı). Seçim öncesinde Kennedy, Rusya’nın Avrupa’yı “devasa hammadde bölgesini kazanmak gibi dolaylı bir yoldan” fethetmeye çalıştığını yazmıştı; bu, Sovyetlerin hizasızlık ve tarafsızlık konusundaki desteğinden bahsedilirken kullanılan geleneksel ifadelerdi. Gorbaçov’un 1980’lerin ortasında Soğuk Savaş ihtilaflarını azaltma yönündeki çabaları (tek taraflı güç azaltma ve nükleer silah testlerini yasaklama, askeri paktları terk etme ve Akdeniz’den donanmaları çekme teklifleri dahil) yok sayılmıştı. Gerilimin azaltılması, sapkınların hizmet rollerine geri dönmesine yol açmadığı sürece değersizdi.¹²

Sovyetler Birliği, gücünün zirvesine 1950’lerin sonunda, Batı’dan çok sonra erişmişti. 1980 yılında Savunma Bilgi Merkezi’nin (*Center for Defense Information* – CDI) yaptığı, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana Rusya’nın tek tek ülkeler üzerindeki etkilerini araştıran bir

araştırma, Sovyet gücünün bu zirveden giderek aşağı indiğini, 1979 yılında “Sovyetlerin, Sovyetler Birliği dışındaki dünya nüfusunun sadece %6’sını ve GSMH’sinin %5’ini etkileyebildiğini” göstermişti. 1960’ların ortasına gelindiğinde Sovyet ekonomisi durgunlaşmış hatta gerilemeye başlamıştı; konutlarda, ticarete ve ömür beklentisinde de bir düşüş görülürken bebek ölümleri 1970 ile 1975 arasında üçte bir oranında atmıştı.¹³

1962 yılındaki Küba füze krizi, Sovyetlerin zayıflığını ortaya koymuş, 1970’lerin sonuna doğru sabitlenen bir askeri harcama artışına yol açmıştı. Ekonomi görülür şekilde durgunlaşmış, otok-rasi giderek artan muhalefeti kontrol edemez hale gelmişti. Komuta ekonomisi temel sanayi gelişimini sağlamış, ancak daha ileri aşamalara geçememişti ve ayrıca Güney’in büyük kısmını yıkan küresel gerilemeden de etkileniyordu. 1980’lere gelindiğinde sistem çökmüş, daima daha zengin ve daha güçlü olan merkez ülkeler “Soğuk Savaş’ı kazanmıştı.” Sovyet imparatorluğunun büyük kısmı olasılıkla geleneksel Üçüncü Dünya statüsüne dönecek, eski Komünist Parti imtiyazlı sınıf (*Nomenklatura*), uluslararası iş ve finans odakları ile ilişkili Üçüncü Dünya elitlerinin yerini alacaktı.¹⁴

1990 tarihli Dünya Bankası raporu, sonuçları şu şekilde açıklar: “Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti, yakın geçmişe kadar küresel ekonomiden bağımsız ülkelerin en başarılı örnekleriydi,” “içe dönük kalkınmayı birçok ülke için olacağından daha mümkün hale getirmek için devasa boyutlarına” güveniyorlardı, ancak “sonuçta politikalarını değiştirerek, küresel ekonominin etkin birer parçası olmaya” karar vermişlerdi. Daha doğru bir açıklama, “devasa boyutlarının,” Batı’nın küresel ekonomide geleneksel itaat rolünün, dünya egemenlerinin Güney’e dayattığı “küresel ekonominin etkin bir parçası” olma şeklinin dışında bir rol almalarına izin veremeyişine dayanmalarını mümkün kılmış olmasıdır.¹⁵

Bu dönem boyunca, Sovyetler Birliği’ni çok büyük, bizi ezmek üzere bir tehdit olarak göstermek için çok çaba sarf edilmiştir. En önemli Soğuk Savaş belgesi, Nisan 1950 tarihli NSC 68, Sovyetlerin, dünya üzerinde “mutlak hâkimiyet” sağlamak yönündeki “amansız amacını” takip eden “köle devlet” imajını aktarmak gerektiği için,

analistlerin kaçınılmaz şekilde ortaya koyduğu zayıflığını gizlemeye çalışıyordu. Sovyetlerin önünde sadece, neredeyse hayal edilemez asaleti ve mükemmelliği ile ABD duruyordu. Tehdit o kadar büyüktü ki, Amerikalılar “demokrasi yolunun” hayati bir unsuru olarak “haklı baskı uygulamanın gerekliliğini” kabul etmeliydi. Düşünce kontrolü ve devlet harcamalarının sosyal programlardan “savunma ve dış destek” programlarına (yani gelişmiş sanayiye ve ihracatın teşvikine) kaydırılması da dahil olmak üzere “büyük ölçekli fedakârlık ve disiplini” kabul etmeleri gerekiyordu. 1948 tarihli kitabında, CIA içinde önemli bir kişilik olan liberal aktivist Cord Meyer, “savunma planlarının aciliyetinin” gereksinimleri ele alındığında, saldırı hakkı gönüllü olarak kısıtlanmıyorsa “reddedilmesi” gerektiğini yazmıştı. Ve “ABD vatandaşlarının kendilerini, sabotaj ve casusluğa karşı gerekli olan güçlü gizli polisin her yerdeki varlığına alıştırmaları gerekecekti.” Wilson yönetiminde olduğu gibi, “istikrara” yönelik tehditlere karşı savunma için faşist yöntemlerin kullanılması gerekirdi.

1980’e gelindiğinde, gözleri açık hiç kimse, “savaş sonrası yılların çift kutuplu sistemi giderek daha karmaşık bir şeye dönüşürken,” her iki süper gücün de “hegemonya kaybını ve ekonomik gerilemesini” görmezden gelemezdi. Ayrıca “her iki süper güç için de müttefiklerini kontrol etmek ve kendi bölgelerinde tercih ettikleri düzeni ve istikrarı dayatmak için gereken çirkin ve çoğu zaman maliyetli önlemler adına yurt içinde destek sağlamak açısından çok kullanışlı bir araç sağlayan Soğuk Savaş sistemi” de çöküyordu. Göreli güçleri ve nüfuzları hakkında da şüphe yoktu ve CDI ile diğer akli başında analistler bunun farkındaydı. Yine de bu dönem, güçten güce sıçrayan, dünyayı boğazlayan, ABD’ye meydan okuyan hatta var oluşunu tehdit eden, Kamboçya, Nikaragua, Mozambik ve diğer kritik stratejik güç merkezlerinde kendine yer yaratan devasa Sovyet sistemi hakkında giderek artan bir histeriyle tanımlanır.¹⁶

Bu sanrısız çabalara, Sovyet askeri harcamaları hakkında oldukça fazla fantezi eşlik eder. Burada da büyük zekâ gerekmişti; ne de olsa Pentagon’un 1982 yılına dair verileri, NATO’nun (hiçbir dış tehditle karşı karşıya olmayan ABD dahil) 1971 ile 1980 yılları

arasında, Varşova Pakti'ndan (güçlerinin büyük kısmını Çin sınırına yığan SSCB dahil) 250 milyar dolar daha fazla harcama yaptığını gösterir. Ancak ekonomist Franklyn Holzman'ın birkaç yıldır gösterdiği gibi bu sayılar, Sovyet gücünü olduğundan daha fazla gösteren, gerçek dışı sayılardı. Düzeltildiklerinde, aradaki boşluğun 1970'ler için 700 milyar dolar civarında olduğu ortaya çıkar. Carter döneminin, Reagan döneminde daha da genişletilen askeri yatırımları ve NATO ülkelerine de aynısının yapılması yönünde kurulan baskılar, Raymond Garthoff'a göre "kısmen Sovyetlerin askeri harcama oranlarının giderek arttığına dair sahte iddialarla mazur gösteriliyordu": "Durmak bilmez Sovyet askeri yığılması' büyük ölçüde, Amerika'nın Sovyet harcamalarını hatalı tahmin etmesinden kaynaklanıyordu," Carter'ın son yıllarında iddia edildiği gibi "Sovyet niyetlerinin huzursuzluk yaratıcı bir göstergesi değildi," ve "Amerika'nın toplam stratejik bomba ve savaş başlığı sayılarındaki üstünlüğü, 1970 ile 1980 arasında kesinlikle artmıştı." Holzman, ilgili hataların 1970'lerden itibaren yoğun siyasi baskı altında yapılan "bilinçli [CIA] çarpıtmaları" olduğuna dair güçlü kanıtlar sunar.¹⁷

Düşmanın gücünü abartmak, Kuzey-Güney ihtilafının karakteristik özelliklerinden biridir; en uç noktasında, Sandinistaların Teksas'a yürümek üzere olduklarını, "Kübalıların da elbette bildikleri üzere," *Grenada*'nın ABD petrol kaynaklarını tehdit etmek üzere "stratejik bir konumdaki" bir tehdit olduğunu duyarız (Robert Leiken). Prosedür Soğuk Savaş'ta icat edilmemiştir. John Thompson, "Amerika'nın zaaflarını abartma geleneğini" yorumlarken, "geçmişteki korkutucu senaryoları incelemeye, 1880'lerde yeni bir donanma isteyenlerin öne sürdüğü Şili tehdidiyle başlayabiliriz," der. Ayrıca bizi öz savunma amacıyla Florida'yı fethetmek zorunda bırakan "birbirine karışmış yasa tanımaz Yerli ve zenci sürülerini" ve sömürgecilik günlerini de hatırlayalım.¹⁸

Amaç oldukça açıktır. Kültürel yöneticilerin işlerini yapacak gereçlere ihtiyaçları vardır. En sinsileri haricinde, plancılar da kendilerini, planlayıp uyguladıkları, çoğu zaman canavarca olan eylemlerinin haklılığa ikna etmek zorundadır. Sadece iki gerekçe vardır:

Öz savunma ve hayırseverlik. Bu gereçlerin kullanımının sadece kandırma ya da kariyercilik olduğunu varsaymaya gerek yoktur (kimi zaman böyle olsa da). Hiçbir şey, kişinin kendisini, kendi çıkarlarına hizmet eden eylemlerin ve politikaların erdemlerine ikna etmesi kadar kolay değildir. Özellikle iyi niyet ifadelerine çok dikkatle yaklaşılmalıdır: Savunulan politikalar öz çıkarlara zararlı olduğunda bunlar ciddiye alınabilir, ki bu tarihsel kategori gözle görülemeyecek kadar küçüktür.

Soğuk Savaş vakasında, sanrısız sistemi normal uygulayıcılarının ötesine yaymaya yardımcı olmuş olabilecek bir diğer etken vardı: Rusların kendilerini çok büyük bir geleceğe ilerleyen muazzam bir süper güç olarak göstermek için kendi gerekçeleri vardı. Dünyanın iki büyük propaganda sistemi, ne kadar uydurma olursa olsun aynı doktrin üzerinde uzlaşırsa, pençesinden kaçmak kolay değildir.

Çarpıcı bir örnek, Soğuk Savaş'ın sosyalizm ile kapitalizm arasında bir çekişme olduğu sanrısıdır. Sovyetler Birliği'nin, 1917'den itibaren sosyalizmden uzaklığı ABD ve müttefiklerinin kapitalizmden uzaklıklarından daha fazlaydı ama yine burada da, her iki büyük propaganda sisteminin bunun aksini iddia etmekte çıkarları vardı: Batı, sosyalizmi Leninci despotlukla ilişkilendirerek itibarsızlaştırmak isterken, SSCB kendisini sosyalist ideallerle –etkileri güçlü ve geniş kapsamlı olan idealler– ilişkilendirerek edinebileceği prestiji istiyordu. Andrew Carnegie, *New York Times*'a “Sosyalizmin ortaya atılan en büyük kuram olduğuna ve bir gün dünyaya hükmedeceğine inanıyorum,” diyordu, ve bu olduğunda “milenyuma ulaşmış olacağız.” Bugüne kadar, nüfusun neredeyse yarısı “herkes becerisine ve ihtiyacına göre değerlendirilir” cümlesini, ABD Anayasası'nın (pek kimsenin okumadığı ancak Kutsal Metin gibi algılanan bir metin) bir parçası zannedecek kadar açık bir gerçeklik olarak algılar. Bolşevik despotluğun sosyalist özgürlükle absürt şekilde ilişkilendirilmesi, şüphesiz ki iki büyük doktrin sisteminin uzlaşmasıyla güçlenmişti, ancak aydınlar için Lenin'in sosyalist gelenekten otoriter şekilde sapmasının çekiciliği daha eskilere dayanır.¹⁹

1980'lerin başında, Sovyet gücü sanrısını sürdürmek imkânsız hale geliyordu ve birkaç yıl sonra bu çabadan vazgeçilmişti.

3. Normalliğe Dönüş

Modern Doğu Avrupa “bankacılar ve finansçılar için daha sonra daha uzak topraklarda mükemmelleştirecekleri şeyleri denedikleri yer” ise (Feffer), 1980'lerde işler tersine dönmüştü: Tüm başarılı gelişmiş ülkelerin kaçındığı ve Batı tarafından Güney'de yıkıcı etkiler eşliğinde uygulanan bırakınız-yapsınlarca ekonomik kalkınma doktrinleri için bir “deneme ortamı” olacaktı. Bu tersyüz edilmenin simgesel örneklerinden biri, Feffer'in doğru şekilde belirttiği üzere, “1980'lerde parasal istikrar adına Bolivya ekonomisini yerle bir eden,” daha sonra hizmet bölgelerine sıklıkla yazılan sert ilacı sunmak üzere Polonya'ya geçen Harvard'lı ekonomist Jeffrey Sachs'm rolüdür.

Bilgili analist Abraham Bromberg, Polonya'nın kuralları takip ederek “birçok kârlı özel şirketin kuruluşuna” şahitlik ettiğini yazar, diğer yandan “üretimde neredeyse %40 düşüş yaşanmış, büyük zorluklar ve sosyal çalkantıların” yanı sıra “iki hükümet çöküşü de görülmüştür.” 1991'de gayrisafi yurt içi hasıla (GSYİH) %8-10 düşmüş, yatırımlar %8 azalmış, işsizlik iki katma çıkarak 1992 başlarında iş gücünün %11'ine ulaşmış, GSMH ise son iki yılda %20 azalmıştı. Dünya Bankası'nın Polonya ekonomisi hakkındaki 1992 tarihli raporu, *Financial Times*'ta Anthony Robinson tarafından ele alınmıştı; Robinson, “Mali durum, hiperenflasyonun yakın bir tehlike haline geleceği noktaya varacak kadar kötüleşmiştir,” diye yazmıştı. “İşsizlik uzun süre tolere edilemeyecek bir seviyeye ulaşmıştır. Altyapı ve insan kaynakları gelişimine yapılan yatırımlar, böyle giderse sürdürülebilir büyüme olasılıklarını ortadan kaldıracak bir seviyeye düşmüştür.” Bankanın savunduğu “tedarik tarafına dair uzun vadeli reformların hiçbirinin, Polonya hiperenflasyona düşerse ya da ekonomisi son iki yıldaki gibi kötüye gitmeye devam ederse bir şansı olmadığını” söylüyordu. Robinson, “Kişisel tasarruflar hiperenflasyon ve 1990 ekonomik istikrar programıyla

neredeyse ortadan kalkmıştı,” diye ekler, diğer yandan ayda on milyonlarca dolar sermaye kaçtığı için sorunlar daha da büyümüştü. Düşüş sonunda “dibe vuracaksa da,” nüfusun büyük kısmı için gelecek çok ümit vadetmiyordu.

Rusya da aynı yolun yolcusuydu. Michael Haynes, “bazı tahminlere göre 1991 yılında SSCB’den sermaye çıkışı 14-19 milyar dolar arasındaydı,” der; bunun bir kısmı kısa vadeli, bir kısmı da uzun vadeli yapısal sebeplerle gerçekleşmişti. 1991’de üretim de azalmıştı. Ekonomi ve finans bakanı Yegor Gaidar, 1992 başında %20’lik bir düşüş olacağı uyarısını yapmış, “en kötü dönemin” hâlâ gelmediğini söylemişti. Hafif sanayi üretimi Ocak 1992’nin ilk 19 gününde %15-30 azalmış, et, tahıl ve süt teslimatları üçte birden daha fazla düşmüştü. IMF ve Dünya Bankası istatistiklerine göre 1989 başından 1992 ortasına kadar Polonya’da sanayi üretimi %45 kadar düşmüş, fiyatlar 40 kat artmış, reel maaşlar neredeyse yarıya düşmüştü; Doğu Avrupa’nın geri kalanındaki durum da pek daha iyi değildi.

Batılı ideologlar, başarılılarından etkilenmiş ancak ekonomik irrasyonallite ilerlemeyi engelleyebileceğinden endişelenmişlerdi. *New York Times* muhabiri Stephen Engelberg, “Fabrika Dinozorları Polonya’nın Ekonomik Çıkarlarını Tehlikeye Atıyor” başlıklı yazısında “Komünist sistemin sanayi mirasının Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkelerindeki ekonomik reform planlarını nasıl aşağı çektiğine dari en kötü durum senaryosunu” incelemişti: İstihdam, vergi gelirleri hatta sanayi yan ürünlerinden ürettiği ısı için bile bir uçak üreticisine bağımlı olan Rzeszow şehri. Engelberg, serbest pazar politikalarının “Varşova ve Krakov gibi şehirleri ticaretle canlandırdığını” söyler, özel şirketlerin sayısı iki katma çıkmıştır (ancak temel ihtiyaçlarını bile satın alamayacak kadar fakirleşen insanlar eşige ulaşmamaktadır). Ancak bu güzel gelişme, temel insan ihtiyaçlarını karşılamak ve pazarları ile tedariklerini kaybeden, SSCB’nin çöküşünden sonra borçlarını ödeyemeyen şirketleri kurtarmak adına yapılan devlet müdahalesi çağrılarının tehdidi altındadır.

Engelberg’e göre, daha meşum olan, artık fabrikalarda bir ölçüde kontrol sahibi olan, hatta “dökümhaneleri yeniden inşa et-

mek için devlet teminatlı krediler” ile kurtarılabilecek tesislerin kapatılmasını engellemek için greve bile giden “işçilerin yarattığı toplumsal huzursuzluk” idi. Birlik Sendikası, hükümetin “gecikmiş vergileri affetmesini ve Polonya ordusu için büyük bir uçak siparişi vermesini” istiyordu. Birlik liderlerinden biri, “Hükümetin bir uçak sanayiine ihtiyacı olup olmadığına ya da yeniden yapılandırılması gerekip gerekmediğine veya yarısının uçak yarısının da başka bir şey üretmesi gerekip gerekmediğine karar vermelidir,” diyordu. Ancak Batılı analistler, bu kararların Polonyalılar tarafından verilemeyeceğini biliyordu: Bunlar “serbest pazar”m kararlarıydı – ya da daha doğrusu pazara hükmeden güçlü kurumların. Kendisini yaratan ve sürdüren devasa kamu teşviki olmasa ABD uçak sanayininin ya da gelişmiş sanayinin, ve ekonominin diğer işlevsel parçalarının kaderinin ne olacağı hakkında utanç verici sorular sorulmaz. Veya Chrysler’in kurtuluşu ya da Reagan’ın Continental Illinois Bankası’nı kurtarışı; ya da hem düzenlemelerden hem de risklerden Reagancı ekonominin dehası sayesinde kurtulan S&L yöneticileri ile yatırımcılarına ödeme yapmak için vergi mükelleflerinden alman yüzlerce milyar dolar hakkında. Üçüncü Dünya’dan esirgenen “ekonomik irrasyonelite”nin, Amerikalıların artık kürk ihraç etmekteki görece avantajlarını sürdürmeye çabalamadığı bir ekonomiyi nasıl yarattığı sorusunu bir kenara bırakıyoruz.

Sıkıntılı işçiler sorunu, *Financial Times* yazarı Anthony Robinson tarafından da ele alınmıştı. Birçok topluluğun, “işçi konseylerinin, pazarın işleyişi hakkında bilgisi olmayan yönetim üzerinde güçlü bir etki sahibi olduğu büyük fabrikalara” bağımlı olduğunu yazar. Çalışan insanların temelsiz nüfuzu, ekonomik rasyonelite ve demokrasi hakkında sabırla vermeye çalıştığımız derslere zarar vermektedir. Ekonomik rasyonelite, üretim gereçlerinin, topluluklarının ve ailelerinin yok edildiğini görmek konusundaki çekinmelerini yenmelerini gerektirir. Karl Polanyi, 19. yüzyıl İngiltere’sinde yapılan bırakınız-yapsınlar deneyini incelediği klasik eserinde “Nerede satışa sunulacağını, ne amaçla kullanılacağını, hangi fiyattan el değiştireceğini ve ne şekilde tüketilmesi ya da imha edilme-

si gerektiğini belirlemek, malın kendisinin işi değildir,” demişti. İş dünyası “toplumun insani ve doğal özünü yok etmeden uzun süre var olması mümkün olmayan” serbest pazarın, çıkarlarına zarar vereceğini anladıkları anda bu deney hızla sonlandırılmıştı: “İnsanı hızla yok edip, çevresini yabana çevirecektir.”

Demokrasi ise, onaylanan anlamıyla kurumsal ekonominin ve hayatın diğer alanlarındaki etkilerinin totaliter yapısına halk müdahalesine hiç izin vermez. Halkın görevi emirleri takip etmektir, müdahale etmek değil.

Gabriel Glaser, “Polonya’nın Batılı pazar güçlerine açılmasını” *New York Times*’da şu başlık altında bildirir: “Gelişen Polonya Pazarı: Sarışın, Mavi Gözlü Bebekler.” Serbest pazarın “beklenmedik bir yan etkisinin,” bu malla ilgili bir “kaçakçılık patlaması” olduğunu yazar. “Genç anneler çocuklarının haklarını devretmek için imza atmak zorunda kalmaktadır.” Sayıları on binleri buluyor olabilirdi. Devlet evlat edinme kurumunun bir yetkilisi, “bunu söylemekten nefret ediyorum,” demişti, “ama sanırım Polonya beyaz bebekler konusunda en ciddi pazarlardan biri.” Glaser’in bildirdiğine göre Polonya gazeteleri Kilise’nin rolünü aktarmama eğilimindedir, ancak bir soruşturmayla göre, bir yetimhanenin Başrahibesi, her kız çocuk için 15.000, her erkek çocuk için ise 25.000 dolara kadar para almaktaydı. Raporla ilgili soru sorulduğunda şöyle cevap vermişti: “Size bilgi veremem. Güle güle.” Ancak papalıktan aldığı, “hayatı savunma” ödülünü göstermişti, Glaser bunun “Papa II. Jean Paul”ün, doğum yeri olan Polonya’da kürtaja karşı çıkanlara verdiği bir onur” olduğunu söyler.

Bu yan etkinin neden “beklenmedik” olduğunu ise açıklamaz. Gerçekten de, belirttiği gibi, bu haberler “Doğu Avrupa ya da Üçüncü Dünya için yeni değildir: Romanya 1989 devriminden sonra bu uygulamayla kötü bir şöhrete kavuşmuştu.” 1989 sonrası Romanya ilginç bir seçimdir. Bu olgu, Güney’in dünya düzenine hizmetkâr olarak entegrasyonunun bilinen doğal sonuçlarından biridir; çocuk satışı haberleri aslında, kendilerini yanlış türden olgulardan korumayı seçmeyenlerin aşına olduğu olaylar arasında en yumuşak olanlarıdır. Güney’in pazar güçlerine tabi kılınmasının “yan etkile-

ri,” eğitimli ideologların lazeri andıran görüş yeteneklerine sahip olanlar dışındaki insanlar için hiç de beklenmedik değildir.

Görünmez elin “beklenmedik yan etkileri,” Rusya’da da ortaya çıkmış, yine çok şaşkınlıkla karşılanmıştır. *New York Times*’ın ön sayfasındaki bir manşet şöyleydi: “Rusya’nın Yeni Kuralı: Para Veriyorsa, Her Şey Mübahtır.” Hepsi yükselişte olsa da, “sorun sadece bir suç, yolsuzluk, fahişelik, kaçakçılık, uyuşturucu ve alkol sorunu” değildi: “Ayrıca insanların kendi çıkarlarının peşine düştükleri, ve her şeyi yapabilecekleri... yönünde yaygın bir görüş de var” – “efendilerin kötücül yaklaşımlarının” bilinmez olduğu ABD’nin ya da destekleyici elimize tabi olmuş Üçüncü Dünya bölgelerinin aksine. Muhabir Celestine Bohlen, “Dolandırıcılık ve rüşvet Rusya’da pek de yeni olgular değildir,” der, “eski Komünist sistem’de” de yaygın olduklarını söyler – elbette ABD ve bağlı ülkelerinin aksine.

Aynı günlerde, *Times*, Brezilya Başkanı Fernando Collor’un öyküsünü aktarıyordu; Washington’ın ve iş dünyasının sarışın çocuğu, son yarım yüzyıldır ABD uzmanlarının “deney bölgesi” olan zengin kaynaklı bir ülkede yolsuzlukta yeni rekorlar kırıyordu (bkz. 7. bölüm). Hiç de yumuşak oynamayan Kurucu Babalar döneminden, Reagancılara ve 1980’lerin Wall Street’ine kadar birkaç yerel yolsuzluk örneği hatırlamak da mümkündür. İdeolojik kurumlar, yolsuzluğun “eski Komünist sistemin” doğal bir unsuru olduğunu (doğru şekilde) iddia ederler: “Kapitalist demokraside” ise bir sapmadır ve hemen düzeltilir.

Bahlen, yeni “gösterişli servet, birçok vatandaşın sinirini bozuyor,” diye devam eder ve neoliberal çözümlerin standart sonuçlarını tasvir eder. “Rusya’da Komünizm’in çöküşünden sonra, Doğu Avrupa’da olduğu gibi suç oranları çok yükselmişti,” bunların arasında iyice artan beyaz yakalı suçlar da vardı. Ancak, “suç oranları hâlâ New York standartlarının altındaydı.” Kapitalist ideale doğru ilerleme hâlâ mümkündü.

Doğu Avrupa ekonomileri seksenler boyunca durgunlaşmış ya da gerilemişti ancak 1989’da Soğuk Savaş’ın sonuyla beraber IMF’nin tavsiyeleri benimsenince serbest düşüşe geçmişti. 1990’ın son çeyreğinde, Bulgaristan’ın sanayi üretimi (daha önceleri sabit-

ti) %17, Macaristan'ınki %12, Polonya'nınki %23, Romanya'nınki ise %30 azalmıştı. BM Avrupa Ekonomik Komisyonu 1991 sonunda, bölgenin üretiminin 1989'da %1, 1990'da %10 ve 1991'de %15 düştüğünü belirtmiş, 1991 için %20 daha düşüş ve 1992 için ise aynısını veya daha kötüsünü öngörmüştü. Bunun sonuçlarından biri, demokratik açılıma yönelik genel bir hayal kırıklığı, hatta eski Komünist Partilere yönelik destek gelişmesi olmuştu. Brumberg, Rusya'da ekonominin çökmesinin, çok büyük acılar ve yoksullukların yanı sıra "hepsi Yeltsin başta olmak üzere politikacılara," özellikle de tahmin edilebileceği gibi yabancı efendilerin çıkarlarına hizmet eden tipik Üçüncü Dünya elitleri haline gelen eski *Nomenklatura*'ya yönelik "bıkkınlık, alaycılık ve öfkeye" yol açtığını bildirir. Kamuoyu yoklamalarında, cevap verenlerin yarısı Ağustos 1991'deki *Putsch*'u gayrimeşru bulmuş, dörtte biri onaylamış, geri kalanı ise fikir belirtmemişti.

Demokratik güçlere verilen destek sınırlıydı, bunun sebebi demokarisye karşı çıkılması değil, demokrasinin Batı kuralları altında neye dönüştüğünün görülmesiydi. Ya zenginlerin ihtiyaçlarının dayattığı son derece özel anlama sahip oluyordu, ya da uygun davranış biçimleri yeniden tesis edilene kadar istikrarsızlık, yönetime müdahale, sıkboğaz etme ve şiddete yol açıyordu. İstisnalar nadirdir.²⁰

Demokrasiye inancın kaybolması Batı için pek önemli olmasa da, yuppiye dönmüş komünistlerin getirebileceği "bürokratik kapitalizm" olası bir sorundu. Batı öğretisi sisteminde demokratik formlar, işleri kontrol edenlere meydan okumadığı sürece saygıya değerdir. Ancak önemleri ikincildir: Asıl öncelik, sömürü ve yağma için sağladığı fırsatlarla beraber küresel ekonomiye entegreasyondur.

Avrupa Topluluğu (AT) IMF'nin desteğiyle, Doğu Avrupa için iyi davranışların ne olduğuna dair açık bir sınama sunmuştu. Eski günlerde, Rusların "sıradan insanların" heveslerini destekleme "düşüncesiyle flört etmediklerini" kanıtlamak zorundaydı. Bugün, Doğu Avrupa "pazar ekonomilerine geçmeyi amaçlayan ekonomik liberalleşmenin" geri döndürülemez olduğunu kanıtlamalıdır. De-

mokrası ve özgürlük yolunda, işçi hakları gibi daha somut adımlar bir yana, kabul edilemez sosyal demokrat özelliklere sahip bir “Üçüncü Yol” için çabalamak mümkün değildir. AT ekonomi baş danışmanı Richard Portes, kabul edilebilir “rejim değişikliğini” demokratik formlar açısından değil, “sosyalist planlı ekonomiden –ve geri döndürülemezliğinden– kesin bir çıkış” olarak tanımlamıştır. Peter Gowan, yakın tarihli bir IMF raporunun “yoğun şekilde Sovyetler Birliği’nin bir enerji, hammadde ve zirai ürün üreticisi olarak rolüne odaklanıp, eski Sovyetler Birliği cumhuriyetlerine dünya pazarının sanayi güçleri olarak oynayabilecekleri rollere pek yer vermemekte” olduğunu belirtir. Mülkiyetin çalışanlara devrinin, “hem Polonya hem de Çekoslovakya’da büyük halk desteği kazandığını,” ancak Batılı denetçiler için kabul edilemez olduğunu, Güney’in tabi tutulması gereken serbest pazar kapitalizmiyle çeliştiğini yazar.

Güney, yani. Geleneksel uygulama doğrultusunda, AT kendi sanayii ve tarımını korumak için engeller yaratmış, böylece Doğu bloğunun ekonomilerini yeniden inşa etmelerini sağlayabilecek ihracat pazarını kapatmıştı. Polonya tüm ithalat engellerini kaldırdığında, AT karşılık vermeyi reddetmiş, Polonya’nın ihraç mallarının yarı-sma karşı ayrımcılık yapmaya devam etmişti. AT çelik lobisi, Doğu Avrupa sanayini Batı sanayi sisteminin içine dahil edilecek şekilde “yeniden yapılandırma” çağrısı yapmıştı; Avrupa kimya sanayii, eski Sovyet imparatorluğunda serbest pazar ekonomilerinin yaratılmasının “Batı Avrupa’nın kendi kimya sanayiinin uzun vadeli kârlılığını azaltmaması” gerektiği konusunda uyarıyordu. Ve daha önce de belirtildiği gibi, kapitalist devlet toplumlarının hiçbirisi, serbest pazar kuramının olmazsa olmazı olan iş gücünün serbest dolaşımı ilkesini kabul etmiyordu. Doğu Avrupa, ya da en azından büyük bölümleri, hizmetkâr Üçüncü Dünya rolüne geri dönecekti.²¹

Durum 1930’lardaki Japonya’yı ya da Reagan-Bush Karayip Havzası Girişimi’ni anımsatıyordu: Bölgede açık ihracata yönelik ekonomiler kurulurken ABD’nin korumacı engelleri yerinde kalacak, hedeflenen toplumların serbest ticaretten faydalanmalarını engelleyecekti.²² Örüntüler anlaşılır oldukları kadar yaygındırlar.

ABD Doğu Avrupa’daki gelişmeleri biraz huzursuzlukla izliyor-

du. 1980'ler boyunca, Doğu-Batı ticaret ilişkilerini engellemeye ve Sovyet imparatorluğunu parçalamaya çalışmıştı. Ağustos 1991'de George Bush, Ukrayna ayrılmadan hemen önce, ayrılmamasını önermişti. Bunun bir sebebi, Reagan'ın zenginler için verdiği büyük partinin ardından ABD, Güney'de yeni açılan sektörlerden faydalanmak için Almanya liderliğindeki Avrupa'ya ve Japonya'ya katılmaya hazır değildi. Liberal Demokratlar, "dış desteğin" Orta Amerika'dan SSCB'ye yöneltimesi gerektiğini söylüyor, geleneksel ihraç-teşvik araçları kullanılmazsa, "Biz iki dış politika bozgununun nasıl temizleyeceğimizi tartışırken" AT ve Japonya "Doğu Avrupa'nın devasa ticaret ve yatırım potansiyelinden" faydalana-caklardı (Senatör Patrick Leahy); ciddiyet sahibi hiç kimse, akıttığımız kan nehirlerinin en azından bir kısmını temizlemeye yardım etmemiz gerektiğini öne sürece kadar kaba olamazdı. 1992 yılında Başkan Bush, sorunu çözmek için Özgürlüğe Destek Yasası'nı önermişti. Amy Kaslow, bu önerinin "birçok yüksek rütbeli ABD yetkilisi ve büyük iş patronları" tarafından desteklendiğini bildirir. Büyükelçi Robert Strauss, "Eski Sovyetler Birliği'nin devasa tüketici pazarında... ABD şirketlerinin rakipleri karşısında kayba uğramaması için" hızla harekete geçilmesini söylüyordu. Yasa, ABD'li "çitçiler [tarım şirketleri] ve üreticiler" için "yeni fırsatlar" yaratacak, "ABD şirketlerinin devasa yeni pazarları keşfetmesinin yolunu açacaktı." "Desteklenen" şeyin kimin "özgürlüğü" olduğu hakkında şüphe yoktu.²³

4. Serbest Pazarın Bazı Başarıları

Eski Sovyet imparatorluğuna uygulanan IMF-Dünya Bankası reçetesinin başarıya ulaştığını söylemek adil olacaktır. Bolivya, çı-ğırtnıklığı çok yapılan bir zaferdi, ekonomisi, becerilerini bugün Doğu Avrupa'da sergileyen uzman danışmanların önerdiği 1985 tarihli Yeni Ekonomi Politikası tarafından felaketten kurtarılmıştı. Kamu istihdamı çok azaltılmış, ulusal madencilik şirketi satılarak madencilerin kitlesel işsizliğine yol açmış, reel maaşlar düşmüş, kırsal bölgelerdeki öğretmenler kitlesel olarak istifa etmiş, geriye

dönük vergiler konmuş, üretim yatırımlarının yanında ekonomi de küçülürken, eşitsizlik artmıştı. Melvin Burke, başkentte “sokak satıcıları ve dilencilerin, zengin butikler, cafcıflı oteller ve Mercedes-Benzler ile tezat yarattığını” yazıyordu. Reel hane başına GSMH, 1980’de olduğunun dörtte üçüne düşmüş, dış borç ise ihracat gelirlerinin %30’unu yutar olmuştu. Bu ekonomik mucizenin ödülü olarak IMF, Interamerican Kalkınma Bankası ve G-7 Paris Kulübü, Bolıvyaya’ya (devlet bakanlarına gizli ödemeleri de içeren) kapsamlı maddi destek sunmuştu.

Bu kadar hayran kalman mucize, fiyatların sabitlenmiş, ihracatın ise tavan yapmış olmasıydı. Burke’ün tahminine göre ihracat gelirlerinin yaklaşık üçte ikisi, koka üretimi ve ticaretinden kaynaklanıyordu. Para biriminin ve fiyat seviyelerinin sabitlenmesinin uyuştıurucu parasıyla açıklanabileceğini söylemişti. Yıllık 3 milyar dolarlık uyuştıurucu kârlarının yaklaşık %80’i yurt dışında, çoğınlukla da ABD’de harcanıyor ve bankaya yatırılıyor, böylece ABD ekonomisine de destek oluyordu. Burke bu kârlı ihracat işinin “Bolıvyaya’nın yeni gayrımeşru burjuvalarının ve ‘narko-generallerinin’ çıkarlarına hizmet ettiği açıktı,” diye devam eder ve “ayrıca ABD’nin ulusal çıkarlarına da hizmet eder gibi görünüyordu zira kara para aklama ABD’de sadece müsamaha gösterilen bir şey değil, teşvik edilen bir şeydi.” Burke’e göre, “ABD ile Bolıvyaya ordusunun birleşik silahlı kudreti karşısında hayatta kalmaya çalışanlar, fakir köylü koka üreticileriydi.” Ekonomik mucizenin devam etmesini garanti etmek üzere daima daha fazla vardı ve bu durum çok takdir görüyordu.

Bu sayıları doğrulayan Waltrad Morales, iş gücünün %20’ye yakınının geçimleri için koka/kokain üretimi ve ticaretine bağımlı olduklarını ve bunun Bolıvyaya GSYİH’sinin yaklaşık yarısına denk geldiğini tahmin etmiştir. İhracat mucizesi arazi fiyatlarını ve zirai gelişimi bozmuştu ve “bunun sonucunda Bolıvyalıları artık kendilerini besleyemiyorlardı.” 5 yaş altı çocuklarda kötü beslenme, (korkunç) bölge ortalamasından %50 daha fazlaydı. Ülkenin gıdasının üçte biri ithal ediliyordu. “Bu ‘ulusal gıda krizi’ –neoliberal ekonomik modellerle daha da kötü hale gelmişti– köylülerin marjinalleşme-

sine katkıda bulunmuş, birçoklarını hayatta kalmak için koka yaprağı yetiştirmeye zorlamıştı,” ve spiral aşağı doğru devam etmişti.²⁴

ABD’nin zamanında müdahalesi ve uzman yönetimi sayesinde başarılanlar başka kaynaklarda kaydedilmiştir. Grenada’yı ele alalım. 1983’te –tarihten neredeyse tamamen silinmiş olan, ABD’nin yıllarca sürdürdüğü ekonomik savaş ve sindirme siyasetinin ardından– özgürleştirilmesinden sonra, ABD desteğinin (özel bir durum olan İsrail haricinde) hane başına en büyük alıcısı haline gelmişti. Reagan yönetimi, bunu “kapitalizmin vitrini” haline getirmişti: Ülke kendi nüfusundan kurtarılıp, hamileri tarafından doğru yola yönlendirilir, klasik formül; 1954’teki Guatemala da daha sonra ünlenecek bir “vitrin” örneğiydi (bkz. bölüm 7.7). Her zamanki toplumsal ve ekonomik felakete yol açan reform programları, fayda sağlamak üzere tasarlandıkları özel sektör tarafından bile kınanmıştı. Dahası, Carter’ın Özel Asistanı Peter Bourne, öğrencileri “kurtarılan” Tıp Okulu’nda ders verirken, “işgalin adanın siyasi hayatını ortadan kaldırmak gibi uzun vadeli bir etkisi” olduğunu söylemişti: Ada rekor alkol ve uyuşturucu bağımlılığı seviyelerinin yanı sıra “felç edici sosyal felaketler” içinde çırpınır, nüfusun büyük kısmı “güzel ülkelerinden kaçmaktan” başka bir şey yapamazken, “cansız ve yumuşak başlı, Amerika yanlısı liderlerden Grenada’nın sosyal ve ekonomik sıkıntılarını çözmeye yönelik yaratıcı bir plan çıkınamıştı.”

Ancak, Ron Suskind’in *Wall Street Journal*’ın ana sayfasındaki “Deniz Piyadelerinin Güvenli Hale Getirdiği Grenada, Artık Offshore Bankalar İçin Bir Sığınak” başlıklı haberinde belirttiği üzere, parlak bir gelişme de vardı. Parlamento üyesi olan yerel bir yatırım firması sahibinin söylediği gibi, ekonomi “korkunç bir durumda” olabilirdi – *Journal*, bunun USAID’in yönettiği yapısal düzenleme programları yüzünden olduğunu eklemeyi ihmal eder. Ancak başkent, “Karayiplerin Kazablankası olmuş, kara para aklama, vergi kaçırma ve muhtelif mali dolandırıcılıklar için hızla büyüyen bir sığınak” haline gelmişti. Ülkede 118 offshore banka vardı: 64 vatan-daşa bir banka. Avukatlar, muhasebeciler ve bazı iş adamları da iyi durumdaydı; elbette yabancı bankacılar, kara para aklayanlar ve

özenle uydurulmuş “uyuşturucuya karşı savaş”ın pençelerinden uzak, güvendedeki uyuşturucu baronları da öyleydi.²⁵

ABD’nin Panama’yı özgürleştirmesi de benzer bir zafere imza atmıştı. Fakirlik oranı 1989 işgalinden bu yana %40’tan %54’e çıkmıştı. İşgal günü bir ABD askeri üssünde Başkanlık yemini eden Guillerma Endara, 1992 anketlerine göre seçim yapılırsa oyların sadece %2,4’ünü alabilecekti. Hükümeti, ABD işgalinin ikinci yıl dönümünü “ulusal düşünme günü” ilan etmişti. Fransız haber ajansının bildirdiğine göre binlerce Panamalı, “bu günü başkent sokaklarında yapılan bir ‘kara yürüyüş’le anmış, ABD işgalini ve Endara’nın ekonomi politikalarını kınamıştı.” Yürüyüşçüler ABD askerlerinin 3.000 kişiyi öldürüp, birçok cesedi toplu mezarlara gömdüklerini ya da denize attıklarını iddia ediyordu. Ekonomi ABD ambargosu ve işgalinde aldığı darbelerden henüz kurtulamamıştı. Noriega’ya karşı orta sınıfı yönlendiren Sivil Mücadele’nin bir lideri *Chicago Tribune* muhabiri Nathaniel Sheppard’a “ABD tarafından 1987’de Noriega’yı devirmek amacıyla irademize karşı dayatılan ekonomik yaptırımlar, Noriega’ya hiç zarar vermemiş ancak ekonomimizi mahvetmişti,” diyordu. “Şimdi yaptırımların aslında ekonomimizi, ABD’den onurlu ve daha iyi muamele talep edecek kadar güçlü olamamamızı sağlamak üzere yok etmek amacıyla tasarlanan bir planın parçası olduğuna inanıyoruz.” Sheppard, George Bush’un Haziran 1992’deki, basında da çok yer bulan bir fiyaskoyla sonlanan ziyareti, “dikkatleri [işgal yüzünden] Bush’a karşı uzun süredir artan düşmanlığa odaklamıştı,” diye yazmıştı. Konut bölgelerinde “tüfek sallayan Amerikan askerleri” özellikle can sıkıcıydı ve “yaklaşık sekiz Amerikalı personelin” eşlik ettiği güvenlik güçleri bir Ulusal Meclis üyesinin evini basarak evraklarını karıştırmış, pasaportlara el koymuş, ateş edip evde yalnız kalan karısını korkuttuğunda da ruh hali pek iyiye gitmemişti.

Panama’da işgal sonrası yayınlanan ve BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’ne Meksika Büyükelçisi Javier Wimer tarafından sunulan bir rapor, ekonominin “gıda, barınma ve sağlık, eğitim ve kültür gibi temel hizmetler alanlarında felaket ekiler” eşliğinde çöktüğünü bildirmişti. İnsan hakları ihlalleri de işgalin ve

işçi haklarının yanı sıra “sivil protesto ve siyasi muhalefet kaynağı” olabilecek tüm kurumlara yoğun saldırılar eşliğinde “eski ulusalcılığın kalıntılarını ortadan kaldırma” çabalarının sonucunda artıştaydı. Rapor, Panama ve ABD hükümetlerinin “ciddi ve sistematik” insan hakları ihlallerinden beraberce sorumlu oldukları yargısına varıyordu. Saygın *Central America Report*’a (Guatemala, CAR) göre, ABD’nin uyuşturucuya karşı savaşı, güvenlik güçlerinin toplum aktivistlerine saldırmasının ve diğer insan hakları ihlallerinin örtbas edilmesini sağlıyor olabilirdi.

Ancak bazı göstergeler de yükseliyordu. ABD Kongre Sayıştay, ABD’nin geleneksel iktidarların geri yerleştirdiği küçük Avrupalı seçkin sınıfa dikkat etmiş herkesin hemen tahmin edebileceği gibi, uyuşturucu ticaretinin işgalden bu yana “iki katma çıkmış” olabileceğini, kara para aklamanın ise “iyice arttığını” belirtiyordu. USAID’in finanse ettiği bir çalışma, Panama’da uyuşturucu kullanımının Güney Amerika’nın en üst düzeyinde olduğunu ve işgalden bu yana %400 arttığını bildiriyordu. Çalışmaya katılan Güney Amerika Araştırmaları Merkezi’nin yönetici sekreteri, ABD askerlerinin “uyuşturucu için çok kârlı bir pazar olduklarını” ve krize katkıda bulunduklarını söylemişti. *Christian Science Monitor*’e göre artış “daha önce görülmemiş boyuttaydı... özellikle de fakirler ve gençler arasında.”²⁶

CAR’ın haberine göre serbest pazar demokrasisinin bir diğer zaferi, Nikaragua’daki Chamorro hükümetinin ve ABD Büyükelçisi Harry Shlaudeman’ın, ABD Uyuşturucuyla Mücadele Dairesi’nin (DEA) burada “giderek büyüyen uyuşturucu kaçakçılığı sorununu denetim altına alma çabasıyla” burada faaliyet gösterebilmesini sağlayacak bir anlaşma imzalaması sonucunda serbest pazar demokrasisi bir zafer daha kazanmıştı. Kosta Rika’daki DEA ajanı, Nikaragua’nın artık “Kolombiya kokainini ABD’ye nakletmek için bir koridor olarak” kullanıldığını bildiriyordu ve Adalet Bakanlığı’ndan bir savcı, Nikaragua finansal sisteminin kara para akladığını ekliyordu. Ayrıca Nikaragua içinde Miami’den yeni dönenlerin yoğun uyuşturucu kullanımı, kötüye giden ekonomi ve ABD denetimi yeniden ele geçirdiğinden beri ortaya çıkan yeni

uyuşturucu kaçakçılığı yolları sayesinde giderek büyüyen bir uyuşturucu salgını vardı. CAR, “Chamorro hükümetinin iktidara getirilmesinden ve çok sayıda Nikaragualının Miami’den dönmesinden beri,” diye yazıyordu, “uzun süredir uyuşturucudan uzak kalmış bir ülkede uyuşturucu tüketimi önemli miktarda artmıştı.” Miskito lideri Steadman Fagoth, Chamorro kabinesinin iki üyesini, eski kontra arkadaşı Brooklyn Rivera ve Atlas Okyanusu kıyısının balıkçılık bakanını Kolombiyalı karteller için çalışmakla suçlamıştı. Nisan 1991’deki Dokuzuncu Uluslararası Uyuşturucu Kaçakçılığı’nın Kontrol Altına Alınması Konferansı’ndaki Nikaragua delegesi, Nikaragua’nın “artık ABD ve Avrupa’ya kokain nakliyesinin en önemli halkası haline geldiğini” iddia etmişti. Managua’da, sokak çocuklarının sayısı da, 1984’te tamamen yok olmuş olan uyuşturucu bağımlılığı gibi hızla artıyordu. On yaşında çocuklar sokakta yapıştırıcı kokluyor, “açlık hissini aldığını” söylüyorlardı.

Adil olmak gerekirse, ABD’nin kontrolü yeniden ele almasının sağladığı bir ekonomik gelişme işaretinden de söz etmemiz gerekir: Çocukların şişelerini dolduran, çokuluslu bir tedarikçiden ithal edilen ayakkabı yapıştırıcısının pazarlanması, son derece kârlı bir işe dönüşmüştü.²⁷

Managua’da Ağustos 1991’de yapılan, devlet yetkililerinin ve STK’ların katıldığı bir toplantıda, ülkenin artık 250.000 bağımlıya sahip olduğu ve uyuşturucu ticareti için uluslararası bir köprü haline geldiği sonucuna varmıştı (karşılaştırma için, Kosta Rika’da 400.000, Guatemala’da 450.000, El Salvador’da 500.000 bağımlı bildirilmişti). Bağımlılık özellikle gençler arasında artıyordu. Bir konferans organizatörü, “1986’da tek bir ağır uyuşturucu tüketimi vakası yokken, 1990’da en az 12.000 vaka vardı,” demişti. Sadece Managua’da 118 uyuşturucu satışı operasyonu belirlenmişti ancak sert uyuşturucuların uluslararası geçiş noktası Atlas Okyanusu kıyısıydı ve daha fazla bağımlılık yaratıyordu. ABD’li gazeteci Nancy Nusser, Managua’dan bildirerek, uyuşturucu satıcılarının kokainin “sadece Başkan Violeta Chamorro’nun Nisan 1990’da iktidara gelmesinden sonra kolay bulunur hale geldiğini” belirttiklerini söylüyordu. Bir satıcı, “Sandinista rejimi sırasında kokain yoktu, sadece

marijuana vardı,” demişti. Devlet Bakanı Carlos Hurtado, “kokain kaçakçılığı olgusu eskiden de vardı ama düşük seviyedeydi,” demişti. “Uyuşturucu kaçakçılığı konusunda bilgi sahibi Batılı bir üst düzey diplomata göre,” artık, öncelikle Atlas Okyanusu kıyısından başlamak üzere geliyordu; (muhtemelen ABD Büyükelçiliği’nden olan) diplomat kıyıyı “sahipsiz topraklar” olarak tanımlıyordu. *Miami Herald*’da Tim Johnson, El Salvador’un da “yeni salgından etkilendiğini” bildiriyordu: Uyuşturucu kaçakçılığı. ABD’ye kokain nakliyesinde bir koridor olarak sadece Panama ve Guatemala’nın gerisindeydi.²⁸

CAR, “Orta Amerika nüfusunun yüzde 85’inin fakirlik içinde yaşamasına yol açan sert ekonomik koşullar” ve işsizlik yüzünden uyuşturucuların, “Orta Amerika’daki en yeni büyüyen endüstri” haline geldiklerini bildiriyordu. Koşullar neoliberal saldırıyla daha da kötü hale geliyordu. Ancak sorun, ABD’nin eğitip silahlandığı güvenlik güçlerinin siyasi muhaliflere, topluluk aktivistlerine, işçi sendikası liderlerine, insan hakları çalışanlarına ve köylü topluluklarına yönelik terör, işkence ve ortadan kaybetme eylemlerine devam ettikleri Kolombiya seviyesine ulaşmamıştı. Bunlar olurken, insan hakları aktivisti, eski yargıç Jorge Gomez Lizarazo’ya göre ABD desteği, “Kolombiya güvenlik güçlerinin yolsuzluklarını artırıyor ve sağ kanat politikacılar, askeri subaylar ve acımasız uyuşturucu kaçakçıları arasındaki kan ittifakını güçlendiriyordu.” Peru’da durum daha da kötüydü.²⁹

Bunlar çok derin, ve Kısım III’te döneceğimiz bir hastalığın sadece belirtileridir.

5. Soğuk Savaş’tan Sonra

“Büyük boyun eğdirme ve fetih işinin,” Kuzey-Güney ihtilafının Soğuk Savaş aşamasının bitmesiyle temel bir şekilde değişeceğini beklemek için bir sebep yoktur. Ancak her zaman olduğu gibi, değişen koşullar karşısında istikrarlı politikalar benimsenmelidir – tıpkı, gücün dağılımındaki gerçek değişimleri yansıtacak şekilde Yeni Dünya Düzeni 1945’te kurulduğunda ve daha sonra Richard Nixon

1971’de “Yeni Ekonomik Politika”sını açıkladığında olduğu gibi. 1970’lerden itibaren hızlanan Sovyetlerin çöküşü, birçok anlamda yeni bir durum ortaya çıkartmış olsa da, ana eğilimler (üretimin ve finansın uluslararasılaştırılması, zenginler ittifakının sorunları, hâlâ baskın olan ABD ekonomisinin görece zayıflaması ve dünyaya hükmeden toplumların yerel nüfuslarının büyük kısmının marjinalleştirilmesi gibi) sabittir.

Sovyetlerin çöküşünün bir sonucu, neoliberal boyun eğdirme yaklaşımının bölgenin büyük bölümüne dayatılması projesi olmuştu. Bir ikincisi, müdahale için yeni gerekçelerin ortaya çıkmasıydı. Bolca laf ebeliğine rağmen, 1980’ler boyunca öne sürülen gerekçelerin geçersiz kaldığı fark ediliyordu. Dolayısıyla halkı başka yöne çekmek ve sakinleştirmek için standart formülü (“Büyük Şeytan’dan korku, ardından Büyük Liderlerimiz kahramanca onu ezmış, yeni zaferlere doğru ilerlemiştir”) benimseyebilmek amacıyla, uluslararası teröristler, İspanyol uyuşturucu kaçakçıları, kökten İslamcılar, delirmiş Araplar ve diğer faydalı uydurmalar kullanılmıştı. Libya’nın sunduğu kullanışlı kum torbasıyla düzenli çatışmalar yaratılıyordu; Grenada deniz yollarını kesip Küba’nın inşa ettiği hava üssünden bizi bombalayacaktı; Sandinistalar “sınırsız devrimlerini” yayıyor, Teksas’a yürüyorlardı; Noriega (kovulduktan sonra) Kolombiya karteline liderlik ederek çocuklarımızı zehirliyordu; Saddam Hüseyin yoldan çıkmış ve Bağdat’ın Şeytanı haline gelmişti, vs. Ancak genel olarak, hedeflerin çeşitliliğinden de görülebileceği gibi, formül eskisi kadar rutin şekilde uygulanamıyordu. Başkan Bush, selefleri gibi büyük tasarımlar yapamaması yüzünden eleştirilmişti, ancak JFK’nın ve türevlerinin sarılabileceği “tek parçalı ve acımasız komplonun” ortadan kaybolması yüzünden bu adil değildi. Standart formül, fazla nüfus için yaşam şartları kötüleşirken etkinliğini başka sebepler dolayısıyla da kaybedebiliyordu.

Mantıklı analistler, diğer sonuçları da doğrudan gösteriyordu. *New York Times*’ın 1988 yılı sonunda yaptığı Soğuk Savaş analizinde, Dimitri Simes, Sovyet düşmanın yavaş yavaş ortadan kalkmasının ABD’ye üç avantaj sağladığını yazmıştı: Birincisi, NATO maliyetlerini Avrupalı rakiplere ykabilirdik; ikincisi, “Amerika’nın

Üçüncü Dünya ulusları tarafından manipüle edilmesine” bir son verebilir, “Üçüncü Dünya’nın gereksiz destek taleplerine direnebilir,” ve “inatçı Üçüncü Dünya borçluları ile” daha sıkı pazarlık edebilirdik; ve üçüncüsü, askeri güç, caydırıcı güç ortadan kalktığı için “bir ABD dış politika gerci olarak... önemli Amerikan çıkarlarına meydan okumayı düşünenlere karşı” daha kolayca, “karşı müdahale tetikleme” korkusu olmadan kullanılabilecekti. Kısacası, ABD zenginler kulübünde tekrar güç kazanabilecek, Üçüncü Dünya’nın vidalarını sıkabilecek ve savunmasız kurbanlara karşı şiddete daha kolay başvurabilecekti. Carnegie Uluslararası Barış Vakfı’nın kıdemli üyesi hedefi on ikiden vurmuştu.³⁰

Kasım 1989’da Berlin duvarının yıkılması, Soğuk Savaş’ın simgesel sonu olarak kabul edilebilir. Bundan sonra, Sovyet tehdidini ortaya sürmek gerçekten kafayı takmış olmayı gerektiriyordu ancak eski alışkanlıklar zor ölüyordu. Böylece, 1990 yılı başlarında California Üniversitesi Sovyetologu Martin Malia tarafından anonim olarak yayınlanan bir belge büyük heyecan yaratmıştı. Belge, Brejnev’in “Üçüncü Dünya’ya kafasına göre müdahale ettiğini” ve “Rusya’nın dünyaya çöktüğünü,” bu esnada “Anglo-Amerikan Sovyetolojisinin liberal-radikal ana akımının” Stalinizm’i “demokratik bir kast” sahibi olarak gördüğünü, “demokratik Stalinizm ile ilgili... büyük fanteziler” kurduklarım ve “Lenin’i çocuksu şekilde tabulaştırdıklarını” yazıyor, bunların yanında bir Paris kafesinde duyulmuş gibi görünen benzer düşünceler sarf ediyordu. Ancak 1990’larda, sadece en disiplinli zihinler bu tür ifadeleri gerekli ciddiyetle ele alabilirdi.³¹

Soğuk Savaş dönemi hakkında, Berlin duvarı yıkıldıktan sonra olanlar incelenerek çok fazla bilgi edinilebilir. Küba vakası öğreticidir. 170 yıl boyunca ABD Küba’nın bağımsızlığını engellemeye çalışmıştı. 1959 yılından itibaren, işgal, terör ve ekonomik savaşın gerekçesi, Kremlin’in bir karakolu olmasının yarattığı güvenlik tehdidiydi. Tehdit geçtikten sonra tepkiler aynıydı: Saldırıyı artırmalıyız. Artık sallanan bayrak, yıllar boyunca, örneğin ABD’nin Orta Amerika’da 1980’ler boyunca değersiz halkı örgütlemeye cesaret eden Kilise ve diğerlerine karşı düzenlediği katliamlar sırasında

bu değerlere büyük tutarlılıkla bağlılık gösteren siyasi liderlerin ve ahlâkçıların demokrasi ve insan hakları bayrağıydı. Soğuk Savaş gerekçesinin sahteliğinin daha açık bir kanıtını icat etmek kolay olmayacaktır; öğretisel olarak kabul edilemez olduğundan, sonuçları görünmez kalmaktadır (bkz. 6. bölüm).

ABD'nin Haiti'nin bağımsızlığına iki yüzyıl boyunca itiraz etmesi de Soğuk Savaş'tan bağımsız şekilde devam ediyordu. 1980'lerin olayları, özellikle de Berlin duvarının yıkılmasının ardından gelişen olaylar, ABD'nin geleneksel demokrasiden hoşnutsuzluğunu ve insan haklarına karşı duyarsızlığını açıkça gösterir. Ayrıntılara daha sonra döneceğiz (8. bölüm).

Bir diğer öğretici örnek, Saddam Hüseyin'dir: En büyük zulümleri sırasında, Batı'nın favori ticaret ortaklarından biriydi. Ekim 1989'da Berlin duvarı sallanırken, Beyaz Saray gizli bir toplantıyla doğrudan müdahale ederek, Irak'ın kredi teminatı olarak diğer bir 1 milyar dolar almasını temin etmiş, Hazine ve Ticaret Bakanlığı'nın, Irak'ın kredi notunun düşük olduğu itirazlarının etrafından dolanmıştı. Dışişleri Bakanlığı'nın açıklamasına göre sebep, Irak'ın "ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları için çok önemli olmasıydı"; "barış sürecinde etkiliydi" ve "bölgede istikrarın korunması için büyük öneme sahipti, ABD şirketleri için harika ticari fırsatlar sunuyordu." Alışıldığı üzere, Saddam Hüseyin'in suçları, itaatsizlik suçunu işleyene kadar önemli değildi. Batı kısa süre sonra kendisini daha da büyük bir düşmana, daha önce bahsedildiği üzere Üçüncü Dünya'da özgürlük ve demokrasi düşmanına karşı desteklemeye dönmüştü.³²

Ders burada da açıktı: Öncelikler kâr ve güçtü; şekilden daha ötede bir demokrasi, üstesinden gelinmesi gereken bir tehditti; insan hakları propaganda amacıyla faydalıydı, daha fazlası değil.

Simes'm belirttiği üzere, Sovyetlerin çöküşünün sonuçlarından biri, açık müdahalenin daha geçerli bir seçeneğe dönüşmesiydi. Bu durumda, Bush'un Soğuk Savaş sonrası dönemi, basının yeteneklerini paylaştığı, hatta Bush'un Noriega'yı bir koro çocuğu gibi gösteren Pekin ve Bağdat'taki dostlarına yeni yardımlar yapılacağını işgale eşlik ettiği bilgisini örtbas ettikleri, özenle tasarlanmış

bir propaganda kampanyası sırasında bizi büyük iblis Noriega'dan kurtarmak için Panama'yı işgal ederek kutlaması şaşırtıcı değildi. Yine gerçek çıkarlara hizmet edilmişti: ABD'nin iş ortakları yine iktidara gelmiş, güvenlik güçleri ABD denetimine girmiş, Washington da Panama Kanalı'nı yönetmeye başlamıştı. Soğuk Savaş'ın anlamı yine açıkça gösterilmişti ve doktrin sistemi sağlam kalmıştı.³³

Soğuk Savaş sonrası saldırganlığın ikinci eylemi Irak'ın Kuveyt'i 2 Ağustos 1990'da işgal ederek Saddam Hüseyin'i bir gecede "iyileşmekte olan ılımlı" konumundan, Attila'nın yeniden doğmuş haline dönüştürmesiydi. ABD-Birleşik Krallık ittifakı, *Times*'ın diplomatik muhabiri Thomas Friedman'ın Ağustos sonunda belirttiği üzere, barışçıl yöntemlerin eski dostları için "birkaç göstermelik kazançla" "krizi sonlandırabileceği" korkusuyla hızla hareket ederek diplomatik yolları engellemişti. Bu korkular gerçekleşmiş olsa, işgal ABD'nin Panama işgaline benzeyecekti ve bu elbette kabul edilemez bir sonuçtu. *Times* ve meslektaşları, üst düzey ABD yetkililerine göre Ağustos ortasından başlayan Irak'ın müzakere sonucu geri çekilmesi fırsatlarını başarıyla örtbas etmişlerdi. 15 Ocak 1991 bombardımanı öncesinde, ABD halkı, yarı yarıya oranla Irak'ın ABD'li yetkililer tarafından yayınlanan teklifi doğrultusunda diplomatik uzlaşmayı savunuyordu, ancak medyanın disiplini sayesinde bu teklifin varlığından ve ABD tarafından hemen reddedilmiş olduğundan haberdar değildi. Çapulcu çoğunluğa yine haddi bildirilmişti. Yönetimin diplomasidense savaşı tercih etmesinin sebebi ni bildirmesi hiç istenmemişti – en azından okur yazar bir ergenin anında çürütemeyeceği şekilde. Öğretisel kurumlar işlevsel bir demokraside ortaya çıkacak tüm temel soruları zekice uzak tutmuştu.

Bölgenin yerel halkı da savaş politikasına şiddetle karşı çıkıyordu. Washington'ın (ve dolayısıyla basın'nın) daima aşağıladığı demokratik Irak muhalefeti, ABD politikasına tümenden karşı çıkıyordu: Ağustos 1990 öncesi Irak diktatörüne verilen destek, barışçıl yöntemlerin değerlendirilmesinin reddedilmesi ve sonunda Saddam Hüseyin'e Şii ve Kürt isyanlarını bastırdığı sırada verilen gizli destek. Önde gelen sözcülerden biri olan banker Ahmed Çelebi, savaşın sonucunu Irak halkı için "olası dünyaların en kötüsü" ola-

rak tanımlamış, ABD'nin duruşunu geleneksel "istikrarı korumak için diktaları destekleme" politikasına atfetmişti. Bir ölçüde iç işlerinde özgürlüğe sahip tek Arap müttefik olan Mısır'da, yarı resmi basın, sonuçların ABD'nin yalnızca Irak'ı parçalamak ve böylece, gerekirse "bizzat Saddam'la gizli bir anlaşma içinde" kendi kesin hegemonyasını kurmak istediğini yazmıştı. ABD "vahşi şeytan" ile, "özgürlük ya da eşitlik ve demokrasiye doğru tüm ilerlemeleri engellemek, ve ne kadar zayıf olursa olsun tüm ümitleri ortadan kaldırmak" için anlaştığını söylüyordu (9 Nisan). Medya, her zamanki disiplinleri ile en temel olguları örtbas etmişti. Dolayısıyla, Mısır ABD'yi Saddam'la iş birliği içinde olmakla suçladıktan hemen sonra, *Times* muhabiri Alan Cowell, halkı, Arap müttefiklerin ABD'nin "Irak liderinin günahları ne olursa olsun Batı'ya ve bölgeye, ülkenin istikrarı için, baskıya maruz kalanlardan daha büyük bir ümit sunduğunu" savunan duruşunu "çarpıcı şekilde oybirliğiyle" desteklediğini söyleyerek bilgilendirmişti. (11 Nisan). Ancak *Times*, Friedman'ın neden Irak halkının özgürlüğünün yaratacağı tehditle yüzleşmektense, "demir yumruk" ile yönetecek bir Saddam Hüseyin klonu aramamız gerektiğini çok net açıkladığı yazı dolayısıyla övgüyü hak eder.

Birleşmiş Milletler başka darbeler de almıştı. Kuveyt'in işgali, ABD ve Birleşik Krallık'ın uluslararası bir şiddet eylemine karşı çıkmış olmaları ve dolayısıyla BM'nin suçu engelleme yönündeki çabaları karşısında her zaman kullandıkları veto haklarını veya diğer yöntemleri kullanmamaları açısından sıra dışıydı. Ancak ABD baskısıyla, Güvenlik Konseyi konudan uzaklaşmak zorunda kalmış, devletleri nasıl isterlerse öyle hareket etmeye bırakarak BM Sözleşmesi'ni kökten ihlal etmişti. ABD'nin baskıları ayrıca Konsey'in üye ülkelerin, ABD'nin kendi çıkarlarına hizmet ettiği sürece sonuna kadar savunduğu konsey kuralları doğrultusunda yaptıkları toplantı çağrılarına cevap vermesini engellemişti. Washington'ın, kendi gücünün gereçleri olarak kullanılamadıkları sürece dünya düzeninin diplomatik yöntemleri ve kurumlarıyla pek ilgisi yoktu; bu durum Güneydoğu Asya'da, Ortadoğu'da, Orta Amerika'da ve başka yerlerde açıkça örneklenmişti. Bu anlamda, ol-

guların etkin şekilde gizlenmesi de dahil olmak üzere herhangi bir şeyin değişmesi olası değildi.³⁴

Irak'ta, Sovyet caydırıcısının ortadan kalkması, ABD-İngiltere'nin savaş kararında, çokça söz edildiği üzere, kritik bir etkendi. ABD'nin artık Rus tepkisinden korkmadan güç kullanmakta özgür olmasından çok mutlu olan, Reagan'ın Güney Amerika'daki kolu Elliot Abrams'ın iddia ettiği gibi, bu Panama'nın işgalinde bir etken olmuş olabilirdi.

Orta Amerika'da işlevsel demokrasiye karşı düşmanlık, değişiklik olmadan devam ediyordu. Berlin Duvarı yıkılınca, Honduras'ta "demokrasinin bugün tüm Amerika kıtalarına yayılan vaadinin ilham verici bir örneği olarak" seçimler yapılmıştı. Adaylar, askeriyeyle yakın bağları olan büyük toprak sahiplerini ve zengin sanayicileri, yani ABD denetimindeki etkin yöneticileri temsil ediyordu. Siyasi programları neredeyse özdeşti ve kampanya büyük ölçüde hakaret ve eğlenceyle sınırlıydı. Güvenlik güçlerinin insan hakları ihlalleri seçimlerden önce artmıştı. "Demokrasi onyılı" boyunca yükselen açlık ve sefalet, sermaye çıkışı ve borç yüküyle beraber iyice artmıştı. Ancak düzen ya da yatırımcılar için büyük bir tehdit yoktu.

Aynı zamanda, Nikaragua'da seçim kampanyası başlamıştı. 1984 seçimleri ABD haberlerinde hiç yer bulmamıştır. Kontrol edilemiyorlardı, dolayısıyla ilham verici bir demokrasi örneği değillerdi. Uzun zamandır planlanan 1990 seçimlerini şansa bırakmak istemeyen Bush, Kasım'da kampanya başlarken, kendi adayı kazanırsa ambargoyu kaldıracağını bildirmişti. Beyaz Saray ve Kongre, Orta Amerika başkanlarını, Dünya Mahkemesi'ni ve ABD vetosunun anlamsız kıldığı Birleşmiş Milletler'i yok sayarak kontra güçlerine verdikleri destekleri yenilemişti. Medya uyum sağlamış, ABD'nin barış sürecini baltalayışını, önemli devlet işlerinden beklenen dikkatle örtbas etmişti. Nikaragualılar böylece sadece ABD adayına oy vermenin terör ve gayrimeşru ekonomik savaşı sonlandıracağı konusunda bilgilendirilmişti. Güney Amerika'da, seçim sonuçları sonucu kutlayanlar tarafından bile genel olarak George Bush'un zaferi olarak yorumlanmıştı. Aksine, ABD'de sonuçlar "ABD'nin

Tarafsızlığının Zaferi” olarak selamlanıyor, *New York Times* manşetinin belirttiği üzere “Amerikalıların Neşe İçinde Birleştiği” söyleniyordu.

Kutlayanlar ABD zaferine nasıl ulaşıldığını bilmiyor değildi. Daha ziyade, demokrasinin yıkılması konusundaki büyük başarı sonsuz neşe kaynağı olmuştu. Örneğin *Time* dergisi, Nikaragua’da “demokrasi kazanırken” “mutlu demokratik sürprizler serisinin” son halkasına ulaşmak için kullanılan yöntemler konusunda son derece dürüsttü. Yöntem, “ekonomiyi harap etmek ve yorgun yerliler istemedikleri hükümeti başlarından kendileri atana kadar uzun ve ölümcül bir dolaylı savaş sürdürmek” olmuştu; bunun bize maliyeti “çok azdı” ve kurban, “yıkılmış köprüleri, sabote edilmiş elektrik santralleri ve bozulmuş çiftlikleri” ile başbaşa kalmış, böylece ABD’nin adayına seçimi kazanacak vaatleri sağlamıştı: “Nikaragua halkının fakirliğini” sonlandırmak. Siyasi kültürün karakterini anlamak için, aynı öykünün Stalin Rusya’sında, sadece birkaç isim değişikliği ile geçtiğini hayal etmek yeterlidir – Batılı komisarlara becerilerinin çok ötesinde bir zihinsel egzersiz.³⁵

Buradaki dürüstlük rahatlatıcıdır ve “demokrasiye” bağlılıklarını ifade eden, “Neşe İçinde Birleşen Amerikalılar” derken neyin kastedildiğini net olarak ortaya koyar.

Washington Angola’ya “demokrasi” getirirken de benzer yöntemleri kullanmıştı; burada da ülke yıkılmış, ölü sayısı yüz binlerce kişiyi bulmuştu. 1975’ten itibaren, Angola Güney Afrika’nın ve önce Namibya’da, sonra Zaire’deki üslerinden ABD desteği ile faaliyet gösteren Jonas Savimbi’nin UNITA örgütünün terörist güçlerinin saldırısı altındaydı. ABD neredeyse tek başına MPLA hükümetini tanımayı reddetmiş, hükümete ekonomik savaş açmıştı. Güney Afrika, sonunda saldırganlığa 1975’ten beri direnen Küba güçleri tarafından yenildikten sonra geri çekilmişti ve seçim çağrısı yapan bir barış antlaşması imzalanmıştı (Mayıs 1991). Orta Amerika’da olduğu gibi, ABD hemen seçimlere müdahale etmek üzere harekete geçmiş, UNITA terörünü desteklemeye devam etmişti. Sonuçlar, Güney Afrikalı gazeteci Phillip van Niekerk tarafından tasvir edilmişti: köylüler “UNITA’yı sevmiyor,” “Ancak halkın büyük kısmı

UNITA seçimleri kaybederse savaşın devam edeceğinden korkuyor” (kırsal kesimdeki Hollandalı bir inşaat işçisinden alıntı).

Van Niekerk, “UNITA’nın yaptığı katliamların farkında” olan insanlar, olasılıklardan “dehşete düşebilir,” diye devam etmişti, ancak savaşın devam etmesi, halkın kaldırabileceği bir şey değildi. Victoria Brittain, iktidardaki MLPA, “yıllar süren Güney Afrika saldırılarını ve Unita’nın yarattığı ABD destekli kaygan zemini uzak tutmak için bir nesli feda etti,” diye yazmıştı. İlk zamanki inandırıcılığını tümünden kaybetmişti; ABD-Güney Afrika saldırısı olmasa ne yapacağını kimse bilemez. Van Niekerk’e göre, “yeni bir beyaz yerleşimciler dalgası,” Angola’yı “yeniden sömürgeleştiriyordu.” Bugün Güney Afrikalılar, yarın belki Portekizliler dönüp topraklarını geri alırlardı. Brittain, “tek iyimserliğin,” alaycılarının “Unita kazanırsa ülke onlara tepsiyle sunulmuş olacak, MPLA kazanırsa, birkaç rand karşılığında ülke yine onların olacak” dedikleri Luan-da’daki “yeni dekore edilmiş otellerin lobilerinde oturan Güney Afrikalı iş adamlarından geldiğini” söylüyordu.³⁶

Yine muhalefetin uç noktasında Anthony Lewis’in Angola’daki “vahşi iç savaşın sonunu müzakere etmek için” 1970’lerden beri süregelen “tutarlı Amerika politikasını” ve Bush yönetiminin “Nikaragua’da siyasi çözümü” hedefleyen “barışçıl politikasını” başarıyla izlemesini övüyordu.³⁷

Demokrasiye yönelik geleneksel yaklaşım, Pentagon’da Eylül 1990’daki Latin Amerika Strateji Geliştirme Atölyesi tarafından yenilenmişti. Meksika diktatörlüğü ile güncel ilişkilerin “son derece olumlu,” çalman seçimlerden, ölüm mangalarından, yaygın işkenceden, işçiler ile köylülere korkunç muameleden ve benzeri şeylerden etkilenmemiş olduğu sonucuna varıyordu. Ancak, uzun yıllardır olduğu gibi temel endişe, “Meksika’daki bir ‘demokrasi açılımı’ iktidara, ABD’ye ekonomik ve milliyetçi anlamda meydan okumakla daha çok ilgilenen bir hükümet getirirse, özel ilişkinin zedelenme olasılığı” bulunmasıydı.³⁸

Her yıl, Beyaz Saray Kongre’ye karşımızdaki askeri tehdidin devasa harcamalar gerektirdiğini açıklayan bir rapor gönderir – ki bu da tesadüfen yurt içindeki yüksek teknoloji sektörünü ve yurt

dışındaki baskıyı sürdürür. Soğuk Savaş sonrası ilk edisyon Mart 1990'daydı. Ruslar sahneden çekilince, rapor sonunda asıl düşmanın Üçüncü Dünya olduğunu belirtmişti. ABD askeri gücü Üçüncü Dünya'yı hedeflemeliydi, özellikle de "çıkarlarımıza yönelik tehditlerin Kremlin'e atfedilemeyeceği" Ortadoğu'ya – Sovyet gerekçesi ortadan kalktığı için, bu gerçek artık kabul edilebiliyordu. Aynı sebeple, tehdit artık "Üçüncü Dünya çatışmalarının giderek artan teknolojik karmaşıklığı" olmuştu. Dolayısıyla ABD, "savunma sanayii tabanını" güçlendirmeli, "yeni tesisler ve ekipmanların yanı sıra araştırma ve geliştirmeye de yatırım yapacak" teşvikler sunmalı ve ileri üs, ayaklanma bastırma ve düşük yoğunluklu çatışma becerilerini geliştirmeliydi.³⁹

Kısacası, ana endişe her zamanki gibi zenginler kulübündeki güç, hizmet bölgelerinin kontrolü ve yurt içinde gelişmiş sanayi için devletin örgütlediği kamu teşvikleriydi. Demokrasiye siyasi doğruculuktaki işlerin kesintisiz devam etmesi anlamı dışında şiddetle karşı çıkılmalıydı. İnsan hakları her zamanki gibi önemsizdi. Politikalar istikrarla devam ediyor, yeni koşullara ayak uyduruyor, kültürel yöneticiler de paralel düzeltmeler yapıyordu. Bunlar o kadar açıktı ve o kadar manik bir tutarlılıkla ortaya konuyordu ki, bunları kaçırmak için gerçek bir yetenek gerekiyordu.

6. Yumuşak Çizgi

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle beraber ABD Güney'i kontrol etmek için gücünü kullanmakta daha özgür kalmıştı ancak birçok etkenin bu geleneksel yöntemlerin kullanılmasını engellemesi olasıydı. Bunlar arasında, önceki yılların halk tabanlı ezici ulusal ve reformcu eğilimleri, "zenginleri yağmalamak" isteyenlerin "komünizme" çekilme riskinin ortadan kalkması ve son onyıllın ekonomik felaketleri vardı. Bu başarıların ışığında, kısıtlı çeşitlilik ve bağımsızlık türlerine, hâkim iş çıkarlarını zedeleyeceklerinden pek korkmadan hoşgörü gösterilebilirdi. Denetim ekonomik önlemlerle uygulanabilirdi: IMF rejimi, serbest ticaret önlemlerinin seçmeli uygulanması, ve benzerleri. "İstikrar" temin edildiği sürece demokratik bi-

çimlere hoşgörü gösterilebilir, hatta bunlar tercih bile edilebilirdi. Hâkim değer tehdit edilirse, demir yumruğun inmesi gerekirdi

Bir diğer engelleyici etken ise, yurt dışı maceralara yönelik yurt içi desteğin ortadan kalkmış olmasıydı. Bush yönetiminin ilk yıllarındaki bir Ulusal Güvenlik Politikası Değerlendirmesi, “çok daha zayıf düşmanların” (yani kabul edilebilir tüm hedeflerin), “nihai bir vuruşla, hızla” yenilmesi gerektiğini, zira yurt içindeki “siyasi desteğin” çok zayıf olduğunu belirtmişti.⁴⁰ Bir diğer sorun, daha önce atıfta bulunulan Savunma Planlama araştırması temel çıkarların ortak olduğunu (özellikle de Üçüncü Dünya’nın hizmet görevini yerine getirmesini) belirtirken haklı olsa da, diğer ekonomik güç merkezlerinin kendi çıkarları olmasıydı. Ekonominin giderek uluslararası hale gelmesi, devletler arası rekabete daha önce bahsettiğimiz gibi yeni bir şekil verir. Bunlar önemi giderek artan etkenlerdir.

Üçüncü Dünya’yı kontrol etmek için güç kullanımı son çaredir. Ekonomik silahlar kullanılabildiklerinde daha etkindir. Yeni mekanizmalardan bazıları GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) müzakerelerinde görülebilir. Batılı güçler, kendi çıkarlarına uyduğunda liberalizasyon çağrısı yapar. Çıkarlarına uyan gelişmiş koruma olduğunda ise *bunun* çağrısını yapar. ABD’nin büyük endişelerinden biri “yeni temalardır”: patentler ve yazılımlar gibi, uluslarötesi şirketlerin yeni teknolojiyi tekellerine alabilmelerini sağlayacak fikri mülkiyet hakları için garantiler; ve Üçüncü Dünya’daki ulusal gelişim programlarını bozup ekonomik ve sosyal politika kararlarını aslında uluslarötesi şirketlerin ve Kuzey’in finansal kuruluşlarının ellerine bırakacak olan hizmetler ile yatırımlar üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması. Bunlar, büyük ABD şirketlerinin Çok Taraflı Ticaret Müzakereleri Koalisyonu Başkanı William Brock’a göre, halk tarafından daha çok bilinen tarım teşvikleri hakkındaki ihtilaflardan “daha büyük öneme sahip konulardır.”⁴¹

Genel olarak zengin sanayi güçlerinin her biri, liberallik ve korumanın bir karışımını savunur (Multifiber Düzenlemesi ve uzantıları, ABD-Japonya yarıiletken anlaşması, Gönüllü İhracat Düzenlemeleri, vs.), bu karışım hâkim yurt içi güçlerin, özellikle de dünya

ekonomisini yönetecek uluslarötesi şirketlerin çıkarları doğrultusunda tasarlanmıştır. Bunun etkileri, Üçüncü Dünya hükümetlerini kendi çalışan sınıflarının ve gereksiz nüfuslarının bir polisi haline dönüştürürken, uluslarötesi şirketlere bu ülkelerin kaynaklarına özgür erişim sağlayıp, yeni teknolojilerle küresel yatırım ve üretimde tekel haline gelme imkânı tanımak – ve elbette hükümetlere yasaklanan merkezi planlama, atama, üretim ve dağıtım işlevlerini de gerçekleştirebilmelerini sağlamak olacaktır. Hükümetler, yerel ihtiyaçları yansıtan halk baskılarının etkisine girme riski taşıdıkları için kabul edilemez araçlardır. Sonuçlar öğretisel sebeplerle “serbest ticaret” olarak adlandırılabilir ancak daha doğru bir tanım, devasa kurumsal gruplar içinde ve arasında düzenlenen ticari ilişkiler ve üç büyük Kuzey bloku arasında yerel merkezli uluslararası şirketleri ve finansal kurumları sübvansetmek için düzenli devlet müdahalesi eşliğinde, “parametreleri düzenlenmeyen pazarlar tarafından belirlenen ve kuralları uluslarüstü bankalar tarafından yönetilen bir ekonomik dünya yönetimi sistemi” (Howard Wachtel), bir “kurumsal merkantilizm” sistemi (Peter Philips) olacaktır.⁴²

Gerçekler, sürekli protesto eden Üçüncü Dünya yorumcularının da gözünden kaçmamıştır. Ancak sesleri, ancak Iraklı demokratları kadar hoş karşılanır.

Bu esnada, ABD Japonya önderliğindeki bölge ve AT ile daha etkin şekilde rekabet edebilecek bölgesel bir blok kurmaktadır. Devlet yardımı sisteminin, işçi haklarının ve kültürel özgürlüğün azaltılması sonucunda ABD ekonomisine daha fazla dahil edilen Kanada’nın rolü kaynakları, bazı hizmetleri ve yetkin iş gücünü sağlamaktır. Kanada İşçi Kongresi, Serbest Ticaret Anlaşması’nın ilk iki yılında 225.000’den fazla iş kaybının yanı sıra, Kanada tabanlı şirketlerin dalgalar halinde satın alınmasının gerçekleştiğini bildirmiştir (bkz. bölüm 2.5). Meksika, Orta Amerika ve Karayipler, Meksika’nın kuzeyindeki maquiladora (serbest üretim ve ticaret bölgeleri) sanayii gibi sert çalışma koşullarının, düşük maaşların ve çevresel kontrollerin bulunmamasının yatırımcılar için son derece kârlı koşullar yarattığı montaj fabrikaları için ucuz iş gücü sağlayacaktır. İçten gelen baskı ve yapısal düzenlemeler, ucuz ve

uysal iş gücünü garanti edecektir. Bu bölgeler aynı zamanda ABD tarım şirketleri için ihraç ürünleri ve pazar sağlayacaktır. Meksika ve Venezuela aynı zamanda doğal kaynakların yerel kontrolü yönündeki çabaları tersine çevirerek ABD şirketlerinin üretimde yer alma hakkı eşliğinde petrol sağlayacaktır. Basın, Bush'a 1990 sonbaharındaki Güney Amerika turundaki başarıları için yeterli övgü sunmamıştır. Meksika, ABD'li petrol şirketlerine kaynaklarına yeni erişimler sağlamaya ikna edilmişti, ki bu yarım yüzyıldır politika hedeflerinden biriydi. *Wall Street Journal*'ın konuyu yorumlamayı tercih ettiği şekliyle, ABD şirketleri artık "Meksika'nın ulusal petrol şirketine yardım edebilecekti." Yıllardır en büyük arzumuz, kavruk küçük kardeşlerimize yardım etmek olmuştur; artık sonunda cahil piyonlar ihtiyaçlarını karşılamamıza izin verecekler.⁴³

Bu politikalar Güney Amerika'nın uygun bölgelerine yayılacaktır. Kritik olarak ABD, Körfez petrol üretimi ve bundan türeyen kârlar üzerindeki hâkim etkisini korumaya çalışacaktır. Diğer ekonomik güçlerin elbette konuyla ilgili kendi fikirleri vardır ve olası ihtilaf kaynaklarının sayısı az değildir.

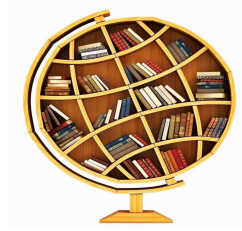
Servet ve gücün kendilerini artırmalarının birçok tanınmış sebebi vardır. Dolayısıyla, Üçüncü Dünya'nın Kuzey'in çok arkasında kalması şaşırtıcı değildir. BM istatistikleri, gelişmiş ülkelerin yüzdesi olarak Afrika'nın GSYİH'sı (Güney Afrika hariç) 1960'tan 1987'ye kadar yaklaşık %50 azalmıştır. Azalma neredeyse Latin Amerika'da olduğu kadar büyüktür.⁴⁴

Benzer sebeplerle, zengin toplumların kendi içinde nüfusun büyük kesimleri hâkim değerlere göre fazlalık haline gelmektedir ve ya marjinalleştirilmeleri ya da baskılanmaları gerekir, özellikle son 20 yıllık ekonomik durağanlık ve kurumsal kârların üzerinde baskıların bulunduğu dönemde. Daha önce belirtildiği üzere, Kuzey toplumları –özellikle de ABD– bazı Üçüncü Dünya özellikleri kazanmaktadır. İmtiyazın dağılımı ve bizimki gibi devasa avantajlara sahip bir toplumdaki ümitsizlik elbette Brezilya ve Meksika'da görebileğimiz gibi değildir. Ancak eğilimleri görmek zor değildir.

Genel olarak, "yeni imparatorluk çağında" yurt içindeki ve dışındaki büyük çoğunluk için gelecek ümit vadedici görünmemektedir.

KISIM II

Yüksek İlkeler

Demokrasi ve Pazar

1. Aslolan Özgürlük

Küresel planlamacılar arasında politikaların özünü, 1948 yılında bizim zenginliğimiz ile diğerlerinin fakirliği arasındaki “ayrımı” korumak istiyorsak, “idealist sloganları” bir kenara bırakıp “gerçek güç kavramlarıyla” ilgilenmemiz gerektiğini söyleyen George Kennan’dan daha iyi anlayan pek kimse yoktur. Bu rehber ilkelerden sapmalar çok nadir görülür. Demokrasi ve pazar gibi idealler iyiydi hoştu ama ancak oyun alanının eğimi doğru kişilerin kazandığını garanti ettiğinde. Çapulcu çoğunluğun kafalarını kaldıracak olursa, şu veya bu şekilde boyun eğdirilmeleri gerekiyordu: Üçüncü Dünya’da açık şiddet genellikle yeterli oluyordu. Pazar güçleri yurt içindeki imtiyazlara müdahale ederse, serbest ticaret hızla ateşe veriliyordu.

Olayın özü, katil Perez Jimenez diktatörlüğündeki Venezuela’da bulunan ABD’li bir bankacı tarafından açıklanmıştı: “Burada paranızla istediğiniz her şeyi yapma özgürlüğünüz var, ki benim için bu dünyadaki tüm siyasi özgürlükten daha değerli.” Böyle özetlenebilir.¹

Bu doktrinler, kurumsal yapıların içinde, iktidardaki devlet-şirket odağı içinde ciddi şekilde meydan okunamayacak kadar köklüdür. Kimi zaman insan hakları hakkında ahlâki dersler verecek biri çıkar. Ancak konu gerçek bir çıkar olduğunda, söylemler hızla rafa kaldırılır: Yüksek İlke’ye doğru sıra dışı bir sapmanın görüldüğü

dönemden birkaç örnek seçersek, Timor'da soykırımı desteklemek, binlerce sivil katledilirken Somoza'nın Ulusal Muhafızları'nı korumak ya da Çin ile Pol Pot'a meyletmek sayılabilir.

Bu tutarlı uygulama, tartışmamızda ve alıntı yapılan kaynaklarda geniş bir aralıkta örneklenmiştir. Temel ilkeleri keskin şekilde göz önüne seren bir diğer vakayı seçmek gerekirse, General Chun'un Güney Kore'deki askeri diktasının Mayıs 1980'de Kwang-ju'daki demokrasi hareketini ezen tepkisini hatırlayalım. Bir Asia Watch araştırma görevi, Paraşütçüler "Nazi fırtına birliklerinin şevkiyle üç gün boyunca barbarlık yapmıştı," diye bildirmişti, "çocuklar, genç kızlar ve yaşlı büyükanneler dahil olmak üzere silahsız sivilleri dövüyor, bıçaklıyor ve yaralıyordu." Bu katliamda iki bin kişinin öldüğünü tahmin ediyorlardı. ABD iki kez destek çağrısı almıştı: Demokrasi talep eden vatandaşlar komitesi müzakerelerde destek istemişti; General Chun, ABD komutasındaki 20.000 askerin fırtına birliklerine katılmak üzere serbest bırakılmalarını istemişti. İkinci talep karşılanmış, ABD deniz ve hava birimleri ABD'nin desteğini gösterecek şekilde sahaya sürülmüştü.

Tim Shorrock, "ABD'nin doğrudan desteğinin haberleri Kwang-ju halkına helikopterlerden yayınlanıp, tüm ülkede devasa gazete manşetleriyle ilan edilirken, Carter'dan yardım bekleyen Koreliler şaşkına dönmüştü," diye yazmıştı. Birkaç gün sonra Carter Export-Import Bank'ın başkanını Seul'e göndererek, askeri cuntanın ABD'nin ekonomik desteğine sahip olduğunu kanıtlamak üzere 600 milyon dolarlık bir krediyi onaylamıştı. Chun başkanlığı güç kullanarak eline alırken, Carter aslında demokrasiyi tercih edeceğini, ancak "Korelilerin kendi yargılarının gösterdiği üzere buna hazır olmadıklarını ve bunun daha iyi nasıl açıklanacağını bilmediğini" söylemişti.

Chun demokrasi isteyen binlerce "darbeciyi" tutuklatmış, askeri "arındırma" kamplarına göndermişti. Yüzlerce sendika lideri azledilmişti; yeni mevzuat sendikaları büyük ölçüde zayıflatıyor, üyeliklerinde %30 düşüşe yol açıyordu. Sansür daha da sert hale gelmişti. Bu gelişmeden memnun olan Reagan yönetimi, Chun'u onurlandırmak için kendisini göreve geldikten sonra ilk ziyaret et-

tiği devlet adamı olarak seçmişti. 1986'da Kore'ye giden Dışişleri Bakanı George Shultz, "güvenlik alanındaki harika işleri" ve ekonomiyi, ayrıca demokrasiye doğru atılan "etkileyici adımları" övmüştü. General Chun'a verdiği büyük desteği ifade etmişti. Demokratik muhalefeti şiddetle eleştirmiş, liderleri Kim Dae Jung ve Kim Young Sam ile bir araya gelmeyi reddetmiş ve "[ülkelerin] tasarımlarının değişebileceğini, buna yine de demokrasi denebileceğini" açıklamıştı.

Soğuk Savaş bitince ne kadar çok şeyin değiştiğini göstermek üzere, Başkan Bush, Zaireli dost Mobutu'yu, Beyaz Saray'da kabul edilecek ilk Afrikalı lider olarak seçmişti ve kendisini "en değerli dostlarımızdan biri" olarak adlandırmış, insan hakları ihlallerinden ise hiç bahsetmemişti. Demokrasiye ve insan haklarına katkıları dolayısıyla ödüllendirilenler arasında, Bush'un Bağdat ve Pekin'deki dostları ile Romanya'nın deli diktatörü Çavuşesku vardı.²

2. Bal Arısının Uçuşu

Entelektüel yozlaşmanın güncel aşamasında, demokrasi ve insan hakları gibi hükümdarların vazettikleri ekonomik doktrinler de, daha etkin şekilde soyulması ve sömürülmesi gereken başkalarına yönelik güç gereçleridir. Hiçbir zengin toplum bu koşulları, geçici bir avantaj sağlamadıkları sürece, kendisi için kabul etmez; tarihleri de bu doktrinlerden ayrılmanın kalkınmada önemli bir etken olduğunu gösterir.

En azından Alexander Gerschenkron'un 1950'lerdeki çalışmalarından beri, ekonomi tarihçileri "geç kalkınmanın" büyük ölçüde devlet müdahalesinden kaynaklandığını bilmektedir. Japonya ve çevresindeki Yeni Sanayileşmiş Ülkeler (YSÜ) standart güncel örneklerdir. Büyük bir araştırmada, önde gelen 24 Japon ekonomist, İç Ticaret ve Sanayi Bakanlığı'nın (MITI) II. Dünya Savaşı sonrasında hüküm süren ekonomik kuramı yok sayıp, devlet bürokrasisine, "sosyalist devletlerin sanayi bürokrasisi örgütlenmesine benzer bir sistem ile," "sanayi politikalarının oluşturulmasında etkin bir rol" verme kararını gözden geçirmiştir. Sanayinin her sektörünün

devlet bürokrasisinde kendi bölümü vardı ve bu bölüm bir sanayi birliği ile “yakın işbirliği” içinde çalışıyordu. Ağır koruma, teşvikler, vergi imtiyazları, finansal kontroller ve bir dizi diğer araç kullanılarak pazarın kalkınmayı engelleyecek eksikliklerinin üstesinden gelinmişti. Standart doktrini reddeden MITI, “Japonya’nın uzun vadede kendine yeterliliği, emek yoğun sektörlerdeki görünürdeki avantajının peşinden giderse gecikecek, hatta engellenecektir,” kararına varmıştı. Ekonomistlere göre, ekonomik kuralları kökten reddetmek, sahneyi Japon mucizesine hazırlamıştı. Batılı uzmanlar da farklı görüşte değildir. Chalmers Johnson, Japonya’nın “çalışır durumdaki tek komünist ülke” olarak tanımlanabileceğini söyler.

Bazıları –yarı şakayla– Japonya’nın Brookings Enstitüsü’ne ve standart doktrini savunan diğerlerine verdiği desteğin, klasik kurama inancı güçlendirerek ticari rakiplerine zarar verme amacı taşıdığını söyler.³

Aynısı Japonya çevresindeki YSÜler için de geçerlidir. Güney Kore ekonomik gelişimiyle ilgili önemli çalışmasında, Alice Amsden Batı standartlarına göre daha eşit olan toprak dağılımı ve ücret-maaş farkları, “yatırım ve ticareti teşvik etmek için fiyatları ‘hatalı’ koymak” adına Japon modeli devlet müdahalesi ve yüksek işgücü disiplini gibi etkenlerin yanı sıra, daha çarpıcı şekilde, “fiyat tavanlarının, sermaye kaçıışı üzerindeki denetimlerin ve yeni sanayilere çeşitlenmeyi eskilerinde iyi performans göstermeye bağlayan teşvikler” tarafından kontrol edilen sermayenin disiplini gibi etkenleri gösterir. Aynı durum, tüm Doğu Asya’da geçerlidir der. Ekonomist Stephen Smith’in belirttiği gibi tek tek bakıldığında, ihracat tabanlı büyümenin tarihi, neoliberal “Yeni Ortodoksların” doktrinlerini reddeder. Başarı, “uzun vadeli kalkınma hedeflerine, kısa vadeli göreceli avantajlardan daha fazla önem vermek üzere” pazar teşviklerini bilinçli olarak değiştiren “aktivist ticaret ve sanayi politikalarına” dayanıyordu. En kapsamlı karşılaştırmalı araştırma, “önemli ihracat artışı dönemlerinin öncesinde neredeyse daima güçlü ithalat ikamesi dönemleri görüldüğü” sonucuna varmıştı –pazarı ihlal eden devlet müdahalesi önlemleri (Chenery ve diğerleri). Brezilyalı ve Doğu Asyalı YSÜlerin karşılaştırılması öğretici

bilgiler verir. 1980'e kadar "aktif sanayi ve ihracat politikaları" ve ithalat ikamesi eşliğinde paralel gelişim göstermişlerdi. Ancak borç krizi Brezilya'yı IMF-Dünya Bankası Yeni Ortodoksisini benimsemeye zorlamış, "ticaretin liberalleştirilmesini yurt içi kalkınma hedeflerinin" üzerine yerleştirmiş ve temel ürünlerin ihracatına dönmüş, bu değişimler acı sonuçlara yol açmıştı. Çok daha güçlü devlet kontrolüne sahip olan YSÜler, pazar felaketini önlemiş, sermaye kaçışını engellemiş ve sermayeyi yatırıma yönlendirmişti.⁴

Bu esnada Batılı uzmanları uzak tutan tek "Komünist" ülke olan Çin, aynı zamanda tek hızlı ekonomik gelişme göstereni de olmuştu (sert baskılar ve demokrasi maskesi de olmadan). Ekonomi muhabiri David Francis, "Büyük başarılardan biri, büyük ölçüde kırsal çiftçilerin mülkiyetindeki fabrikalardan oluşan 'kasaba ve köy şirketleri' olmuştu," bunlar "artık Çin'in GSMH'sinin %20'sine yakınıni temsil ediyor, 100 milyondan fazla insanı istihdam ediyordu," yazmıştı bir Dünya Bankası sözcüsünden alıntıyla; sözcü "Çin sahnesindeki en dinamik şirket türü haline geleceklerinden emin" olduğunu söylemişti.

Alman ekonomik mucizesi de 19. yüzyıldan itibaren standart öğretinin dışına çıkışlarına dayanmıştı. II. Dünya Savaşı sonrası sistem, "tüm sektörlerde işveren ve işçi temsilcileri arasında, kimi zaman devamlı devlet gözetimi ile oturtulan, geniş kapsamlı uyum" olarak tanımlanan "kurumsallık" unsurları içeriyordu (Charles Meier). Ancak bu yaklaşım, merkezi finans kurumlarının rolünü hafife almaktadır. Michael Huelshoff, bunların "Alman siyasi ekonomisinde çok önemli aktörler" olduklarını yazmıştı. "Tedarik ekonomisinin Reagancılık kâbusu ve askeri Keynesçilik" ve "mali pervasızlığı ile parasal haşinliği," Almanya'da çok eleştirilmiştir (James Sperling). Daha küçük ve başarılı ekonomiler de benzer yöntemler kullanmıştır. Böylece Hollanda, savaş sonrası ekonomik yeniden yapılandırma için Mali İşler Bakanlığı'nın koordine ettiği, üretimi, satışı, fiyatları, vs. düzenleyen kartellere güvenmişti. 1992 yılında hâlâ faaliyette olan 400'den fazla kartelin hepsi AT sonrasında hayatta kalamayacaktır ancak devlet, yeni teknolojiler geliştiren şirketlere koruma sunan "olumlu kartellere" "yeşil ışık" yakacağını duyurmuştur.

Economist, şaşkınlık içinde “Katı bir serbest pazarcı, Alman ekonomisini, bal arısı gibi, kuramsal olarak uçması mümkün olmayan bir varlık ilan edecektir,” diyordu. “Denetim kurullarına katılan iyi eğitilmiş ve iyi maaş alan işçiler,” “hissedarların rahatsız edemediği, yırtıcılara karşı güvende olup kârları hiç düşünmeyen devasa, banka mülkiyetinde sanayiler,” yüksek vergiler, “beşikten mezara devlet desteği” gibi ortodoks görüşten sapmaları ele alıyor, diğer günahlara da değiniyordu: “Alman ekonomisinin bu antik karikatüre cevabı, uçmaktır.” Yine de kuram hâlâ geçerlidir.

Düşük maaşlar, uluslararası şirketler için ne kadar çekici olursa olsun, geç kalkınmada bir etken olmamış gibidir. Amsden, “Ne Almanya ne de ABD, Britanya ile düşük maaş konusunda rekabet ederek sanayileşti,” diyordu. Aynısı, 1920’lerde düşük maaşlardan ziyade, modern üretim tesisleri ile Britanya tekstillerinden daha ucuz ürünler piyasaya süren Japonya için de geçerliydi. Almanya’da ve diğer başarılı ekonomilerde, çalışma koşulları ve işçi çıkarları, karşılaştırmalı standartlara göre daha yüksekti. MIT uzmanlarının sanayi verimliliği hakkında yaptığı bir çalışma, Almanya, Japonya ve “yetkin işçilerin üretim kararlarına doğrudan katılımına” önem veren “zanaat geleneğini” sürdüren diğer ülkelerin, modern sanayide, “seri üretim modelinde” işçileri vasıfsızlaştırma ve marjinalleştirme geleneğine sahip olan ABD’den daha başarılı olduklarını göstermiştir; daha az hiyerarşi, üretim işçilerinin eline sorumluluk verilmesi ve işçilerin yeni teknolojilerle eğitilmesinin ABD’de de sonuçları iyileştirdiğini söylemişlerdir. Ekonomist David Felix, Latin Amerika ile Doğu Asya’yı kıyaslarken de benzer bir sonuca varır. Avrupa’ya ve ABD’ye, Latin Amerika’nın seçkinlerinin olduklarından daha az tabi olan Asyalılar, yabancı üretim tüketim mallarına pek değer vermemiş, “zanaat sektörünün çok daha büyük kısmının hayatta kalmasını, biriktirmesini ve teknolojiyi modernleştirmesini sağlamış,” diğer yandan da ödeme dengesi baskılarını yumuşatmıştır. Amsden Güney Kore’nin başarısını kısmen, yönetim hiyerarşileri yerine fabrikadaki işçilere yetki verilmesine bağlamıştır.⁵

Ancak, öğretisel ortodoksluktan sapmalara hayati şekilde bağlı olan, sadece “geç kalkınma” değildir. Aynısı, daha önce ele

alındığı gibi İngiltere'nin "erken kalkınması" için de geçerliydi. Elbette ABD'nin de. Yüksek tarifeler ve diğer devlet müdahalesi çeşitleri, Amerikalı tüketiciler için maliyetleri artırmış, ancak tekstilden çeliğe ve bilgisayara yerel sanayilerin kalkınmasını sağlamış, ilk yıllarında daha ucuz olan Britanya ürünlerini engellemiş, devlet teminatında bir pazar ve gelişmiş sektörlerde araştırma-geliştirme için kamu teşvikleri sunmuş, sermaye-yoğun bir tarım sektörü yaratmış ve sürdürmüş ve benzer önlemler almıştı. Ekonomi tarihçisi Mark Bils, 1830'larda tarifelerin kaldırılmasının, "New England'daki sanayi sektörünün yaklaşık yarısını" iflas ettireceği sonucuna varmıştır.

19. yüzyıl İngiltere'sinde kısıtlanmamış pazarlara dair deneyler yapılmış, ancak hızla terk edilmişti. Serbest ticaret (seçmeli şekilde) başlatılmış ve yurt içi güç odaklarının talimatıyla sonlandırılmıştı. ABD'de şirketler sorunlarını çözmek için düzenli olarak devlete başvuruyor, 1880'lerden itibaren devlet bürokrasileri kuruyor, koruma ve teşvik talep ediyordu. 1930'lara gelindiğinde, gelişmiş ülkeler şu veya bu şekilde devletin entegre olduğu ekonomik sistemlere doğru kayarken, kapitalizmin hayatta kalabilir bir sistem olduğuna dair inanç neredeyse ortadan kalkmıştı. "II. Dünya Savaşı'ndan sonra askeri harcama, üretim sanayimizin omurgası haline gelmiştir. Toplu talep ve işsizlik seviyelerini korumak için yönetilebilir, iş döngüsünün gerektirdiği şekilde düzenli olarak ayarlanabilir ve büyüme hedeflerini karşılamak için kullanılabilir..." ve bunlar yapılmıştı da (Richard Bartel). II. Dünya Savaşı'ndaki askeri harcamalar, kurumsal yöneticileri Keynesçi devlet müdahalesi modelinin geçerliliğine ikna etmişti ve bu zamandan beri devletin zenginlerle imtiyazlıları korumak ve sübvans etmek için etkin şekilde müdahale etmesi gerekliliği, özellikle de Reagan yıllarında, bir önkabul olmuştu.⁶

Sanayi kalkınmasında "görülür el" in kritik rolü -üretimin, pazarlamanın ve Ar-Ge'nin planlanması ve koordinasyonu- Alfred Chandler'ın geçtiğimiz 30 yıldaki iş girişimleri üzerine yaptığı araştırmadan gayet iyi bilinmektedir. Chandler'm, David Landes'in ve diğer kalkınma tarihçilerinin çalışmalarını özetleyen ve genişleten

William Lazonick, sanayi kapitalizminin üç ana aşamadan geçtiğini savunur: 19. yüzyıl İngiltere’sindeki, aile mülkiyetindeki firmalar ve yüksek seviyeli pazar koordinasyonu içeren “mülkiyetli kapitalizm”; ABD’deki, planlama ve örgütlenme için “idari koordinasyon” içeren “yönetimsel kapitalizm”; ve Japon modelindeki, daha etkin uzun vadeli planlama ve koordinasyona izin veren “kolektif kapitalizm”. Her birinde, özel girişimler, farklı yöntemlerle de olsa büyük ölçüde kontrol ettikleri devlet gücüne yoğun şekilde bağımlı olmuştur. Uluslarötesi şirketler bu içerden koordine edilmiş, devlet destekli sistemleri dünyaya yayar.⁷

Kalkınma ekonomisti Lance Taylor, “sanayileşme için bugüne kadar bulunan tek çözüm, ithal ikame [devlet müdahalesi ile] olmuştur,” der: “Uzun vadede, modern ekonomik büyümeye bırakınız-yapsınlar modeliyle geçiş olmamıştır. Devlet daima müdahale ederek kapitalist sınıfı yaratmış, daha sonra da kapitalist sınıfı düzenlemek zorunda kalmıştır; bunun ardından devletin kapitalist sınıfın denetimine girmekle mücadele etmesi gerekse de, devlet daima orada olmuştur.” Dahası, yatırımcılar ve girişimciler kendilerini yıkıcı pazar güçlerinden korumak, kaynakları, pazarları ve yatırım fırsatlarını güvenlik altına almak ve genel olarak kârlarıyla güçlerini korumak ve geliştirmek için devlet gücünü düzenli olarak devreye sokmuştur.⁸

Geleneksel gerekçe ortadan kalktıktan sonra, Washington gelişmiş sanayiye sübvansiyeler vermeye devam etmenin yeni yollarını aramıştır. Yöntemlerden biri yurt dışına silah satışıydı ki bu aynı zamanda ödemeler dengesi krizini de hafifletmeye yardımcı oluyordu. Soğuk Savaş nihai sonuna ulaşırken, Bush yönetimi, silah satışlarını canlandırmak için Savunma Ticareti Merkezi’ni yaratmış, ABD silahlarının satın alınması için 1 milyar dolara kadar devlet garantileri teklif etmişti. Savunma Güvenlik Destek Kurumu’nun, ABD silah satışlarını artırmak için 50 kadar ülkeye 900’den fazla yetkili gönderdiği bildirilmiştir. Pentagon yetkilileri bu politikanın, Temmuz 1990’da verilen, elçilik yetkililerinin ABD silah ihracatçılarına desteklerini artırmaları emrinden doğduğunu söyler; Körfez Savaşı, bir satış artırma aracı olarak basında çok yer bulmuştu.

Mayıs 1991'deki Pentagon-sanayi konferansında, sanayi yetkilileri devletin, satışların artırılması için dünya çapındaki yüklenici fuarlarına gönderilen ABD askeri ekipmanının ve personelinin maliyetini ödemesini istemişti. Pentagon, 25 yıllık politikasını bırakarak bunu kabul etmişti. Vergi mükelleflerinin parasıyla yapılan ilk gösteri, Haziran 1991'deki Paris Hava Fuarı'ydı.

Daha önce lojistikten sorumlu Savunma Bakanı Yardımcısı olan, Brookings Enstitüsü'nden Lawrence Korb, Soğuk Savaş'ın sonlanmasına rağmen silah satışı vaatlerinin askeri üreticilerin stoklarını doldurduğunu, silah satışlarının 1989'da 12 milyar dolardan 1991'de 40 milyar dolara kadar yükseldiğini belirtmiştir. ABD ordusunun satın almalarındaki hafif düşüş, ABD şirketlerinin diğer silah satışlarındaki artış sayesinde dengelenmiş ve aşılmıştı. AP muhabiri Barrys Schweid 1992 başlarında, "Başkan Bush geçen Mayıs'ta [1991] Ortadoğu'ya silah satışının kısıtlanması çağrısı yaptığından" beri, "ABD bölgeye yaklaşık 6 milyar dolarlık silah satmıştır," diye yazmıştı, ki bu Irak'ın Kuveyt'i işgalinden bu yana Ortadoğu'ya gönderilen 19 milyar dolarlık ABD silahlarının bir parçasıydı. 1989'dan 1991 sonuna kadar, ABD'nin Üçüncü Dünya'ya silah ihracatı %138 artmış, ABD'yi dünyanın en büyük silah ihracatçısı yapmıştı. Mayıs 1991'den beri satışlar, başkanın kısıtlama çağrısındaki "önderliği ve rehberliğiyle tamamen tutarlı" olduğuna dair beyanda bulunmuştu Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Richard Boucher – asıl niyet doğrultusunda gayet doğru.

Bush yönetiminin kısıtlama çağrıları, büyük liderimizin kahramanlığı sayesinde girmekte olduğumuz barış ve sükunet çağı hakkındaki halkla ilişkiler kampanyasının bir parçası olarak Körfez Savaşı'nın muzaffer kutlamaları ile eşzamanlı olacak şekilde zamanlanmıştı. 6 Şubat 1991'de Dışişleri Bakanı James Baker, Kongre Dışişleri Komitesi'ne, "halihazırda çok askerileşmiş bir bölge olan" Ortadoğu'ya silah akışını sınırlamak adına somut adımlar atılmasının zamanı geldiğini söylemişti. 6 Mart'ta, Kongre'nin neşeli toplu oturumuna muzaffer şekilde hitap eden Başkan, silah satışlarının denetiminin, savaş sonrası dönemdeki en büyük hedeflerinden biri olacağını söylemişti: "Ortadoğu ve Basra Körfezi devletlerinin

bugün, savaşın hemen ardından, yeni bir silah yarışına girişmeleri trajik olur,” demişti.

Trajedinin boyutlarının farkında olan yönetim, birkaç gün önce Senato Dış İlişkiler Komitesi'ne planlanan satışların (yarısından fazlası Ortadoğu'ya) rekor seviyelere ulaştığını gösteren gizli bir liste göndermiş, Kongre'yi Mısır'a 1,6 milyar dolarlık ileri teknoloji uçak satışları konusunda bilgilendirmişti. Konuşmadan bir hafta sonra, Kongre, Birleşik Arap Emirlikleri'ne 760 milyon dolarlık Apache helikopter satışı anlaşması hakkında bilgilendirilmişti. Daha sonra Pentagon, Paris Hava Fuarı'nda benzeri görülmemiş bir satış gösterisi yapmış, savunmasız bir Üçüncü Dünya ülkesini muazzam şekilde yok eden ürünleri gurur (ve ümit) ile sergilemişti. Savunma Bakanı Cheney, İsrail'e yeni silah sevkiyatlarını ve burada 200 milyon dolarlık ABD silahları istiflemeyi planladıklarını duyurmuştu; büyük kısmı Ortadoğu'ya gidecek 7 milyar dolarlık silah satışları da Temmuz ayında duyurulmuştu. İngiltere de aynı yolu izliyordu. Çin, Ortadoğu'ya silah satışlarını somut şekilde sınırlama çağrısı yapan tek silah ihracatçısıydı – bu teklif elbette ABD ve müttefikleri tarafından hemen reddedilmişti.⁹

Askeri Keynesçi girişimler sadece vergi mükelleflerinin sübvansiyonu (Ar-Ge) ve devlet garantili pazar ile sınırlı değildi. William Hartung, ABD “hane başına dış ekonomik destek harcamaları konusunda Japonya ve Almanya gibi ülkelerin çok arkasında” olsa da, dış destek bütçesinin yaklaşık üçte birinin “yabancı hükümetlere, ABD askeri ekipmanının satın alınması amacıyla doğrudan hibe ya da kredilere ayrılmış” olduğunu belirtmişti; diğer programlar da aynı amaçları taşıyordu.

Ancak böyle yaklaşımlar, Pentagon sisteminin (NASA ve DOE dahil olmak üzere) genel olarak yüksek teknolojili sanayiye sürdürmedeki temel rolünü gölgelememelidir – tıpkı devlet müdahalesinin biyoteknolojiyi, ilaç sanayiini, tarım sanayiini ve ekonominin en rekabetçi kesimlerini desteklemekteki kritik rolü gibi. Reagan yönetimi, batan bankaları ve sektörleri desteklemek, genel olarak ABD kurumsal gücüne yardımcı olmak için attığı adımlarla beraber korumacı önlemleri de keskin şekilde artırmıştı.

IMF standartlarına göre ABD, on yıllık Reagancı çılgınlığın ardından, ciddi kemer sıkma önlemleri için uygun bir hedefti. Ancak, zayıflar için tasarlanmış olan kurallara uymak için çok güçlüydü.

Belirtildiği üzere Dünya Bankası bugün sanayileşmiş ülkelerin korumacı önlemlerinin (serbest pazar patlamalarıyla eşzamanlı olarak) Güney'in ulusal gelirlerini resmi "kalkınma desteği" miktarının iki katı kadar azalttığını tahmin etmektedir. Bu durumun alıcılara destek ya da köstek olması pek umursanmaz. Tipik olarak bu aslında bir çeşit ihracat teşviğidir. Önemli örneklerden biri, Barış için Gıda programıdır; bu program ABD tarım şirketlerine devlet yardımı olması ve diğerlerinin "gıda için bize bağımlı hale gelmesi" amacıyla (Senatör Hubert Humphrey) ve Üçüncü Dünya'yı yerel hükümetlerin silah için karşılık fonlarını kullanmasını gerektirerek buralarda düzeni sağlayan küresel güvenlik ağını teşvik etmek (böylece ABD askeri üreticilerine de sübvansiyon sağlamak) amacıyla tasarlanmıştı.

Daha kayda değer bir vaka, Marshall Planı'dır. Amacı, Avrupa'da "ekonomik, sosyal ve siyasi" kaosu engellemek, komünizmi sınırlamak (Sovyet müdahalesi değil, yerel Komünist Partilerdeki başarısı anlamına gelir), Amerika'nın ihracatının çökmesini engellemek ve çokyönlülük hedefine ulaşmak," ayrıca "hem Kıta'daki, hem de ABD'deki özel şirketlere ve bireysel girişimlere" kritik ekonomik desteği sunarak, ABD'deki "özel girişimleri tehlikeye atması olası," "sosyalist şirketler ve devlet kontrolü deneylerine" yönelik korkuyu azaltmaktı (Michael Hogan, büyük çaplı araştırmasından). Reagan'ın Ticaret Bakanlığı 1984 yılında Marshall Planı ayrıca "Avrupa'ya çok miktarda doğrudan özel ABD yatırımı için ortamı hazırlamıştı," demişti; *Business Week*, 1975 yılında "başlangıçta Marshall Planı'nın dolarlarıyla beslenip... yurt dışı siparişlerle zenginleşen ve genişleyen," "olumsuz gelişmelerden, Amerika'nın gücü" sayesinde korunan "modern uluslarötesi şirketlerin temelini atmıştı," diye yazıyor, bu altın devlet müdahalesi çağının kaybolmasını üzüntüyle karşılıyordu. İsrail, Mısır ve Türkiye'ye, yani son yılların önde gelen yardım alıcılarına yapılan yardım, devasa petrol enerjisi kaynakları sayesinde ABD'nin Ortadoğu'daki hâkimiyetini korumakta oynadıkları rolün bir sonucuydu.¹⁰

Bu örnekten örneğe böyle devam eder .

Serbest ticaretin fakirler karşısında bir silah olarak kullanışlılığı, Dünya Bankası'nın küresel ısınma konusunda (zenginler kulübündeki) "ekonomistler arasında bir konsensüs yaratmak" amacıyla, Haziran 1992 Rio küresel ısınma konferansı öncesinde yaptığı bir çalışmada ortaya konmuştur. *New York Times* iş dünyası muhabiri Silvia Nasar, "Kapitalizm Ozonu Kurtarabilir mi?" başlıklı bir yazı yazmıştı (buradaki ima: "Evet"). Dünya Bankası'nın baş ekonomisti, Harvard'lı ekonomist Lawrence Summers, dünyanın çevresel sorunlarının büyük ölçüde, "dar ekonomik amaçlarla hatalı yönetilen politikaların sonucu" olduğunu söylemişti, özellikle de "petrol, kömür ve doğalgazlarını, sanayiye geliştirmek ve şehirli çalışanlar için yaşam maliyetlerini düşük tutmak amacıyla yerli alıcılara neredeyse bedavaya veren" fakir ülkelerin politikalarının (Nasar). Fakir ülkeler, "ekonomilerinin performansını iyileştirmek [ve nüfuslarını açlıktan korumak] yönündeki sert baskılara" direnme cesareti gösterseydi, çevresel sorunlar ortadan kalkacaktı. Dünya Bankası, "Rusya ve diğer fakir ülkelerde serbest pazarlar yaratmak, küresel ısınmayı yavaşlatmak adına, zengin ülkelerin 1990'larda benimsemesi olası tüm önlemlerden daha faydalı olacaktır," sonucuna varıyordu, neticede zenginlerin kendi çıkarlarını baltalayacak politikalar izlemeleri beklenemezdi. Daha küçük yazılmış satırlarda, konsensüs ekonomistleri aynı zamanda "daha etkin devlet düzenlemelerinin" kirliliği azalttığını kabul eder, ancak fakirleri ezmenin daha açık avantajları vardır.

Times'ın iş dünyası bölümünün aynı sayfasında, Dünya Bankası'nın *Economist*'e sızdırılan gizli bir yazışması da vardır. Yazarı yine Lawrence Summers'tır. Şöyle yazar: "Aramızda kalsın ama, Dünya Bankası'nın kirli sanayilerin [Üçüncü Dünya'ya] göçünü *daha fazla* desteklemesi gerekmez mi?" Summers, bunun mantıklı olduğunu açıklar: Örneğin, kansere yol açan bir maddenin, "insanların prostat kanseri olacak kadar hayatta kaldıkları bir ülkede, 5 yaş altı ölümün binde 200 olduğu bir ükeye oranla daha büyük etkileri" olacaktır. Fakir ülkeler "*az kirlenmiştir*" ve "kirli sanayilerin" buralara göçünü desteklemek son derece mantıklıdır. "Toksik atıkları en düşük ücretli ülkelere dökmenin ardındaki eko-

nomik rasyonalite yadsınamaz ve bununla yüzleşmemiz gerekir.” Elbette Üçüncü Dünya’ya kirlilik ihraç etmeye yönelik “tüm bu tekliflere karşı savlar” da vardır: “Bazı mallara dair haklar, ahlâki sebepler, toplumsal endişeler, yeterli pazar bulunmaması, vs.” Ancak bu savların ölümcül bir kusuru vardır: “Ters çevirilerek, Banka’nın liberalleşme ile ilgili tüm tekliflerine karşılık olarak az-çok etkin şekilde kullanılabilirler.”

Economist, “Bay Summers, Dünya Bankası’nın cevaplamak istemeyeceği sorular soruyor,” diye yazmıştı, ancak “ekonomi açısından, öne sürdüklerini cevaplamak kolay değildir.” Oldukça doğru. Bunları *reductio ad absurdum* bir sav olarak kabul edip ideolojiyi terk etmek, ya da ortaya koyduğu sonuçları kabul etmek, önümüzdeki iki seçenektir: Ekonomik rasyonalite açısından, zengin ülkeler Üçüncü Dünya’ya kirlilik ihraç etmelidir, bu ülkeler ise ekonomik kalkınmayı ve nüfuslarını felaketten korumayı amaçlayan “yanlış yönlendirilmiş” çabalarını azaltmalıdır. Bu şekilde, kapitalizm çevre krizini aşabilir. Serbest pazar kapitalizmi gerçekten de mucizevi bir araçtır. Bu yüzden her yıl mutlaka bir değil iki Nobel ödülü verilmelidir.

Bu yazışmayı gören Summers, bunun sadece “tartışma yaratmak” amacını taşıdığını söylemişti – başka yerlerde ise bu bir diğer Dünya Bankası taslağına “alaycı bir yanıt” olarak adlandırılmıştı. Belki aynısı Dünya Bankası’nın “konsensüs” çalışması için de geçerliydi. Aslında, uzmanların entelektüel ürünlerinin ne zaman ciddiyetle, ne zaman çarpık bir alaycılıkla ortaya konduğunu belirlemek zordur. Bu öğretilere tabi kılınan çok miktarda insanın, bu ilginç soruyu değerlendirme lüksü yoktur.¹¹

Arthur MacEwan korumacılık ve diğer devlet müdahalesi önlemleri aracılığıyla sanayinin ve tarımın her yerde geliştiğine dair kayıtları incelerken, bizim için tasarlanmamış olsa da, “serbest ticaretin yine de yararları vardır,” der: “Son derece gelişmiş ülkeler, serbest ticareti dünya serveti üzerindeki kontrollerini ve güçlerini artırmak için kullanabilir, şirketler ise bunu iş güçlerine karşı bir silah olarak kullanabilir. Daha da önemlisi, serbest ticaret, gelirin daha serbest dağılımına yönelik çabaları sınırlayabilir, kalkınmacı toplumsal programları zayıflatabilir ve insanları kendi ekonomik

hayatlarını demokratik şekilde kontrol etmekten alıkoyabilir.” Neoliberal teolojinin “Yeni Evanjelistleri”nin doktrin sistemine karşı ezici bir zafer kazanmış olmaları şaşırtıcı değildir. Neoliberal öğretinin başarılı gelişimi ve gerçek sonuçları hakkındaki kanıtlar, can sıkıcı şeylerin elbette hak ettiği aşağılama eşliğinde bir kenara atılır. “[Tanrı’nın] planını gerçekleştirmek... dünya tarihidir,” diye açıklamıştı Hegel: “Buna uymayan şeyler negatif, anlamsız varoluşlardır.”¹²

3. İyi Haberler

Varsılık sonrası dönemde, ideolojik kurumlar kendilerini yenilenmiş bir canlılıkla hedefteki kurbanları, tâbi insanlar için tasarlanan Yüksek Gerçekler’in faydalarına ikna etmeye vermişti. Serbest pazar ekonomilerinin mucizeleriyle ilgili harika haberler, Güney’in bu öğretilerle yıllardır tahrip edilen halklarına yayınlıyor, Doğu Avrupalılar da bu büyük şanstı faydalanmaya davet ediliyordu. Hedef ülkelerdeki seçkinler bu durumu destekliyor, alt tabakalara ne olursa olsun kendilerinin faydalanabileceğini düşünüyorlardı.

Ekonominin uluslararasılaştırılmasının bir özelliği de, iki katmanlı Üçüncü Dünya modelinin, merkezdeki ülkeleri de kapsayacak şekilde genişlemesiydi. Pazar öğretisi böylece, iç politikada da temel bir ideolojik silah haline geliyor, son derece seçici uygulanıyor olduğu gerçeği doktrin sistemi tarafından güvenle saklanıyordu. Servet ve güç, sermaye akışı ve iletişimin uluslararasılaştırılmasından faydalanan yatırımcılar ve profesyonellerin elinde giderek daha fazla yoğunlaşıyordu. Genel halka yönelik hizmetler –eğitim, sağlık, ulaştırma, kütüphaneler vs.– hizmet ettikleri insanlar kadar “fazlalık” haline geliyordu ve dolayısıyla kısıtlanabilir ya da tamamen ortadan kaldırılabilirlerdi. Hapishaneler gibi bazılarının hâlâ ihtiyaç olduğu doğrudur; faydasız insanlarla başa çıkmak için bunun aslında genişletilmesi bile gerekiyordu. Ulusal Akıl Hastaları Birliği’nin ve Ralph Nader’in *Public Citizen*’inin belirttiği üzere, akıl hastalarının bakımı giderek azalırken, hapishaneler “vekil akıl hastaneleri” haline gelmişti. Araştırmayı yürüten psikiyatr, 19. yüz-

yılda reforma uğrayan politikalara geri dönüşümüzün ardından “100 yıl önce hapishanede bugüne oranla çok daha az psikopat vardı,” yorumunda bulunmuştu. Hapishanelerin neredeyse %30’u, herhangi bir suçla itham edilmeyen akıl hastalarını barındırmaktadır. Uyuşturucuya karşı savaş, bu toplumsal kontrol tekniğine büyük katkı sağlamıştır. 1980’lerden bu yana hapishane nüfusundaki dramatik artış, suç eylemlerine değil, kokain satıcılığına ve bulundurmaya, ayrıca “muhafazakârların” tercih ettiği daha sert cezalara atfedilebilir. ABD, dünyadaki mahkûm sayısı konusunda, “büyük ölçüde uyuşturucuyla ilişkili suçlar” dolayısıyla liderdir (Mathea Falco). *Wall Street Journal*, “Polis-devlet kalıntısının, Batı’nın uyuşturucu bağımlılığı gibi toplumsal hastalıklarla başa çıkmak için ürettiği yaratıcı çözümlere müsaade etmediği” Çin’de olmadığımız için çok şanslı olduğumuzu açıklamıştı.

Hapishaneler ayrıca ekonomiye Keynesçi bir destek de veriyordu. Hem inşaat işleri, hem de beyaz yakalı istihdamı için: En hızlı büyüyen mesleğin güvenlik personelliği olduğu bildirilmiştir. Ayrıca kurumsal imtiyazlara zarar vermeyen, dolayısıyla kabul edilebilir olan bir ekonomik dönüşüm yöntemi de sunmaktadırlar. *Boston Globe*’daki bir manşet, neşeyle “Fort Devens ABD Hapishanelerinin En İyi” diye ilan etmişti; yeni federal hapishane, ordu üssünün kapanmasının yerel ekonomide yaratacağı sıkıntıların üstesinden gelebilirdi.¹³

Yeni Evanjelistlerin hedef listesinin üstlerinde, gözden çıkarılabilir olan kamu eğitimi vardı, zira zenginler “eğitim pazarında” istediklerini satın alabiliyordu ve insanın toplumun kalanını düşünüyor olabileceği fikri, diğer eski önyargılarla beraber tarihin çöp kutusuna atılmıştı. Liberal *Boston Globe*’daki bir diğer neşeli haber, okulların batmakta olduğu “çaresiz Baltimore şehrindeki” bir deneyi anlatır. Birçok okul, “girişimci ruhu” ön plana çıkartacak kâr amaçlı bir şirkete devrediliyordu: “Özel sektörün verimliliği ve yeni bir eğitim modeli... örneğin, sendikasız bakıcıların işe alınması ve özel eğitime ihtiyaç duyan öğrencilerin normal sınıflara dahil edilmesi anlamına gelmektedir.” Daha fazla kazancı olan eski özel eğitim öğretmenleri ve sendikalı bakıcılar, kamudaki okullar tara-

fından işe alınacaktı. “Girişimci ruh”un bir diğer başarısı, yüksek maliyetli öğretmenleri düşük maaşlı stajyerler ve gönüllüler (ebeveynler) ile değiştirmekti. Kapitalizmin bu mucizeleri, “Amerikan eğitim sistemini iyileştirmeye çalışırken önemli dersler” vermekteydi.¹⁴

Yeni ideolojik saldırının merkezi unsurlarından biri, “büyük devlet”e ve fakir vergi mükelleflerinin (bunlardan diğer gelişmiş ülkelere oranla –büyük farkla en düşük gelir düzeyine göre vergi oranlarıyla– düşük vergi alınıyordu) yardım çağrılarına yönelik saldırıydı.¹⁵ Bunlar eğitim, sağlık, otoyol ve aslında faydasız halka faydası olabilecek her şeyin sürekli olarak kötüye gitmesinin büyük bir sebebiydi. Aynı zamanda, korumacı araçlar, sübvansiyonlar, kurtarma operasyonları ve zenginler için refah devletinin diğer tanıdık unsurları oldukça kapsamlı hale getiriliyor, serbest pazara övgüler göklere yükseliyordu. Bunların birleşimi, devlet-iş dünyası-medya birliğinde büyük bir başarı yaratmıştı.

4. Sanayi Politikasını Yeniden Şekillendirmek

Dünya kamaşıktır; en başarılı planlar bile gizli maliyetler içerir. “Reagan’ın tedarik ekonomisi ve askeri Keynesçilik kâbusunun,” *Wall Street Journal*’dan daha hevesli bir savunucusunu bulmak zordu, oysa gazete artık bu yaklaşımın servet ve güç üzerindeki öngörülebilir zararlı etkilerinden söz ediyordu. *Journal*, “kamu yüksek öğrenimi –Amerika’nın hâlâ üst sıralarda olduğu birkaç alandan biri– devlet harcamalarının kesintisiyle zarar görüyor,” diye bildiriyor, “sabit bir mezun akımına ihtiyaç duyan” şirketlerin endişelerini yankılıyordu. Bu, yerel toplulukları ve eyaletleri yerle bir eden, zenginler ve güçlüler haricinde herkes için federal hizmetlerin kısılmasının uzun süredir beklenen sonuçlarından biriydi. Sınıf savaşına ince ayar yapmak kolay değildir.

1980’lerin ekonomi yöneticileri ABD’yi benzeri görülmemiş kamu borçları ve özel borçların içinde bırakmakla kalmamış, aynı zamanda büyük endüstriyel ekonomiler arasında en düşük net özel yatırım seviyesinin ABD’de olmasına yol açmıştı. 1980’lerde

net yeni yatırım, II. Dünya Savaşı'ndan beri (ulusal gelirdeki pay olarak) en düşük seviyesine inmişti. 1989-1990'da ABD, mutlak sanayi yatırımı seviyesinde, yarı nüfusuna sahip Japonya'nın arkasında kalmıştı. ABD'nin yüksek teknoloji endüstrisindeki konumu da alçalmaktaydı. "Kâbus"un miraslarından biri de, sağlık ve eğitim gibi alanlarda araştırma ve geliştirme için, geleceğe yönelik "yatırım"ların da azalmasıydı. Ulusal Bilim Vakfı'nın siyasi kolu (Ulusal Bilim Kurulu) 1992 tarihli çalışmasında Ar-Ge'nin "tehlikeli" seviyelere düştüğünü bildiriyordu. Daha önceleri sabit şekilde artan kurumsal harcamalar, 1985'ten sonra neredeyse aynı seviyede kalmıştı (dolar karşılığı olarak). Eş başkan, bu eğilimlerin devam etmeleri halinde "ABD'nin teknolojik rekabet edebilirliğine büyük darbe vurabileceğini" söylüyordu. Kötü yönetim uygulamalarını ve kurumsal borcu suçlayan UBK, ABD'nin toplam Ar-Ge oranında esas ticari rakiplerinin altında kaldığını, bu oranın askeriye dışı sanayi Ar-Ge'sinde %25'e ulaştığını bildirmişti. Kurumsal borçlar öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki, ekonomist Robert Pollin "Haziran 1990'da daralma başladığında, kurumsal faiz oranları, 1960'lar ve 1970'lerin ortalamasının neredeyse iki katına ulaşarak, vergi öncesi kârın %44'ünü" aldığını yazıyordu. UBV, birleşme ve satın almalara harcanan 1 trilyon dolar da dahil olmak üzere borçlanmanın, herhangi bir ekonomik rasyonalizasyon olmadan, aksine yoğun bir borç yüküne, kurumsal Ar-Ge'de %5 azalmaya ve hiç Ar-Ge yapmayan şirketlerin sayısında %5 artışa rağmen (1986-1987 için) tüketim ve finansal spekülasyon amacıyla kullanıldığını bildirmişti.¹⁶

40 yıl boyunca ABD'nin politikası, yönetim kararlarının arkasını toplamak üzere yüksek teknolojili sanayiye sürekli desteğiyle ve devlet garantili pazarıyla Pentagon sistemine güvenmişti. Bir devlet desteği gerektiğinde, varoluşumuza karşı bir tehdit hemen icat edilebiliyordu: 1950'de Kore Savaşı, Kennedy'nin "füze uçuşumu," Rusların hemen dünyayı ele geçirebilecek olması ve Carter'ın son, Reagan'ın ilk yıllarındaki "zaaf penceresi." Her seferinde aldatmaca gayet açıktı, ancak Sovyet gücü ile despotluğu yeterince gerçekti ve bu yeterli oluyordu. Devletin ekonomiye yoğun müdahalesi, ABD'ye ileri teknoloji alanlarında büyük bir avantaj sağlamıştı.

İdeologlar ve iş dünyasının liderleri, devlet desteğini her zaman için olması gereken yerde tutan Sovyet tehdidinin geçişine ağıtlar yakarken, bunun “ekonominin önemli bir direği” olduğunu kabul ediyorlardı. Boston Federal Reserve Bankası’nın kıdemli ekonomistlerinden biri, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, daralmadan çıkışı askeri harcamaların sağladığını söylüyor, “savunma harcamalarındaki artışın ekonomi açısından bugünkünden daha fazla anlam ifade ettiği bir dönem olmamıştı,” diye ekliyordu. Birçok ekonomist, Bush dönemindeki daralmanın en büyük etkeni olarak, fabrikalara verilen askeri satın alma siparişlerinin azalmasını göstermektedir. Bu siparişler sadece mal ve hizmet çıkışının önemli bir parçasını oluşturmakla kalmıyor, önemli bir çarpan etkisine de yol açıyorlardı: Vergi mükellefleri tarafından sübvansede edildikleri için kârlı olan şirketlerde çalışan, nazaran yüksek maaşlı işçilere yönelik tüketici malları üreten şirketlerde istihdam yaratıyorlardı. American Enterprise Institute’tan muhafazakâr ekonomist Herbert Stein, “Etki, sadece sayılara bakarak görebileceğinizden büyüktür,” diye belirtmişti. *Times* ekonomi muhabiri Louis Uchitelle, “Sovyetler Birliği’nin ani dağılışı, II. Dünya Savaşı sonrasındaki ekonomiyi korumak için kurulan araçların etkinliğini azaltmıştır,” demiş, General Electric gibi “önde gelen askeri şirketlerin,” yüksek teknoloji sanayinin tamamında olduğu gibi sorunlar yaşadığını eklemişti.¹⁷

Eski gerekçeler ortadan kalkmıştı ve artık serbest pazar kapitalizminin erdemlerine selam durarak halkı kandırmak o kadar kolay değildi. Yeni yöntemlere ihtiyaç vardı.

Aynı zamanda, başta biyoteknoloji olmak üzere son teknolojiler başka alanlara kayıyordu. Ekonominin diğer rekabetçi sektörleri gibi, ilaç ve sağlık sektörleri ile tarım sektörü de araştırma, geliştirme ve pazarlama için bugüne kadar her zaman devletin örgütlediği sübvansiyonlardan faydalanmıştı. Bu alanlar artık önümüzdeki yılların planlamasında daha büyük roller oynamaktadır. Savaş sonrasının ilk yıllarında, araştırmalardan elektronik ve bilgisayar firmaları “doğuyordu.” Bugün aynı araştırma kurumlarının çevresinde, oldukça benzer mekanizmalarla biyoteknoloji firmaları türemektedir.

ABD Ulusal Sağlık Kurumu, *Wall Street Journal*'ın "1889'un büyük toprağa hücumundan sonra en büyük mülk yarışı" adını verdiği çabanın içindedir. Bu durumda mülk, "USK bilim insanların, bilinmeyen genlerin parçaları olduklarından emin oldukları binlerce genetik malzeme -DNA- üzerindeki ABD patenti talepleridir." USK'nın açıkladığı üzere amaç, ABD kurumlarının biyoteknoloji sektörüne hâkim olmasını sağlamaktır. Hükümet bu sektörün "2000 yılı itibarıyla yıllık 50 milyar dolar ciro üretmesini" beklemektedir. Bir örnek vermek gerekirse, temel insan kan hücresi için bir patent, California'dan bir şirketin "geniş bir yaşam kurtarıcı teknolojiler yelpazesi için pazarı ele geçirmesini" sağlayabilirdi. *Journal'a* göre, biyoteknoloji sektörü, Yüksek Mahkeme'nin 1980 yılında genetik mühendisliği sonucunda geliştirilmiş, petrol çözen bir mikroorganizma için patent verdiğinde yükselişe geçmişti. Kemik iliği nakli ve gen terapileri gibi tıbbi prosedürler de patentten faydalanabilecekti. Aynısı, mühendislik ürünü hayvanlar ve tohumlar için de geçerliydi.

Burada artık hayatın temelinin kontrolünden bahsetmekteyiz. Karşılaştırdığımızda, elektronik anlaşmaları kenarda kalır.

Kapasitesi olan yabancı devletler buna cevap vermek niyetindedir. Yurt içindeki ve yurt dışındaki bilim dünyası da bu çabalara muhalefetlerini dile getirmişlerdi. Alaycı bir araştırmacı, hükümet-sanay'nin çabalarının ilerlemekte olduğunu ve bir gün ebeveynlerin, çocuk sahibi olmak için telif hakkı ödemek zorunda kalabileceğini belirtmişti. *Science* dergisine göre, Ulusal Bilim Akademisi'ndeki bir toplantı, "ABD ve uluslararası genetik topluluğunun USK'nın eylemlerine hâlâ şiddetle karşı çıktıkları yönünde güçlü bir mesaj" göndermişti. Önde gelen ABD ve Avrupa bilim örgütlerinin temsilcileri, USK'ya devam etme izni verilecekse, bunun uluslararası işbirliğini yok edecek ve ürün geliştirmeye zarar verecek bir izdihama yol açabileceğini savunuyordu." İlk Güney-Kuzey İnsan Genomu Konferansı, "fikri mülkiyet haklarının sekansların kendilerinden ziyade sekansların kullanımına dayanması gerektiğini" söyleyen bir kararı oybirliğiyle geçirmişti ve önde gelen Avrupalı bilim insanları, bazı gen sekanslarının oldukları gibi patentlenme-

lerini engellemek üzere uluslararası bir anlaşma yapılması çağrısında bulunuyordu. (ABD) Endüstriyel Biyoteknoloji Derneği'nin bir temsilcisi, sektörün de çekinceleri bulunduğunu, ancak örgütün "USK'nın başvurular yapmaktan başka seçeneği olmadığını" söylüyordu. USK Yöneticisi Bernardine Healy, USK'nın "kendisinin –ve vergi mükelleflerinin– seçeneklerini korumak üzere" hareket etmeye devam edeceğini söylemişti – bu ikinci tümce, kâr elde edecek olanlar ve kapitalist (zenginler için) refah devletlerinde toplumsal politikanın kendileri için düzenli olarak değiştirildiği kesimler anlamında bir mecazdır.

Sağlık araştırma endüstrisinin gazetesi, Mart 1992'de, Senatör Mark Hatfield'in, genetik-ilişkili organizmaların patentlenmesi konusunda bir moratoryum getirmeyi öneren bir mevzuat tasarısı sunmuştu, ancak "sanayiden büyük tepki görünce, özellikle de Endüstriyel Biyoteknoloji Derneği'nin aralıksız lobi yapma girişimlerinde bir artışa yol açtığı için" geri çektiğini bildirmişti. Yönetim yetkilileri de, Kongre Biyoteknoloji Kurulu gibi bu değişikliğe karşı lobi yapıyordu. Sağlık ve İnsani Hizmetler Bakanı, bir moratoryumun, "patent haklarının, ürün geliştirme için gereken büyük [özel] yatırım için çok önemli olduğu biyoteknoloji alanındaki üstünlüğümüzden vazgeçmemize" yol açacağını öne sürmüştü. Diğer yandan, Ulusal Bilim ve Mühendislik Akademisi'nin yaptığı bir araştırma, 5 milyar dolarlık bir yarı-kamu şirketinin "federal paraları özel sektörün uygulamalı araştırmalarına" kanallize etmesini önermişti: Özel kârlar getirecek kamu-financemanlı araştırmalarla. *The Government Role in Civilian Technology: Building a New Alliance (Devletin Sivil Teknolojideki Rolü: Yeni Bir İttifak Kurmak)* adlı kitap, "ticari biyoteknoloji sanayiini kurmaya destek olan," "sıkı ve uzun vadeli" devlet-sanayi ilişkisinin kapsamını genişletmek için yeni girişimler yapılması çağrısında bulunuyordu. Devlet finansmanlı bir "Sivil Teknoloji Şirketi"nin ABD sanayiine, "ticaret öncesi bölgelerde işbirlikçi Ar-Ge girişimlerini" teşvik ederek teknolojinin ticarileştirilmesine destek olmasını öneriyordu. Girişimler ürün geliştirme aşamasına kadar "işbirlikçi" olacaktı (finansmanı kamu sağlayacaktı). Bu noktada maliyetler kâra dönüşürken, kamu şirketi özel sektöre devredecekti.¹⁸

“Efendilerin kötücül yaklaşımı”nın devlet kapitalizmi toplumlarında doğal bir sonucu vardır: Kamu sübvansiyonu, özel kâr.

Bu raporlar belirdikten birkaç hafta sonra, USK projesinin başkanı, neredeyse tüm ekibiyle beraber istifa ederek özel bir laboratuvar kurmuş, bir grup risk sermayedarından 70 milyon dolar almıştı. Finansman veren kuruluşun yönetim kurulu başkanı, “bir anda insan genomunu çözmek için uluslararası bir yarış olduğunu” ve USK’nın kazanacak finansmana sahip olmadığını fark ettiğini söylemişti: “Birden kendime, ‘Aman Tanrım – eğer bu iş ABD’de somut şekilde halledilmezse, ABD’de biyoteknolojinin sonu olacak,’ demiştim.” ABD ekonomisini korumaya çabalayan ve geliştirilen tüm ürünlerin haklarını ellerinde bulunduracak olan iyi niyetli girişimciler için de üç beş kuruş kâr mümkün görünüyordu. Bilim insanları, “insan genomunun özel yatırımcılar tarafından çözülüp onların mülkiyetinde olabilmesi olasılığına şaşkınlıkla bakıyor,” gen izole etmek için kullanılan tekniğin bilimsel çalışmayı –patentlenmiş genin işlevini keşfetmek– başkalarının eline bıraktığını belirtiyorlardı. Bilim insanları genel olarak bu tür patentlerin uluslararası olarak yasaklanmasına yönelik bir anlaşma çağrısı yapmaktadır. Şimdilik, biyoteknoloji endüstrisinin geleceğini ele geçirme yarışı devam etmektedir.¹⁹

Bu gelişmeler, ABD’nin devam eden GATT müzâkerelerinde, “fikri mülkiyet hakları” (patentler de dahil) konusundaki taleplerine ayrı bir aciliyet vermektedir. *Economist*, “Amerika’nın fikri mülkiyet haklarına ilgisi, hiç de diğerkâmcı değildir,” der. “Filmlerden mikroçiplere, Amerika 1990’da,” birçok diğer gelişmiş ülke zarar eder, Üçüncü Dünya ise oyuna dahil bile olamazken, “fikir ticaretinden 12 milyar dolar fazla değer elde etmişti.” Yeni korumacı önlemler, ABD şirketlerinin sağlık ve tarım sektörlerine hâkim olmasını garanti etmek amacını taşıyordu, böylece insan hayatının temelleri kontrol edilebilecek, ABD ilaç şirketlerine büyük kârlar sağlayacaktı. 1992 tarihli bir araştırmanın ortaya koyduğu üzere, en sık kullanılan 20 reçeteli ilacın fiyatları 1984-1991 arasında enflasyon oranının dört katı artmıştı ve ilaç şirketlerine devasa kârlar sağlamıştı; %10’luk yıllık artışın neredeyse yarısı pazarlama, kâr ve idari harcamalara ayrılmıştı.

New York Times'ın iş dünyası sayfaları, "Temel biyomedikal araştırmalar uzun süredir ABD vergi mükellefleri tarafından sübvansiyon ediliyor," diye yazıyordu, milyarlarca vergi dolarıyla finanse edilen bu "yüksek teknoloji ilaçlar, kökenlerini büyük ölçüde bu yatırımlara ve Hükümet bilim insanlarına borçludur." Ancak kamu sübvansiyonuyla yaratılan ilaçlar, dünya nüfusunun kalanı bir yana, bunları geliştirmenin parasını ödeyenlerin bile erişiminin ötesinde kalıyordu. "Fikri mülkiyet haklarının" korunması, kamu sübvansiyonlu şirketlerin tekel kârlarını korumak üzere tasarlanmıştır, ödeme yapanlar faydalansın diye değil. Güney'in ilaç, tohum ve tüm diğer ihtiyaçları maliyetin çok küçük bir parçası karşılığında üretme hakkı da elinden alınmalıydı.

Benzer gerekçelerle, ABD dünyanın biyolojik türlerini korumayla ilgili bir anlaşmayı da imzalamayı reddetmişti. *Times*'ın haberine göre Çevreden Sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Curtis Bohlen, anlaşmanın "Gelişmekte olan şirketlere biyoteknoloji aktaran Amerikan şirketlerine yeterli patent koruması sunamamakta" olduğunu ve "ABD'nin öncülük ettiği rekabetçi bir alan olan genetik mühendisliği ürünü malzemeleri düzenleme altına almaya çalıştığını" söylemişti.²⁰

ABD Uluslararası Ticaret Komisyonu, eğer "fikri mülkiyet hakları" ABD'nin talepleri doğrultusunda korunursa, Üçüncü Dünya'dan yılda 61 milyar dolar kazanacağını tahmin etmektedir; bunun Güney'e maliyeti, 100-300 milyar dolar civarındadır ve diğer sanayileşmiş ülkeler de dahil edilirse, Güney'den Kuzey'e hizmet sermayesi akışının yarattığı borcu küçültmektedir. Aynı ABD talepleri, fakir çiftçilerin tohum için uluslararası şirketlere telif ödemesini gerektirecek, kendi hasat ettikleri tohumları tekrar kullanma geleneklerinin sonunu getirecektir. Güney'in ihraç ettiği ticari ürünlerin (palmiye yağı, pamuk, kauçuk, vs.) klonlanmış varyeteleri de ticari mülk haline gelecek, artan teliflere tabi olacaktır. Kevin Watkins, "Asıl çıkar sağlayanlar, dünya tohum ticaretinin %70'inden fazlasını elinde bulunduran, bir düzineden az tohum ve ilaç şirketinden oluşan çekirdek grup ve genel olarak tarım endüstrisi olacaktır," der.²¹

ABD gelecekte tek el denetimini sürdürmeyi istese de, koruduğu ilaç şirketleri, yerli kültürlerin birikmiş bilgisini yıllık yaklaşık 100 milyar dolar kâr getiren ürünleri geliştirirken neşe içinde kullanmakta, araştırmacıları binlerce yıl içinde kendi geliştirdikleri ve rafine ettikleri ilaçlara, tohumlara ve diğer ürünlere götüren yerli halklara neredeyse hiçbir şey vermemektedir. Etnobotanist Darrell Posey, “Yerel halklar sayesinde keşfedilen tıbbi bitkilerden türetilen ilaçların yıllık küresel pazar değeri 43 milyar dolardır” diye tahmin etmektedir. “Kökenini geleneksel ilaçlardan alan ilaçların kârının %0,001’inden daha azı araştırmacıları bu ilaçlara götüren yerli halklara gitmektedir.” En azından aynı ölçekte kârın, doğal insektisitlerden, böcek kovuculardan ve bitki genetik malzemelelerinden türemekte olduğuna da inanmaktadır. Uluslararası tohum sektörünün kendisi yıllık 15 milyar dolar civarındadır ve büyük ölçüde “yüzlerce, hatta binlerce yıldır yenilikçi Üçüncü Dünya çiftçileri tarafından geliştirilen, beslenen, iyileştirilen ve geliştirilen” ekin türlerinden elde edilen genetik malzemelere dayanmaktadır.²²

Yalnızca zenginlerin ve güçlülerin bilgisi korunmayı hak eder.

Hindistan’ın Patent Yasaları Çalışma Grubu’nun müdürü, “çelişki ve ikiyüzlülük seviyeleri nefes kesicidir,” demiştir. Zenginler “rekabetçilik çağrısı yapar ancak asıl istedikleri tekeldir. Bu şantajdır. Eskiden güçlülerin işgal ordularıyla yaptıkları şeyi artık ekonomik kurallar aracılığıyla yapmaya çalışıyorlar.” Bombay ilaç şirketinin yöneticisi, Batı’nın “kendi yeni doğmuş sanayilerini koruyup servet yaratmak için dünyayı yağmaladıklarını; bugün ise diğer ülkelere kendilerinin asla yapmadıkları şeyleri yapmalarını vazetmekte” olduğunu eklemiştir. Gelişmiş ülkeler “ürün patentlerine, yalnızca kendi yerel sanayileri ve altyapıları iyice oturduktan sonra izin veriyor. Almanya, ilaç patentlerine yalnızca 1966’da, Japonya 1976’da, İtalya ise 1982’de izin vermiştir.” Yeni ekonomik kuralların etkisi, Hindistan gibi ülkelerin hayat kurtaran ilaçları, zengin ülkelerin devlet teşvikli şirketlerinin istediği fiyatın çok küçük bir parçası karşılığında üretmesini engellemek olacaktır.

Diğer gelişmiş ülkeler gibi, ABD de dayatmaya çalıştığı kurallara uymamıştır. 19. yüzyılda, ABD, yabancıların fikri mülkiyet

hakları konusundaki iddialarını ekonomik gelişimini engelleyeceği gerekçesiyle reddetmişti. Japonya da aynı yolu izlemişti. Bugün, “fıkri mülkiyet hakları” kavramı, tamamen güçlülerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere ince şekilde ayarlanmıştır. Tıpkı “serbest ticaret” örneğinde olduğu gibi, Churchill’in görgüsüz gürültücülükleriyle herkesi rahatsız eden “aç ulusları” da “kendi evlerinde huzur içinde oturan zenginler” tarafından kullanılan yöntemlerden mahrum bırakılmalıydı.²³

Watkins, hükümdarların planlarının Güney’den “gem vurulmamış bir korsanlık eylemi” olarak görüldüğünü söyler. Batılı şirketlerin patentli ve korunmuş ürünlerini yaratmak için kullandıkları genetik malzemeler Üçüncü Dünya’nın sayısız nesil boyunca ıslah edilmiş, ayarlanmış ve tanımlanmış ürünlerinden ve yabani bitkilerinden türetilmişti. Tohum ve ilaç şirketleri böylece “geçmişteki ve günümüzdeki Üçüncü Dünya çiftçilerinin tek tek türleri seçmekte ve geliştirmekteki dehası karşılıksız kalırken, tek el kârları elde etmektedir.” Bir bütün olarak Yeni Dünya Düzeni, Mısır’ın önde gelen gazetesi tarafından, Bush yönetiminin her zamanki gibi yerel siyasi amaçlar doğrultusunda Kaddafi ile çatışma hazırlıkları yapmasına atıfla, “yasallaştırılmış uluslararası korsanlık” olarak tanımlanmıştı. Terminoloji oldukça yerindedir.²⁴

Güney üzerinde kurulan, yerel ihtiyaca yönelik üretim yerine uluslarötesi şirketlerin çıkarları doğrultusunda ekolojik olarak sürdürülemez tarımsal ihracata yönelme baskıları, yerli tarımı ve bilgileri ortadan kaldırmak üzereyken gem vurulmamış korsanlık daha acilietli hale gelmiştir. Bunun bir sonucu, dünyanın biyolojik kaynaklarının –özellikle de Güney’de– kaybolmakta olması, insan ve bitki hastalığı risklerini oldukça ciddi seviyelere getirmektedir. Biyoteknoloji bu duruma olabileceği kadar çare olduğunda, kurumların daha fazla koruma talepleri uygulanırsa, bunun etkisi yine gücün ve servetin dünya hükümdarlarına aktarılması olacaktır. 501. Yılın yeni imparatorluk çağında gücün dağılımı ve karar verme mekanizmasının kamu etkisinden yalıtılmışlığı göz önüne alındığında, bunun böyle olması neredeyse kesindir.

İnsan Hakları: Pragmatik Kriter

1. Gerçeklik ve Kötüye Kullanımı

Kendimizi adadığımız yüksek ilkeler arasında Demokrasi ve Pazarın yanı sıra önde gelenlerden biri de İnsan Haklarıdır; bu ilke, “dış politikamızın Ruhu” olmuştur. Şanslıyız ki bu tam da, gizlemesi çok zor hale gelen canavarca suçların halk tepkisine maruz kalmaya başladığı anda belirivermiştir.

Elbette, insanlık davasına hizmetlerimizin kusursuz olmadığı kabul ediliyordu. Basındaki düşünürler, üst düzey yetkililerden alıntıyla “idealizmin dış politikamızın neredeyse tamamını yönlendirmesini sağlayarak,” çok ileri gittiğimiz yönünde uyarılar yapmaktadır. Bu asalet, Yargıç Marshall’ın bizi uyardığı “ateşli vahşilerle” ilişkilerimizde bizi dezavantajlı duruma sokmaktadır. Bu problem, Avrupa’da tüm “karşılaşmalar” tarihi boyunca sorun yaratmıştı. Kennedy’nin danışmanlarından Maxwell Taylor’ın yazdığı gibi, Kore Savaşı “yumuşak, insancıl Batı’nın [Asya’nın ‘acımasız’ liderleri gibi] bu tür insanlarla nasıl rekabet edebileceği konusunda ciddi sorular” ortaya çıkartmıştı. Taylor’ın “Batı’nın Asya’daki geleceğiyle ilgili huzursuz düşünceleri,” olaylar kontrolden çıkarken, Vietnam Savaşı’nın önde gelen liberal eleştirmenleri tarafından da dile getirilmişti. “Asyalı yoksullar,” “zayıfların stratejisini” kullanıyor, bizi kendi “stratejik mantığımızı sonuna kadar götürmemize, yani soykırıma davetiye çıkarıyorlardı,” ancak biz “kendi değer sistemimizle çelişerek... kendimizi yok etmek” istemiyoruz. Yumuşak

insancılar olarak, “soykırımın taşınamayacak ağırlıkta bir yük” olduğunu düşünüyoruz (William Pfaff, Townsend Hoopes). Stratejik analist Albert Wohlsetter, “Vietnamlıların kendi halklarına dayatılan maliyetleri taşıma becerilerinin, bizim bunları dayatma becerimizden fazla olduğunu” açıklıyordu. Biz bu zalim dünya için fazla asildik.

Karşısında kaldığımız ikilem, en derin düşünürleri harekete geçirmişti. Hegel, Afrika “zencilerinin insanlığa karşı tiksintilerinden” bahsetmişti. Onlar “Avrupalılar ile savaşırken binlerle vurularak öldürölmelerine izin veriyorlardı. Hayatın yalnızca, hedef olarak değerli bir şey varsa anlamı vardı,” bu “basit şeylerin” anlayamayacağı bir düşünceydi. Yüksek değerleri anlayamayan vahşiler, adalet ve erdem arayışımızda bizi zorlamaktadır.

Haklıların yükü, taşıması kolay bir yük değildir.

Güvenle ilan edilen bu tezleri sınamanın yolları vardır. Dolayısıyla, ABD yardımı ile insan hakları iklimi arasındaki ilişkiyi inceleyebiliriz. Latin Amerika’nın önde gelen insan hakları akademisyeni Lars Schoultz bunu gerçekleştirmişti ve ABD yardımının “orantısız şekilde, vatandaşlarına işkence eden Latin Amerika hükümetlerine... yarıkürenin temel insan hakları ihlali konusunda nazaran en kötü bölgelerine... aktığı” sonucuna varmıştı. Akan yardımın içinde askeri yardım da vardır ve bu yardımın miktarı ihtiyaca denk değildir; üstelik bu yardımlar, insan hakları konularına biraz da olsa ilgi gösterildiği Carter dönemi boyunca devam etmiştir. Edward Herman’ın daha kapsamlı araştırması, aynı ilişkiyi tüm dünya çapında bulmuştur. Herman, bizi bunun sebeplerine yönlendiren bir çalışma daha yapmıştı. Yardım, yatırım iklimindeki iyileşmelerle yakından ilişkiliydi, bu sonuca ise rahipleri ve sendika liderlerini öldürerek, örgütlenmeye çalışan köylüleri katlederek, bağımsız basını havaya uçurarak vs. kolayca ulaşılıbiliyordu. Dolayısıyla, yardım ile korkunç insan hakları ihlalleri arasındaki ikinci ilişkiyi bulmuş oluyoruz. Bu çalışmalar, Reagan yıllarından önce, bu sorular henüz hiç sorulmamışken yapılmıştı.

Bir diğer yaklaşım, zulmün kaynağı ile bunlara verilen tepkileri araştırmak olabilir. Bu konuda çok kapsamlı çalışmalar vardır ve

bunların da sonuçları keskin ve tutarlıdır: Resmi düşmanların zulümleri büyük üzüntü ve kınama, çok miktarda haber ve genellikle bunları olduklarından daha kötü yansıtmak için utanmazca yalan söyleme gibi tepkilere yol açarken, sorumluluk bize ne kadar yakınsa muamele her anlamda bunun zıttıdır. (Yerel çıkarlarla ilgisi olmayan zulümler genel olarak yok sayılır). Benzer bir araştırma olmaksızın, bu durumun Stalin Rusyası ve Nazi Almanyası için geçerli olduğunu da biliyoruz. Bulguların önemi, her taraftaki komisarların örtbas etmeye çalıştığı, temel ahlâki zeminde, ihlallerin yalnızca bunlarla ilgili bir şey yapabileceğimiz ölçüde (öncelikle bizimkiler, sonra da bize bağımlı olanların) ilgimizi çektiği gerçeği dolayısıyla daha da artmaktadır.

Politika ile Kennan'ın, güç ve servet söz konusu olduğunda "insan hakları gibi gerçek dışı hedefler" ile uğraşamayacağımız yönündeki önerisi hakkındaki örtüşmeyi inceleyen birçok çalışma vardır.²

Olguların hiçbirinin Yüce Gerçekler üzerinde en ufak etkisi yoktur. Ancak bu da mantıklıdır. Demokrasi ve Pazar için olduğu gibi, olgusal kayıtlar yalnızca Hegel'in "negatif, değersiz varoluşu" ile ilgilenir, "Tanrı'nın planı" ve "ilahi İdea'nın saf ışığı" ile değil. Bu konu kimi zaman, gerçekçi ekolün kurucusu olan Hans Morgenthau başta olmak üzere, güncel araştırmacılar tarafından da dile getirilmiştir; Morgenthau, olgusal kayıtları kanıt göstermenin "gerçeğin kötüye kullanımını, gerçeğin kendisiyle karıştırmak" olduğunu söylemişti. Gerçekliğin kendisi, ulusun "aşkın hedefleriydi," ki bunlar gerçekten de asilceydi; gerçekliğin kötüye kullanımı, önemli olmayan olgusal kayıtlardı.³

Kayıtlar, eğer korkunç zulümleri desteklemeye ve bunların iyi bir dava uğruna yapıldığı düşünüldüğünde nasıl hoş karşılandıklarını ortaya koymamaya devam ederse (500 yıllık fetih tarihinde yaptığı gibi) yanlış yönlendirici olacaktır. ABD'nin son onyıl da Orta Amerika'da gerçekleştirdiği zulümlere gösterilen tepkiler, oldukça iyi araştırılmış bir örnektir. Geleneksel kültürün bu temel direğinin ne kadar sağlam olduğunu göstermek için, ABD'nin küresel yönetim çağında Avrupa koloniciliğinin Asya'daki ilk karakolu olan Hollanda Doğu Hint Diyarları'nı ele alabiliriz.

2. Çapayı Sağlamlaştırmak

Kennan, 1948’de “Endonezya sorunu, Kremlin ile mücadelemizin şu anki en kritik sorunudur,” diye yazmıştı. “Endonezya, Hokkaido’dan Sumatra’ya uzanan ve komünizm karşısında siyasi-ekonomik bir güç olarak geliştirmemiz gereken adalar zincirinin çapasıdır” ve olası askeri harekâtlar için bir “üs bölgesidir.” Komünist bir Endonezya’nın, Güney Asya üzerinden “batıya doğru yayılacak bir enfeksiyon” olacağı uyarısında bulunmuştu. Zengin kaynaklarıyla Endonezya, aynı zamanda ABD’nin artık kendi sistemine dahil olan Japonya için yeniden yaratmaya niyetlendiği “Güney’e uzanan İmparatorluğun” da önemli bir parçası olacaktı.

Standart mantık doğrultusunda, Endonezya’da “ultra milliyetçilik,” Güneydoğu Asya’nın merkezi sanayi güçleri için bir hizmet bölgesi olarak “asli görevini yerine getirmesini” engelleyecekti. Dolayısıyla ABD, eski Hollandalı hükümdarları bağımsızlık vermeye teşvik ediyordu ancak bu Hollanda denetiminde bir bağımsızlık olmalıydı; bu sonuç, Leffler’in gördüğüne göre, “Batı Avrupa’nın ekonomik ıslahı ve Amerika’nın stratejik iyiliği için,” ayrıca Japonya’nın yeniden inşası için de çok önemliydi. ABD dış politikasının motoru olan bağımsız ulusalcılığa yönelik ilkesel düşmanlık, bu durumda ayrı bir önem kazanmıştır.⁴

Hollanda’dan bağımsızlaşmasının ardından Endonezya, milliyetçi lider Sukarno’nun yönetimine girmişti. Başlangıçta ABD bu düzenlemeyi hoş görmeye gönüllüydü, özellikle de Sukarno ve ordu 1948 yılında Madiun bölgesinde Endonezya Komünist Partisi’nin [PKI] desteklediği bir toprak reformu hareketini bastırmış, parti liderliğini ortadan kaldırmış ve 36.000 kişiyi tutuklamıştı. Ancak Sukarno’nun ulusalcılık ve tarafsızlık yönündeki kararları, kısa süre sonra kabul edilemez hale gelmişti.

Endonezya’daki iki büyük güç odağı ordu ve kitle tabanlı tek siyasi güç olan PKI’ydı. İç politika, Sukarno’nun bu iki gücü dengelemesinden oluşuyordu. Batılıların amaçları büyük ölçüde ordununkilerle örtüşüyordu, dolayısıyla ordu “ılımlılar” sıfatını hak ediyordu. Bu amaçlara ulaşmak için, Amerika karşıtı aşırı unsurla-

rın bir şekilde alt edilmesi gerekiyordu. Diğer yöntemler başarısız olunca, son çare kitlesel imha kalmıştı.

1950'lerin başında, CIA sağ kanat partileri gizlice desteklemeye çalışmış, 1957-1958'de ise ABD Sukarno'ya karşı bir siyasi ayaklanmayı ve olası suikast girişimlerini desteklemiş ve bunlara katılmıştı. Ayaklanmalar bastırıldıktan sonra, ABD ekonomik desteğin kesilmesinin yanı sıra bir askeri destek ve eğitim programına dönmüştü – klasik bir darbe öncesi planlama örüntüsü olup birkaç yıl sonra Şili'de de uygulanmış, İran'da da Humeyni iktidara geldikten kısa süre sonra İsrail üzerinden silah göndererek denenmiştir – İran-kontra olayının birçok kritik unsuru daha sonraki örtbas operasyonunda tarihten silinmiştir.⁵ Üniversiteler ve kurumlar da desteklerini esirgemiyordu.

Princeton Üniversitesi'nin 1962 yılında yayınladığı bir RAND araştırmasında, ABD siyasi kararlarıyla RAND ve CIA üzerinden yakından ilişkili olan Guy Pauker, Endonezya ordusundaki irtibatlarına ülkeleri için "tam sorumluluk" almalarını, "bir görevi yerine getirmelerini" ve "saldırıp evlerini temizlemelerini" önermişti. 1963 yılında o zamanlar Pennsylvania Üniversitesi'nin CIA finansmanlı bir araştırma enstitüsünde bulunan eski CIA personel sorumlusu William Kintner, "PKI yasal varlığını sürdürmeyi başarır ve Sovyet etkisi büyümeye devam ederse, Endonezya'nın halk tabanlı, yasal olarak seçilmiş bir komünist hükümete sahip ilk Güneydoğu Asya ülkesi haline gelmesi olasıdır... Ancak, Batı'nın da yardımıyla özgür Asyalı siyasi liderler –ordu ile birlikte– sadece ayakta kalıp idare etmemeli, yenilenip ilerlerken düşmanın siyasi ve gerilla ordularını tasfiye etmelidir," demişti. Halk tabanlı siyasi güçlerin tasfiye olasılıklarından ise emin olunamıyordu. RAND'ın 1964 tarihli bir notunda, Pauker'ın açıkladığı endişelere göre ABD'nin desteklediği grupların "olasılıkla Nazilerin Komünist Parti'yi Almanya'da bastırmalarını mümkün kılan acımasızlıktan yoksun olacaktır... [Bu sağ kanat ve askeri unsurlar] Nazilerden sadece sayı ve kitle desteği olarak değil, birlik, disiplin ve liderlik açısından da daha zayıftır."

Pauker'ın kötümserliğinin boşuna olduğu ortaya çıkmıştır. 30 Eylül 1965'teki sözde bir komünist darbe girişiminde altı Endonez-

yalı generalin öldürülmesinin ardından, Amerika yanlısı General Suharto görevi devralmış ve büyük çoğunluğu topraksız köylüler olmak üzere yüz binlerce insanın katledildiği bir toplu kıyıma girişmiştir. 1969 yılında konuyla ilgili yazan Paukner, generallerin öldürülmesinin “bir yıl önce mümkün olmadığını düşündüğüm ve komünist kadroların büyük kısmının ölümüne yol açan bir acımasızlık yarattığını” söylemişti.

Katliamın boyutları bilinmemektedir. CIA 250.000 kişinin öldürüldüğünü tahmin etmektedir. Endonezya devlet güvenlik sistemi daha sonra toplamı yarım milyondan fazla olarak vermiştir; Uluslararası Af Örgütü ise “bir milyondan çok daha fazla” demişti. Sayılar ne olursa olsun, korkunç bir kasaplık yaşandığından kimse- nin şüphesi yoktur. Resmi rakamlara göre, yedi yüz elli bin kişi tutuklanmış, birçokları yıllarca duruşmaya çıkmadan sefil koşullarda tutulmuştu. Başkan Sukarno devrilmiş, ordu ise rakipsiz kalmıştı. Bu esnada ülke Batı sömürüsüne açılmıştı ve bu durumun önündeki tek engel hükümdarların hırslarıydı.

ABD’nin bu olaylardaki rolü net değildir, bunun sebeplerinden biri belgesel kayıtlarda eksiklikler olmasıdır. Gabriel Korko, “ABD’nin 30 Eylül 1965 öncesindeki, karmaşık arka plan ve entrikalarla, büyükelçiliğin ve CIA’nın rolleri ile ilgili belgeleri halkın gözlerinden gizlenmiştir,” der. “Haziran-Temmuz 1965 öncesinde ve sonrasında mevcut malzemenin ayrıntı seviyesi göz önüne alındığında, yapabileceğimiz tek çıkarım bu evrakın ortaya çıkarılmasının ABD hükümetini utandıracağıdır.” Eski CIA yetkilisi Ralph McGehee, kurumun PKI’nın yıkımını kışkırtmaktaki rolü ile ilgili ve katliamı “CIA [silinmiş bir kelime] operasyonu’na” atfeden son derece gizli bir CIA raporunu yakından bildiğini söyler. Silme CIA sansürü tarafından dayatılmıştır. Olayları yeniden inşa etmek için en dikkatli çabayı sarf eden Peter Dale Scott, silinen kelimenin “aldatma” olduğunu, CIA’nın, McGehee’nin sansürsüz sözleriyle bu ve benzeri katliam operasyonları için (Şili’den de bahsederek) “uygun koşullar yaratan” propagandasına atıfta bulunduğunu öne sürer. McGehee özellikle CIA’nın PKI’ya yönelik şiddetin tabanını oluşturan zulüm uydurmasına atıfta bulunmuştur.⁶

Washington'ın katliamdan haberdar olduğundan ve bunu onayladığından şüphe yoktur. Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Büyükelçi Marshall Green'e 29 Ekim'de teleks çekip "PKI karşısındaki kampanyanın" devam etmesi gerektiğini ve bunu düzenleyen ordunun "Endonezya'da düzen yaratabilecek tek güç" olduğunu, ABD'nin desteğiyle "PKI'ya karşı girişilecek büyük bir askeri sefer" ile bunu korumaya devam etmesi gerektiğini söylüyordu. ABD orduya destek vermek için hızla hareket etmişti ancak ayrıntılar halka açılmamıştı. Jakarta Büyükelçiliği'nden 30 Ekim ve 4 Kasım'da gelen teleksler, Endonezya ordusuna iletişim ekipmanı teslimatlarının hızlandığını ve ABD uçaklarının satışına onay verildiğini belirtir, bu esnada Büyükelçi Yardımcısı, "Büyükelçiliğin ve ABD hükümetinin genel olarak ordunun yaptıklarına sempati ve hayranlık beslediğini" belirtmişti.⁷

Açıklık adına, birkaç konuyu birbirinden ayırmalıyız. Bir tarafta, tarihsel olgu soruları vardır: Endonezya ve Washington'da 1965-1966'da neler oldu? Ayrıca kültürel tarih soruları da vardır: ABD hükümeti ve yurt içindeki yan sektörler, gerçek olarak kabul ettikleri haberlere nasıl tepki verdiler? Siyasi tarih muğlaktır. Ancak kültürel tarih konusunda, halka açık kayıtlar yeterince kanıt sunmaktadır. Kültürel tarih, etkiler açısından uzun vadede çok daha öğreticidir. Geleceğe dair dersleri tepkilerden çıkartırız.

Washington'ın "ordunun yaptığı şeye" yönelik sempatisi hakkında ciddi bir tartışma yoktu. Bu anlamda H.W. Brands'ın bir analizi son derece ilgi çekici olacaktır.⁸ Olayların kendilerine dair dikkatli araştırmalar arasında, kendisinininki ABD'nin rolüyle ilgili olarak en şüpheli yaklaşanıdır. Bu rolü temel olarak "kafası karışmış bir gözlemci" olarak kabul etmektedir, "son derece tehlikeli bir durumu daha iyi hale getirme becerisi çok düşüktür." Ancak kıyım devam ederken, Washington'ın "daha iyiye gidiş" hakkındaki heyecanı hakkında şüpheye yer bırakmaz.

Brands'm olayları yeniden inşasına göre, 1964 başlarında ABD "ordunun PKI'ya karşı harekete geçmesini teşvik etmek üzere sessiz çabalarda bulunuyordu," beklenen çatışma gerçekleştiğinde "ordunun Washington'da dostları olduğunu [bilmesini]" sağlıyordu. Dı-

şişleri Bakanı Dean Rusk'ın sözleriyle süregelen sivil eylemlerin ve askeri eğitim programlarının amacı, "PKI ile devam eden ve gelecekteki ihtilaflara karşı Endonezya'daki komünist karşıtı unsurları güçlendirmek" idi. ABD Büyükelçisi Howard Jones'un "ülkedeki en güçlü insan" olarak gördüğü Genelkurmay Başkanı Nasution, Mart 1964'te Jones'a "Madiun, ordunun bugünkü baskınlarının yanında yumuşak kalacak" diyordu, 1948'deki kanlı bastırmaya atıfla.

1965 boyunca, Washington'daki ana soru, ordunun PKI'ya karşı ayaklanmasının nasıl sağlanacağıydı. ABD elçisi Ellsworth Bunker, Washington'ın gizli durması, böylece generallerin "yeni kolonicilerin ve emperyalistlerin savunucusu olarak saldırılma riski yaşamamaları" gerektiğini düşünüyordu. Dışişleri Bakanlığı da hemfikirdi. Gelecek olasılıkları hâlâ belirsizdi ve Eylül 1965 biterken Brands, "Amerikalı yetkililer yakın gelecekte pek iyi haber beklemiyor," diye belirtiyordu.

Brands'e göre 30 Eylül'de ordu liderlerine karşı yapılan saldırı Washington için sürpriz olmuştu ve CIA'in bu konuda bir bilgisi yoktu. Jones'un yerine geçen Büyükelçi Green, Washington'a PKI için herhangi bir rol bulamadığını, ancak resmi öykünün o zaman da şu anki öykü olduğunu söylemişti: "Komünist darbe girişimi."

"İyi haberlerin" gelmesi uzun sürmemişti. Brands, "Amerikalı yetkililer kısa sürede Endonezya'da şartların kökten değişmekte olduğunu, üstelik de kendi açılarından iyi yönde değişmekte olduğunu fark etmişlerdi," diye devam ediyordu. "Kırsal kesimden PKI'nın tasfiye edilmekte olduğuna dair bilgiler geldikçe, Jakarta'daki ve Washington'daki Amerikalı yetkililerin en büyük endişesi, ordunun bu fırsatı değerlendimeyi başaramamasıydı," ve ordu da tereddüt eder gibi görüldüğünde, Washington, "subayları devam etmeye teşvik etmenin" yollarını aramıştı. Green, PKI'nın herhangi bir rolünden haberdar olmasa da "PKI'nın suçluluğu, ihaneti ve zalimliğinin öyküsünü" gizlice yaymayı tavsiye etmişti. McGehee'nin dahili CIA kaydındaki anlatısına göre, bu çabalar başarılı şekilde gerçekleştirilmişti. Yönetimin önde gelen kuğusu (ılımlı anlamında -ç.n.) George Ball, ABD'nin arka planda kalmasını önermiştir zira "generaller kendi başlarına yeterince iyi iş çıkartmaktaydı"

(Brands'ın alıntısı) ve askeri destek ile eğitim programlarının "ordu liderlerinin zihnine yardıma ihtiyaçları olması halinde ABD'nin arkalarında olduğu bilgisini" çoktan yerleştirmiş olmalıydı. Ball, Jakarta büyükelçiliğine, "yardım etmek ya da kararlılıklarını güçlendirmek amacı taşıyan iyi niyetli çabalarımızın, Sukarno'nun ve [siyasi ortağı] Subandrio'nun işine yarayabileceği gerekçesiyle azami dikkat" gösterme talimatı vermişti. Dean Rusk, "ordunun PKI'ya karşı işi sonuna kadar götürme kararlılığı herhangi bir şekilde ABD'ye bağlı ya da nüfuzuna tabi ise, ABD'nin harekete geçmesi fırsatını kaçırmak istemeyiz," diye eklemişti.

Brands, ABD'nin gizli desteğinin "PKI'nın tasfiyesini kolaylaştırmış olabileceğini," ancak "katkısının, kendisi olmasa daha yavaş gerçekleşecek bir olayı hızlandırmaktan öteye gitmediğini" söyleyerek sonlandırmıştı. "Amerika'nın bu gelişmelerdeki rolü her ne idiyse," diye devam eder, "yönetim genel eğilimi cesaret verici bulmuştu. Aralık ortasında, Ball, tatmin olmuş şekilde ordunun PKI'yı yok etme seferinin 'oldukça hızlı ve düzgün ilerlediğini' bildirmişti. Aynı zamanlarda, Green Jakarta'dan teleks çekiyordu. 'Komünistlerin itlafı aynı hızla devam ediyor.'" Şubat 1966 başlarında, Başkan Johnson, 100.000 kadar kişinin katledildiğini öğrenmişti. Kısa süre önce CIA, Sukarno'nun işinin bittiğini ve "ordunun PKI'yı neredeyse tamamen yok ettiğini" bildirmişti.

Yine de, diye devam eder Brands, "iyi haberlere rağmen, yönetim kendisini halk önünde Suharto'ya adamaktan çekinmişti," sonucun ne olacağından hâlâ emin değildi. Ancak şüpheler kısa süre sonra ortadan kalkmıştı. Johnson'ın yeni Ulusal Güvenlik Danışmanı Walt Rostow, "Suharto'nun 'Yeni Düzen'ini cesaret verici bulmuştu." ABD desteği açıkça akmaya başlamıştı ve Washington'da yetkililer büyük başarı için övgüleri almaya başlamıştı.

Bu şüphecî görüşe göre, "ABD Sukarno'yu devirmemiştir ve PKI'nın tasfiyesi sırasındaki yüz binlerce ölümle ilişkisi yoktu," ancak orduyu Endonezya'daki tek kitlesel halk örgütünü tasfiye etmek konusunda teşvik etmişti, daha fazla dahil olmaktan çekinmişti çünkü bu çabaların üretkenlik karşısı olacağından korkuyordu, katliam tırmanırken "iyi haberleri" heyecanla karşılamış ve ılımlı-

lar zafere ulaşırken kan gölünden yükselen “Yeni Düzen”i hevesle desteklemeye başlamıştı.

3. Kutlama

Halk önündeki Batı tepkisi rahatlama ve gururdu. Dışişleri Müsteşar Yardımcısı Alexis Johnson, “Büyük Endonezya ülkesinde komünist dalganın geri çekilişini,” “olasılıkla Asya’nın bu onyılda belki de en tarihi dönüm noktası olarak Vietnam Savaşı’yla beraber anılacak bir olay” olarak yorumluyordu (Ekim 1966). Bir Senato Komitesi önüne çıkan Savunma Bakanı Robert McNamara’ya ABD’nin darbe öncesi dönemdeki askeri desteğinin “kâr getirip getirmediği” sorulmuştu. Getirdiğini, bu yüzden de gerekçeli olduğunu kabul etmişti – buradaki en büyük kâr devasa bir ceset yığınıydı. Mart 1967’de Başkan Johnson ile kişisel yazışmasında McNamara daha da ileri giderek, ABD’nin Endonezya ordusuna askeri desteğinin “fırsat doğduğunda PKI’ya karşı harekete geçmeyi kolaylaştırdığını” söylemişti. Özellikle önemli olanın, Endonezya askeri personelinin üniversitelerde eğitilmek üzere ABD’ye getirme programı olduğunu, askerlerin burada çok iyi kullandıkları dersleri öğrendiklerini söylemişti. McNamara’ya göre bunlar “yeni Endonezya siyasi seçkinlerinin (ordu) makul yönelimini belirlemekte önemli etkenlerdi.” Bir kongre raporu da, eğitimin ve askeri subaylarla sürekli iletişimin de “çok kârlı” olduğunu belirtmişti. Aynı mantık, benzer sonuçlarla, uzun süredir Latin Amerika’da standart haline gelmişti.⁹

Geniş bir yelpazede yorumcular bu güzel gelişmeleri, Amerika’nın komünist karşıtı davaya adanmış, generallerin Sukarno’nun dostu Çin hakkında pek endişelenmeden hareket edebilecekleri bir “kalkan” olduğuna dair işaretleri veren ABD’nin Vietnam müdahalesinin teşvik ettiğini söylüyordu. Freedom House’ın Kasım 1996 tarihli, “145 seçkin Amerikalı” tarafından imzalanan beyanı, ABD’nin Vietnam’daki savaşını “Endonezya’nın komünizme doğru kayışının keskin geri dönüşü için [kullanılan yöntemlerle ilgili bir sıkıntısı olmayan] bir kalkan” sağlamış olduğundan

mazur görülmesi gerektiğini belirtiyordu. Kasım 1966'da ABD birliklerine konuşan Başkan Johnson, Hindîçin'deki girişimlerinin "Endonezya'da bugün, dün sahip olmadıkları bir özgürlüğün keyfini çıkartan 100 milyon kişi olmasının sebebi" olduğunu söylemişti. Bu tepkiler, ABD'nin Hindîçin'deki savaşının mantığını yansıtır.¹⁰

Genel şüphecilikle aynı doğrultuda, Brands bu iddiaların abartılı olduğuna inanmaktadır. McNamara'nın "generalin iktidara yükselişi için sorumluluğu atfetme çabalarının," Başkan Johnson'ın "Suharto rejimi için heyecanına" verilmiş bir tepki olduğunu düşünüyordu. ABD'nin Endonezya ordusuna verdiği teminatların "elbette Suharto'nun kendi olanaklarını değerlendirmesinde *bazı* etkileri olmuştur," ancak çok da değil, çünkü bunlar "ABD'nin sağcılar solculara tercih ettiği gibi gayet açık bir olguyu tekrarlamıştı" – bu sağcılar arasında devasa katliamlar yapıp terörist bir "Yeni Düzen" kuranlar da vardı. Vitenam savaşına gelince, CIA müdürü Helms'in 1966'da Walt Rostow'a yazdığı üzere, CIA "ABD'nin Vietnam'daki kararlılık gösterisinin Endonezya krizini doğrudan ve önemli şekilde etkilemiş olduğundan" şüphe ediyordu. Brands'ın belirttiği gibi, Johnson yönetimi Endonezya'nın "ABD'nin o zamanlar Güney Vietnam'ı kurtarmaya çabaladığı kadarı" yaşayacağından endişeleniyordu. Şanslıydık ki, Endonezya kendisini kurtarmıştı.

Kongre'de katliam kınanmamış, herhangi bir büyük ABD yardım kurumu yardım önermemişti. Dünya Bankası Endonezya'yı sevilenler listesine geri almış, kısa süre içinde üçüncü en büyük kredi alanı haline getirmişti. Batı hükümetleri ve şirketleri de bunun ardından gelmişti.

Yakında olanlar, köylü katliamı hakkında daha fazla ders çıkartmış olabilirdi. Elçi Green, Dışişleri Bakanlığı'na geçmiş, burada diğer başarılarının yanı sıra Kamboçya kırsalının bombardımanını yönetmiştir. Bombardıman 1973'te tarihte daha önce görülmemiş seviyelere çıkartılıp on binlerce köylüyü katlederken, Green Kongre önünde, barış istediğimiz için katliamın sürmesi gerektiğini savunmuştu: "Hanoi'deki bu tiplerle" deneyimlerimizden, yalnızca Kamboçya köylülerinin kanlarından oluşan bir nehrin onları müzakere masasına oturtabileceğini biliyorduk. Atıfta bulunulan "de-

neyim,” Hanoi’deki bu tipleri Nixon yönetimi ile Ekim’de varılan, ancak Washington’ın reddettiği anlaşmaları değiştirmeye zorlamak amacıyla Hanoi’nin 1972 Noel’inde bombalanmasıydı. Daha sonra, çok maliyetli olduğu için ABD bombardımandan vazgeçmiş, anlaşmalar yeniden yürürlüğe girmişti. Olaylar ve etkileyici sonraları, Özgür Basın tarafından gizlenmişti, Green, katliamın devam edebilmesi için üretilen bu devasa yalanların gün yüzü görmeyeceğinden emin olabilirdi.¹¹

Endonezya’ya dönersek, medya keyifli, hatta çok mutluydu. Ordu iktidarı ele almak için harekete geçerken, *Times* muhabiri Max Frankel Johnson yönetimi yetkililerinin Endonezya’daki “dramatik yeni fırsat” hakkındaki neşelerini tasvir ediyordu. “Ordu gücünü göstermişti,” artık “Endonezya artık içeriden barışçıl bir darbeye doğru kaçınılmaz kayışından kurtarılmış gibi görünüyordu” – dahili politika ABD kontrolünde olmadığından, korkunç bir felaket. ABD yetkilileri “ordunun komünistleri etkin bir siyasi güç olarak yıpratacağına, belki de ortadan kaldıracağına inanıyordu,” bu da “Endonezya toplumunun tüm katmanlarından komünizm etkisinin silinmesine” yol açacaktı. Dolayısıyla artık, “iki hafta önce ümitsizliğin olduğu yerde, ümit vardı.”¹²

Herkes ülkenin popüler siyasi güçlerinden birini yok etme fırsatı konusunda bu kadar hevesli değildi. Japonya’nın önde gelen gazetesi *Ashai Shimbun*, dikkatli olmayı tavsiye ediyordu: “Komünist etkinin Endonezya halkında çok derine kök saldığı göz önüne alındığında, bunlara karşı katı bir bastırma hareketi düzenlenirse, zaten karışık olan ulusal durum daha kötüye gidebilirdi.”¹³ Ancak bu tür gerçekçi düşünceler nadirdi.

1966 ortalarında, sonuçlar bilinir hale geldikten çok sonra, *U.S. News & World Report*, “Endonezya: ‘ESKİDEN ÜMİDİN OLMADIĞI YERDE... ARTIK ÜMİT VAR’” başlıklı bir haber yayınlamıştı. Dergi, “Endonezyalılar günümüzde artık özgürce, kınanmaktan ya da hapsedilmekten korkmadan konuşabiliyor ve tartışabiliyor,” diye yazmıştı dergi, yüz binlerce insanın hapiste olduğu ve kanların hâlâ aktığı totaliter bir terör devletinin doğumunu anlatırken. Kapak haberinde, *Time* dergisi “Batı’nın Asya’dan yıllardır aldığı en

iyi haber”i “Gülümseyen İntikam” başlığıyla anlatıyor, “neredeyse hiç fark edilmeden 400.000 yaşama mal olan kan banyosuna” 5 sayfa metin 6 da resim ayırıyordu. *Time* neşeyle, yeni ordu rejiminin, “sessizce kararlı” lideri Suharto’nun “neredeyse masum yüzüyle” söylediği üzere “titizlikle anayasal” olduğunu duyuruyordu. 3 milyon üyeli PKI’nın “olası tek rakibi” olan ordu tarafından ortadan kaldırılması ve “gerçek bir halk kahramanı” olan Sukarno’nun iktidardan alınması, aslında bir demokrasi zaferiydi.¹⁴

New York Times’ın önde gelen siyasi düşünürü James Reston, “Asya’da Bir Işık Parıltısı” başlığıyla katkıda bulunmuştu. Dışişleri Bakanlığı’nın her zamanki kanalı Reston, Amerikalılar için Vietnam’daki kötü haberlerin “Asya’daki daha ümit verici gelişmeleri” gölgede bırakmaması gerektiğini söylüyordu, “bunlar arasında en önemlisi Endonezya’nın Sukarno iktidarındaki Çin yanlısı politikalarının, General Suharto iktidarında cesurca komünist karşıtı bir hale vahşice de olsa glmesi” vardı:

Washington dünyanın altıncı en kalabalık ve en zengin ülkelerinden birindeki bu değişiklik için sorumluluk almamakta dikkatliydi ancak bu Washington’ın bundan hiç faydalanmadığı anlamına gelmez. Bu ülkedeki komünist karşıtı güçler ile Washington’daki en az bir üst düzey yetkili arasında, Endonezya’daki katliam öncesinde ve sırasında, genellikle fark edildiğinden çok daha fazla şey olup bitiyordu. General Suharto’nun güçleri kimi zaman gıda ve cephane kıtlığına düşüyor, buradan çeşitli üçüncü ülkeler aracılığıyla yardım alıyordu ve Amerika’nın Vietnam’daki güç gösterisi olmasa darbenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği ya da buradan dolayı yoldan aldığı gizli destek olmasa sürdürülüp sürdürülemeyeceği şüphelidir.

Aynı gün yayınlanan Endonezya ile ilgili yazı, daha da güzel haberler getiriyordu. “Endonezyalılar Yeniden ABD Filmleri İzliyor” başlığı altında, “Endonezya başkentinde bugünlerin en büyük sosyal etkinliğinin,” “iyi giyimli Endonezyalılara” Amerikan filmlerinin gösterilmesi olduğunu anlatıyordu. Endonezyalılar “pahalı limuzinlerden iniyordu,” ve bu bulutların arasından ışık parıltısı görünmeden önce, “ülkenin Endonezya Devleti’nin Amerika karşıtı komünist yanlısı politikalarını reddettiğinin bir işaretiydi.”¹⁵

Brands'ın ve diğerlerinin şüpheci görüşlerine göre, Reston'm ABD hükümetinin katliam ve "Yeni Düzen" in kuruluşunda gururla hak iddia etmesi, anlaşılabilir olsa da abartılıydı.

Editörlerin kan banyosuna tepkileri de tedbirliydi. *Times*, Endonezya ordusu "ülkenin siyasi zaman ayarlı bombasını, güçlü Endonezya Komünist Partisi'ni etkisiz hale getirdiği için" memnundu ve Washington'ı, açıkça destek verip mutluluğunu duyurmak yerine "son dönemdeki dalgalanmalarda akıllıca arka planda kaldığı için" övüyordu; Washington'ın ya da herhangi birinin protesto etmiş ya da katliamın durdurulmasına çabalamış olması gerektiği fikri, silik bile değildi. Editörler, Washington'ın bu bilgece yolda devam etmesini öneriyor, katliamı gerçekleştirten "Endonezyalı ılımlılara" uluslararası yardımı destekliyordu. Şubat 1966'daki bir başyazı, artık Endonezya ordusu iktidarı ele geçirip "tüm PKI yapısını dağıttığı" için, ABD'nin olası avantajlarının ana hatlarını veriyordu. Ağustos'taki bir devam yazısı, "Komünistlerin ve komünist yanlılarının baş döndürücü bir katliama maruz kaldığını," yüz binlerce insanın öldürüldüğünü kabul ediyordu. "Bu durum... ABD için kritik sorular ortaya çıkartmıştır, ki bunlara, şanslıyız ki, doğru cevaplar verilmiştir: Washington, akıllıca davranarak Endonezya'daki karmaşaya müdahale etmemiş, "ülkenin yeni hükümdarlarını halk önünde kucaklamıştır," bu durum, "kritik sorunun" akla gelmesi halinde "onlara zarar verebilir." Bir ay sonra, editörler Washington'ın "Endonezya'nın kaybedilip yeniden bulunmuş olmasından" duyduğu rahatlamayı anlatıyordu. "ılımlıların" başarıları, "cömert pirinç, pamuk ve makine vaatleriyle" ve "baş döndürücü katliam" durumları düzeltmeden önce bekletilen ekonomik desteği yeniden başlatmak için hazırlıklarla ödüllendirilmişti. ABD'nin "yeni rejimle uzlaşmak için yeterli devlet gerekçesi" vardı, elbette kâr için de yeterinden çok sebep olduğunu söyleeye gerek yok.¹⁶

Birkaç yıl içinde, roller tamamen tersine çevrilebilmişti. Saygın Asya muhabiri, *Los Angeles Times*'tan George McArthur 1977 yılında PKI'nın "iktidarı ele geçirmeye çalışıp ülkede katliamlara yol açtığını" yazmıştı. Büyük bir komünist zulmünde, kafalarını bıçağın altına uzatmışlardı.¹⁷

Bu zamana kadar Endonezyalı generaller, ülkelerinde dünyanın en kötü insan hakları sicillerinden birini oluşturmaya ek olarak, Pol Pot'un katliamlarıyla karşılaştırılabilecek bir diğer "baş döndürücü katliam" ile, 1975 yılında eski Portekiz kolonisi Doğu Timor'a yaptıkları saldırıları neredeyse soykırım seviyesine yükseltmişlerdi. Bu durumda, suç, İnsan Hakları Yönetimi ve müttefiklerinin kritik desteğiyle işlenmişti. "Devlet uğruna" olmasının yanı sıra, Kuzey Amerikalı ve Avrupalı meslektaşlarıyla beraber, kolay erişilebilir olguları, Endonezya generallerinin ve Dışişleri Bakanlığı'nın (ara sıra) anlattıkları masallarla değiştirerek katliamı baskılamayı kolaylaştırmak için ellerinden geleni yapan *Times* editörlerini de anlıyorlardı. ABD-Kanada'nın Timor hakkındaki haberleri, işgalden önce Batılıların Portekiz imparatorluğunun çöküşü hakkındaki düşünceleri bağlamında oldukça yoğundu; 1978'de zulüm ve ABD silahlarının akışı zirveye ulaşırken Portekiz imparatorluğu sıfıra düşmüştü.¹⁸

Times editörleri, "devasa kan banyosunu" hazırlayan ılımlıları yüceltmekte yalnız değildi. *Christian Science Monitor*, daha sonraları "Batı'daki birçok kişi, Jakarta'nın yeni ılımlı lideri Suharto'yu destekleme taraftarıydı," diye yazmıştı. *Times*'ın Güneydoğu Asya muhabiri Philip Shenon, daha tedbirli sözlerle Suharto'nun insan hakları sicilinin "karışık" olduğunu söylemişti. Londra'daki *Economist*, bu büyük katliamcıyı ve işkenceciyi, "kalbi temiz" olarak tanımlamıştı – olasılıkla uluslararası şirketlere yönelik sevgisini düşünüyorlardı. Ne yazık ki, iyicil doğasını bozmaya çalışanlar vardı: Doğu Timor ve Batı Papua'daki (Irian Jaya) "gerillaların propagandacıları, ordunun vahşetinden ve işkence kullandığından" söz ediyordu – bunlara Piskopos'la diğer kilise kaynakları, Avustralya ve Portekiz'deki binlerce mülteci, Batılı diplomatlar ve görmeyi seçen gazeteciler, Uluslararası Af Örgütü ve diğer insan hakları örgütleri de dahildi. Bunların tümü, insan haklarının cesur savunucuları değil, "propagandacıydı," çünkü hepsinin anlattıkları öykü yanlış öyküydü.¹⁹

Wall Street Journal'da Asya şubesinin editörü Bary Wain, General Suharto'nun "darbecileri yenip iktidarını sağlamlaştırırken

nasıl cesurca hareket ettiğini” tarif etmişti: Tam kontrolü ele geçirmek için “güç ve incelik” kullanmıştı. “Birçok standarda göre, iyi iş başarmıştı,” ancak bazı sorunlar da olmuştu, örneğin hükümetin 1982 ile 1985 arasında suçlu olduğunu iddia ettiği binlerce insanı öldürmesi. İlk yıllara dair hâlâ cevaplanmamış sorular bir yana, Wain’in övgü dolu köşe yazısından birkaç hafta önce, *Asia-week*, Sumatra’da silahlı birliklerin kırsal kesimde huzursuzluğu dindirmek adına yapılan bir operasyonda 300 kişilik bir köyü yaktığı, düzinelerce sivil öldürdüğü bir diğer katliamı bildirmişti. *Wall Street Journal*’ın manşetlerinden birine göre, Suharto bir “İstikrar Simgesi”ydi – terim daha önce ele aldığımız siyasi doğruculuk temelinde kullanılıyordu. Üst perdeden haber, 1965 yılının olaylarını da es geçmiyordu. Bir cümle şöyleydi: Suharto “darbe girişimini alt etme çabasının komutasını ele aldı ve başarılı oldu.”²⁰

Kurbanlar insandan daha düşük bir şey olarak sınıflandırıldıklarında –insan kılığında vahşi hayvanlar, komünistler, teröristler, ya da en son güncel terim ne ise artık– imha edilmeleri ahlâki bir sorun yaratmaz. İmha araçları ise övgüye değer ılımlılardır – Yenikonuş’tan tercüme edersek, bizim Nazilerimiz. Uygulama standarttır. Suharto’nun liginde oynama hevesi içinde birinden söz etmek gerekirse, “ılımlı” General Gramajo’yu anımsayabiliriz.

4. Defterleri Kapatmak

1990-1991 yıllarında, birçok olay, Endonezya’daki ABD destekli zulüm hakkında sıra dışı endişeler ortaya çıkartmıştı. Mayıs 1990’da States News Service, Washington’da Kathy Kadane’in yaptığı bir araştırmayı yayınlamıştı. Araştırma şunları söylüyordu:

ABD hükümeti, binlerce Komünist Parti liderinin adını Endonezya ordusuna bildirerek önemli bir rol oynamıştır. Eski ABD diplomatlarının söylediğine göre, ordu solcuları avlayıp öldürmüştür... Endonezya ordusuna 5.000 kadar isim verilmişti ve yine ABD yetkililerine göre, Amerikalılar daha sonra öldürülen ya da yakalananların isimlerini kontrol etmişti. [Dışişleri yetkilisi Robert] Martens’e göre listeler, 3 milyon üyeli parti liderliğinin ayrıntılı “kim kimdir” bilgileriydi. Bunlar arasında bölge, şehir ve diğer yerel PKI komitelerinin üyeleri ve PKI’nın

ulusal işçi federasyonu, kadın ve çocuk örgütleri gibi “kitle örgütlerinin” liderlerinin isimleri vardı.

CIA’ın o dönem Jakarta’daki istasyon şef yardımcısı Joseph Lazarsky, isimlerin orduya verildiğini, ordunun da bunları bir “av listesi” olarak kullandığını söylüyor, Endonezyalıların “hepsini öldürecek serseri çetesi olmadığı için” bazılarının sorgulama ya da “kanguru mahkemeleri” için tutulduğunu ekliyordu. Kadane, üst düzey ABD Büyükelçilik yetkililerinin mülakatlarda, bu isimlerin verilmesini onayladıklarını söylediğini bildirir. William Colby operasyonu, kendi siyasi suikast kampanyasını (ki kendisi aksini iddia etse de, kesinlikle böyledir) aklamak için Vietnam’daki Phoenix Programı’na benzetmiştir.

Dönemin Dışişleri Bakanlığı istihbarat servisinin Endonezya uzmanı Howard Federspiel, “Komünist oldukları sürece kimse katledilmelerini umursamıyordu,” diyordu; “Kimse çok dert etmiyordu.” Martens, “Gerçekten orduya büyük destek verilmişti,” demişti. “Olasılıkla birçok kişiyi öldürdüler ve benim de ellerimde çok miktarda kan var ama bu o kadar da kötü değil.” “Belirleyici bir anda sert vurmanız gereken zamanlar gelebilir.”

Bu hikâye birkaç gazete tarafından ele alınmıştı ancak hiçbirisi çok üstüne düşmemişti. Bunlar her zamanki işlerdi; neticede ABD büyükelçiliği Guatemala’da on yıl önce, bir diğer faydalı katliam başlarken neredeyse aynısını yapmıştı.²¹

Bazı tüyler kısa süreliğine ürpermiş olsa da, rapor bir süre sonra hiçliğe uğurlanmıştı. Büyük Gazete (*New York Times*), konuyla ilgilenmek için neredeyse iki ay, yani gerekli inkârları toplayacak kadar uzun süre beklemişti. Muhabir Michael Wines, olayların kendileriyle ilgili, ne kadar yüzeysel olursa olsun, tüm hükümet propagandası klişelerini, sorgulanamaz gerçekler olarak tekrarlıyordu. Büyükelçi Green, Kadane’nin raporunu “çöp” diyerek yok sayıyordu. Kendisi ve diğerleri, ABD’nin, aslında zaten önemli olmayan isim listesiyle hiçbir ilgisi olmadığını iddia ediyordu. Wines, Martens’in *Washington Post*’a yolladığı, isimlerin Endonezya basınında zaten bulunabildiğini söyleyen mektubuna atıfta bulunur, ancak bu yorumun devamında söylediklerini belirtmez. Martens, isim listesi ver-

menin öneminden bahsetmişti. “Yardımcı olmakta o zaman sorun görmediğini,” söylüyordu. Hâlâ da görmüyordu, çünkü “komünist olmayan ordu liderlerine yönelik... komünist yanlısı terörün son darbesi... komünistlerle ilgili sistematik bilgi toplanmasını engellemiştir” (hoş bir masal, ama önemli değil). Wines, *Times*’ın katliamı kutlamasından ya da önde gelen siyasi yorumcularının ABD’nin bunu kolaylaştırmadaki rolünden duydukları gurur hakkında bir şey söylemez.²²

Washington Post’tan Stephen Rosenfeld, ulusal basında Kadane’in söylediklerinden rahatsız olan birkaç kişiden biriydi. Onun tepkisi de öğreticidir.

Kadane haberi yayınlandıktan sonra, *Post*; Endonezyalı insan hakları aktivisti Carmel Budiardjo’nun bir mektubunu yayınlamıştı. Budiardjo, ABD’nin katliamlara doğrudan yardım ettiği, Jakarta’daki ABD Büyükelçiliği ile Dışişleri Bakanlığı’nın Gabriel Kolko tarafından yayınlanan teleks trafiğinden, özellikle de daha önce atıfta bulunduğumuz Green-Rusk iletişiminden açıkça görüldüğünü söylemişti. Bir ay sonra, Rosenfeld bazı endişelerini ifade etmiş, “okuduğum bir anlatıda” –yani Kolko’nun kitabında– katliamlara gerekçe olarak gösterilen yapıldığı iddia edilen darbe girişiminde komünistlerin suç ortaklığıyla ilgili şüphelerin doğduğunu eklemişti (kritik konulardan başarıyla kaçmıldığına dikkat ediniz). Ancak, diye devam ediyordu Rosenfeld, Kolko’nun “tipik revizyonist önce-Amerikayı-suçlayalım yaklaşımı, vardığı sonuçlara güvenimi sarsıyor.” “Politika bilgisi ana akıma daha yakın birilerinin kanıtları inceleyip bağımsız bir anlatı sunması” ümidini dile getiriyordu. Kurtarma çağrısı, “Endonezya 1965: Alaycı Yaşama Yılı?” başlığıyla ortaya çıkmıştı.

Şanslıydı ki, destek kısa süre içinde yola çıkmıştı. Bir hafta sonra, “Endonezya 1965: ABD’nin Anlamsızlığı Yılı” başlığı altında Rosenfeld “siyasi tarafsızlığı olmayan” bir tarihçiden (yani sevdiği devletin hata yapmadığına kendisini ikna edebilecek biri) “bağımsız bir anlatı” içeren bir mektup aldığını yazıyordu. Panzehir, “keyifli ve şaşırtıcı şeylerle doluydu” ve ABD’nin ölümlerde ya da Sukarno’nun devrilmesinde bir sorumluluğu olmadığı sonucuna varıyordu. Rosenfeld mutlu şekilde, “Amerikalıları, Endonezya

darbesi ve katliamıyla ilgili bir süredir ortada olan sorumluluk şüphesinden arındırıyordu” sonucuna varıyordu. “Benim için Amerika’nın Endonezya’daki rolü sorusu kapanmıştır.”²³

Gerçek inananın hayatı ne kadar da kolaydır.

Rosenfeld’e sonsuz huzur getirerek defterleri kapatan makale, daha önce incelediğimiz Brnads araştırmasıdır. Brands’ın “bağımsız” ve “siyasi tarafsızlığı olmayan” bir yorumcu olduğu, her yerde ortaya konmuştur: ABD’nin Vietnam’daki savaşı “Güney Vietnam’ı kurtarma” çabasıydı; Washington’a “ordunun PKI’yı” devasa bir katliamla “neredeyse tamamen ortadan kaldırdığı” haberi, “iyi haber” idi; “gizli savaşın en büyük sorunu” “kamuoyu kuyusunu kaçınılmaz olarak zehirleme eğilimiydi,” yani ABD’yi her yerde “kötü şöhretle” lekelemektir; vs. Çok daha önemli olan, tüm şüpheleri ortadan kaldıran “keyifli ve şaşırtıcı şeylerdi.” Araştırma tüm soruları sonsuza dek kapattığına göre, artık Washington’ın Hitler ve Stalin günlerinden bu yana en büyük katliamı teşvik etmek için elinden gelen her şeyi yaptığı, sonuçları hevesle karşıladığı ve hemen ardından Suharto’nun uygun şekilde isimlendirilen “Yeni Düzen”ini desetikleme işine yöneldiğini bilerek rahat uyuyabilirdik. Neyse ki, liberal vicdanı rahatsız edecek hiçbir şey yoktur.

Kadane raporuna ilginç bir tepkisizlik, Senatör Daniel Moynihan’ın yazdığı *New York Review of Books*’un başyazısında ortaya çıkmıştı. Moynihan, “Tarihsel hafızamızın kuyularını zehirlediğimizden,” geçmişimizin hoş olmayan özelliklerini baskıladığımızdan korkuyordu. Bu başarısızlıkları, Sovyetler Birliği’nde günümüzde gerçekleşmekte olan “korkunç tarihinin en büyük suçlarının deşildiği sıra dışı dönem” ile karşılaştırıyordu. Elbette, “ABD’nin böyle bir tarihi yoktur. Aksine.” Tarihimiz oldukça saftır. *Bizim* devrimimizden sonraki 70 yıl içinde yerli halklara ya da Afrikalılara, ya da Filipinlilere, Orta Amerikalılara, Hindiçinlilere ve daha sonraki diğerlerine karşı işlenmiş, “deşilecek” bir suç yoktur. Yine de, biz bile mükemmel değildik. Moynihan, “bu ülkede yaptığımız her şey açıkça yapılmamıştır,” diyordu, “gerçi her şey yapılamazdı da. Yapılmamalıydı da.” Ancak çok fazla şeyi gizliyorduk, tarihimizin en ağır suçu buydu.²⁴

Bu kelimeleri yazarken, Senatör'ün aklında Endonezya'yla ilgili son haberlerin olmadığına inanmak zordur. Neticede, Endonezya'daki zulümle özel bir kişisel ilişkisi vardı. Endonezya'nın Doğu Timor'u işgali sırasında BM Büyükelçisiydi ve anılarında, saldırganlık ve katliama verilecek tüm uluslararası tepkileri geciktirmekle gurur duyar. "ABD olayların böyle sonlanmasını istiyordu," yazmıştı, "ve bunu gerçekleştirmek için çaba sarf etmişti. Dışişleri Bakanlığı, BM'nin alacağı bütün önlemlerin etkisiz kalmasını istiyordu. Görev bana verilmişti ve hiç de başarısız olmadan bunu yerine getirdim." Moynihan, olayların nasıl sonlandığından son derece haberdardı, birkaç hafta içinde 60.000 kişinin, yani "nüfusun %10'unun öldürüldüğünü, ölü sayısının neredeyse Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'nda verdiği ölü oranına yükseldiğini" söylüyordu. Böylece, Nazilerinkiyle kıyaslanabilecek başarıların sorumluluğunu üstlenmişti. Ayrıca ABD hükümetinin daha sonra katliamı büyütmeadaki rolüne ve medya ile siyasi sınıfın bunu gizlemedeki rollerine de aşinaydı. Ancak ABD'nin katliamdaki rolüyle ilgili yeni açıklanan bilgiler, tarihsel hafızasını harekete geçirmemiş, ya da uygulamalarımız hakkında, tek bir leke haricinde (yetersiz dürüstlük), biraz düşünmeye itmemişti.

Moynihan'ın BM'deki başarısı, tarihe her zamanki şekilde geçmiştir. *Times*'ın BM muhabiri Paul Lewis, ön sayfa haberinde Irak ve Libya'ya karşı alınan önlemler "Komünizmin çöküşünün Güvenlik Konseyi'nde emirleri dayatmak için ihtiyaç duyduğu birliği nasıl sağladığını bir kez daha gösteriyor," diye açıklıyordu: "Bu daha önceleri... Endonezya'nın Doğu Timor'u ilhakı gibi durumlarda imkânsızdı."²⁵

Ayrıca Irak 1990'da Kuveyt'i işgal ettikten sonra da Endonezya ile ilgili bir endişe kıpırtısı olmuştu. Endonezya'nın (çok daha sert) saldırganlığı ve ilhakı ile benzerlikleri fark etmemek zordu. Olan bitene dair bilgiler on yıl önce ortaya çıkmaya başladığında, Suharto'nun Timor'daki girişimleri ile eş zamanlı Pol Pot katliamları arasındaki karşılaştırma ara sıra dile getirilir olmuştu. 1990'daki gibi, ABD ve müttefikleri en çok Endonezya'daki zulümleri "yok saymakla" suçlanmışlardı. Gerçekler her yerde gayet iyi saklanıyor-

du: Endonezya'ya canavarca savaş suçları için kritik askeri ve diplomatik destek verilmişti; en önemlisi, Pol Pot ve Saddam'ın aksine, bunlar basitçe Batı desteğini geri çekip sessizlik bozularak durdurulabiliyordu.

Bir tarafta Suharto'ya, diğer tarafta Pol Pot ve Saddam'a verilen son derece farklı tepkileri açıklamak için ve çıkarlara dayanan (ve elbette çok daha geniş bir kapsamı olan), göz önündeki açıklamadan kaçınmak için dahice çabalarda bulunulmuştu. William Shawcross, Timor-Kamboçya olayıyla ilgili "yapısal olarak daha ciddi bir açıklama" sunmuştu: "Kaynakların göreceli olarak az olması" ve mültecilere erişimin kısıtlı olması – Lizbon ve Avustralya, Tayland-Kamboçya sınırından daha erişilmezdi. Gerard Chaliand, Fransa'nın Pol Pot'la ilgili büyük üzüntü gösterileri arasında Endonezya'daki katliamı aktif şekilde desteklemesini, Timorluların "coğrafi ve tarihi olarak marjinal" olduklarını söyleyerek kestirip atmıştı. Fred Halliday'e göre Kuveyt ve Timor arasındaki fark, Kuveyt'in "1961'den beri bağımsız bir devlet olarak var olmasıydı"; bu teklifi değerlendirirken, ABD'nin BM'nin İsrail'in Lübnan'ı işgaline karışmasını ya da İsrail'in Suriye Golan Tepeleri'ni (pratikte) ilhak edişini kınamayı sürdürmesini engellediğini ve Timor'daki Suharto'nun aksine, Saddam'ın Kuveyt'ten çekilmeyi (ne kadar ciddi olduğunu bilemiyoruz çünkü ABD "krizi çözebileceği" korkusuyla teklifleri hemen reddetmişti) çekilmeyi teklif etmiş olduğunu hatırlayalım. Genel duruş, "Amerika'nın [Endonezya'nın işgal kararı] üzerindeki etkisinin kolayca abartılabileceği" yönündeydi, oysa ABD "gözlerini Doğu Timor'dan kaçırmıştı" ve "kendisini katliamdan uzak tutmak için, şu ana kadar yaptıklarından çok daha fazlasını yapabiliirdi" (James Fallows). Bu durumda suç, zulüm tırmanırken silah akışını artırarak ve aydınlar topluluğu resmi düşmanların suçlarını kınamayı tercih ederken, "ABD olayların böyle sonuçlanmasını istediği için" BM'yi "tamamen etkisiz bırakarak" (Büyükelçi Moynihan) süregelen katliama katkıda bulunmak değil, harekete geçmemkti. Diğerleri, gözle görünenden kaçınmak için başka teknikler denemiş, utanç verici öyküye yeni dipnotlar eklemişlerdi.²⁶

Avustralya hükümeti daha dürüsttü. Dışişleri Bakanı Gareth

Evans, “Zorla ele geçirilmiş toprakların ele geçirilmiş olduğunu tanımamak için bağlayıcı bir yasal zorunluluk yoktur,” diye açıklamış, “dünya hiç de adil bir yer değil ve zorla ele geçirilme örnekleri her yerde görülebilir...” diye eklemişti (aynı cümlede ABD-İngiltere’nin rehberliğini izleyerek, FKÖ ile tüm resmi temasları uygun bir öfkeyle yasaklamıştı, çünkü “Irak’ın Kuevyt’i işgalini sürekli olarak savunuyor ve kendisini konuya dahil ediyordu.”) Başbakan Hawke, “büyük ülkeler küçük komşularını işgal ettiklerinde, bu yanlarına kalmaz” diyordu (Irak ve Kuveyt’ten söz ederek), ve erdemli Anglo-Amerikanların kurduğu “yeni düzeninde, saldırganlık yapmak isteyenler küçük komşularını işgal etmeden önce iki kez düşünecektir,” diye iddia ediyordu. Zayıflar, artık, sonunda, “tüm ülkeler uluslararası ilişkilerde hukukun güçten üstün geleceğini bildikleri” için, “tehdit edildiklerinde yalnız kalmayacaklarını bildiklerinden daha güvenli hissedecekti.”

Avustralya’nın Timor ile özel bir ilişkisi vardır; II. Dünya Savaşı’nda, Timor’da Japonya’nın Avustralya’yı işgalini engellemek için savaşı birkaç Avustralyalı gerillayı savunmak için on binlerce Timorlu öldürülmüştü. Avustralya, Endonezya işgalinin en açık savunucularından biriydi. Bunun daha önceden de bilinen bir sebebi, Timor Boşluğu’ndaki zengin doğalgaz ve petrol rezervleriydi: Dışişleri Bakanı Bill Hayden’ın Nisan 1984’te dürüstçe açıkladığı gibi, “ele alınması gereken soğuk, sert, uyandırıcı bir gerçeklik.” Aralık 1989’da Evans, Endonezyalı fatihlerle Timor’un zenginliğini paylaşan bir anlaşma imzalamıştı: 1990 boyunca Avustralya, petrol şirketlerine keşif izni satmaktan 31 milyon Avustralya Doları gelir elde etmişti. Evans’ın yukarıda alıntılanan yorumları, Avustralya’nın, anlaşmaya yönelik olarak Portekiz tarafından, genel olarak sorumlu makam kabul edilen Dünya Mahkemesi’ne getirilen protestoyu reddetme açıklamasında yapılmıştı.²⁷

Britanyalı siyasileri ve aydınları, artık sonunda haklılar tarafından “yeni dünya düzeninde” (Irak-Kuveyt’ten bahsederek) uygulanabilecek olan geleneksel kültürlerinin değerleri hakkında ciddi ciddi konuşurken, British Aerospace, Endonezya’ya jet uçakları satmak ve birlikte üretim anlaşmalarına girmekle ilgili yeni

düzenlemeler yapıyordu; *Far Eastern Economic Review*'a göre bu, "herhangi bir şirketin bir Asya ülkesine sattığı en büyük silah paketlerinden biri olabilirdi." Oxford'lu tarihçi Peter Carey, Britanya, "Endonezya'nın büyük silah tedarikçilerinden biri haline gelmiş, sadece 1986-1990 döneminde 290 milyon sterlinlik ekipman satmıştı," diye yazıyordu.²⁸

Halk, bu tür hoş olmayan gerçeklerden korunmuş, 1990 sonbaharında Endonezya ordusu Timor'da Körfez krizi pelerini altında saldırıya geçerken ve Batı destekli Endonezya operasyonları, Batı Papua'da bir milyon kabile insanını öldürür, ve insan hakları aktivistleriyle bazı gözlemcilerle göre ölümler arasında binlerce kişi kimyasal silahlara maruz kalmışken gölgelerde tutulmuştu. Uluslararası hukuk, saldırganlık suçu ve belki de bizim çok katı idealizmi-miz hakkında ciddi konuşmalar artık sorunsuzca devam edebilirdi. Medeni Batı'nın dikkati, lazer gibi, resmi düşmanların suçlarına odaklanmalıydı, kolayca hafifletebileceği ya da sonlandırabileceği suçlara değil.²⁹

Timor-Kuveyt utancı, olduğu kadarıyla, hızla ortadan kaybolmuştu; bu mantıklıydı zira Körfez Savaşı sırasındaki duruşun eksiksiz sinsiliğini gösteren birçok örnekden yalnızca biriydi. Ancak Kasım 1991'de, Endonezya başkent Dili'de TV kameraları önünde bir katliam gerçekleştirip iki ABD'li muhabiri (Alan Nairn ve Amy Goodman) şiddetli şekilde dövmek gibi aptalca bir hata yaptığında sorunlar ortaya çıkmıştı. Bu görgüsüzlüktü ve geleneksel tedaviye ihtiyaç duyuyordu: Zulmü aklamak için bir soruşturma, yetkililerin ellerine şöylece bir vurma, astların hafifçe cezalandırılması, zenginler kulübünden ılımlı müşterimizin hâlâ ilerleme kaydettiğinin bu etkileyici kamtı için alkışlar. Sıkıntı verecek ölçüde tanıdık olan senaryo rutin şekilde oynanmıştı. Bu esnada, Timorlular sertçe cezalandırılıyor, terör atmosferi derinleşiyordu.

İşler her zamanki gibi devam ediyordu. Dili katliamından birkaç hafta sonra, Endonezya-Avustralya ortak otoritesi, Timor Boşluğu'nda altı petrol arama sözleşmesi imzalamış, Ocak ayında da dört anlaşma daha imzalayacaklarını bildirmişlerdi. 1992 ortasında 55 şirketle 11 sözleşme bildirilmişti, bunlar arasında

Avustralya, Britanya, Japonya, Hollanda ve ABD firmaları vardı. Saf olanlar, Suharto'nun Timor'daki zulmünün Saddam'dan yüz kat daha büyük olması yüzünden benzetme tam olmasa da, 55 batılı şirketin Kuveyt petrolünü sömürmek için Irak'la işbirliği yapması halinde neler olacağını sorabilir. Britanya, silah satışlarını artırmış, Ocak ayında Endonezya'ya bir deniz aracı satmayı planladığını duyurmuştu. Endonezya mahkemeleri Timorlu "darbecileri" Dili katliamını başlattıkları iddiasıyla 15 yıllık cezalara çarptırırken, British Aerospace ve Rolls Royce, halihazırda hizmetteki 15 tanesine ek olarak (bazıları Timorluları ezmekte kullanılan) 40 Hawk savaş-eğitim aracı için çok milyon sterlinlik bir anlaşma yapmıştı. Bu esnada, Endonezya, hava-uzay sanayileri için sunduğu fırsatlar dolayısıyla, Britanya firmaları tarafından yeni satış kampanyaları için hedefleniyordu. Hafif sallantılar dindikten sonra, başkaları da gelmişti.³⁰

1965-1966 yılları arasında "Asya'da Bir Işık Parıltısı" ve bugüne kadar bıraktığı parlaklık, insan hakları ve demokrasiye yönelik geleneksel tavırları, bunların sebeplerini ve eğitimli sınıfların kritik rolünü aydınlatır. Saygınlık kültüründeki tüm insani değerleri etkin şekilde yok sayan faydacı kriterin nerelere uzanabileceğini de aynı parlaklıkla ortaya koyar.

Duzenleme
Ny.Ozlem

KISIM III

İnatçı Temalar

“Olgun Bir Meyve”

Eski şişelerin yerine yenisi geldiğinde, şarabın tadı değişebilir ancak fatihlerin “vahşi adaletsizliğinin” kurbanları için, acılığı neredeyse asla kaybolmaz. Ayrıca, sopanın kimin elinde olduğu da çoğunlukla fark etmez. Ama bazen eder. Amerika devrimi sırasında, der Francis Jennings, yerli nüfusun büyük kısmı “olaylar dolayısıyla ‘eski koruyucuları ve dostları’ İngiltere Kralı için savaşmak zorunda kalmıştı,” isyancılar kazanırsa neler olacağını biliyorlardı. Benzer bir durum siyah nüfus için de geçerliydi, Britanyalıların “eli silah tutan ve asker olmak isteyen... tüm sözleşmeli hizmetçilere, Zencilere ve diğerlerine” özgürlük sunan 1775’te azat etme bildirisinin karşısında Bağımsızlık Bildirgesi’nden köle ticaretinin kınanması maddesi “Güney Carolina ve Georgia’ya nezaketen” (Thomas Jefferson) kaldırılınca farkındalıkları artmıştı. Ücretli çalışanlar bile isyancılar tarafından köle kabul ediliyordu. Yerel komiteler George Washington’ın ordusuna katılmalarına izin vermeye karşı çıkıyordu çünkü tüm “Çıraklar ve hizmetçiler efendilerinin Malıdır ve bu efendileri Mallarından mahrum bırakmanın her türlü insan Haklarının İhlali sayılır ve, Kıta Kongresine aykırıdır, bu Eyaletin [Pensilvanya] iyi Halkının Huzuruna karşıdır”; Richard Morris, bunun “Vatansever işverenlerin, çalışanlarının Devrimci ruhu hakkında neler hissettiğinin” bir göstergesi olduğunu söylemişti.

Samuel Johnson gibi, köleleştirilmiş insanlar da “özgürlüğe dair en gür *havlamların* zencilerin efendilerinin ağzında olduğunu bizim duyduğumuzu” fark edebiliyordu. Federal Yargıç Leon Higginbotham’a göre efendilerin arasında kölelerini “durumların-

dan memnun olmaya ve sonraki dünyada daha iyi koşullar beklemeye” teşvik edenler de vardı. Asi teröründen kaçan büyük, sefaletleri asla standart tarihe girmeyen birçok “kayık insanı”nın da dahil olduğu mülteci kitlesinin arasında, “Büyük Britanya’ya, Batı Hint Adaları’na, Kanada’ya ve nihayetinde Afrika’ya, özgürlüğe” kaçan binlerce siyah vardı (Ira Berlin). Yerli halk, Alexander Hamilton’ın *Federalist Papers*’da “Batı cephemizdeki vahşi kabileler, doğal düşmanlarımız” ve Avrupalıların doğal müttefikleri “kabul edilmelidir, çünkü en büyük korkuları biziz, en büyük ümitleri ise onlar” diye yazarken aklından neler geçtiğini anlayabiliyordu. En büyük korkuları yakında doğrulanacaktı.¹

Latin Amerika, dünya fethinin daha geniş çerçevesinin içinde kalana hâkim dış politika konularının inatçılığına dair en büyük kanıtları sunar. Latin Amerika’nın İspanyol egemenliğinden kurtulmasının ardından yaşadığı birçok sorunundan en büyüğü, “Özgürleştirici” Simon Bolivar tarafından 1822’de öngörülmüştü: “Bu büyük kıtanın başında çok güçlü, çok zengin, çok savaşçı ve her şeyi yapabilecek bir ülke var.” Piero Gleijeses, “İngiltere’de Bolivar bir koruyucu görmüştü; ABD’de ise bir tehdit,” diye yazmıştı. Jeopolitik gerçekler göz önüne alındığında, bu doğaldı.²

Britanya’nın okyanusun ötesindeki saldırgan türediyi kontrol altına almak için kendi sebepleri vardı. Karayipler’le ilgili olarak Dışişleri Bakanı George Canning 1822’de “ABD’nin, Jamaika ile ticaretimizin geçmek zorunda olduğu kanalın iki kıyısını da kontrol etmesi... bu ticaretin askıya alınması ve tamamen batması anlamına gelecektir,” demişti. Daha önce ele alındığı gibi, Jacksoncu Demokratlar sadece İngiltere’yi boğup kontrol etmek değil, çok daha fazlasını istiyorlardı: “Tüm diğer ulusları ayağımıza sermek” ve “dünyanın ticaretini kontrol etmek.”³

ABD İspanyol kolonilerinin bağımsızlığını hevesle beklemiyordu. Gleijeses, “Dönemin Kongre tartışmalarında,” der, “Yunanların davasına yönelik heyecan, İspanyol Amerikalılara yönelik olandan çok dah fazlaydı.” Sebeplerden biri Latin Amerikalıların “beyazlığının şüpheli” olması, en iyi ihtimalle “bozulmuş bir İspanyol soyundan” gelmeleri idi; Avrupalı ırkçı araştırmacıların yarattığı ta-

rih versiyonunda medeniyeti yaratan Aryan devleri olarak özel bir rol atanmış olan Yunanlar ise bunun tam tersiydi.⁴ Bir diğer sebep ise, Kurucu Babalar'ın aksine, Bolivar'ın kendi kölelerini serbest bırakarak, tüm fıçıyı çürütebilecek bozuk elma olduğunu ortaya koymasıydı.

Daha kapsamlı bir sorun, günün önde gelen entelektüel değerlendirmeleri tarafından ortaya konmuştu. “Güney Amerika, Kuzey Amerika için, Asya ve Afrika'nın Avrupa için ifade ettiği şeyi ifade edecek” sonucuna varmışlardı - *bizim* Üçüncü Dünya'mız. Bu algı 20. yüzyıl boyunca canlılığını korumuştur. Dışişleri Bakanı James Baker'ın “bölgesel sorun paylaşımını” güçlendirme çabaları hakkında yorum yapan *Times* muhabiri Barbara Crosette, “ABD’de ve tüm yarıkürede Avrupa ve Asya ticari bloklarıyla en iyi şekilde başa çıkmak için, dünyanın bu bölgesinde büyük bir serbest ticaret bölgesi gerektiğinin fark edildiğinden” söz eder – bu “fark etme” *Times*’ın standartlarıyla önemli kabul edilen sektörlerce gerçekleştirilmişti; diğerleri efendilerin çıkarlarına göre yapılan tasarımla ilgili çekincelerini koruyordu. Dünya Bankası da olasılıklar hakkında pek emin değildi. 1992’de yazılan bir rapor ABD’nin Meksika ve Brezilya dışında (yani Meksika ve Brezilya’da uluslararası sermayeye bağlı unsurlar dışında) Latin Amerika’ya oranla daha fazla serbest ticaret anlaşması yapacağını söylemekteydi. Ayrıca bölge, Avrupa Topluluğu benzeri, ortak bir dışsal tarifesi (elbette ABD hariç) bulunan bir gümrük birliğinden faydalanabilirdi.⁵

19. yüzyılda Britanyalıların caydırıcı etkisi ABD’nin yarıküreye hâkim olmasını önlemişti. Ancak “konfederasyonumuz”un, “hem Kuzey hem de Güney, tüm Amerika'nın doldurulmasını sağlayacak yuva” olarak algısı (Thomas Jefferson), kendisinin “nüfusumuz toprakları onlardan parça parça alabilecek kadar gelişmiş hale gelene kadar” İspanyolların egemen olmasının daha iyi olduğu yönündeki düşüncesiyle beraber, zihinlere kazınmıştı.⁶

Konuyla ilgili içerde ihtilaflar vardı. Gleijeses Amerikalı tüccarların, “özgürlük davasına katkıda bulunmaya hevesli” olduklarını yazmıştı, “asiler (tercihen nakitle) ödeme yapabildikleri sürece.” Yerleşik korsanlık geleneği, İspanyol gemilerine saldıracak izinli

korsanlar olarak hizmetlerini sunmaktan memnun olacak Amerikalı (ayrıca Britanyalı) gemi sahipleri ve denizciler için bir havuz yaratmıştı, ancak terörist eylemlerinde Amerikan gemilerini de hedeflemeleri, ahlâk tabanlı öfkeye ve hükümetin baskısına yol açmıştı. İngiltere'nin dışında, özgürleştirilen Haiti de bağımsızlık davasına destek olmuştu, tek koşulu vardı, köleler özgür bırakılacaktı. Haiti de tehlikeli bir çürük elmaydı ve bağımsızlığı sebebiyle, 8. bölümde ele alacağımız şekilde cezalandırılmıştı.

Bolivar'ın öne sürdüğü Pan-Amerikancılık kavramı, aynı zamanda ortaya çıkan Monroe Doktrini'nin tam zıddıydı. 1916'da Britanyalı bir yetkili, Bolivar'ın Pan-Amerikancılık görüşünü yaratırken, "politikasının ABD korumasında mükemmelleştirileceğini tahmin etmemişti," diye yazmıştı. Gleijeses, bunun nihayetinde, "Monroe'nun zaferi ve Bolivar'm yenilgisi" olduğunu belirtir.

Küba'nın durumu özellikle önemliydi ve geleneksel temaların dayanıklılığının çarpıcı bir örneğiydi. ABD "stratejik bir konuma sahip olan ve köle ile şeker açısından zengin" Küba'nın bağımsızlığına sertçe karşı çıkıyordu. (Gleijeses). Jefferson, Başkan Madison'a, Napoléon'a Küba'yı ABD'ye hediye etmesi karşılığında İspanyol Amerika'sında özgürce davranmasına göz yummasını önermesini tavsiye etmişti. 1823'te Başkan Monroe'ya ABD'nin Küba için savaşa girmemesi gerektiğini yazıyordu, "ancak başka yerlerdeki ilk savaş, onu bize teslim edecektir; ya da Ada, bunu yapabilir hale geldiğinde bize kendisini, kendisi sunacaktır." Dışişleri Bakanı John Quincy Adams, Küba'yı "Birlik'imizin ticari ve siyasi çıkarları için müthiş önemli bir bölge" olarak tanımlıyordu O da Küba "siyasi çekim yasaları" dolayısıyla ABD'nin ellerine "olgun bir meyve" olarak düşene kadar İspanyol egemenliğini öneriyordu. İspanyol egemenliğine destek, İdari kanatta ve Kongre'de neredeyse evrenseldi; Avrupa güçleri, Kolombiya ve Meksika da Küba'nın özgürlüğünü engelleme girişimine desteğe çağırılmıştı. Birincil endişelerden biri, Küba bağımsızlık hareketinin demokratik eğilimleriydi. Köleliğin terk edilmesini ve herkes için eşit hakları savunuyordu. Burada da "çürümenin yayılacağı," kıyılarıımıza kadar geleceği tehdidi vardı.⁷

19. yüzyılın sonlarına doğru, ABD Britanyalıların caydırıcı etki-

sini yok sayıp Küba'yı fethedecek kadar güçlenmişti – tam da yerli özgürlük mücadelesinin başarısını önleyecek zamanda. Standart öğretiler, Küba'yı sanal koloni statüsüne indirgemeyi haklı göstermişti. New York basını, Kübalılar “cahil zenciler, melezler ve serse-rilerden oluşuyor” diyordu; askeri komuta “bir sürü dejenere... öz yönetim konusunda Afrikalı vahşilerden daha becerikli değiller,” diye ekliyordu. ABD, demokrasi, özgürlük ve eşit haklara dair tu-haf fikirleri olmayan, dolayısıyla dejenere sayılmayan beyaz mülk sahibi sınıfların egemenliğini dayatmıştı. “Olgun meyve” bir ABD plantasyonuna dönüştürülmüş, başarılı bağımsız kalkınma olası-lıkları ortadan kaldırılmıştı.⁸

Bölgede ABD'nin ekonomik ve siyasi egemenliği bir nesil sonra iyice yerleştiğinde, Başkan Franklin Delano Roosevelt, “İyi Kom-şu Politikasını” başlatmıştı; pazar güçleri, yeterli olduklarında en etkin kontrol aracıydı. Ancak önce, Büyükelçi Summer Welles'in de tavsiye ettiği üzere, ABD'nin “Küba'daki ticaret ve ihracat çıkar-larına” tehdit oluşturan Dr. Ramon Grau San Martín'in hükümetini devirmek gerekiyordu. Güney Amerika hakkında önde gelen uz-manlardan olan Welles, işçilerin şeker değirmenlerini ele geçirip, kendisinin “sovyet yönetim” adını verdiği sistemi kurmuş olma-larından son derece rahatsızdı. Dışişleri Bakanı Cordell Hull'a “bu re-jimin politikalarına ya da istikrarına güvenilemez,” diyordu. Bakan ise basma ABD'nin “Cumhuriyet halkının iradesini temsil eden ve adada hukuku ve düzeni koruyabilecek her hükümeti hoş karşıla-yacaklarını” söylüyordu – Grau hükümetini değil. Welles, hukuk ve düzenin korunduğunu kabul ediyordu ancak bu istikrar görün-tüsünün sadece “panik sessizliği” olduğunu açıklıyordu. Dışişleri Bakanlığı danışmanı Adolf Berle, bunun bir “pasif anarşi” durumu olduğunu ekliyordu. Bu terim de belki “mantıksal mantıksızlık” ile beraber kendine bir yer bulacaktır.

FDR basına, Grau'yu sadece 1.500 kişilik “yerel ordusunun” ve “bir avuç öğrencinin” desteklediğini, hükümetin meşru olma-dığını söylüyordu. Welles'in yerine atanan Jefferson Caffery, daha sonra “*de facto* [Grau] hükümetinin ülkenin üst sınıfları arasında hiç sevilmediği” yönünde ifade vermişti, hükümet sadece “ordu

ve cahil halk” tarafından destekleniyordu. Grau’nun yerine gelen ABD destekli Mendieta hükümeti, halkı sakinleştirmekte sorunlar yaşadığında, Caffery ayrıca “sayısal anlamda Küba’da cahil kitle çok kalabalıktır,” diyordu.

David Green’in belirttiği gibi, Roosevelt’in Grau hükümetini tanımayı reddetmesi, “aslında adanın ekonomik anlamda boğazlanması” anlamına geliyordu “zira ABD tanımadığı bir hükümetle yeni bir şeker satın alım anlaşması yapmayacaktı” ve bağımlı ekonomi bu anlaşma olmadan hayatta kalamazdı. Ordu Genelkurmay Başkanı Fulgencio Batista, mesajı almıştı ve desteğini, Grau’nun yenine gelen ve Washington tarafından hemen tanınan muhalefet lideri Carlos Mendieta’dan yana kullanamıştı. İlişkiler yeniden düzenlenmiş, bunun sonucunda Küba ABD Tarifeler Komisyonu’nun bir üyesinin belirttiği üzere, “ABD’nin koruyucu sisteminin içine” dahil edilmişti. ABD Küba’nın işleri üzerindeki kontrolünü korumuş, son derece katmanlanmış ve baskıcı iç toplumsal sisteminin yanı sıra yabancı girişimlerin hâkim rolünü de sürdürmüştü.⁹

Birkaç yıl sonra iktidarı devralan Batista diktatörlüğü ise ABD’nin “Küba’daki ticaret ve ihracat çıkarlarına” çok iyi hizmet etmiş, dolayısıyla tam destek görmüştü.

Castro’nun Ocak 1959’da diktayı devirmesi, kısa süre içinde ABD’nin düşmanlığına yol açmış ve geleneksel yola geri dönmüştü. 1959 sonunda, CIA ve Dışişleri Bakanlığı Castro’nun devrilmesi gerektiği kararına varmıştı. Dışişleri Bakanlığı liberallerinden birinin açıkladığı üzere sebeplerden biri, “Küba’daki iş çıkarlarımızın ciddi şekilde etkilenmesi” idi. İkincisi ise çürük elma etkisiydi: Dışişleri Bakanlığı Kasım 1959’da, “ABD, aynı anda Castro programıyla işbirliği yapar gibi görünürken, diğer Latin Amerika ülkelerinde makul ekonomik politikaları desteklemeye ve teşvik etmeye, Latin Amerika’daki gerekli özel yatırımları ön plana çıkartmaya devam etmeyi umamaz,” sonucuna varmıştı. Ancak bir koşul eklenmişti: “Castro’nun Küba’daki güçlü ancak azalan desteği göz önüne alındığında ise, ABD hükümetinin ABD’nin Castro’nun başarısızlığı ya da düşüşü için suçlanabilmesine izin verecek eylemlerde bulunmaması gerekir.”

Castro'ya verilen desteğe gelince, Beyaz Saray'a sunulan kamoyu araştırmaları (Nisan 1960) pek çok Kübalının gelecekle ilgili olarak iyimser olduğunu ve Castro'yu desteklediğini, yalnızca %7'nin komünizmden ve sadece %2'nin seçim yapılamamasından endişelendiğini gösteriyordu. Sovyetlerin varlığından ise %0. ABD'de Jules Benjamin, "liberaller de muhafazakârlar gibi, Castro'yu yarıküre için bir tehdit olarak görüyordu. Tek fark, liberallerin dünya çapında bir komünist komplo görmemesiydi."

Ekim 1959'da Florida'daki uçaklar Küba topraklarına karşı tarama ve bombardıman saldırıları gerçekleştiriyordu. Aralık'ta, CIA'in müdahalesi artmış, gerilla çetelerine silah tedarikine ve şeker değirmenleriyle diğer ekonomik hedeflere sabotaja başlamıştı. Mart 1960'da Eisenhower yönetimi, Castro'yu devirerek "Küba halkının çıkarlarına daha fazla adanmış ve ABD için daha kabul edilebilir" (bu iki koşul aynı anlama geliyordu) bir hükümet kurmak üzere bir planı resmi olarak benimsemişti. Bunun "herhangi bir ABD müdahalesinin varlığını göstermeden yapılması gerektiği" yine vurgulanıyordu.

Sabotaj, terör ve saldırganlık Kennedy yönetimi tarafından daha da artırılmış, hiçbir küçük ülkenin dayanamayacağı türden bir ekonomik savaş da başlatılmıştı. Küba'nın ihracat ve ithalat pazarı olarak ABD'ye bağımlılığı elbette ki çok fazlaydı ve büyük bir bedel ödmeden değiştirilmesi mümkün değildi. Yeni sınır yerlileri, ilk andan itibaren Küba'yı saplantı haline getirmişti. 1960 başkanlık kampanyasında Kennedy, Eisenhower ve Nixon'ı "Demir Perde'nin... ABD kıyısından 140 kilometre ötede" bulunmasına izin vererek ABD'nin güvenliğini tehdit etmekle suçlamıştı. Savunma Bakanı Robert McNamara, daha sonra Church Komitesi önünde, "Domuzlar Körfezi [Nisan 1961] ve sonrasında Castro bizim için neredeyse histeriye dönüşmüştü," diye ifade vermişti. Küba'yı işgal etme kararından birkaç gün önce, Arthur Schlesinger, Başkan'a ABD "bir diğer Küba'ya" (ya da bu Küba'ya) müsamaha gösterirse, "Latin Amerika'nın büyük kısmında oyun bitmiş olacak" diye tavsiye veriyordu. Kennedy'nin Latin Amerika politikasının büyük kısmı, virüsün başkalarını da etkileyerek ABD'nin bölgedeki hegemonyasını sınırlayacağı korkusundan doğuyordu.

Başarısız olan Domuzlar Körfezi işgalinden sonraki ilk kabine toplantısında, atmosfer, Chester Bowles'ın özel bir konuşmada belirttiği üzere "neredeyse vahşiceydi": "Bir eylem programı için neredeyse çaresizce bir talep vardı." Başkan'ın halk önündeki duruşu daha az militanca değildi: Ülkeye, "uysal, kendiyle ilgilenen, yumuşak toplumlar artık tarihin molozları tarafından süpürülmek üzeredir. Sadece güçlülerin... hayatta kalma şansı vardır," diyordu. Kennedy Küba ile tüm diplomatik, ticari ve mali bağları kopartmıştı. Bu, ABD egemenliği altında kurulan bağımlılık ilişkisi dolayısıyla, Küba ekonomisi için büyük bir darbeydi. Küba'yı diplomatik olarak da yalıtmayı başarmıştı, ancak 1961'de Küba'ya karşı toplu eylemde bulunulmasını örgütleme çabaları başarısız olmuştu. Bunun sebebi belki de Meksikalı bir diplomatın belirttiği bir sorundur: "Küba'nın güvenliğimiz için tehdit olduğunu açıkça söylersek, kırk milyon Meksikalı gülmekten ölür." İyi ki ABD'deki eğitimli sınıflar Özgür Dünya'nın sağ kalmasına yönelik tehdidi daha iyi değerlendirebiliyordu.¹⁰

Kuramsal olarak ilaçlar ve bazı gıdalar ambargonun dışında kalıyordu, ancak Flora Fırtınası Ekim 1963'te ölüm ve yıkıma sebep olduğunda gıda ve tıbbi destek verilmesi engellenmişti. Bunlar da standart uygulamalardır. Carter'ın Grenada hariç tutulmadığı sürece Ağustos 1980 kasırgasının vurduğu Batı Hint Adaları'ndaki hiçbir ülkeye yardım edilmesine izin vermemesini ele alalım (Batı Hint Adaları reddetmiş ve hiç yardım almamıştır). Ya da ABD'nin, Nikaragua Ekim 1988'de bir kasırgayla şans eseri yıkıldığında verdiği tepkiyi. Washington geniş ölçekli açlık ve devasa ekolojik hasarın yarattığı fırsatlar karşısına neşesini zar zor saklıyordu ve haliyle, ABD ile uzun vadeli ilişkileri olan ve Sandinistalara karşı derin kin besleyen, yerle bir olmuş Atlas Okyanusu kıyısı bölgesine bile yardım etmeyi reddetmişti. Kana susamışlığımızı tatmin etmek için, insanların da barakalarının yıkıntıları arasında açlıktan ölmesi gerekiyordu. ABD'nin müttefikleri boynu bükük şekilde emirlere uyuyor, korkaklıklarını her zamanki ikiyüzlülükle mazur gösteriyorlardı. Buradaki kötülüğün gerçekten iki partide de bulunduğunu göstermek için, Washington Eylül 1992'de bir dalga balıkçı

köylerini silip süpürerek yüzlerce kişinin ölmesine veya kaybolmasına yol açtığına da aynı şekilde tepki vermişti. *New York Times* manşeti şöyleydi: “Denizde Ölenlerin Sayısı 116’ya yükselirken ABD Nikaragua’ya Yardım Gönderiyor.” *Times*’ın sözde muhabiri, “ABD dahil olmak üzere yabancı hükümetler, hayatta kalanlara acil yardım göndermeye başladı,” yazarken, Washington “felaketin sonucunda, hemen kullanılabilecek 5 milyon dolar verdiğini” duyuruyordu. Büyük asalet. Sadece haberin sonundaki küçük yazılarda bu 5 milyon doların, daha önce gönderilmesi engellenen yardımın içinden gönderildiğini keşfediyoruz – ancak Kongre, bunun Nikaragua hükümetinin henüz kendi arzularına yeterince boyun eğmediği için askıya aldığı 100 milyon doları aşkın yardım paketinin içinden gelmediği yönünde güvence veriyordu. İnsani yardım bağışları, etkileyici bir 25.000 dolara ulaşmıştı.¹¹

Bağımsızlık suçunu işleyenlere karşı, ne kadar ilkel olursa olsun tüm silahlar kullanılabilirdi. Ve asıl önemli olan, kendini övme, asla sekteye uğramamalıdır. Mark Twain, “bu kıl payı bir kaçıştı,” diye yazmıştı: “Önce koyunlar yaratılmış olsaydı, insan bir intihal olurdu.”¹²

Kennedy yönetimi ayrıca, çürük elma etkisinden korktuğu için Latin Amerika ülkelerine fikirlerin ve bilginin serbest akışını engellemek adına kültürel bir karantina uygulamaya çalışmıştı. Mart 1963’te JFK yedi Orta Amerika başkanıyla görüşmüş, başkanlar “huzur bozucu bireylerin Küba’ya gidişini ve Küba’dan gelişini ve bu ülkeden malzeme, propaganda ve para akışını kısıtlamak için ortak önlemler geliştirip bir an evvel yürürlüğe sokmayı” kabul etmişti. Güney Amerika hükümetlerinin ABD’nin seyahat ve kültürel değişim üzerindeki kontrollerini taklit etmek istememesinin yanı sıra “huzur bozucu” olduğu iddia edilen insanların suçlarına dair kanıt gerektiren hukuk sistemleri ve genel olarak aşırı liberallikleri, Kennedy liberallerini her zaman çok rahatsız etmişti.¹³

Domuzlar Körfezi başarısızlığının hemen ardından, Kennedy rejimi devirmek için kayda değer boyutlara ulaşan bir uluslararası terörizm programını başlatmıştı. Bu zulümler, bazı suikast girişimlerinin (ki bir tanesi tam Kennedy’nin öldürüldüğü gün hayata

geçirilmişti) dışında Batı'da pek dikkate alınmaz. Terörist operasyonlar daha önce Lyndon Johnson tarafından resmi olarak durdurulmuştu. Ancak devam ediyorlardı ve Nixon döneminde iyice artmışlardı. Resmi durma kararının ardından yapılan eylemler CIA'nın kontrolünün dışındaki kaçak unsurlara atfediliyordu. Bunun doğru olup olmadığını bilmiyoruz; Kennedy-Johnson yönetiminin üst düzey bir Pentagon yöneticisi olan Roswell Gilpatric, bu konudaki şüphelerini dile getirmişti. Carter yönetimi, ABD mahkemelerinin de desteğiyle, Castro'nun uyduğu gasp-karşıtı anlaşmayı ihlal ederek Küba gemilerinin gasp edilmesine göz yummuştu. Reagancılar Küba'nın diplomatik uzlaşma girişimlerini reddetmiş, en saçma bahanelerle yeni yaptırımlar dayatmışlardı. Havana'daki ABD Çıkarları Bölümü'nün başkanırken protesto ederek istifa eden Wayne Smith'in gözden geçirdiği kayıtlara göre, bu gerekçelerin çoğunluğu yalandı.¹⁴

Küba'nın bakış açısıyla, Kennedy terörü işgal için bir girizgâhtı. CIA, Eylül 1962'de -Ekim ortasında Rus füzeleri tespit edilmeden önce- "Küba'daki güncel [Sovyet] askeri hazırlığının ana amacı, buradaki komünist rejimi, Kübalıların ve Sovyetlerin gördükleri, ABD'nin şu veya bu şekilde rejimi devirmeyi denemesi tehlikesine güçlendirmektir." Ekim başlarında Dışişleri Bakanlığı, daha sonraki bir Dışişleri Bakanlığı çalışmasının da yapacağı üzere bu yargıyı doğrulamıştı. Bu korkuların ne kadar gerçekçi olduğu hakkında yalnızca varsayımda bulunabiliriz.

Bu bağlamda ilginç bir nokta, Robert McNamara'nın müteveffa Andrei Gromyko'nun Sovyet füzelerinin Küba'ya "yalnızca Küba'nın savunma becerilerini güçlendirmek" amacıyla gönderildiği iddiasına verdiği tepkidir. Buna cevaben McNamara, "Ben bir Küba ya da Sovyet yetkilisi olsaydım, sanırım sizin de ifade ettiğiniz, bir ABD işgalinin olası olduğu yönündeki yargıyı paylaşırdım," demişti (ancak bu yargının doğru olmadığını söylemişti). McNamara, ABD işgalinden sonra nükleer savaş olasılığının "%99" olduğunu da eklemişti. JFK, Krusçev'in hem Küba'dan hem Türkiye'den füzelerin geri çekilmesi teklifini reddettiğinde (ki Türkiye'dekiler halihazırda eskimiş, geri çekilmeleri emredilmişti) böyle bir işga-

le çok yaklaşılmıştı. Gerçekten de, Kübalıların bir parmaklarının düğmenin üzerinde olabileceği, krizin en gergin anlarından birinde, ABD’li bir terörist (Firavunfaresi Operasyonu) ekip bir fabrikayı havaya uçurup, Castro’ya göre 400 kişiyi öldürdüğünde nükleer savaşı Küba’nın kendisi başlatabilirdi.¹⁵

Mart 1960 tarihli, Castro’yu devirip “Küba halkının gerçek çıkarlarına daha adanmış ve ABD için daha kabul edilebilir” bir rejim kurma planı, 1992’de, ABD saygın bir görev olan Küba bağımsızlığını engelleme görevini 170 yıllık deneyimiyle yerine getirmeye çalışırken hâlâ yürürlüktedir. Ayrıca Eisenhower’ın bu suçun “ABD’nin müdahale ettiğinin fark edilmeyeceği şekilde” işlenmesi yönündeki talimatı da yürürlüktedir. Dolayısıyla, ideolojik kurumlar saldırganlık, terör operasyonları, ekonomik boğma ve yarıkürenin Lordu’nun “Küba halkının gerçek çıkarlarına” adanmışlığı içinde kullandığı diğer araçlara dair kayıtları örtbas etmesi gerekmektedir.

Bu görev, belki de normalin ötesinde bir sadakatle yerine getirilmiştir. Saygın araştırmacılar, ABD’nin Küba’ya karşı terör eylemlerini, en kendini adanmış totaliteri bile etkileyecek bir uysallıkla kayıtların dışında tutmuştur. Medyada ise, Küba’nın içinde bulunduğu zor durum düzenli olarak yalnızca şeytan Castro’ya ve “Küba sosyalizmi”ne atfedilir. *New York Times* editörleri bizi “fakirlik, yalıtılmışlık ve SSCB’ye göbekten bağlı olmanın” tüm sorumluluğunun Castro’ya ait olduğu konusunda bilgilendirirken, “Küba diktatörü [bizden hiçbir destek almadan] kendisini köşeye sıkıştırmıştır” diye zaferle bildirir. Bu nihai otorite olan, doktrin gereklilikleri dolayısıyla doğrudur. Editörler, bazı “ABD soğuk savaşçıların” önerdiği gibi doğrudan müdahale etmememiz gerektiği sonucuna varır: “Fidel Castro’nun iktidarı, şehitlikle değil, yurt içinden doğacak bir başarısızlıkla sonlanmalıdır.” İlmli uçta duran editörler, kenarda durmamız ve 30 yıldır yaptığımız gibi sessizce beklememiz gerektiğini söylerler. Böylece saf okuyucu otoritenin taleplerini karşılamak üzere oluşturulmuş bu (oldukça tipik) tarih versiyonundan, 30 yıldır kenarda beklediğimizi öğrenir.

Haberler genellikle aynı gelenekleri izler. *Times* Karayipler mu-

habiri Howard French, Küba bir sepettir diyordu, “giderek serbest pazar haline gelen bir dünyadaki komünist bir tuhaflık,” “ekonomik gerçekliklere” karşı boşuna çabalayan “komünist bir çıkmaz sokaktır.” Bu “gerçekliklerin” ABD terörü ve ekonomik savaşından bağımsız, kısır komünist doktrinin başarısızlıkları olduklarını anlamamız gerekir. Terör konusu sessizce yoksayılr. Ekonomik savaş dile getirilse de sadece taktik bir soru olarak ortaya çıkar: Ambar-gonun sıkılaştırılması mı yoksa “ekonomik gerçekliklerin,” “dramatik bir dönüşümü yaratmak için durmaksızın” çalışacağı varsayımı doğrultusunda sadece sürdürülmesi mi gerektiğine karar vermemiz gerekirdi. Bu yelpazenin dışındaki tüm fikirler “tuhaflık” kabul edilir, fikirlerin serbest pazarında çalışan sorumlu bir gazeteci tarafından dile getirilmez.

Boston Globe Latin Amerika uzmanı Pamela Constable, aynı gele-neğin bir üyesidir. *Miami Herald* muhabiri Andres Oppenheimer’ın *Castro’nun Son Saati* adlı kitabının eleştirisini yazarken, sözlerine “Oppenheimer kuduz bir komünist düşmanı değildir, ancak Latin Amerika’nın kıdemli bir basın gözlemcisi olması, Fidel Castro’nun yaşlanan sosyalist rejiminin saplantılı, alaycı işleyişini yorulmadan ifşa eden [kitabını] çok daha ikna edici kılar,” diye başlıyordu. Oppenheimer, Küba’yı “bozuk bir sisteme kararlı ancak ölümcül bir inkârla tutunan,” “idealleri çok zaman önce gücün sert mantığına boyun eğmiş olan, klasik, çürümekte olan bir diktatörlük” olarak tasvir eder. Oppenheimer, “ortalama Kübalılar için hayatın üzüntü ve saçmalıklardan oluşan bir eldiven haline geldiğini,” “komik ve trajik ayrıntılarla” gösterir, Constable ise bunları neşeyle aktarır. “Oppenheimer, Castro’nun da diğer mesihimsi zorbalara gibi kendi yıkımının tohumlarını ektiğine şüphe bırakmaz.” “Amerika Birleşik Devletleri” kelimeleri hiç geçmez; ABD’nin ortalama Kübalıların “komik” güçlüklerine ya da “bozuk sistem” ya da Castro’nun çılgın öz yıkım rotasına yaptığı katkılara dair bir ipucu da yoktur. “Gücün sert mantığı” basitçe doğanın bir gerçeğidir ve Castro’nun kötücül doğasının yarattığı ateşli sözlere yol açmaz. Normlar evrenseldir, özel vaka olan Küba’dır. ABD destekli hükümet darbesinin ardından Nikaragua’daki korkunç gerilemeyi inceleyen Constable, “bu fakir, tropik ülkeyi

etkisi altına alan felaketin sebebi, iki sorundur,” diyordu: Sandinistalar ile sağ arasındaki “düşmanlık kalıntıları” ve yolsuzluk. Terörist süpergücün yağmalarının “çökmüş sosyalist ekonomi” üzerinde ve ABD’nin eski şanlı günleri yeniden yaratma çabaları üzerinde bir etkisi olmuş olabilir miydi acaba? Bu fikir, komisar kültürünün muhalif ucunda bile ifade edilemez, hatta düşünülemez.

Aynı kitap, *New York Times*’da Clifford Krauss tarafından incelenmişti. Burada da Küba’nın yaşadığı güçlükler, yalnızca şeytanın suçlarına ve çılgınlıklarına atfediliyordu. ABD tek bir cümlede, uzaktan anılıyordu: Castro (Küba değil) “birçok facia atlatmıştır: Füze krizi, ticaret ambargosu, Mariel göçü, tekrarlanan kötü hasatlar ve bitmek bilmeyen tayınlama.” ABD’nin rolü bunlarla sınırlıdır. Oppenheimer, Küba’nın çabalarını “derin bir anlayış ve zekâ” ile tasvir ettiği için –kurbanlarımızın acılarını izlemenin böylesine eğlenceli olması ne tuhaf– daha da önemlisi, daha önce hayal edilmemiş haksızlıkları ortaya çıkarttığı için övülüyordu. Güç arzusu ve şiddet aşkı doymak bilmeyen Castro, ABD’nin Honduras’taki üssünden sağlık klinikleri ve tarım kooperatifleri gibi “yumuşak hedeflere” saldırma emriyle (tarım kooperatifleri konusunda Dışişleri Bakanlığı’nın ve solcu liberal kamuoyunun açık onayıyla) gönderdiği terörist orduya direnmek için Nikaragualıları eğitmek üzere “deneyimli subaylar” göndermişti. Bu subaylara, canavar “Ronald Reagan yönetimindeki ABD’nin Nikaragua’yı işgal etmesi halinde” misilleme yapmayı bile düşünmüştü ve Panama ordusuna “ABD işgali ihtimaline karşı” desteklemekte “bildiğimizden daha büyük bir rolü vardı.”

Ancak suçlu zihnin hayal edebileceklerinin de bir sınırı olduğuna inananlar için, daha da fazlası vardı. “Marksist hükümeti desteklemek için Angola’da bulunan Küba askerleri ile Bay Castro bu ülkenin 1980’lerdeki iç savaşının müzakerelerle sonuca ulaşılmasının önüne bir engel olarak kendisini yerleştirmişti.” Eski günlerin *Pravda*’sını özleyen uzmanlar, bunu Küba’nın ABD hariç neredeyse herkesin tanıdığı hükümeti desteklemesinin ve ABD destekli Güney Afrika saldırganlığını püskürtmedeki başarısının, böylece müzakereli uzlaşma için sahneyi hazırlamasının (ki Washington,

halihazırda yüz binlerce hayata mal olup ülkeyi yok eden savaşın, kalıntıları Güney Afrikalı ve Batılı yatırımcıların eline bırakmasını garanti etmek için terörist müşterilerine destek vermeyi sürdürerek, uzlaşmayı hemen engellemiştir) *Times* tarafından yorumlanmış hali olduğunu görecektir.¹⁶

Küba hakkında ne düşünürsek düşünelim, böylesi performanslar, gerçekten hayranlık uyandırıcı bir ahlâki korkaklığa sahip bir aydınlar sınıfı tarafından yönetilen, mekanik öngörülebilirliğe sahip bir propaganda sisteminin “alaycı, saplantılı işleyişini” aydınlatıcı şekilde ifşa eder. İşler *New York Times* editörlerinin 60 yıl önce Deniz Piyadeleri, kulaklarında Nikaragualıların tezahüratları yankılanır halde (“profesyonel ‘liberallerin’ sızlanmalarının aksine) “kaçak haydut Sandino”yu takip ederken “dünyanın en saf amaçlarıyla” hareket ettiğimiz Karayip bölgesindeki muhteşem sicilimizi selamladığı zamandan beri pek değişmemiştir. (Editörler, bu çarpışmanın tam da “Dışişleri Bakanlığı’nın tüm dünya için merhamet, lütuf ve barış yaratmaya çalıştığı bir dönemde” gerçekleşmesinin talihsiz olduğunu düşünüyordu). Küba’da “Kübalılar kendilerinden kurtarmayı ve onlara öz yönetimi öğretmeyi” başarabilmiş, onlara “sadece koruyucu Platt yasası [sadece ABD şirketlerinin ve yerli müttefiklerinin çıkarlarını ‘korur’] sayesinde bağımsızlıklarını” verebilmiştik. “Küba, Amerikan emperyalizmi tehdidinin” saldırısını “yok saymak için çok yakınımızdadır,” diye devam ediyordu editörler. Biz, sonunda nazik eğitimimiz sayesinde “istikrarın sırrına eren” Küba halkı tarafından “çağrılmıştık.” “Adadaki ticari çıkarlarımıza zarar gelmese de,” “özgür Küba halkıyla beraber zenginleşmiştik,” bu yüzden “Küba’da hiç kimse Amerikan emperyalizminden bahsetmiyordu.”¹⁷

Yorumcular Castro’nun suçları ve suiistimalleri dolayısıyla büyük üzüntülerini dile getirir. Keşke bunlara inanılabilseydi. Büyük çoğunluğunun alaycı yapmacıklık olduğu kanıtlanabilmektedir. Bu yargıya nihai olarak, Castro’nun insan hakları ihlalleri karşısında histerik öfke gösterileri yapılırken, hemen yan komşusunda aynı zamanda ABD’nin tavsiyeleri ve desteğiyle hareket eden ABD bağımlı ülkelerinin işlediği çok daha büyük suçlardan kaçınılması ya

da bunların tamamen örtbas edilmesi ile erişilir. Tarih, bu noktayı kanıtlayabilmemizi sağlayacak birkaç dramatik örnek sunacak kadar nazik davranmıştır.¹⁸

“Küba halkının gerçek çıkarları” ve “demokrasi” için dile getirilen ilginin bizi engellemesine izin vermeyiz. Ancak ABD şirketlerinin “gerçek çıkarlar”ına yönelik ilgi ise, yeterince gerçektir. Aynı, Küba ve Latin Amerika’daki kamuoyuna dair endişeler için de geçerlidir. Kennedy, seyahat ve iletişimi engellemeye çalışırken ne yaptığını biliyordu. Daha önce ele alınan Küba kamuoyu yoklamalarının ya da Mayıs 1959’da çıkartılan ve bir BM örgütü tarafından tüm Latin Amerika’da “takip edilmesi gereken bir örnek” olarak övülen Tarım Reformu Yasası ışığında bu korkular yersiz değildi. Ya da Dünya Sağlık Örgütü’nün Küba’daki temsilcisinin 1980 yılında, “Küba’nın,” fakirliğine rağmen, “çok gelişmiş bir ülkenin” sağlık örgütlenmesine sahip olduğunu ve “Latin Amerika’daki en iyi sağlık istatistiklerine sahip olduğuna şüphe yoktur” şeklindeki yargısı. Ya da UNICEF’in, Peru’da bir Kilise dergisinin incelediği “1990 Dünya Çocuklarının Durumu” raporu. Raporda, dünyadaki en yüksek bebek ölümü oranları arasında birçok Latin Amerika ülkesi listeleniyordu. Kosta Rika ve Şili’nin bölge açısından düşük oranları vardı ve “Küba, gelişmiş ülkelerle aynı seviyedeki tek ülkedi.” Ya da Brezilya veya diğer Latin Amerika ülkelerinde, böyle küçük ve fakir bir ülke için sıra dışı, hatta özgün olan Küba biyoteknolojisine duyulan ilgi. Ya da yeterince uzaktaki Avustralya basınında okuyabileceğimiz, “tarihi bir stratejik hedef” olan Küba’yı “Washington’ın nüfuz bölgesine” geri çekmeyi başarmak adına yapılanları gözden geçiren yazılar:

Küba’nın tüm bu koşullarda hayatta kalmış olması, kendi başına bir başarıdır. 1981-1990 arasındaki dönemde Latin Amerika ekonomileri arasında en yüksek hane başına brüt sosyal hasıla (maaşlar ve sosyal faydalar) artışını kaydetmiş olması –sıralamada bir sonraki ülkenin neredeyse iki katı– oldukça etkileyicidir. Dahası, ekonomik zorluklara rağmen ortalama Kübalı yine de diğer Latin Amerikalılara göre daha iyi besleniyor, barınıyor, eğitiliyor ve sağlık hizmeti alıyordu –ve yine tipik olarak– Küba hükümeti, yeni kemer sıkma önlemlerinin yükünü tüm halkına eşit olarak dağıtıyordu.

Daha da kötüsü, bu algılar bölgenin kendisinde hiç de sıra dışı değildi. Bu, doğrudan deneyimin ve ABD ortodoksisini ve Avrupalı takipçilerini kısıtlayan katı doktrin gereksinimlerinden görelilik olarak uzak kalabilmelerinin bir sonucuydu. Bunlar önde gelen kişiler tarafından sıkça dile getiriliyordu. Sivri bir örnek seçmek gerekirse, El Salvador Cizvit Üniversitesi (UCA) rektörü Peder Ignacio Ellacuria, Latin Amerika Kilisesi dergisine Kasım 1989'da, tüm kötü yönlerine rağmen "Güney Amerika'daki gerçek durum, kapitalist sistemin özündeki kötülüğü ve buna eşlik eden, bunu meşrulaştıran ve gizleyen demokrasi maskarasının ideolojik yanlışlığını gösterirken," "Küba modeli kısa sürede tüm Latin Amerika'da temel ihtiyaçları en iyi karşılayan model olmuştur," diye yazıyordu.

Makale yayınlanıp, burada büyük bir öfke maskesi takınanların sessizlik örtülerinin altına gömülürken, ABD tarafından eğitilmiş seçkin askerler tarafından öldürülmesinin sebebi bu tür düşünceleri dile getirmesiydi.¹⁹

Birçok diğer durumda olduğu gibi, "ana görevlerini yerine getirdikleri" sürece Suharto'ları ve Saddam Hüseyin'leri ve Gramajo'ları neşeyle destekleyen (ya da bunları görmeyen) yarıkürenin hükümdarlarını rahatsız eden Castro'nun suçları değildi. Asıl rahatsızlık veren, korku, öfke ve intikam çağrısına yol açan başarı unsurlarıydı. Bu gerçek ideologlar tarafından bastırılmalıydı – aydın kültürünün bu temel ilkesini doğrulayan çok miktarda kanıt karşısında, bu kolay bir iş değildi.

1980'lerde ABD ekonomik savaşını genişletmiş, Küba'nın büyük bir ihracat malı olan Küba nikelini içeren sanayi ürünlerini yasaklamıştı. Siyasi Alzheimer hasatalığına yakalanmayanlar, ABD Hazine Bakanlığı'nın Nisan 1988 tarihli, üçüncü bir ülkede işlenen Nikaragua kahvesinin ithalatını, "Nikaragua kimliğini kaybedecek ölçüde dönüştürülmemişse" yasaklayan kararını hatırlayabilir – bir *Boston Globe* editörü kararın dilinin Üçüncü Reich'i hatırlattığını belirtmişti. ABD İsveç'ten bir tıbbi tedarik şirketinin, ABD'de üretilen bir bileşeni dolayısıyla Küba'ya ekipman göndermesini yasaklamıştı. Eski Sovyetler Birliği'ne yardım, Küba'ya yardım etmeyi durdurması şartına bağlanmıştı. Gorbaçov'un bu yardımın iptal edileceği yönünde-

ki açıklaması, büyük manşetlerle karşılanmıştı: “Baker Hareketi Selamlıyor,” “Sovyetler ABD Ekonomik Yardımının Önündeki Engeli Kaldırıyor,” “Küba-Sovyet Bağlantısı: ABD’nin 31 Yıllık Sıkıntısı”. Sonunda, büyük yaramızdan kurtulabilecektik.

1991 başında, ABD Karayipler’deki askeri manevralarına tekrar başlamıştı, standart bir sindirme taktiği olarak, Küba işgalinin provası da manevralara dahildi. 1991 ortasında, ambargo daha da sıkılaştırılmış, diğer önlemler arasında Kübalı Amerikalılara para gönderilmesi engellenmişti. Nisan 1992’de seçimlere hazırlanırken Başkan Bush, Küba’ya giden gemilerin ABD limanlarına girişini yasaklamıştı. Kongre’deki liberallerin teklif ettikleri, alaycı şekilde Küba Demokrasi Yasası olarak adlandırılan yeni yasalar ambargoya ABD’nin yurt dışındaki iştiraklerini de dahil edecek, Küba’ya yaşanan gemilerin ABD karasularına girmeleri halinde kargolarına el konmasına izin verecekti. Küba’nın bağımsızlığına yönelik nefretin şiddeti aşırıydı ve dar ana akım yelpazesinin her yerinde yaklaşık olarak aynıydı.²⁰

Sovyetlerin caydırıcı etkisinin ortadan kalkmasının (Britanyalılarınkinin yüz yıl önce ortadan kalkması gibi) ve Doğu blokunun Küba ile ekonomik ilişkilerinin bozulmasının sadece Washington’ın uzun süredir hedeflediği şeylere ekonomik savaş ve diğer yöntemlerle ulaşmasını kolaylaştırdığı gerçeğini gizlemek için hiç çaba sarf edilmemişti. Tam dürüstlük vardı: Sadece en şeytani Amerika-karşıtı canımız nasıl isterse öyle davranma hakkımızı sorgulardı. Örneğin, artık emirlerimizi dinlemeyen ajanlarımızdan birini yakalamak için savunmasız bir ülkeyi işgal etmeyi, daha sonra da kendisini bizim hizmetimizdeyken işlediği suçlar için yargılamayı seçsek, adalet sistemimizin yüceliğini kim sorgulayabilirdi? Doğru, BM sorguluyordu, ancak veto hakkımız bu çocuksu öfke nöbetinin icabına bakıyordu. Yüksek Mahkeme bile bu dönemden sonra ABD’ye yurt dışındaki sanıkları kaçırıp burada adalete teslim etme hakkı vermişti. Himmler’in haydutlarının 1937’de İsviçre’den çıkardığı bir Alman Göçmeni, İsviçre hükümetinin temel uluslararası hukuk ilkelerine dayanarak protesto etmesi üzerine iade eden Adolf Hitler’den tiksirmek, bizim harcımız değildir.²¹

Küba'nın mutluluk verici sıkıntıları hakkındaki tipik bir yorumda, *Washington Post* editörleri, ABD'nin Castro'yu ezme fırsatını değerlendirmesini istiyordu: "Çünkü büyük düşmanı ABD'nin bu miadı dolmuş antikaya bu geç saatte yardım edip meşruluk kazandırması, Küba halkına -ve yarıküredeki tüm diğer demokratlara- ihanet etmek olurdu." Aynı mantıkla, editörler 1980'ler boyunca ABD'nin, Guatemala ve Salvador terör devletleri benzeri "Orta Amerika modeline" dönene, hayranlık duyulması "bölgesel standartları" izlemeye başlayana kadar Nikaragua'yı sıkıştırması çağrısı yapıyordu; ayrıca Gorbaçov'un "Yeni Düşüncesi"ni aşağılıyorlardı çünkü henüz ABD'ye Dünya Mahkemesi'nin (basının ve liberal yorumcuların fikrinde Mahkeme'nin itibarını zedeleyen bir kararla) mahkûm ettiği yöntemlerle hedeflerine ulaşabilme serbestisi tanımamıştı. *Post*, Dışişleri Bakanlığı'nın Eisenhower-Kennedy yıllarında yaptığı gibi Küba halkı adına konuşuyordu; tıpkı William McKinley'in Filipinler'de "egemenliğimizden memnun olan" ve yüz binlercesini katlederken "iktidardaki azınlığa karşı... koruduğu" "nüfusun büyük çoğunluğu" adına konuşması gibi; ve sömürge valisi Leonard Wood'un Küba'nın ABD hükmünü veya ilhakını destekleyen ve "dejenerelerden" korunması gereken düzgün (yani varlıklı, Avrupalı) halkı adına konuşması gibi.²² ABD, kötülerin planlarından korunması gereken dünyanın acı çeken halklarına karşı iyi niyeti asla elden bırakmamıştır. *Post*'un demokrasi aşkı konusunda ise, hayırseverlik sessizlik gerektirirdi. Denkleri de pek farklı değildir.

Küba'yla ilgili kayıtlar, Soğuk Savaş çerçevesinin siyasi rengi ne olursa olsun Üçüncü Dünya'da bağımsızlığa hoşgörü göstermeme standardını gizlemek için sadece bir bahane olduğunu ortaya koyar. Geleneksel politikalar, ana akım içinde meydan okunmadan sürer gider. En açık sorular, gayrimeşru, hatta düşünülemez ilan edilir. Dolayısıyla, "olgun meyve"nin gerçek sahiplerinin ellerine düşmesini ya da ağaçtan zorla koparılmasını temin etme yönündeki her zamanki çabaların sürmesini bekleyebiliriz.

Temkinli bir politika, boğazlamanın seviyesini artırmak, nüfusu cezalandırmak için ekonomik ve ideolojik savaş yöntemlerine

dönerken, müdahale etmemeleri için diğerlerini sindirmek olacaktır. Acılar arttıkça, protesto, baskı, daha fazla huzursuzluk vs.'nin de öngörülebilir bir döngüde artacağı varsayılabilir. Bir aşamada, içten çöküş, Deniz Piyadelerinin adayı bedelsiz olarak yeniden “özgürleştirmeye” gönderilebileceği noktaya ulaşılacaktır, böylece eski düzen tekrar kurulacak, inananlar büyük liderlerimize ve adaletlerine methiyeler düzecektir. Aşırı milliyetçi tutkuları uyandırma ihtiyacı hissedilirse, geçici taktiksel endişeler süreci hızlandırabilir. Ancak Washington'ın daha önce ele alman Bush Yönetiminin Ulusal Güvenlik Politika Değerlendirmesi'nde belirtilen politikalardan fazla sapması olası görünmemektedir.

Eski ve Yeni Dünya Düzenleri: Latin Amerika

1. “Güneyin Devi”

Washington Post editörleri 1929’da “bu devasa ülkenin kaynakları hesaba katıldığında,” diye yazıyordu, “birkaç yıl içinde Brezilya’nın dünyanın önde gelen güçlerinden haline geleceği açıkça görülür.” “ABD, kalıcı zenginlik ve barışa giden yolu bulan Güney Amerika’daki bu büyük cumhuriyetin yükselişinden memnuniyet duymaktadır.” Bu iyimser öngörüler mantıksız görünmüyordu. Peter Evans, “Brezilya büyük boyut, düşük nüfus yoğunluğu ve zengin doğal kaynaklar gibi inanılmaz uygun bir birleşimin görüldüğü bir ülkedir,” diyordu ve dış düşmanlardan korkmasını gerektirecek hiçbir şey yoktu. 19. yüzyılın ikinci yarısında, Brezilya’da reel hane başına gelir, ABD’dekinden çok daha hızlı yükselmişti. Önde gelen ihraç malı olan kahve, yerel sermayenin kontrolündeydi (Brezilya yüzyılın başında dünya üretiminin %80’inden fazlasını karşılıyordu). Bazı zayıflıklar vardı: Ekonomi ana ürünlerin ihracatına o kadar bağımlıydı ki, bu zengin tarımsal ülkenin temel besinleri bile ithal etmesi gerekiyordu. Yine de, *New York Herald Tribune*’un 1926’da verdiği isimle “Güneyin Devi”, Kuzeyin Devi’nin gerçek bir dengi gibi görünüyordu. Zenginlik ve güç yükselişi için iyi konumlanmıştı. Gerçekten de, diğer ABD gazetelerinin sözleriyle “sınırsız potansiyellere sahip devasa bir diyar,” “hayal gücünü zorlayan bir ülke” gibi görünüyordu.

Wall Street Journal 1924'te geleceğe dair daha iğneli bir bakış sunuyordu. "Dünyanın hiçbir bölgesi, Brezilya'dan daha fazla sömürüye değer değildir." Beş yıl sonra "Amerikalı iş adamları, ihracat pazarında Britanyalı rakiplerine göre daha büyük bir pay elde etmişti" ve "New York, yeni sermaye yatırımlarının ana kaynağı olarak Londra'nın yerini almıştı" (Joseph Smith). ABD yatırımları 1913'ten 1930'a on kat artmıştı; ticaret iki katın üzerinde artarken, Britanya'nınki neredeyse %20 azalmıştı. Tablo tüm bölgede yaklaşık olarak aynıydı. Latin Amerika şirketlerine yapılan doğrudan ABD yatırımları 1920'lerde neredeyse iki katma çıkarak 3,5 milyar dolara ulaşmış, portföy yatırımları (bonolar ve tahviller) dört katın üzerine çıkarak 1,7 milyar doları bulmuştu. Gómez diktasındaki Venezuela petrolü, Bolivya, Şili ve diğer yerlerdeki madenler ile Küba'nın zenginlikleri favori hedefler arasındaydı. 1925-1929 arasında Latin Amerika'ya ABD sermayesi akışı, yıllık 200 milyon dolar civarındayken, ABD yatırımcılarının yıllık dış yatırımı yaklaşık 300 milyon dolardı.¹

ABD'nin Brezilya'ya ciddi ilgi göstermesi, monarşinin devrilip cumhuriyetin kurulduğu ve Washington'da "Avrupa rekabetini alt etmeyi ve böylece Amerika'nın Latin Amerika pazarlarındaki ticari yükselişini teminat altına almayı hedefleyen daha geniş bir stratejinin parçası olarak" (Smith) düzenlenen Pan-Amerikan bir konferansın yapıldığı 1889'lara dayanır. ABD, kısmen "Amerikalı siyasetçilerin muhafazakâr içgüdüleri bir otorite ve istikrar simgesinin askeri şiddetle devrilmesi karşısında tedirgin olduğu için," cumhuriyetçi hükümeti tanımakta tereddüt etmişti. Ancak yeni Dışişleri Bakanı James Blaine'in belirttiği gibi, "Brezilya Güney'de, diğer ülkeler karşısında ABD'nin Kuzey'deki diğer ülkelerle ilişkisine benzer bir ilişki" içindeydi ve fırsatlar çok büyüktü. Çekinceler kısa süre içinde alt edilmişti.

"Paha biçilmez" ticari fırsatlar sunduğu anlaşılan Brezilya, üçüncü (1906) Pan-Amerikan konferansına ev sahibi olarak seçilmişti. Bu konferansta Dışişleri Bakanı Elihu Root, ABD ve Brezilya'nın "birlikte hareket ederek, Amerika'nın bütünlüğü için tek ve sonsuz bir teminat oluşturacaklarını" beyan etmişti. 1900'den 1910'a

kadar ABD'nin Güney Amerika ile ticareti ve bu bölgeye yatırımı iki kattan fazla artmış, dünyada en hızlı büyüyen yatırımlar olmuştu. Küresel güç I. Dünya Savaşı sonrasında ABD lehine kayarken, Washington Monroe Doktrini'ni Karayip bölgesinin ötesinde de uygulayabilme imkânı bulmuştu. ABD'nin yarıkürede halihazırda yüksek olan ekonomik ve siyasi nüfuzu artmış, 1920'lerin coşkusuna yol açmıştı.²

ABD'nin Brezilya pazarındaki hâkimiyeti, ABD'nin Brezilya ithalatının yarısını karşıladığı ve ihracatının da %40'ından fazlasını satın aldığı II. Dünya Savaşı sonrasında zirve yapmıştı. Bu zamana gelindiğinde Washington'daki planlamacıların vizyonu o kadar kapsamlıydı ki, Latin Amerika sadece küçük bir parça olarak resme dahil olsa da, unutulmuyordu. Stephen Rabe, "Latin Amerika'nın yeni dünya düzenindeki rolü hammadde satmak ve fazla ABD sermayesini emmek" olacaktır diyordu. Kısaca, "ana işlevini" yerine getirecek ve merkezdeki sanayileşmiş ülkeler çıkarına, Güney'in geri kalanıyla beraber "sömürülecekti."³

Rabe'nin 1945'teki Yeni Dünya Düzen'ine dair tanımı, bugün daha az geçerli değildir; aynısı Bolivar'ın "bu büyük kıtanın başında" duran "çok güçlü, çok zengin, çok savaşçı ve her şeyi yapabilecek bir ülke" hakkındaki endişeleri için de geçerlidir. Kolomb döneminin ana teması –Güney'e atanan hizmet rolü– "yeni imparatorluk çağma" doğru ilerlediğimiz günlerde hâlâ sürmektedir.

2. "Dünya Kapitalist Sisteminin Refahı"

1945'in Yeni Dünya Düzeni kimi zaman ana akım akademisyenler tarafından son derece dürüstçe tanımlanır. ABD-Brezilya ilişkileri hakkında CIA'in kıdemli tarihçisi Gerald Haines'in son derece takdir edilen bir çalışması, açık sözlerle başlar: "II. Dünya Savaşı sonrasında ABD, kendi çıkarları doğrultusunda, dünya kapitalist sisteminin refahının sorumluluğunu üstlenmiştir." Gerçek çıkarları yansıtan diğer analizlerin yanı sıra, Batı Avrupalı müttefiklerimizin "sömürgeci ekonomik çıkarları" hakkındaki 1948 tarihli CIA bildirisinden ya da George Kennan'ın Japonya'nın

“İmparatorluğu’nun Güneye doğru” yeniden açılması çağrısından söz ederek devam edebilirdi.⁴

Haines, “Amerikalı liderler dünyayı ABD’nin ihtiyaçlarına ve standartlarına uyacak şekilde yeniden biçimlendirmeye çalışmışlardır,” diye devam eder. Bu “açık bir dünya” olacaktı – zenginlerin sömürüsüne açık, ama onlara bile tamamen açık değil. Haines, II. Dünya Savaşı’ndan sonra “biçimlenen” sistemi “açık bir dünyadaki kapalı bir yarıküre” olarak tanımlayan, Latin Amerika araştırmacısı David Green’in izinden giderek ABD “açık bir dünyada kapalı bir yarıküre sistemi” istiyordu, diye açıklar. Halihazırda ABD tarafından kontrol edilen ya da kritik öneme sahip olduğu düşünülen (Latin Amerika ya da Ortadoğu) bölgelerdeki diğerlerine kapalı, ABD’nin hâkimiyetinin henüz kurulmadığı yerlere açık bir dünya olacaktı. Haines’in sözleri, göklere çıkarılan Açık Kapı ilkesini doktrin açısından onaylanan anlamıyla sunar: Elimizde ne varsa (yeterince önemliyse), koruruz; başka yerler herkesin erişimine açıktır. Çalışma ilkesi, Dışişleri Bakanlığı’nın 1944’te “ABD’nin Petrol Politikası” başlıklı bir bildirisinde dile getirilmişti. ABD o zamanlar Batı Yarıküre’deki üretime hâkimdi ve çeyrek yüzyıl boyunca dünyanın en büyük üreticisi olmaya devam edecekti. Bildiri, sistemin kapalı kalmak zorunda olduğunu söylüyordu, dünyanın geri kalanı ise açık olmalıydı. ABD politikası, “halihazırda elde edilen mutlak konumun korunmasını ve dolayısıyla bugün ABD’nin elinde tuttuğu imtiyazların özenle korunmasını, yeni bölgelerde ABD şirketlerine Açık Kapı ilkesiyle eşit fırsatlar tanınması yönünde ısrar edilmesini” içerecekti.⁵

Latin Amerika’nın bizim olacağı, Cumhuriyetin ilk günlerine uzanan bir beklentidir ve Monroe Doktrini buna ilk şeklini vermiştir. Niyetler açıkça belirtiliyor, eylemlerle de tutarlı şekilde ortaya konuyordu. Woodrow Wilson’ın Dışişleri Bakanı Robert Lansing’in, Başkan tarafından da “yanıtlanamaz” olmakla beraber açıkça beyan edilmesi “politik olmayan” formülünü daha fazla geliştirmek güçtür:

ABD Monroe Doktrini’ni savunurken, kendi çıkarlarını göz önünde bulundurur. Diğer Amerikan ülkelerinin bütünlüğü bir amaç değil, bir

tesadüftür. Bu tamamen bencillığe dayalı görünse de, Doktrin'in yazarının beyanı sırasında daha yüksek ya da daha cömert bir motivasyonu yoktu.

Bismarck, gerekçeli şekilde, 1898 yılında Monroe Doktrini'ni "Amerika'ya özel ve affedilemez bir kibir türü" olduğunu söylemişti.

Wilson'ın selefi, Başkan Taft, "tüm yarıkürenin, ırksal üstünlüğümüz sayesinde bugün ahlâki açıdan olduğu gibi, olgusal olarak da bizim olacağı günün uzakta olmadığını" öngörmüştü. ABD'nin 1940'ların ortasına gelindiğinde elde ettiği muazzam güç göz önüne alındığında, Washington "buradaki küçük bölgemizde" (Stimson) müdahaleye göz yummak için bir sebep görmüyordu.⁶

Haines, 1945'in küresel düzeninde, diye devam eder, amaç Latin Amerika'dan "tüm yabancı rekabeti silmek" olmuştur. ABD "bölgeyi ABD'nin ihtiyaç fazlası sanayi üretimi ve özel yatırımları için önemli bir pazar olarak korumak, devasa hammadde rezervlerinden faydalanmak ve uluslararası komünizmi dışarıda tutmak" amacıyla Fransız, Britanyalı ve Kanadalı rakiplerini yerlerinden etmeye girişmişti. Burada "komünist" teriminin her zamanki teknik anlamında ele alınması gerekir: John Foster Dulles'in sözleriyle, "her zaman için zenginleri yağmalamak isteyen fakir insanlara" hitap edenler. ABD'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Monroe Doktrini'nin kapsamına aldığı Ortadoğu'da da planlar benzerdi ve bunun Avrupa'nın güneyi, Kuzey Afrika ve bölgenin kendisi için devasa etkileri olacaktı.

Haines Latin Amerika'daki en zengin ve en önemli ülkeye odaklansa da, çıkarımları genele uygulanabilmektedir. Brezilya'da, diye yazar, ABD ekonomik ulusalcılığı ve Truman ile Eisenhower yönetimlerinin "aşırı sanayi kalkınma" (yani ABD şirketleri ile rekabet edebilecek kalkınma, yabancı sermayeyle rekabet "aşırı" sayılmıyor, dolayısıyla buna izin veriliyordu) adını verdikleri şeyi önlemek üzere çalışmıştı. ABD'nin taleplerinin Şubat 1945 itibarıyla yarıküreye dayatılmış olduğunu daha önce söylemiştik (bölüm 2.1).

Bu önceliklerde yeni olan şey, özellikleri değil boyutlarıydı. David Green, savaş öncesi İyi Komşu programlarının amacı "Latin Amerikalıların yarıküre içinde hazır pazarlar bulacaklarını umarak

Latin Amerika'da üretimin çeşitlendirilmesi idi; ancak bu çeşitlilik, Batı Yarımküre pazarlarında halihazırda mevcut üretim hatlarıyla [yani ABD üretim hatlarıyla] rekabet etmeyecek ürünlerle kısıtlanmalıydı," diye yazmıştı. Inter-Amerikan Danışma Komisyonu'nun teklifleri, ABD'nin Latin Amerika ithalatlarını kendine katarak, "Latin Amerika'nın *daha fazla ABD ürünü satın alma* becerisinin gelişmesine" katkıda bulunmasını öneriyordu (vurgu Green'e ait). ABD yönetimindeki inter-Amerikan kurumların ilk projelerinin "tümü, üretici ürün türlerinden ziyade tüketici ürünleriydi." Amaç, "kesinlikle ABD'nin Latin Amerika'ya ihracatının," özellikle de "makine ve ağır sanayi ihracatının 'payını' azaltmak değildi."

Ara sıra ortaya çıkan istisnalar da bu noktayı vurguluyordu. Washington, Brezilya çelik projesini finanse etmeyi kabul etmişti ama hükümet ekonomisti Simon Hanson'ın belirttiği gibi, bu yalnızca Amerika'nın Brezilya'ya ihraç ettiği çeliğin "türünde bir değişim" anlamına geliyordu, toplam hacim ya da değerde bir kayıp değil: Brezilya'daki fabrika, "daha basit üretilen ürünleri" üretecek ve daha gelişmiş teknoloji gerektiren "daha karmaşık malzemelerin ithal edilmesine" ihtiyaç duyacaktı; "biz de buraya devreye girecek," ABD ihraç pazarlarının güvenliğini sağlayacaktık. Bir analiz, "Brezilya'nın sonunda bu fabrika tarafından gerçekleştirilecek işlerinden en büyük kayba uğrayacak olanlar İngiltere ve Almanya olacaktır," sonucuna varıyordu.⁷

Haines, oldukça genel şekilde ABD liderlerinin "Üçüncü Dünya ülkelerinde büyük sanayileşme planlarına karşı çıktıklarını ve ekonomik kalkınmayı teşvik etmek üzere kamu kredilerine dayanan yabancı yardım programlarını reddettiklerini" söylüyordu. Üçüncü Dünya ekonomilerinin "ABD yönetimindeki serbest ticaret sisteme" entegre olduğu "merkantilist yaklaşımı" tercih ediyorlardı; "merkantilist serbest ticaret" kavramı, öğretinin çerçevesini son derece iyi özetler. ABD "Brezilya sanayi kalkınmasını özel ABD şirketlerinin çıkarları için yönlendirmeye ve kontrol etmeye, Brezilya'yı kendi bölgesel ekonomik planına dahil etmeye" çalışıyordu. "Tüm Latin Amerika için model olması" istenen Point Four insani yardım programı, "Amerikan ekonomisi için daha büyük ve daha verimli

kaynaklar geliştirmenin yanı sıra ABD ihracatı için daha geniş pazarlar, Amerikan sermayesinin yatırılacağı daha kapsamlı fırsatlar yaratmak” üzere tasarlanmıştı.

ABD’li planlamacıların “hayal ettikleri ancak nadiren dile getirdikleri şey, yeni sömürgeci bir ilişkiydi: Brezilya Amerikan sanayi için hammaddeleri sağlayacak, ABD de Brezilya’ya bitmiş ürünler sunacaktı.” “Yeni sömürgeci, yeni merkantilist bir politika” izliyorlardı – ve bu, ekonomi kuramının ne kadar esnek bir araç olabileceğini kanıtlayarak, bir şekilde “kalkınmaya klasik liberal yaklaşım” idi. Sanayi kalkınması sadece “ABD sanayini tamamlayıcı” nitelikteyse kabul edilebilirdi. Temel kavram, “Brezilya’nın kalkınması, Amerika’nın kârı ve hakimiyetine müdahale etmediği sürece [ve yeterli kârlılık garanti edildiğinde] sorun değildi.” Zirai kalkınma da, toprak reformu gibi programları “istikrarsızlaştırmaktan” kaçındığı, ABD’nin tarım ekipmanlarına bağımlı olduğu, “kahve, kakao, kauçuk ve jt gibi, ABD üretimini tamamlayan ürünleri” desteklediği ve süt ürünleri ile buğday gibi “ABD zirai ürünleri için yeni pazarlar” yarattığı sürece destekleniyordu.

Haines, “Brezilya’nın arzuları ikincil öneme sahipti,” diyordu, ancak Dulles’in sözleriyle, “ara sıra kafalarını okşayıp onları sevdiğinizi düşündürmek” faydalıydı.

Soğuk Savaş erevesi bir anda yerine oturmuştu. 1946’ya geldiğinde Sovyetler’in Brezilya’daki planları Kennedy’nin Yeni Sınır’ı aracılığıyla Yeni Anlaşma’nın (*New Deal*) nde gelen liberal devlet adamlarından olan Büyükelçi Adolf Berle’yi çok endişelendiriyordu. Ruslar Naziler gibidir diyordu: “Korkunç, alaycı ve dehşetengiz şekilde, ABD için sorun yaratabilecek tüm düşünce ve eylem merkezlerini kullanıyorlar”; bu açıdan bize hiç benzemiyorlardı. İstihbarat, Brezilya’da ekonomik girişimler ve diğer sıradan uygulamalar dışında bir Sovyet etkisi tespit edemiyordu. Ancak her zamanki gibi, bu yargı önemli görülmüyor, Berle’nin savı destekleniyordu. Haines’in birkaç ay sonraki bir istihbarat raporunda özetlediği üzere, “Sovyetler Birliği gelecekte sorunlu Amerika içi sulara avlanmayı faydalı bulabilir,” bu yüzden –küresel siyasi planlamaya hükmeden “mantıksal mantıksızlığın” bir diğer rneği olarak– iş

şansa bırakılamazdı. Olası komünistler, amaçlarımıza giden yola müdahale edemedi engellenmeliydi.

Haines'e göre, ABD liderleri Brezilya'yı "modern bilimsel sanayi kalkınma yöntemleri için bir test ortamı" olarak kullanmıştı. ABD'li uzmanlar her tür konuda talimatlar sunuyordu. Örneğin Brezilyalıları Amazon bölgesini inşaata açmak ve ABD'nin demiryolu işletme modelini izlemek yönünde teşvik etmişlerdi (demiryolu konusu belki de bir kara mizah unsuruydu). Ancak en önemlisi, Brezilya'ya ABD şirketlerine nasıl fayda sağlayabilecekleri konusunda dürüst tavsiyelerde bulunuyorlardı.

Haines'in anlatısının her yerinde "en iyi niyetler," "samimi şekilde inanmak" vs. gibi tümceler vardır. Şanslı tesadüfler sonucunda, "samimi şekilde inanılan" şeyler, yardımcı olduklarımıza ne kadar zarar verirse versin, ABD'li yatırımcıların çıkarlarına çok uygun oluyordu. Haines yine, mucizevi şekilde kendi çıkarlarımıza hizmet eden iyi niyete inanmak da dahil olmak üzere geleneksel akorlar basıyordu.

3. Demokrasiyi Korumak

Haines, ilk yıllara odaklansa da, ABD'li yetkililerin "demokrasinin koruyucusu olarak... öne çıkarttıkları" "Brezilya ordusunu eğitmek" amacından bahsederken, gelecekte görüntüler sunuyordu. Demokratik vizyonumuza erişmeyi amaçlayan bu uzak görüşlü program, 1964'te generaller yönetime el koyup Brezilya'nın savaş sonrası parlamenter ara dönemini sonlandırarak, bol miktarda işkence ve baskı içeren, ayrıca yarıküredeki tüm devletlere (her nedense bu kavramla ilişkili olarak nadiren ele alman) "domino kuramı"nın kayda değer bir örneğini oluşturacak şekilde aynı yolu izlemeleri için esin kaynağı olan, neo-Nazi bir Ulusal Güvenlik Devleti kurduğunda meyvelerini vermişti. Onaylanmış neoliberal öğretiyi ABD'nin gözetiminde uygulayan Generaller, hayranlık duyulan bir "ekonomik mucize" yaratmıştı – daha sonraları bu mucizenin yaratılışında kullanılan sadistçe şiddet biraz kınanmıştı.

Askeri Ulusal Güvenlik Devletleri, ABD siyasetinin ve öğre-

tisinin doğrudan bir sonucuydu. II. Dünya Savaşı'ndan itibaren, ABD planlamacıları Latin Amerika ordusunu ABD komuta yapısına entegre etmeye çabalamıştı. Savaş esnasında, kıta çapında ABD silahlarını standartlaştıran kalıcı ve koordineli bir tedarik sisteminin temellerini oluşturmuştu. Bu önlemlerin büyümekte olan ABD askeri sanayileri için “son derece kârlı” olacağı varsayılıyordu (General “Hap” Arnold, bu konuda savaş sonrası uçak sanayinden bahsediyordu); ve askeri malzemeler üzerindeki kontrolün, hem ekonomik hem de siyasi bir koz sağlayacağı, ABD’nin ulusalcı eğilimleri engelleyip “darbecilere” cevap vermesini mümkün kılacağı düşünülüyordu. Bunun doğal sonuçlarından biri, Avrupalı rakipleri dışarı atarak eğitim görevlerini üstlenmek olurdu. Truman’ın 1946 Inter-Amerikan Askeri İşbirliği Yasası, “ABD yönetimindeki askeri açıdan kapalı bir yarıkürede” tedarik ve eğitimde ABD tekelini temin etmeyi amaçlıyordu (Green). Avrupalı rakiplerin yerine geçme ihtiyacı, daha sonraki yıllarda iç yazışmalarda vurgulanmış ve kısa süre içinde başarılmıştı.

“Huzur bozanlar” ile başa çıkma sorunu, 1943’te Bolivyalı maden sahipleri, grevdeki kalay madencilerini bastırmak üzere devlet askerlerini çağırıp, “Catavi katliamı”nda yüzlerce madenci öldürdüğünde ön plana çıkmıştı. Ulusalcı, oligarşi karşıtı, işçi yanlısı Ulusal Devrimci Hareket (MNR) bir yıl sonra diktatörlüğü devirene kadar ABD olaya tepki vermemişti. ABD yeni rejimi (saçma gerekçelerle) “faşist yanlısı” ve “Anglo-Yanki emperyalizmine” muhalif (bu doğrudu) diye tanımlayarak aşağılamış, tüm MNR üyelerinin iktidardaki pozisyonlarından ayrılmalarını talep etmiş ve hükümetin hızla devrilerek askeri bir hükümetin kurulmasını sağlamıştı. Dışişleri Bakanlığı’nın bir bildirisi, nihai bir tema belirlemişti: Maden sahipleri, MNR’nin “işçilerin koşullarının iyileştirilmesi ile ilgilenme niyetini beyan etmesinden” korkmuştu, “bu yalnızca maden şirketlerinin çıkarlarına zarar verilerek başarılabilir.” Daha büyük korku, radikal ulusalcılıktı (bölüm 2.1).

Kennedy yönetimi, süreci hızlandırmış, Latin Amerika ordularının görevini “yarıkürenin korunması”ndan “dahili güvenlik”e dönüştürmüştü – yani kendi halkına karşı savaş. Akademik uzmanlar,

ciddiyetle ordunun ABD’li eğitimcileri tarafından yönlendirildiğinde “modernleştirici” bir güç olduğunu açıklıyordu.

Temel mantık, Robert McNamara’nın Savunma Bakanlığı’nın 1965 tarihli gizli bir çalışmasında açıklanmıştı. Bu çalışma, “ABD’nin Latin Amerika ordularına yönelik politikalarının, bütününe bakıldığında, belirlenen hedeflere ulaşmayı başardığını” söylüyordu: “İç güvenlik becerilerini artırmak” ve “ABD askeri nüfuzunun yayılmasını sağlamak.” Ordu, Kennedy yönetiminin 1961-1962’de eğitim ve tedarik miktarını önemli ölçüde artırması sayesinde, artık görevlerini anlıyordu ve bunları gerçekleştirebilecek donanımına sahipti. Bu görevler arasında “ordunun düşüncesine göre, liderlerin davranışları ulusun refahına zararlı hale geldiğinde” sivil hükümetleri devirmek de vardı. Kennedy liberalleri, bunun, “Latin Amerika kültürel ortamında” bir gereklilik olduğunu açıklıyordu ve bu gereklilik, artık ordunun düşünceleri “ABD hedeflerinin anlaşılmasına ve bu yöne bakılmasına” dayandığı için düzgün şekilde gerçekleştirilebilirdi. Bu çizgide devam ederse, Latin Amerika’da “günümüz sınıf yapısını oluşturan ana gruplar arasındaki devrimsel güç mücadelesinin” doğru sonuca ulaşmasını garantileyebilirdik. Ayrıca, “özel ABD yatırım” ve ticaretinin, “ABD’nin Latin Amerika’daki siyasi çıkarlarının” en güçlü kökü olan “ekonomik kökü” güvenceye alabilirdik.⁸

Kennedy-Johnson planlamacılarının etkilediği kaba Marksçı söylemler, iç yazışmaların yanı sıra iş dünyası basınında da sıkça görülür.

Brezilya’ya dönersek, askeri darbe planları João Goulart’ın Ağustos 1961’de Başkan olmasından kısa süre sonra hayata geçirilmişti. Ordu, bu popülist söyleme ve çağrıya temkinli yaklaşıyor, sivil işçilerin asgari ücretlerini artırma çabalarına öfkeleniyordu. Bakanlar Kurulu, yabancı yatırıma koşullar getiren ve kârların geri gönderilmesini, “Brezilya ekonomisine zarar verdiği” gerekçesiyle kısıtlayan bir yasa çıkarttığında ABD iş dünyasının endişeleri artmıştı. Brezilya seçkinlerinin sadık bir üyesi olan Goulart komünizm karşıtı olsa da, ABD’li işçi liderleri ve Büyükelçilik yetkilileri, kendisinin işçi ve köylü örgütleri ile ilişkisinden ve Brezilyalı komü-

nistleri önemli konumlara yerleştirmesinden tedirgin olmuşlardı: CIA bunun “açıkça komünist bir yol” olduğu konusunda uyarılmıştı. JFK, göreve gelmeden kısa süre önce uygun Soğuk Savaş bağlamını açıklamıştı.

1962’nin başında, Brezilya ordu komutanları, Kennedy’nin Büyükelçisi Lincoln Gordon’u, bir darbe hazırlığı içinde oldukları konusunda bilgilendirmişti. JFK’nin kişisel girişimiyle, ABD sağ kanat siyasi adaylara açık ve gizli destek vermeye başlamıştı. Başkan’ın, Gordon ve ABD iş dünyasıyla da örtüşen hissinin, “geleceğin anahtarının olasılıkla ordunun elinde olduğu” yönünde olduğunu belirtir Ruth Leacock. Robert Kennedy Aralık 1962’de Brezilya’ya gönderilerek Goulart’ı ABD Büyükelçiliğinin deyimiyle “komünist sorunuyla yüzleşmeye” ikna etmeye çalışmıştı. RFK Goulart’a Başkan’ın “Komünistlerin ve Amerika karşı ulusalcı solcuların” hükümete, orduya, sendikalara ve öğrenci gruplarına sızmasından, ayrıca “Amerikalı ve diğer yabancı özel yatırımcılara yapılan kötü muameleden” son derece endişeli olduğunu söylemişti. Kennedy, Goulart ABD’nin desteğini istiyorsa, “Brezilya’da önemli konumlardaki personelin” Amerika yanlısı olduğundan emin olmalı ve ABD’nin tavsiye ettiği ekonomik önlemleri dayatmalıydı.

İlişkiler, özellikle de Kennedy yönetiminin yardım için bir koşul olarak talep ettiği kemer sıkma planı ve sol kanat etkisi ile ilgili azarları dolayısıyla gergin kalmıştı. Mart 1963’te CIA yeniden askeri darbe planlarını bildirmişti; ABD kurumsal yöneticileri bu noktada gizlice ABD’nin yardımı tamamen keserek darbe planlarına destek vermesini öneriyordu. Ağustos’ta ABD Savunma Ataşesi Vernon Walters, Pentagon’u, Goulart’ın, “demokrasi ve ABD yanlısı subaylar” (bu iki terimin eşanlamlı olduğu varsayılır) yerine “aşırı milliyetçi subayları” terfi ettirdiği yönünde uyarıyordu İlişkiler, Johnson yönetiminde daha da sertleşmişti. Senatör Albert Gore, o zamanlar ABD desteği hakkında görüşmekte olan Senato Dış İlişkiler Komitesi’ne “Brezilya Kongresi’nin bizim Kalkınma İttifakı için bir ön koşul olarak sunduğumuz türden reformları savunan tüm üyelerinin şu anda hapiste olduğunu” duyduğunu söylemişti. Büyükelçi Gordon, Washington’a telgraf çekerek, ABD’nin Brezilya’ya

askeri yardımı artırması gerektiğini, ordunun “Goulart hükümetinin solcu aşırılıklarını engelleme stratejisi için” çok önemli olduğunu söylemişti. Philip Agee, günlüğüne bu esnada CIA “Goulart hükümetine karşı kitlesel gösterileri finanse ediyor, Tanrı, ülke, aile ve özgürlük gibi eski başlıkların her zamanki kadar etkili olduğunu kanıtlıyordu,” diye yazmıştı.

Orduya yardım sivil bir hükümeti devirmek için standart işletim prosedürüydü. Bu araç, Endonezya ve Şili’de de etkin şekilde kullanılmış, İran’da ise 1980’lerin başında denenmiş, daha sonra (uygun şekilde yeniden yazılan) İran-kontra olayının ilk aşaması olmuştu.⁹

ABD’nin desteği ve “darbenin başarısını temin etmek için” gerekebilecek eylemlere dair planları eşliğinde 31 Mart’ta generaller yönetimi ele geçirmişti. Gordon, Washington’a Generallerin “demokratik bir isyan” gerçekleştirdiğini söylemişti. Devrim “özgür dünya için büyük bir zaferdi” ve “Batı’nın tüm Güney Amerika Cumhuriyetlerini kaybetmesini engellemişti,” “özel yatırımlar için çok daha iyi bir iklim yaratması” bekleniyordu. İki yıl sonra Kongre önünde ifade verirken, “Brezilya devriminin asıl amacı, Brezilya’nın demokrasisini yıkmak değil, korumaktı,” demişti. Gordon, demokratik devrimin “özgürlüğün yirminci yüzyılın ortasındaki en net zaferi” olduğunu savunuyordu, bu dönemdeki “dünya tarihinin en önemli dönüm noktalarından” biriydi. Adolf Berle, Goulart’ın yok edilmesi gereken bir Castro klonu olduğunu söylüyordu. Dışişleri Bakanı Dean Rusk, ABD’nin darbe rejimini tanımasını, “buradaki geçiş, Anayasa’ya uygun şekilde gerçekleşti” gerekçesiyle savunuyordu. Thomas Skidmore bu beyanın “tam olarak doğru” olmadığını söylemişti.

ABD’li işçi liderleri, parlamenter rejimin şiddetle devrilmesindeki rolleri için pay talep ederken, yeni hükümet işçi hareketini ezme ve fakir çalışan halkı (büyük ölçüde yabancı) iş dünyasının çıkarlarına tabi kılmaya devam etmişti. Reel maaşlar 3 yıl içinde %25 azalmış, gelir “Brezilya mucizesinin büyük tüketicileri olma yolunda ilerleyen üst gelir seviyesindeki gruplara doğru” yeniden dağıtılmıştı. (şiddetli baskıları ve yaşam standartlarına yönelik saldırıyı “Bre-

zilya yerli ekonomisinde kapitalist büyümenin yeni bir döngüsü için önemli bir ön koşul” olarak gören Sylvia Ann Hewlett). Washington ve yatırım dünyası haliyle sevinçliydi. Anayasal iktidarın kalıntıları solar, yatırım atmosferi iyileşirken, Dünya Bankası son 15 yılda ilk kez kredi önermiş, ABD yardımı ise işkence, cinayet, açlık, hastalık, bebek ölümleri –ve kârlar– ile beraber hızla artmıştı.¹⁰

4. Zaferi Korumak

Thomas Skidmore, daha sonra olanların en kapsamlı şekilde incelendiği akademik araştırmasında, ABD’nin “rejimin en güvenilir müttefiki” olduğunu söylüyordu. ABD yardımı, iktidardaki Generaller için “günü kurtarmıştı”; bu süreç aynı zamanda “ABD’yi Brezilya ekonomi politikalarının *tüm* yönlerini denetleyen tek taraflı bir IMF’ye” dönüştürmüştü. Yeni ABD Büyükelçisi 1966 yılında, “Halkın sevmediği vergi, maaş veya fiyat kararlarını yönetmekle ilişkili neredeyse tüm Brezilya makamlarında, her zaman ABD’li bir danışman” bulunduğunu fark etmişti. ABD bir kez daha Brezilya’yı “modern bilimsel sanayi kalkınma yöntemleri için bir test bölgesi” olarak kullanacak konumdaydı (Haines) ve dolayısıyla daha sonra olanlarla ilgili övgüleri hak ediyordu. ABD’nin rehberliğinde Brezilya ortodoks neoliberal politikalar izlemiş, parasalcı kriterlere göre “her şeyi doğru yapmış” ve “pazar ekonomisini düzeltmişti” (Skidmore). “Ekonomik mucize” faşist Ulusal Güvenlik Devleti’nin köklenmesiyle, hiç de tesadüfi olmayan şekilde kol kola ilerlemişti; kamçıyı elinde tutamayan bir rejim, nüfusa bu kadar zarar verecek politikaları hayata geçiremezdi.

Skidmore, neoliberal reformlar, “Brezilya kapitalizmini inşa etmekte” tam başarıya ulaşamamıştı, diye devam eder (ama yabancı şirketlerin kurulmasına yardımcı olmuşlardı). Ciddi bir endüstriyel gerilemeye yol açmış, birçok şirketin batmasına sebep olmuşlardı. Bu etkilere karşı koymak ve yabancılara ekonomiyi daha fazla ele geçirmesini önlemek için, hükümet kamu sektörüne dönmüş, nefret edilen devlet şirketlerini güçlendirmişti.

1967’de ekonomik politika, “toplumun devasa bir gösterisi” ve

(“toplum” olarak anılabilecek insanlar arasındaki) “toplu konsensüsün ürünü” olarak gördüğü “31 Mart Devrimi”nin heyecanlı destekçisi, son derece saygın muhafazakâr ekonomist Antonio Delfim Neto’nun liderliğindeki teknokratlar tarafından ele geçirilmişti. Ekonomik liberalizm ilkelerine bağlılığını beyan eden hükümet, sınırsız ücret kontrolleri uygulamaya başlamıştı. Skidmore, “Bu noktaya kadar seyrek ve küçük olan işçi protestoları kolayca bastırılıyordu,” diye belirtiyordu. Faşist yönetim tüm toplumu etkisi altına alıyor, yoğun sansür uygulanıyor, yargı bağımsızlığı ortadan kaldırılıyor, vatanseverliği teşvik etmek üzere birçok fakülte kapatılıyor, müfredatlar yenileniyordu. Yeni ve zorunlu “Ahlâk ve Vatandaşlık Bilgisi” dersi, “dini ruhu, insan haysiyetini ve özgürlük aşkını, Tanrı’nın ilhamıyla ve sorumlulukla koruyarak demokratik ilkeyi savunmayı” hedefliyordu – bu demokrasi, Generaller ve yanlarındaki teknokratlar tarafından yönetiliyordu. 1992 Cumhuriyetçi Kampanyası platformunun yazarları, 1980’ler tarzı “muhafazakârlar” gibi, bundan çok etkilenirlerdi.

Başkan, 1970’te baskıların “sert ve amansız” olacağını, “sözde-Brezilyalılara” hiçbir hak tanınmayacağını duyurmuştu. Skidmore, işkencenin “ürkütücü bir ayın, vücuda ve ruha karşı hesaplanmış bir saldırı” haline geldiğini yazıyordu – çocuklara işkence ve kadınlara ailelerinin önünde toplu tecavüz gibi özel çeşitleri eşliğinde. “İşkence çılgınlığı,” yanlış düşüncelere sahip herkes için “çarpıcı bir uyarı” oluyordu. “Delfim ve teknokratlarının, serbest pazarın erdemlerini vazederken, temel ekonomik ve toplumsal öncelikler konusunda açık tartışmalardan kaçınmalarını daha da kolay hale getiren, güçlü bir araçtı.” Yüksek ekonomik büyümenin bu yöntemlerle kaldığı yerden devam etmesi, Brezilya’yı ekonominin önemli kısmını ele geçiren “yabancı özel yatırımcılar için yeniden çekici” hale getirmişti. 1970’lerin sonuna gelindiğinde, “Brezilya’daki yerel sermayenin hükmettiği sektörler, ABD’de küçük şirketlerin başarılı olduğu sektörlerle aynıydı”; çokuluslu şirketler ve yerel iş ortakları, daha kârlı büyüme alanlarına hükmediyordu. Ancak küresel ekonomideki değişiklikler yüzünden, yabancı sermayenin yaklaşık %60’ı ABD dışındandı (Peter Evans).

Skidmore, makroekonomik istatistikler hâlâ tatminkârdı, diye devam eder, GSMH ve yabancı yatırım hızla büyüyordu. 70'lerin başında ticaret şartlarındaki “dramatik” bir iyileşme de, generallere ve teknokratlara ilaç gibi gelmişti. “Fakirlik ve gelir adaletsizliğine asıl cevabın hızlı ekonomik büyüme ve böylece toplam ekonomik pasta-
nın büyütülmesi” olduğu öğretilerine sıkıca bağlı duruyor, Batı'dan takdir topluyorlardı. Daha yakından bakıldığında, neoliberal öğretinin diğer karakteristik özellikleri ortaya çıkar. Ekonomist David Felix, 1965-1982 arasında, Ulusal Güvenlik Devleti altındaki büyüme oranlarının, faşist neoliberallerin elinin altındaki otoriter kontrole rağmen, 1947-1964 arasındaki parlamenter hükümetler altında olduğundan daha yüksek bir ortalamaya sahip olmadığını söyler. Yurt içi tasarruflar Generaller ve teknokratların kurduğu “sağ kanat tüketimciliğin” hüküm sürdüğü “mucize yılları”nda pek de artmamıştı. Yurt içi pazara, zenginler için lüks mallar hükmediyordu. Bunların hiçbirisi, “Reagan devrimi”ni yaşayan Kuzey Amerikalılar da dahil olmak üzere aynı öğretilere tabi kılınan insanlara yabancı gelmeyecektir.

Evans, Brezilya “Amerikan üreticilerin büyük yurt dışı pazarları arasında en hızlı büyüyen” olmuştu, diye yazar; yüksek yatırım kârlılığı oranları sayesinde, 60'ların sonu ve 70'lerin başında, Almanya'nın ardından ikinci sıradaydı. Bu sırada, ülke giderek daha fazla yabancı sermayeli bir iştirak haline geliyordu. Nüfusa gelince, Dünya Bankası'nın 1975'te –mucize yıllarının zirvesinde– yaptığı bir araştırmaya göre, %68'i normal fiziksel etkinlikler için gereken en düşük kalori gereksinimini karşılayamıyordu ve çocukların %58'i yetersiz beslenme sorunu yaşıyordu. Sağlık Bakanlığı harcamaları 1965'e oranla daha düşüktü ve bunun beklenen etkilerinin tümü gözlenebiliyordu.¹¹

1972'de Brezilya'yı ziyaret eden Harvard'dan siyaset bilimci Samuel Huntington, faşist terörün biraz hafifletilmesi ancak bunun dikkatli yapılmasını önermişti: “Kontrollerin gevşetilmesinin sürecin kontrolden çıkabileceği patlayıcı bir etkisi olabilir,” diye uyar-
mıştı. Türkiye modelini ya da Meksika'daki tek parti yönetimini önermiş, liberal hakların “kurumsallaşma” ve istikrar gibi daha önemli değerler karşısında çok önemli olmadığını söylemişti.

Birkaç yıl sonra, balon patlamıştı. Brezilya, özellikle Afrika ve Güney Amerika'yı vuran 80'lerin küresel ekonomik krizi içinde sürüklenmişti. Ticaret şartları giderek kötüleşiyor, kesenin ağzını ve kamçıyı elinde tutanlar için bu desteği ortadan kaldırıyordu. Enflasyon ve borç kontrolden çıkmış, gelir seviyeleri büyük ölçüde azalmış, birçok şirket iflasın eşiğine gelmiş ve kullanılmayan kapasite %50'ye ulaşmış, “durgun enflasyon” kavramına yeni bir anlam vermişti” (Skidmore). Delfim'in neoliberal kalkıma stratejisinin “tamamen çökmekte” olduğunu eklemişti. 4 yıl süren ciddi ekonomik çöküşün ardından, ekonomi, büyük ölçüde neoliberal ekonomik öğretinin aşağıladığı ithalat ikamesi ile sanayileşme sayesinde toparlanmaya başlamıştı. Generaller sahneden çekilmiş, meydanı ekonomik ve toplumsal enkazı yönetmek üzere sivil bir hükümete bırakmıştı.

5. “Gerçek Bir Amerikan Başarı Öyküsü”

1989'da yazan Gerald Haines, kırk yılı aşkın ABD egemenliğinin ve rehberliğinin sonuçlarını, “gerçek bir Amerikan başarı öyküsü” olarak tanımlar. “Amerika'nın Brezilya politikaları son derece başarılı olmuş,” “tamamen kapitalizme dayanan, etkileyici bir ekonomik büyüme” sağlanmıştı. Siyasi başarı ise şuydu: Eylül 1945 gibi erken bir tarihte, “test bölgesi” deneylere daha yeni açılmışken, Büyükelçi Berle “artık tüm Brezilyalıların siyasi bir kampanyada herhangi bir Amerikalının faydalanabileceği imkânlardan faydalanması mümkündür: Konuşma yapabilir, salon kiralayabilir, imza toplayabilir, gazete çıkartabilir, el ilanları dağıtabilir, gösteri düzenleyebilir, destek toplayabilir, radyoya çıkabilir, komiteler oluşturabilir, siyasi bir parti örgütleyebilir ve vatandaşlarının oyları ile desteği için barışçıl tüm yöntemleri kullanabilir,” diyordu – tıpkı “tüm Amerikalılar” gibi. Hepimiz eşitiz, uyum içindeki mutlu bir aileyiz. Hükümetin halkın ihtiyaçlarına karşı bu kadar duyarlı olmasının sebebi de bu. Ayrıca çok da “demokratik”iz – terimin doktrin açısından onaylanmış anlamıyla, yani iş dünyasının sorgulanmaz hâkimiyeti anlamında.

Kapitalist demokrasinin bu zaferi, komünizmin başarısızlıklarına tam bir tezattı. Karşılaştırmanın –kapitalizmin devasa kaynakları bulunan, yabancı düşmanı olmayan, uluslararası sermayeye, yardıma ve hayırsever ABD rehberliğine elli yıldır serbestçe erişebilen bu ‘test bölgesinde’ bulunan uygun koşulların yakınından bile geçmeyen koşullarda çalışan komünistler açısından– adil olmadığı kabul edilmelidir. Üstelik başarı gerçektir de. Haines, ilk yıllardan itibaren, “Washington Brezilya’nın ABD’ye mali bağımlılığını yoğunlaştırır, hükümetin kaynakların ayrılmasıyla ilgili kararlarını etkiler ve Brezilya’yı ABD hakimiyetindeki ticaret sistemine doğru iteklerken,” ABD yatırımlarının ve kârlarının hızla yükseldiğini yazar.

“Tamamen kapitalizme dayanan modern bilimsel kalkınma yöntemleri,” Brezilya içinde de büyük faydalar sağlamıştı, ancak bunları anlamak için biraz daha hassas olmak gerekiyordu. Peter Evans, mucizenin zirvede olduğu 1970’lerde “birbirinden çok farklı iki Brezilya vardır,” yazıyordu. “Brezilya’daki temel ihtilaf, nüfusun seçkinleri oluşturan %1, belki %5’lik kesimi ile, ‘Brezilya modeli’ kalkınmanın dışında kalan %80 arasındadır.” Modern ve Batılılaşmış birinci Brezilya, kapitalizmin başarı öyküsünden çok kazançlı çıkmıştı. İkincisi ise en derin sefilliklere batmıştı. Bu “sınırsız potansiyellere sahip muazzam diyarın” nüfusunun dörtte üçü için, Doğu Avrupa’daki koşullar hayal bile edilemeyecek kadar uzaktaydı – Özgür Dünya için bir zafer daha.

“Gerçek Amerikan başarı öyküsü,” yeni sivil hükümetin yaptırdığı 1986 tarihli bir çalışmada ortaya çıkmıştı. Skidmore, “Brezilya’nın artık aşına olduğumuz bir resmini” çizdiğini söyler: “Batı dünyasının sekizinci en büyük ekonomisi olsa da, Brezilya toplumsal refah endeksleri açısından az gelişmiş Afrika ve Asya ülkeleriyle aynı kategoriye düşüyordu”; bu, “teknotratların yirmi yıl boyunca özgürce at koşturmasının” ve “pastayı büyütürken, dünyadaki en büyük gelir dağılımı eşitsizliklerinden birini” sabit bırakan, sağlık ve genel refah alanlarında “dehşet verici eksikler” barındıran onaylanmış neoliberal doktrinlerin sonucuydu. Bir BM *İnsani Gelişim Raporu* (eğitim, sağlık, vs. gibi alanları ölçer) Brezilya’yı Ar-

navutluk, Paraguay ve Tayland'ın yanında 80. sıraya yerleştirmişti. Kısa süre sonra, Ekim 1990'da BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), nüfusun %40'tan fazlasının (neredeyse 53 milyon insan) aç olduğunu belirtmişti. Brezilya Sağlık Bakanlığı, her yıl yüz binlerce çocuğun açlıktan öldüğünü tahmin ediyordu. Brezilya'nın eğitim sistemi, 1990 tarihli UNESCO verilerine göre sadece Gine-Bissau ile Bangladeş'in üzerinde yer alıyordu.¹²

"Başarı öyküsü," Americas Watch'ın Mayıs 1992 tarihli raporunda özetlenmiştir: "Zengin doğal kaynaklara ve geniş bir sanayi tabanına sahip olan ülke, artık gelişmekte olan dünyadaki en büyük borç miktarına ve akut krizinin ikinci on yılına giren bir ekonomiye sahiptir. Trajiktir ki, Brezilya 1985'te üçte ikisi yetersiz beslenen 148 milyonluk nüfusuna yeterli yaşam standartlarını sağlayamamaktadır. Sefaletin sebebi ve kötüleştirici etkeni," dünyadaki en yüksek toprak sahipliği yoğunluğuna [ve en çarpık gelir dağılımına] sahip bir ülkede "toprağa erişim eksikliği" idi.

Açlık ve hastalık kol geziyor, borçlarını ödemedi kaçmaya çalışırlarsa dövülen veya basitçe öldürülen sözleşmeli işçiler köle olarak kullanılıyordu. Katolik Kilisesi Toprak Bakanlığı Komisyonu'nun 1992'nin ilk birkaç ayında ortaya çıkarttığı dokuz kırsal kölelik vakasından birinde, askeri hükümet tarafından "yeniden ağaçlandırma projesi" başlığı altında başlatılan ve sübvans edilen bir tarım sektörü projesinde, kömür çıkartmak için 4.000 köle işçinin kullanıldığı ortaya çıkartılmıştı (uygulandığı haliyle projede, kömür madenleri dışında hiçbir şey yoktu). *Haciendalar*da köle işçiler günde 16 saat ücretsiz çalışıyor, sıklıkla dövülüyor veya işkenceye maruz kalıyor, kimi zaman neredeyse hiç umursanmadan öldürülüyorlardı. Tarım arazilerinin neredeyse yarısı, çiftçilerin %1'inin mülkiyetindeydi; hükümetin yabancı efendilerinin önerilerini takip ederek ihracat ürünlerine yaptığı vurgu, yatırım yapacak sermayesi olan çiftçilere yarıyor, büyük çoğunluğu daha da marjinalleştiriyordu. Kuzey ve kuzeydoğuda, zengin toprak sahipleri, evleri ve ekinleri yakmak, besi hayvanlarını vurmak, köylü haklarını korumaya çalışan sendikacıları, rahipleri, rahibeleri ya da avukatları öldürmek ve köylüleri gecekonduya ya da Amazon'a

sürmek (ve hayatta kalmak için arazi açarken onları ormana zarar vermekle suçlamak) için kiralık silahşörleri ya da askeri polisi çağırıyorlardı. Brezilyalı tıp araştırmacıları, bölgenin halkını yeni bir alt tür olarak tanımlıyordu: İhraç edilecek nakit ekinleri üreten büyük plantasyonların sahip olduğu devasa miktarda verimli toprağa sahip bir bölgede, yetersiz beslenme yüzünden insanların beyin kapasitesinin %40'ına sahip “pigmeler.”¹³

Brezilya, Uluslararası Çalışma Örgütü’nün bir çalışmasının tahminine göre, 7 milyon çocuğun köle ve fahişe olarak çalıştığı, sömürüldüğü, aşırı çalıştırıldığı, sağlıktan ve eğitimden “ya da sadece çocukluklarından” yoksun bırakıldığı, dünya çapında bir çocuk köleliği merkezi olarak da zafer kazanmıştı. Daha şanslı çocuklar, “açlığı yok etmesi için” koklayacak yapıştırıcı karşılığında uyuşturucu kaçakçıları için çalışmayı umabiliyordu. Dünya çapında bu sayı, yüzlerce milyon olarak tahmin ediliyordu. George Moffett, “çağımızın karanlık ironilerinden biri,” diyordu. Bu korkunç sonuç Doğu Avrupa’da elde edilmiş olsa, komünist düşmanın iğrençliğinin bir kanıtı olurdu; Batı dünyasında normal durum bu olduğu için, yalnızca ironi, “üçüncü dünyanın kendine has fakirliğinin... maddi olarak zor durumda olduklarından eğitim harcamalarını azaltmak zorunda kalan hükümetler tarafından daha kötü hale getirilen” bir sonucuydu – hem de hiç sebep yokken.

Brezilya ayrıca sokak çocuklarına güvenlik güçleri tarafından uygulanan işkence ve cinayet alanında da ödülü kazanıyordu Rio de Janeiro Adalet Bakanlığı başkanma (Hélio Saboya) göre bu, “dilenen, hırsızlık yapan ya da yapıştırıcı koklayan” ve “bir anlığına kim ve nerede olduklarını unutan” 7-8 milyon sokak çocuğunu hedefleyen “genç insanları ortadan kaldırma” süreciydi (Londra’dan *Guardian* muhabiri Jan Rocha). Bir kongre komisyonu, Rio’da büyük kısmı polis memurlarından oluşan ve tüccarların finanse ettiği 15 ölüm mangası tespit etmişti. Ölüm mangalarının öldürdüğü çocukların işkence belirtileri taşıyan cansız bedenleri, elleri bağlı, mermilerle delik deşik olmuş halde metropol bölgelerinin dışında bulunuyordu. Sokak kızları fahişeliğe zorlanıyordu. Adli Tıp Enstitüsü, sadece Rio’da 1991 yılının ilk 10 ayında ölüm mangaları

tarafından öldürülen 427 çocuk kaydetmişti. Brezilya parlamentosunun Aralık 1991’de yayınlanan bir çalışması, son dört yılda 7.000 çocuğun öldürüldüğünü bildirmişti.¹⁴

Gerçekten de muhteşemliğimize ve dünyadaki her yerden çok “sömürüye değer” bir bölgede, “tamamen kapitalizme dayanan modern bilimsel kalkınma yöntemlerine” bir övgü.

Başarının boyutlarını hafife almamız gerekir. Brezilya kadar iyi durumda ve zengin kaynaklara sahip bir ülkede bir kâbus yaratmak gerçekten yetenek ister. Böylesi başarıların ışığında, yeni imparatorluk çağının yönetici sınıfının başkalarının da bu mucizeleri paylaşmasına yardımcı olmaya bu kadar tutkuyla bağlı olmaları ve ideolojik yöneticilerin başarıları bunca heyecan ve kendine övgü ile kutlamaları şaşırtıcı değildir.

6. Köktenciliğin Zaferi

Sıra dışı avantajlarına rağmen Brezilya’nın yine de “Amerikan tarzı kapitalizm”in “sömürmeye değer” bulduğu ülkelere dayattığı neoliberal öğretilerin erdemlerini göstermek için ideal test bölgesi olmadığı savunulabilir. Belki de daha da uygun toprakları ve Ortadoğu dışındaki en zengin petrol rezervlerini de içeren muazzam kaynakları ile Venezuela’yı denemek gerekir. Belki o zaman bir başarı öyküsü bulabiliriz.

ABD-Venezuela ilişkilerine dair büyük bir akademik çalışmada, Stephen Rabe, II. Dünya Savaşı sonrasında ABD’nin, ülkeyi yabancı sömürüsüne açan “Juan Vincente Gómez’in zalim ve rüşvetçi rejimini etkin şekilde desteklediğini” yazmıştır. Dışişleri Bakanlığı “Açık Kapı” politikasını her zamanki gibi rafa kaldırmış, “Venezuela’da ABD ekonomik hegemonyası” olasılığını fark ettiği için hükümetine Britanyalıların imtiyazlarını iptal etmesi için baskı uygulamıştı (bu esnada Britanyalıların ve Fransızların önde olduğu Ortadoğu’da ABD petrol hakları talep etmeye –ve almaya– devam etmişti). 1928 yılında Venezuela, ABD şirketlerinin yönetiminde dünyanın en büyük petrol ihracatçısı olmuştu. II. Dünya Savaşı sırasında, ABD Venezuela’nın %50-50 kâr paylaşımı talebini kabul

etmişti. Bunun etkisi, tahmin edildiği üzere, petrol üretiminde büyük bir artış ve ülkenin ekonomisini ve tüm alanlardaki “büyük ekonomik kararlarının” kontrolünü devralan “[ABD] petrol sanayi için büyük kârlar” olmuştu. 1949-1958 arasındaki katil gangster Pérez Jiménez’in diktatörlüğü süresince, “ABD’nin Venezuela ile ilişkileri uyumlu ve ABD’li iş adamları için ekonomik açıdan kazançlıydı”; işkence, terör ve genel baskı, her zamanki Soğuk Savaş gerekçeleri altında fark edilmemişti. 1954’te Başkan Eisenhower, diktatöre Liyakat Madalyası vermişti. Açıklama, “ekonomik ve mali konulardaki eksiksiz politikaları, yabancı yatırımların artmasını sağlamış, dolayısıyla kendisinin yönetimi ülkenin tümünün iyiliğine ve devasa doğal kaynaklarının hızlı gelişimine katkıda bulunmuştur,” şeklindeydi – ayrıca o zamana gelindiğinde çelik şirketleri ve diğerlerinin de aralarında bulunduğu, ülkeyi yöneten ABD şirketlerine devasa kârlar sağlamıştı. Tek bir örnek vermek gerekirse, New Jersey Standard Oil’in kârının yarısına yakını Venezuela’daki iştirakından geliyordu.

II. Dünya Savaşı’ndan itibaren ABD Venezuela’da “Batı Yarıküredeki ABD siyasi ve askeri nüfuzunu artırmak ve belki ABD silah sanayini canlı tutmak” (Rabe) amacıyla standart orduyu tamamen kontrol altına alma politikasını izlemişti. Daha sonra Kennedy’nin Büyükelçisi Allan Stewart’ın açıkladığı üzere, “ABD odaklı komünist karşıtı silahlı kuvvetler, güvenlik çıkarlarımızı korumak için çok önemli araçlardı.” Küba’dan örnek vererek bu noktayı açıklamıştı; Küba’da “silahlı kuvvetler parçalanmış,” başka yerlerde ise “sağlam durabilmiş ve kendileri ile başkalarını komünistlere karşı koruyabilmişti.” Yarıküreye yayılan Ulusal Güvenlik Devletleri bunun kanıtıydı. Kennedy yönetimi, Venezuela güvenlik güçlerine “iç güvenlik ve siyasi sola karşı ayaklanma bastırma harekâtları için” desteğini artırmıştı diye yorumlamıştı Rabe, ayrıca Vietnam’daki gibi, savaş operasyonlarında danışmanlık sağlayacak personel de atamıştı. Stewart hükümetin radikallere yönelik tutuklamalarını “dramatize” etmesini önermişti, bunun da Washington’ın yanı sıra Venezuelalılar (en azından kayda değer olanlar) üzerinde de olumlu bir etki yapacağını söylüyordu.

1970'te Venezuela dünyanın önde gelen petrol ihracatçısı konumunu Suudi Arabistan ve İran'a kaptırmıştı. Ortadoğu'da olduğu gibi, Venezuela da petrolünü (ve demir cevherini) Washington'ı ve Rabe'nin sözleriyle, "yeni zengin Venezuela'yı misafirperver bulan" ABD'li yatırımcıları oldukça tatmin edecek şekilde ulusallaştırmıştı. Bir Ticaret Bakanlığı yetkilisi, "dünyadaki en özgün pazarlardan biri," demişti.¹⁵

Sosyal demokrat Carlos Andrés Pérez'in 1988'de iktidara gelmesi bazı endişelere yol açsa da, Perez IMF onaylı yapısal düzenleme programını başlatıp, birçoğu şiddetli binlerce protestoya rağmen (Şubat 1989'daki, 300 kişinin başkent Caracas'taki güvenlik güçlerince öldürüldüğü protesto da dahil) kararlı şekilde sürdürmesi syesinde endişeler ortadan kalkmıştı.

ABD basınında nadiren yer bulsa da, protestoların yanı sıra ülkenin "anarşiye" doğru gittiğinden korkulmasına yol açacak kadar ciddi grev dalgaları görülüyordu. Birçok vakanın yanı sıra, üç öğrenci, Kasım 1991 sonundaki barışçıl gösterilere saldıran polis tarafından öldürülmüştü; iki hafta sonra polis, Caracas'ta Pérez'in ekonomi politikalarını protesto eden 15.000 kişilik şiddetsiz bir gösteriyi dağıtmak için göz yaşartıcı gaz kullanmıştı. Ocak 1992'de ana işçi sendikası konfederasyonu, "kitlesel fakirliğe" yol açan, 3 yıl içinde işçilerin satın alma gücünün %60 düşmesine sebep olurken finansal grupları ve uluslararası şirketleri zenginleştiren neoliberal programlar sonucunda ciddi zorluklar yaşanacağını tahmin ediyordu.¹⁶

Bu zamana gelindiğinde, bir diğer "ekonomik mucize" gerçekleşmişti: *Times* muhabiri James Brooke, "yabancı rezervlerle dolu bir hazine, enflasyon son beş yılın en düşük noktasında ve ekonomi Amerika kıtalarında en hızlı büyüyen ekonomi, 1991'de %9,2" diye bildiriyor, tanıdık bazı kusurlardan da bahsediyordu. Bunların arasında Caracas'taki reel asgari ücretin 1987'deki seviyenin %44'ünde olması, beslenme seviyelerinin düşmesi ve alıntı yaptığı sağ kanat bir Kongre üyesine göre "servetin skandal seviyesinde birikmesi" vardı. Diğer kusurlar ise, bir darbe girişiminin ardından ortaya çıkacaktı (ABD'de); bunların arasında hükümetin, bu inanılmaz zen-

günlükler ülkesinde, Venezuelalıların yalnızca %57'sinin günde bir öğünden fazlasını alabildiği itirafı vardı. Mucizenin daha önce fark edilmeyen diğer kusurları Ağustos 1991 Başkanlık Çocuk Hakları Komisyonu'nun bir raporunda ortaya çıkmıştı: “Temel besin gereksinimlerinin en azından yarısının karşılanamaması olarak tanımlanan kritik fakirlik,” 1984'te nüfusun %11'ini etkilerken, 1991'de %33'e çıkmıştı. Reel hane başı gelir 1988'den 1991'e %55 azalmış, 1980-1988 arasındaki oranın iki katı hızla düşmüştü.¹⁷

4 Şubat 1992'de, bir askeri darbe girişimi bastırılmıştı. AP, “Pek az sevinç vardı,” diye bildirmişti. “Darbe girişimi, büyük bir makroekonomik başarı öyküsü yazan ancak Venezuelalıların hayatlarına fayda sağlayamayan ve birçoklarını kırıncılaştıran ekonomik reformlara yönelik öfke ve çaresizliğin zirve noktasıydı” (*Financial Times*). Brooke, “nüfusun büyük kesiminin sessiz sevinciyle karşılandı,” diye yazıyordu, özellikle de fakir ve işçi sınıfı bölgelerinde. Brezilyalı teknokratlar gibi, Pérez de her şeyi doğru yapmış, “sübvansiyonları kısmış, devlet şirketlerini özelleştirmiş ve kapalı bir ekonomiyi rekabete açmıştı.” Ancak bir şey, anlaşılmaz şekilde ters gitmişti. Büyüme oranının etkileyici olduğu doğuydu, ama Stan Yarboro, “çoğu ekonomi analisti, Venezuela'nın büyümesine Pérez'in kemer sıkma önlemlerinden çok petrolün 1991'deki yüksek fiyatının sebep olduğunu kabul etmektedir” diyordu. Hiç kimse, “yeni servetin, yaşam standartları dramatik şekilde kötüleşen Venezuela'nın orta ve alt sınıflarına sızmadığını fark etmediğini” söyleyemezdi. 16 yıldır fakir mahallelerde çalışan bir rahip, bebek ölümlerinin “son iki yılda giderek kötüleşen kötü beslenme ve gecekondu kasabalarındaki diğer sağlık sorunları yüzünden fırladığını” söylemişti. Yeterince “yeni servet” vardı ve bunun büyük kısmı “sanayiye yeni yatırımlar yerine, finansal spekülasyon oyunlarına dökülüyordu. 1991'de emlak ve finansal hizmetlerden kazanılan para, neredeyse üreticilerin kârları ile denkti.”¹⁸

Kısacası, Jeremy Seabrook'un yeni “Uluslararası Parasal Köktencilik” adını verdiği dinin papazları tarafından ateşli şekilde vazedilen neoliberal doktrinlerin sınanması için sıra dışı ölçüde uygun koşullarda ulaşılmış tipik bir ekonomik mucizeydi.¹⁹

7. Ödül İçin Birkaç Rakip

Köleleştirme, cinayet ve çocuk istismarı ödülleri Brezilya'ya vermek pek adilce değildi; nihayetinde o "Güneyin devi" idi, dolayısıyla fırsatlar çok, sayılar büyüktü. Aslında, öykü tüm kıtada aşağı yukarı aynıydı. Örneğin, ABD kontrolü 1954'te geri aldıktan sonra kapitalizm için bir başarı öyküsü olmak için iyi olasılıklar sunan, bol miktarda kaynağa sahip bir diğer ülke olan Guatemala'yı ele alalım – ki korkunç düşmanın bıraktığı enkaza kıyasla çok etkileyici olan başarılarımızdan gurur duymamızı sağlayacak bir diğer örnektir.

Guatemala bugün, UNICEF'e göre Haiti'den daha yüksek çocuk yetersiz beslenme seviyelerine sahiptir. Sağlık Bakanlığı, öğrencilerin %40'ının kronik yetersiz beslenme sorunu yaşadığını bildirmektedir, ayrıca 9 milyon nüfuslu bu ülkedeki 2,5 milyon çocuk, okulu bırakıp suça karışmalarına sebep olan istismara maruz kalmaktadır. İki yüz elli bin çocuk, siyasi şiddet yüzünden yetim kalmıştır. Nüfusun %87'sinin fakirlik sınırının altında yaşadığı (1980'de %79), %72'sinin asgari beslenmeye gücünün yetmediği (1980'de %52), 6 milyon kişinin sağlık hizmetlerine erişemediği, 3,6 milyon kişinin içme suyu bulamadığı ve arazi mülkiyetinin yoğunlaşmaya devam ettiği (bugün toprakların %70'i nüfusun %2'sinin elindedir) bir ülkede, çocukların durumu pek şaşırtıcı değildir. 1989'da satın alma gücü, 1972'deki seviyesinin %22'sine düşmüş, 1980'lerin neoliberal uygulamaları başladıktan sonra daha da düşmektedir.

Katliam, yaylalarda soykırım, kayıplar, işkenceler, yaralamalar ve Özgür Dünya'nın zaferlerine eşlik eden diğer şeylerin üzerinde durmamıza gerek olmasa da, emperyal hayırseverlik gösterilerinin Guatemala'da biraz aşırıya kaçtığını söylememiz gerekir. En azından ana hatları hatırlatmalıyız. ABD destekli askeri darbe, reformcu kapitalist demokrasiyi devirmeyi başarır başarmaz terör başlamıştı. Özellikle United Fruit Company sendika temsilcilerini ve Amerika Yerlisi köy liderlerini hedefleyen bir terör operasyonunda, iki ay içinde 8.000 kadar köylü öldürülmüştü. ABD Büyükelçiliği, son derece ateşli şekilde katılım göstermiş, öldürülecek ya da hapsedilip işkence edilecek "komünistlerin" listesini verirken, Washington kendisini Guatemala'yı "bir demokrasi vitrini" haline

getirmeye adanmıştı. Karşılaştırılabilir bir sahnede, Kızıl Khmerler, soykırımla suçlanmıştı. 1960’larda ABD’nin etkin katılımıyla, terör yine tırmanışa geçmişti. Süreç 1970’lerin sonunda yinelenmiş, yepyeni barbarlık seviyelerine ulaşmıştı. 440’tan fazla köy tamamen yok edilmiş, 100.000’den fazla sivil öldürülmüş ya da “kaybolmuş” (Kiliseye ve diğer kaynaklara göre 150.000 kadar) ve tüm bunlar Reagan yönetiminin coşkulu desteği eşliğinde gerçekleşmişti. Geri döndürülemez bir çevresel yıkım çılgınlığı içinde devasa yayla bölgeleri yok edilmişti. Amaç, halk örgütlenmesinin tekrar gerçekleşmesini ve tüm özgürlük ya da toplumsal reform düşüncelerinin oluşumunu engellemekti. ABD kontrolü yeniden ele geçirdiğinden bu yana ödenen bedel, 200.000 kadar silahsız sivilin öldürülmüş ya da “kaybolmuş” olması, yaylalarda ise, eğer bu kelimenin bir anlamı varsa, soykırım adı verilebilecek olaylardı. İnsan ruhunun inanılmaz bir zaferi olarak, halk güçleri ve liderleri, ABD destekli neo-Nazilere karşı mücadelelerini hâlâ sürdürmektedir.²⁰

Terör devam etmekte, ABD ve genel olarak Batı’da hiç dikkat çekmemektedir. Başpiskopos’un İnsan Hakları Ofisi’nin 1992’nin ilk yarısında yayınladığı rapor, en az 399 suikast bildirmektedir. Bunların büyük kısmı devletin güvenlik güçlerinin ve müttefiklerinin “yargısız infazları” olarak nitelenmiştir. “Her gün, anayasal haklara karşı düzinelerce saldırı bildiriliyor.” Neoliberal ekonomik programda terörün belli bir yeri vardır. Dışişleri Bakanlığı’nın yıllık insan hakları değerlendirmesine göre, “1991’de yirmi sendika lideri, kendilerine ve ailelerine yönelik ölüm tehditleri yüzünden sürgüne gitmişti.” ABD mülkiyetindeki Philips-Van Heusen şirketinde işçiler 1991 yılında yasal olarak tanınmış bir sendika oluşturmaya başladıklarında, sonuç ölüm tehditleri, yükselmiş üretim kotaları ve yabancı mülkiyetli tekstil fabrikalarının “ekonomik mucizeye” katkıda bulunmalarını sağlayan çalışma koşullarına (ABD sendikalarının ABD Ticari Temsilci Ofisi’ne yaptığı bir şikâyeteye göre 16 saat çalışma için 2 dolardan düşük ücret, pek az havalandırması ve kilitli çıkışları olan daraltıcı depolar ve fiziksel ile cinsel istismar) yönelik tüm tehditleri ortadan kaldırmak için organizatörlerden birinin vurulması olmuştu.²¹

“Demokrasi vitrini” konusundaysa, 1963 yılında seçimler yapılacaktı ama Kennedy yönetiminin desteklediği, 1945 yılında ABD destekli Ubico diktatörlüğü devrildikten sonra seçilen, Guatemala demokrasisinin kurucusu Juan José Arévalo’nun katılımını engellemek için bir askeri darbeyle engellenmişti. 1966’daki seçimler, askeri denetimi tüm ülkeye yaymış, yeni bir terör dalgasını başlatmıştı. 1985 seçimleri, ABD Büyükelçiliği tarafından “Guatemala’da demokrasinin yeniden tesisi için son adım” olarak sunulmuştu. Kasım 1990 seçimleri, seçmenlerin %30’unu harekete geçirmeyi başaran iki sağ kanat neoliberal aday arasında beraberlikle sonuçlanmıştı (geçerli oylara göre). Jorge Serrano’nun kazandığı ikinci seçimde, oy vermeme oranı daha da fazlaydı.

Bu başarılar bir yana, süregelen toplumsal koşullar, bir diğer başarılı deneyin sonucuydu: ABD danışmanlarının 1954 darbesinin 10 yıllık kapitalist demokrasinin sonunu getirmesinin ardından sunduğu kalkınma modeli. Terör, yatırım ortamını iyileştirirken, ihracata odaklı ekonomik programlar, ihracata yönelik zirai ürünlerin ve etin üretiminde hızlı bir artışa, ormanların ve geleneksel tarımın tahrip edilmesine, açlık ve genel sefalette keskin bir yükselişe, anne sütünde DDT miktarı açısından dünya şampiyonluğuna (Dünya Sağlık Örgütü’nün üst sınırının 185 katı) ve ABD tarım şirketleri ile yerel ortakları için keyifli bilançolara yol açmıştı. Yeni *maquiladoraların* da benzer bir etkisi olmaktadır. ABD danışmanlarının rehberliğindeki güncel ekonomik planlar, bu yelpazedeki etkileri yoğunlaştırmaktadır.

Hiç de şaşırtıcı olmayacak şekilde, Kongre’ye Ocak 1992’de verdiği raporda, Başkan Serrano, uygun şekilde neoliberal olan ekonomik programın sonuçlarını (1992 bütçesinde ordunun payının %100 artışı dahil olmak üzere) bir “ekonomik mucize” olarak beyan etmiş, Batılı yorumcular ise alkış tutarak, kapitalist demokrasinin yeni zaferlerini beklemeye başlamıştır.

Bu arada, asıl kurbanların nüfusun yarısından fazlasını oluşturan yerli halklar olduğunu hatırlayabiliriz. Çileleri çok zaman önce başlamıştı. Susanne Jonas, “[İspanyol] fethinden önce hiçbir zaman yerliler 1524’ten bu yana Guatemala’nın temel özelliklerinden biri

olan sistematik maddi yoksun bırakmanın bir benzerine maruz kalmamıştı,” diye yazar, “Bartolomé de Las Casas’ın Guatemala’da 1524 ile 1540 arasında 4-5 milyon yerlinin öldüğüne dair tahminleri abartılı olsa da, asıl anlamı yeterince doğrudur. Orta Amerika ve Meksika’daki yerli nüfusun üçte ikisi ile yedide altısı arasındaki bir bölümü, 1519 ile 1650 arasında ölmüştür.”²²

Çocuk köleliği, geleneksel hizmet bölgelerinde uzun süredir belgelenen bir uygulamadır. Yalnızca Hindistan’da 6 yaş ve üzerinde 14 milyon çocuk işçi bulunduğu, birçoğunun günde 16 saate kadar neredeyse kölelik denebilecek koşullarda çalıştırıldığı bildirilmektedir. Her zamanki gibi, bu genel toplumsal koşulların bir yansımasıdır. Hindistan’ın önde gelen gazetelerinden birinin “Güney Hindistan’ın en bereketli ve üretken bölgelerinden birinde” yaptığı ayrıntılı bir araştırma, “giderek daralan seçenekler, ümitsizlik ve çaresizlik – ve giderek artan [açlıktan ve intihar ile] ölüm” oranları bulmuştu – 1991’in ilk iki ayında, dokumacılar arasında en az 73 açlıktan ölüm vakası bildirilmişti. Kötüleşen koşullar, “çılgın ihracatın” ve buna eşlik eden, IMF’nin tasarladığı ve Hindistan’ın bugün bolca övülmesine sebep olan politikaların hızlandırdığı “fakirlerden vergi kesip zenginleri besleme stratejisinin” sonucuydu.²³

Tayland’daki durum uzun süredir bilinmekte olup, uluslararası ve Tay insan hakları grupları tarafından kınanırken, Tayland Batı’da bir diğer “kapitalizm başarı öyküsü” olarak selamlanır. Sadece Bangkok basını bile yürek parçalayıcı tanıklıklar içerir. Kamboçya uzmanı Michael Vickery, yakın tarihli bir örnek sunar. “İddialara göre köle olarak çalıştırılıp işkence gördükleri,” 18 saatlik vardiyaların ardından çalışamayacak kadar yorulduklarında bağlanıp dövüldükleri “bir fabrikadan... kurtulan” gençlerden; 12-14 yaşlarında, günde 15 saatin üzerinde “neredeyse ücretsiz” çalıştıkları bir tekstil atölyesinden kurtarılan 18 kızdan; Kuzeydoğu’daki fakirlikten kaçan gençlerin fabrikalarda ya da Avrupah ve Japon turistlere yönelik genelevlerde çalışmaya zorlanmasından bahseder. Önde gelen Tay siyaset bilimcilerinden biri şöyle der:

Tayland’da bazen genç çocukların aileleri tarafından köle olarak satıldıklarına dair öyküler duyuyoruz. Bu genç sözleşmeli hizmetçiler

sert koşullarda çalışmaktadır... ve birçokları için bu kölelik, aileler iş-verenden yeni bir borç aldığında yenilenecektir. [Genç kızlar] Sanayi Bakanlığı'na kayıtlı olmayan fabrikalarda... dokuz yaş gibi küçük bir yaşta çalışmaya zorlanmaktadır – patron tarafından günde 12 saate kadar hapsedilmek anlamına gelir... şikâyet edenler ya da kaçmaya çalışanlar sert şekilde cezalandırılır.

Bu, milyonlarca fakirin normal sefaletinin ve vahş şekilde sömürülmesinin dışındadır.

Vickery, “yıllar boyunca, Tay basını bu tür olayları ortaya ı-kartmıştır,” diyordu, “ve yetkililer her seferinde şaşkınlıklarını dile getirirler de, kayda değer bir reform yapılmamıştır. Bunun sebebi, bu tür zulümlerin, ki bunları gerçek isimleriyle adlandırmalıyız, Tay türü kapitalizmde sistemin özelliğidir” – daha genel konuşur-sak, “kapitalizmin başarı öyküleri” olan “ekonomik mucizelerde.” Salgının nereye odaklandığı düşünülürse bunlar hep “ironidir.” Vickery'nin ABD'nin ekonomik savaşının işkence edip boğduğu Kamboçya ve Vietnam'daki kötü muameleyle ilgili acı yorumları-nın, büyük bir yardım alıcısı olan Tayland'la karşılaştırılmasının ortaya koyduğu bir diğer “ironi” de “Vietnamlı iftiler toprak ve ürünleri üzerinde giderek daha fazla kontrol sahibi olurken, Tay çiftçileri kontrolü kaybediyor, çocukları ise Vietnam'da 1975'ten beri en sert gözlemciler tarafından bile keşfedilmemiş türden s-mrye maruz kalıyor.”²⁴

Peru Kilisesi'nin bir dergisi için Latin Amerika bölgesinde araç-tırma yapan Uruguaylı gazeteci Samuel Blixen, Guatemala City'de 5.000 sokak çocuğunun büyük kısmının fahişelik yaptığını bil-dirmiştir. Eylül 1990'da üç çocuğun kulakları kesilmiş ve gözleri çıkartılmış bedeni bulunmuştu: Resmi ya da gayriresmi güvenlik güçlerinin çocukları istismarına şahit olanların başına gelecekle-re dair bir uyarı. Peru'da çocuklar en yüksek teklifi verene, altın elemede çalışmak üzere satılır; kaçan bir *campesinaya* göre, günde 18 saat dizlerine kadar suda çalışıp, ödeme olarak yalnızca hayatta kalmalarına yetecek bir tayın alıyorlardı. Guayaquil, Ekvador'da 4 ile 14 yaş arasındaki 100.000 kadar ocuk, günde 10-12 saat düşük ücretlerle çalışıyor, birçokları cinsel istismara maruz kalıyordu.

“Panama’da Çocuklar İçin Koruyucu Mahkeme binaları 1989 ABD işgali sırasında bombalanmış, çalışması imkânsız hale gelmişti. İşgalin ardından, gıda arayışıyla mağazaları soyan suç çetelerinin sayısı artmıştı,” hırsızlıkların %45’i çalıntı askeri silahlar kullanan çocuklara atfediliyordu. UNICEF, Latin Amerika’da 69 milyon çocuğun angarya işler, hırsızlık, uyuşturucu taşıyıcılığı ve fahişelik ile hayatta kaldığını belirtmiştir. Orta Amerika ülkelerinin sağlık bakanlarının Kasım 1991’de yayınladığı bir rapora göre, Orta Amerika’da her yıl 5 yaş altında 120.000 çocuk yetersiz beslenmeden ölmektedir (yıllık doğum sayısı bir milyondur) ve hayatta kalanların üçte ikisi de kötü beslenme sorunu yaşamaktadır.

Blixen, “yakın zamana kadar terk edilmiş Latin Amerikalı çocuk imgesi, yırtık pırtık giysiler içinde bir kapı eşiğinde uyuyan bir çocuktur. Bugün bu imge, kesikler içinde ve şehrin kenar mahallelerinden birine atılmış bir bedendir – en azından bu kadar hayatta kalabilenler için.”²⁵

Önde gelen bir Meksika gazetesi, Meksika Özerk Ulusal Üniversitesi (UNAM) Hukuk Araştırmaları Enstitüsü’nden Victor Carlos García Moreno’nun, Mexico City’de yapılan “Uluslararası Çocuk Ticareti” konulu bir konferansta sunulan araştırmasını aktarır. Yaklaşık 20.000 çocuğun her yıl “yasa dışı hayati organ ticaretini beslemek, cinsel istismar ya da deneysel testler” amacıyla yasa dışı olarak ABD’ye gönderildiğini ortaya çıkartmıştır. Meksika’nın önde gelen gazetesi *Excelsior*, “[Guatemala’da] küçüklerin istismarının bir diğer unsurunun, organlarının ABD ve Avrupa’da satılması için ülke dışına gönderilen yenidoğanları ‘şişmanlatmakla’ görevli ‘beşik evlerinin’ varlığı” olduğunu bildirmiştir. Sao Paulo Üniversitesi’nden (Brezilya) Teoloji Profesörü Rahip Barruel, BM’ye “[öldürülen çocukların] cesetlerinin %75’inde içten sakatlama belirtileri görülmüştür ve büyük çoğunluğunun gözleri çıkartılmıştır,” diye bildirir. Güney Amerika Episkopal Konseyi Başkanı, Santo Domingo’lu Başpiskopos Lopez Rodriguez Temmuz 1991’de Kilise’nin “çocukların yasa dışı evlat edinme veya organ nakli için satışıyla ilgili tüm suçlamaları araştırmakta” olduğunu söylemişti.

Latin Amerika’da çocukların organ nakli için kaçırıldığına dair

birçok suçlama vardı; doğru olsalar da olmasalar da, basından akademik araştırmacılara ve hükümet kurumlarına kadar herkes tarafından ciddiye alınıyor olmaları, çocukların varoluş koşulları hakkında fikir verecektir.²⁶

Elbette diğer faydasız yaratıkların da. *British Medical Journal*, Arjantin’de başka suçlara ek olarak “insan organları ticareti kanıtları” bulunduğunda devletin işlettiği bir akıl hastanesinin müdürünün, doktorların, iş adamlarının ve diğerlerinin tutuklanmasına yol açan bir adli soruşturmaya yer vermişti. AFP’nin haberine göre, “Arjantinliler,” hastanede on yılı aşkın süredir devam eden “kaybolar, kornea, kan, bebek ve yasa dışı malzeme ticareti ile yolsuzlukla ilgili korkunç ve neredeyse sanrısız haberler,” ve Uruguay’da “Arjantinlilerin yönettiği bir organ kaçakçılığı örgütünün” keşfedilmesi dolayısıyla “şaşkına dönmüştü.” Arjantin Sağlık Bakanı, “çocuk ve organ ticareti yapılıyor,” diyordu.

Kolombiya’da yeni bir fikir denenmişti: Bir tıp fakültesinin güvenlik görevlileri fakirleri öldürüyor, cesetleri öğrenci araştırmaları için okula satıyordu; raporlara göre öldürülmelerinden önce karaborsada satılabilecek organları çıkartılıyordu. Ancak bu uygulamalar, uzun süredir ABD eğitimi ve tedarikinden faydalanan ve günümüzde ABD askeri finansmanının bu yarıküredeki en büyük alıcısı haline gelen güvenlik güçleri tarafından derlenen kıtanın en korkunç insan hakları siciline çentik bile atamaz. Diğer bölgelerde olduğu gibi, yaralama, işkence ve cinayetin asıl hedefleri rahipler, sendika aktivistleri, siyasi liderler ve fakirleri savunmaya, kooperatifler kurmaya veya bir şekilde ABD’nin ve Dünya Bankası’nın talimatıyla kurulan neoliberal ekonomik modele müdahale etmeye çalışarak “huzur bozucu” sıfatına hak kazananlardır.²⁷

Bu kalkınma programlarının başka özellikleri de vardır, bunların arasında kısa süre için de olsa neoliberal doktrinlerin ölümcül etkisinden kaçabilmiş olan buradaki küçük bölgemizin pek az kısmına ulaşmış olan pestisit zehirlenmesi salgını vardır. Christopher Scanlan *Miami Herald*’a 15 yaşındaki bir tarla işçisinin son derece toksik American Cyanamid ürününden zehirlenerek öldüğü Pitahaya’dan bildirirken, Kost Rika’da “birçoğu ABD’den ithal edi-

len yasal pestisitler, insanları hasta ediyor, yaralanmalarına hatta ölmelerine sebep oluyor,” diyordu. Pitahaya köy mezarlığı, “Dünya Sağlık Örgütü’nün yılda 220.000 olarak tahmin ettiği küresel pestisit ölümlerinin çarpıcı bir simgesidir,” diye devam ediyordu. Ayrıca her yıl kronik nörolojik hasar dahil olmak üzere 25 milyon hastalık vakası görülüyordu. Kosta Rika ve Panama’daki ABD mülkiyetli plantasyonlarda drenaj kanallarını temizlerken pestisit zehirlenmesinden ölen Guaymí yerlilerinin bir köy mezarlığına ulaşmaları pek olası değildir. Akut pestisit zehirlenmesinden ölümlerin %99’undan fazlası, zirai kimyasalların %20’sini kullanan Üçüncü Dünya ülkelerinde gerçekleşmektedir.

Nüfusu ve çevreyi koruyan düzenlemeler “evdeki pazarları kapatınca,” “kimyasal şirketleri bu yasak kimyasalların satışını, hükümet düzenlemelerinin zayıf olduğu Üçüncü Dünya ülkelere yönlendirmişti.” Şirketler ayrıca yeni, “kalıcı olmayan” ve çiftlik işçileri ile aileleri açısından “genellikle akut olarak çok daha toksik” pestisitler geliştiriyordu – bunların bir kısmı “ilk olarak Almanlar tarafından II. Dünya Savaşı öncesinde sinir gazı olarak geliştirilmişti.” Kosta Rika’daki doktorlar, katil kimyasalların Üçüncü Dünya pazarından çekilmesi çağrılarını yapsa da, Scanlan, “Bush yönetimi sektörün yanındadır,” diyordu. Yönetimin görüşü, çözümün pazara müdahalede olmadığıdır – daha anlaşılır ifade edersek: Zenginler için kâr. Çevre Koruma Örgütü’nden William Jordan’ın belirttiği üzere çözüm aslında, “insanları risk konusunda eğitmektir.” İlerlemenin kendi sorunları olduğunu kabul ediyordu ama “ilerlemeyi basitçe yok sayamazdınız.” American Cyanamid’in yöneticilerinden biri “geceleri son derece rahat uyuyorum” diyordu. Liderler ve ideologlar genelde rahat uyur, istirahatlerini rahatsız eden tek şey, resmi düşmanların kusurları ve geri kalmış doktrinleridir.²⁸

ABD, ABD şirketlerinin ve Washington’ın arzularına neredeyse tamamen boyun eğmiş olmasına rağmen Kosta Rika’dan hiçbir zaman pek memnun değildi. Kosta Rika’nın sosyal demokrasisi ve devlet destekli kalkınmadaki başarısı [Orta Amerika’da tektir] rahatsız ediciydi. 1980’lerde devasa borçlar ve diğer sorunlar ABD hükümetine Kosta Rika’yı basının övdüğü “Orta Amerika mode-

line” yaklaştırmak için bir koz sağladığında endişeler hafiflemişti, ancak Ticolor hâlâ hadlerini bilmiyordu. Sorunlardan biri, Kosta Rika, ABD’den uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer suçların yanı sıra altı kişinin öldüğü La Penca bombalı saldırısında cinayetle suçlanan ABD’li çiftlik sahibi John Hull’ı iade etmesi talebini Kasım 1991’de yenilediğinde ortaya çıkmıştı. İade için tekrarlanan bu çağrı, zamanlaması yüzünden özellikle rahatsız ediciydi – tam da ABD, uluslararası hukuka uyan ve hava terörizmiyle suçlanan iki Libyalı’nın ABD’ye teslim edilmek yerine kendi mahkemelerinde ya da tarafsız bir ülke ya da kurumda yargılanması gerektiği konusunda ısrar eden Libya’ya karşı gürültülü bir halkla ilişkiler kampanyası yürütürken. Talihsiz tesadüf, Kosta Rika’nın talebinin özenle örtbas edilmesi sayesinde, Washington-medya’nın Libya’ya karşı kampanyasını etkilememişti.

Kosta Rika’nın diğer bir suçu, ABD vatandaşlarının mülklerine el koymasıydı. Bunun karşılığında söz verilen ekonomik desteğin askıya alınmasıyla cezalandırılmıştı. En ciddi vaka, ABD’li bir iş adamının mülküne Başkan Oscar Arias tarafından el konup, buranın bir milli parka dönüştürölmesiydi. Kosta Rika tazminat ödemişti, ama Washington’a göre bu yeterli değildi. CIA tarafından Nikaragua’daki ABD terörist güçlerine tedarik sağlamak için yasa dışı bir uçak pisti olarak kullanıldığı fark edildiğinde araziye el konmuştu. Arias’ın arazisine yeterli tazminat ödenmeden el konması, doğal olarak Washington’ın misillemesini –ve medyanın sessizliğini (özellikle de Libya terörizmine karşı bağrışırlarken)– gerektiriyordu.²⁹

Güçlülerin yüzüzlüğü karşısında insan kimi zaman ağzını açamaz.

Bir diğer *Miami Herald* muhabiri, bölgedeki ve Meksika’daki ormanların “Batı Afrika dışında Dünya’nın tüm diğer bölgelerinden daha hızlı” yok olduğunu ve “biz yaşarken tamamen kaybolmalarının olası” olduğunu söylerken, “Orta Amerika’yı bekleyen” “çorak geleceği” inceler. Giderek hızlanan yıkım fakir çiftçiler, oduncular ve yakacak odun arayan insanlardan kaynaklanıyordu ancak “tüm bölgedeki uzmanlar hızlı ormansızlaştırmayı, bölgedeki adaletsiz

toprak dağılımına bağlıyordu,” “dünyanın en yüksek ormansızlaştırma hızlarından birine sahip olan” Kosta Rika’da bile durum buydu. Bir diğer önemli etken, ABD’nin başlattığı, kontrol edilememeleri halinde ezici ateş gücü kullanarak insanları evlerinden ve topraklarından uzaklaştırmaya vurgu yapan isyan bastırma öğretisidir. Orta Amerika Su Kaynakları Komitesi, ekolojik felaketin su kaynaklarını ciddi ölçüde azalttığı uyarısında bulunmuştu. Temmuz 1992 bölgesel toplantısının ardından üst düzey bir yetkili, “halka su sağlayan ana lagünler ve nehirler, bölgedeki sürekli ormansızlaştırma yüzünden yok olmak üzeredir,” demişti. “Bu durum bölgedeki elektrik üretimini ve olası ekonomik büyümeyi de engelleyecektir.”

Tom Gibb, El Salvador’dan, “en iyi arazilerin küçük bir seçkinler kitlesinin elindeki devasa kahve, pamuk ve şeker plantasyonlarına ayrılmış olması, binlerce köylünün yaşamlarını dik, kenar arazilerden kazanmak zorunda kalması anlamına geliyordu,” diye bildiriyordu. Yakacak odun on yıl içinde tükenebilir, nehirlerin %90’ı kirli hale gelebilirdi. Yıkımdan kaçmak mümkündü ancak bunun için, “El Salvador’a onlarca yıldır hâkim olan siyasi atmosferin değişmesi gerekiyordu: Köylü çiftçiler ‘huzur bozucu’ olarak etiketlenmekten korktukları için örgütlenip grup halinde çalışmaktan çekiniyordu.”³⁰

Daha gerçekçi terimlerle ifade etmek gerekirse, çiftçiler örgütlenme çabalarının Üçüncü Dünya için hedeflediğimiz yüksek ekonomik liberallik ideallerimize müdahaleyi engellemeyi amaçlayan yeni bir ABD destekli işkence ve katliam dalgasına yol açacağını biliyordu.

Washington Dünya Kaynakları Enstitüsü ve Kosta Rika Tropik Bilim Merkezi’nin Kost Rika ekonomisiyle ilgili hazırladıkları bir rapor, her yıl gayrisafi milli hasılanın yüzde beşinin “iz bırakmadan kaybolduğunu” ve doğal kaynakların tahribatının ülkenin geçtiğimiz 20 yılda olası büyümesinin %30’unu çaldığını belirtiyordu. Bu etkenler dikkate alındığında, 1970 ile 1989 arasında beklenen büyüme hızının dörtte biri kayboluyordu.³¹

Neoliberal modeller daha sıkı uygulandıkça bu etkiler yalnızca

artış gösterecektir. Bunlar Kosta Rika'da 1985 yılına gelindiğinde, bölgenin geri kalanında çok daha erkenden yerleşmişti ve aslında, yalnızca geleneksel ABD programlarının türevleriydi. Kosta Rika'da beş yıl süren IMF Köktencililiğinin ardından, beklenen büyüme gerçekleşmemiş, ticaret açığı öncelikle ABD'den yapılan ithalat sayesinde büyük ölçüde artmıştı. Asgari ücret alım gücünün %25'ini kaybetmiş, maaşlı çalışanların %37'si ise yasal asgari ücretin altında ücret alır hale gelmişti. Ortalama ailelerin gelirleri, en üstteki %5 haricinde 1980'ler boyunca %10 azalmıştı ve işçilerin alım gücü azalmaya devam ediyordu. Çalışma Bakanlığı Başkan Calderón'un neoliberal iktidarında, fakirliğin yalnızca 1991'de %18 arttığını bildirmiş, Ekonomi Bakanlığı'nın yaptığı bir ev araştırması, Kosta Rika ailelerinin %35'inin en temel ihtiyaçlarını karşılayamaz hale geldiğini ortaya çıkartmıştı. Bir araştırmacı, 1991'in, "son yıllarda uygulanan ekonomik ayarlamaların bir sonucu olarak" fakirlik oranının hızla arttığı bir yıl olduğunu eklemişti. CAR, "Dünya Bankası ve USAID temsilcileri, Calderón yönetimine ekonomik programı için övgüler yağdırıyordu," diye bildirmişti.³²

Kosta Rika, Orta Amerika'da bir istisna, özel bir vakadır. "Orta Amerika modeline" bakarsak, durum çok daha kötüdür. Honduras'ta IMF'nin önlemleri "[nüfusun üçte ikisi için] kitlesel işsizliğe ve astronomik enflasyona yol açmıştı," yakıt, gıda ve ilaç fiyatları hızla yükseliyordu (CAR). CAR'ın haberine göre Başkan Callejas, bu politikaların "nüfusun büyük kesimi üzerinde olumsuz bir etkisi" olduğunu kabul ediyordu, ancak "uluslararası kredi verenleri tatmin etmek ve serbest pazar ekonomisini teşvik etmeye devam etmek için bu bedeli ödemeye hazırdı." Callejas ve ortaklarının bu "bedeli ödeyenler" olmadıklarını eklemeye gerek yoktur. El Salvador'da nüfusun %90'ı fakirlik içinde yaşamaktadır ve yalnızca %40'ının sabit işi vardır. 1990'da yapısal düzenleme programı, 25.000 kişiyi daha işsiz bırakmış, ithalatı büyük ölçüde azaltmış ve asgari ücretlere zam gelmesine rağmen "temel aile sepetinin fiyatı, yine de çalışanların gelirlerinin çok üzerinde" kalmıştı. Özel banka kredilerinin %80 kadarı büyük şirketlere gidiyordu; tarım kredilerinin %60'ı kahve üreticilerine, %3'ü küçük ölçekli temel ta-

hıl üreticilerine veriliyordu. Merkez Bankası rezervlerin arttığını bildiriyordu ancak bunun sebebi kemer sıkma önlemleri değildi. Asıl sebep, yurt dışında yaşayan, büyük kısmı önceki onyıllın devlet teröründen kaçan mülteciler olan Salvadorluların gönderdiği 700 milyon dolardı. “Ekonomik başarı öyküsü” bu şekilde yaratılmıştı. Kitlel terör azalsa da, düşük seviyeli terör devam etmekteydi. 31 Temmuz 1992’de, önde gelen solcu sendika liderlerinden Ivan Ramírez, ölüm mangalarını anımsatan kimliği belirsiz silahlı bir adam tarafından öldürülmüştü. Nikaragua’ya hemen dönüyoruz.³³

Cizvit dergisi *Envío*’ya göre, Orta Amerika’da yenilenmiş bir hevesle yönetilen IMF Köktencililiğinin etkileri “korkunç olmuştu.” Enflasyon artmıştı. Mali açıklar beklendiği şekilde azalmamış, ancak brüt işletme gelirlerinin büyümesi 1985’ten itibaren durağanlaşmış, 1988’den itibaren ise gerilemeye başlamıştı. Reel maaşlar Latin Amerika’da neredeyse her yerde büyük ölçüde azalmış, gelir dağılımı ise eskisinden daha da çarpık hale gelmişti. “Kalkınma” sözcüğü Latin Amerika’nın ekonomi sözlüğünden silinmişti,” ancak “kâr,” yerli ve yabancı imtiyaz adalarında herkesin dilindeydi. Başka yerlerde de aynısı beklenebilirdi. Bombay Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü’nde Hindistan’ı IMF’nin tasarladığı yeniden yapılanma sonunda nelerin beklediğini tartışan iki ekonomi profesörü, bu tür programların dünyadaki sonuçlarını gözden geçirdikten sonra “ekonomi kuramı ve gelişmekte olan ülkelerin yakın ekonomik tarihi” üzerinden “kesin” bir sonuca varmıştı: Etkiler “fakir ve çalışan halk için büyük güçlükler” ve “gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri için büyük güçlükler” oluyordu; olacakları belirleyen imtiyazlı kesimler ve yabancı iş ortaklarının kâr edeceği de kesindi.³⁴

8. “Doğamız ve Geleneklerimiz”

Karayipler ve Orta Amerika’da, Filipinler’de, Afrika’da ve Batı gücünün ve kapitalist ideolojinin eriştiği her yerde benzer “başarı öyküleri” vardır. Çoğunlukla Japonya yörüngesindeki birkaç kısmi istisna, tekrarlanması olası görünmeyen özel koşullar altında oyunun öngörülen kurallarını kökten ihlal ederek kaçmayı başar-

mıştır.³⁵ Özgür toplumlarda ilkokullarda öğretilecek olan bu temel gerçekler ve anlamları, Eski Dünya Düzeni'nin 501. Yılına doğru ilerlediğimiz bugünlerde toplu bilincimizden mümkün olduğunca uzak tutulmalıdır.

Ve böyle de olur. En yakın örneklerden biri olan Orta Amerika'da 1980'lerde ABD'nin işlettiği mezbahaya bakarsak, eğitilmiş fikirlerin elde edilenlerden gurur duyduğunu görürüz. *Washington Post* Orta Amerika muhabiri Lee Hockstader'in Guatemala'da yapılan, sonunda en ufak bir dış etki olmadan özgürce seçilen yeni muhafazakâr Başkanların bir toplantısı hakkındaki haberi tipik bir örnektir. Bu "yeni demokrasi dalgası," "siyasetçilerin önceliklerini," "geleneksel olarak mevcut düzeni temsil ettikleri" günlere oranla değiştirmişti. Bunun kanıtı, artık kendilerini fakirlere yaratıcı ve yeni bir yaklaşımla hizmet etmeye adanmış olmalarıydı: Başlık, "Orta Amerikalılar, Fakirlikle Savaşta Sızma Stratejisini Kullanıyor" diyordu. "Serbest pazar ekonomisinde kararlı" Başkanlar, toprak reformu ve toplumsal refah programlarıyla ilgili boş söylemlerden vazgeçmiş, sonunda ciddi bir fikri benimsemişti: "Fakirlere destek olmak için sızma yaklaşımı." Bölgesel bir ekonomist, "Ana fikir, fakirlere temel güç yapısını tehdit etmeden yardım etmektir" diyordu. Bu parlak ve yenilikçi kavram, Latin Amerika Piskoposlarının "fakirlere öncelikli muamele" fikrini alt üst ediyordu. Artık bu safça fikri küçük kahverengi kardeşlerimizin kafalarından Pol Pot tarzı terör uygulayarak çıkartmayı başardığımızı göre, fakirlere hizmet etme yönündeki geleneksel görevimize dönebilir, bu esnada bir şekilde kendi ikiyüzlülüğümüzde boğulmamayı başarabilirdik – tek gerçekten büyük başarımız.

Barbara Crossette, *New York Times*'da Orta Amerika'nın "Bush yönetiminin yetkililerinin en başarılı dış politika girişimlerinden biri olarak gördükleri şeyin" örneği olduğunu yazar: "Bu acı içindeki bölgeye barış, silahsızlanma ve ekonomik kalkınma getirmek"; bölgenin nasıl neden acı içinde olduğu, buna kimin yol açtığı konusunda kelime harcamaz. "Sovyetler Birliği'nin yıkılması bu stratejiye çok büyük katkı sağlamıştı," diye devam eder, ABD saldırısının Şer İmparatorlukçu'na karşı savunma olarak gerçekleştirildiği

yönündeki kullanışlı peri masalını tekrarlayarak. Tim Golden, ön sayfadan El Salvador “Doğu-Batı çatışmasının bu yarıküredeki en şiddetli sahnesidir,” der; belki Sovyetler’deki bir dengi, 1956’da Macaristan’ın “Doğu-Batı çatışmasının Doğu Avrupa’daki en şiddetli sahnesi” olduğunu yazmıştır – ne kadar utanç verici olsa da, bu iddia önemsiz gerçek dünyada çok daha makul olurdu.

Daha büyük resmi görmek için, doğal olarak *New York Times*’ın baş diplomasi muhabiri Thomas Friedman’a döneriz, kendisi Kongre Üyesi Les Aspin’in “Ortaya çıkmakta olan dünya muhtemelen soğuk savaşın netliğinden mahrum olacaktır... Eski dünyada iyi adamlar ve kötü adamlar vardı. Yeni dünya gri adamlarla dolu” sözlerini benimsemişti. Bu temanın üzerine giden Friedman, “Normalde Washington özgürce seçilmiş başkanların devrilmesini şiddetle kınar,” diyordu. Ancak artık hayat daha zordu. Seçilenlerden bazıları geçmişte olduğu gibi temiz, saygın insanlar olmayabiliyordu ve daha keskin ayrımlar yapmamız gerekebiliyordu. Washington’ın Goulart, Arbenz, Allende, Bosch.... gibi isimlerin “devrilmesini şiddetle kınadığı” günler kadar kolay olmayacaktı.

Friedman, daha önceleri bile, sadece iyi adamları desteklemediğimizi kabul edip Şah ve Marcos gibi hoş olmayan kişileri anımsar. Ancak yüksek ilkelerde görülen bu sapma, kolayca açıklanabilirdi: “Soğuk Savaş sırasında ABD’nin dostlarını seçmek gibi bir lüksü ya da yükü yoktu,” sadece “kimin Moskova’nın önderlik ettiği ‘Şer İmparatorluğu’ ile mücadele ettiğini belirlemesi yetiyordu.” Gerçek değerlerimiz, “Washington’ın demokrasi, serbest pazar ve diğer idealler için ısrar etmiş” olması “olgusu” ile kanıtlanıyordu – biraz cüretkâr bir beyan olsa da, mevcut aydın kültüründe yeterince güvenlidir.

Üst düzey bir siyasetçi, *Times*’ın izniyle, “Sovyet tehdidinin,” bizim “dış ilişkilerde biraz alaycı olmamıza” sebep olduğunu, bunun ise “doğamıza ve geleneklerimize ters” olduğunu eklemişti. Hiçbiri akla gelen soruların üzerinde durmamıştı. Birkaç tanesi: Sovyetler Birliği 1917’de varlığımızı tehdit etmeye başlamadan önce, “doğamız ve geleneklerimiz” eylemlerimizle nasıl gösteriliyordu? Veya, kelimenin özel anlamıyla “istikrarı” korumak için girişilen

zulümleri mazur göstermek için en yüzeysel bahanelerle “Sovyet tehditleri” uydurmaktaki süregelen örüntümüz ile? Ayrıca Sovyet tehdidinin Endonezya’dan Guatemala’ya soykırımcı canavarları desteklememizle ne ilgisi olduğunu ya da işkence ile ABD yardımı arasındaki yakın ilişkiyi nasıl açıkladığını da belirtme ihtiyacı duymazlar.

Aynı yetkili, geleneksel “idealizmin dış politikamıza neredeyse tamamen hükmetmesine izin verme” duruşumuza geri dönmemiz gerektiğini söyler. Dünya, “Wilsoncu” idealizmle kafamız karışarak “ulusal çıkarı” yok sayarak “doğru şekle dönmemiz,” düşünmeden dünyanın hayırseveri rolümüze geri kaymamız için hâlâ çok sert bir yerdi. Wilsoncu idealizm kavramının ilginç bir statüsü vardır; Wilson’ın yaptıkları ile –örneğin Haiti ve Dominik Cumhuriyeti’ndeki cinayetleri– hatta işin özünde, söyledikleri ile bile ilgili değildir. Aynısı daha genel olarak “değerlerimiz” kavramı için de geçerlidir. Bu yüzden Friedman, güncel sorunlarla başa çıkmak yerine, eski uygulamalarımızı sürdüreceğimizden endişelenen Harvard’lı siyaset felsefecisi Michael Sandel’den alıntı yapar. “Yıllar boyunca değerlerimizin bir özetini dayattık –özgür seçimler ve serbest pazarlar– ancak değerlerimizin tam ifadesinin,” bizi bugüne kadar getiren kısıtlı doğruculuk görevinden “daha fazlasına ihtiyaç duyduğunu fark etmedik.” Wilsonculuk örneğinde olduğu gibi, “değerlerimiz” kavramı tamamen yaptıklarımızdan hatta söylediklerimizden (kameraların önündekiler hariç) tamamen bağımsızdır.

Friedman, küresel düşman ortadan kalktıktan sonra, “yeni oluşan ölçüt, demokratik değerlerdir,” der. Burada şüphesiz, George Bush’un Suharto’ya, Körfez emirliklerine ve (2 Ağustos 1990’daki talihsiz hatasına kadar) Saddam Hüseyin’e ve cazibeleri Soğuk Savaş’tan uzun dayanan (ve en başından itibaren zaten bununla ilgisi olmayan) diğer çekici kişilere yönelik tavırlarını düşünmektedir.

Mark Twain, Filipin katliamının kahramanlarından birine atıfla “Hiçbir Funston hicvi mükemmelliğe erişemez, çünkü zirvenin kendisi Funston’a aittir” der: Kendisi “beden bulmuş hicivdir.”³⁶

Gerekçesi ne kadar saçma olursa olsun, Soğuk Savaş’a el sallaya-

rak tarihi silmek, tarih bize gerçekte ne diyor olursa olsun hevesli güç hizmetkârına şiddetle tavsiye edilebilecek bir araçtır. Bu, ört-bas etmenin zarif ve düzgün işleyen mekanizmalarının arasından sonunda bir çirkinlik fırladığında düzenli olarak göreve çağırılan “rota değişikliği” tekniğinin yalnızca son örneğidir: Evet, talihsiz bir hata oldu, ama artık yüksek ideallerimizin bayraklarını sallayarak yürüyebiliriz.

9. Zanaatın Bazı Gereçleri

“Rota değişikliği” öğretisi, saygınlık ve prestij kazanmayı umanların ustalaşması gereken araçlardan yalnızca bir tanesidir; birçok diğer araçtan söz ettik ve diğer kullanışlı prosedürleri de aşağıda ele alacağız. Yukarıda anlatılanlar, hevesli bir aydın için hayati önem taşıyan daha ince bir dizi kavrama değinmiştir: “ekonomik mucize,” “Amerikan başarı öyküsü,” “serbest pazarın zaferi,” vs. Bunlar kaygan kavramlardır ve biraz özen gösterilmesini gerektirir.

“Ekonomik mucize” terimi, güzel bir makroekonomik istatistikler kompleksi, yabancı yatırımcılar için büyük kârlar ve yerel elitler için lüks dolu bir yaşamı ifade eder; küçük harflerle ise, tipik olarak genel nüfusun giderek artan sefilliği yazılır. Bu mucizelerin basında ve diğer alanlardaki yorumcularda hayranlık uyandırması şaşırtıcı değildir. Maske yerinde kaldığı sürece, böyle toplumlar “Amerikan başarı öyküleri” ve “kapitalizm ile serbest pazarın zaferleri”dir. Ancak çöktüklerinde, aynı örnekler devletçiliğin, sosyalizmin, Marksizm-Leninizm’in ve diğer günahların korkunç tuzaklarının bir göstergesi haline gelir.

Brezilya örneği, doktrinin örüntüsünü örnekler. Gerald Haines, Brezilya’da kapitalizmin ve Amerika’nın bilgilerinin zaferini kutlarken yalnız olmasa da, zamanlaması –1989– biraz kaymıştı. *Business Latin America*, 1972’de Generallerin ve düzgün düşünen teknokrat danışmanlarının başarılarının, Brezilya’yı “uluslararası iş dünyasının Latin Amerika’daki sevgilisi” haline getirdiğini yazıyordu. Federal Rezerv’in Yönetim Kurulu Başkanı Arthur Burns, Delfim’in “mucizevi” çalışmalarını övmeye doyamıyordu. David Felix, bir

yıl sonra Şili’de Allende devrildikten sonra diğer bir faşist katiller sürüsü “Chicagolu çocukları” davet ettiğinde, Chicago ekolünden ekonomist Arnold Harberger’in, Brezilya’yı “ekonomik liberalizm altında parlak bir geleceğin örneği” olarak gösterdiğini anımsatır. Birkaç yıl sonra, 1980 tarihli bir röportajında, Pinochet’nin aynı model altındaki başarısını alkışlayacaktı: “Santiago hiç bu kadar güzel gözükmemiştir. Tüm dünyadan gelen tüketici malları ucuz fiyatlar karşılığında alınabiliyor”; doğru niteliklere sahip insanlar için işler bile bulunabiliyordu – örneğin işkenceci polislik. Reel maaşların çöktüğü doğrudur ancak ithal malların reel değeri 1980’ye gelindiğinde %38 artmıştı. Bunun sebebi, sermaye ithalatı hızla düşerken, lüks mal ithalatında %276 artış olmasıydı. Dış borç (ki daha sonra fakirler tarafından ödenecekti) hızla yükselmiş, sendikalar ile köylü hareketleri bir terör dalgası eşliğinde bastırılmıştı. Ancak zenginlerin keyfi gayet yerindeydi; Şili’de de Brezilya’da olduğu gibi, ekonomik kuramın düzgün uygulanması sayesinde, her şey yolundaydı.

80’lerin başına gelindiğinde, Brezilya ekonomisi felakete doğru sürükleniyordu ve çalan müziğin değişmesi gerekiyordu. Felix’in 1986’da belirttiği gibi, Brezilya “neoliberal başarılar” listesinden atılmıştı ancak bazıları mesajı alamamıştı. 1989’da Brezilya askeri rejimiyle ilgili bir tartışmada Harvard’dan Hükümet profesörü Frances Hagopian, Haines gibi, hâlâ “ordunun ekonomik hedeflerine ulaşmaktaki etkileyici başarısına” hayranlık duyarken, bu “sıra dışı ekonomik başarının” gerçekten de baskı ve işkenceye ihtiyaç duyup duymadığı konusundaki şüphelerini dile getiriyordu.³⁷

“Ekonomik mucize” neşyle ilerlerken, Brezilya’nın başarıları serbest pazar kapitalizminin harikalarının bir kanıtı, Amerika’nın rehberliğinin ve nazik desteğinin mutlu bir sonucu olarak sunuluyordu. Çöküşün ardından Brezilya’nın, ABD’nin tavsiyelerini ve ekonomik liberalizmin makul ilkelerini izlemeyi *başaramadığı* söylenir olmuştu. Brezilya’nın sorunları, ekonomik ortodoksiden devletçi sosyalist bir sapma ile açıklanıyordu. Böylece, kapitalizm ve serbest pazarın üstünlüğüne dair bir diğer kanıt elde etmiş oluruz. Brezilya’nın üzücü durumunu açıklamak için artık, “ekonomik mu-

cizenin” başımızı döndürdüğü günlerde “serbest pazarın zaferini” getiren önlemlerin kendilerini öne sürebiliriz: Çok övülen neoliberal ekonomist Delfim’in getirdiği sınırsız maaş kontrolleri, parasalcı stratejilerin yol açtığı ciddi daralmanın üstesinden gelmek ve ekonominin yabancı şirketler tarafından tamamen ele geçirilmesini engellemek üzere kurulan devlet şirketleri ve ekonomiyi 1980’ler boyunca ayakta tutan ithal ikame stratejisi.

Bunların tümü, yine, ideolojinin iyi eğitilmiş ellerde ne kadar hassas bir araç olabileceğini gösterir.

1989’da Brezilya seçkinlerinin çekici temsilcisi Fernando Collor de Mello’nun, iki adayın gerçekten de bir mikroskop yardımı olmadan ayırt edilebildiği –diğer aday işçi lideri Luís Inácio da Silva (“Lula”) idi– seçimlerde kazandığı zafer, rahat bir nefes alınmasına yol açmıştı. Collor’un devasa maddi kaynaklarının ve ülkenin sahiplerine yaptığı, seçimlerin sonucu yanlış çıkarsa ülkeyi batıracakları yönündeki açık uyarılar sayesinde “zemin düzleştirilince,” Collor’un zafer kazanması mümkün olmuştu. Onaylanan neoliberal yolda ilerlemeye başlaması üzerine doktrin kurumlarında büyük heyecan oluşmuş, bir diğer “Amerikan tarzı kapitalizm başarı öyküsü” beklenmeye başlamıştı. Ancak bu kısa sürmüştü. Ekonomi 1989’daki %3,3 büyümeden, 1990’da %4,6 küçülmeye geçmişti. Üretim azalmaya devam ederken, kişi başı gelir 1990’dan 1992’ye kadar %6 azalmış, sağlık harcamalarında %33 kesinti yapılmış, eğitim harcamaları daha da düşmüş ve maaşlı çalışanların üzerindeki vergi yükü %60’a çıkmıştı. James Brooke, 1992 ortalarında “Bay Collor’un başarısız ekonomik politikaları ulusal huzursuzluğu besliyor,” diyordu. Her şeyin üzerine, Collor yeni rekorlar kıran bir yolsuzluk skandalının ifşa edilmesinin ardından görevi kötüye kullanma suçlamasıyla karşı karşıya kalmıştı.³⁸

Brezilya’da olduğu gibi “kapitalizm ve demokrasinin başarı öyküleri,” bu noktaya kullanılan yöntemlerden bağımsız şekilde erişir. Brezilya’yı tamamen yok olmaktan kurtaran ithal ikame stratejisi, Pasifik Kuşağı’nın “ekonomik mucizelerinin” de temel bileşenlerinden biriydi. Bu mucizeler, ekonomik planlamaya yoğun şekilde müdahale eden ve normalde olduğu gibi sadece iş gücünü değil,

sermayeyi de sıkı denetimi elinde tutan (gerekirse Kwangju'daki gibi terörle) sert otoriter rejimler altında doğuyordu (bkz. bölüm 4.2). YSÜlerin bir “ekonomik mucize” yaratan başarıları böylece demokrasinin ve serbest pazarın erdemlerini ortaya koyuyordu. *New York Times* bu yüzden, “ekonomik bir mekanizma olarak demokrasinin kesinlikle işe yaradığını” göstermek için Güney Kore, Tayvan, Singapur ve Hong Kong'u örnek gösterir. Demokratik sosyalist Dennis Wrong, “derme çatma otoriter hükümetlerin kontrolden azade kapitalist ekonomiler altında” bu büyük demokrasilerin “çarpıcı kapitalist başarılar” elde ettiğinden hayranlıkla söz eder – otoriter devletçi kapitalist hükümetlerin verimli, güçlü ve müdahaleci oldukları anlamında haklıdır, ancak “derme çatma” oldukları konusunda değildir (Küba, Nikaragua ve diğer resmi düşmanların Marksist-Leninist dogmanın başarısızlığının aksine, diye açıklar, bu devletlerin çilelerinde yeterince kısılmış bir göz için başka etken yoktur). *Washington Quarterly* editörü Brad Roberts, “Demokratik olmayan hükümetler bütününde, ekonomik uyumlanma için gereken çerçeveyi sağlama becerisinden yoksun olduklarını göstermişlerdir...” diye yazmıştır. Burada belki YSÜleri veya ilk yıllarındaki Hitler Almanya'sını düşünüyordu – ancak bu durumda kendisinin “ABD'nin yurt dışında demokrasi” ve “insan haklarının korunması için kararlılığına” yönelik inancı göz önüne alındığında (özellikle 1980'lerde) “demokratik” derken tam olarak ne demek istediğini sormamız gerekir.³⁹

“Ekonomik mucizelerin” yanında bazı kusurların da geldiği kabul edilir. Arjantin'deki “Menem Mucizesi”ni ele alan Britanyalı muhabir John Simpson, “mucize mükemmel değildi” der. “Hoş olmayan yolsuzluk belirtileri” vardı, “orta sınıfın geniş kesimleri iz bırakmadan kaybolmuştu,” “yeni girişimciler ve eski zenginler,” “pahalı mağazalarda” keyifle alışveriş yaparken çok büyük bir fakirlik vardı. Geleneksel çekincelerin kısıtlamadığı James Petras ve Pablo Pozzi ayrıntıların bir kısmını ortaya koyuyordu. 1989'da “Menem Mucizesi”nin başlangıcından bu yana, “neoliberal özel yağmacılık,” ekonomik açıdan faal nüfusun %40'a yakını işsiz ya da yeterince çalışmayan insanlardan oluştuğu, gecekonduların yayıldığı, fabri-

kaların kapandığı ve yeni işletmelerin açılmadığı, devletin “kişisel zenginleşme ve özel yağma aracı” olarak sömürüldüğü, sağlık, eğitim ve refah harcamalarının en düşük seviyelerine ulaştığı, negatif büyüme oranlarının görüldüğü, yıllık yatırım oranlarının azaldığı ve reel ücretlerin düştüğü, “bireysel servetin kamunun çürümesine ve ekonomik gerilemeye bağlı olduğu bir sistem kurmuştur.” Artık Buenos Aires’in 12 milyon sakininin %60’ı kanalizasyon sistemine bağlı değildi ve onlarca yıl önce ortadan kaybolan hastalıkların geri dönmesinin sebebi buydu. “Neoliberal bir ekonomik politika tarafından desteklenen, nüfusun büyük kısmını fakirleştirirken Arjantin’in iç pazarını ve üretim kapasitesini yok eden spekülasyon ekonomisi ve kısıtlı kaynaklar, Hobbesçu bir dünya, seçkinler havadan kâr elde etmeye devam ederken hayatta kalmak için vahşi bir mücadele yaratmıştır.” “Servetleri, tüketim seviyeleri ve yaşam standartları artan imtiyazlı azınlık,” neoliberal politikalardan çok memnundur. “Menem mucizesi” aynı zamanda yeni slogan olan “özelleştirmeyi” de içeriyordu, ancak bir farkı vardı: Bu şekilde hükümet, devlet telefon tekeli İspanyol ve İtalyan devlet şirketlerine, ulusal havayolunu İspanyol hükümetinin havayolu Iberia’ya satmıştı. David Felix’in sözleriyle böylece “yönetim basitçe Arjantinlilerden İspanyol ve İtalyan bürokratlara devredilmişti.”⁴⁰

Kısacası, teknik anlamda bir “ekonomik mucize.”

Bu fikirlerin düzgün şekilde uygulaması, Meksika örneğinde de görülebilir. Burada da sevindirici bir “ekonomik mucize” yaşanmaktadır, ancak altında artık aşına olduğumuz haberin bulunduğu bir ön sayfa manşeti “Ekonomik Mucize Henüz Meksika’nın En Fakirlerine Ulaşamadı” diyordu. Başka kaynaklardan, ücretlerin tarihteki en düşük seviyede olduklarını, 1980’lerin neoliberal politikaları sayesinde %60 düşüklerini (Özerk Ulusal Üniversite (UNAM) Ekonomik Araştırma Enstitüsü ve diğer ekonomistler); Mexico City’deki yenidoğanların yarısının kanlarında, nörolojik ve fizikomotor gelişimi engelleyecek kadar yüksek kurşun seviyeleri bulunduğunu; ve beslenme seviyelerinin hızla düştüğünü öğreniriz. UNAM ekonomistleri GSYİH’nin 1987’den beri arttığını belirtirler, “ancak bu daha büyük servet üretimi, milyonlarca

Meksikalı'nın aşamalı olarak fakirleşmesinin aksine, tek bir yönde ilerliyor,” “iş adamlarının elinde” toplanıyordu. 1990 nüfus sayımı, hanelerin %60'ının temel ihtiyaçlarını karşılayamadığını belirtiyordu. Maquila üretiminin (yabancı mülkiyetli, ihracata yönelik) artmasına rağmen, David Barkin, “sanayi sektörü bugün, on yıl önce olduğundan daha az insan istihdam ediyor,” diye yazıyordu. İş gücünün kişisel gelirlere katılımı 70'lerin ortasında %36 iken, 1992'de %23'e gerilemişti; diğer yandan zenginlerin ve yabancı yatırımcıların kazançları “muazzam,” “uluslararası basında hayranlık uyandıran” gelişmelerdi.

Yabancı yatırımcıları çekmeye çalışan Meksika Ticaret Bakanı, Meksika'daki iş gücünün ücretinin 1982'de saat başına 1,38 dolar iken 1990'da saat başına 0,45 dolara düştüğünü vurguluyordu. Bu durum, etkin çevre koruma kısıtlamalarının da olmamasıyla beraber GM, Ford, Zenith ve diğer yabancı şirketler için çok çekiciydi. Ücret seviyesi, hükümetin, tek partili devletle yakından ilişkili yozlaşmış sendika liderlerinin de katılımıyla iş gücünü vahşi şekilde baskılaması sayesinde korunabiliyordu. 1980'ler bu açıdan özellikle karanlık bir dönemdi. Büyük bir fabrikadaki Ford işçilerinin deneyimi geneli yansıtıyordu. Dan LaBotz, Meksika'daki işçi haklarıyla ilgili bir çalışmasında, 1987'de “şirketin tüm iş gücünü kovduğunu, sendika sözleşmesini feshettiğini ve işçileri çok daha düşük bir maaşla geri işe aldığını” söylüyordu. “İşçiler demokratik sendika seçimi haklarını kazanmaya ve yasal olarak zorunlu tutulan çıkarları için mücadele etmeye kalktıklarında, Ford Motor Company ve daima-iktidardaki-parti'nin yönettiği sendikanın yetkililerinin işbirliğiyle açık açık dayak, kaçırma ve cinayete maruz kalmışlardı. Bunlar Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması'nın (NAFTA) az konuşulan ancak önemli özellikleridir ve insani maliyeti ne olursa olsun, kâr için ideal koşulları temin etmek üzere tasarlanmıştır.

Dış borç, ticaret açığı, hileli seçimler, hükümetin işçi örgütlenmesini veya eleştirel yorumları baskılaması (her yıl birçok gazetecinin öldürülmesi durumu daha da açık hale getirir) ve Uluslararası Af Örgütü'ne göre “salgın” haldeki işkence ile beraber artmaktadır. Barkin, yerel servetin ve yabancı sermayenin ihtiyaçlarına göre şe-

killenen “35 yılı aşkın *başarılı* kapitalist kalkınmadan doğan” krizi gözden geçirirken NAFTA’nın bugünkü haliyle, “birçok Meksikalı gereksiz hale gelecektir,” diye öngörür. Ancak yabancı yatırımcılar, çıkar sağlayan iş dünyası-profesyonel sektör gibi mutludur. Dolayısıyla Meksika, Dışişleri Bakanı James Baker tarafından, Doğu Avrupa ve Üçüncü Dünya reformu için bir “model,” gerçek bir “ekonomik mucize” olarak gösteriliyordu.⁴¹

Manşetler iyi haberleri müjdeliyordu: “Taze Bir Ekonomik Hava Esintisi Latin Amerika’ya Değişim Getiriyor,” diğer yandan ise “Latin Borç Yükü Anlaşmalara Rağmen Büyümeye Devam Ediyor”du (Nathaniel Nash, NYT). Bir diğer başlık, “Güney Amerikalılar Ekonomik Reformun Başlangıçta Toplumsal Bedelleri Olduğunu Görüyor, İnsanlar Yeni Servetin Aşağıya Doğru Çok Yavaş Sızdığını Söylüyor” (Thomas Kamm, WSJ). Biraz dayanın, her şey iyi olacak. Her zamanki gibi, ünlü “sızma” politikalarının geçmişte gerçekten de küçük bir sızıntı oluşturduğunu öğrenmeyiz, ancak yakından okunduğunda güncel raporlar, aynısının neden bu sefer de beklenebileceğini açıklar. Kamm, göstergelerin Washington ve Avrupa’dan iyi görüldüğünü bildirir, ancak servetin hızla odaklandığını, “kritik fakirlik” dahil olmak üzere fakirliğin arttığını, reel ücretlerin azaldığını ve “mucizelerin” diğer unsurlarının görüldüğünü ekler. Eski Brezilya Başkanı José Sarney, “tüm Latin Amerika ülkelerinde” yabancı bankaların ve her zamanki faydalananların ödülleri toplamakta olduklarını söyler, “geriye kalan işsizlik, köle ücretleri ve korkunç toplumsal göstergelerdir.” “Zenginler zenginleşmeye devam eder, onlarla orta ve alt sınıflar arasındaki uçurum giderek derinleşir” ve bu kadar ümit vadeden politikaların hiçbirisi “fakirliği ortadan kaldırmayı başaramamıştır” (Nash). Bunun hedeflerine ulaşmakta ilginç ve beklenmedik bir başarısızlık olduğunu anlamamız gerekir.⁴²

En büyük başarı öyküsü, “General August Pinochet’in yarattığı canlı serbest pazar ekonomisi” ile Şili’dir (Nash). Bu her yerde tekrarlanan, kabul edilmiş bir gerçekliktir. Pinochet’in sert olduğu doğrudur ancak Chicagolu Çocuklar’ın 1974’ten 1989’a kadar yarattıkları “ekonomik mucize” herkesin görebileceği şekilde göz önündeydi. Tabii çok yakından bakılmazsa görülebilecek şekilde.

David Felix, Pinochet'nin "mucizesinin" on yıldan kısa süre içinde "Şili felaketine" dönüştüğünü yazar; neredeyse tüm bankacılık sistemine, ekonomiyi kurtarma çabasıyla devlet tarafından el konmuş, bazılarının Allende'den Pinochet'ye geçişi "üretim araçları devletin eline geçtiği için, ütopyadan bilimsel sosyalizme geçiş" (Felix) ya da "Chicago Modeli Sosyalizm" olarak anmasına sebep olmuştu. Militanca sosyalizm karşıtı Londra'dan *Economist Intelligence Unit*, "serbest pazarlara inanan Başkan Pinochet, 'ekonomiyi kontrol eden yüksek katmanlar' hakkında, Başkan Allende'nin hayal bile edemeyeceği kadar çok bilgi sahibidir," diyordu. Joseph Collins ve John Lear'a göre 1983'te ekonominin devlet kontrolündeki bölümü, devlet batan şirketlere el koyup canlandırarak hükümetin gelirlerinin %25'ini üreten diğer verimli ve kârlı işletmelerle beraber çok düşük fiyatlara özel sektöre sattıktan sonra Allende yıllarıyla karşılaştırılabilir durumdaydı. Çokuluslu şirketler de bu süreçten çok kazanç elde etmiş, Şili ekonomisinin büyük kısmını denetim altına almıştı. Şilili ekonomistlerden alıntı yapan James Petras ve Steve Vieux, "1986-1876 özelleştirme furyasında alıcılara tahminen 600 milyon dolar sübvansiyon sağlanmıştı," diyordu, bunların arasında "verimli şekilde çalışan, ihtiyaç fazlası üreten işletmeler" de vardı; bu operasyonun hükümetin ihtiyaç fazlası üretimlerini 1990-1995 arasında 100 ile 165 milyon dolar arasında azaltması beklenmekteydi.

1980'e kadar Şili'nin GSYİH'si 1972 (Allende) seviyesine yaklaşmamıştı; yatırımlar hâlâ 1960'lardaki seviyenin altında ve işsizlik ise çok daha yüksek seviyelerdeydi. Hane başına sağlık hizmetleri 1973'ten 1985'e kadar yarıdan fazla azalmış, fakirlikle ilişkili tifo ve viral hepatit gibi hastalıkların görülme sıklığında büyük bir patlamaya yol açmıştı. 1973'ten beri, Santiago'daki en fakir %20'nin tüketim miktarı %30 azalmış, en zengin %20 için ise %15 artmıştı. Özel hastaneler, zenginler için yüksek teknolojik ekipmanlarını gururla gösteriyor, devlet hastaneleri ise annelere aylar sonrasına randevular ve ücretini ödeyemeyecekleri ilaçlar veriyordu. Allende döneminde herkes için ücretsiz olan üniversite eğitimi, artık daha imtiyazlı sınıflar içindi; ayrıca ortadan kaldırılan "huzur bozucula-

ra" maruz kalmayacak, "sosyoloji, siyaset bilimi ve ekonomi derslerini... serbest pazarların ve kızıl tehlikenin ortaya çıkan gerçekliği konusunda dini talimatlar gibi" alacaklardı (Tina Rosenberg) – tıpkı generallerin yönetimindeki Brezilya'da ve akla gelebilecek diğer yerlerde olduğu gibi. Pinochet yıllarının makroekonomik istatistikleri genel olarak önceki yirmi yılınkilerin altında kalır; 1974-1979 arasındaki ortalama GSMH artışı, 1961-1971 arasındakinin yarısından biraz fazlayken, hane başı GSMH 1972-1987 arasına göre %6,4, hane başı harcama ise %23 düşmüştür. Nathaniel Nash'ın belirttiği gibi, başkent Santiago, "Üret, üret, üret" (ne pahasına olursa olsun – bizim kazanılacak puanlar olduğunda "Stalinci model" diyerek aşağıladığımız model) sloganıyla Friedmancı serbest pazar modeli sayesinde artık "dünyanın en kirli şehirleri arasındadır." Burada olan, "dünyanın en kirli fabrikalarının" bulunduğu, neredeyse hiç düzenlemenin olmadığı, su kaynaklarının ciddi şekilde kirletildiği ve halkın sağlığı için korkunç sonuçlar doğurma olasılığı yaratacak şekilde çevrenin tamamen mahvedildiği bir ülkede "temizlemenin baş döndürücü maliyeti.... ve temizlememenin baş döndürücü maliyeti" idi.

Mucize ve Allende iktidarında "ekonomiyi bağdırtmak" için biraz ABD desteğiyle, nüfusun fakirlik çizgisinin (temel beslenme ve barınma için gereken en düşük gelir) altına düşen nüfus oranı 1970'ten 1987'ye, %20'den %44'e çıkmıştı.

Edward Herman "pek de mucizevi değil," diyordu.⁴³

1992'nin doktrin gerçekliklerine göre o eski, kötü günlerde Latin Amerikalı evlatlarımız, âkil adamların öğütlerini dinlemiyordu. Bugün ise, ekonomik liberallik ve serbest ticaretin dünya çapındaki başarısı sayesinde, sözlerimizdeki bilgeliği sonunda anlayabiliyorlar. Kendine övgü korosu, bu modeli kendimizin ya da kalkınmayı başarmış hiçbir ülkenin (avantaj sağladığı zamanlar dışında) hiçbir zaman uygulamamış oluşumuz gibi sıradan sorunlardan rahatsız değildir; doktrinin aksine, Latin Amerika, Brezilya hakkındaki incelememizin gösterdiği üzere bu modeli sıklıkla izlemişti. Brezilya tek örnek değildir. Kennedy-Johnson Alliance for Progress [Kennedy-Johnson İlerleme Birliği] bir diğer örnektir. En çok çığırta-

lığı yapılan başarısı, Somoza'nın Nikaragua'sı idi. Bu felaket "muz-cize" 1979'daki Sandinista devrimi için halk tabanını yaratmıştı. ABD'nin Nikaragua'ya karşı savaşı dönemindeki en saygın Nikaragualı ekonomist, daha sonra ABD destekli UNO hükümetinin ekonomi Çarı olan Francisco Mayorga idi (ABD'nin büyük övgüleriyle başlattığı kurtarma politikaları tamamen başarısız olunca, kendisi de tarihin karadeliğine atılacaktı). Işıltılı günlerinde, Mayorga'yı selamlayan medya ve diğerleri, kendisinin büyük akademik eserlerini yok saymak için özen gösteriyordu. 1986 tarihli ilgi çekici araştırma, ABD'nin savunduğu ve hevesle desteklediği "parasalcı paradigmanın" başarısızlığını incelemişti. Bu paradigma, Mayorga'ya göre, 1978'e gelindiğinde ekonomiyi "çökmenin eşiğine" getirmişti. Ekonomi hangi ekonomik politikalar izlenirse izlensin, ABD terörünün ve ekonomik savaşının devasa maliyetleri olmasa bile belki de buradan kurtulamayacaktı.⁴⁴

İlgili tüm olguları (ve özellikle asla dile getirilemeyecek ABD katkısını) kaygısızca yok sayan basındaki Latin Amerika uzmanları bugün bize, "Sandinista sonrası dönemin ticari öncüleri için, Nikaragua on yıllık devrimci kötü yönetimin ve Başkan Violeta Chamorro yönetimindeki iki yıllık mali rehabilitasyonun ardından geri dönmeye hazırdır," demektedir (Pamela Constable). Constable, iş adamlarının hâlâ sorunlar gördüğünün doğru olduğunu söyler: Kırsal kesimdeki silahlı grupların ve "işçi sendikalarının süregelen şiddet tehditleri" ile Sandinistaların el koyduğu "mülklerin henüz çözüme kavuşmamış statüleri." Ancak "ticari öncüler" iyimserdi. Özel bankacılar ve müşterileri özellikle neşeliydi. *Miami Herald*'da Tim Johnson, Sandinistalar bankaları ulusallaştırmış, "ve devlet kredilerini çiftçilere, kırsal kooperatiflere ve küçük sanayinin yüksek riskli sektörlerine aktarmaya başlamıştı," diye yazıyordu. Ancak, şükürler olsun ki, bu hatalı davranışlar artık sona ermiştir ve özel bir bankacının sözleriyle, "halk, bankalarından çok daha fazla hizmet talep etmektedir."

"Halk," açlığa karşı yürüyüşleri birkaç gün önce Meksika basınında yer bulan *campesinoları* ya da devasa sayıdaki işsizi ya da tiner koklayan çocukları ya da Managua'nın çöplüklerinde çöp top-

larken kapitalizmin ve demokrasinin zaferini kutlayan yarı-insanları içermemektedir.

CAR'ın haberine göre kısa süre sonra, hükümetin Ulusal Kalkınma Bankası (BND), uluslararası kredi kuruluşlarının baskısıyla yeni bir kredi politikası ilan etmişti: "Sandinista hükümeti altmda BND kooperatiflere ve küçük çiftçilere çok az ön gereksinimlerle sübvansiyon ve düşük faizli kredi sağlıyordu, ancak o günler artık sona ermiştir." Artık "sadece yeterli teminata sahip müşterilere garantili krediler verilecek, birçok köylü çiftçi açıkta bırakılacaktı." Yeni kredi politikasının bir diğer özelliği de, "çalışanlar için borçlarını ödemeyi ya da satın almaya niyetli oldukları şirketlere aylık banka ödemelerini yapmalarını imkânsız hale getirmesinin beklenmesiydi." Bu, ABD'nin ekonomik savaşı durdurmak için talep ettiği özelleştirme sürecindeki ciddi bir kusurun üstesinden gelecekti: Sandinistaların kötücül etkisi altında, süreç yanlış sınıftan insanların –şirket çalışanlarının– mülkiyeti paylaşmasma izin vermişti. Bu hiç de uygun değildi ve "ekonomik mucize" kavramına uymuyordu.

Elbette, geleneksel ABD idealizmi serbest pazar politikalarının aşırı mesafelere taşınmasına izin vermeyecektir. CAR, "BND büyük üreticilerin üretim maliyetlerinin %70'e kadarını finanse etmeyi düşünmektedir," diye yazmıştı.

ABD'nin yönlendirici eli aynı zamanda "ticari öncülerin" ve ABD basınındaki şakşakçıların endişelendiren "mülklerin çözülmemiş statüsü"nün üstesinden gelmek için alman önlemlerde de görülebiliyordu. *Envío* devlet bankalarının orta ve büyük ölçekli üretime doğru yeniden konumlandırılmasının 1991'de, BND ülkenin merkezi bölgelerindeki 16 küçük kasabadaki şubelerini kapatığında görünür hale geldiğini bildirir. "Yüksek faizli kredi, vadeli satışlar ve tarla ortaklığı gibi, köylüler için maliyeti iyi bilinen geleneksel finansman mekanizmaları yeniden kullanıma giriyordu." *Campesinolar* topraklarını terk etmek ve asıl sahiplerine teslim etmek zorunda kalacaktı.

CAR'ın haberine göre, doğal evrime destek olmak için Ordu ve Ulusal Polis, kırsal çiftçileri topraklarından atmak için "her tür şiddet ve aşağılamayı kullanıyordu"; bu topraklar Sandinistaların

getirdiği anayasal kararlarla dağıtılmıştı. Bu kararlara göre “terk edilmiş veya tasfiye edilmiş çiftlik arazileri ve diğer mülkler... topraksız *campesinolar* küçük ailelerin geçimlik arazileri ya da kooperatif çiftlikleri olarak tahsis edilmişti.” Haziran 1992’de 21 çiftlik güvenlik güçleri tarafından güç kullanarak “temizlenmiş” ve eski sahiplerine iade edilmişti; Nikaragua İnsan Hakları Merkezi’ne (CENIDH) göre 11 vakada bunlar Somoza ailesinin üyelerine verilmişti. CAR, 30 Haziran’da, diye devam eder, 300 polis ve ordu askeri “40 *campesino* ailesini” saldırı köpekleri zoruyla evlerinden çıkartmış, erkekleri, kadınları ve çocukları dövmüş ve ayrılmayan *campesinoları* öldürmekle, evlerini ve ekinlerini yakmakla, Kırsal İşçiler Birliği’nin aktivistlerini tutuklamakla tehdit etmişti. CENIDH’e göre, güvenlik güçleri, bir “terör ve şantaj halı” yaratarak *campesinoların* örgütlenmesini engellemişti.

Polisin artık neredeyse yarı yarıya eski kontralardan oluştuğu tahmin ediliyordu. ABD’nin güvenlik güçlerinin kontrolünü tamamen ele alamaması, Washington’da ve basında büyük öfkeye neden olmuştu. ABD’nin Nikaragua’ya karşı savaşın ana sebeplerinden biri, bu geleneksel kontrolü yeniden tesis ederek güvenlik güçlerinin El Salvador, Guatemala ve Honduras’taki “bölgesel standartları,” Somoza günlerinde olduğu gibi dayatabilesini sağlamaktı.⁴⁵

CAR, ABD destekli UNO hükümetinin Şubat 1990 seçimini kazanmasından bu yana, kırsal fakirlik, “Nikaragua’nın küçük ve orta ölçekli çiftçilerini harap eden” neoliberal politikaların hızlanması yüzünden “büyük ölçüde artmıştı,” diye yazıyordu. Kırsal kesimin büyük bölümünde, insanlar “her gün daha çaresiz hale geliyor, bu bölgelerdeki çocukların %70’inden fazlası yetersiz besleniyor ve nüfusun %65 ile %89 arasında bir kesimi işsizdi.” Atlas Okyanusu Kıyısı bölgesinde, “acı çeken sadece çiftçiler değil, balıkçılar da gelirlerinin %80’ini UNO hükümetinin Atlas Okyanusu Kıyısı sularında avlanmalarına izin verdiği yabancı şirketlere kaybediyordu.” Sandinistaların ortadan kaldırdığı ciddi hastalıklar artık bölgede kol geziyor, bölge sakinlerinin %90’ı temel ihtiyaçlarını karşılamıyordu. Ulusal Çiftçiler ve Büyükbaş Hayvancıları Birliği’nin (UNAG) bir temsilcisi, köylü çiftçilere getirilen katı kredi gerek-

sinimleri “bizi öldürüyor” diyordu: “Büyük, modern çiftlikler ihtiyaç duydukları tüm finansmanı alabilirken, ailesini doyurmak için fasulye ya da mısır yetiştiren geçiminin peşindeki bir çiftçinin iflas edip aç kalmasına izin veriliyor.” UNAG raporuna göre, otuz iki bin aile “kökler ve tuzlu boş tortillalarla” hayatta kalıyordu. John Otis’e göre, ABD ambargosu ve terörist savaşı yüzünden sallanmakta olan ekonominin açılması, “Nikaragua’nın yerel sanayilerini devasa çokuluslu şirketlerle rekabet etmek zorunda bırakmıştı.” Ülke yabancı ürünlerle dolarken, küçük sanayiciler Chamorro’nun iktidara geldiği dönemdeki sayı olan 3.800’den iki yıl sonra 2.500’e düşmüştü; Nikaragua kendi ulusal birasını bile, Nikaragua etiketiyle Wisconsin’den ithal ediyordu. İthalatçılar, araçlar, lüks malzeme mağazaları ve yerel zenginler, politikaların tasarlanma sebebi olan yabancılarla beraber iyi kazanıyordu. %50 ya da daha fazla işsiz dahil olmak üzere geri kalanlar, “sızıntıyı” bekleyebilirlerdi.⁴⁶

Hane başına gelir 1945 seviyesine düşmüştü; reel ücretler 1980’deki değerlerinin %13’üne denk geliyor ve hâlâ düşüyordu. Bebek ölümleri ve düşük doğum ağırlığı oranı artıyor, daha önceki ilerlemeler tersine dönüyordu. Sağlık hizmetleri bütçesinin Mart 1991’de %40 azaltılması, halihazırda yetersiz olan ilaç tedarikini ciddi şekilde etkilemişti. Halkın geneline yönelik hastaneler neredeyse çalışmasa da, ülke “Orta Amerika modeline” dönerken zenginler tüm ihtiyaçlarını karşılayabiliyordu. Evanjelik Kilise (CEPAD) “Sağlık hizmeti alma hakkı, savaş sonrası Nikaragua’da [ödeyebilecek kadar zengin olanlar dışındakiler için] artık yoktur,” diye bildiriyordu. Fahişelere yönelik bir araştırma, birçoğu ergen olan %80’inin bu işe bir önceki yıl içinde başladığını göstermişti.

Mayıs 1992’de ABD Kongresi, daha önce onaylanmış 100 milyon dolarlık yardımı askıya almış, devletin Sandinista örgütlerine yardım ettiğini ve mülkleri eski sahiplerine iade etmeyi başaramadığını öne sürmüştü. Meksika basını, “Gayriresmi olarak, hükümetin ABD vatandaşlarına, önde gelen Nikaragualı iş adamlarına ve eski kontra liderlerine öncelik vereceği öğrenilmişti,” diyordu. Özellikle de kuzeydoğuda altın madenciliği tesislerinde hak iddia eden Kuzey Amerikalı Rosario Mining Co.’ya. Orta Amerika Tarih

Enstitüsü'nden Lisa Haugaard, asıl konu, "Sandinista iktidarında halihazırda işledikleri toprakların ya da toprak kullanım hakkının verildiği 100.000'den fazla köyü ailenin topraklarını [UNO programında vadedildiği gibi] ellerinde tutup tutamayacağıydı," diyordu.

Bir diğer konu da güvenlik güçlerinin bağımsızlığıydı. Uzun süredir devam eden politikalar uyarınca, Washington ABD kontrolünde olmaları -hükümet-medya propagandasının sözleriyle Sandinista yetkililerinin azledilmesi- gerektiğini söylüyordu. Diğer sanayileşmiş ülkeler, "buradaki küçük bölgemizi" işletmekle geleneksel bir ilgileri olmadığı için, bu talepleri absürt buluyor, Sandinista FSLN'yi "önemli bir siyasi ağırlığı olan, sağlam yapılandırılmış bir parti," ülkede geniş halk desteğine sahip tek parti olarak görüyorlardı (Almanya'nın Ibero-Amerikan Araştırmaları Enstitüsü'nün başkanı Detlev Nolte). Bir diğer Alman Latin Amerika uzmanı, ABD'nin "durumu tekrar kutuplaştırma" politikasına itiraz ettiklerini söylüyordu. Kongre yardımı engellemeyi bırakınca, Bush yönetimi en ufak bir bağımsızlık gösterisini engelleme yönündeki derin kararlılığı ile, yine de yardım göndermemişti.⁴⁷

Başarılarımıza bakıp önümüzde bizi bekleyen şanlı geleceği hayal ederken, *New Republic*'in Nikaragua seçimleri "doğru taraf"ça kazanıldığında neşeyle belirttiği gibi "günümüzde demokrasinin zaferi için bir esin kaynağı olmaktan" gurur duyabiliriz. Buradaki "düz zemin" Washington'ın tüm diğer sonuçların ekonomik sıkboğaz ve terörle karşılaşacağı yönündeki sert uyarısı sayesinde hazırlanmıştı. Kısacası, Washington'ın terör ve şiddet uygulamalarına yönelik övgülere katılabilir, "Reagan ve dostlarına" Orta Amerika'daki mutluluk verici parçalanmış ceset dağları ve aç çocuklar orduları için "yüksek puan" verebiliriz. Önerdikleri gibi, "Latin tarzı faşistlere... kaç kişi öldürülürse ödürülsün," askeri yardım yapmamız gerektiğini, çünkü "Amerika'nın Salvadorluların insan haklarından daha yüksek öncelikleri" olduğunu anlayabiliriz.⁴⁸

Resmi söyleme göre, Latin Amerika'da son yıllarda yaşanan ekonomik felaketin, devletçiliğin, halkçılığın, Marksizmin ve diğer kötülüklerin sonucu ortaya çıktığını ve artık parasalcılık ile serbest pazarın yeni keşfedilen erdemleri sayesinde tedavi edileceğini ha-

tırlayalım. Bu resim, James Petras ve Steve Vieux'nün de belirttiği gibi, "tamamen uydurmadır." Yüksek sesle duyurulan yeni keşifler, geçmişte –ABD sponsorlu terör ve ekonomik savaştan ya hiç ya da çok az destek alarak– felakete yol açanların aynısıdır. Dahası, neo-liberal dogma, ABD kontrolündeki bu "test bölgelerinde" yıllardır hüküm sürmektedir. Sosyal harcamalar 1980'den itibaren keskin şekilde azalıp zenginler hariç, kamu sağlığı felaketlerine ve eğitimin çöküşüne sebep olmuştur; büyüme durgunlaşmış ya da gerilemiştir. İlerleme görülen tek bir alan vardı: Özelleştirme. Yurt içindeki ve dışındaki varlıklı kesimlere büyük avantajlar sağlamış, Şili'deki gibi "verimli şekilde işletilen, ihtiyaç fazlası üreten operasyonlar" satıldığında kamu gelirlerini daha da düşürmüştü. "1980'lerin vahşi kemer sıkma programları açıkça doktrinci neoliberallerin işiydi," diye belirtiyorlar, ve "korkunç sonuçlar" doğrudan ideolojik inatlarına bağlanabilir. Yerel askeri-ekonomik seçkinlerin, petrodollarla dolu yabancı bankalarla ortaklığının yarattığı devasa borç birikimi, fakirler tarafından ödenecektir. 1990 BM Dünya Ekonomik İncelemesi, "Maaşlı çalışanlar, dış borç ödemelerinin yapılabilmesi için gerekli fazlayı ortaya çıkartmak için en çok fedâkarlık yapanlar olmuştur" sonucuna varmıştı.

Muhabir Marc Cooper, "Latin Amerika geçtiğimiz on yılda, Reagan devriminin vaatlerini dünyadaki tüm bölgelerden daha fazla ciddiye almıştır," diyordu (kendi seçimleri olmasa da). On yıl özelleştirme, liberalleştirme, "serbest ticaret," sendikaların ve halk örgütlerinin yok edilmesi, kaynakların (ulusal parklar ve rezervler dahil) yabancı yatırımcılara açılması ve paketin geri kalan unsurlarıyla doludur. Etkiler, tahmin edilebileceği üzere, felaket olmuştu.⁴⁹

Doktrin kurumlarındaki kutlamalar da tamamen öngörülebilirdi. Geçmiş felaketlerin suçu, başkalarının sırtına yüklenmelidir. ABD'li efendilerin oynadıkları roller, her ne olursa olsun, tanım gereği en fazla marjinaldir ve Soğuk Savaş'ın gerekliliklerine atfedilebilir. Eski doktrinler yeni "ekonomik mucizeler" yaratırken, imtiyaz ideologlarının her zaman yaptıkları ve güç onlara bu görevi verdiği sürece yapmaya devam edecekleri üzere alkışlamak için birçok sebebi vardır.

Haiti Trajedisi

1. “Özgür İnsanların İlk Özgür Ülkesi”

Antropolog Ira Lowenthal, “Haiti sadece Yeni Dünya’nın en eski ikinci cumhuriyeti değildi,” demişti, “hatta sadece dünyanın ilk siyahî cumhuriyeti de değildi. Haiti, kendi içinden, yeni oluşan Batı Avrupa imparatorluğuna direnç olarak doğan, *özgür* insanlar tarafından kurulan ilk *özgür* ülkeydi.” Yeni Dünya’nın en eski iki cumhuriyetinin 200 yıllık etkileşimi, yine politikanın, kurumsal kökenlerinin ve kültürel sonuçlarının inatçılığını gösterir.

Haiti Cumhuriyeti, bir köle ayaklanması sonucunda Fransız sömürge yöneticileri ve müttefikleri adadan kovulduktan sonra, 1 Ocak 1804’te kurulmuştu. Devrimci liderler, Kolomb 1492’de Avrupa’nın Yeni Dünya’sında ilk yerleşimini kurmak için bu topraklara ulaştığında kendisini karşılayanların verdiği ismi kullanan Fransız “Saint-Domingue”leri adadan atmıştı. Adanın ilk sakinlerinin torunları, özgürlüğü kutlayamamıştı. Kolomb öncesindeki nüfusları farklı kaynaklarda yüz binler ile 8 milyon arasında tahmin edilirken, 50 yıl içinde birkaç yüze düşmüş; sonunda Fransa Hispanyola’nın batıdaki üçte birini (günümüz Haiti’sini) 1697 yılında İspanyollardan devraldığında, dönemin Fransız araştırmacılarına göre, hiç yerli kalmamıştı. İsyanın lideri Toussaint L’Ouverture de zaferi kutlayamamıştı. Aldatılarak yakalanmış, bir 19. yüzyıl Fransız tarihçisinin sözleriyle, Fransız hapishanesinde “soğuk ve sefaletten yavaş yavaş” ölmeye gönderilmişti. Tıbbi antropolog Paul

Farmer, Haiti'de okul çocuklarının hâlâ kendisinin hapse atılmasını sağlayan son sözlerini ezbere bildiklerini söyler. "Beni devirerek, Saint-Domingue'de sadece özgürlük ağacını kesmiş oluyorsunuz. Köklerinden yeniden doğacaktır çünkü bunlar çok ve derindir."

Özgürlük ağacı 1985'te, nüfus katil Duvalier diktasına karşı ayaklandığında yeniden yüzeye çıkmıştı. Birçok acı mücadelenin sonunda, halk devrimi Haiti'nin özgür seçimle başa gelen ilk başkanı, halkçı rahip Jean-Bertrand Aristide'in ezici zaferiyle sonuçlanmıştı. Şubat 1991'de göreve gelmesinden 7 ay sonra 200 yıldır hüküm süren ve geleneksel terör ve sömürü haklarının ellerinden alınmasına hoşgörü göstermeyen askeri ve ticari seçkinler tarafından devrilmişti.

Porto Rikolu etnotarihçi Jalil Sued-Badillo, "son Duvalier Haiti'den kaçır kaçmaz," der, Kolomb'dan Duvalier'ye ve Duvalier vahşetini yeniden tesis eden günümüz hükümdarlarına uzanan "uzun bir despotlar soyu" egemenliğindeki "sömürgecilik dehşetini" protesto eden "öfkeli bir kalabalık Kristof Kolomb'un Port-au-Prince'deki heykelini devirip denize atmıştı." 1965'teki bir diğer Deniz Piyadesi işgalinin ardından ABD destekli teröre maruz kalan ve 1980'lerin başından itibaren IMF Köktenciliğinin kurbanı olan komşu Dominik Cumhuriyeti'nde de benzer sahneler vardı. Yarı-küre İşleri Konseyi, Şubat 1992'de Başkan Balaguer "güvenlik güçlerini, ortalama Dominikli açlıktan ölürken, 500. yıl kutlamaları için yapılan abartılı harcamaları protesto eden barışçıl göstericilere saldırtmıştı," diye bildirir. Bu harcamaların merkezinde, milyonlarca dolara mal olan, 30 metre yüksekliğinde 750 metre uzunluğundaki yatay bir haç vardı. Haber ajansı, haç üzerindeki güçlü projektörler "yetersiz beslenen, eğitimsiz çocukların, tropik yağmur fırtınalarında sokakları yıkayan pis suların içinde yürüdüğü farelerle dolu gecekondu mahallelerinin göğünü aydınlatıyordu," demişti. Gecekondu temizlenerek teraslı bahçeler ve "ışıklarının aydınlatacağı çaresiz fakirliği gizleyen" taş duvarlar yapılmıştı. Merkez Bankası eski başkanı, devasa masrafların "30'lardan bu yana en kötü ekonomik krizlerden biriyle aynı döneme" denk geldiğini söylüyordu. On yıllık yapısal düzenlemenin ardından, sağlık hizmetleri ve eğitim

büyük ölçüde azalmış, enerjiyi yetiştirebilmek için 24 saati bulan elektrik kesintileri sıradan hale gelmiş, işsizlik %25'i aşmış, fakirlik ise kol gezer olmuştu. Yakınlardaki gecekondularından bir kadın, "büyük balık küçük balıkları yer," diyordu.²

Kolomb, karşılaştığı insanları "sevecen, uzlaşmacı, barışçı, nazik, zevkli," topraklarını ise zengin ve verimli diye tasvir etmişti. Las Casas, Hispanyola, "belki de dünyada nüfusun en yoğun olduğu yer," diye yazmıştı, "arı kovarı gibi insanları," "insanlığın sonsuz evreni içinde... en saf, kötülükten ve aldatmacadan en uzak olanlarıydı." "Doymak bilmez açgözlülük ve hırslarıyla," İspanyollar "leşçi yabani hayvanlar gibi" saldırmış, "yerli halklara, daha önce görülmemiş ve duyulmamış, en tuhaf ve çeşitli yeni zulüm yöntemleri kullanarak eziyet ve işkence etmiş, onları yok etmişti." Öyle ki, 1552'de yazdığında "bildiğim ve şahit olduğum kadarıyla," nüfuslarından geriye yalnızca 200 kişi kalmıştı. "İspanyollar için zulmetmek genel kuraldı," diye yazmıştı: "Sadece zulüm değil, yerlilerin kendilerini insan olarak görebilmelerine engel olacak kadar sert ve acı bir muamele yaratacak kadar sıra dışı bir zulüm." "Her gün İspanyolların zalim ve insanlık dışı muameleleri altında paramparça olduklarını, atların altında ezildiklerini, kılıçlarla kesildiklerini, köpeklerce yenip parçalandıklarını, birçoklarının canlı canlı gömülüp her türden inanılmaz işkencelere maruz kaldıklarını görünce... daha fazla mücadele etmeden mutsuz kaderlerine boyun eğmeye, canları ne isterse onu yapacak olan düşmanlarının eline teslim olmaya karar vermişlerdi."

Propaganda fabrikaları çalıştıkça, bu görüntü gözden geçirilerek, "aslında" olanlarla ilgili geriye dönük gerekçeler sunulmuştu. 1776 yılında, öykü Kolomb'un "ağaçlarla kaplı, ekilmemiş, birkaç çıplak ve sefil vahşinin yaşadığı bir ülke" bulduğu haline gelmişti (Adam Smith). Daha önce belirtildiği gibi, gerçekler ancak 1960'larda ortaya çıkmaya başlamış, öfkeli sadıkların kınama ve protestolarına yol açmıştı.³

İspanyolların adanın nazik halkını köleleştirip zenginliklerini yağmalama çabaları başarısız olmuştu; "vahşi hayvanlar" yüzünden ya da toplu intiharlarla ölmediklerinde bile çok hızlı ölüyorlar-

di. 1500'lerden itibaren Afrikalı köleler gönderilmeye başlanmış, plantasyon ekonomisi kurulduktan sonra ise köle sayısı çok artmıştı. Hans Schmidt, "Saint Domingue, Amerika kıtalarındaki en zengin Avrupa sömürgesiydi," der: 1789 yılına gelindiğinde dünyanın şeker üretiminin dörtte üçünü karşılıyordu ve dünyanın kahve, pamuk, çivit ve rom üretiminde de liderdi. Köle efendileri 450.000 köleleriyle (ki Britanya Batı Hint kolonilerindeki köle sayısına yakındır) Fransa'ya inanılmaz bir servet sunmuştu. Fakir nezaretçiler ve zanaatkârlar da dahil olmak üzere beyaz nüfus 40.000 kadardı. 30.000 kadar melez ve özgür zenci ekonomik imtiyazlara sahipti ancak toplumsal ve siyasi eşitlikleri yoktu: Bağımsızlıktan sonra sert baskılara yol açan sınıf farkının kökeni (ki bu baskılar bugün çok daha şiddetli şekilde yenilenmiştir).

Kübalıların "beyazlığı şüpheli" olabilirdi, ancak sömürge iktidarını deviren isyancılar bu statüye bile yaklaşamıyordu. 1791'in sonlarına doğru ciddi boyutlara ulaşan köle isyanı Avrupa'nın yanı sıra, bağımsızlığını ilan eden Avrupa karakolunu da dehşete düşürmüştü. Britanya 1793'te işgal etmişti; İngiliz bir subay, Başbakan Pitt'e zafer, "sanayiye çağlar boyunca imparatorluğun tüm bölgelerinde mutlulukla hissedilecek bir destek ve güç verecek" olan adadaki "şeker, çivit, pamuk ve kahve tekeli"ni sunacaktır," diye yazmıştı. Fransız kolonisiyle canlı bir ticareti bulunan ABD, Fransız hükümdarlara 750.000 dolarlık askeri desteğin yanı sıra, isyanı bastırmaya yardımcı olmak üzere asker de göndermişti. Fransa Polonyalı, Hollandalı, Alman ve İsviçreli askerlerin de içinde bulunduğu büyük bir ordu göndermişti. Komutan en sonunda Napoléon'a, Fransız hükmünü yeniden tesis edebilmek için neredeyse tüm siyah nüfusu öldürmek gerekeceğini yazmıştı. Sefer başarısız olmuş, Haiti tarihinde "köleleştirilmiş bir halkın zincirlerini kırıp askeri gücünü kullanarak güçlü bir sömürge gücünü alt ettiği" tek vaka olarak yerini almıştı (Farmer).

İsyanın geniş kapsamlı sonuçları olmuştu. Karayipler'de Britanya egemenliğini kurmuş, Napoléon Yeni Dünya'daki bir imparatorluğa dair ümitlerini terk edip Louisiana bölgesini ABD'ye sattıktan sonra, eski kolonileri batıya dönük rotalarında büyük bir sıçrama yapmasını sağlamıştı. İsyancıların zaferinin bedeli çok ağır

olmuştı. Ülkenin zirai servetinin büyük kısmı yok olmuş, nüfusun üçte biri ise ölmüştü. Zafer, Fransa'nın devasa tazminat taleplerini destekleyen (ki bu talepler 1825 yılında, bu taleplerin küresel pazara giriş için bir ön koşul olduğunu fark eden Haiti'nin egemen seçkinleri tarafından kabul edilmişti) Haiti'nin köle sahibi komşularım dehşete düşürmüştü. Farmer, sonucun, "Haiti'nin mali işlerinin onlarca yıl boyunca Fransız egemenliğine" girerek, "yeni ulusun hassas ekonomisinde felaket sonuçlara yol açması" olduğunu söyler. Bunun ardından Fransa da, Britanya'nın 1833'te yaptığı gibi Haiti'yi tanımıştı. İspanyol egemenliğine karşı mücadelesinde Haiti Cumhuriyeti'nden köleleri özgürleştirilmesi koşuluyla destek alan Simon Bolivar, Büyük Kolombiya'nın Başkanı olduktan sonra, Haiti'nin "ırk çatışmasını beslediği" gerekçesiyle Haiti ile diplomatik ilişkiye girmeyi reddetmişti. Farmer'a göre bu ret, "Haiti'nin tamamen ırkçı olan bir dünyada karşılanma şekliydi." Haitili seçkinler, fetih korkusu ve köleliğin yeniden tesis edilmesinden korkmaya devam ediyordu ve 1850'lerde Dominik Cumhuriyeti'ne yönelik maliyetli ve yıkıcı işgal girişimlerindeki etkenlerden biri de buydu.

ABD, Haiti'nin dışlanması için ısrar eden son büyük güçtü ve Haiti'yi 1862 yılına kadar tanımamıştı. Amerikan İç Savaşı sürerken, Haiti'nin köleleri özgürleştirilmesi, tanınmasına engel teşkil etmekten çıkmıştı; aksine, Başkan Lincoln ve diğerleri, Haiti'yi ABD'den ayrılmak zorunda kalan siyahları alabilecek bir yer olarak görüyordu (Liberya da aynı yıl içinde, kısmen aynı sebeplerle tanınmıştı). Haiti limanları Birlik'in isyancılara karşı operasyonları için kullanılıyordu. Haiti rakip emperyal güçler arasında bir oyuncağa dönüşürken, Haiti'nin Karayipler'deki stratejik yolu, ABD'nin daha sonraki yıllardaki planlarında giderek daha fazla önem kazanmıştı. Diğer yandan, iktidardaki seçkinler ticaret tekeli kurmuş, ülke içindeki köylü üreticiler ise dış dünyadan yalıtılmaya devam etmişti.

2. "Özverili Müdahale"

1849 ile 1913 arasında, ABD Donanma gemileri, "Amerikalıların hayatlarını ve mallarını korumak" amacıyla 24 kez Haiti sularına

girmişti. Schmidt, standart tarihçesinde Haiti'nin bağımsızlığının "sözde" bile tanınmadığını belirtir, insanların hakları ise neredeyse hiç dikkate alınmamıştı. Dışişleri Bakan Yardımcısı William Phillips, "Fransızların kendilerine bıraktığı seviyede bir medeniyeti korumaktan ya da uluslararası saygı ve güvene nail olmalarını sağlayacak bir öz yönetim becerisi geliştirmekten" aciz, "aşağı insanlardı," diye yazmış, bir işgal ve ABD askeri yönetimi politikası önermiş, Başkan Woodrow Wilson ise bunu kısa süre sonra benimsemişti. Eski bir kölenin anlattığı üzere, Fransa'ya zenginler kulübüne giriş biletini veren zenginliği elde etmek için "kamçıyla derilerini yüzmedikleri zamanlarda" "insanları başaşağı asan, çuvallar içinde boğan, çarmıha geren, canlı canlı gömen, molozların altında ezen..., dışkı yemeye zorlayan, ...solucanlar ya da karıncalar tarafından canlı canlı yenmek üzere bağlayan, ya da sivrisineklerle ziyafet olmaları için bataklıklarda kazıklara bağlayan,... kaynayan şeker kamışı şurubu kazanlarına atan" Fransızların nüfusun %90'ına bıraktıkları medeniyetle ilgili söylenecek çok söz yoktur.

Phillips, mevcut tavırları son derece doğru yakalamış olsa da, Dışişleri Bakanı William Jennings Bryan gibi bazıları Haitili seçkinleri oldukça eğlenceli buluyordu: "Tanrım, düşünsenize, Fransızca konuşan zenciler," demişti. Haiti'nin asıl yöneticisi, Filipinler'in fethi sırasındaki dehşet verici zulümlerinden yeni dönmüş Deniz Piyadesi Albay L.W.T. Waller ise eğlenmiyordu: "Bunlar gerçek zenciler ve sakın yanlış anlamayın... yüzeyin altında da gerçek zenciler," diyordu, tüm müzâkereleri ve "bu marsıklara el pençe divan durmayı" reddediyordu – özellikle de bu kana susamış hödüğün özel bir nefret beslediği eğitilmiş Haitililerin karşısında. Donanma Bakan Yardımcısı Franklin Delano Roosevelt, uzak akrabası Theodore Roosevelt'in fanatik ırkçılığına ve zorbalığına hiç yaklaşıp yaklaşmamış olsa da, meslektaşının hislerini paylaşıyordu. İşgal altındaki Haiti'yi 1917'de ziyaret ettiğinde, günlüğüne birlikte seyahat ettiği, daha sonra işgalin önde gelen sivil yetkilisi haline gelecek arkadaşının bir yorumunu kaydetmişti. Haiti Tarım Bakanı'ndan büyülenmiş, FDR'ye "bu adamın 1860'larda New Orleans'ta damızlık olarak 1.500 dolar edeceğini düşünmekten kendimi alamıyor-

dum” demişti. “Roosevelt öyküden çok hoşlanmıştı,” der Schmidt, “ve Haiti’yi 1934 yılında başkan olarak ziyaret ettiğinde Amerikalı Bakan Norman Armour’a anlatmıştı.” Siyasetteki ırkçılık unsuru, bugün bile kenara atılamaz.

Bu tür düşünceler Wilson’ın müdahalesi esnasında, ABD dışında da sıra dışı değildi. Kısa süre sonra Winston Churchill’in “inatçı Araplara karşı deneysel olarak” kimyasal silahların kullanılmasına izin verdiğini, “medeniyet yoksunu kabilelere [çoğunlukla Kürtler] karşı zehirli gaz kullanımına” itiraz edenlerin “ödlekliğini” kınıyordu. Bu politikayı şiddetle destekliyor, “sağlıklı miktarda terör yaya-
cağını” umuyordu. İngiltere için biraz farklı planları vardı. İçişleri Bakanı olarak 1910 yılında, 100.000 “akıl hastasının” kısırlaştırılmasını, on binlercesinin ise devletin işlettiği çalışma kamplarına gönderilerek “Britanya ırkının,” “aşağı” üyelerinin üremesine izin verilirse yaşayacağı kaçınılmaz çöküşten kurtulmasını sağlamayı önermişti – bu fikirler, günün aydın görüşlerinin bir parçasıydı ancak hassas doğaları gereği (özellikle de Hitler tarafından da benimsenince) İçişleri Bakanlığı’nın dosyalarında gizli tutulmalarına karar verilmişti.⁴

Günün kültürel iklimi ele alındığında, Wilson’ın 1915 tarihindeki istilasının doğası, şaşırtıcı olmaktan çıkar. Aynı yıllardaki Dominik Cumhuriyeti istilasından bile daha vahşi ve yıkıcıydı. Wilson’ın askerleri katletmiş, yıkmış, köleliği neredeyse yeniden tesis etmiş ve anayasal sistemi ortadan kaldırmıştı. 20 yıllık iktidarından sonra ABD “aşağı insanları,” kendi kurduğu Ulusal Muhafızların ve geleneksel egemenlerin eline teslim ederek çekilmişti. 1950’lerde Duvalier diktatörlüğü yönetimi devralmış, gösteriyi (ABD’nin sürekli desteği ile) Guatemala tarzında yönetmişti.

İşgalcilerin vahşiliği ve ırkçılığı ile ABD şirketleri kalıntıları devralırken köylülerin yok sayılması, direnişe yol açmıştı. Deniz Piyadelerinin tepkisi vahşiceydi. Koordinasyonlu ilk hava-kara saldırısı bu tepkinin bir parçasıydı: Ormandaki Deniz Piyadelerinin kuşattığı isyancıların (*Cacolar*) havadan bombalanması. Mezalim ortaya çıktıktan sonra yapılan Deniz Piyadeleri kurumunun bir iç soruşturması, 3.250 isyancının öldürüldüğünü, en az 400’ünün in-

faz edildiğini, bu esnada Deniz Piyadeleri ile yerel jandarmadan 98 kişinin öldüğünü ya da yaralandığını göstermiştir. Deniz Piyadelerine verilen ve daha sonra basma sızan emirler, “bir süredir devam eden, yerlilerin rastgele öldürülmesine” bir son verilmesi çağrısı yapıyordu. Haitili tarihçi Roger Gaillard, “baskıların ve bir katliama benzeyen savaşın sonuçlarının” kurbanları da dahil olmak üzere toplam ölü sayısının 15.000 civarında olduğunu tahmin etmektedir. Binbaşı Smedley Butler, askerlerinin “*Cacoları* domuz gibi avladığını” söylemişti. Binbaşının başarıları FDR’yi memnun etmiş, kendisine yalnızca bir Deniz Piyadesi’nin kendisine çarpan bir taş yüzünden iki dişini kaybettiği, ancak 200 *Caconun* öldürüldüğü ve esir alınmayan bir çatışma dolayısıyla Kongre Onur Madalyası verilmesini emretmişti.

İsyanın lideri Charlemagne Peralte, gece karanlığında kılık değiştirerek kampa sızan Deniz Piyadeleri tarafından öldürülmüştü. Albay Edward Lansdale’in daha sonra Filipinler’de yapacaklarının bir ön gösterimi niteliğindeki bir psikolojik savaş denemesi ile, Deniz Piyadeleri, gerillaların moralini bozmak için cesedinin fotoğraflarını dağıtmıştı. Ancak taktik geri tepmişti; fotoğraf çarmıha gerilmiş İsa’ya benziyordu ve ulusalcı bir simge haline gelmişti. Peralte ulusalcı Panteon’da Toussaint’in yanındaki yerini almıştı.

İşgalciler, adına “anlaşma” dedikleri tek taraflı bir beyanla işgali “meşrulaştırmışlardı,” bağlı rejim bu beyanatı kabul etmeye zorlanmıştı; daha sonra ise, ABD’yi işgali sürdürmeye mecbur eden bir belge olarak anılmıştı. Haiti ve Dominik Cumhuriyeti’nin ele geçirilmesini denetlerken, Wilson kendi kaderini tayin hakkı ile küçük ulusların haklarını etkileyici bir hitabetle savunarak bir idealist olarak itibarını güçlendirmişti. Burada çelişki yoktur. Wilsoncu doktrin, doğru türden insanlarla kısıtlıydı: “Medeniyetin daha alt seviyelerinde” bulunanlara uygulanması gerekmeseyse de, medeni sömürgeci güçlerin bu insanlara “dostane bir koruma, rehberlik ve destek” vermeleri gerektiğini açıklamıştı. Wilson’ın On Dört Maddesi, kendi kaderini tayin ya da ulusal bağımsızlık çağrısı yapmıyor, aksine, egemenlik meselelerinde “ilgili halkların çıkarlarına, unvanı belirlenmesi gereken hükümetin eşdeğer iddialarına denk ağırlık

verilmelidir,” diyordu. Wilson’ın kullandığı dilin ve düşüncelerinin asıl önemini inceleyen William Stivers’a göre halkların çıkarları “daha az gelişmiş halkların ihtiyaçlarını ve refahlarını daha iyi anlayan daha gelişmiş uluslar tarafından belirlenecekti.” Uzun vadeli sonuçları olmuş bir örnek vermek gerekirse, Vietnamlıların Fransız Parlamentosu’nda temsil edilmesi için Wilson’ın desteğini isteyen bir başvuran, dilekçesi teslim bile edilmeden kapıdan kovulmuştu – daha sonra, Ho Şi Min adıyla tekrar ortaya çıkacaktı.⁵

Wilson işgalinin bir diğer başarısı, Ulusal Meclisi, meclisi tanımayı reddeden Deniz Piyadeleri tarafından dağıtıldıktan sonra neler olduğunun farkında olmayan ülkeye, yeni bir Anayasa idi. ABD’nin tasarladığı Anayasa, yabancıların toprak sahibi olmasını engelleyen yasaları iptal ederek ABD şirketlerinin istedikleri her şeyi alabilmelerini sağlamıştı. FDR Anayasanın yazımı için (haksız yere de olsa) övgüleri toplamıştı. Yazan kendisi olmasa da, Schmidt’e göre faydalananlarından biri olmayı ve Haiti’yi “kendisini zenginleştirmek” için kullanmayı planlıyordu. On yıl sonra, 1927’de, Dışişleri Bakanlığı, ABD’nin Haiti halkının Anayasayı kabul etmesini sağlamak için sert yöntemler kullandığını kabul etmişti (Deniz Piyadelerinin örgütlediği ve halkın %5’inden azının katıldığı referandumda %99,9 evet oyu ile). Ancak bu yöntemler kaçınılmazdı: “İşgalimizin Haiti için faydalı olması ve gelişimine katkıda bulunması için, yabancı sermayenin Haiti’ye gelmesinin gerekli olduğu çok açıktı..., [ve] Amerikalıların, para harcayacakları toprağın mülkiyetine sahip olmadıkları sürece Haiti’deki plantasyonlara ve büyük zirai projelere para yatırmasını bekleyemezdik.” Dışişleri Bakanlığı’nın açıklamasına göre, ABD’nin, fakir Haitilileri ABD’li yatırımcıların ülkeyi ele geçirmesine izin vermeye zorlamalarının amacı, dürüstçe onlara yardım etmek istemeleriydi – hayırseverlik böyle varsayımlar üzerine kuruludur.

Seçimlere izin verilmiyordu çünkü Amerika karşıtı adayların kazanacağı ve ABD’nin acı çeken halka yardım etme programlarını baltalayacağı biliniyordu. Bu programlar, “Faydacılar, dışarıdan yapılacak zekice müdahalelerin kimi zaman ulusal kalkınma sürecini hızlandıracağını ve ziyana engel olacağını” söyleyen, sıra dışı bir

yorumcu tarafından “Pragmatizm Deneyi” olarak tanımlanıyordu Bengal’den Brezilya’ya ve Guatemala’ya kadar birçok yerde, bu “zekice müdahale”lerin bazı örneklerini görmüştük. Bir sonraki bölümde Haiti deneyimini ele alacağız.⁶

Schmidt, işgal “yerel demokratik kurumları sürekli olarak baskılamış ve temel siyasi özgürlükleri engellemişti,” diye yazar. “Kâğıt üzerinde oldukça etkileyici olan ve uzun süredir Fransız Devrimi ile ilişkilendirilen liberal demokrat felsefeyi ve devlet yapısını benimsemiş olan mevcut demokratik kurumların üzerine inşa etmek yerine, ABD küstahça bunları yok saymış ve yasa dışı şekilde kendi otoriter, demokrasi karşıtı sistemini dayatmıştı.” “Yabancıların egemen olduğu plantasyon tarımının kurulması, küçük finansmanlı arazi kullanım hakkı sistemini, binlerce serbest köylü yararlananaıyla beraber ortadan kaldırılmasına yol açmıştı,” köylülerse kulluk sistemine geri dönmüştü. ABD Avrupa faşizmine hayran olan ancak kendi faşist modellerini destekleyecek kitlelerden yoksun yerel seçkinler arasından “işbirlikçi bir azınlığı” desteklemişti. “Aslında,” der Schmidt, “İşgal dönemin İtalyan faşizminin tüm ilerici tavırlarını benimsemişti ancak halkla ilişkiler sorunları [halk desteğinin olmaması] yüzünden başarısız oluyordu.” Harekete geçirebildiği tek yerel liderlik, halkın büyük çoğunluğuna yönelik kibirleri, artık bağımsızlık öncesi dönemden beri görülmeyen “ırk ayrımı kavramları”nın yanı sıra “ırkçı sömürgeci gerçekler” getiren silahın ve paranın sahibi yabancıların sergiledikleri daha da sert “etnik ve ırkçı aşağılama” tavırları sayesinde yükselen geleneksel *mulatto* seçkinleriydi.

İşgal böylece Fransız sömürgeciliği dönemine kadar uzanan yurt içindeki sınıf/ırk baskısını güçlendirmişti. Bunun bir sonucu, işgalcilerin ve seçkin işbirlikçilerinin ırkçılığına tepki olarak *Noirisme* (Siyahçılık) ideolojisinin ortaya çıkmasıydı. “Papa Doc” Duvalier, daha sonra, Deniz Piyadeleri gittikten 20 yıl sonra, iktidarı siyahi çoğunluğa veriyormuş maskesi altında –ancak aslında tüm gücü kendisine, kişisel katillerinde (Tontons Macoutes) ve katilamcı kleptokrasisi altında zenginleşmeye devam eden geleneksel elitlere verecek şekilde– dizginleri ele aldığı anda bu tepkiden faydalanacaktı.

Haitili tarihçi Michel-Rolph Trouillot, “işgal, devletin refahı için köylülerin mecburi katkılarını artırarak ekonomik krizi daha da derinleştirmişti,” diye yazar. “Haiti ordusunu merkezileştirip taşradaki [vatandaşları] silahsızlandırarak,” Duvalier hanedanı iktidarında “kanlı bir son” yaratacak olan “askeri, mali ve ticari merkezileştirme yapılarını oluşturarak, güç krizini daha beter etmişti.”

İşgalin en kanlı yılları boyunca, medya ya sessiz ya da destekçiydi. *New York Times* dizininde, 1917-1918 yılları arasında Haiti ile ilgili bir haber yoktur. John Blassingame, bir basın taramasında Haiti ve Dominik Cumhuriyeti’ne 1904 ile 1919 arasında yapılan birçok müdahaleye (1920’lerde büyük katliam öyküleri ortaya çıkana kadar) “basında yaygın destek” verildiğini göstermiştir. Haitililer ve Dominikliler “marsık,” “kıрма,” “bozuk,” “çıplak zenciler sürüsü,” gibi terimlerle anılıyor, Haitililerin Dominiklilerden daha da “geri” oldukları söyleniyordu. “Enerjik Anglo-Sakson etkisine” ihtiyaçları vardı. Bir dergi, “oraya sadece... kara kardeşimizin dağınık evini toplamasına yardım etmek için gidiyoruz,” yazıyordu. Dahası, ABD’nin “barış ve güvenliğimizi” korumak için müdahale etme hakkı vardı (*New York Times*).

Times editörleri, “buradan yardım isteyen” Haiti’ye yine “bir baba gibi” cevap veren ABD’nin her zaman sergilediği “özverili ve destekçi” tavrı övüyordu. “Özverili müdahalemiz neredeyse sadece art arda devrimlerin işkence ettiği bir halka barışın faydalarını sunmak amacını taşıyordu,” ve kendimiz için “ticari ya da başka türlü bir avantaj sağlamak” düşünülmüyordu. “Ada halkı, [ABD hükümetinin] en iyi dostları olduğunu fark etmeliydi.” ABD sadece “insanların başkaldırı alışkanlıklarının tedavi edilmesini ve nasıl çalışıp yaşamaları gerektiğini öğretmeyi” hedefliyordu; “reformlar, rehberlik ve eğitim gerekecekti,” ve bu “görev, ABD tarafından yerine getirilmeliydi.” “Kara kardeşimiz” için bir fayda daha vardı: “Bu insanları tüfekle yönetim alışkanlıklarından kurtarmak, onları [daha fazla müdahaleye yol açması olası] kendi öfkemizden de koruyacaktır.” Editörler 1922’de, “hükümetimizin iyi niyeti ve özverili amaçlarının,” sonuçlarda görülebildiğini yazmıştı; bu zamana ge-

lindiğinde bu “sonuçlar” göz önüne çıkmış ve Deniz Piyadelerinin katliamları çoktan bir protesto fırtınası yaratmıştı.

Çağdaş bazı araştırmacılar da aynı duruşu benimser. Haiti Duvalier’nin düşüşünden sonra tekrar halkın farkındalık çemberine girerken, Harvard’dan tarihçi David Landes, konunun arka planıyla ilgili bilgiler veriyor, Deniz Piyadelerinin “siyasi sistemi işlevsel kılmak ve dış dünya ile ticareti kolaylaştırmak için gereken istikrarı” sağladıklarını açıklıyordu, ancak “iyi niyetli bir işgal bile... faydalananlarının direnişine” ve “hâkim toplumun daha aydınlanmış üyelerinin” protestolarına yol açabiliyordu – bu sorun hayırseverlerin sürekli karşılaştığı bir sorundu. Önde gelen bir diğer araştırmacı olan Fletcher Hukuk ve Diplomasi Okulu’ndan Profesör Hewson Ryan, “iki yüzyıl süren iyi niyetli müdahalelerimizin” başarılarını överken daha da heyecanlıydı. Gerçekten de, diyordu, Haiti özgün bir imtiyaza sahip: “Çok az ulus, bu kadar uzun süre boyunca bu kadar iyi niyetli rehberliğin ve desteğin hedefi olabilmiştir.” Başarıları, özellikle de anayasal sistemde, yabancıların toprak sahibi olmasını engelleyen hükümler gibi “ilerlemeye zararlı” özellikleri ortadan kaldırmak konusunda nazikçe ısrar etmemizi büyük hayranlıkla anlatıyordu.⁷

Ülkede yabancıların mülk edinmesinin önündeki engeller –biraz “sert yöntemlerle” olduğu kabul edilse de– kaldırıldıktan sonra ABD’li yatırımcılar hızla hareket ederek yeni plantasyonlar için büyük toprak parçaları satın almıştı. Aşırı ucuz iş gücü de bir diğer teşvik unsuruydu. New York’taki bir iş dünyası gazetesi, 1926 yılının Haitisi’ni “Amerikalı yatırımcılar için muhteşem bir fırsat” olarak tanımlamıştı. “Sıradan Haitili becerikli, kolay yönlendirilebilen bir kişidir ve tüm bir gün 20 sent karşılığında ağır işlerde çalışabilir. Aynı emeğin Panama’daki maliyeti 3 dolardır.” Haiti’nin tarımsal servetinin kalıntıları kararlı şekilde yok edilirken, bu avantajlar ön plana çıkmıştı. 1960’lardan itibaren, Karayipler bölgesinde ABD şirketlerinin montaj hattı operasyonları artmış, Haiti’de 1966’da 13 şirket varken 1981’de 154 şirkete ulaşmıştı. Bu şirketler Haiti’nin ihracatının %40 kadarını yerine getirse de (1960’ta bunların %100’ü temel mallardı), bunların Haitililer için geleneksel seçkinleri zen-

ginleştirmek için yeni fırsatlar yaratmak dışında istihdam ya da diğer faydalar açısından bir önemi yoktu.

1980’lerde, ekonomi yapısal düzenleme programlarının etkisiyle çökmeye başladığında IMF Köktencilği her zamanki zararları vermiş, zirai üretimin yatırım, ticaret ve tüketimle beraber düşmesine yol açmıştı. Fakirlik daha da korkunç hale gelmişti. “Baby Doc” Duvalier 1986’da iktidardan uzaklaştırıldığında, Dünya Bankası’na göre nüfusun %60’ının kişi başı yıllık geliri 60 dolar veya daha düşüktü, bebek ölüm oranları baş döndürücü yüksekliklere ulaşmıştı ve ülke, belki de geri döndürülemez şekilde bir ekoloji ve insanlık felaketi haline gelmişti. 1970’ler boyunca, binlerce insan mahvolmuş adadan kayıklarla kaçmış, acıları propaganda değeri taşımayan tüm mülteciler gibi, buralarda hiç fark edilmeden ABD’li yetkililerce geri dönmeye zorlanmıştı. 1981’de Reagan yönetimi yeni bir yasak politikası getirmişti. Sonraki 10 yıl boyunca ABD Sahil Güvenliği tarafından yakalanan 24.000’den fazla Haitiliden yalnızca 11 tanesine siyasi sığınma izni verilmişti. Aynı dönemde yakalanan 75.000 Kübalının hepsi sığınma alabilmişti. Aristide’in kısa görev süresi boyunca, terör azalmış, mülteci akım büyük ölçüde azalmıştı ve daha iyi bir geleceğe dair ümit doğmuştu. ABD’nin cevabı, çok daha fazla sığınma talebini kabul etmek olmuştu. 10 yıllık Duvalier ve Duvalier sonrası terör döneminde toplam 28 kişiye izin verilmişti; Aristide’in yedi buçuk aylık iktidarında ise 20 kişi kabul edilmişti. Aristide devrildikten sonra ayda kayıklarla binlerce insan gelmeye başlamış, büyük çoğunluğu onları bekleyen koşullar umursanmaksızın zorla geri gönderilmişti. Yeni politika dahilinde sığınma başvurusu yapmasına izin verilen birkaç kişinin gördüğü muamele ise daha iyi sayılmazdı. İlk örneklerden biri, askerler evini tarayıp mağazasını yıktıktan sonra sadece “basit tacize” maruz kaldığı söylenerek başvurusu reddedilen bir Aristide destekçisiydi.

1981-1982’de, montaj fabrikası ve tarım sanayisi ihracatlarına dayanan bir USAID-Dünya Bankası kalkınma stratejisi yürürlüğe girmişti. Bunun etkisi, ekili toprakların %30’unun yerel tüketime yönelik gıdalardan ihraç ürünlerine geçmesi olmuştu. AID, yükselişe geçen bu “Karayıpler’in Tayvanı’nda,” “pazarın ABD ile daha

derinden bağı hale gelmesi yönünde tarihi bir değişim” öngörüyordu. 1985 tarihli Dünya Bankası raporu “Haiti: Büyüme İçin Politika Önerileri,” her zamanki fikirleri geliştirerek yerel tüketimin “ihraç malları için gerekli çıktı artışını sağlayabilmek üzere önemli ölçüde kısıtlandığı,” ihracat odaklı bir kalkınma stratejisi sunmuştu. Banka’nın önerisine göre, “özel sektörün genişlemesine” önem verilmeliydi. Eğitim maliyetleri “en aza indirgenmeli,” ve hâlâ devam eden “toplumsal hedefler” özelleştirilmeliydi. “Toplumsal sektörlerde kamu harcamaları” yerine “yüksek ekonomik getirisi bulunan özel projeler, güçlü şekilde desteklenmeli” ve “tüketimi artıran toplumsal hedeflere daha az önem verilmeliydi” – elbette “geçici” olarak, meşhur sızıntı etkileri (Mesih’in gelişinden biraz sonra) hissedilene kadar. Önerilerin, destek için ön koşullar olduğu ve bunların ardından parlak bir gelecek beklendiği anlaşıyordu.

Öngörüler dizisinden bir tanesi gerçekleşmiştir: Kırsal nüfusun şehir bölgelerine göçünün yanı sıra, birçokları için Florida’ya giden 1.200 kilometrelik tehlikeli yolu delik kayıklarla aşabilirlerse (birçoğu aşamamıştı) geri dönmeye zorlanmak. Haiti hâlâ Haiti’ydi, Tayvan değil.

Haiti’deki ABD yardımını ve kalkınma stratejisini gözden geçiren Amy Wilentz, bunların “ABD’nin iki stratejik amacını karşıladığını” söyler: “Birincisi, ABD pazarlarına ürün ihraç eden, Amerika sömürsüne açık, yeniden yapılandırılmış ve bağımlı bir tarım, ikincisi de kasabalardaki sınır ötesi ABD sanayilerinde istihdam edilebilmelerinin yanı sıra ordu tarafından denetlenmeye daha yakın hale gelmiş, yerinden edilmiş bir kırsal nüfus.”⁸

3. “İlke değil, Siyaset”

Haziran 1985’te, Haiti yasama organı oy birliğiyle, tüm siyasi partilerin Ebedi Başkan Jean Claude Duvalier’yi ülkenin yüce hakemi olarak kabul etmesini gerektiren yeni bir yasayı benimsemiş, Hıristiyan Demokratları yasa dışı ilan etmiş ve hükümete, herhangi bir partinin haklarını gerekçe göstermeden iptal edebilme hakkı vermişti. Yasa %99,98 çoğunlukla kabul edilmişti. Washington et-

kilenmişti. ABD Büyükelçisi, 4 Temmuz kutlamalarında misafirlerine bunun “ileri doğru ümit verici bir adım” olduğunu söylemişti. Reagan yönetimi, Kongre’ye “demokratik gelişmenin” ilerlediğini, bu yüzden de askeri ve ekonomik yardımın (temel olarak Baby Doc ve çevresinin ceplerine) akmaya devam edebileceğini söylemişti. Yönetim aynı zamanda Kongre’yi (bir rejimin nüfusu iyi bir dava uğruna bastırması gerektiğinde daima yaptığı gibi) insan hakları konusunda da gelişmeler olduğu yönünde temin ediyordu. Demokratların kontrolündeki Kongre Dış İşleri Komitesi, önceden onayını vermiş, yönetimin “Duvalier’nin komünist olmayan hükümetiyle dostane ilişkileri sürdürmesini” istemişti.

Ancak bu keyifli gelişmelerin ömrü kısa olacaktı. Aralık ayına gelindiğinde halk protestoları, devlet terörünün kaynaklarını zorlamaya başlamıştı. Daha sonra olanlar, iki ay sonra *Wall Street Journal* tarafından iç açıcı bir dürüstlikle tarif edilmişti:

Bir hükümet yetkilisi, Beyaz Saray’ın önceki yılın sonlarında, daha önce bu ölçekte benzeri görülmemiş devasa gösterilerin ardından, rejimin çökmekte olduğuna karar verdiğini söylemişti... ABD’li analistler, Haiti’nin yönetici seçkinlerinin 34 yaşındaki “ebedi başkan”a inançlarını kaybettiklerini öğrenmişlerdi. Bunun sonucunda, Dışişleri Bakanı George Shultz da dahil olmak üzere ABD yetkilileri, Haiti’de “demokratik süreç” çağrısı yapmaya başlamıştı.

Ordunun ve seçkinlerin kısa süre önce Reagan’ın ve Bush’un hayranlıklarını, hatta “sevgilerini” ifade ettikleri bir gangsteri daha desteklemeyeceklerini dile getirdikleri Filipinler için de Beyaz Saray’ın “açık açık bir ‘demokratik süreç’ çağrısı yaptığı” senaryonun aynı dönemde oynanıyor olması buradaki alaycılığın altını çiziyordu. Her iki olay da, ana akım medyaya özellikle 1980’lerde “zamanımızda demokrasinin zaferi için bir esin kaynağı olmamız” sözleriyle giriyordu (*New Republic*).⁹

Duvalier görevden alınmış, bir ABD Hava Kuvvetleri jetiyle uçurulmuş ve Fransa’da konforlu bir hayat sürmeye gönderilmişti. Genelkurmay Başkanı General Henri Namphy iktidarı ele almıştı. Dışişleri Bakan Yardımcısı Elliot Abrams, ABD’nin uzun süredir gözdesi olan Duvalier’nin bu yakın arkadaşının, “Haiti’nin de-

mokrası için en büyük şansı” olduğunu açıklamış, demokrasiye ne kadar bağlı olduğunu bir kez daha göstermişti. Herkes memnun değildi. Kırsal bölgedeki küçük bir kilisenin rahibi olan Peder Jean-Bertrand Aristide, “Duvalier gittiği için mutluyuz,” demişti, ancak “şimdi elimizde Duvalier olmadan Duvaliercilik kaldı.” Pek az kişi kendisine kulak verse de, olaylar haklı olduğunu kısa süre içinde kanıtlamıştı.

Seçimler Kasım 1987’de yapılacaktı, ancak Namphy ve ortakları –ordu ve eski seçkinler– hiçbir şeyin ters gitmemesini sağlamaya kararlıydı. Tontons Macoutes yeniden örgütlenmiş, terör devam etmişti. Temmuz 1987’de, ordunun ve Macoute’ların dahil olduğu son derece kanlı bir katliam gerçekleşmişti. Aynı gruplar şiddeti artırmış, seçim gününde Namphy’ye seçimleri iptal etmek için bir bahane sağlayacak bir katliama yol açmışlardı. Tüm bu süre boyunca ABD askeri yardımı, ordunun düzeni korumasına yardımcı olduğu gerekçesiyle devam etmişti (düzenin ordu-Macoute şiddeti ve zulmü yüzünden bozulması önemli değildi). Askeri yardım seçim günü teröründen sonra nihayet askıya alınmış olsa da, 1987 için ayrılan fonun %95’i halihazırda gönderilmişti.

Ordu denetiminde hileli bir seçim yapılmış, daha sonra Namphy’yi tekrar iktidara getiren bir darbe yapılmış, sendika ofisleri ile köylü gruplarına yönelik saldırılar da dahil olmak üzere orduyla Macoute’ların Duvaliersiz Duvaliercilik zulümleri devam etmişti. ABD insan hakları örgütlerinin bu olaylarla ilgili sorular sorduğu Büyükelçi Brunson McKinley, “insan hakları karşıtı bir politika uygulandığına dair kanıt görmüyorum” demişti. Şiddet vardı, evet, ama bu “kültürün bir parçasıydı.” Kimin kültürünün parçası olduğu merak konusudur.¹⁰

Bir ay sonra, bir katiller çetesi Aristide’in kilisesine ayin sırasında saldırmış, en az 13 kişiyi öldürmüş, 77 kişiyi yaralamıştı. Aristide yeraltına kaçmıştı. Bir diğer darbeye, Duvalierci General Prosper Avril, Namphy’yi tutuklatıp sınır dışı etmişti. Aristide’in Salezyen tarikatının Haitili başkanı, Aristide’in kilisesine dönmesine izin verse de bu uzun sürmemişti. Muhafazakâr Kilise hiyerarşisi istemese de, Aristide özgürlük ve terörü bitirme çağrıları yapmaya

devam etmişti. Roma'daki üstleri ülkeyi terk etmesini emretmişti. Halk protestoları ayrılmasını engellemiş, kendisi ise saklanmıştı. Aristide, son anda Aralık 1990 seçimlerine katılmaya karar vermişti. Şaşırtıcı bir gelişmeyle, oyların %67'sini alarak, %14 oy alan ABD'nin adayı eski Dünya Bankası yetkilisi Marc Bazin'i yenmişti. Latin Amerika piskoposlarının “fakirler için pozitif ayrımcılık” görüşünü destekleyen cesur özgürlük tanrıbilimcisi, Şubat ayında Haiti tarihinin ilk demokratik olarak seçilmiş Başkanı olarak göreve başlamıştı – ancak kısa sürmüştü: 30 Eylül'deki bir diğer askeri darbeye devrilmişti.

Washington Yarıküre İşleri Konseyi, darbe sonrası bir değerlendirmesinde “Aristide iktidarında Haiti, cumhuriyetin işkence dolu tarihinde ilk kez, daha önceki tüm demokratik ifade ve kendi kaderini tayin çabalarını boğan despotluk ve tiranlık dokusundan kurtulmak üzere gibi görünüyordu,” demişti. Aristide'in zaferi, kendisinin “on yıldan uzun süren sivil mücadele ve eğitim girişimini temsil ediyordu.” Bu girişimler Kilise'nin yerel aktivistleri, küçük köylü toplulukları ve kendisini iktidara taşıyan Lavalas (“sel”) hareketinin diğer halk örgütlerinin önderliğinde gerçekleşmişti: “aşağıdan yukarıya’ ve demokratik siyasi gelişimin ders kitaplarında okutulabilecek bir örneği.” Bu halk tabanı sayesinde, hükümeti “fakirleri güçlendirmeye” adanmıştı. Bu “halkçı model” ve olası uluslararası etkileri, kendi “demokrasi” modelinde “uluslararası pazar ya da benzeri güncel boş sözlerden” ziyade, “toplumsal ve ekonomik adalet, halkın siyasete katılımı ve tüm devlet işlerinde şeffaflık” gibi hedefleri benimseyen halk hareketlerini barındırmayan Washington'ı korkutuyordu. Dahası, Aristide'in bütçeyi dengelemesi ve “şişmiş bir bürokrasiyi inceltmesi,” Beyaz Saray planlamacılarını “son derece rahatsız eden şaşırtıcı bir başarıya” yol açmıştı: Uluslararası kredi topluluklarından yarım milyar dolardan fazla yardım almıştı, bunun çok küçük bir kısmı ABD'den gelmişti ve bu durum da “Haiti'nin Washington'ın mali yörüngesinden çıkmakta olduğunu” ve “siyasi işlerinde bir ölçüde özgürlük sergilediğini” gösteriyordu. Çürük bir elma oluşmaktaydı.¹¹

Washington kesinlikle durumdan memnun değildi. Müttefiki

Duvalier ortadan kalktığı için, ABD'nin aklında zenginlere, özellikle de ABD'li yatırımcılara pozitif ayrımcılık yapan, her zaman ki demokrasi türü vardı. Bu sonucu kolaylaştırmak için iki partili Ulusal Demokrasi Vakfı (NED) “demokrasi inşa etme” hibelerini Haiti Uluslararası Araştırma ve Kalkınma Enstitüsü'ne (IHRED) ve iki muhafazakâr sendikaya yönlendirmişti. IHRED, Bazin ve kendilerini demokratik hareketin parçasıymış gibi gösteren NED'in dışında pek halk tabanı olmayan diğer siyasi şahıslarla ilişkiliydi. Dışişleri Bakanlığı AFL-CIO'nun sicili Üçüncü Dünya'da korkunç emek karşıtı faaliyetlerle dolu ortağı AIFLD ile iletişime geçerek, Haiti'de güç birliği yapmaya karar vermişti “çünkü köktenci işçi sendikaları vardı ve diğer sendikaların da köktenci hale gelme riski çok yüksekti.” AIFLD katılarak 1984'ten beri kısmen Duvalier'nin güvenlik polisi tarafından yönetilen bir sendikaya verdiği desteği genişletmişti. Seçimlere hazırlanan NED, desteğini birçok diğer örgütü de kapsayacak şekilde genişletmişti. Bunların arasında Duvalier iktidarı döneminde Turizm Bakanı olan ve daha sonra bu rejime muhalif olan Jean-Jacques Honorat'nm yönettiği bir örgüt de vardı. Sağ kanat Puebla Enstitüsü aracılığıyla, NED aynı zamanda yine Duvalier karşıtı olan ancak muhafazakâr Katolik hiyerarşinin etkisiyle iyice sağa kayan Radio Soleil'e de seçim öncesi finansman sağlamıştı.

Aristide'in zaferinin ardından, ABD'nin siyasi etkinliklere (özellikle USAID aracılığıyla) verdiği finansman miktarı hızla artmıştı. İnsan Hakları İzleme Örgütü başkan yardımcısı Kenneth Roth'a göre, desteğin amacı “ülkenin sağa doğru kaymasını” sağlamak için, “Aristide karşısında kurumsal bir denetim mekanizması olabilecek” muhafazakâr grupları güçlendirmektir. Aristide devrilip seçkinler tekrar iktidara geldikten sonra, Honorat askeri rejimin *de facto* başbakanı olmuştu. Aristide'i destekleyen halk örgütleri şiddetle bastırılmış, NED ve AID'in desteklediklerine ise bir şey olmamıştı.¹²

Haiti'deki olayları en yakından takip edenlerden biri olan Amy Wilentz, Aristide'in kısa görev süresinin “Duvalier sonrası dönemde ABD hükümetinin Haiti'de insan hakları ve hukuk konusunda

en derinden endişeli olduğu dönem” olduğunu belirtir (Duvalier zamanında söylemden başka bir şey olduğundan değil). Dışişleri Bakanlığı’nın Aristide iktidarında yapıldığı “iddia edilen insan hakları ihlalleri ile ilgili kalın bir dosya dağıttığı” belirtilmiştir – “insan hakları alanında kanıtlanmamış ilerlemeler dolayısıyla” askeri yardım da dahil olmak üzere yardım alıcısı olmaya layık görülen “Duvalierciler ve askeri yöneticiler döneminde yapılmamış bir şeydi”:

Aristide’den önceki dört rejim boyunca, uluslararası insan hakları savunucuları ve demokratik gözlemciler, Dışişleri Bakanlığı’na Haiti’deki demokratik muhalefete yardım etmesi için yalvarmıştı. Ancak ABD, Aristide başkanlığa gelene kadar yöneticilerden ve ordudan başka hiçbir şeyi güçlendirmeye çalışmamıştı. Sonra, bir anda, ABD iktidarın yetkilerini kısıtlamak ya da hükümeti anayasal olarak değiştirmek isteyen Haitililere nasıl yardım edebileceğini düşünmeye başlayıvermişti.

USAID’in devasa “Demokrasiyi Geliştirme” projesi, “özellikle Haiti siyasi yelpazesinde Aristide hükümetine muhalefetin desteklenebileceği kesimleri finanse etmek üzere tasarlanmıştı.”¹³

Bunların tümü tamamen normaldir ve “demokrasi” ile “insan haklarının” sadece güç araçları olarak görüldüğüne, kendi başlarına bir değer taşımadıklarına, hatta tehlikeli ve itiraz edilebilir olduklarına dair kanıtlardır; tam da tarih ve kurumlarla ilgili biraz bilgi sahibi olan, tüm mantıklı insanların bekleyeceği gibi.

Adaylığını koymaya karar vermeden önce Aristide, “elbette ABD’nin burada kendi amaçları vardır,” demiş, zenginlerin yatırım yapmak ve kârlarını artırmak istemesinin doğal olduğunu eklemiştir. “Bu normal, kapitalist davranıştır ve ABD bunu kendi evinde yapmak istiyorsa bu umurumda olmaz... Ama buraya gelip kendi iradenizi,” anlamadığınız ve umursamadığınız insanlara “dayatmak canavarca bir davranış.” “Haiti’nin ABD ne isterse ona dönüşmesini kabul etmem mümkün değil.” Aristide’in neden devrilmesi gerektiği son derece açıktı.¹⁴

Soğuk Savaş sonrasının Yeni Dünya Düzeni’nde şaşırtıcı pek bir şey yoktur.

Americas Watch’ın Aralık ayında bildirdiği üzere, Ordu 30 Eylül

1991’de iktidara gelir gelmez “Duvalier diktası devrildiğinden bu yana Haiti’de gelişmekte olan canlı sivil toplumu ezmek için sistematik ve sürekli bir seferberliğe girişmişti.” “Genel olarak güvenilir Haiti insan hakları gruplarının” tahminlerine göre darbeden sonraki ilk iki haftada en az 1.000 kişi öldürülmüş, Aralık’ta ise yüzlercesi daha eklenmişti. Ayrıca bu grupların kırsal kesimde, yani geleneksel olarak en büyük zulümlerin gerçekleştirildiği bölgelerde neler olduğu hakkında pek bilgisi yoktu. Sonraki aylarda, özellikle de yeniden örgütlenen *Macoute*’lar Aralık ayında serbest bırakılınca terör daha da artmıştı. On binlerce, belki yüz binlerce insan saklanmaktaydı. Birçokları bu dönemin terörünün “Papa Doc döneminde olduğundan daha korkunç” olduğunu söylüyordu. “Baskının iki temel amacı vardı: Birincisi Duvalier hanedanının düşüşünden sonra elde edilen siyasi ve toplumsal kazançları yok etmek; ikincisi ise, Haiti’nin siyasi geleceği ne olursa olsun, bu kazançların tekrar elde edilebilmesini sağlayacak tüm yapıları yerle bir etmek.” Dolayısıyla, sendikalar ve halk örgütleri büyük bir şiddetle baskılanıyor, “Haiti’nin dağınık ve büyük ölçüde okuma yazma bilmeyen nüfusunun ana iletişim yöntemi olan canlı ve savaşçı radyo kanalları” kapatılıyordu. Çapulcu çoğunluk dağınık ve kopuk, çıkarlarını belirleyip ifade edebilecekleri sendikalardan ve halk örgütlerinden mahrum kalmalı, bağımsız iletişim ve bilgi alma kanalları ellerinden alınmalıydı.

Bunların hepsi tanıdık geliyorsa, zaten öyle oldukları içindir. Dünyanın Haiti’lerinde, yöntemler son derece doğrudan olabilmektedir.

De facto Başbakan Jean-Jacques Honorat, darbeyi gerekçelendirmişti. “Seçimler ile demokrasi arasında bir ilişki yoktur,” demişti. Haiti, basındaki ve Fransız Büyükelçiliği’ndeki yabancı “ırkçılar” tarafından aşağılanıyordu. Duvalier zorbalarının kırsal kesimde şefler olarak iktidara getirilmeleri doğrudu çünkü “polis olmadan toplum olamaz”dı. Toprak sahipleriyle beraber bu zorbalar “kendilerine zulmedenlerden,” özellikle rahiplerden, Hristiyan halk topluluklarından ve “terörizm” ile suçlanan şiddet karşıtı Papaye Köylü Hareketi’nden “intikam alıyorlardı.” Ziyaret eden insan hak-

ları temsilcilerine, Aristide iktidarında “her şeyi yapabileceklerine inanan” bu unsurların, “orduya sistematik olarak zulmettiğini” söylemiş, darbe için Aristide’i suçlamıştı. Silahlı askerler Haitili Öğrenciler Federasyonu’nun ulusal üniversitede gerçekleştirdikleri bir basın toplantısına saldırıp, katılımcıları dövüp tutukladığında, Kenneth Roth’un haberine göre, Honorat’nın eşi “gözaltında kendilerine iyi davranıldığını söylerken kaydedilmeleri karşılığında öğrencilerden elli tanesine özgürlüklerini sunmuştu.”

Americas Watch’ın raporu “Haitililer Kasım başında bu şiddetten ve zulümden kalabalıklar halinde kaçmaya başladıklarında,” diye devam eder, “Bush yönetimi, Haiti’de insan hakları ve demokrasiyi yüksek sesle savunan bir hükümetten rejimin utanç verici avukatlarına dönüşmüştü.” Dışişleri Bakanlığı “Aristide’in destekçilerine yönelik siyasi zulmün durdurulduğunu iddia eden sahte bir görüş bildirmişti” ve “ordunun devam eden baskı harekâtına söylemsel bir kılıf uydurmuş,” kaçan mültecilerin darbe rejiminin terörüne zorla iade edilmesinin zeminini hazırlamıştı. “Haiti’deki askeri zulmün dürüstçe ve açıkça konuşulmasının, ABD mahkemelerinde incelemeye alınan yasaklama çabalarının meşru şekilde savunulmasını zorlaştıracığından korkan iktidar, halk eleştirilerini tamamen durdurmuştu. Ekim sonundan bu yana, Haiti, Dışişleri Bakanlığı’nın insan hakları temelindeki sansürlerine bağışıklık kazanmıştı.”¹⁵

Basın hiç utanmadan Bush yönetiminin “insan hakları siciliyle ilgili endişeler ışığında,” hızla devrilmiş Başkan Aristide ile “arasına mesafe koyduğunu” bildirmişti. Beyaz Saray “iktidara dönüşünün, Washington’ın Haiti’de demokrasinin yeniden tesis edildiğini düşünmek için gerekli bir önkoşul olduğunu söylemeyi reddediyordu” (Thomas Friedman). Aynı gün, OAS heyetinin başkanı “son derece açık bir görevimiz var: Aristide’in iktidara geri gelmesi” diyordu.

Ancak basında yankılananlar, Washington’ın çaldığı notalardı. *Times* muhabiri Howard French, Aristide’in “kendi ham popülerliğinin, siyasetin gerçeklerinin yerine geçebileceğini düşünen yalıtımcı ve tehditkâr bir lider” olarak görüldüğünü yazmıştı. Yarıküre İş-

leri Konseyi'nin "katılımcı, 'aşağıdan yukarıya' ve demokratik siyasi gelişim" olarak tanımladığı hareketin *Times* versiyonu, Aristide'in "korku sayesinde" hükmettiğini, Çin Kültürel Devrimi'ni model alan "zengin idealistlerin ve uzun süredir sürgündeki solcuların dağınık hareketli Lavalas'a yoğun şekilde" dayandığını söylüyordu. Aristide'in iktidar açlığı, *Times*-ağzında nüfusun hâlâ Aristide'i tutku ve cesaretle destekleyen büyük çoğunluğunu yok sayan bir diğer kavram olan "sivil toplumla sorunlara" yol açıyordu. Dahası, "Haitili siyasi liderler ve diplomatlar, giderek büyüyen yargısız infaz ikliminin yanı sıra Peder Aristide'in kitlelerin fakirliği için zengin sınıfları suçlayıcı beyanlarının giderek artması," darbeyi teşvik etmişti; buradan anlamamız gereken, bu beyanların saçma ve absürt olduğuydu. "Kasım 1990 seçimlerinde ülkedeki oyların %67'sini almasını sağlayan halk desteğinin büyük kısmı hâlâ arkasında olsa da, Peder Aristide'in devrilmesinin sebebi kısmen siyasetteki etkin kişilerin Anayasa'ya bağlılığından şüphe etmesi ve birçoklarının Başkan tarafından desteklendiğini düşündüğü hem siyasi hem de sınıfsal şiddetin artmasından duyulan korkuydu."

Bu bilgili muhabirin de bildiği üzere, "hem siyasi hem de sınıfsal şiddet," neredeyse sadece "Anayasaya bağlılıkları" hiç bulunmayan, "siyasetteki etkin kişileri" ve örgütlerini (ki bunlar iktidarın ve *Times*'ın standartlarına göre "sivil toplum" olarak nitelenebilecek kişiler için fazla "yapılandırılmış" ve etkindi) yıkmak için hemen teröre başvuran ordunun ve seçkinlerin tekelindeydi. "Sivil toplum" olarak andıkları şey, geleneksel güçlerini ve imtiyazlarını koruma amacını taşır ve Fransızların "iktidarı elinde tutmaya niyeti olmadığını" kesin sözlerle belirttiği ordu da, "ülkenin etkin kontrolüne hâkim olduğu ve Güney Amerika'dan Kuzey Amerika'ya uyuşturucu nakliyatı gibi kârlı etkinliklerine devam edebildiği sürece," "sivil toplumun" geçmişte olduğu gibi hükmetmesine izin vermekten kesinlikle memnuniyet duyacaktı (*Financial Times*).¹⁶

Soğuk Savaş sonrasının ikilemleri üzerine düşünen *Foreign Affairs* editörü William Hyland, "Haiti'de demokratlar ile diktatörleri ayırt etmek hiç kolay olmamıştır," diye yazmıştı; bir tarafta Aristide, diğer tarafta ise Duvalier ve daha sonraki klonları arasındaki

fark, inceleyen bir göz için bile çok küçüktü. Hyland'ın insani endişeleri olmadığı düşünülmemelidir. "Pragmatizm'e övgüye değer bağlılığımızın, ABD'nin "İsrail halkına karşı ahlâki bir borcu olduğu" bilgisiyle dizginlenmesi gerektiği uyarısını yapar; dolayısıyla politikalarımızın "İsrail'e destek maskesi altında" yatan ve "İsrail yerleşimleri konusundaki tartışmaların arasından yüzeye çıkmaya başlayan" "virütik anti-Semitizm'e" boyun eğmemesi gerekir. Haiti'de ise, desteğimizi hak eden birini bulmak kolay değildir.

Aristide'i Papa Doc'tan ve iktidardaki generallerden ayırt etmekte güçlük çeken yorumcular, Beyaz Saray'ı iyi niyetli olduğuna ikna etmenin bir yolunu bulmasını umuyorlardı. Pamela Constable, Washington'ı ziyaret etmesinin "demokrasiye bağlı makul bir lider olarak imajını güçlendirebileceğini ve böylece Bush yönetiminin kendisini halk karşısında desteklemesini sağlayabileceğini" söylemişti – ki olasılıkla kendisi de sadece bu sebepten dolayı bu ziyareti gerçekleştiriyordu.¹⁷

OAS hemen ambargo uygulamış, ABD de 29 Ekim'de ticari faaliyetleri durdurarak ambargoya katılmıştı. Bu durum iktidardaki seçkinler tarafından kınanmış, etkileri yüzünden en çok sorun yaşayanlar tarafındansa neşeye karşılanmıştı. 9 Ekim'de Howard French, gecekondu bölgelerinde "OAS ambargosuna dair haberler, askerlerin her gece uyguladığı şiddetten kaçmak için kırsal kesime giden sıkışık otobüslere doluşan yüzlerce insanın tek neşe kaynağı olmuştu," diye yazmıştı. "Endişeli görünen sakinler," muhabirlere ticaretin kesilmesi gerektiğini söylemişti: "Ne kadar sefalet yaşayacağımızın önemi yok. Gerekirse ölürüz." Aylar sonrasında da ruh hali aynıydı. "Ambargoyu Sürdürün," fakirlerin sloganı haline gelmişti: "Titid [Aristide] bize haysiyet ve ümit verdi... Titid geri gelecekse, acı çekmeye hazırız."

Ambargo sıkı denetlenmiyordu ve etkili değildi. Avrupa ambargoyu tamamen yok saymıştı ve "sivil toplum" ihtiyaçlarını karşılamak için Miami ya da New York'a uçmaya devam ediyor, Dominik ordusuna da sadaka sağlayan Dominik Cumhuriyeti ile ticaret sürdürüyordu. Ciddi bir güç ya da kâr çıkarı söz konusu olduğunda baskı uygulamayı çok iyi bilen Washington, bu durumda Haiti demok-

rasisini kurtarmak ve terörü durdurmak için müttefiklerini çağırmanın bir yöntemini bulamıyordu. Bush'un Kuveytli demokratlara Körfez Savaşı'ndan sonra destek vermesini engelleyen ince hassasiyetleri hatırlayabiliriz: Bunlar o kadar derindi ki, "demokrasi" kelimesi Emir ile gizli yazışmalarda bile kullanılamıyordu, çünkü, yetkililerin de açıkladığı üzere, "bir ülkeye baskı uygulamak için bir diğerini kullanamazdınız." Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili Nisan 1992'de çoğu Avrupa'dan gelen petrol tankerleri "boşaltılabildiklerinden daha hızlı geliyordu," demişti.¹⁸

Wall Street Journal Washington muhabiri Robert Greenberger, Ocak 1992'de hükümetin "darbeye katılan subayların ve zengin Haitili destekçilerinin ABD'deki varlıklarını dondurmak," hatta "sık sık ABD'ye giden bu insanların ABD vizelerini geçici olarak kaldırmak" gibi sıradan yaptırımları bile uygulamadığını yazmıştı. Ancak bunun bir sebebi vardı: Aristide'in kusurları. Kongre Batı Yarıküre Dışişleri alt komitesinin başkanı Liberal Demokrat Robert Torricelli, "demokratik süreç her zaman mükemmel sonuçlar yaratamaz" diye açıklamak için Küba'daki ambargoyu sıkılaştırmak adına demokrasiden esinlenen çabalarına ara vermişti; "Bay Aristide'in sicili" ele alındığında, Haiti'ye karşı daha güçlü bir eylem için destek bulmak kolay değildi. Kübalı teröristler ise böyle bir sorun yaratmıyordu. Greenberger, "Haiti'nin ilk özgür seçimlerinde büyük çoğunlukla seçilmiş" ve "fakirler arasında son derece popüler olsa" da, diye devam ediyordu, "ateşli söylemleri kimi zaman sınıflararası şiddete yol açmıştı," ve bu -keskin gözleri bu durumu Haiti, Guatemala, Brezilya, Endonezya ve diğer bölgelerde fark ettiklerinde- *Journal*'ı derinden rahatsız eden bir durumdu.

Torricelli, Küba'daki girişimlerine esin kaynağı olan demokrasi ve insan hakları sevgisini daha da açıkça ortaya koyan bir tavırla, Haiti ambargosunun sonlanması çağrısında bulunmuş ve Haitili mültecilerin Guantanamo'dan zorla tekrar ülkelerine gönderilmelerini desteklemişti.¹⁹

Birçokları, Bush iktidarının karşı karşıya kaldığı zor seçimler hakkında düşünüyordu. *Time*, Bush'un "ABD şirketleri için montaj yapan fabrikalar üzerindeki ambargoyu gevşetip 40.000 kadar ki-

şilye tekrar istihdam sağlayarak Haitililer üzerindeki baskıyı hafifletmesini” öneriyordu. Bunun bir yan etkisi, ABD’li yatırımcıların kârlarının da canlaması olacaktı ancak ana amaç sadece –aynı makalenin belirttiği üzere– sadece ABD’nin “ambargoyu sürdürmesini” isteyen “Haitililer üzerindeki baskıyı” hafifletmekti.

Burada Siyasi Doğruculuk kullanımındaki bir diğer standart örneği fark edebiliriz. “İstihdam” kelimesi tamamen yeni bir anlam kazanmıştır: “Kâr.” Dolayısıyla, George Bush yanında otomotiv sektöründen birçok yöneticiyle Japonya’ya giderken, toplumsal ve ekonomik politikalarına şöyle bir baktığımızda şüpheye yer bırakmayacak şekilde görebileceğimiz “kâr, kâr, kâr” anlamına gelen “istihdam, istihdam, istihdam” pankartını sallar. Basın ve yayın dünyası, “istihdamı” düşük ücretli yüksek baskı altındaki bölgelere göndermek ve anlamlı iş ve işçi haklarından geriye kalan her şeyi, dile getirilmesi imkânsız üç harfli bir kelime adına yok ederek “istihdamı” artırmak için ellerinden gelen her şeyi yapanlar için tutkulu önerilerde bulunur.

Bush *Times*’ın önerisini benimsemek için hiç vakit kaybetmemişti. 4 Şubat’ta ABD, büyük kısmı ABD mülkiyetinde bulunan ve ABD’ye ihraç edilen ürünlerin montajının yapıldığı, ucuz Haitili işgücünü kullanan fabrikalar üzerindeki ambargoyu kaldırmıştı. Birkaç ay sonra, hükümetin 17 Mayıs tarihli OAS kararı doğrultusunda “Haiti’ye giden gemilere uygulanan kuralları sıkılaştırırsa da” “görünüşe göre ABD’den Port-au-Prince’e giden mallar üzerindeki denetimi gevşettiği,” tohum, gübre ve pestisitlerin ABD’den Haiti’ye ihracatına izin verdiği –küçük harflerle– bildiriliyordu. Her şey “istihdam, istihdam, istihdam” içindi.

Washington Post’un haberine göre, hükümet, Haiti’de çıkarları bulunan Amerikalı şirketlerin baskısı altındaydı. Editörler, 4 Şubat’taki kararın akıllıca olduğunu düşünüyordu: Ambargo “silahlı insanlar arasında olmasa da büyük acılara yol açan, temel bir siyasi yanlış hesaplama olmuştu. Amacına ulaşamadığı için, gevşetiliyor olması,” yani en büyük acıyı çekenlerin istediği gibi iddia edilen amacına ulaşması için sıklaştırılmaması, “iyi bir şeydi.” Ancak editörler, ABD’nin mültecileri zorla ülkelerine geri göndermesinin

“insan haklarına derinden bağlılığa” uymadığını söylüyordu – oysa nereye baksalar bu bağlılığı görüyorlardı.²⁰

Washington’ın OAS ambargosunu tek taraflı olarak gevşetmesi, Dışişleri Bakanlığı’nı bunu yapmaması için uyararak OAS Genel Sekreteri tarafından kınanmıştı. Mültecilerin zorla geri gönderilmesi ise, başına neler geleceğini bildiği için ABD ile nadiren karşı karşıya gelen BM Mülteciler Yüksek Komisyonu (UNCHR) tarafından kınanmıştı. Kasım 1991’de UNCHR, ABD’den tüm mültecileri, “mültecilik statülerinin belirlenmesi için” kabul etmesini istemişti. UNCHR, BM’nin mültecilerle ilgili sözleşmelerinin, “istisnasız” şekilde, hayatlarının ya da özgürlüklerinin tehdit altında kalacağı bölgelere “herhangi bir şekilde” geri gönderilmelerini yasakladığını belirtmişti. Mayıs 1992’de UNCHR, zorla geri göndermenin uluslararası anlaşmaları ihlal ettiğini yeniden belirtmişti; *New York Times*’da bu haberin yanındaki sütunda, ABD ile yakın ilişkileri bulunan muhafazakâr bir iş adamı ölüm mangası tarzı cinayetlerde “inanılmaz bir artış” görüldüğünü belirtiyordu. “İnsanlar teröre maruz kalıyor ve birçok insan öldürülüyor,” diye yazıyordu, bu “şiddet dalgası” Washington’ın ABD’ye ulaşmaya çalışan Haitilileri “doğrudan ülkelerine geri gönderme” kararıyla aynı zamana denk gelmişti.²¹

Lee Hockstader’in bildirdiği üzere, Ambargonun gevşetilmesi, “montaj fabrikası sahipleri tarafından coşkuyla karşılanırsa da,” “yaptırımlardan doğrudan etkilenen ve bunları Aristide’in geri dönüşünü teşvik etmenin en iyi yolu olarak gören işçilerin büyük çoğunluğu” durumu hiç hoş karşılamamıştı. “Tüm belirtiler, fakir çoğunluğun Aristide’e verdiği büyük halk desteğinin... hâlâ yerinde olduğu yönündeydi... Ne başkentte ne de taşrada, sokakta siyasetçiye dönüşen rahibi desteklemeyen birini bulmak zordu.” Aristide’in çalışma arkadaşları ABD’nin hamlesini acı şekilde kınamıştı. Aristide’in yakın danışmanlarından bir rahip, Washington’ı “en başından beri Aristide’e ihanet etmekle” suçlamıştı. ABD politikasının “dünyada bulabileceğiniz en alaycı şey...” olduğunu söylemişti. “ABD’nin Aristide’i geri istediğini sanmıyorum,” çünkü “onların denetiminde değil. Onların kuklası değil.”²²

Bu değerlendirme oldukça makuldür. ABD'nin "Duvaliersiz Duvaliercilik"i yeniden tesis etmek istemesi, sadece bilinçli olarak kendini kör edenleri şaşırtabilirdi. Carter yönetimi, benzer sebeplerle Somoza'yı kurtarma çabaları başarısız olduktan ve halefi aynı amaca ulaşmak için daha da şiddetli yöntemlere (aydınların taktiksel anlaşmazlıklar haricinde genel olarak onayladığı şekilde) başvurduğunda çaresizce "Somozasız Somosizm"i tesis etmeye çalışmıştı.²³

Belki yüzeysel olarak, rahibin değerlendirmesi ABD'nin Port-au-Prince Büyükelçiliği çalışanlarından birinin Başbakan Honorat ve diğer Haitili yetkililer adına yazdığı iddia edilen ve basına sızan gizli bir belge tarafından da desteklenmekteydi. Yarıküre İşleri Konseyi (COHA) belgenin gerçekliğini sorgulamış, Dışişleri Bakanlığı ise yalanlamıştı ancak COHA, "daha sonraki araştırmalar tamamen güvenilir olduğunu doğrulamıştır" sonucuna varmıştı. Belge, Aristide'in bir halkla ilişkiler oyunu olarak simgesel şekilde iktidara dönmesine izin verme, daha sonra ilgi azaldığında ise tamamen ortadan kaldırılmasını sağlama planını içeriyordu.

COHA, belge Ocak 1992'de ortaya çıktığında, içerdiği tüm önerilerin gerçekleştirilmiş olduğunu söylüyordu. Kısa süre sonra başkaları da katılacaktı. Ambargo 4 Şubat'ta daha da etkisiz hale getirilmişti. Üç hafta sonra, Aristide, COHA'nın "Haiti demokrasisi için neredeyse eksiksiz bir yenilgi," yalnızca simgesel bir role sahip olacağı "ulusal birlik hükümetini" kabul etmeye zorlanan "çaresiz bir adamın trajik satışı" olarak tanımladığı koşulları kabul etmişti. COHA, Aristide'in "artık simgesel bir başkanlık makamına gelebilme olasılığı karşılığında yetkilerini devrederek itibarını yerle bir etmekten başka seçeneği" kalmadığını söylüyordu. "Ulusal birlik" hükümeti iki ortağı bir araya getiriyordu: Seçmenlerin %1,5'ini (Haiti ordusunu, seçkinlerini ve ABD hükümetini) temsil eden Rene Theodore liderliğindeki grup ve seçmenlerin %67'sini temsil eden ancak hiçbir varlığı olmayan Aristide'in yönettiği diğer grup. Bu denge ele alındığında, sonuç gizemli değildir ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Bernard Aronson'm bu anlaşmadan memnun olduğunu belirtmesi de şaşırtıcı değildir.

COHA çok açık bir soruyu sormuştu. “[Nikaragua’da] hayatını kurtarmak için kaçmak zorunda bırakıldığı varsayımsal bir darbenin ardından [Başkan Violeta Chamorro’nun] geri dönmek için başbakan olarak ülkenin etkin yönetimini elinde bulunduracak önde gelen bir Sandinista’yı kabul etmeye zorlandığını” varsayalım. “FSLN kendisini devirip sürgüne göndermiş, kendisini destekleyenleri dövüp en azından 2.000 tanesini öldürmüş ve geri gelmek için gerçek yetkilerini devretmeye zorlamış olsa Aronson bu formülden hoşnut olur muydu?” Benzetmeyi daha da netleştirmek için, FSLN’in halk tabanı olmayan ve ABD’ye bağlı olanların tarzına yakın bir terör geçmişi olan bir parti ile ilişkili olduğunu varsayalım. Hiç kimse cevap verme zahmetine girmemişti.

Haiti ordusu “sivil toplum” ile birlikte anlaşmayı kutluyordu. Haitili bir senatör, mutlulukla “[Aristide’in] 30 Haziran’a ya da herhangi belli bir tarihe kadar döneceğine inanmak ya da bunu yazmak gerçekdışı olur” diyordu. Kongre üyesi John Conyers “oradaki askeri zorbalar... ABD hükümetinin onayını aldıklarını biliyor,” demişti.

Geriye sadece Théodore’u, ABD’nin asıl gözdesi Marc Bazin ile değiştirmek kalmıştı. Bu sonuca Bazin’in başbakan ilan edildiği Haziran 1992’de ulaşılmıştı. *National Catholic Reporter (NCR)* “Vatikan ve Haiti piskoposlar konferansı Ulusal Saray’a girerek... Haiti’nin ordu destekli yeni hükümetini kutsadılar,” diye yazıyordu ancak hükümeti resmi olarak tanıyan yalnızca Vatikan olmuştu. Vatikan, Aristide sürgün edilene kadar papalık elçisi pozisyonunu boş bırakmıştı. Batılı bir diplomatın *NCR*’ye söylediği gibi, resmi olarak tanınması, “gerçekten Aristide’e düşman olduklarını ve Haiti’nin geleneksel güçleriyle –ordu ve burjuvalar– ittifak yapmak istediklerini gösteriyordu.” Özgürlük ve insan hakları, Doğu Avrupa’da büyük bir davaydı; Karayipler ve Orta Amerika’da ise geleneksel imtiyazlar için ezilmeleri gerekiyordu; ayrıca “fakirlere pozitif ayrımcılık” kesinlikle hoş karşılanmıyordu. Howard French’in sözleriyle, Bazin göreve başlama konuşmasını, “koyu renk elbiseli erkeklerden ve beyaz elbiseli parfümlü kadınlardan oluşan boğucu bir resmi toplantıda” Fransızca olarak yapmıştı. Aristide konuşma-

sını halkın dili Kreolce yapmış, başkanlık kuşağını köylü bir kadının elinden almıştı.²⁴

Demokrasi böyle ilerliyordu.

Bazin hükümetinin danışmanlarından biri Aristide'i yankılayarak, ordu liderlerini kovmak için Washington'dan "tek bir telefon gelmesi yeterlidir" demişti. Howerd French ise, "neredeyse tüm gözlemcilerin," biraz daha fazla şey gerekeceği konusunda "hemfikiridir," diyordu. Ancak "Washington'ın, diplomatların söylediği kadarıyla tarzı kimi zaman huzursuzluk verici ölçüde dengesiz olan, sola kayan bir ulusalcıya yönelik köklü kararsızlığı" anlamlı baskıları engelliyordu. "Ordunun elinin çok kanlı olmasına rağmen, ABD'li diplomatlar orduyu, sınıf savaşı söylemleri... hem yurt içinde hem de yurt dışındaki geleneksel güç odaklarını tehdit eden ya da düşmanlaştıran Peder Aristide karşısında hayati bir denge unsuru olarak görmektedir." Dolayısıyla "denge unsuru" sürgündeki "dengesiz" ulusalcı ile beraber iktidarda olacak, sınıf savaşı söylemi ile terör de geleneksel güç odaklarının gizli desteği eşliğinde devam edecekti.²⁵

New York Times 4 Şubat'taki Aristide karşıtı senaryoyu yürürlüğe koyma ve ABD şirketlerine fayda sağlama kararını uygun şekilde aktarmaya çalışmıştı. "ABD Haiti'ye Yönelik Yaptırımlarının Odağını Keskinleştirmeyi Planlıyor" başlığı altında Barbara Crossette Washington'dan bildirerek, "Bush yönetimi bugün, Haiti'nin askeri hükümetine karşı ambargosunu demokrasi karşıtı güçleri cezalandıracak ve ticaret yasağı dolayısıyla işlerini kaybeden işçilerin sıkıntılarını hafifletecek şekilde değiştireceğini belirtmiştir," diye yazıyordu. Hükümetin "Haiti'deki gayrimeşru hükümet adım verdiği iktidarın düşüşünü hızlandıracak daha etkili yöntemler" bulma çabaları doğrultusunda, Dışişleri Bakanlığı ekonomik yaptırımlarına "ince ayar" yapacaktı. Daha saf olanlarımız, buradaki mantığı biraz belirsiz bulabilir; bu hareketin, hareketi alkışlayan demokrasi karşıtı güçleri nasıl cezalandırdığı ve harekete tamamen karşı çıkan işçilerin sıkıntılarını nasıl hafiflettiği, gizemli bir noktadır. Tabi Siyasi Doğruculuk'tan dilimize tercüme edene kadar. O zaman her şey açık hale gelir.²⁶

Birkaç gün sonra Port-au-Prince’te daha açık bir anlatı şu başlıkla yayınlanmıştı: “Haiti’de Demokrasi Hareketi Köreltildi: Darbe Liderleri, ABD Ambargoyu Gevşetip Mültecileri Geri Yolladığı İçin Mutlu.” Howard French, “orduda ve siyasi çevrelerdeki ruh hali, endişeden çıkarak *ABD’nin artık yurt içinde Haiti’nin sorunları dolayısıyla özel bir baskı hissetmediği için*, onları rahat bırakacağına güvene dönüşmüştü,” diye yazmıştı. Aynı gün, Aristide’in iktidara gelişinin yıldönümünde, New York’taki trafik, Miami’de olduğu gibi ABD’nin eylemlerine yönelik büyük bir protesto yüzünden kilitlenmişti. Ancak “yurt içinde baskı” derken kast edilen bu değildir; çoğu siyahi olan protestocular ilgi görmemişti – ancak eylemler, Haiti’nin New York’taki başkonsolosunun “Haiti ordusu ile Dışişleri Bakanlığı arasında gizli bir işbirliği var. Son sözü Amerikalılar söyleyecek. Ve Amerikalılar Aristide’in dönmesini istemiyor” dediğini de okuyabildiğimiz Alaska basınında haber yapılmıştı. *Time*, “Beyaz Saray insanların umursamayacağına güveniyor. Burada önemli olan ilkeler değil, siyaset,” diyen “hayal kırıklığına uğramış Cumhuriyetçi bir kongre personeli”nin sözlerine yer vermişti.²⁷

Bu kadarı, tartışmasız gibi görünmektedir. Duymayı seçenler için, italikle yazılmış kelimeler iki yüz yıllık tarihe dayanan öyküyü açıkça anlatır. Burada halkın desteği olmadıkça, Toussaint’ın özgürlük ağacı –sadece Haiti’de değil, her yerde– derinlere gömülü, en iyi ihtimalle bir rüya olarak kalacaktır.

Sorumluluk Yüğü

1. Mantıksız Aşğılama

ABD II. Dünya Savaşı sonrasında “kendi çıkarları doğrultusunda, dünya kapitalist sisteminin refahının sorumluluğunu üstlenince,” “ulusal büyüme sürecini hızlandırıp israfı engellemek için” kendi daha dar bölgelerinde gerçekleştirdiğı “pragmatizm deneylerinin” kapsamını da genişletmişti (Gerald Haines, Ulysses Weatherby). Korumamız altındakiler için tasarlanan “bilimsel kalkınma yöntemlerinin” çarpıcı bir özelliğı de, Hans Schmidt’in sözleriyle “yerli köylülerin tarımsal deneyimlerine yönelik mantıksız bir aşğılama” idi. Bu, ABD uzmanları “bilimsel tarımdaki son gelişmeleri” Haiti’deki deney bölgesine uygulamaya çalışınca “bir dizi korkunç başarısızlığın” kaynağı olmuştu – her zamanki gibi, (tamamen kaza eseri olarak) ABD şirketlerine fayda sağlarken samimiyetle iyilik yaptıklarına inanıyorlardı. Schmidt, 1929 tarihli bir çalışmanın, “Haitili köylülerin, en son bilimsel yöntemleri kullanan Amerika plantasyonlarından çok daha başarılı şekilde pamuk yetiştirdiklerini” gösterdiğini söyler. ABD’nin baş tarım uzmanı, Dışişleri Bakanlığı’na ABD girişimlerinin “bu girişimleri savunanların, nesillere dayanan uygulama deneyimleri sayesinde işe yarar yöntemler geliştiren yerel halkın kullandığı teknikleri incelemek istememeleri” olduğunu bildirmişti. Bu yöntemler yerli halkın “bilimsel olarak yetiştirilen” plantasyonlardan daha başarılı şekilde pamuk üretebilmelerini sağlıyordu.¹

Bu öykü, hükümet Haitili denetmenlere devredildiğinde de devam etmişti. 1941’de Haiti-Amerika Tarımsal Kalkınma Şirketi (SHADA), Haitili uzmanların önerilerini ve protestolarını her zamanki tiksintileriyle karşılayan ABD’li tarım uzmanlarının rehberliği altında bir yardım projesi olarak kurulmuştu. Milyonlarca dolarlık ABD hükümeti kredisi sayesinde SHADA o dönemde savaş için gerekli olan sisal ve kauçuk yetiştirmeye girişmişti. Proje Haiti’nin en iyi tarım topraklarının %5’ini alarak, şanslılarsa gündelik işçi olarak işe alınacak 40.000 köylü aileyi yerinden etmişti. Dört yıllık üretimin ardından, proje gülünç şekilde 5 ton kauçuk elde edebilmişti. Daha sonra, kısmen pazar ortadan kalktığı için, proje iptal edilmişti. Bazı köylüler eski topraklarına dönmüş, ancak SHADA projesi topraklarını mahvettiği için üretime devam edememişti. Birçokları ağaçlar, tepeler ve çalılar buldozerle düzlendikten sonra kendi tarlalarını bile bulamamıştı.

Amy Wilentz, bu sıradan örneği değerlendirirken, “Haitililerin ABD yardım projelerine itiraz etmesi paranoyakça gibidir” demişti.² Ancak kimi zaman, gerçekten de rahatsızlık verici şikâyeti dile getiren adamı elinde bir baltayla kovalayan bir başkası vardı.

1978 yılında ABD’li uzmanlar, Dominik Cumhuriyeti’ndeki domuz gribinin ABD domuz sanayini tehdit edebileceğinden endişelenmişti. ABD, Haiti’de köylülerin en önemli varlıklarından biri olan, hatta ihtiyaç halinde “banka hesabı” görevi üstlenen 1,3 milyon domuzun tümünü değiştirmeyi öngören 23 milyon dolarlık bir itlaf ve stok destekleme programını başlatmıştı. Bazı Haitili domuzların hasta olduğu bulunsa da, çok azı ölmüştü – ki bazı uzman veterinerler bunun yerel domuzların kayda değer dirençlerinden dolayı olduğunu düşünüyordu. Köylüler şüpheliydi ve tüm olayın “Amerikalıların kendi domuzlarını satarak para kazanabilmeleri” için sahnelenmiş bir senaryo olduğunu düşünüyorlardı. Program 1982’de, hastalığa dair hiçbir iz kalmadığında başlatılmıştı. İki yıl sonra, Haiti’de hiç domuz yoktu.

Köylüler bu durumu “bize verilebilecek tüm cezaların sonucusu” olarak görüyordu. Haitili bir ekonomist, bu girişimi, öldürülen hayvanların 600 milyon dolara yakın değerlerinden bağımsız

şekilde “bugüne kadar köylülerin başına gelen en kötü şey” olarak tanımlamıştı: “Köylülerin asıl kaybı hesaplanamaz... [Köylü ekonomisi] domuzsuz kalmanın etkisi dolayısıyla sallanmaktadır. Bu geçim ekonomisindeki bir yaşam biçimi tamamıyla yok edildi.” Okullara kayıt oranı %40-50 azalmış, mal satışları dibe vurmuş, marjinal ekonomi çökmüştü. Bunun ardından bir USAID-OAS programı, Iowa’dan domuzlar göndermişti – ve birçok köylünün şüphelerini doğrulamıştı. Ancak bunlar, yalnızca yeni gelen domuzları beslemek ve belirtilen koşullara uygun şekilde barındırmak için yeterli sermayeye sahip olduğunu kanıtlayabilen köylülere verilecekti. Haiti’nin yerli domuzlarının aksine, Iowa’dan gelen domuzlar sıklıkla hastalanıyor ve sadece maliyeti yılda 250 doları bulan (fakir köylüler için imkânsız bir meblağ) pahalı yemlerle hayatta kalabiliyordu. Bunun öngörülebilir sonuçlarından biri, Duvalier ekibi ve yem pazarını ele geçiren halefleri için yeni servetlerdi. Sorunları ele almaya çabalayan Kilise tabanlı bir Haiti kalkınma programı, bu çabanın “vakit kaybı” olacağını gördüğü için vazgeçmişti. “Bu domuzlar asla Haiti’ye uyum sağlayamayacak... Yakında bir jeneratör ve klima takmamızı isteyecekler.”³

Diğer deneyler de sıkça aynı sonucu vermişti. Bir diğer uzun vadeli “deney bölgesi” olan Liberya hakkındaki çalışmasında, antropolog Gordon Thomasson, yerlilerin entelektüel başarılarına yönelik aynı “mantıksız aşağılamayı” ve –yerliler için– aynı acı bedelleri bulmuştu. Yüzyıllar boyunca, Kpelle halkı belli ekosistemlerdeki mikro iklimlere tamamen uyan yüzlerce pirinç varyetesi geliştirmişti; küçük bir tarlada düzinelerce farklı tohum ekilerek çok büyük verim elde edilebiliyordu. ABD’li tarım uzmanları, fakir bir ülke için çok maliyetli olmalarının yanı sıra daha düşük verim sağlayan, geleneksel bilginin ve yüzyıllar boyunca ıslah edilmiş, seçilmiş, çeşitlendirilmiş ve korunmuş olan geniş tohum varyeteleri yelpazesinin kaybedilmesine yol açan petrokimyasal girdilerin kullanıldığı sermaye-yoğun “yeşil devrim” tekniklerini tavsiye etmişti. Thomasson, “yüzyıllar süren bilinçli ıslah ve seçilimin ürünü olan” zengin pirinç varyeteleri genetik havuzu kaybolup yabancı girdilerle değiştirilirse, tarımsal üretimin %50 kadar düşeceğini öngörü-

yordu: “Liberya kırsalındaki birçok bölge, Liberya’nın yerli kültürleriyle beraber yok olacaktır.”

Bu bilgilerin yaşlı kadınlardan bu bilgileri ve bilgeliği öğrenmek için çok vakit harcayan genç kızlara aktarılan “kadın bilgisi” olması, uzmanların aşağılamasını daha da keskinleştiriyordu. Aynı tavırlar, daha geniş kapsamda da görülmektedir. Dünyanın önde gelen tekstil müzelerinden birinin küratörü Max Allen, “çoğu geleneksel Kuzey yarıküre toplumunda, en önemli insan ürünü eserler,” yani Batı tarafından “sanat” olarak görülmeseler de “kesinlikle *sanatsal*” olan tekstil ürünleri, “erkekler tarafından değil, kadınlar tarafından üretilmiştir,” der. Sanat değil, zanaat kategorisine dahil edilirler. Allen, binlerce yılı kapsayan bu sanatsal geleneklerin “kadın işi” olmasının, bu şüpheli yoruma katkıda bulunmuş olabileceğini öne sürer.⁴

“Şüpheciler,” Liberya için ne kadar yıkıcı olursa olsun “bilimsel kalkınma yöntemlerinin” batılı kurumsal sektöre birçok fayda sağladığını, hatta bunların belki de geleneksel faydalananları olan tarım ve petrokimya şirketlerinin de ötesine yayıldığını görebilir. Ürün çeşidi sayısı azalıp hastalıklar ve ekin zararlıları giderek artan bir tehdit haline geldikçe, genetik mühendisliği yapay olarak tasarlanmış ekinler sunarak oyuna dahil olabilir, gelişmekte olan biyoteknoloji sanayilerine büyüme ve kâr olanakları sunabilir.

Standart doktrini takip eden ABD’li uzmanlar, Liberya’ya tarım arazilerini plantasyon ekinleri için kullanmasını önermiştir (ki, tesadüfen, bu yaklaşım ABD şirketlerine de fayda sağlar). Ortaya çıkan kıtlık, USAID’in Dünya Sağlık Örgütü’nün büyük sağlık riskleri yüzünden insanları dışında tutmaya çalıştığı bataklıklarda pirinç tarlaları kurulmasını önermesine yol açmıştı.

Kpelle halkı, son derece verimli gereçler üretebilmelerini sağlayan karmaşık bir metalurji teknolojisi de geliştirmişti. Thomasson, bu örnekte başarılarının “sömürgecilik ve tekelci kapitalizm tarafından, ortaya çıkan ürün piyasadaki mallardan daha kötü ya da daha pahalı olduğu için değil,” ekonomi uzmanlarının tasarladığı ve ABD denetimindeki hükümetlerin dayattığı, “nihayetinde ekonomiyi, para birimini ve yerel sanayiye yok eden,” kıyı tüccarlarına yönelik sübvansiyonlar ve pazarı çarpıtan diğer etkenler aracılığıyla

“öldürüldüğünü” yazar. Burada da faydalananlar vardı: Çokuluslu madencilik imtiyazları, ithalatçılara mal sağlayan yabancı üreticiler ve kârların gönderildiği, Liberya sınırları dışındaki bankalar.⁵

“Serbest pazar” değerleri için bir zafer daha.

Bazıları, Liberya ve Haiti’yi örnek olarak ele almanın adil olmadığını söyleyebilir. Wilson’ın Dışişleri Bakanı Robert Lansing’in açıkladığı gibi:

Liberya ve Haiti’deki deneyimler, Afrika ırkının siyasi örgütlenme becerisine ve yönetim dehasına sahip olmadıklarını gösteriyordu. Fiziksel doğaları için rahatsız edici olan medeniyet kelepçelerini atarak vahşiliğe dönmek, kesinlikle içlerinde bulunan bir eğilimdir. Elbette, bu irsi zayıflığın birçok istisnası vardır, ancak bu, bu ülkedeki deneyimimizden de bildiğimiz gibi, genel anlamda doğrudur. Zenci sorununu çözümsüz kılan da budur.⁶

Belki de Liberya ve Haiti’deki deneylerin sonuçlarının sebebi –diğer köle bölgelerde de tekrarlanan– bu irsî zayıflıktır.

500 yıllık fethin bu sabit özellikleri, sürdürülemez sermaye yoğun tarımın yol açtığı ekolojik sonuçların zenginler tarafından bile yok sayılmayacak boyutlara ulaşacağı önümüzdeki yıllarda daha da önem kazanacaktır. O noktaya gelindiğinde, zengin beyaz halkı tehlikeye atması olası görüldüğünde “önemli” hale gelen ozon tabakası gibi, bunlar da gündeme gelecektir. Bu esnada, deney bölgelerindeki deneyler sürecektir.

2. Laboratuvar Hayvanları

“Deney bölgesi” kavramı da dikkate değerdir. Benzer şekilde, Savunma Bakanlığı destekli bir RAND Şirketi raporunun vardığı sonuca göre, “Amerikalı stratejistler, El Salvador’daki iç savaşı, düşük yoğunluklu çatışma [‘uluslararası terörizm’] öğretisini uygulamak için ‘ideal deney bölgesi’ olarak tanımlamışlardır.” Daha önceki günlerde, Vietnam “huzur bozucu ayaklanmanın... her şeklinin görüldüğü canlı bir laboratuvar” olarak tanımlanmıştı (Maxwell Taylor). “Nüfus ve kaynak kontrolü yöntemleri” ve “ulus inşası” alanlarında fırsatlar sunuyordu. Deniz Piyadelerinin Haiti’yi işgali de

gördüğümüz üzere, benzer terimlerle tanımlanıyordu. Teknik dil, en azından kendimiz için belirlediğimiz tanımı korumakta gibidir.⁷

Deneklerin rıza formu imzalama hakları olduğuna ya da onlara neler olduğunu bildiğimize dair bir ima bile bulamayız. Aksine, laboratuvar hayvanlarının bile sahip oldukları hakların pek azma sahiptirler. Onlar için neyin iyi olduğuna her zamanki gibi *biz* karar veririz: 500 yılın bir diğer alâmetifarikası.

Aramızdan bilge olanlar, örneğin, tüketimin temel bir insani değer olduğunu *bilir*: Boston Üniversitesi'nden işletme profesörü Lawrence Wortzel, dünyayı bu yönde "etkiliyor olmasaydık, bunu bir başkası yapacaktı çünkü her yerde gördüğümüz şey, aslında insanların tüketime yönelik temel arzusunun bir ifadesidir," diye açıklar. ABD'li girişimciler, gerçekten de insan doğası ile bu kadar uyum içinde oldukları için çok şanslıdırlar. Doğru, yavaş öğrenenlere kimi zaman gerçek doğalarını öğretmek için yardımcı olmamız gerekir. Reklamcılık sektörü, bu öz farkındalığı teşvik etmek için milyarlarca dolar harcar ve Sanayi Devrimi'nin ilk günlerinde, bağımsız çiftçilerin, "temel insani ihtiyaçları olan tüketim arzularını" tatmin edebilmek üzere üretim gereçlerine dönüşmek istediklerini fark etmelerini sağlamak büyük bir sorundu. Devletin son derece "görünür eli" de oldukça yardımcı oluyordu. Robert McChesney, radyo önemli bir mecra haline geldiğinde, Federal Radyo Komisyonu, "genel kamu hizmeti" yayınları ile 'kapitalist yayıncılığı' eşdeğer kılınmıştı," der, zira "pazar ne talep ediyorsa" onu sağlayacaktı. Bu esnada işçilerin, halkın diğer kesimlerinin talepleri ya da eğitime yönelik programlar "propaganda" kabul ediliyordu. Dolayısıyla "kapitalist yayıncıları" kanallara erişim ve diğer yardımlarla desteklemek gerekiyordu.⁸

Tüm duyuların reklamlar ve hayatın nasıl yaşanması gerektiğine yönelik medya portreleriyle düzenli şekilde bombalanmasının yanı sıra, iş dünyası-devlet girişimleri de tüketicilerin zevklerini şekillendirmek üzere devasa ölçekli projeler yapıyordu. Dramatik örneklerden biri, ABD ekonomisinin "Los Angeleslaştırılması" idi: Tüketicilerin tercihlerini, Richard Du Boff'un ABD ekonomik tarihi incelemesinde belirttiği gibi "demiryolu, otobüs ve motorlu araç taşımacılığından ziyade banliyöye yayılmaya ve bireysel taşı-

mayaya” yönlendirmeye yönelik devasa bir devlet-iş dünyası kampanyası. Bu politikaya “şehir merkezi sermaye stokunun tamamen yok edilmesi” ve “konutların, ticari yapıların ve kamu altyapısının iyileştirilmek yerine başka yere taşınması” da dahildi. Federal hükümetin rolü, “kara toplu taşımacılığının tamamen motorlu hale getirilmesi ve sakatlanmasıydı”; bu, GM yönetim kurulu başkanı Alfred Sloan’ın tasarladığı bir stratejiyi gerçekleştiren 1944, 1956 ve 1968 tarihli Federal Otoyol Yasaları’nın ana motivasyonuydu. Kongre kontrolü Kamu Yolları Bürosu’na devredince eyaletlerarası otoyollara, hiç müdahale olmadan devasa yatırımlar yapılmış, bunun yalnızca yüzde 1 kadarlık kısmı raylı taşımaya yatırılmıştı. Federal Otoyol İdaresi, toplam harcamaların 1981’e kadar 80 milyar dolar olduğunu tahmin ediyor, sonraki on yılda ise 40 milyar dolar daha harcanacağını öngörüyordu. Eyalet yönetimleri ve yerel yönetimler, süreci yönetiyordu.

Özel sektör de paralel olarak çalışıyordu: “1936 ile 1950 arasında, GM ve California Standard Oil tarafından finanse edilen ve desteklenen bir şirket olan National City Lines, 45 şehirde 100’den fazla elektrikli kara taşıma sisteminin (New York, Philadelphia, St. Louis, Salt Lake City, Tulsa ve Los Angeles dahil) kaldırılıp GM otobüsleriyle değiştirilmesini sağlamıştı... 1949 yılında, GM ve ortakları, Chicago mahkemeleri tarafından bu konuda komploculuktan mahkûm edilerek 5.000 dolar para cezasına çarptırılmıştı.” 1960’ların ortasına gelindiğinde, altı şirketten biri doğrudan motorlu araç sektörüne bağımlıydı. Federal harcamalar ekonomiyi ayakta tutuyordu. Eisenhower’ın “Kore Savaşı sonrasında bir diğer ekonomik kriz yaşanacağına” yönelik korkuları, ABD Ulaştırma Bakanlığı’ndan bir yetkilinin bildirdiğine göre, ortadan kalkmıştı. Otoyol programının Kongre’deki mimarlarından biri olan Minnesota’dan John Blatnik, “gerileme döneminde tüm ekonominin altına sağlam bir zemin yerleştirdi,” demişti. Bu devlet programları, 1930’larda çöken ve can çekişmekte olan özel sektörü hayatta tutmak için gereken desteği ve canlılığı sağlayan askeri sistem aracılığıyla yüksek teknoloji sanayiine verilen devasa sübvansiyonları desteklemişti.⁹

Ekonomi bir yana, kültür ve toplum üzerindeki genel etkileri çok büyüktü. Demokratik karar verme süreçleri güncel dünyayı yeniden tasarlayan bu devasa projede pek az rol oynamış, yalnızca çok nadir durumlarda tüketicinin seçimini yansıtmıştı. Tüketiciler elbette, seçmenler gibi, topluma sahip olanlar ve onu kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirenlerin tasarladığı dar seçenekler çerçevesinde seçimler yapabiliyordu. Gerçek dünya, Özgürlük'ün nihai ürünü olan ideal liberal demokrasi yolunda ilerleyen Tarih hakkındaki rüya gibi fantezilere pek benzemez.

İhtiyaçlarını karşıladığımız ilkel halklar da çoğunlukla öz farkındalık sahibi değildir ve gerçekten ne istediklerini keşfetmek için biraz yardıma ihtiyaçları vardır. Sorumlulukları altındaki Amerika yerlilerini “doğal kabalık ve barbarlık durumlarından” kurtarmak isteyen Cizvitlerin çabaları, Hegel'in kültürlü şekilde açıkladığı üzere, “en başta, son derece bilgece, ihtiyaçların –insan faaliyetlerinin yaylarının– yaratılmasına odaklanmıştı,” çünkü bu yaratıklar bunlardan mahrumdu. Yüz yıl sonra, Haiti'deki ABD temsilcisi, mali danışman Arthur Millspaugh, “bize tembel ve miskin görünen hayatlar yaşayan köylüler, imrenilecek kadar tasasız ve hayatlarından memnun insanlar; ancak eğer bağımsız, kendi kendini yöneten bir ulusun vatandaşları olacaklarsa, tümünün ya da en azından çoğunun yeni arzular edinmeleri gerekir,” demişti – ki reklamcılık sektörü bu arzuları uyarmaktan memnun olacak, ABD'li ihracatçılarda bunları cömertçe yerine getirecektir.¹⁰

Köleliğin terk edilmesi, arzu yaratma sorununu hızla ön plana çıkartmıştı. Bu sorun, sanayileşmenin ilk dönemlerinde köylüler ücretli işçiliğe zorlanırken çok daha uzun bir sürede çözülebilmisti. Köleliğin terk edilmesi örneğinde geçişin aniliği ele alındığında, sorunla doğrudan ve öz farkındalıkla başa çıkılması gerekiyordu. Thomas Holt, bir köle isyanının ardından Britanyalı hükümdarların 1834 yılında köleliği kaldırdığı Jamaika örneğiyle ilgili ilginç bir araştırma yapmıştır. Sorun, plantasyon sisteminin temelde değişiklik olmadan sürdürülmesini sağlamaktı. Yetkililer, özgür insanların “barbarca tembelliğe” dönmelerinin engellenmesi gerektiğinin farkındaydı. Sömürge Bakanı Lord Glenelg, “her şeyi doğal akışına

bırakırsak,” demişti, “iş gücü ihraç edilebilir ürünlerin [yani şekerin] yetiştirilmesine yönelmeyecektir.” Dolayısıyla, serbest kalmış kölelerin, liberal öğretisi ne derse desin, o zamanlar mevcut olan çok miktardaki verimli toprağı alabilmesini önleyecek çeşitli yasal engeller konmasını önermişti. Bir diğer sömürge yetkilisi, daha fazlasının gerektiğini anlıyordu: “Zaman içinde gerçek arzular haline gelecek yapay arzular” yaratmak. Kölelik kaldırılmaya hazırlanırken, bir Britanya Parlamento üyesi, 1833 yılında “onları çalıştırmak ve lüksler ile konforların tadına bakmalarını sağlamak için, insan emeğiyle elde edilebilecek nesneleri arzulamayı öğretmemiz gerekir. İhtiyaçlara sahip olmaktan lüksleri arzulamaya giden düzenli bir ilerleme vardır; bir zamanlar lüks olan şeyler... zaman içinde gereklilik haline gelir. Zencilerin [özgürlük sonrasında] yaşamak zorunda olduğu ilerleme ve denetim sürecinde tabi kalmaları gereken eğitim türü buydu.” Üst düzey bir sömürge yetkilisi, Vali Charles Metcalfe, daha sonra (1840’ta) aksi takdirde, “çalışmak için hiçbir gerekçeleri olmayacaktır,” demişti. Bir diğer yetkili, arzulanan sonuca bu yöntemlerle ulaşılabileceğini söylemişti: “Kölemsi bir kalabalığı,” temelinde köleyken yaptıkları işlerin aynısını yapmaya devam eden ve “köle efendisi oligarşi,” “doğal üst sınıfa” dönüşürken “düzenli ve mutlu köylülere dönüştürmek.”¹¹

Aynı sorun, United Fruit Company’nin (UFCO) karşısına, Orta Amerika plantasyonlarında çıkmıştı. Serbest emek şartlarında, işçilerin bir şekilde geçim ekonomisine dönmeleri engellenmeliydi ve bu kolay değildi. Bir UFCO tarihçisi 1929’da insanlar “yalnızca buna zorlandıklarında çalışıyordu ve bu da sıkça gerçekleşmiyordu, çünkü toprak onlara tüm ihtiyaçlarını veriyordu,” diye yazmıştı. Bu sorunun üstesinden gelmek için UFCO, “mal arzusunun... geliştirilmesi gereken bir şey olduğunu” fark ederek tüketici değerlerini öğretmeye çalışmıştı. Aynı tarihçi, onaylayarak şirketin “reklamlar ve satıcıların teknikleri sayesinde arzuları uyandırmayı” başarabildiğini yazmıştı; bu durum, sanayinin iyi bildiği üzere “arzuların” daima uyarılıp şekillendirilmesi gereken “ABD’de olduğu gibi... burada da arzuları uyandırmıştı.” Pamuk yerine ipek çoraplar, pahalı Stetson şapkalar ve “çıplak ayakla gezerken parlak ipek gömlekler”

ve benzer ürünlere yönelik yeni uyanmış arzular, artık UFCO mağazalarında tatmin edilebiliyordu. Bu yöntem, resmi tarihçisinin de kabul ettiği üzere, şirket tarafından “sık sık kullanılmıştı.” Ürünler, işçilere astronomik fiyatlardan –sıklıkla krediyle– satılıyordu ve işçiler “kölelik yolunda dümdüz ilerliyordu.”¹²

Sorunlar, Çin’in Batı’ya açılması sırasında daha farklı bir boyutta çözülmüştü. Bu sefer de iş kolay değildi. Pekin’e 1793’te kabul edilen bir Britanya heyeti, Britanya’nın üretebildiği neredeyse her şeyden örnekler sunmuştur. John Keay, Çin ile ticaret üzerindeki tekeli 19. yüzyılın ortalarına kadar elinde bulunduran Doğu Hindistan Şirketi hakkında yazdığı tarihçede bunun “Britanya hükümetinin bugüne kadarki en karmaşık ve pahalı diplomatik girişimi” olduğunu yazmıştı. İmparator hediyeleri “İngiltere Krallığı’ndan Haraç” olarak lütufkâr şekilde kabul etmiş, Britanya elçisinin “saygıya değer itaatkârlık ruhunu” övmüştü. Ancak ticaret yapmayacaktı: İmparator, “Göksel imparatorluğumuzda her şey bol miktarda vardır,” demişti, ancak “adanızın yalnız uzaklığını unutmuyorum, araya giren büyük denizler sizi dünyadan kopartıyor.” Avrupalı tüccarlar güneyde biraz tutunabilmiş olsalar da, diğer bölgelerde imparatorluğun gücü onlara engel olmuştu.

Britanya’nın pazar bulabildiği tek mal, Bengal afyonuydu. 19. yüzyılın başlarında, Doğu Hindistan Şirketi’nin Çin’e afyon satışlarından elde ettiği geliri aşan tek geliri, arazi gelirleriydi ve bu “hem Britanyalıların hissediyor olabilecekleri tüm ahlâki ikilemleri arka plana atabilecek, hem de Çinlilerin sıkça getirdikleri yasakları delebilecek kadar yüksek kâr sağlıyordu.” Birkaç yıl sonra, Çin bu akışı durdurmak istemiş, böylece Britanyalıların ahlâki değerlerine gerçekten saldırmıştı. Serbest ticaretin erdemlerinden bahseden Britanya, Britanyalı macerasever milliyetçilerin ruhlarını 1991 Körfez Savaşı sırasında canlandıran şiddet üstünlüğünü kullanarak Çin’i kapılarını ölümcül uyuşturuculara açmaya zorlamıştı. Askeri tarihçi Geoffrey Parker alaycı şekilde “Orta Krallık’ı mantığa davet etmek için, *Nemesis* adlı demir gövdeli bir geminin inşa edilip gönderilmesi gerekmişti,” diye yazar: *Nemesis*’in topları, “Şubat 1841’de tek bir gün içinde dokuz savaş gemisini, beş kaleyi,

iki askeri istasyonu ve İnci Nehri'ndeki bir kıyı bataryasını yok etmeyi başarmıştı," ve Çin kısa süre sonra liberal uluslararası ilişkilerin güzelliklerinden faydalanabilmeye başlamıştı. ABD, Britanya'nın elde ettiği imtiyazlara eş imtiyazlar istemiş, gerekçe olarak yüksek ilkeleri göstermişti. Çin'in Britanya'nın Hindistan sömürgesinden gelen afyonu reddetmesi, John Quincy Adams tarafından Hristiyanlıktaki "komşusunu sevmek" ilkesinin ihlali olarak kınanmış, "insan doğasının hakları, ayrıca ulusların haklarının temel ilkeleri açısından büyük bir haksızlık" olduğu söylenmişti. Diğer yandan, misyonerler "Tanrı'nın insanların kötülüklerinin, Çin'e yönelik merhametine fayda sağlayan büyük planını" övüyordu: "Herkesi dışarıda tutan duvarı aşılmış, imparatorluk Batılı ve Hristiyan uluslarla daha doğrudan temas eder hale gelmişti."

Britanya, Çin'de yeni arzular yaratmayı böyle yöntemlerle başarmıştı, tıpkı ABD'nin bugün Asya ülkelerini, ciddi ticari yaptırımlarla tehdit ederek ABD'de üretilmiş, her yıl ABD'deki tüm sert uyuşturuculardan 50-100 kat daha fazla insanı öldüren ölümcül uyuşturucuları kabul etmeye ikna etmesi, özellikle kadınlara ve çocuklara yönelik yeni pazarlar açmak üzere reklamlar yapması gibi.¹³

3. Amerikan Yerlileri Tehciri ve Kötücül Yaklaşım

"Kaba barbarların" kafasına gerçek arzularına dair farkındalığı sokma sorunu, ABD hükümetini Yerli tehcir ve ilhak programı sırasında da zorlamıştır. En çarpıcı örneği belki de 1880'lerde, Washington Doğu Oklahoma'nın Beş Uygar Kabile'ye ait olduğunu kabul eden ciddi anlaşmaları feshetmeye hazırlanırken yaşanmıştı. Yerli Bölgesi bu uluslara, kendi topraklarından vahşi şekilde sürüldükten sonra, birçok Yerli liderin "onlar güçlü, biz zayıfız" sözleriyle kabul etmeye zorlandıkları 1835 tarihli bir "anlaşma" ile sonsuza dek verilmişti. İmzacılar Kongre'ye "Doğudaki ülkemizi satmaya hepimiz karşı çıkmıştık" diye yazmış, ABD hükümetini "bizi kendi topraklarımızda kovulmuş suçlulara dönüştürdüğü, bizi aynı anda halkımızı hızla yok oluşa sürükleyen bir ahlâki çöküntü cehenneme attığı" için kınamışlardı. İngiliz yerleşimciler için, barış anlaş-

malarının özel bir anlamı vardı ve bu anlam 17. yüzyılda Virginia Eyalet Konseyi'nde açıklanmıştı: Yerliler “anlaşmadan emin olup rahatladıklarında, onları şaşırtmak ve boynuzlarını kesmek için daha avantajlı durumda olacağız.” Bu kavram bugün de hayattadır.

1835 anlaşması, yeni özgür kalmış kolonilerin (devrim savaşında şaşırtıcı olmayacak şekilde Britanyalıları destekleyen) Cherokee'leri bir anlaşma yapmaya zorladıkları 1785'e kadar dayanan önceki anlaşmaların yerini almıştı ve bir yandan “Kongre sizin topraklarınızı da, size ait olan diğer şeyleri de istemiyor,” derken diğer yandan daha önceki anlaşmalarda Cherokee'lere verilen toprakları alıyordu. ABD temsilcisi, bunun “ABD'nin insancıl ve cömert bir eylemi” olduğunu açıklamıştı. 1790'da George Washington, Cherokee'leri “gelecekte topraklarınız sizi kandırarak elinizden alınamayacak,” diye temin etmişti: Yeni devlet “tüm haklarınızı koruyacak... ABD tüm taahhütlerine sadık kalacak.” Başkan Jefferson, “ulusunuzdan geri kalanları çalışkan işler benimseyip hukuka uygun bir devlet kurarak kurtarmak yönündeki övgüye değer girişimlerinize size samimi şekilde başarılar diliyorum,” diye eklemişti. “Bu çabalarınızda, ABD'nin tavsiyelerine ve desteğine daima güvenebilirsiniz.” Sonraki yıllarda, yerleşimciler Yerli bölgelerine sızmış, yeni anlaşmalar zorla imzalatılmış, daha fazla toprağa el konmuştu. Geri kalan bölgelerde, başarılı bir tarım toplumu, 1800'lerden itibaren tekstil üretimi, okullar, matbaalar ve dışarıdan gelenlerin hayran kaldığı, iyi çalışan bir hükümet kurulmuştu. Helen Jackson, 19. yüzyıldaki Yerli tehciri ile ilgili birçok açıdan sıra dışı olan tarihçesinde, Savaş Bakanlığı'na 1825'te gönderilen bir raporun, “dönemin Cherokee ülkesinin ve ulusunun parlak bir tanımını yaptığını” yazar. Cherokee'lerin geliştirdiği gelişmiş medeniyete ve temel aldığı “cumhuriyetçi ilkelere” övgüler düzen paragraflardan uzun uzun alıntı yapar. Bu esnada, Avrupa'nın önde gelen düşünürleri, Yerlilerin Avrupalıların varlığıyla birlikte “Tin yaklaşıp yaklaşmaz ölüp kaybolmalarına” yol açan tuhaf “psişik güç” eksikliği hakkında konuşuyordu.

Ne kadar etkileyici olursa olsun, ilerleme, yine terimin Siyasi Doğruculuk anlamıyla “ilerleme”nin önünde duran yanlış insanlar tarafından gerçekleştiriliyordu. Andrew Jackson'ın 1830 tarihli Yerli

Tehcir Yasası'nın ardından 1835'te dayatılan anlaşma gelmiş, imzacılar Uygur Ulusların Mississippi'nin doğusundaki tüm topraklardaki haklarından feragat etmişlerdi. Jackson, "kırmızı çocuklarıma karşı görevimi yerine getirmiş olmağdaki" cömertliğinden çok etkilenmişti; "iyi niyetimde herhangi bir azalma olursa, bu onların görevi üstlenmek istemelerinden doğacaktır, benim değil." Yalnızca "ormanın çocuklarına, babalarımızın yaptığı gibi bilinmeyen topraklarda koşullarını iyileştirme" fırsatı vermekle kalmıyordu, "bu tehcirin masraflarını," kendilerine verilse "halkımızdan binlercesinin memnuniyetle kabul edeceği dostane bir davranış" ile karşılıyordu.

Üç yıl sonra, 17.000 Cherokee, ABD ordusu tarafından süngü ucunda Oklahoma'ya sürülüyordu. Geçtikleri yol "yeni kazılmış mezarlarla o kadar doluydu ki, o günden beri Gözyaşı Yolu olarak bilinmektedir" (Thurman Wilkins); Savaş Bakanı'nın operasyonu (ağza alınamayacak zulümlerin her zaman tanımlandığı sözlerle) tanımladığı şekliyle, ABD hükümetinin "cömert ve aydınlanmış politikası" sonucunda belki yarısı hayatta kalmıştı.

Cherokee ulusunun geçmişte ve daha sonraki kayda değer başarılarını ve kendilerine gösterilen muameleyi ele alan Helen Jackson, "Devletimizin Yerli kabileleriyle ilişkilerinin tüm tarihinde, bu ulusa yapılan haksızlık kadar kara bir kayıt yoktur. Uzak gelecekte, Amerika tarihi öğrencisinin bunları neredeyse inanılmaz bulacağı bir zaman gelecektir" – bu yargıyla tartışmak pek mümkün olmasa da, bu gelecek hâlâ uzakta gibi görünmektedir.¹⁴

1870 yılında, İçişleri Bakanlığı, "Cherokeeler ve [Oklahoma bölgesindeki] diğer uygar Yerli ulusları, toprağın üstün yasasının belirlediği sıfatlarla sonsuza dek toprak sahibi olacaklarını" kabul etmişti. "ABD'nin en ciddi garantisiyle" verilen "kalıcı ev," "sonsuza dek onların olacaktı – gelecekte asla herhangi bir Bölge ya da Eyalet'in sınırları ya da yetki bölgesi bu alanlara doğru genişlemeyecek," bu bölgeler hiçbir şekilde rahatsız edilmeyecekti. Altı yıl sonra, Bakanlık, Yerli Bölgesi'ndeki olayların "karmaşık ve utanç verici" olduklarını beyan etmiş, "ülkenin büyük bir parçasının belirsiz bir süre boyunca işlenmemiş çorak topraklar olarak kalmasına izin verilip verilmeyeceği ya da Devletin bu rezervasyon bölgesinin boyutunu

azaltmaya karar verip vermeyeceği soruları sorulmuştu.” Bakanlık daha önce “işlenmemiş çorak toprakların” bir ilerleme mucizesi olduğunu, son derece rahat yaşayan ve “Birleşik Devletler’deki sıradan bir üniversitedekine” denk eğitim seviyesindeki insanların başarılı şekilde üretim yaptığı, sanayisi ve ticareti gelişmekte olan, etkin bir anayasal hükümete, yüksek okur yazarlık oranlarına ve bilinen her şeye denk bir “medeniyet ve aydınlanma” seviyesine sahip olduğunu söylemişti. Bakanlık şaşkınlık içinde, “Britanyalıların bu yönde ancak 500 yılda gerçekleştirebildikleri şeyleri, yüz yıl içinde gerçekleştirdiler” diyordu.¹⁵

Jackson, 1880’deki anlatısını bir soruyla sonlandırır: “ABD hükümeti, ‘rezervasyonun boyutunu küçültmeye’ karar verecek mi?” Bu soru kısa süre sonra, tam da beklediği şekilde yanıtlanacaktı. Burada da Yerlilerin gelişmiş medeniyeti, olması gerektiği şekliyle medeniyetin yolunda duruyordu.

Daha sonra olanlar, Angie Debo’nun klasik araştırması *And Still the Waters Run* içinde anlatılır. Bağımsız Yerli Ülkesinde, topraklar herkesin malıydı, hayat huzurlu ve refah doluydu. Federal Yerli Bürosu, ortak toprak mülkiyetine hem ideolojik dogma ile hem de uygulamadaki etkisi yüzünden karşı çıkıyordu: Beyaz işgalciler toprakları ele geçiremiyordu. 1883 yılında, kendilerine hayırsever ve hümanist diyen bir grup, Yerli sorununu ele almak üzere toplantılar yapmaya başlamıştı. Üçüncü toplantılarında Yerli Ülkesine yaptığı bir inceleme gezisinden yeni dönen “saygın bir Yerli kuramcısı” kabul edilen Massachusetts’den Senatör Henry Dawes söz almıştı. Daha önceki gözlemciler gibi, bulgularını parlak sözlerle anlatmıştı: “Bu ülkede tek bir fakir kişi yok ve ülkenin de tek bir dolar borcu yok. Bu incelemeyi yaptığımız başkenti kendileri inşa etmişler, okullar ve hastaneler yapmışlar.” Tüm ailelerin evi vardı.

Dawes daha sonra bu toplumun dağıtılmasını önermişti çünkü, bu saf yerlilerin farkında olmadıkları ölümcül bir kusuru vardı:

Yine de sistemin kusuru açıkça görülüyordu. Gidebilecekleri yere kadar gitmiş durumdalar, çünkü toprakları ortak. Bu Henry George’un sistemidir ve bu sistemde, evinizi komşunuzunkinden daha iyi hale getir-

mek için bir girişim yoktur. Medeniyetin kökeni olan bencillik yoktur. Bu insanlar topraklarını vermeyi ve vatandaşlar arasında paylaştırarak herkesin kendi toprağını ekmesini kabul edene dek, daha fazla ilerleyemeyecekler.

Kısacası, yüzeysel şekilde medeni ve ileri olsalar da, halk kültürel anlamda yoksun kalmış, “efendilerin kötücül yaklaşımını” bilmedikleri için “temel insani ihtiyaçları olan tüketimi” ve komşularından daha iyi olma arzusunu, fark edememişlerdi.

Dawes’in vahşilere aydınlanma getirme teklifi, Doğulu hayırseverler tarafından onaylanmış, kısa süre sonra uygulanmıştı. Toplu toprak mülkiyetini yasaklayan bir yasa çıkartmış, kaçınılmaz şekilde Yerlilerin mülksüzleşmesini sağlayan komisyonun başkanlığını yapmıştı. Toprakları ve mülkleri yağmalanmış, kendileri ise korkunç bir fakirlik ve çaresizlik yaşadıkları uzak şehir bölgelerine dağıtılmışlardı.

Deneyler böyledir işte; her zaman başarılı olmazlar. Aslında çeşitli “deney bölgelerimizde” gerçekleştirilen deneyler, tıpkı bunun gibi, deneyleri tasarlayıp uygulayan insanlar, (Adam Smith’in politika mimarları) oldukça başarılı olur. Bunlar onurlu insanlardır ve hayırsever amaçları vardır. Ne tesadüftür ki bu amaçları kendi çıkarlarıyla da örtüşür. Deneyler Kuzey Amerika’nın yerli halkları –veya Brezilyalılar veya Haitililer veya Guatemalalılar veya Afrikalılar veya Bengalliler veya yardımla yaşayan anneler veya hükmeden zengin adamların yoluna çıkan diğerleri– açısmadan başarılı olmazsa, bunun sebebini onların genlerinde, “kusurlarında” ya da yetersizliklerinde arayabiliriz. Ya da tarihin ironileri hakkında konuşabiliriz.

Savaş sonrası aydınların, “düzen teologu” Reinhold Niebuhr’un ya da Kennedy aydınlarının gurusu George Kennan’ın ve birçok diğerlerinin eserlerine başvurmasını kolayca anlayabiliriz. Ana fikri olan “lütuf paradoksunu” düşünmek çok rahatlatıcı olsa gerektir: “Tüm tarihi başarıların üzerindeki kaçınılmaz günah lekesi,” “iyilik için bilinçli olarak kötücül seçimler” yapma ihtiyacı – “gücün sorumluluğuyla yüzleşmeye,” ya da daha açık bir dille, suç dolu bir hayata başlamaya hazırlananlar için huzur verici öğretiler.¹⁶

4. “Amerikan Zihni”

Devlet-iş dünyası kavşağı daima çapulcu çoğunluğun arzularını ve ihtiyaçlarını fark edebilmeleri için önemli miktarda çaba ve kaynak harcamıştır; bu, bağımsız çiftçilerin ücretli çalışanlara ve tüketicilere dönüştürülmesinin gerektiği günlerden beri hiç de kolay bir görev değildir. Birçokları, hâlâ en koyu cehaletin ve batıl inançların pençesinde kalmış, kimi zaman 1871 yılında işçilerin görevini “servet üreticilerinin ücretli köleliğinin esaretinden ve kayıplarından tamamen kurtarılması” olarak tanımlayan (klasik liberalizmin kurucu ilkelerine kadar izlenebilecek bir kavram) Emek Şövalyeleri’nin ilk büyük usta işçisi ve kurucusu olan Uriah Stephens gibi serserilerin sözlerini bile dinleyen insanlardı. Bir *New York Times* muhabirinin “üretim kapitalistlerinin” efendiler haline geldikleri yeni çağı tasvir ettiği gibi, birçokları “serbest emek” koşullarını “son zamanlarda Güney’de ortaya çıkan kadar aşağılayıcı olmasa da o kadar mutlak bir kölelik sistemi” olarak görüyordu.¹⁷

Bugün, kültür yöneticilerinin bir yüzyıllık yoğun çabalarından sonra bile, genel nüfus hâlâ iç arzularını fark etmeyi başaramamaktadır. Sağlık hizmetleri konusundaki tartışmalar faydalı bazı örnekler sunar. En iyi örneklerden biri, *Boston Globe*’da yelpazenin liberal tarafında bulunan Thomas Palmer’ın yazdığı uzun bir makaledir. Palmer, Amerikalıların neredeyse %70’inin Kanada tarzı bir sağlık hizmeti sistemini tercih ettiğini yazarak başlar – bu gerici sosyalist sistem sıklıkla Amerikanlık karşıtı olarak kınandığı için, şaşırtıcı bir oran. Ancak genel halk, Palmer’ın açıkladığı üzere, iki sebepten dolayı tamamen hatalıydı.

İlk sebep teknikti: Başkan Bush, “Kanada’nın gibi bürokratikleşmiş, evrensel hizmet sistemlerinin problemlerinden kaçmanın önemini” vurgulayarak bunu açıklığa kavuşturmuştu. *New York Times* muhabiri Robert Pear’in belirttiğine göre, Bay Bush “Demokrat adayı, Sovyet benzeri unsurlar içerecek devlet yönetiminde bir sistemi savunmakla suçluyordu.” Bu, Başkanlık danışmanı Gail Wilensky’nin sözleriyle “arka kapıdan ulusal sağlık sigortası” anlamına gelirdi. Pears, uygun bir gazeteci nesnelliği ile “Bay Clinton ve diğer Demokratlar bu suçlamayı reddeder,” diye ekleyerek, kripto-

komünizm ve öfkeli yalanlamalar arasındaki dengeyi korur. ABD (ve Güney Afrika) dışındaki sanayileşmiş dünyada bulunan türden komünist tarzı sistemlerin verimsiz oldukları mantıkla anlaşılabilir. Dolayısıyla, ABD'deki son derece bürokratikleşmiş özel sektör sisteminin çok daha verimsiz olması gerçeği önemsizdir. Örneğin, Massachusetts'teki BlueCross'un 6.680 kişiyle, 10 kat daha fazla insanı sigortalayan Kanada sağlık programlarındaki tüm çalışanların sayısından daha fazla çalışana sahip olması, ya da ABD'de idari masraflara ayrılan sağlık bütçesinin Kanada'nın iki katından fazla olması önemli değildir. Mantık, Hegel'in "negatif, anlamsız varoluş" kavramı sayesinde, basit olgularla yadsınamaz.

Palmer, daha ilginç olanın ikinci ve "ruhani" sebep olduğunu söyleyerek devam eder. Sınırın kuzeyinde ve güneyinde bir "bakış farkı" vardır, "iki ulusu da inceleyenlerin ortalama Amerikalı ile Kanadalının zihinleri arasında görebileceği kuramsal farklar." Bu keskin zekâlı araştırmacıların çalışmaları, Kanada sisteminin "Sağlık hizmetlerinin Amerikalıların asla kabul etmeyeceği şekilde... dağıtılmasına" yol açacağını gösterir. "ABD sistemi fiyata göre dağıtır: Ödeyebiliyorsanız, vardır. Kanadalılar ise sağlık hizmetlerini, aynı hizmeti herkese dağıtarak sunar ve seçime bağlı ya da daha az acil prosedürler talep edenleri bekletir."

Bu, "iki ulusu inceleyenlerden" birinin açıkladığı gibi, açıkça "Amerikan tarzı sabırsızlık" açısından uygun değildir. Hayal edin der, "ne kadar fakir olursanız olun, yine de bir hastane yatağında oturup topluluğunuzdaki en zengin kişinin aldığı hizmeti alabiliyorsunuz. Kimleri tanıdığınız veya ne kadar zengin olduğunuz hiç fark etmiyor, bundan daha iyisini alamıyorsunuz." Bu uzmandan, Amerikalıların bunu asla kabul etmeyeceklerini öğreniyoruz (tesadüfen, kendisi bir sağlık hizmetleri danışmanlığı firmasının başkanıdır). Amerikan zihni hakkında daha fazla bilgi, bir ticari sağlık sigortacıları grubunun müdür yardımcısından gelir.¹⁸

Amerikalıların kendi zihinlerini anlayamayan %70'inden örnek bulunmaz. Bu da mantıksız değildir. Onlar Amerikan zihninin öğrencileri değildir ve öz farkındalıkları hakkında eğitilmeleri gerekliliği uzun süredir bilinmektedir.

KISIM IV

Anılar

.

Tarihi Öldürmek

500. Yılın sonuna birkaç ay kala, *Times Book Review*, ilk sayfasında şu başlıkla basılmıştı: “Tarihi Öldüremezsiniz.” Bu dersle ilgili inceleme-makale, tek bir örnekle ilgiliydi: “Sovyetler Birliği’nde tarih, insan bedenindeki kanser gibiydi: Varlığı cesurca reddedilen ancak karşısında mümkün olan tüm silahların kullanıldığı görünmez bir varlık.” “Sovyet siyasetindeki bu hastalık” ile ilgili çarpıcı bir örneği, Çar’ın ve ailesinin öldürülmesinin tasvirini ele alır ve “işleri halkın bu karanlık olayla ilgili anılarını bastırmak olan,” ancak sonuçta “dalgayı durduramayan” “kadiri mutlak Sovyet yetkililerden” söz eder.¹

Bu düşünceler, özellikle de içinde bulunduğumuz ve geleneklere göre 10’un katlarındaki yılların tarihin anlamı ve doğurduğu sorular, ayrıca belki de tarihin, her toplumda resmi düşmanların hatalarının son derece farkında olan kendi bekçileri tarafından öldürülmesi hakkında düşünmek üzere uygun zamanlar olarak görüldüğü için akla gelebilecek birkaç diğer tarih cinayetine değinmez. Bu gelenek faydalıdır. Benimseyip, 500. yıla denk gelen bazı yıldönümlerini inceleyerek, kendimiz hakkında, özellikle de Batı kültürünün doktrin temelleri (çekirdeğinde bulunan şiddet, cebir ve inkârcılık kaynakları ele alındığında son derece önemli bir konu) hakkında bir şeyler öğrenebiliriz.

1. Kötü Şöhretiyle Yaşayacak Gün

Ekim 1991’de 500. Yıla girdiğimizde, yaklaşan beş yüzüncü yıl

kutlamalarını gölgeleyen başka anılar ortaya çıkmıştı. 7 Aralık, Japonya'nın Pearl Harbor'u bombaladığı, "kötü şöhretiyle yaşayacak gün"ün 50. yıldönümü olacaktı. Dolayısıyla, Japonların tavırları ve uygulamaları yakından incelemeye alınmış ve eksikleri görülmüştü. Derin bir kusur, tuhaf Japonları bu korkunç eylem için pişmanlıklarını bildirmekten alıkoyuyordu.

Washington Post'a verdiği röportajında Dışişleri Bakanı Michio Watanabe, Japonya'nın Amerika halkına ve Asya ile Pasifik halklarına, Japonya'nın Pearl Harbor'a yaptığı sürpriz saldırıyla başlattığı Pasifik Savaşı sırasında verdiği "korkunç acılar yüzünden derin üzüntü duyduğunu" ifade etmişti. Ulusal Parlamento'nun bu suçun 50. yıldönümünde, Japonya'nın pişmanlığını belirten bir karar alacağını söylemişti. Ancak bunun bir diğer Japon ihaneti olduğu ortaya çıkmıştı. Bu maskenin altını gören *New York Times* Tokyo Büro Şefi Steven Weisman, Watanabe'nin *hansei* kelimesini kullandığını ve bu kelimenin "genellikle 'pişmanlık' değil, 'kendisi hakkında düşünme' anlamında tercüme edildiğini" söylemişti. Dışişleri Bakanı'nın beyanı, gerçek bir özür yerine geçmiyordu. Dahası, Başkan Bush'un Hiroşima ve Nagazaki bombardımanları için özür dilemeyi kesinlikle reddetmesi dolayısıyla, Japon Parlamentosu'nun bu kararı geçirmesinin de pek olası görünmediğini eklemişti.

Hiç kimse, Nagazaki'den beş gün sonra büyük Japon şehirlerinden geri kalanlara yapılan, Hava Kuvvetleri tarihinin anlattığı şekliyle, "mümkün olduğunca büyük bir kapanış" olmak üzere tasarlanmış, askeri yönetim becerilerinin büyük bir zaferi olarak görülen ve Fırtına Norman'ı bile etkileyebilecek, 1.000 uçaklı saldırı için özür dilemeyi düşünmez. Binlerce sivil öldürülmüş, bu esnada bombaların arasında broşürler de atılmıştı: "Hükümetiniz teslim oldu. Savaş bitti." General Spaatz, bu büyük kapanış için üçüncü atom bombasını Tokyo'ya atmak istiyordu ancak "zaten harap olmuş şehrin" daha fazla yıkılmasının amaca hizmet etmeyeceğine karar vermişti. Tokyo hedef listesinden aynı sebeple çıkartılmıştı: Analistler "harabeye dönmüştü" kararına varmıştı, dolayısıyla bombanın gücü tam anlamıyla ortaya konamayacaktı. Hava Kuvvetleri tarihi, 1.000 uçaklık son saldırının bu sebeple yedi hedefe dağıtıldığını yazar.²

Bazıları George Bush'un 200.000 sivili öldüren nükleer silahların kullanımı için özür dilemeyi reddetmesinden de öteye geçmişti. Demokrat Senatör Ernest Hollings, Güney Carolina işçilerine, "bir mantar bulutu çizip, altına: 'Amerika'da, tembel ve cahil Amerikalılar tarafından imal edilmiş, Japonya'da test edilmiştir' yazmaları gerektiğini" söylemiş, kalabalıktan alkış toplamıştır. Holling bu yorumunu "şaka" diyerek savunmuş, Japonya'nın "Amerika'yı aşağılamasına" cevap olduğunu söylemişti. Mizahtan anlamayan Japonlar bu şakayı komik bulmamıştı. Olay haberlerde kısaca yer bulmuş, Amerikan zihnine dair bir incelemeye yol açmamıştı.³

Japonya'nın bomba hakkındaki (burada sıkça aşağılanan) saplantıları, atom bombasının yıllarca, on binlerce kişilik hayran hayran izleyen insanlar karşısında her yıl, bir B-29'un emekli Hava Kuvvetleri Generali Paul Tibbets (Hiroşima'da atom çağınm perdesini açan pilot) tarafından uçurularak yeniden canlandırıldığı Teksas hava şovlarının ardından da ortaya çıkmıştı. Japonya bu gösteriyi "patavatsızca ve Japon halkı için rahatsız edici" bularak kınamıştı. Belki de aşırı hassas Japonlar, 1950'lerde Boston'ın "savaş bölgesi"nde (pornografik filmlerin gösterildiği genelevler sokaklarında) "Hiroşima" adlı bir filmin gösterilmesine karşı da benzer tepkiler verirdi: Film, tasvir edilemeyecek kadar korkunç sahneler içeren bir Japon belgeseliydi ve kahkahalar ile heyecanlı alkışlar eşliğinde izlenmişti.

Daha sakın aydın çevrelerde, pek az kişi Japon savaş suçlularının yargılanıp mahkûm edildikleri Tokyo Mahkemeleri'nden sonra Hollandalı Yargıç Röling'in yorumunu dikkate almıştı: "İkinci Dünya Savaşı'ndan, her şeyin üzerinde iki anı kalmıştır: Alman gaz odaları ve Amerikan atom bombaları." Ya da bağımsız bir Asyalı Yargıç olan Hindistan'dan Radhabinod Pal'ın etkileyici itirazını: "Ulusların davranışları hesaba katıldığında, sivil hayatın ve yapıların yıkımı hâlâ savaşta yasa dışıysa, Pasifik Savaşı'nda atom bombasını kullanma emri... Nazi liderlerinin... emirlerine en çok yaklaşan emir olmuştur. Bu durumda, geçerli yasa, belki de *sadece kaybedilmiş bir davanın suç olduğudur*. Günümüzde [Tokyo'da] suçlanan kimseye buna benzer bir suç atfedilemez." Tokyo'da suçla-

nanlardan yedisi, savaş suçlarından idam edilen 900 Japon ile beraber asılmıştı. Aralarında, savaşın sonunda üzerinde hiçbir kontrole sahip olmadığı askerlerin zulümleri yüzünden idam edilen General Yamashita da vardı. Yüksek rütbeli ABD ordu subaylarının tepkisi bile pek dikkate alınmamıştı. Örneğin Roosevelt ve Truman iktidarlarında genelkurmay başkanlığı yapan Amiral William Leahy, nükleer silahları “medeniyet dışı savaşın yeni ve korkunç araçları,” “Hristiyanlara yakışmayan modern bir barbarlık türü,” “Karanlık Çağların barbarlarının ahlâk anlayışına” geri dönüş olarak görüyor, kullanımlarının “bizi, silahsız insanlara karşı zulüm konusunda Cengiz Han günlerine geri döndüreceğini” söylüyordu.⁴

Gücün nerede bulunduğunu bilen Başbakan Watanabe, Japonya’nın üzüntülerini sunarken ABD’nin geleneklerini izlemişti: Japonya’nın suçlarını 7 Aralık 1941’e tarihlemiş, böylece daha önceki suçları bir yana, 1937-1945 arasında muhafazakâr bir tahminle 10-13 milyon Çinlinin öldürüldüğü korkunç katliamların üzerini örtmüştü.⁵

Watanabe’nin suç tarihlemesini sessizce geçiştiren Weisman, tek bir soru sormuştu: Özür dileme davranışının kaçamaklığı. Yıldönümü anması, aynı ilkeye dayalıydı: Cinayet, işkence ve on milyonlarca insanın diğer şekillerde eziyet görmesi dikkate değer olmayabilirdi, ancak bir ABD sömürgesindeki donanma üssüne yapılan “gizli saldırı,” tamamen farklı boyutta bir suçtu. Doğru, Japonya’nın günahının bilinirliğini artırmak için, Asya’daki zulümleri ve saldırganlığı sıklıkla suçlamaya, önemsiz bir yorum gibi ekleniyordu: Asıl suç, ilk saldırganlık hareketi olan Pearl Harbor saldırısıydı.

Bu kararın birçok fazileti vardır. Japon karakterinin tuhaf kusurları hakkında, tarihten silinmesi daha iyi olacak birçok olguyla yüzleşmeden düşünmemize izin verir. Örneğin, Pearl Harbor öncesinde, Amerikan iş dünyasının ve birçok ABD’li yetkilinin “Japonya’nın büyük zorba ve Çin’in ezilen kurban olduğu yönündeki genel kabul görmüş kuramı” (Büyükelçi Joseph Grew, Uzakdoğu politikalarında etkili bir şahıs) reddettikleri gerçeği bunlardan biridir. Grew Tokyo’da 1939’da yaptığı bir konuşmada, ABD’nin Japonya’nın Asya’da kurduğu Yeni Düzen’e itirazının, “Amerikalıla-

rı Çin'de uzun süredir sahip olduğu haklardan mahrum bırakacak... bir kapalı ekonomi sistemine" olduğunu belirtmişti. Çin'in ulusal bağımsızlık hakkı, Nanking'e tecavüz edilmesi, Mançurya işgali ve diğer marjinal konularda söyleyecek sözü yoktu. Dışişleri Bakanı Cordell Hull da Pearl Harbor saldırısından önce Japon Amiral Nomura ile görüşmelerinde benzer öncelikleri benimsemiş, ABD'nin Çin'de Japonya'nın ele geçirdiği topraklara eşit erişim hakkı olması gerekliliğini vurgulamıştı. 7 Kasım'da, Japonya sonunda ABD'nin talebini kabul etmiş, Çin de dahil olmak üzere Pasifik'te "ticari ilişkilerde ayrımcılık yapmama ilkesini" kabul etmeyi önermişti. Ancak kurnaz Japon bir madde daha eklemişti: Bu ilkeyi yalnızca "tüm dünya çapında kabul edilirse" kabul edeceklerini söylemişti.

Hull bu küstahlık karşısında şoka uğramıştı. *Arsız sonradan görmeleri*, bu ilkenin sadece Japon bölgesinde geçerli olacağını söyleyerek azarlamıştı. ABD ve diğer Batılı güçlerin kendi bölgelerinde (Hindistan, Endonezya, Filipinler, Küba ve Japonlar 1920'lerde rekabet oyununu haksızca kazanmaya başladıktan sonra girişlerinin aşırı yüksek tarifelerle engellendiği diğer bölgeler dahil olmak üzere) benzer davranış sergilemeleri beklenemezdi.

Japonya'nın Britanya ve Amerika örneklerine havai şekilde atıf yapmasını yok sayan Hull, "[Japon generallerin] ABD'nin bir tarafta Batı Yarıküre'de Monroe Doktrini üzerinden liderliğini ortaya koyup, neden diğer yanda Japonya'nın Asya'daki liderliğine müdahale ettiğini... anlamasını zorlaştıran kuşbeyinlilikten" tiksiniyordu. Japon hükümetinin bu temel fark konusunda "generallerini eğitmesini" istemiş, geri kalmış öğrencilerine Monroe Doktrini'nin "1823'ten beri yorumlayıp uyguladığımız şekliyle, yalnızca fiziksel güvenliğimizi dikkate aldığını" hatırlatmıştı. Saygın akademisyenler de teşvikleriyle konuya dahil olmuş, küçük sarı adamın ABD gibi büyük bir güç ile, Japonya gibi bir yeni yetme arasındaki farkı algılayamayışı ve "ABD'nin Karayip cumhuriyetlerinde Amerika sermayesinin kârlı yatırımlar yapabilmelerini sağlamak için askeri güç kullanmaya ihtiyacı olmadığını," "kapıların isteyerek açıldığını" (tarihe şöylece bir baksak göreceğimiz gibi) anlayamayışı karşısında öfkelerini ifade etmişlerdi.⁶

2. Eksik Parçalar

Tarihe dair düşünceler arasında ifade edilmeyen şeylerden biri de, Japonya'nın 1932 yılında eski Mançu imparatoru yönetimindeki "bağımsız" Mançukuo devletini kurarken Mançurya'da yaptıklarına gösterilen yakınlıktır. Prosedür, Walter Lippmann'ın zamanında yazdığı üzere "tanıdıktı," ABD'nin "Nikaragua, Haiti ve diğer bölgelerde" yaptıklarından çok farklı değildi. Mançurya'nın bağımsızlık iddiaları vardı, bunlar elbette 25 yıl sonra ABD'nin müşteri rejimi tarafından da kabul edileceği gibi, Güney Vietnam'ın iddialarından daha güçlüydü. Bu rejim kendisini daima tüm Vietnam'ın Devleti olarak tanımlıyordu (ABD'nin dayattığı anayasasında bulunan değiştirilemez bir maddede dahi). Araştırmacılara göre Batı, "yatırımlarının ve sömürüsünün gelecekteki etki alanını" genişletmek amacıyla Çin'in dış bölgelerdeki egemenliğini desteklemek üzere müdahale etmeseydi Tibetliler, Moğollar ve Mançuryalılar çoktan bağımsızlıklarını ilan etmiş olurlardı (Owen Lattimore, 1934). Japonya, "bağımsız devleti" Çin'den saldıran "haydutlara" karşı "koruma" görevini üstlenmişti. Japonya'nın Kwantung ordusunun amacı, "kitleleri," askeri ve feodal grupların sömürsünden "kurtarmak," ve onları komünist teröristlere karşı korumaktı. Daha sonraki yıllarda Kennedy ılımlılarının tercih ettikleri politikaları benimseyen askeri liderlik, "kolektif köyler," kalpleri ve zihinleri kazanmak için içten çabalar ve hoş tınlayan diğer fikirler de dahil olmak üzere isyan bastırma harekâtlarına girişmişti. Bir dizi tatsız –ve dolayısıyla ağza alınamaz– olgu arasında, bu operasyonların ABD'nin birkaç yıl sonra Çin'in güney sınırı yakınlarında gerçekleştirdiği hiç de daha az vahşi ve korkunç olmayan harekâtlara benzerliği vardır. Bu harekâtlar, RAND Şirketi 1967'de Japonya'nın Mançurya ile ilgili belgelerini açıkladıktan kısa süre sonra inanılmaz bir şiddet ve katliam boyutu kazanmış, kültürel yöneticiler tarafından da uygun şekilde sessizliğe gömülmüştür.⁷

Benzerlik tamamen tesadüf değildir. Aynı düşüncelerin benzer koşullarla karşılaşan benzer aktörlerin zihinlerine doğal olarak gelmesinin dışında, ABD isyan bastırma öğretisi bilinçli olarak II. Dünya Savaşı faşizminin uygulamaları ve başarılarına dayana-

rak modellenmişti – gerçi tercih edilen model Nazilerdi. ABD’nin 1950’lerdeki ordu elkitablarını gözden geçiren Michael McClintock, “Nazilerin dünya görüşü ile Amerika’nın Soğuk Savaş”taki duruşu arasında huzursuz edici benzerlikler vardır,” der. Elkitapları Hitler’in görevlerinin faşizm karşıtı direnişe ve diğer suçlulara (“komünistler” ya da “teröristler” diye anılıyorlardı) karşı mücadeleyi ele alan ABD’nin dünya çapındaki görevlerine çok benzediğini kabul eder. Nazi çerçevesini doğal şekilde kabul ederler: Partizanlar “terörist” iken, Naziler nüfusu şiddet ve cebire karşı korumaktadır. Elkitapları, “partizanlara doğrudan ya da dolaylı olarak yardım ya da yataklık eden veya partizanlarla ilgili bilgileri gizleyen” herkesi öldürmenin “yasal olarak Cenevre Anlaşması hükümlerine uygun” olduğunu açıklıyordu. Almanlar ve işbirlikçileri, Rus halkını “özgürleştiriyordu.” Eski *Wehrmacht* subayları, kendi modellerinin uygulanmasından önemli dersler çıkartan elkitablarının hazırlanmasına yardımcı olmuştu: Örneğin, “partizanların işgal ettikleri bölgelerden tüm yerlilerin çıkartılması ve bunun ardından tüm çiftliklerin, köylerin ve binaların yıkılmasının” faydaları – Kennedy’nin ılımlı danışmanlarının savunduğu, ABD’nin Orta Amerika’daki uygulamalarında sıkça rastlanan politikalar. Aynı mantık, Nazi savaş suçlularının (Reinhard Gehlen, Klaus Barbie ve diğerleri) canlandırılıp eski görevlerine getirildiği veya vatanlarında korunamıyorsa Güney Amerika ve diğer bölgelere kaçırılarak çalışmalarına devam etmelerinin sağlandığı 1940’lardan itibaren sivil idare tarafından da benimsenmişti.⁸

Bu kavramlar Kennedy yıllarında, Başkan’ın alışılmadık savaş yöntemlerine hayranlığının etkisiyle daha da rafine edilmişti. ABD’nin bu dönemdeki ordu elkitapları ve “terörle mücadele uzmanları,” “en yüksek psikolojik faydayı sağlayacak şekilde muhalefetin özenle seçilmiş üyelerini tehdit etme, kaçırma veya öldürme taktiğini” savunuyordu, amaç, “insanları gerilla hareketiyle işbirliği yapmaktan korkar hale getirmektir.” Saygın Amerikalı tarihçiler ve ahlâkçılar daha sonraları bu yaklaşımın entelektüel ve ahlâki temellerini hazırlayacaktı. Bunların en önemlilerinden biri, Vietnam Savaşı ile ilgili hayranlık duyulan tarihçesinde ABD’nin “masum sivillere” karşı suç işlemediğini, hatta bunun mümkün olmadığını

ğını açıklayan Guenter Lewy'dir. Haklı davamıza katılanlar zarar görmemişti (yanlışlıkla olanlar hariç, bunlar da en kötü ihtimalle taksirle adam öldürme suçuna girerdi). ABD şiddetinin dayattığı “meşru hükümet ile” işbirliği yapmayanlar ise tanım gereği masum değildi; özgürleştiricilerinin sağladığı “güvenliğe” kaçmayı reddederlerse, böyle bir iddiada bulunma haklarından feragat etmiş sayılıyorlardı (örneğin Mekong Deltası'ndaki ya da Kamboçya'daki bir köydeki bebekler). Bu yüzden, kaderlerini hak ediyorlardı.⁹

Bazıları, yanlış yerde bulundukları için masum değildi; örneğin, Philip Shenon'un, Vietnam'da kapitalizmin gecikmiş zaferi hakkındaki bir *Times Magazine* makalesinde “Vietnam Dresden'i” diye andığı Vinh şehrinin nüfusu: “Amerikan B-52 uçaklarıyla yerle bir edilmişti,” çünkü “konumu lanetliydi” ve dolayısıyla uçaklar için, Rotterdam ve Coventry gibi, “doğal bir hedefti.” Kanadalı yetkililerin belirttiği üzere, 60.000 nüfuslu bu şehir 1965'te “dümdüz” edilmiş, devasa çevre bölgeleri ayın yüzeyine dönüşmüştü.¹⁰ Gerçekleri yalnızca genel olarak yok sayıldıkları hatta açıkça reddedildikleri (örneğin ABD hükümetinin beyanlarına dayanarak bizi bombardımanın askeri hedeflere yönelik olduğu ve sivillere verilen hasarın çok düşük seviyede olduğu yönünde temin eden Lewy gibileri tarafından) ana akımın dışında öğrenebiliriz.

Tarihi örtüler altında tutmanın daha iyi olduğu açıktır. Yıldönümünde kayda değer bir sapma olmaksızın benimsenen Siyasi Doğrucu yaklaşım, Japonya'nın suç tarihini Pearl Harbor'daki “sinsi saldırıya” tarihlemektir. Japonya'nın eski katliamları yalnızca onların kötücül doğası ile bizim saflığımız arasındaki ayrımı keskinleştirmek; savaşın 7 Aralık 1941'de başladığı öğretisi ile Japonya'yı 1930'lardaki, dönemin önemli çevrelerinin kabul edilebilir buldukları katliamlar yüzünden kınadığımız olgusu arasındaki tatsız ilişkiyi kenara bırakmak; ve genel olarak zihinlerden geçmiş ve güncel tarihin kulak tırmalayan notalarını elemek için kullanılan bir araçtır.

Japonya'nın politikaları ile Vietnam'daki eylemlerimizin kıyaslanarak görgü kurallarının ihlal edilmesi halinde ortaya çıkan tepkileri görmek ilginçtir. Büyük ölçüde bu karşılaştırmaların düşü-

nülmesi bile o kadar imkânsızdır ki, fark edilmeden geçilirler ya da absürt denerek yoksayılırlar. Bazen de, son derece doğal bir yorumla, Japonya'nın suçlarının savunması olarak kınanırlar. Mükemmelliğimiz bir ön kabul olduğu için, yapılan tüm karşılaştırmaların diğerlerine de bizim asaletimizden bir parça verdiği düşünülür ve bu yüzden onların suçlarının mazur gösterilmeye çalışılması olarak görülür. Aynı yadsınamaz mantıkla, suçlarımızın alkışlanması mazur gösterme çabası değil, sadece muazzamlığımıza yönelik uygun bir övgüdür; bu konularda sessiz kalınması ise, heyecanlı onaydan sadece biraz daha az takdire şayandır. Bu gerçekleri anlayamayanlar, "Amerika'ya yönelik mantıksız nefretleri" yüzünden kınanabilir. Ya da, olması gerekenin çok uzağında değillerse, Japon generaler gibi kendilerine bir kurs sunulabilir.

Bu tür huzur bozucu düşüncelere yönelik yasak, Pearl Harbor'un yıldönümünde çarpıcı şekilde ortaya konmuştu, ki buna geri döneceğiz (8. bölüm). Bir diğer örnek, yıldönümünde saygın Japonya araştırmacısı John Dower tarafından *Washington Post*'un sipariş ettiği bir yazıda verilmiştir. Dower, Vietnam ve Kore'nin resmi onaylı hafızaya nasıl girdiği düşünülürse, "Amerikalıların başka insanların askeri şiddeti ve tarihsel unutkanlıkları hakkında atıp tutması son derece ironiktir," demişti. Bu yazı elbette reddedilmişti.¹¹

Japonya'nın 7 Aralık 1941'de başlattığı saldırganlıkla ilgili tartışmalardan çıkartılan önemli bir soru daha vardı: Nasıl oldu da Pearl Harbor'da askeri bir üssümüz, hatta Hawaii'de bir sömürgemiz oldu? Cevap, Hawaii'yi bu meşum tarihten yarım yüzyıl önce, Pearl Harbor'u deniz üssü olarak kullanabilmek için yerlilerinden, güç ve kurnazlıkla çaldığımızdır. Bu başarının yüzüncü yılı, 501. Yılın başlangıcından kısa süre sonrasına denk gelir ve Japonya'nın hainliğinin arkasında durmayışına ağıtlar yaktığımız günlerde belki de biraz söz edilmeyi hak eder. Örtüyü kaldırdığımızda, öğretici bir öyküyle karşılaşırız.

Britanyalılar caydırıcı bir güç olarak oyunda kaldıkları sürece, ABD hükümeti Hawaii'nin bağımsızlığını var gücüyle savunmuştu. 1842'de Başkan Tyler, ABD'nin "Hawaii Hükümeti üzerinde tuhaf avantajlar, münhasır denetim gibi şeyler istemediğini, Hawaii'nin

bağımsız varoluşundan gayet memnun olduğunu ve güvenlikleri ile refahlarını istediğini” belirtmişti. Dolayısıyla, Washington herhangisi bir ulusun “adalara sahip olma, adaları sömürgeleştirme ve yerli hükümeti devirme” çabalarına karşı çıkacaktı. Bu beyanla, Tyler, Monroe Doktrini’ni Hawaii’yi de içine alacak şekilde genişletmişti. Adaların bağımsızlığı, büyük Avrupa ülkeleri ve diğerleri tarafından da tanınmış, birçok anlaşma ve beyanla doğrulanmıştı.

Yüzyıl ilerlerken, güç dengesi ABD yönünde değişmiş, Latin Amerika’da olduğu gibi yeni fırsatlar ortaya çıkmıştı. ABD sömürgecileri canlı bir şeker sanayii kurmuş, adanın daha geniş Pasifik bölgelerine yayılma için sıçrama tahtası olarak değeri giderek artmıştı. Amiral DuPont, “Hawaii Adaları’nın ne askeri ne de ticari anlamda değerini ve önemini abartmak mümkün değildir,” demişti. Meşru öz savunma çemberimizin bu ödülü de dahil edecek şekilde genişletilmesi gerektiği çok açıktı. Ancak bir engel vardı: Ada krallığının bağımsızlığı ve %90’ı Hawaii yerlilerinden oluşan nüfusun (ki temas öncesi dönemin altıda birine düşmüştü bile) yarattığı “demografik sorun.” Dolayısıyla sömürgeciler “zihinsel kültürleri çok düşük” olan bu halka rehberlik edip onlara destek olmaya başlamış, onlara (üstleri tarafından) daha iyi yönetim hediyesini sunmuşlardı.

Planters’ Monthly, 1886 yılında Hawaiiililerin kendilerine sunduğumuz hediyein “sınırlarını ve kısıtlarını” ile, “beraberinde gelen ahlâki ve kişisel yükümlülükleri henüz fark etmediklerini” yazıyordu: “Beyaz adam, yerliler için bir Hükümet örgütlemiş, ellerine oy pusulasını vermiş ve onları yasa yapıcılara, yöneticilere dönüştürmüştür; ancak bu güçlerin, nasıl kullanacaklarını öğrenmeden ellerine verilmesi, bebeklerin eline keskin bıçaklar, sivri aletler ve tehlikeli gereçler verilmesi gibidir.” “Çapulcu çoğunluk” ile bu çoğunluğun doğuştan aptallığı ve değersizliği hakkında benzer görüşler, modern dönemde “en yüksek nitelikleri haiz insanlar” tarafından da dile getirilmiş, demokratik kuramın büyük bir bölümünü teşkil etmiştir.¹²

Sömürgecileri desteklemek üzere yapılan ilk Deniz Piyadesi çıkartması 1873’te, Tyler’ın Hawaii’nin bağımsızlığına dair ateşli söz-

lerinin sadece 30 yıl sonrasında gerçekleşmişti. 1886 seçimlerinde iktidarı ele almayı başaramayan plantasyon oligarşisi bir darbeye hazırlanmış, bu darbe de bir yıl sonra askeri kolları olan Hawa-ii Tüfekleri'nin desteği ile gerçekleşmişti. Krala dayatılan "Sümgü Anayasası" ABD vatandaşlarına oy verme hakkı verirken, yerli nü- fusun büyük kısmını mülk gereksinimleri vasıtasıyla dışarıda bı- rıyor, Asya'dan göç edenleri ise yabancı diyerek engelliyordu. Dar- benin bir diğér sonucu, Pearl ırmağının ağzının ABD'ye bir askeri üs olarak verilmesiydi.

Monroe Doktrini'nin Dışışleri Bakanı Hull'ı bu kadar etkileyen "birörnek" yorumunu sergileyen selefi James Blaine, 1889 yılında "almaya değecek kadar önemli sadece üç yer" olduğunu söylemişti. "Biri Hawaii. Diğérleri de Küba ve Porto Riko" idi. Hepsi kısa süre içinde doğru ellere düşecekti.

Düzenli askeri müdahaleler, *yerlilerin* düzgün davranmasını sağlıyordu. 1891 yılında, artık tarım arazilerinin beşte dördünü içeren "Amerika'nın çıkarlarını korumak" için USS *Pensacola* adlı gemi gönderilmişti. Ocak 1983'te, Kraliçe Liliuokalani Hawaii'nin egemenliğini korumak için son bir çaba göstermiş, Hawaii seçim-lerinde oy verme hakkını, zengin ya da fakir ayrımı yapmadan sa- dece Hawaiiilere vermişti. ABD'li Bakan John Stevens'in emriyle, ABD askerleri karaya çıkarak –"ülkenin en iyi vatandaşlarını ve mülk sahiplerinin onda dokuzunu" desteklemek (komutanın söz-leri) amacıyla– askeri sıkıyönetim ilan etmişti. Stevens, Dışışleri Bakanı'na "Hawaii armudunun artık tamamen olgunlaştığını ve ABD'nin meyveyi toplaması için en uygun saatin geldiğini" bildir-mişti. Uzun zaman önce, John Quincy Adams, aynı imgeyi ikinci "değerli bölge" olan Küba için kullanmıştı: Britanyalıların caydırıcı etkisi ortadan kalkar kalkmaz ellerimize düşecek olan "olgun bir meyve" (bkz. 6. bölüm).

ABD'li plantasyon sahipleri ile yerli işbirlikçileri, "topluluğun muhafazakâr ve sorumlu üyelerinin büyük çoğunluğunun" –yani birkaç yüz kişinin– "artık Hawaii'de bağımsız, anayasal, temsile dayanan ve sorumlu, kendisini devrimci ayaklanmalardan ve kra- liyetin saldırganlığından koruyabilen bir hükümetin, mevcut dev-

let sistemiyle mümkün olmadığına” ikna olduklarını belirten bir açıklama yayınlamışlardı. Kraliçe protestolar altmda “ABD’nin [ve askerlerinin] üstün gücüne” teslim olmuş, takipçilerini ölüm cezasından kurtarmak için tahttan çekilmişti; kendisine 5.000 dolar ceza verilmiş, düzene karşı suçlarından dolayı beş yıl ağır iş cezasına mahkûm edilmişti (1896’da hafifletilmiştir). Amerikalı plantasyon sahibi Sanford Dole 4 Temmuz 1894’te Başkan olarak Hawaii Cumhuriyeti’ni kurmuştu. Dole ananas suyunun her yudumu, Batı medeniyetinin bir zaferini daha kutlama fırsatı sunar.

Kongre, ABD’nin İspanya ile savaşa girdiği, Deniz Binbaşı George Dewey’in filosunun Manila’da külüstür bir İspanyol filosunu batırdığı 1898’de ilhak kararı almış, bir diğer olgun meyve ağaçtan toplanırken yüz binlerce Filipinlinin katliamı için zemini hazırlamıştı. Başkan McKinley ilhak kararını 7 Temmuz 1898’de imzalayarak, “topluluğun muhafazakâr ve sorumlu üyelerinin” bir gazetesinin zaferle duyurduğu üzere, “Büyük Amerika’nın İlk Karakolunu” kurmuştu. Demir yumruklu idareleri, plantasyon sahiplerinin sözleriyle “cahil çoğunluğun” (yakında dağıtılacak, fakirleştirilecek ve baskılanacak, kültürleri silinecek, toprakları çalınacak olsa da hâlâ nüfusun %90 kadarı) müdahalelerini hızla ortadan kaldırmıştı.¹³

Pearl Harbor, ABD’nin Hawaii’deki kolonisinde, yarım yüzyıl sonra suç yoluna giren Japon canavarların “sinsi saldırıma” uğrayacak olan büyük bir askeri üsse dönüşmüştü.

2 Ocak 1992’de Hawaii İşlerinin Geliştirilmesi Enstitüsü, Ocak 1993’te kutlanacak olan “Hawaii’nin devrilmesinin 100. yıldönümü”ne hazırlık için “Hawaii’nin Egemenlik Davası” başlıklı ve tarihi gözden geçiren bir belge yayınlamıştı.¹⁴ Hâkim kültürde büyük bir değişiklik olmadığı sürece, bu yıldönümünün kaderi hafıza çukurunun derinliklerinde gömülü kalmak, 500 yıllık fethin kurbanlarının kaderini anan birçoklarının yanma katılmaktır.

3. Bazı Siyasi Doğruculuk Dersleri

Bu utanç verici tarihin 50. yıldönümünün özenle temizlenip uygun-suz düşüncelerden arındırılarak nasıl anıldığına dönelim. Urban

Lehner, *Wall Street Journal*'daki Japon "revizyonculuğu" ile ilgili uzun makalesinde Amerikalıların Japonların Pearl Harbor suçu ile yüzleşmek istememelerine çok kızdıklarını belirtir. Pearl Harbor anma parkı tarihçisinden alıntıyla "Japonların kendi tarihlerini hiç bilmediklerini" söyler. Lehner, "Japonya'nın tarihi anımsamak konusundaki ikiye yüzlülüklerini" örneklemek için, "ABD'nin bu konuyu neden unutmadığını anlamayan," "azametli" bir Japon askeri tarihçisinin evine yaptığı bir ziyareti anlatır. "ABD ve Japonya müttefik ise, neden bitip tükenmez biçimde Pearl Harbor'dan bahsediyoruz? Japon halkı böyle düşünüyor," diyor. "Neden hatırlatıp duruyorsunuz?"¹⁵

Makale, Japonların bu kadar açıkça sergiledikleri özgün suçları hakkında yoruma ihtiyaç duymadan böylece biter.

New York Times Magazine, bir kapak yazısını Tokyo Büro Şefi Weisman'ın bu tuhaf Japon hastalığına adadığı, "Japonya'mn Zihninde Pearl Harbor" başlıklı makaleye ayırmıştır. Metinde "pek pişmanlık sesi yok" ve "Japonya'daki bombardımanlara dair anma törenleri yok" gibi ifadeler geçer. Weisman, ABD'nin bu olaya "tamamen farklı bir bakış açısıyla" yaklaştığını yazar ve doğru yaklaşımın bu olup olmadığına dair herhangi bir soru sormaz. Bu konudaki çalışması, genel tarza iyi bir örnektir ve standart davranışların birçoğunu dahil ederek Siyasi Doğruculuk teknikleri hakkında faydalı bir eğitim sağlar.¹⁶

Weisman, Amerikalıların, basit gerçekler konusunda her zaman bugün oldukları kadar net olmadıklarını söyler. 60'ların sonlarında, "Vietnam çatışmasından duydukları suçlulukla... Amerikalı tarihçiler, Amerika'nın Asya'daki motivasyonunu sorgulamaya daha yatkın hale gelmişti. Bugün, üslupları çok daha az savunmacıdır" – bu son kelime ilginç bir seçimdir. Körfez Savaşı ve komünizmin çöküşü sayesinde "Zaman değişmişti" ve "Roosevelt'in kuma çizgi çekmesi, artık uygunsuz görülmüyordu."

Weisman'ın 60'ların sonu ile ilgili iddialarında gerçek payı da vardır: Savaş karşıtı hareketle ilişkili genç tarihçiler gerçekten de daha önce yasak olan bazı soruları sormaya başlamıştı. Kıdemli fakülte üyelerinin çok azının katılımıyla, "Amerika'nın motivasyonundaki" olası kusurlar ile ilgili huzur bozucu düşünceleri

tartışmak üzere kendi mesleki derneklerini kurmak zorunda kalmışlardı (Endişeli Asya Araştırmacıları Komitesi). O dönemdeki yeni mezun öğrencilerin en iyileri olmalarına rağmen, ideolojik disiplinlerin otoriter yapısında pek azı hayatta kalabilmişti; bazıları akademik dünyadan tamamen siyasi şekilde kovulmuş, bazıları ise bilindik başka şekillerde marjinalleştirilmişti. Genç araştırmacılar ana akımda biraz destek görmüştü, bu desteğin en önemli isimlerinden biri, Asya araştırmaları dekanı olan ve muhalif uçta bulunan, sıklıkla komünist savunmacılığına kaydıği suçlamalarına maruz kalan John King Fairbank'tı. Vietnam Savaşı ile ilgili görüşlerini, 1968 yılında, kurumsal sektör bu girişimin sonlandırılması çağrısını yaptıktan uzun süre sonra, Amerika Tarih Derneği'ne başkan olarak hitap ederken dile getirmişti. Fairbank, savaşın bir "hata" olduğunu açıklamıştı, yanlış anlaşılmalara ve saflığa dayanıyordu ve bu da "aşırı doğruculuğumuzun ve çıkarsız hayırseverliğimizin" bir diğer örneğiydi.¹⁷

Ne o zamanda, ne de o zamandan beri, saygın çevrelerde Amerika'nın motivasyonunu sorgulayan insanlar bulmak kolay olmamıştır.

Geleneksel yalanlar sıklıkla çekiciliklerini koruyagelmışlerdir çünkü işlevseldirler ve mevcut otoritenin çıkarlarına hizmet ederler. Weisman'ın 60'ların sonları ile ilgili masalları, uygun bir örnektir: Akademinin, medyanın ve aydınların genel olarak sol kanadın saldırısıyla ele geçirildikleri, geriye basit gerçekleri ve entelektüel değerleri savunan sadece birkaç cesur insan kaldığı, dolayısıyla bu insanlara bu yalnız davalarında mümkün olan bütün desteğin verilmesi (güncel öğretisel ihtiyaçlara oldukça uygun bir proje, bkz. bölüm 2.4) gerektiği görüşünü güçlendirirler.

Tüm akliselim sahibi insanlar gibi, Weisman da ABD'nin Basra Körfezi'nde ve Soğuk Savaş'taki duruşunun herhangi bir nitelendirmeye ihtiyaç duymadığı, "Amerika'nın gerekçelerinin" sorgulanmasının elbette gerekmediği yönündeki ön kabulü benimsemiştir. Yine geleneklere uygun şekilde, Pasifik Savaşı için ortak sorumluluk konusundan da tamamen kaçınır. Burada sorun, "Roosevelt'in kuma çizdiği çizgi" değil, geleneksel emperyalizm güçlerinin (Bri-

tanya, Fransa, Hollanda ve ABD), kendi kapılarını “serbest ticaret” konusunda haddinden fazla başarılı olan Japonya’ya kapatmalarıydı. ABD’nin sonuna kadar savunduğu görüşü ise, Japonya ABD’nin tüm Asya’yı sömürmesine (ABD egemenliğindeki bölgelerde benzer haklar talep etmeden) izin verse ABD-Japonya ihtilafının çözümlenebileceğiydi. Weisman gerçekten de bu soruların sorulduğunu kabul eder ve bunları doğru şekilde ifade etmek için özen gösterir. Batı araştırmacılarının olaylar sırasında veya daha sonrasında emperyalizm güçlerinin eylemlerinden nasıl bahsettiklerine değinmez. Daha ziyade, bunlar “Pearl Harbor’daki saldırıyı Washington’ın dayattığı ‘insanlık dışı’ ekonomik yaptırımlar yüzünden zorunlu kalınmış bir saldırı diye niteleyerek yüzsüzce savunan,” 1948’de A Sınıfı bir savaş suçlusı olarak asılan Başbakan Hideki Tojo’nun “şaşırtıcı” sözleridir. Bu düşüncenin gerisinde bir gerçek payı olması mümkün müydü? Bu soruya cevap verilmesi gerekmiyordu çünkü bilinç seviyesine yükselmesi mümkün değildi.

Weisman, “elbette çoğu Amerikalı tarihçinin Japonya’nın tekil sorumluluğu, hatta suçluluğu hakkında bir karara varması zor olmayacaktır,” diye yazmış, Japonya’nın “1931’de Mançurya’yı ilhakını” ve 1937’de “Çin’i kan gölüne çevirmesini,” daha sonra da Fransız sömürge rejimini kapı dışarı ettiği Hindicin’deki eylemlerini eklemiştir. Burada ABD’nin tüm bunlarla ilgili o dönemdeki tavırlarına dair, uzaktan bir ipucunun dışında değinilmemiştir: “1940’ta donanma araçlarını harekete geçirme kararıyla başlamak üzere, ABD Japonya’nın askeri saldırganlığına uyarılar ve protestolarla” karşılık vermişti – Mançurya’nın işgalinden dokuz, Çin’deki katliamların başlamasından üç yıl sonra. Gecikmenin sebebi neydi? Weisman başka soruları da es geçmişti: Neden Batılıların sömürge bölgeleri üzerindeki hak iddiaları, Japonlarınkinden daha güçlüydü ve neden yerli ulusalcılar sıklıkla Japon fethini sıcak karşılayarak geleneksel baskıcılara karşı savaşıyordu? Basit bir mantık olgusu da onu rahatsız etmiyordu: Japonya’nın suçları bunlarsa, “kötü şöhretiyle yaşayacak bir tarih” olarak neden bu kadar geç bir tarihi anıyorduk? Neden Weisman’ın Japonya’nın kusurlu psikolojisini sorgulamasına sebep olan şey, “50 yıl önceki trajedi” idi?

Weisman ABD'ye bir ölçüde sorumluluk yükler: Olanlar için değil, ancak Japonya'nın suçlarını kabullenmemesi yüzünden. ABD savaştan sonra bir "demokrasi yaratmak" istemişti, ancak "Çin 1949'da komünistlerin eline düştükten ve bir yıl sonra Kore Savaşı çıktıktan sonra, Washington fikrini değiştirmiş, Japonya'da Asya komünizmine karşı durması için istikrarlı, muhafazakâr bir hükümeti beslemeye karar vermişti."

Tarihin gözden geçirilmesi aynı zamanda işlevsel bir fayda da sağlar: Siyasi Doğruculuk yasalarına göre, mükemmellikten saptığımız nadir durumları kabul etmeye izin verilir, ancak sadece seçilmiş suçluların kötü eylemlerine verdiğimiz anlaşılır bir aşırı tepki olarak yorumlanabildikleri durumda. Aslında, Weisman'ın da elbette bildiği üzere, Washington'ın "geri adımı" 1947'de, yani "Çin'in düşüşünden" (tercümesi: ABD destekli yozlaşmış bir tiranlığın yerli bir hareketle devrilmesi) oldukça önce; Kore Savaşı'nın resmi olarak tanınan tarihinden 3 yıl önce, resmiyet öncesi aşama tam gaz ilerlemekte, ABD işgal ordusunun yeniden örgütlediği faşist işbirlikçilerin yardımıyla ABD destekli rejim 100.000 kadar faşizm karşıtı ve ABD'ye bağımlı olanların siyasi rekabette asla yüzleşemeyecekleri halk hareketlerinin takipçilerini katletmekte iken gerçekleşmişti.

Washington'ın "geri adımı," hâkim gücü tehdit eden demokratik deneylerin durmasına yol açmıştı. ABD Japon sendikalarını dağıtmak ve geleneksel endüstri-finans holdinglerini yeniden inşa etmek, faşist işbirlikçileri destekleyerek faşizm karşıtı unsurları ezmek ve geleneksel muhafazakâr iş dünyası hakimiyetini kurmak için harekete geçmişti. 1947'de geri adımın asıl yazarı George Kennan'ın hazırladığı bir çalışmada açıklandığı üzere, komünistlerden oluşan "yardakçı gruplara" karşı "istikrarı" korumak için "müdahale etmek" ABD'nin "ahlâki sorumluluğuydu." "Japonya'nın eski sanayi ve ticaret liderlerinin ülkedeki en becerikli liderler oldukları, en istikrarlı unsur oldukları, ABD ile en güçlü doğal bağlara sahip oldukları kabul edildiğinde, ABD'nin politikası, Japon liderliğinde doğal seviyelerini bulmalarının önündeki engelleri kaldırmak olmalıdır." Savaş suçlularının temizliği bitmişti ve faşist rejimin temel yapısı yeniden kurulmuştu. Japonya'daki geri adım, ABD'nin aynı

dönemde aynı amaçları taşıyan dünya çapındaki seferberliğinin bir unsuruydu ve bunların tümü 1949'dan önce gerçekleşmişti.¹⁸

ABD teknik uzmanlarının öfkeyle “totaliter devlet kapitalizmi” diye kınadıkları sistemin, halkçı ve demokratik güçleri bastırarak yeniden inşası, 1947’de geri adım atılmadan çok önce başlamıştı. İşgal aynı zamanda savaş suçunun temel konularının rafa kaldırılacağını da ortaya koymuştu. Herbert Bix, General MacArthur’un Savaş Suçları mahkemelerinde “imparatorun” Japon savaş suçlarında doğrudan sorumluluğu bulunduğuna dair yeterince kanıt bulunmasına (MacArthur’un elinde bulunsa da gizli tutulan) rağmen “ne suçlanmasına ne de tanık sandalyesine çıkmasına, ne de Uluslararası Soruşturmacılar tarafından sorgulanmasına izin verdiğini” yazmıştı. Bix, yazısını monarşinin aklanmasının, geleneksel muhafazakâr düzenin yeniden kurulmasında ve çok daha demokratik olan alternatifin alt edilmesinde “önemli” sonuçları olduğunu söyleyerek sonlandırır.

Weisman, Japonya’nın “amacının doğal kaynaklara, pazarlara ve denizlerde özgürlüğe erişimi temin etmek” olduğunu (doğru şekilde) belirtir. Artık bu amaçlara “sıkı çalışması” ve “ABD’nin cömertliği (ve çıkarları)” sayesinde ulaştığını ekler. Bunun anlamı, faşist ideolojinin ve ilkel sanrıların etkisinde kalmasa Japonya’nın aynı hedeflere 50 yıl önce ulaşabileceğidir. Bazı apaçık sorular ise es geçilmiştir. Japonya bu amaçlara Batı normlarını kabul ederek ulaşabilecektiye, neden Britanyalılar, Amerikalılar ve diğer emperyalist devletler Japonya’yı dışarıda tutmak için sömürgelerinin etrafına diktikleri yüksek tarife duvarlarını indirmemişlerdi? Ya da, bu tür bir idealizm beklemenin çok fazla olacağını varsayarsak, neden Hull en azından Japonların sömürünün karşılıklı olması yönündeki tekliflerini kabul etmemişti? Bu tür düşünceler meşru sınırların dışına çıkarak “Amerika’nın gerekçeleri” adındaki yasak bölgeye girer.

Gerçek dünyada, Japonya’nın saldırganlığı sömürge egemenliğinin yerine savaş sonrası dönemin daha ince egemenlik yöntemlerine zemin hazırlayan ulusalcı yaklaşımları desteklemişti. Dahası, savaş ABD’yi yeni dünya düzenini tasarlayabilecek bir konuma getirmişti.

Bu yeni koşullarda, Japonya'ya ABD denetimindeki “Güneye Doğru İmparatorluk” (Kennan'ın sözleriyle) verilebilirdi. Bu elbette bazı sınırlar içinde olacaktı: ABD “Japonya'nın petrol ve benzeri diğer şeylerdeki ithalatı üzerindeki yetkisini” korumaya niyetliydi, dolayısıyla Kennan'ın 1949'da tavsiye ettiğı üzere, “ordu ve sanayi alanlarında neye ihtiyacı olduğı konusunda veto hakkımız olmalıydı.”²⁰ Bu duruş, beklenmedik etkenler, özellikle de ABD'ye getirdiğı yüksek maliyetler ve Japonya ile diğer sanayileşmiş rakiplerine getirdiğı faydalar eşliğinde Vietnam Savaşı araya girene kadar sürdürölmüşü.

Weisman'a göre Japonların bir diğer kusuru da, Japon-Amerikan ilişkilerini içine oturttukları çerçevenin “kavgacı doğası” ve bunun ortaya koyduğı savaşçılık arzusuydu. Japonlar “ikinci vuruşlarından” bahsediyordu: “Washington Japon ithalatını keserse, Tokyo yaptığı yatırımları ya da Hazine bonosu alımlarını durdurarak Amerikan ekonomisini boğabilirdi.” Weisman'm bu tür bir misillemenin uygunsuzluğu hakkındaki niteliksiz yargısını benimsesek bile, ABD'nin standart uygulamalarının yanında pek de büyük görünmez: Örneğın Küba, Şili, Nikaragua ve Vietnam gibi düşmanlara karşı düzenli olarak sürdürölen gayrimeşru ve yıkıcı ekonomik savaş; ya da Jacksoncı Demokratların Britanya başta olmak üzere “tüm diğer ulusları [dünya ticaretindeki en önemli mal üzerinde tekel elde ederek] dize getirmek” yönündeki çabaları.

Ancak Japonya'nın en büyük günahı, “kendine acıma” eğilimi, kurbanlarına tazminat vermemesi, “geçmişini temizlemek için sakarca çabalar sarf etmesi” ve genel olarak “savaş zamanındaki sorumluluğunu açıkça beyan ederek öne çıkmaması” idi. Burada Weisman sağlam zemindedir – ya da en azından kendisi veya editörleri ya da doktrin sistemi içindeki meslektaşları, başkaları için öngördükleri ilkeleri benimsemeyi kabul etseler öyle olurdu. Kayıtların açıkça gösterdiği üzere, bunu bir an için bile olsa yapmazlar.

4. “Kendine Acıma” ve Diğer Kişilik Kusurları

50. yıldönümü büyük haftalık haber dergilerinde kapak yazılarıyla, basında makalelerle ve TV belgeselleriyle anılmışı. *Wall Street*

Journal eleştirirni Dorothy Rabinowitz birçoğunu “Pearl Harbor saldırısıyla ilgili acımasız ve sert tarihi değerlendirmeleri” için alkışlıyordu, saf haklılık ile mutlak kötülük arasında yaptıkları ayırırda hiçbir muğlaklık yoktu (2 Aralık). Kınamasını “modaya uygun Sol’un ve bir ayağı çukurda Sağ’ın” Japonları “daima” adı Amerikalıların “kurbanları” olarak gösteren gazetecileri için ayırmıştı. Bu çılgınlıklara örnek verilmiyordu; gerçek tarihsel konular tek bir cümlede bile anılmaz.

Sayfanın diğer tarafında, Robert Greenberger’ın “ABD-Vietnam Bağları MIA Konusu Yüzünden Kurulamıyor” başlıklı, Vietnamlıların “ilişkilerin yeniden kurulmasını engelleyen ana sorunu çözme” planlarından bahseden bir makalesi vardı: “Vietnam Savaşı’ndan beri kayıp olan Amerikalılar hakkında bilgi vermek.” Bu haber o kadar sıra dışıydı ki, ilginç mizanpajının dışında da özellikle dikkat edilmesi gerekir. Vietnam’da zarar gören tarafın biz olduğumuz, medyanın ve genel olarak kültürün temel görüşlerinden biridir. John F. Kennedy’nin “içeriden saldırı” adını verdiği şeyin (12 Kasım 1963), Güney Vietnamlı köylülerin meşru hükümetlerine ve bu hükümeti onlara dayatan, ülkelerini kendilerinden koruyan kurtarıcılara karşı “içten saldırganlıklarının” masum kurbanlarıydık.²¹ Daha sonra Kuzey Vietnamlıların hain saldırısına uğramıştık. Bize saldırmakla yetinmeyip, gizemli şekilde ellerine düşen Amerikalıların da hapsedilmişlerdi. Durmak bilmeyen Vietnamlı saldırganlar, savaşın bitişinden sonra da bize utanç verici şekilde kötü davranmaya devam etmiş, ABD’li pilotların ve savaşta kaybolanların kaderiyle ilgili tam işbirliği yapmayı reddetmiş, hatta kendilerini göklerden haince düşürdükleri pilotların cesetlerinin bulunmasına bile yeterince adamamışlardı.

Fransızların eski sömürgelerini geri almalarını gayretkeş şekilde desteklediğimiz, 1954 diplomatik mutabakatını hemen yıktığımız, egemenliğimizi dayattığımız güney kesiminde yozlaşmış ve katil zorbalardan ve işkencecilerden oluşan bir rejim kurduğumuz, bağımlılarımızın terör ve baskı rejimi karşı koyamadıkları bir tepki doğurduğunda doğrudan bu kesime saldırdığımız, yoğun nüfuslu bölgeleri eksiksiz şekilde bombalayarak saldırganlığımızı tüm

Hindiçine yaydığımız yirmi beş yıllık şiddetten, ekinleri ve bitki örtüsünü yok etmek için yapılan kimyasal saldırılardan, hendeklerin bombalanmasından ve mülteci yaratma, nüfus hareketlendirme ve köyleri yıkma programlarının başarısız olduğu yerlerde katliam operasyonları ve terör programlarının uygulanması, nihai olarak üç ülkenin belki de geri dönülemez şekilde yok olması, mahvolmuş toprakların milyonlarca cesetle ve patlamamış bombalarla dolması, Güney'deki hastanelerde sayısız sakat, yetim, deforme bebeğin kürtaaj karşıtlarını hiç de rahatsız etmeden doğması (veya doğamaması) ve Vietnam konusundaki önde gelen uzmanlardan olan şahin tarihçi Bernard Fall'ın 1967'de (yani ABD'nin büyük zulmü henüz başlamamışken söylediği üzere, "kırsal bölge, bu boyutta bir alanın üzerine sürülmüş en büyük askeri makinenin darbeleri altında gerçek anlamda ölürken... kültürel ve tarihi bir varlık olarak... soyu tükenme tehdidi altındaki" bölgede anlatılamayacak kadar korkunç diğer dehşetlerden geriye kalan tek ahlâki sorun, bu barbarların ellerinde çektiğimiz acılardır.²²

Tüm bunlardan geriye tek bir şey kalır: İşkencecilerimizin ellerinde çektiğimiz büyük zulüm.

Sıkıntılarımıza verilen tepkiler her yerde pek de aynı değildir. Ilımlılar tarafında, bir daha asla "kazanmak için yeterli kaynakları ortaya koymadığımız" bir savaşa girmememiz konusunda uyaran Senatör John Kerry vardır – başka bir kusur bulamamıştır. Ayrıca, saygın ahlâk öğretmeni ve insan hakları havarisi Başkan Carter da, Vietnam'a bir borcumuz olmadığını ve herhangi bir destek verme sorumluluğuna sahip olmadığımızı söyler, zira "yıkım karşılıklı" olmuştu – hiç tepki görmeden geçiştirilebilecek kadar tartışmasız bir gözlem. Diğer yanağını dönmeye daha az meyilli olanlar ise, tüm suçu doğrudan, yalnızca, Vietnamlı komünistlere atfeder, geriye kalan muğlaklıkları tespit etmeye çalışan Amerika karşıtı aşırılıkları kınarlar.²³

New York Times'ta, "Vietnam, Daha İyi Olmaya Çalışsa da Gidecek Çok Yolu Var" başlıklı haberler okurken, Asya muhabiri Barbara Crossette'in Vietnamlılar "kayıp Amerikalılar" konusunda biraz ilerleme kaydetseler de, yüksek ahlâki standartlarımıza yak-

laşmaktan hâlâ çok uzak olduklarını belirten yazılarını görürüz. Benzer üslup ve içeriğe sahip yüzlercesi daha. Devlet adamlığına son derece yakışır şekilde, Başkan Bush, “acı bir çatışmaydı, ancak Hanoi bugün yalnızca geçmiş için intikam aramaksızın cevap aradığımızı biliyor,” demişti. Bize karşı suçları asla unutulmayacaktı, ancak kayıplar konusuna yeterince eğilmeleri halinde, “Vietnam Savaşı’nın son bölümünü yazmaya başlayabiliriz.” Crossette, belki de “Vietnamlılara savaşta kaybolan kendi savaşçılarını bulmaları için yardım bile edebiliriz,” demişti. Hemen yanındaki ön sayfa haberi, Japonya’nın (yine) “savaş zamanındaki saldırganlığı” için sorumluluğu “açıkça” kabul edemeyişinden söz ediyordu.²⁴

1992 başkanlık seçim öncesi hararetlenirken, Vietnam’ın acı çeken Amerika’ya yaptığı büyük kötülükler, önemli bir konu olarak ortaya çıkmıştı: Washington bu kötülükleri sonlandırmak için yeterince şey yapmış mıydı, yoksa bunları örtbas etmek için komplo mu kurmuştu. *New York Times*’ta Patrick Tyler’ın ön sayfa haberi, ruh halini iyi yansıtmıştı. Tyler, Beyaz Saray’ın Ross Perot’un 1987 tarihli Hanoi’ye karşı baskıyı azaltmanın “hâlâ Güneydoğu Asya’da tutulan Amerikalı askerlerin geri gönderilmesini sağlamanın bir yolu olabilir” içerikli teklifini reddettiğini yazmıştı. Tyler, “o dönemde, Washington Hanoi’ye karşı, aynı amaca ulaşmak için daha sert bir yöntem benimsemişti,” diyordu. Savaş Esiri/Savaşta Kayıp politikasını denetleyen NSC yetkilisi Richard Childress “Tarih, uygulamadan önce fedakârlık yapmanın ölüm olduğunu göstermiştir,” demişti. “Sadece alırlar, alırlar ve alırlar.” “25 yılda bunu öğrendik.” Tyler, “Hanoi daha iyi ilişkilere giden adım adım yol haritasında, savaş esiri/savaşta kayıp araştırmaları konusunda işbirliği yaparak ilerleme kaydedene kadar, ABD’li müzakereciler, kozlarını ellerinde tutuyordu,” diye eklemişti ve Washington’ın beyan ettiği niyetleri hakkında en ufak bir soru ya da ne kadar silik olursa olsun, buradaki haklılığı herkesin göremeyebileceğine dair bir ipucu yoktu.²⁵

Ülke ciddi şekilde “Japonya’nın Zihni”ni düşünür, Japonların utanç verici “kendilerine acımalarını,” kurbanlarına tazminat sunmamalarını ve hatta “savaşta sorumluluklarına dair net bir

beyanda bulunmamalarını” kınarken, ABD hükümeti ve basını, Hanoi’de bulunan ve yalnızca suçlarını itiraf etmemekle kalmayıp, masum Amerika’ya utanç verici şekilde kötü davranmaya devam eden suçlara yönelik suçlamalarını artırmıştı. Vietnam’ın savaşın resmi sonundan 17 yıl sonra bizi hâlâ cezalandırmaya devam etmesi konusunda giderek artan öfkeyle ilgili uzun bir raporda, Crossette ABD ile Vietnam arasındaki diplomatik ilişkilere dair beklentilerin “ortadan kaybolmayan bitmemiş bir konuya yönelik ilginin artması dolayısıyla zarar görebileceğini” söylemişti: “Kayıp Amerikalıların kaderi.” Vietnam’ın alçaklığına öfkelenen George Bush, Ekim 1991’de 500. yılı, Avrupa’nın ve Japonya’nın, ABD tarafından 1975’te konan ambargoyu kaldırmaya yönelik çabalarını engellemek üzere müdahale ederek açmıştı. Diğer yandan Savunma Bakanı Dick Cheney, Kongre’ye “işbirliği daha iyi olsa da,” medeni dünyaya onları kabul etmemizden önce Vietnamlıların daha fazla çaba sarf etmesi gerektiğini söylemişti. Dışişleri Bakanı James Baker’ın sözleriyle ilişkilerin normalleşmesi için kayıp askerler sorunu konusunda “önemli gelişmeler” gerekiyordu ve bu süreç yıllar alabilirdi. Diğer yandan, *Times*’ın bildirdiği üzere, dünyanın en fakir ülkelerinden birinin yetkilileri, “geçen hafta ABD Fransızların IMF’nin Vietnam’a borç vermesi için sunduğu teklifi engellediğinde” yaptıkları gibi huzursuzluklarını dile getirmeye devam ediyordu.²⁶

Bir süre için, ambargo Vietnam’ı bir suç yüzünden daha cezalandırmak için uygulanmıştı: Vietnam sınır bölgelerindeki katil Kızıl Khmer saldırılarına cevaben Pol Pot’a karşı düzenlediği saldırı. Barbara Crossette, “Hindiçindeki Kayıplar: Ölmeyi Reddeden Bir Sorun” başlığı altında, Vietnam’ın bize zalimce davranmasına rağmen ABD’nin ilişkileri normalleştirmeye çalıştığını yazmıştı. Ancak, diye devam etmişti, “Başkan Carter’ın Hanoi ile ilişki kurma çabaları Vietnam’ın 1978’de Kamboçya’yı işgal etmesiyle sekteye uğramıştı.” Doğal olarak, aziz ahlâk öğretmeni, bu kışkırtmasız saldırganlığı görmezden gelemezdi; George Bush başkan olsaydı, muhakkak Fırtına Norman’ı göndererek saldırganı ezerdi (en azından, kimsenin karşı ateş açmayacağından emin olursa).²⁷

Carter’in bir savaş suçu olan saldırganlık konusundaki derin

hisleri, Hindiçin'in Doğu Timor'u işgali sırasında da tüm dünyaya sergilenmişti – bu durumda yaptığı, bir halka yönelik katliam saldırısını engellemek değil, benzer bir tanesini başlatmaktı. Hindiçin'in şiddeti 1978'de soykırım seviyelerine ulaşır, askeri stokları tükenmeye yüz tutarken, Carter yönetimi, Endonezyalı müttefikine silah akışını çok yükseltmiş, ayrıca kongrenin kısıtlamalarından kaçınmak için İsrail bağlantısı üzerinden jet uçakları göndermişti. Endonezya silahlarının %90 kadarı, yalnızca savunma amacıyla kullanılmaları gibi katı bir kısıtlamayla, ABD'den geliyordu. Ahlâk kulesinde oturan Carter, Vietnamlıların saldırganlık suçunu izlemiş ve Vietnam'ı medeni uluslar topluluğuna kabul etme çabalarını çekimserce de olsa sonlandırmıştı – en azından bize söylenen buydu. ABD'nin uluslararası ilişkilerde güç kullanımına karşı ilkeli duruşu, 1980'ler boyunca da tekrar tekrar ortaya konmuştu: Örneğin, Washington'ın İsrail'in Lübnan'ı işgalini ve buna eşlik eden katliamı kesin şekilde desteklemesi, 1986 tarihli, ABD'nin Nikaragua'ya karşı “yasa dışı güç kullanımım” durdurmasını emreden Dünya Mahkemesi kararına hükümet-medyanın tepkisi, Bush'un Berlin Duvarı'nın yıkılışını ve Soğuk Savaş'ın sonunu kutlamak üzere Panama'yı işgal etmesi ve daha birçokları.²⁸

USG-*Times*'in anlatısına göre, Washington “Kamboçya'daki Vietnam destekli hükümet iç savaşında müzakere edilmiş bir uzlaşmaya direndiği sürece ilişkileri normalleştirmeyi reddediyordu” (Steven Greenhouse); burada bahsedilen Çin ve Tayland'ın (ve dolaylı olarak ABD ile müttefiklerinin) desteklediği ve Kamboçya'nın kırsal kesimine Tayland'daki üslerinden saldıran Kızıl Khmer ile mücadeleledi.²⁹

Gerçekler biraz daha farklıydı. Raymond Garthoff, Carter yönetimi, 1978 başlarında, henüz Vietnam Kamboçya'yı işgal etmemişken “Çin'e doğru” ve dolayısıyla Çin'in müttefikleri Kızıl Khmer'e meyletmesi dolayısıyla “Vietnamlıların ilişkileri yeniden kurma teklifini kabul etmemeyi tercih etmişti” diyordu. Pol Pot iktidarındaki en büyük katliamları gerçekleştirmeye başlamıştı. Bunlar daha sonraki demografik çalışmalarda CIA tarafından (olasılıkla ABD ile bağlantısı dolayısıyla) örtbas edilmişti. ABD, BM'de çoğu Avru-

pa ülkesinin aksine, Vietnamlılar Kızıl Khmer'i kovduktan sonra Kamboçya'da kurulan "meşru" hükümeti tanımak konusunda çekimser davranmamış, "Kızıl Khmer'i desteklemek konusunda Çin'e katılmıştı" (Garthoff). ABD Çin'in "Vietnam'ı cezalandırmak üzere" işgalini desteklemiş ve Kızıl Khmer'in ana askeri unsuru olduğu Tayland tabanlı koalisyonu desteklemeye başlamıştı. Carter'ın Ulusal Güvenlik Danışmanı Zbigniew Brzezinski'nin daha sonra belirttiği üzere, ABD "Çinlileri Pol Pot'u desteklemek üzere teşvik ediyordu." Reagan-Bush iktidarlarının en sevdiği siyasetçilerden olan Deng Xiaoping konuyu daha da açıklamıştı: "Vietnamlıları Kampuchea'da kalmaya zorlamak mantıklıdır zira daha fazla kayıp verecekler ve ellerini Tayland'a, Malezya'ya ve Singapur'a uzatamayacaklar," oysa zamanında durdurulmasalar buraları işgal edecekleri kesindi. Pol Pot'un dağılmış güçlerini yeniden toplamaya yardımcı olduktan sonra, ABD-Çin-Tayland (ve genel olarak Batı) koalisyonu Pol Pot'a diplomatik destek de vermişti. Kamboçya'ya ambargo konmuş, insani yardım da dahil olmak üzere başka kaynaklardan yardım alması engellenmişti. Kızıl Khmer'e nüfuzlu bir rol vermeyen müzakereli bir uzlaşmaya yönelik tüm çabalar ise bozulmuştu. *Far Eastern Economic Review*'un 1989 tarihli haberine göre, ABD ayrıca Tayland'ı, Kızıl Khmer'i desteklemeyi reddetmesi halinde ticari imtiyazlarını elinden almakla tehdit etmişti.

Sihanouk, Kasım 1991'de muzaffer şekilde Kamboçya'ya döndüğünde yaptığı konuşmada, "Kamboçyalıların Kızıl Khmer'in geri gelmesini kabul etmeye zorlanmalarının," BM Güvenlik Konseyi'nin beş kalıcı üyesinin baskısı altında gerçekleştiğini söylemişti. Bir yıl önce, ABD'li gazeteci T. D. Allman'a, "Kamboçya'yı kurtarmak için tek yapmanız gereken [1979] Pol Pot'un ölmesine izin vermektir," demişti. "Pol Pot ölüyordu ve siz onu geri getirdiniz."³⁰

Bu durumda *Times*-ağzının daha doğru bir açıklaması, Vietnam'ın ilişkileri düzeltme çabalarının Carter yönetiminin Çin ve Kızıl Khmer'e yönelmesiyle bozulduğu, ABD'nin işgali gerekçe göstererek Vietnam ve Kamboçya halklarını mümkün olduğunca sert şekilde sömürdüğü ve Washington'ın Kızıl Khmer'e iktidarı vermeyecek bir uzlaşmaya yönelik diplomatik çabaları reddettiğidir.

Globe editörü H. D. S. Greenway ABD'nin bu gizli müttefikini Kamboçya'dan çıkartarak, Carter'ın "Çin'e [ve dolayısıyla Pol Pot'a] meyletmesinin" ardından zirveye çıkan zulmü sonlandırarak ve Carter'ı dışarıda tutarak, Vietnam "Kamboçyalıların şükranını kazanmış olabilir" yazmıştı. Ancak bu eylemler, "dünyanın geri kalanının büyük kısmı tarafından kınanmıştı," özellikle de ABD'nin keyfini izleyen kısmı tarafından. Ancak Vietnam'ın Kamboçya'dan çekilmesi, ambargo için bu gerekçeyi ortadan kaldırmış, geriye sadece Vietnam'ın bize savaşta kaybolan askerler konusunda kötü davranması kalmıştı. ABD'nin basın ve hükümetteki ahlâkçıların açıkladığı üzere bu süregiden suç, ambargoyu yürürlükte tutmamızı ve dolayısıyla Vietnam'ı ABD kontrolündeki uluslararası finans kuruluşlarından gelecek kredi ve yatırımlardan mahrum bırakmamızı gerektiriyordu. Avrupalılar ve Japonlar, güçlü ve inatçı müttefiklerinin ayağına basmaktan kaçınıyordu.³¹

Pearl Harbor'un yıldönümünde, *Washington Post*'taki bir başyazı, Vietnam ilerleme kaydetmiş olsa da "savaşta kaybolanların bazı savunucularının," "cesetleri vermediğini" söylediğini belirtiyordu. Editörler sertçe, "bu meseleyi açıklığa kavuşturmak için Hanoi'nin çok dürüst, Washington'ın ise soruşturmalarında inatçı olması gerekir," sonucuna varıyordu. Vietnamlılar tam işbirliği yapmaya niyetliyse, dünya topluluğuna katılmalarına izin verebilirdik, ancak onları asla bize 40 yılı aşkın süre boyunca verdikleri zarar ve acı yüzünden affedemezdik, tıpkı Japonların birkaç yıl önceki korkunç eylemlerini affedemeyeceğimiz gibi.³²

Tekrar gerçek dünyaya dönersek, "Vietnam'ı kanatma" kararlılığı konusunda şikâyet edenler genellikle büyük ABD şirketleriydi; yurt dışındaki rakipleri karşısında bu bölgedeki fırsatlardan mahrum kaldıklarından, bir yöneticinin sözleriyle "Vietnam ticaretindeki adil paylarını" alamayacaklarından şikâyet ediyorlardı. Bu endişeler, duruşumuzu gözden geçirmek için gerekçe sağlamaktadır. Basın, Vietnam iki yıllık kazılara izin verirse, Laos ve Kamboçya'da yolumuzu açmak üzere adımlar atarsa, bulunabilecek cesetleri geri vereceğine söz verirse ve bize "Vietnam kırsalına" ve askeri arşivlerine "hemen erişim" sunarsa yumuşayabileceğimizi bildiriyordu.

Acı çeken taraf olarak, bu esnada Vietnamlı diplomatları BM'nin yakın çevresine hapsediyorduk, askeri arşivlere gelince...³³

Greenway, "Dışişleri Bakan Yardımcısı Le Mai gibi, 'Amerikan hükümetinin Amerikan halkını savaşta kaybolan askerler konusunda ikna etmek zorunda olduğunu anladığını söyleyen' Vietnamlılar vardır," diye yazıyordu. "Vietnamlılar ayrıca, kayıp Amerikalılar konusunun, Amerika'nın uyguladığı ticari ambargonun kaldırılmasının, ABD ile diplomatik ilişkiler kurulmasının ve dünya topluluğuna yeniden katılmanın önündeki en büyük engel olduğunu da anlıyor." Ancak, diye ekler Greenway, "Amerika'nın, kendi askerlerinden 200.000-300.000 kadarının kayıp ve bilinmez durumda olduğu bir ülke karşısında siyasi bir sorun haline getirdiği şey karşısında büyük öfkeyle konuşan Vietnamlılar da vardır." Vietnamlı bir gazi, Amerikalıların "geri gelip bize Vietnamlıların nerede gömülü olduklarını söylemelerini" önermişti. Greenway, bir savaş muhabirinin sahip olduğu bol miktarda kişisel deneyimle, "Ne görev ama," diye yazmıştı. "Buldozerlerin Vietnamlı cesetlerini kuyulara ve bilinmeyen bir mezara götürülmek üzere, kolları ve bacakları sapan ağından çıkar şekilde helikopter sapanlarına görüntülerin bastırılmış anılarını geri getirmek..."³⁴

Greenway saflardan bu nadir ayrılığı dolayısıyla övgüyü hak etse de, bazılarının isimsiz kalan bir aracıya atfettiği bazı diğer sorunları da belirtebiliriz.

Pek de sır olmayan bu bilgilerin hiçbiri, korkunç suçlar için tazminat ödemek bir yana dursun, ABD'nin "dünya topluluğuna yeniden katılmasını" engellememekte ya da *hansei* ("pişmanlık" da olsa "yaptıkları hakkında düşünmek" de olsa) gerektirmemektedir.

Diğer sesler ise, çektiğimiz acılar karşısında huşu içinde kendimize acıyışlarımız arasında duyulamayacak kadar zayıftır. Örneğin, Şubat 1990'da savaş bittikten sonra patlamamış bombalar tarafından öldürülen ya da sakat bırakılan birçok kurbandan birinin kolundan ABD yapımı şarapnel çıkartmak zorunda kalan cerrahın sesi. Sefil komünistler, sivillerin kendi suçlarının ölümcül mirasından korunmalarını sağlamak üzere Afganistan'daki mayınların belirtildiği haritalarını yayınladıklarında büyük coşkuyla kınanmıştı.

Benzer kınamalar ABD'ye yönelemiyordu ve bunun sebebi basitti: Washington, Hindiçin'deki sivil mayın temizleme ekiplerine mayın haritaları sunmayı reddediyordu. Bir Pentagon sözcüsünün açıkladığı üzere, "insanlar bu bölgelerde yaşamamalı. Sorunu biliyorlar." Dahası, temel mantık dolayısıyla, "aşırı haklılığımız ve tarafsız iyiliğimiz" dolayısıyla, kırsal bölgeyi mayın ya da anti-personel bombalarla doldurmak kınanamazdı.³⁵

Yabancı basını okuyanlar, Vinh şehrindeki 11 yaşındaki Tran Viet Cuong'un sesini duyabiliyordu – kendisi *Times*'ın düşünceli şekilde açıkladığı üzere, "konumu dolayısıyla lanetliydi." (s. 333) Ailesi kendisinin bir eğitim almasını çok istiyordu ve kasabada okul kitaplarına verecek para olmadığı için, ailesinin kitap satın alabilmesi için Tran'ın kahvaltı etmemesi gerekiyordu (şanslıysa, öğretmeni, iki-üç işten topladığı paralarla tebeşir alabilirdi). John Stackhouse, yıkık şehirden, yerel hükümet de "20 yıl önce ABD bombaları tarafından yok edilen yolların, hastanelerin ve lağım kanallarının büyük kısmını tamir edemiyordu," diye bildiriyordu. 1991 yılında çocuk hastanesi, 250 yatağından 50'sini kapatmak ve hastalardan ilaçlarını getirmelerini istemek zorunda kalmıştı. Doktorlar cerrahi operasyonları Polonya'nın bağışladığı bir masa üzerinde, büyük ölçüde donanımsız şekilde yapmak zorunda kalıyordu. Eczanesinin yerinde "molezların" bulunduğu Vinh Tıp Merkezi'nin doktorlarından biri göz önündeki gerçeği dile getirmişti: "Buradaki sorunlar Amerikan savaşının sonuçlarıdır, ambargo ise durumu daha da kötüleştirmiştir."

Stackhouse, ambargonun "Vietnam'ı uluslararası camiadan yalıtıldığını," tarla verimlerini üçte bir oranında artıracak bir sulama projesi için finansman da dahil olmak üzere 300 milyon dolar kredi vermeye hazır olan Manila merkezli Asya Kalkınma Bankası da dahil olmak üzere ABD'nin "veto hakkı" sahibi olduğu kalkınma örgütlerinin yardımlarını engelleyerek "ticaret ve yardım akışlarından mahrum bıraktığını" söylüyordu. Vietnam, resmi borç verenlerin talep ettiği yapısal düzeltme programlarına Doğu Avrupa'dan daha önce başlamış olsa da, katı ABD vetosu dolayısıyla bu sert darbeyi savuşturmak üzere tasarlanmış düşük kredili Dünya Bankası

kredilerini de alamamaktadır. Bunun sonucu, çocuk ölümlerinin Bangladeş'te olduğundan 2-3 kat daha fazla olması ve "nüfusun büyük kısmının okur yazar olmamasına yol açan" eğitim sisteminin çöküşüydü. Ticari bankalar ve diğer kredi verenler ve yatırımcılar, ABD izin verene kadar hareket etmeyecektir ve yabancı pazarlar büyük ölçüde kapalıdır, yani özel sektör için de pek alan yoktur. UNICEF'in bir çağrısı bile başarısız olmuştur çünkü, UNICEF'in Ho Şi Min Şehri ofisinin müdürünün sözleriyle, "hiç kimse ABD'yi kızdırmak istememektedir."³⁶

Yabancı basını takip edenler aynı zamanda Ekim 1991'de "bir ABD helikopterinin savaşta kaybolan ABD askerlerini aramak üzere yola çıktığını duyduklarında helikopteri düşürmek için yetkililerden izin isteyen" dağ kabilelerinin de sesini duyabiliyordu. Kanadalı muhabir Philip Smucker, "Mevcut öfkenin kaynağını ortaya çıkartmak zor değil," diyordu: ABD uçaklarının "ayrım yapmadan bombaladığı ve dioksin püskürttüğü... ormanları yok ettiği, kırsal kesimin büyük bölümünü Cadillac boyutunda kraterlerle delik deşik ederek ay yüzeyine çevirdiği," toprağı "hektarkare başına 200 litre [kimyasal zehir] ile doldurup" "spreyleme olmayan Kuzey bölgesinden çok daha fazla sakat çocuk doğumuna yol açtığı" bu bölgede, "gidip hangi köyde son zamanlarda bir çocuğun bir 'bombacık,' yani son 18 yıldır toprakta saklı duran küçük bir bomba tarafından sakatlandığını ya da öldürüldüğünü bulmak yeterli." Sadece bu bölgede, 1975'ten bu yana "5.000'den fazla insan," patlamamış bombalar tarafından "yaralanmış veya öldürülmüştü." Tam olarak kapısının önünde bulunan, 1969 yılında karısını öldüren B-52 bombardımanının kalıntısı olan ve kendi boyunun 10 katı bir kraterin yanında duran köylü, "bu bombayı atan adamdan nefret ediyorum" demişti. Bir diğeri, birkaç hafta önce yerde bulunduğu yuvarlak metal bir nesneyi eline aldığı anda havaya uçan sekiz yaşındaki oğlunu anlatıyordu: "Vietnam Savaşı günlüklerinde sözü edilmeyecek bir çocuk ölümü daha."³⁷

Elbette kalles Japonların çarpık zihinlerini ve bizi bu kadar şaşırtan psikolojik rahatsızlıklarını incelediğimiz zaman, lekesiz vicdanımızı rahatsız edecek hiçbir şey yoktur. 500 yıllık fetih rehber

öğretilerini ezberlemiş olanlar, bizimle Japonlar arasındaki devasa ahlâki uçurumu algılamakta hiç güçlük çekmeyecektir: Ahlâk, silah namlusundadır – ve bizim silahlarımız vardır.

Tam da bu noktayı vurgulamak istermiş gibi görünen *New York Times* Bilim Bölümü, “Dioksin’in Vietnam’daki Etkilerinin Araştırılması Diplomatik Dondurma ile Engellendi” başlıklı bir haber yayınlamıştı. “Diplomatik dondurma,” objektif gazeteciliğin gerektirdiği simetriyle tasvir edilmişti (“Vietnamlı ve Amerikalı yetkililer, ilişkileri iyileştirmek için çok yavaş hareket ediyor,” vs.) ancak makale, bu tuhaf ve karşılıklı rahatsızlığın bazı talihsiz sonuçlarını belirten ender yazılardan biriydi. Sorun, “Vietnam ile ABD arasındaki ilişkilerin 17 yıldır dondurulmuş olmasının, Agent Orange’m ve diğer dioksin kaynaklarının, hem askeri, hem de sivil nüfuslar üzerindeki uzun vadeli etkileri hakkındaki hayati araştırmaları engellemesiydi.” Bu çok talihsizdi, zira “Vietnam Savaşı sırasında çok miktarda dioksin içeren Amerikan yaprak dökücü ilaca maruz kalan halkları araştırarak Batı’da endüstriyel dioksin kullanımının olası tehlikeleri hakkında” çok şey öğrenilebilirdi.

Makale, “Vietnam dioksin ile kanser, kısırlık, hormon sorunları, bağışıklık sistemi yetersizlikleri, merkezi sinir sistemi hastalıkları, karaciğer hasarı, diyabet ve sorunlu lipit metabolizması arasındaki olası bağlantıları daha fazla araştırmak için ideal bir konum,” diye devam ediyordu, “insanlar için zararlı hale geldiği miktarı belirlemek” gibi “kritik” bir soruya cevap vermeyi sağlayabilirdi. İnceleme altındaki yaratıkların (belki de gizli bir aracı tarafından) bazı ihtiyaçlarının ele alınması gerekebileceği düşüncesi, dile getirilemeyecek, hatta ima dahi edilemeyecek kadar tuhaftı.

“Vietnam’ın araştırma için harika bir fırsat sağlamasının” iki sebebi vardı. “Birincisi, birçok kadın ve çocuk da dahil olmak üzere tüm yaşlardan ve cinsiyetlerden çok miktarda Vietnamlının dioksine maruz kalmış olmasıydı.” Diğer yandan, Batı’da, sanayi kazaları veya İtalya’daki Seveso’da ve Aşk Kanalı’nda yaşananlara benzer “çevre kirlenmesi” olayları, “kısıtlı bölgelerde, küçük grupları,” çoğunlukla erkekleri etkilemişti. İkinci olarak Vietnam, “kapsamlı bir kontrol grubu” sunuyordu zira kuzeyliler “maruz kalmamıştı.” Bir

diğer faydalı özellik, “birçok Vietnamlının yüksek miktarda dioksine maruz kalmasıydı.” Amerikalı bir araştırmacı, “Vietnamlıların yüzde sekseni kırsal bölgelerde yaşıyordu ve sıklıkla çıplak ayakla veya sandaletlerle geziyordu,” demişti. “Vietnam’daki işbirliği daha iyi olamazdı,” ancak, devam eden dondurma dolayısıyla “hepimizi ilgilendiren sağlık konularını araştırmak için,” “bir daha ele geçmeyecek bir fırsatı kaçıırıyorduk.” “Dioksine maruz kalmış insanları inceleme fırsatları elimizden kaçıyor.”³⁸

Belki de bu ilginç araştırma projesi, Güney’deki hastanelerde (bu zulme maruz kalmayan Kuzey’deki değil) kanserden ve doğum kusurlarından ölen çocukları ya da nadir habis tümörlerle yatan kadınları, korkunç deformasyonlara sahip bebeklerle dolu mühürlü kapları ve ara sıra yabancı basında ya da burada kamunun gözünden uzaklarda haberleştirilen diğer “korkunç” sahneleri dahil edebilir. Bu sorgulama da ABD açısından faydalı olabilir.³⁹

Karşılıklı rahatsızlığa dair bu eleştiri, en azından bir şeylerin yolunda olmadığını öne sürdüğü için gelenekten ayrılmaktadır. Başka birçok şey gibi, bazı zihinlerde entelektüel kültürün gerçek mi, yoksa Jonathan Swift’in bir senaryosu mu olduğu sorusunu doğurabilir. Bu eleştiri, Amerikan işgali altındaki Japonya’da, ABD Japonya’ya “Herhangi bir sansür uygulanmayacaktır ve herhangi bir iletişim yönteminin gizliliği ihlal edilmeyecektir” maddesini içeren bir Anayasa dayatırken ve General MacArthur “Japon halkına ve Japon gazetecilere, basın ve ifade özgürlüğünün çok sevdiği şeyler olduğunu ve Müttefiklerin savaşa bu özgürlükler için girdiklerini” (Monica Braw) söylerken gizlice dayatılan yoğun sansür (buna dair yazılanlar da sansürlenmiştir) hakkındaki nadir şikâyetleri anımsatır. Sansür uygulaması hemen başlatılmış ve dört yıl boyunca sürmüştü. Bu esnada muhaliflerin temizlenmesi, sansürün önemini azaltmıştı. İlk günlerden bu yana amaçlardan biri, atom bombasının ya da etkilerinin tartışılmasını engellemekti. Sansürcülerden birinin sözleriyle, gerçekler “kamu huzurunu bozabileceği” ve “bombardımanın bir insanlık suçu olduğunu” düşündürebileceği için, bunlar Japonya içinde mümkün olduğu kadar gizli tutuluyordu. Tıpkı Nagazaki katliamına dair bir görgü sahi-

dinin anlatısının yasaklanması gibi. Japon bilimsel makaleleri bile sansüre uğruyordu. Bu konuda bazı itirazlar gelmişti ancak sansür hayatta kalanların tedavisini (büyük ölçüde yok sayılan bir konu) engellediği için değil; daha ziyade, radyasyon hasarıyla ilgili daha fazla bilgi alabilmek için en önemli fırsat kaçırıldığı için.

Amerika ellinci yıldönümünde Japonya'nın suçlarını değerlendiren, kabul edilen bir Amerikan katliamına dair yeni bir kitap piyasaya çıkmıştı: Mart 1968 My Lai katliamı. Amerikalı eleştirmenler, katillerin komutam “kötü ünlü Teğmen Calley’in” “bekâr subay lojmanında üç yıldan kısa süre ev hapsinde tutulduktan sonra şartlı tahliye edildiğini” ve bugün Georgia’da bir iş adamı olarak, keyifli evinden kuyumcu mağazasının bulunduğu alışveriş merkezine sedan Mercedes’iyle gidip gelmekte olduğunu öğrenince şoka uğramıştı. Katliamla ilgili düşüncelerini özetleyen *Washington Post* eleştirmeni şöyle diyordu: “Bu konudaki her kitap, sorunu insan ruhunun karmaşık ışığı ve karanlığına kadar açıkça takip etmediği sürece nihai olarak sorumluluğunu yerine getirmemiş sayılacaktır.”

Londra *Financial Times*’ta Justin Wintle, farklı bir tepki vermişti:

Neredeyse Batı’da Vietnam ile ilgili olarak yayınlanan tüm diğer kitaplar gibi, *My Lai’de Dört Saat* de Amerika’ya ve Amerika’nın özgüvenine aldığı darbeye odaklanır. Denklemin ikinci yarısı önemsiz kılınır. [Yazarlar] My Lai’de hayatta kalan birkaç kişinin görgü tanıklığını kaydetmeler de, Quang Ngai’de sekiz yıllık ABD ve Güney Kore işgalinin ardından kalan kapsamlı üzüntünün adı geçmemektedir. Aksine, okuyucuya neredeyse metinde geçen tüm Amerikalıların hayatlarına dair sıklıkla anlamsız biyografik ayrıntılar sunulur.

Bu şablon çok önceden belirlenmişti. *New York Times*, katliamın beşinci yılında, Mart 1973’te My Lai’den bir makale yayınlayıp, Amerikalıların durmaksızın bomba ve top atışma tutarak “güvenli hale getirmeye çalıştığı” köyün ve bölgenin hâlâ “sessiz ve güvensiz” olduğunu söylediğinde, pek az kişi yüzünü buruşturmuştu. Muhabir, Amerikalıları birçok kişiyi öldürmekle suçlayan köylülerden alıntı yapıp, felsefi şekilde ekliyordu: “My Lai isminin Amerikalılar için ne ifade ettiğini anlayacak durumda değiller.”⁴¹

Washington Post eleştirisi, bizi karanlık dehlizleri bulunan “insan ruhunun” derinliklerini sorgulamaya, My Lai için cevabı ABD politikalarının ve kurumlarının değil, insan ırkının evrensel bir kusurunda aramaya yönlendirerek Siyasi Doğruculuk kurallarına uymuştur. Yasalar, ABD’nin yalnızca başkalarının suçlarına cevap vermesini ve genel hayırseverlik dışında bir politikası olmamasını gerektirir; Quang Ngai eyaletinde, “koruduğumuz” acı çeken Vietnamlılar için bölgeyi “güvenli hale getirmekten” başka politika yoktur. Doğrudur, Hindicin’de yıkım vardı ancak, her zamanki gibi, bir faili yoktu. *Times*’ın Asya’daki en önemli muhabiri Fox Butterfield, Orwell’in nefesini kesecek bir cümle kurarak “savaşın kullanılmaz kıldığı çok fazla toprak vardı,” demişti. Meslektaşı Craig Whitney, “savaşın mirasını” özetlemişti: “Komünistlerin burada bulunmasına izin verdiklerinde [Vietnamlıların] ve topraklarının maruz kaldığı cezalandırma” ve “savaş yüzünden atalarının evinden sürülen köylüler.” Tüm bunlar, belki de insan ruhunun karanlığı haricinde açıklanması mümkün olmayan doğal bir felaketti.⁴²

Britanyalı eleştirmen, bir adım daha ileri gitmeyi öneriyordu: “Washington’daki siyasetçilerin amaçlarına” bir göz atmak, Quang Ngai köyündeki tüm Vietnamlıların –erkekler, kadınlar veya çocukların– askerlerinin hayatını tehdit ettiğini bilen ve sahada bu vahşi katliamı gerçekleştiren Teğmen Calley’nin ve yarı-çılgın askerlerinin değil. Bu amaçları belirlemenin ilk adımı olarak, resmi ölü sayısı My Lai kurbanları da dahil olmak üzere 10.000 düşman olarak belirtilen Wheeler Wallava Operasyonu’nu inceleyebiliriz. Bu operasyonu ve dönemin diğer katliam operasyonlarını ayrıntılı şekilde inceleyen *Newsweek* büro şefi Kevin Buckley, My Lai’nin “birçok yerde birçok zamanda aynı etkiyi yaratan daha kapsamlı bir politikanın, son derece vahşi bir uygulaması” olduğunu yazıyordu. Örneğin, bir bölgede, dört köyün nüfusu 16.000’den 1.600’e indirilmişti. Bir diğerinde ABD ordusunun komuta konumlarının çizimleri, B-52 bombardımanlarının tam olarak köyleri hedeflediğini ve helikopterlerin tarlalarda çalışan insanları kovalayıp öldürdüğünü gösteriyordu. Buckley, “Elbette bunun suçu sadece basit bir teğmene yüklenemez,” demişti. “Calley bir sapmaydı, ama ‘Wheeler

Wallawa' değildi." Veya benzeri birçok operasyon. İnsanın aklına pek çok düşünce geliyor.⁴³

Quang Ngai'deki Kuzey Amerikalı yardım işçileri, My Lai katliamından hemen haberdar olmuştu, ancak yerel nüfus gibi, pek de üstünde durmamıştı çünkü zaten böyle şeyler olağan kabul ediliyordu. Emekli subay Edward King, "My Lai, ortalama profesyonel asker için, uzun süredir daha küçük ölçekte devam ettiğini bildiği bir şeyin örtbas edildiğini görmekten fazlasını ifade etmemiştir," diye yazmıştı. Kaza eseri, My Lai katliamını araştıran askeri panel, birkaç kilometre ötede, My Khe'de çok benzer bir durumla karşılaşmış, ancak bir köyün yıkıldığı, yaklaşık 100 kişinin öldürüldüğü ve geride kalanların zorla başka yere götürüldüğü –tıpkı Batangan Yarımadası'ndaki susuz ve üzerinde "Bizi komünist teröründen kurtardığınız için teşekkür ederiz" yazan bir pankartın bulunduğu bir kampa götürülen My Lai'den kalanlar gibi– operasyonun son derece normal kabul edilmesi gerekçesiyle komutanı cezalandırmamıştı. Burada, muhtemelen daha da fazla katliam ve ekolojik yıkım sayesinde "bölgeyi güvenli hale getirmeyi amaçlayan" Cesur Denizci Operasyonu'na maruz kalmışlardı.⁴⁴

Savaş suçları mahkemeleri için General Yamaşita ve Pasifik Savaşı'ndaki suçları yüzünden idam edilen 1.000 kişinin ötesinde başka bir aday olabilir miydi?

5. Tarihe Karşı Duyarlılık Hakkında

"Japonya'nın Zihni"ni incelerken keşfettiğimiz karakter kusurlarından birinin, "geçmiş sterilize etmeye yönelik sakarca çabaları" olduğunu ve "Japonya'dakilerin kendi tarihlerini hiç bilmediklerini," bu anlamda "halkın tarihin büyük kanserini oluşturan karanlık olaylara dair hafızasını baskılamak için... ellerindeki tüm silahları" kullanan Sovyet yetkililere benziyorlardı. Her ikisinin de çabası nihayetinde boşunaydı çünkü "Tarihi Öldüremezsiniz."

Ya da öldürebilir misiniz? Hinde savaşlarının ABD ideolojisindeki kaderleri, bu konuda ahkâm kesebilme hakkımızı örnekler. Daha yakın tarihli bir örnek ise, geçtiğimiz on yılda Orta

Amerika'da yaşananlardır: Gelecekte bir tarihçi, bu bölgede gerçekleştirdiğimiz ve "arka bahçemizi" en derin sefaletin içinde bırakmamızı sağlayan daha önceki başarılarımızı bile aşan bu canavarca zulüm için kendimizi övüşümüze şaşkınlıkla bakacaktır.

Amerikalı entelektüelin başkalarını kendi tarihleriyle nasıl barış yaptıkları konusunda yargılaması, o kadar hayret vericidir ki, neredeyse söyleyecek söz bulunamaz. Aramızdan kim, ilk günlerden beri, kölelik ya da yerli halkların soykırımı konusuyla uzlaşma yapamamıştır? Örneğin modern New England'ın, hafızasına dünyanın ilk büyük soykırımının, (1637 yılında Pequot Yerlilerinin katledilip hayatta kalanların da köle olarak satılmasının) korkunç ayrıntılarını hafızasına kazınmamış bir sakini olabilir mi? Bu ilham verici eylemleri gururla anlatan, Pequot ulusunun koloni yetkilileri tarafından resmi olarak dağıtılmasını tasvir eden Püritan'ın 1643 tarihli yazısını, yetkililerin *Pequot* tanımını bile yasakladıklarını "böylece Pequotların adı (Amalech'inki gibi) göklerin altından silinmiştir, kendisine Pequot diyen veya (en azından) demeye cesaret eden kimse yoktur" dediklerini öğrenmemiş kimse var mıdır? Muhakkak ki, "Tanrıya tabi" ulusumuza bağlılık yemini eden tüm Amerikalı çocuklar, Püritanların kendilerini bilinçli şekilde Tanrı'nın komutlarını izleyen, Kenanlıları "çarpan" ve onları "Kutsal Topraklar'dan" kovan Seçilmiş Halkı olarak resmederek (Nell Salisbury), Eski Ahit söylemini ve imgelerini nasıl ödünç aldıkları konusunda bilgilendirilir. Tanrı'nın işlerini dini liderlerinin yönlendirmeleri doğrultusunda gerçekleştiren, erkeklerin çoğu uzaktayken ana Pequot köyüne şafak öncesinde sürpriz bir saldırı gerçekleştirip kadınları, çocukları ve yaşlı adamları gerçek bir Eski Ahit öyküsündeki gibi katlederek "ilahi görevlerini" yerine getiren saygın atalarımızı öven tarihçileri okurken kim *hansei* sergilememiştir? Kendi sözleriyle, Püritanlar kulüpleri, "mümkün olan en korkunç ölümün" kurbanlarının "ateşte kızarıp kanlarıyla ateşi söndürmeye" bırakıldıkları "ateşli fırınlara" çevirmişlerdi. Bu esnada Tanrı'nın hizmetkârları "kendilerinin yanında olan Tanrı'ya şükrediyorlardı." "Büyük Gururları içinde kendilerini yüceltenlerin," sahip olduklarını bize vermeyi küstahça reddedenlerin kökü-

nün kurutulmasından duyulan bu sevincin daha sonra tarihimizde bir yansıması olup olmadığını sormamış kimse olabilir mi?⁴⁵

Ya da Connecticut'un güneyi, en büyük şehrimizdeki entelektüel ve ahlâki rehberler için fazla uzaksa, yine de sadece birkaç yıl sonra New York bölgesini yerli belasından kurtaran elemelerin kayıtlarını okumamış olamazlar. Örneğin, Şubat 1643'te, Hollandalı askerler barışçıl Algonquin Yerlilerini Hudson kıyısında katledip nihayetinde neredeyse tüm yerlileri öldürür ya da New York Metropol bölgesinden sürerken David de Vries'in Aşağı Manhattan'da yaşadıkları ele alınabilir. Bu olayda katiller, Kurucu Babalar'ın bir diğer favori modelini tercih etmişlerdi:

Bu kadar fazla insanı uykularında öldürerek Roma değerlerine uygun bir iş yaptıklarını düşünüyorlardı: Bebekler annelerinin göğsünden koparılmış, ebeveynlerinin önünde parçalara ayrılmış ve parçalar suya ve ateşe atılmıştı; diğer bebeklerse küçük [beşik] tahtalarına bağlanmış, kesilmiş, biçilmiş, parçalanmış ve taşları bile ağlatacak şekilde sefilce katledilmişlerdi. Bazıları nehre atılmıştı ve babalarıyla anneleri onları kurtarmaya çabalamak üzere suya girdiklerinde, askerler karaya çıkmalarına izin vermemiş, hem ebeveynlerin hem de çocukların boğulmasını sağlamıştı.

1980 yılında Salvador-Honduras sınırındaki Rio Sumpul katliamından çok farklı değildi: Bu, El Salvador'da ABD'nin yürüttüğü savaşın ilk büyük zulmüydü. Belki bir gün *New York Times* bile bu katliamı, ve ABD'deki eğitimlerinden yeni dönmüş, ABD silahlarıyla donanmış ve yıllar boyunca kendilerine öğrettiğimiz bilgilerin rehberliğinde hareket eden elit askerlerin sayısız diğer operasyonunu keşfedebilir.⁴⁶

Hiç kimse bizi New York bölgesini temizleyen eylemleri saklamakla suçlayamaz, neticede tüm bilgiler New York Şehir Müzesi'nin açıkça yayınladığı *New York City'deki Yerli Amerikalı Yer İsimleri* kitabında kolayca bulunabilir.

"Tarihe duyarlılık" gösterimiz eleştiriyi hak edemeyecek kadar tiksindiricidir – ihmal tam da doğru kelime olmayacaktır. Çocukluklarında karşılaştıkları resimleri ve dersleri hatırlayanlar, bunun sebebini bilecektir (en azından çocukluk yılları 1960'ların

halk hareketlerinin etkisinin sonunda hissedilir hale gelip Siyasi Doğruculuğun daha önceki mükemmel kültürümüzü ele geçirmesi konusunda bir tiksinti korosunun sesinin yükselmesine yol açmasından önce geçenler). 1969'daki My Lai katliamının ortaya çıkışından birkaç hafta sonra, Boston'ın okullarının kalitesiyle tanınan bir semtindeki bir okulda verilen New England kolonisiyle ilgili bir dördüncü sınıf metnini karıştırırken benim de anılarım canlanmıştı. Çocuklar gerçekten de Pequot katliamına dair oldukça doğru bir anlatı okuyorlardı – ki bu da 1643'teki Püritan kaydı gibi alkışlanıyordu.⁴⁷

Öykü 500. yıl içinde de böyle devam ediyor. *Times Book Review*'da, tarihçi Caleb Carr, Minnesota'daki 1862 Sioux Ayaklanması hakkındaki bir kitabın eleştirisini yapmıştı. “Minnesota karşılaşması,” diye açıklar, “her iki grubun da uğruna ölmeye hazır olduğu toprakların kontrolü için rakip uluslar arasında topyekûn bir savaşı.” Ancak kritik bir asimetri vardı. Bir ulus için “yerleşmek genel olarak son ümitleriydi”; “sadece kendi kaderlerini değil, hayatlarını da el sürülmemiş topraklarda yeni hayatlar kurma ümidine bağlamışlardı.” Yerliler için, en azından en başında, “çatışmanın şartları, daha az ölümcüldü,” sonuçta, daha Batı'ya gidebilirlerdi. Carr bu karşılaşmayı “pek de ilham verici değildi” diyerek tanımlar ve yazarı her iki ulusun da suçlu olduğunu kabul ettiği için över. Sioux'ların suçları kanlı ayrıntılarla anlatılır (“zalimce davranışlar,” “sadizm ve kana susamışlık,” “bebeklere ve çocuklara işkence etmekten zevk almak,” vs.); Carr yeni hayatlar kurmaya çalışan yerleşimcileri ele alırken ton gözle görülür şekilde değişir (bozulan anlaşmalar, 38 Sioux'nun asılması, direnişten “suçlu” olmayan bazılarının bile kovulması, vs.) Ancak “karşılaşma”daki ihtiyacın asimetrikliği ele alındığında, bu radikal fark adildir.

Bir kâbus senaryosu olarak, Nazilerin Avrupa'da savaşı kazandığını varsayalım. Belki sonraki Alman ideologlardan biri, Doğu cephesinde Almanlar ile Slavlar arasındaki “karşılaşmanın” “pek de ilham verici olmadığını” kabul ederdi. Yine de dengelemek için bunun “her iki grubun da uğruna ölmeye hazır olduğu toprakların kontrolü için rakip uluslar arasında topyekûn bir savaş” olduğunu

hatırlamamızı söylerdi. Ayrıca Slavlar için “çatışmanın şartları,” *Lebensraum* ihtiyacı içindeki, “sadece kendi kaderlerini değil, hayatlarını da el sürülmemiş topraklarda yeni hayatlar kurma ümidine” bağlayan Almanlar için olduğundan “daha az ölümcüldü.” Neticede Slavlar, Sibirya’ya gidebilirdi.⁴⁸

Carr’ın eleştirisinin, Siyasi Doğruculuğun kötülükleri, yani bazıların tarihin bazı gerçekleriyle yüzleşmek için sergiledikleri hatalı çabalar hakkında öngörülebilir bir saldırıyla açılmış olması dikkate değerdir. Bu *Times*’da, bu konuda (ve birçok diğer konuda) *de rigueur* [zorunlu] bir tavidir. Tipik bir örnek olarak, bir diğer *Times* eleştirmeni, Kolomb hakkındaki bir romanın “yeni çok kültürlü bakış açısını sıkı sıkıya benimsediğini,” yazarın “Kolomb’un Yeni Dünya’ya gelişinin yerli halklar üzerindeki, binlerce insanın varsayılan ölümü de” dahil olmak üzere “yıkıcı etkileri olarak gördüğü şeye” odaklandığını, her satırından öfke damlayan bir yazı yazmıştır. Son moda “multi-kültürcülerden” başka kim, fethin etkilerinin “yıkıcı” olduğuna inanabilir veya “binlerce” Amerika Yerlisinin öldüğünü “varsayabilir?” Aynı kitabı eleştiren ikinci bir *Times* eleştirmeni, *Newsweek*’in eski baş eleştirmeni Paul Prescott, “ideolojik doğrucu” yazarın İspanyolların Hispanyola yerlilerine zarar verdiklerini yazmaya cesaret edip “siyasi olarak doğru olmayan türden tarihi” (yerlilerin “[Kolomb’a] asıl sorunlarının, Karip’lerin kendilerini yemesi olduğunu” söylemeleri) örtbas ettiğini neredeyse histerik şekilde kınayarak bu furyaya katılmıştır. Prescott, Kolomb’a bu korkunç öyküyü nasıl “anlattıklarını” ve bu konuda neden hiç kayıt bulunmadığını açıklamaz; dönemin gözlemcilerinden olup Kolomb’un uydurduğu yamyamlık ithamlarını reddeden Las Casas’ın “asıl sorunu” nasıl gördüğü konusunda bkz. sayfa bölüm 8.1.⁴⁹

Kültürümüzün Siyasi Doğrucu solcu faşistler tarafından ele geçirildiğine dair son derece derme çatma olmakla beraber bir o kadar etkili olan propaganda kapmanyasının bir ölçüde, beş yüzüncü yılın yaklaşmasıyla ve yarattığı “kendi hakkında düşünme” hatta “pişmanlık” tehlikesiyle ilgili olduğunu varsaymak mantıksız değildir.

6. “Hırsız Var! Hırsız Var!”

Vietnam’ın suçları için yeniden cezalandırılması, duyulmayan kurbanların sesleri, saflıktan itiraf ettiğimiz uzaklaşmamızla ilgili olarak “insan ruhunun” derinliklerinin incelenmesi (ancak daha fazlasının incelenmemesi) ve “Japonya’nın Zihni” hakkında düşündüklerimiz, tüm bunlar trajik kaderimiz hakkında kendimize acıma hislerinin tekrar ortaya çıkışı eşliğinde Pearl Harbor’un 50. yıldönümüne denk gelmektedir.

Savaş Esiri-Savaşta Kaybolanlar sorunlarının liderlerimizin derin insancılıklarını yansıttığına inananlar, birkaç karşılaştırmayı ele aldığımızda bu safça fikirden hemen uzaklaşacaklardır. New York Eyaleti Senatosu Vietnam Gazileri Danışma Konseyi’nin başkanı Vietnam gazisi Walter Wouk şöyle yazar:

II. Dünya Savaşı sonunda ABD’nin 78.751 savaşta kaybolan askeri vardı (ABD’nin çatışma ölümlerinin yüzde 27’si). Kore savaşında, savaşta ölen Amerikalıların %15,2’sini teşkil eden 8.177 savaşta kaybolan asker vardı. Vietnam’da görev yapan 2,6 milyon Amerikalıdan, 2.505 tanesi (çatışmada ölenlerin %5,5’inden azı) kayıp olarak bildirilmişti. Ama bu sayı bile yanıltıcıdır. Bu sayıdan 1.113 tanesi çatışmada ölmüş, ancak cesetlerine ulaşamamıştır. Diğer 631 kişinin, kaybolma koşulları göz önüne alındığında öldükleri varsayılır (örn. denize düştükleri bilinen havacılar). 33 kişi ise esirken ölmüştür. Geriye kalan 728 kişi kayıptır. Kayıp Amerikalıların 590’ının (%81) havacı olduklarını belirtmek gerekir; ayrıca bunların 442 tanesinin (%75) uçaklarıyla beraber düştüklerine dair güçlü göstergeler vardır.

Vietnam’da savaşta kaybolanlar, vahşi komünistlerin ayrıntılı bir aramaya izin vermeyi reddettikleri için mi özel bir kategoridir? Savaşta kaybolanlar kampanyasını derinlemesine inceleyen Bruce Franklin, 45 yıldır hiç kimsenin aramaları engellemediği Avrupa kırsalında hâla her yıl II. Dünya Savaşı’nda kaybolanların cesetlerinin bulunduğunu belirtir. General Custer’ın 1876 savaşının kalıntıları, 1980’lerde hâla bulunmaktadır, tıpkı Konfederasyon askerlerinin ve 1812 savaşında Kanada’da öldürülen ABD askerlerinin kalıntıları gibi.⁵⁰

İşin aslını anlamak zor değildir. Devlet-medya kompleksi, tüm

adi suçluların ve onuncu sınıf avukatların bildiği bir hileye başvur-
maktadır: Eliniz birinin cebindeyken yakalanırsanız, “Hırsız var!
Hırsız var!” diye bağırın. Kendinizi savunarak ortada savunacak
bir şey olduğunu kabul etmeyin: Aksine, dikkati sizi suçlayanlara
çevirin, sizin suçlamanıza karşı kendilerini savunmak zorunda kal-
sınlar. Bu teknik, öğreti sistemi üzerinde tam denetim temin edil-
diğinde son derece etkili olabilir. Bu gereç propagandacılar tarafın-
dan iyi bilinir ve neredeyse bir refleks gibi, düşünmeden uygulanır.
Siyasi Doğruculuk propaganda operasyonu, şeffaf bir örnektir (bö-
lüm 2.4).

Bu yöntem ayrıca, kendilerini sıklıkla zavallı ve savaş mağduru
olarak gösteren, dürüstçe para kazanmalarını engellemeye çalışan
liberal medyanın saldırılarına, güçlü sendikalara ve düşman dev-
let güçlerine karşı hayatta kalmaya çalışan kurumsal hükümdarlar
için de doğaldır. Onların medya propagandacıları da aynı oyunu
oynar. 1989-1990’daki Pittston maden işçileri grevi sırasında, şirket
başkanı gündelik olarak basın toplantıları yapıyordu – gerçi buna
gerek yoktu zira medya onun işini üstlenmeye hevesliydi. Olaylara
dair ilk (ve tek) TV yaklaşımında, CBS’ten Robert Kulwich, Pitt-
ston Kömür Grubu’nun başkanı, “Mike Odom sendikanın çok iyi
bir halkla ilişkiler işi yürüttüğünü ve kendisinin onları yakalamak
için çalışması gerektiğini söylemiştir,” demişti. Ulusal medyanın –
bu tarihsel işçi mücadelesini ele aldıkları kısıtlı ölçüde– şirketin gö-
rüşünü refleks olarak benimsediğini, sendikanın konuları işçilerin
gördüğü gibi sunma girişimlerini alışılmış bir verimlilikle savuş-
turduğunu görüyoruz.⁵¹

Aynısı, medyadaki tartışmalarda da standarttır. Hindiçin, Orta
Amerika ve Ortadoğu konularında kendilerini devlet gücüne tabi
kıldıklarını göstermek çocuk oyuncağıdır. Dolayısıyla, tartışılma-
sına izin verilen tek konu, medyanın düşmanca yaklaşımında fazla
ileri gidip gitmediği, hatta demokrasinin altını oyup oymadığıdır
(Üçlü Komisyon’un ve Özgürlük Evi’nin (Freedom House) ciddi
tartışmalarında ele alınan sorular). Medyanın uygun sıfatlara sahip
bir insan tarafından yapılan Orta Amerika ve Ortadoğu hakkında-
ki akademik bir araştırmasında, yalnızca medyanın devlet karşıtı

ateşliliği ele alınır: Çok aşırı mıydı, yoksa kabul edilebilir sınırlarda tutmayı başarmışlar mıydı? Bu durumda olduğu gibi “Hırsız var! Hırsız var!” tekniği, analist, muhalefetin dış sınırlarına yerleştirildiğinde özellikle etkindir. Böylece uzun süredir NPR’nin Ortadoğu muhabiri olan Jim Ledermann, ABD medyasının Filistinlilerin davasına verdiği ateşli desteği, Yaser Arafat tarafından manipüle edilmelerini ve İsrail’den ne kadar nefret ettiklerini sorgular – bunların tümü her okuyucunun görebileceği şeylerdir. Solcu-liberal sıfatlarını sergileyerek, görünüşün aksine, bilinçli bir anti-Semit komploya dair bir kanıt olmadığı sonucuna varır.⁵²

Bu şekilde dağlar dolusu kanıt, tek bir bilek hareketiyle yok edilebilir. Bu teknik, kültürel yöneticilerin uygun adım sadakatini gerektirir. Ancak görgüsüz kitlelerle başa çıkmak bazen daha zordur.

Vietnam’ı ele alırsak, 1960’ların sonuna gelindiğinde, halkın büyük kesimi Kennedy-Johnson Ulusal Güvenlik danışmanı McGeorge Bundy’nin “kanatlardaki çılgın adamlar” dediği gruba katılıyordu: Savaşı yöneten “ilk takımı,” hatta ABD’nin davasının adillliğini bile sorguluyorlardı.⁵³ Kitle medyasının verdiği tüm destekle, işler ABD savaşının vahşi barbarlığının artık saklanamayacağı veya savunulamayacağı noktaya ulaşıyordu. Öngörülebilir tepki, “Hırsız var! Hırsız var!” diye bağırmaktı. Elbette, burada yeni bir şey yoktu. Ancak, Hindiğin savaşları, normalin ötesinde bir şeylerin gerekeceği aşamaya geliyordu.

60’ların sonlarına gelindiğinde, ülke çapındaki ilkokullara dağıtılan *Weekly Reader*, okul çocuklarına Ho Şi Min’e esir aldığı Amerikalıları serbest bırakması için mektup yazma ödevi veriyordu – buradaki gizli anlam, komünistlerin onları Iowa’nın anacaddesinde sakın sakın yürürken kaçırdığı ve onlara işkence etmek üzere Hanoi’ye götürdüğüydü. Halkla ilişkiler kampanyası, 1969 yılında iki ana sebepten dolayı tam hıza geçmişti. Öncelikle ABD’nin zulmü, inkâr etme ümidinin bulunamayacağı bir ölçeğe ulaşıyordu. Suçlamalara karşı savunma imkânsız olduğundan, tartışma düşmanın kötücül doğasına çevirilmeliydi: *Onun bize karşı suçları*. İkinci olarak, kurumsal Amerika, savaşın sonlandırılması gerektiğine karar vermişti. Dolayısıyla diplomasiden ve müzakerelerden kaçmak

artık mümkün olmayacaktı. Ancak Eisenhower-Kennedy-Johnson doktrini hâlâ sağlamdı: Diplomasi bir seçenek değildi çünkü ABD ve bağımlıları siyasi olarak, barışçıl rekabet ortamında kazanmayı umamayacak kadar zayıftı. Dolayısıyla Nixon ve Kissinger, şiddeti sert şekilde hızlandırıp yaygınlaştırmış, her şekilde istenmeyen müzakerelerden kaçınmanın yollarını aramıştı. Kullanılan araç, bugüne kadar savaşan hiçbir devletin daha önce ele bile almadığı esirlerin iadesi konusundaki talepleri yükselterek, Hanoi'nin geleneksel Batı standartlarını izleyip talepleri reddedeceğini ummaktı. Böylece komünist fareler rezillikleri yüzünden kınanabilecek ve müzakereler ertelenebilecekti.

Savaşın bitişinden sonra, yeni bir gerekçe ortaya çıkmıştı. Hindiçin'in yok edilmesi yeterli bir zafer olarak görülmüyordu: Vietnamlı düşmanı başka yöntemlerle boğup ezmek gerekiyordu – diplomatik ilikleri reddetmek, ekonomik savaş ve mahallenin en sert delikanlısının kullanabildiği diğer silahlar. Bu davayı Başkan Carter ele alıp, 1978 başlarında “Çin'e yöneliş”i sırasında hızlandırmıştı. O günden beri halefleri de, siyasetçilerin genelinin desteğiyle bu politikayı devam ettirmiştir. Güncel yansımalarını az önce gözden geçirdik.

“Hırsız var! Hırsız var!” tekniğine başvurulması, endoktrinasyon kurumlarının uyumu sayesinde baştan sona bir başarıydı. Franklin konuyu ayrıntılı şekilde incelerken, basının nasıl komut üzerine konuya dahil olduğunu, bu esnada film yapımcılarının ve TV'nin ABD ve bağımlısının en iyi bilinen zulümlerini seçip bunları düşmanın suçu gibi göstermek üzere askerlerin yerini değiştirmek gibi dahice bir strateji uyguladıklarını gösterir. Pol Pot'un zulümlerine dair dile getirilmiş öfkeden (ki seçkin çevrelerde bu da tam bir uydurmaydı ve ABD'nin Kamboçya'da birkaç yıl önce gerçekleştirdiği zulme ve ABD destekli Endonezya'nın aynı yıllarda Timor'da gerçekleştirdiği katliamlara verilen tepki bunu gösteriyordu⁵⁴ – Pol Pot'un komünist kâbusunun simgesi olarak kınandığı karmaşık bir duruşa geçmek için yapılması gereken manevralar bu girişimin inanılmaz alaycılığını vurgular. Diğer yandan, Kamboçya'yı Pol Pot zulmünden kurtaran Vietnamlı işgali de daha

da canavarca bir komünist zulmüne dönüştürülmüş, ABD'nin Pol Po"na verdiği gizli destek bir şekilde örtbas edilmişti. Bu iş bile kolayca tamamlanmıştı. Ve Kamboçya gerekçesi ortadan kalkıp, Hindin halkına işkence etme gerekçesi olarak geriye sadece Savaş Esirleri/Savaşta Kaybolanlar sorusu kaldığında ideolojik kurumlar yumuşakça vites değiştirmişti.

Michael Vickery, Vietnam zalim ve yıkıcı Fransız sömürgeciliği döneminden kalan koşullardan kaçmak için ne zaman en ufak bir fırsat bulsa, ABD'nin bu fırsatı engellemek için devreye girdiğini söylemiştir. 1954 Cenevre mutabakatı, ülke çapında seçimlerle birleşmenin temelini attığında, ABD kesinlikle yanlış tarafın kazacağını bildiğinden bu seçeneği engellemişti. Kuzey Vietnam güneydeki geleneksel ihtiyaç fazlası gıda bölgelerinden kopmuş olsa da, 1958'e gelindiğinde sanayisi gelişmekteydi ve gıda açısından kendine yetecek hale gelmişti – bu başarı olasılığı ABD'li planlamacılar için büyük endişeye yol açmıştı ve gizlice ABD'nin Komünist Asya devletlerinin ekonomik ilerlemesini (çünkü tehlikeli bir uygulama örneği olacaktı) geciktirmek için elinden geleni yapması gerektiğini söylemişlerdi. Özellikle de, ABD'nin güneye dayattığı rejimin başarısızlıkları karşısında Kuzey Vietnam'ın ilerlemesinden endişeleniyorlardı: 1959'da ABD istihbaratı, Güney'deki gelişmenin, ekonomik büyümenin hızlandığı ve "geleceği inşa etmeye odaklanmış" olan "Kuzey'in gerisinde kalmasını" bekliyordu. Kennedy'nin bölgede gerginliği tırmandırması ve sonrasında, bu tehdidin icabına bakılmıştı.

Savaştan sonra Vietnam IMF'ye kabul edilmişti ve 1977 tarihli gizli bir raporda, Dünya Bankası'ndan bir ekip "Vietnam hükümetinin kaynaklarını harekete geçirme ve devasa potansiyelini kullanma yönündeki çabalarını övmüştü." ABD bu tehlikenin de kısa sürede üstesinden gelmiş, tüm destekleri engelleyip ekonomik bir darboğaz politikası dayatmıştı. Vickery ayrıca *Far Eastern Economic Review*'da, 1988-1990 arasında "son derece kötü durumdaki uluslararası konumuna rağmen, Vietnam'ın şaşırtıcı bir ekonomik başarı" sağladığını ve IMF'nin "parlak bir rapor" hazırlamasına yol açtığını yazmıştı. Cevap, George Bush'un ambargoyu yenilemesiy-

di; ideolojik kurumlarda ise, saldırgan suçluların ellerinde maruz kaldığımız kötü muameleye dair hafıflemiş alevler yeniden körüklenmişti.⁵⁵

Bu çılgınlığın altında bir yöntem yatar. Üçüncü Dünya'nın ABD kontrolü dışında kalkınmasına ilkesel karşı çıkışın dışında, tabi halkların efendi ortalıktayken kafalarını kaldırmaya cesaret edemeyeceklerini anlamaları gerekmektedir. Kaldırırlarsa, sadece aşırı şiddetle mahvolmakla kalmayıp çıkarlarımıza uygun bulduğumuz sürece acı çekmeye devam edeceklerdir. Nikaragua'nın günümüzde maruz kaldığı muamele de bu şablonun bir örneğidir. Tıpkı Bush'un dostu ve müttefikinin hizadan çıktığı Irak'ta, Saddam'ın Iraklı mağdurlarının savaşın sonundan sonra açlık ve hastalıktan ölmesini sağlamamız gerektiği gibi. Batı, bu canavara işin ucunda kâr ve avantaj varken sağladığı kitle imha silahlarını ciddiyetle yok ederken, dünya açlığı konusundaki iki uzmanın sözleriyle “bir diğer kitle imha silahının, gıda ve diğer gereksinimlerin Irak halkından esirgenmesinin yıkıcı gücünü serbest bırakmaktadır.”⁵⁶ Aşağı tabakalar düzen ve “istikrar” dünyasındaki yerlerini bilmelidir.

Pearl Harbor'un yıldönümünde Vietnam hakkında yazdıkları başyazıda, *Washington Post* editörlerinin belirttiğine göre

ABD'nin askeri anlamda savaşı kaybedip normalleşme için kazanan gibi kuralları dayatabilmesindeki ironiyi ele almıştı. Bunu yapabiliyordu çünkü hâlâ hâkim küresel değerleri yansıtan, bölgesel dengeleri ve uluslararası ekonomiyi etkileyebilen bir ülkeydi. Vietnam'ın verdiği tüm ödünlerinin sebebi buydu.

Bu açıklama haksız değildir, ancak biraz daha güçlendirilmesi gerekir. *Post* editörlerinin övdüğü “hâkim küresel değerler,” kılıcı tutanların ve dolayısıyla kuralları koyanların değerleridir.⁵⁷

500 yıllık fetihle, bağımlılarının sürdüremeyecek kadar zayıf olduklarını bildiği bir siyasi uzlaşmayı engellemek (ki bu olgu içerdeki kayıtlarda açıkça görülür, askeri tarihçiler tarafından ayrıntılı şekilde geliştirilmiştir ve en fanatik devlet “akademisyenleri” tarafından bile kabul edilir) için üç ülkeyi yok eden, arkalarında cesetten dağların yanı sıra sayısız sakat ve yetim bırakan saldırgan katillerin özenle tasarlanmış kendine acıma gösterileri kadar alçakça,

sahtekârca ve ödlekçe bir örneğe rastlamak zordur.⁵⁸ Asıl “ironi” bu utanç verici gösterinin, Japon zihninin kusurları hakkındaki düşüncelerimizin yanında hiç değişmeden devam edebilmesidir.

7 . Kötü Şöhretiyle Yaşamayan Gün

İroni –pek de gerekmeyen bir kelime olsa da– eşiği aşamayan bir diğer yıldönümüyle daha da artar. “Kötü şöhretiyle yaşayacak gün”ün 50. yıldönümü, John F. Kennedy’nin Vietnam çatışmasını büyük ölçekli uluslararası terörden doğrudan saldırıya dönüştürüşünün 30. yıldönümüne denk gelmiştir. 11 Ekim 1961’de Kennedy Güney Vietnam’a, ABD Hava Kuvvetleri Farmgate filosunun (özel olarak ayaklanma bastırmak üzere donatılmış, çatışmaya göre hazırlanmış T-28 bombardıman eğitim uçakları, SC-47ler ve B-26 bombardıman uçklarından oluşan 12 uçaklık bir filo) gönderilmesini emretmiş, kısa süre sonra “Vietnam kara kuvvetlerini desteklemek üzere Vietnamlı personelle koordine görev uçuşları yapma” izni vermişti. 16 Aralık’ta Savunma Bakanı McNamara, savaş operasyonlarına katılma izni vermişti. Bunlar ABD güçlerinin Güney Vietnam’da 1962’den itibaren bombardıman ve diğer savaş operasyonlarına doğrudan katılımının ve Kuzey’deki sabotaj görevlerinin ilk adımlarıydı. 1961-1962’deki bu eylemler, savaşın daha sonra çok daha büyütülmesi için gerekli zemini yaratmıştı.⁵⁹

Gördüğümüz üzere, bu yıldönümü tamamen gözden kaçmış değildir: Bush bu vesileyle –Kennedy’nin bu yöndeki ilk büyük adımından neredeyse günü gününe 30 yıl sonra– Vietnam’ın dünyaya topluluğuna kabul edilmesini reddetmiş, propaganda makinesi ise savaş esiri/savaşta kaybolan ikiyüzlülüklerini yeniden hayata döndürmüştü. Bildiğim kadarıyla, bu yıldönümlerinin örtüşmesi medyaya üç kez ulaşmıştır: Michael Albert (*Z magazine*), ve Alexander Cockburn (*Nation, Los Angeles Times*).⁶⁰

Doğruluk ve dürüstlük dünyasında, bu başarısızlık iki olay arasındaki, karşılaştırmayı anlamsız ve adaletsiz kılacak büyüklükteki farka atfedilebilirdi. Japonya’nın daha önceki bazı etkileşimlerden sonra bir ABD kolonisindeki deniz üssüne saldırısı ile, 15.000 kilo-

metre ötedeki savunmasız sivil bir topluma karşı yapılan ilk büyük saldırı arasında karşılaştırma yapmak hiç anlamlı değildir. Tarih-te kontrollü deney olmaz, ancak bir benzerlik arayanlar belki de Japonya'nın gizli saldırısını, ABD'nin 1986'da, ulusal akşam haberlerine denk gelmesi için Doğu Yakası Saatiyle 19:00'da olacak şekilde özenle planlanmış Libya bombardımanı ile karşılaştırabilir.

Reagan'ın halkla ilişkiler personeli, Ağustos 1964'teki sözde Tonkin Körfezi vakasından sonra Kuzey Vietnam'ın bombalanmasını emreden Lyndon Johnson'dan taktik almıştı: Burada da bombardımanın 19:00'da yapılması planlanmış, ancak ordu bu sefer başarılı olamamıştı. Ancak bu karşılaştırmanın da Japonlar için adil olmadığı savunulabilir. ABD'nin Libya saldırısı, sahte gerekçelerle ve sivil hedeflere yönelikti. Tonkin Körfezi "misillemesinin" de sahte olduğu (uyumlu ana akım medya dışında) kolayca görülebiliyordu.⁶¹

Böyle düşünceleri takip etmek elbette çok sıra dışıdır. Dolayısıyla bunları bir kenara bırakalım, gerçi bazıları 501. Yıla girerken bunlarda düşünecek bir şeyler bulabilir.

1991-1992 tesadüfü çarpıcıdır: Pearl Harbor'un (arka planı özenle sterilize edilmiş) 50. yıldönümünde büyük öfke; Japonya'nın Zihni'ni ve ortaya çıkarttığı toplumsal ve kültürel kusurları ciddiyetle düşünmek; John F. Kennedy'nin Güney Vietnam'daki sivil topluma doğrudan saldırısının 30. yılında sessizlik. Bu birleşim, meydan okunmayan imtiyazların doğal eşlikçileri olan ahlâki ödeleliğin ve entelektüel yozlaşmanın nadir bir eseridir.

Pek de önemsiz olmayan son bir tesadüfü ele alabiliriz. JFK'nin saldırısının unutulmuş 30. yıldönümü, Vietnam'dan çekilmek istediği tutkuyla iddia edilen, bu isteği medya tarafından bastırılan ve bu sebeple suikaste kurban gittiği söylenen lidere yönelik bir övgü seline yol açmıştı. Vietnam'da ABD'nin savaşını engelleme-ye çalışırken (ve belki de bu yüzden) öldürülen yalnız kahraman Kennedy'ye yönelik büyük hayranlık, 500. yılda kendine küçük bir yer bulabilecek *hansei* konularına ilginç bir dokunuş ekler. Bu 1991-1992 gösterisi sinemadan akademiye çeşitli seviyelerde devam ediyordu ve en iyi bilinen Kennedy uzmanlarının yanı sıra, Vi-

etnam Savaşı'na muhalefetten doğan halk hareketlerinin de önemli kesimlerini dahil etmişti. Resmin parçaları ve diğer konularda ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, tüm bu skala çapında Kennedy, daha sonraki her şeyin üzerine gölgeler seren bir olayla Kasım 1963'te öldürüldüğünde tarihin dramatik şekilde değiştiği inancı ortaktır. Özel zamanlaması bir yana, Camelot heveslerinin yenilenmesi, 1990'ların başının kültürel ve siyasi ikliminin ilginç ve aydınlatıcı bir yansımasıdır.

Kennedy'nin 1961'deki saldırganlığını takip eden olayların önemi şüphe götürmez. Dolayısıyla planlarının doğası ve bunlara verilen tepkiler önemlidir. Güncel gerçekliğin algısı, anıların şekillendirilmesi ve daha iyi bir geleceğe dair fikirler, konunun aslından önemli ölçüde etkilenebilir: Görüşler skalasının bir ucunda, Başkan'ın öldürülmesi, bir insanın öldürülmesi ne kadar trajik olursa olsun, şu veya bu yönde sağlam bir temelimiz olmadan varsayımlarda bulunabilecek olsak da, belirsiz siyasi sonuçları olan bir olaydı;⁶² diğer uçta ise, devasa bir tarihi olaydı, uzun vadede olağanüstü önemliydi ve karanlık işaretler veriyordu.

Bu meseleyle ilişkili birçok kanıt kaynağı vardır: Özellikle de normalin çok ötesinde iç tartışma kayıtları bulunabilmektedir. Tarih asla kesin sonuçlara izin vermese de, bu durumda kayıtların zenginliği ve tutarlılığı, bence sıra dışı ölçüde güvenli yargılara varabilmemize izin verir. Konu ayrı bir yerde ele alınmayı hak edecek kadar ilgi uyandırmıştır ve burada sadece bunları özetleyeceğim. Tarihsel ve belgesel kayıtlardan çıkan temel hikâye, bana göre, aşağıdaki gibidir.⁶³

Vietnam'a dair politikalar, II. Dünya Savaşı küresel düzeni için kurulan genel doktrin çerçevesinin gayet içindeydi ve 1970'lerin başında bu çerçeve değiştirilene kadar da pek bir zorlukla karşılaşmamıştı. ABD hızla Fransa'ya katılmıştı, en başından itibaren Hindeğin ulusalcılığı güçlerine karşı çıktığının farkındaydı ve bağımlılarının siyasi rekabete karşı koyamayacaklarını biliyordu. Dolayısıyla, barışçıl yöntemlere başvurmak asla bir seçenek olmamıştı; aksine, kaçınılması gereken büyük bir tehditti. Ayrıca ABD'nin savaşlarma yurt içinde verilen desteğin çok zayıf olduğu da herkes

tarafından anlaşılmıştı. Dolayısıyla, operasyonu mümkün olduğunca hızlı toparlayıp kapatmak, Hindiçin'i mümkün olduğu ölçüde bağımlı rejimlerin kontrolüne bırakmak gerekiyordu.

Temel politikalar planlama çevrelerinde (ve genel olarak seçkinler arasında) 1950'den 1970'lerin başlarına kadar sabit kalmışsa da, sona gelindiğinde fizibilite ve maliyetle ilgili sorular ciddiyetle sorulmaya başlanmıştı. 1954 Cenevre mutabakatı hemen bozulmuştu. ABD daha sonra "Güney Vietnam" olarak anılacak bölgede kırılğan bir bağımlı rejim kurmuştu. Halk desteğinden yoksun olan rejim, nüfusu kontrol etmek için büyük ölçekli teröre başvurmuş, nihayetinde de kontrol edemediği bir direnişin doğmasına yol açmıştı. Kennedy göreve geldiğinde, ABD'nin durumunun çöküşü yakın görünüyordu. Dolayısıyla Kennedy savaşı 1961-1962'de doğrudan ABD saldırılarıyla tırmandırmıştı. Askeri komuta, artan şiddetin başarısından sevinç duyuyor, savaşın kısa sürede bitirilerek ABD'nin zaferden sonra geri çekilmesini bekliyordu. Kennedy bu öngörülere uyum sağlar gibi yapsa da çekinceleri vardı ve asla geri çekilme tekliflerini tamamen kabul etmemişti. 1963 ortalarında, zorlayıcı tedbirler kırsal bölgede başarılı olur gibi görünüyordu ancak içerdeki baskılar büyük ölçekli şehir protestolarına yol açmıştı. Dahası, bağımlı rejim, ABD'nin rolünün azaltılmasını, hatta ABD'nin çekilmesini istiyor, Kuzey ile barışçıl uzlaşma için yakınlaşma çabaları sergiliyordu. Dolayısıyla Kennedy yönetimi, bu bağımlı rejimi devirerek, tamamen askeri zafere odaklı bir askeri rejim getirmeye karar vermişti. Bu amaca, 1 Kasım 1963 askeri darbesiyle ulaşılmıştı.

ABD komutasının öngördüğü üzere, darbe sadece daha fazla çözülmeye yol açmış, eski rejimin bürokratik yapısı parçalanırken askeri ilerleme raporlarının hiç de sağlam olmadıklarının anlaşılmasını sağlamıştı. Taktikler, iki yeni etken ışığında değiştirilmişti: (1) daha fazla askeri eylem için en azından sağlam bir temelin atıldığı ümidi ve (2) kırsal bölgedeki askeri durum hakkındaki bilgilerin derme çatma olduğunun anlaşılması. İlk etken, savaşı tırmandırmayı mümkün, ikincisi ise gerekli kılıyordu – özellikle de ilk etkendeki ümitlerin bir serap olduğu görülünce. Daima zafere da-

yandırılan geri çekilme planları, bu ön koşul çökerken terk edilmek zorunda kalmıştı. 1965 başlarında, siyasi uzlaşma yalnızca büyük ölçekli ABD saldırılarıyla engellenebilirdi. Meydan okunmayan politik varsayımlar pek az seçenek sunuyordu: Güney Vietnam'a yapılan saldırı 1965 başlarında hızla tırmandırılmış, savaş Kuzey'e doğru genişletilmişti.

Ocak 1968'deki Tet Saldırısı, savaşm hızla kazanılamayacağını göstermişti. Bu zamana gelindiğinde, dahili protestolar ve ABD ekonomisinin sanayileşmiş rakipleri karşısında kötüleşmesi, yerli seçkinleri ABD'nin savaştan kurtulmaya yönelmesi gerektiğine ikna etmişti.

Bu kararlar, ABD kara askerlerinin geri çekilmesini başlatmış, bu hareket Güney Vietnam'a ve artık tüm Hindüçine yönelik askeri saldırının, en azından temel politikaların bir şekilde kurtarılabilmesi ümidiyle bir kez daha tırmanmasıyla birleşmişti. Müzakereler mümkün olduğunca geciktirilmeye devam ediyordu ve ABD sonunda Ocak 1973'te bir "barış anlaşması" imzalamaya ikna edildiğinde, Washington hemen, en açık ve net sözlerle, bu anlaşmayı önemli tüm yönleriyle engelleyeceğini belirtmişti. Ve bunu hemen yapmaya başlamıştı: Güney'de anlaşmayı ihlal ederek şiddeti artırmıştı. Bu taktik, başarılı gibi görüldüğü için yurt içinde takdir toplamıştı. Muhafif basın öyküyü anlatabiliyordu ancak ana akım böyle sapkın gerçeklere tamamen kapalıydı, ve hâlâ, etkileyici bir katılıkla korunan bir yasak sayesinde, kapalıdır.⁶⁴ ABD'nin ve bağımlı rejiminin bu eylemleri yine bir tepki doğurmuş, bağımlı rejim yine çökmüştür. Bu sefer, ABD rejimi kurtarmak üzere giremiyordu. 1975'te savaş bitmişti.

ABD sadece kısmi bir zafer kazanabilmişti. Olumsuz tarafında, bağımlı rejimler çökmüştü. Olumlu tarafında ise, tüm bölge harabeye dönmüştü ve başarılı bağımsız kalkınma "virüsünün" başkalarına "bulaşması" korkusu kalmamıştı. Resmi daha da güzelleştiren şey, bölgenin artık ABD'nin kurduğu ve kuvvetle desteklediği katil askeri rejimlerden gelebilecek tehlikelerden tamamen yalıtılmış olmasıydı. Yıllar öncesinden öngörülebilirden bir diğer sonuç, Güney Vietnam ve Laos'taki yerli güçlerin büyük ölçüde kırılması

ve Hindiçin'de hâkim güç olarak Kuzey Vietnam'ın kalmasıydı.⁶⁵ Bu güçler hayatta kalsa ve ülkeler kendi hallerine bırakılsa neler olabileceği konusunda yalnızca varsayımlarda bulunabiliriz. Basın ve fikir dergileri tercih edilen formülleri sunmaktan memnundur, ancak bunlar her zamanki gibi sadece öğretisel gereksinimleri yansıtır, başka bir şeyi değil.

Temel politika, esaslar açısından sabit kalmıştır: Halkın sevmediği ve maliyetli bir girişimden mümkün olduğunca erken, ancak virüs yok edilip zafer garanti altına alındıktan sonra çıkmak (ayrıca 1970'lere gelindiğinde, ABD'nin bağımlı rejimlerinin sürdürülemeyeceğine dair giderek artan bir şüphe vardı). Taktikler değişen koşullara ve algılara göre değiştiriliyordu. Kennedy suikasti de dahil olmak üzere iktidar değişimlerinin politikalar üzerinde büyük ölçekli bir etkisi olmamasının yanı sıra, objektif durum ve nasıl algılandığı hesaba katıldığında, taktikler üzerinde bile pek etkisi olmuyordu.

Bu sömürge savaşlarının ölçekleri ve yıkıcılıkları olağanüstüydü ve hem uluslararası hem de ulusal toplum için uzun vadeli önemleri de çok büyüktür. Ancak özlerinde, Hindiçin savaşları 500 yıllık fetih tarihinin içine, özel olarak da ABD hegemonyası döneminin çerçevesine girmektedir.

Yurtta Üçüncü Dünya

1. “92 Paradoksu”

Eğer Avrupa’yı –genel anlamıyla– teba halkların karşısına yerleştirirsek, 500 yıllık fethin ana fikrini hatalı okumuş oluruz. Adam Smith’in vurguladığı üzere, siyaset mimarlarının çıkarları, genel nüfusunkilerle aynı değildir; içerideki sınıf savaşı, küresel fethin ayrılmaz bir parçasıdır. 500 yılın içinde yankılanan gerçeklerinden biri, “ekonomik düzenleme ve siyasi öz yönetim kurumları” bulunan “daha iyi örgütlenmiş” topluluklar ve direniş gelenekleri sayesinde temel haklarını korumayı, hatta sürekli mücadeleyle bunları genişletmeyi başarmış olsalar da, “Avrupa toplumlarının da sömürgeleştirilip yağmalanmış olduklarıdır.”¹

Varlıklı ittifakın sonu ve “yeni imparatorluk çağının” başlangıcı, içerideki sınıf savaşını yoğunlaştırmıştır. Ekonominin küreselleşmesinin sonuçlarından biri de, Üçüncü Dünya özelliklerinin, içeride de yerleşmesidir: Büyük kitlelerin, imtiyazlıların zenginliğini artırmak amacını taşıyan faydasız insanlardan oluştuğu, iki katmanlı bir topluma doğru sağlam adımlarla kayılmıştır. Çapulcular ideolojik ve fiziksel olarak eskisinden daha da fazla kontrol edilmeli, yaratıcı düşüncenin ve toplumsal hareketin ön koşulu olan örgütlenme ve değiş-tokuştan mahrum bırakılmalıdır. Wobbly yazarı T-Bone Slim, “Gazete bizi birer birer ele geçirdi ve ‘her şeyin ne kadar da iyi’ olduğuna ikna etti,” demişti: “Komşumuza danışıp basının doğru söyleyip söylemediğini öğrenme şansımız yok.”² Halkın büyük kısmı, ekonomik sistemin “doğası gereği adaletsiz” olduğunu düşünüyor, Vietnam Savaşı’na bir “hata” olarak değil, “temel olarak hatalı ve ahlâk dışı” olarak bakıyor, ABD Irak’ı bombalamaya hazırlanırken savaşı değil diplomasiyi destekliyor, vs. Ancak

bunlar kişisel düşüncelerdir; “komşuya danışmanın” sistematik bir yolu olmadığı sürece, demokrasi ve özgürlük tehdidini ortaya çıkartmazlar. Bireysel düşünceler ne olursa olsun, toplu halde geçit töreninde beraber yürürüz. Örneğin hiçbir başkan adayının “Vietnam Savaşı’na ilkesel şekilde karşı çıktım ve ‘temel olarak hatalı ve ahlâk dışı’ bir savaşta savaşma emrine itaat etmeyi reddedenlere saygı duyuyorum” demesi mümkün değildir.

Herhangi bir yönetim sistemindeki en büyük sorunlardan biri, itaati temin etmektir. Dolayısıyla ideolojik kurumların ve kültürel yöneticilerin kitleleri yönlendirmesini bekleriz. Bunun tek istisnası, kaynakların eşit dağıtıldığı ve halkın karar verme mekanizmalarına dahil olduğu bir toplum olacaktır, yani özgürlükçü toplumsal şekillere sahip demokratik bir toplum. Ancak anlamlı demokrasi, uzak bir idealdir ve kaçınılması gereken bir tehlike olarak görülür, ulaşılabilecek bir değer olarak değil. Walter Lippmann’ın uzun süredir bilinen konuyu dile getirdiği sözlerle, “cahil ve her şeye burnunu sokan yabancılar,” izleyici statüsüne indirgenmelidir. Güncel görev, çapulcu çoğunluğun zihninden kendi kaderlerini kontrol etme düşüncesinin çıkartılmasını sağlamaktır. Her birey, yalıtılmış bir propaganda alıcısı olmalıdır ve iki dışsal, saldırgan gücün karşısında çaresiz kalmalıdır: Toplumsal hayatın temel özelliklerini belirleme hakkına sahip olan devlet ve özel sektör. Bu güçlerin ikincisinin ise gizlenmesi gerekir: Hakları ve gücü yalnızca meydan okumalardan uzak değil, görünmez, eşyanın tabiatının parçası olmalıdır. Bu yolda oldukça mesafe kat ettik.

1992 seçim kampanyasındaki söylemler bu süreci örnekler. Cumhuriyetçiler, girişimcileri inançlı olmaya çağırır, “diğer partiyi” komünizm felaketini ve refah devletini (temelde aynı şey) getiren toplum mühendislerine alet olmakla suçlar. Demokratlar ise sadece özel sektörün verimliliğini artırmak istediklerini, yaşam ve siyasi ortam üzerindeki diktatörce haklarına zarar vermeyeceklerini söyleyerek cevap verirler. Adaylar, “bana oy verin,” ve sizin için şunu bunu yapayım der. Pek az kişi bunlara inanır, ama daha önemlisi, farklı bir sürecin düşünülememesidir: Sendikalarında, siyasi kulüplerinde ve diğer halk örgütlerinde, insanlar kendi plan-

larını ve projelerini hazırlayıp kendilerini temsil edecek adaylar öne sürmeleri gerektiğini düşünemez. Daha da düşünülemez olan, halkın genelinin yatırım, üretim, işin doğası ve hayatın diğer temel özellikleri konusundaki kararlarda söz sahibi olması gerektiğidir. İşlevsel demokrasi için gereken asgari koşullar, düşünülemez bir noktaya götürülmüştür – doktrin sistemi için büyük bir başarı.

Yelpazenin daha totaliter ucunda, kendine “muhafazakâr” diyenler çapulcu çoğunluğu aşırı milliyetçi ve dinci fanatikle, aile değerleriyle ve diğer tanıdık gereçlerle oyalamaya çalışır. Bu gösteri, yurt dışında oldukça şaşırmış açıklamalara yol açmıştır. 1992 Cumhuriyetçi konferansının açılış günündeki Aydınlanma Öncesi Tanrı ve Ülke Kampanyası’ndan aşırı dincilerin yarattığı parti platformunu gözlemleyen ve Demokratik adayın “kabul konuşmasında Tanrı’nın adını altı kez andığı” ve “Kutsal Kitap’tan alıntılar yaptığı” olgusunu vurgulayan *Economist*, toplumun “henüz açıkça laik liderlere hazır olmadığını” ve bu anlamda sanayileşmiş dünyada tek olduğunu yazmıştı. Başkaları ise Başkan Yardımcısı ile bir TV yorumcusunun arasındaki tartışma ön plana çıktığında şaşkınlıkla izlemişti. Bunlar, demokratik oluşumların dışlarını sökmeye ve özel güç tehdidini ortadan kaldırmadaki başarıların işaretleridir.³

Güncel sağ kanat söylemler, “kadınlara eşitlik” çağrısı ve kadının “dünyasının kocası, ailesi, çocukları ve evi” olduğunu söyleyen (Adolf Hitler) kadim bilgiyi reddeden “liberalizmin” kınandığı günleri anımsatır. Ya da, güncel versiyonu her ne kadar şifreli kelimelerle maskelenmiş olsa da, aynı ağızdan çıkan, “kâfirler ve Hottentotlar liberal meslekler için eğitilirken, en yetenekli yaratıkların yüz binlercesinin proleterya bataklığına gömülmesi, Tanrı’nın iradesine karşı bir günahıdır” diyen uyarısını. “Kültürel” temalara ve dindar-milliyetçi hararete başvurmak, saldırı altındaki bir halkı harekete geçirmek için kullanılan klasik faşist tekniği yeniden hayata getirir. Özellikle dini “heyecanın” teşvik edilmesinin, E. P. Thompson’ın “karşı devrimin psişik süreci” adını verdiği, kitleleri kontrol etmek için kullanan, pek de bir şey sunmayan bu dünyadan başka bir dünyanın var olduğuna dair çaresiz ümitleri besleyen “binyılcılık çaresizliği” yaratan yaklaşım içinde uzun bir geçmiş vardır.

Kamuoyu araştırmaları, başka konuları da ortaya çıkartır. Gallup'un Haziran 1992'de yaptığı bir ankete göre, halkın %75'i, Amerika'da hayatın bir sonraki nesilde daha iyiye gitmesini beklememektedir – reel maaşların son 20 yıldır azaldığı, ve bu azalmayı niversite mezunlarını da kapsayacak şekilde genişleten Reagan “muhafazakrlığı” döneminde daha da hızla düştüğü göz önüne alınırsa şaşırtıcı değildir. Halkın tavırları, eski başkanların günümüzdeki popülerliği ile daha da açıkça ortaya konur: En nde Carter vardır (%74), ardından neredeyse hiç tanınmayan Ford (%68) gelirken, Reagan %58 ile, Nixon'ın az üstündedir (%54). Reagan'a yönelik hoşnutsuzluk özellikle çalışan insanlar ve bir araştırmaya göre kendisine “kamu çalışanları arasında en düşük notu [%63]” veren “Reagan Demokratları” arasında çok yüksektir. Reagan'ın popülerliği, her zaman için bir medya uydurmasıydı: Komedi artık oynanamayacak hale geldiğinde “büyük iletişimci” hızla bir kenara bırakılmıştı.⁵

Harris anket şirketi, 25 yıldır kurumlara yabancılaşmayı ölçmektedir. 1991 yılı için yaptığı son araştırmada, rakamların %66 ile en yüksek seviyede olduğunu göstermiştir. Harris başkanı Humphrey Taylor'a göre, halkın %83' “zenginlerin daha zengin, fakirlerin daha fakir hale geldiğini” hissetmekte, “ekonomik sistemin doğası gereği adaletsiz” olduğunu söylemektedir. Ancak büyük çoğunluğun endişeleri, siyasi sistem içinde çözülemez; dile getirilmesi ya da duyulması bile mümkün değildir. Bu olguları bildiren gazeteci, sadece “iyi para kazanan siyasetçilere” öfkeli olan ve “hükümete değil devlete daha fazla g” verilmesini isteyen insanlar görür. Devletin halktan, ya da halkın tarafında olabileceğini ya da halkın %83'ünün “adaletsiz” bulduğu bir ekonomik sistemi değiştirmek isteyebileceğini düşünmemize izin verilmez.⁶

Bir diğer anket, “Tanrı inancının Amerikalıların hayatının en önemli parçası” olduğunu ortaya koymuştur. %40 “Tanrı ile ilişkilerini her şeyin üstünde tuttuklarını” sylemişken, %29 “sağlık,” %21 ise “mutlu bir evlilik” seçmiştir. Tatminkr bir iş, %5 tarafından seçilirken, toplumdaki insanların sayęısı %2'nin tercihi olmuştur. Bu dünyanın insan varoluşunun temel özelliklerini sunabileceği fikri-

ni düşünmek neredeyse imkânsızdır. Bunlar, parçalanmış bir köylü toplumunda bulmayı bekleyebileceğimiz sonuçlardır. Binyılcı görüşlerin özellikle siyahlar arasında yaygın olduğu bildirilmiştir; *New England Journal of Medicine*'de "Harlem'deki siyah insanların 65 yaşına ulaşma olasılıklarının Bangladeş'tekilerden daha düşük olduğunu" öğrendiğimizde, bu da şaşırtıcı değildir.⁷

Birlik ve topluluk hisleri de zihinlerden uzaklaştırılmıştır. Eğitim reformu, aileleri para ödeyebilenler ya da en azından "öne geçme" motivasyonu bulunanlar için tasarlanmıştır. Çocukların –başkaları bir kenara– genel olarak iyiliğinin düşünülebileceği fikri, baskılanmalıdır. "Evlilik dışı bir çocuk yapmanın gerçek maliyetlerini açıkça göstermemiz" gerekir; bu maliyetlerin "ortaya çıktıklarında –yani çocuk doğarken– hissedilmesini sağlamalıyız." Lisede okulu bırakan genç, çocuğunun bizden destek alamayacağını bilmelidir (Michael Kaus). Ruth Conniff, yükselen "zulüm kültüründe," "orta sınıf vergi mükellefinin, siyasetçinin ve zengin üst sınıfın tümünün," hiçbir şeyi hak etmeyen, mahrumiyetleri yüzünden sonraki nesillerle beraber cezalandırılmaları gereken fakirlerin kurbanları olduğunu yazar.

Caterpillar şirketi, United Auto Workers'm (Birleşik Oto Çalışanları) bir grevini kırmak için grev kırıcılar işe aldığı anda, sendika, işsiz işçiler grev hattını hiç pişmanlık duymadan geçerken Caterpillar işçilerinin topluluklarında pek az "moral destek" bulabildiklerini gördüklerinde "şaşkına dönmüştü." *Chicago Tribune*'den üç muhabirin araştırması, "üyelerinin yaşadığı tüm topluluklarda yaşam standardını yükselten" sendika, "kamuoyunun örgütlü emeği nasıl terk ettiğini görememişti" diyordu – iş dünyasının onlarca yıldır sürdürdüğü ve sendika liderlerinin görmeyi reddettiği aralıksız kampanyanın bir diğer zaferi. UAW Başkanı Doug Fraser, "iş dünyasının liderlerini" "bu ülkede tek taraflı bir sınıf savaşı, toplumumuzdaki çalışan insanlara, işsizlere, fakirlere, azınlıklara, en gençlere ve en yaşlılara, ve hatta orta sınıfın büyük bölümüne karşı bir savaş başlatmayı tercih ettikleri" ve "büyüme ve ilerleme döneminde var olan kırılğan, yazısız anlaşmayı kenara attıkları" için eleştiriyordu. Ama artık çok geç olmuştu ve kısa süre sonra göreve

gelen zenginlerin aşağılık hizmetkârlarının taktikleri, geriye kalanların da büyük kısmını yok etmişti.⁸

Tribune'un çalışması, sendikaların yenilmesini “bir dönemin sonu, Amerika işçi hareketinin 20. yüzyıldaki en gururlu yaratımı denebilecek şeyin, büyük bir mavi yakalı orta sınıfın sonu” olarak görüyordu. Devlet teşvikli özel bir ekonomide şirket-sendika anlaşmasına dayanan bu dönem, 20 yıl önce bitmiş, “tek taraflı sınıf savaşı” ise çok daha öncesinde başlamıştı. Anlaşmanın bir diğer bileşeni, sendika liderlerinin “para karşılığında siyasi güç” almasıydı (David Milton) ve bu anlaşma da, hükümdarlar için faydalı olduğu süre boyunca devam etmişti. Efendilerin iyi niyetine ve hayırseverliğine güvenmenin başka bir sonucu olamaz.

Devlet-şirket harekâtının kritik bir bileşeni, çapulcuların siyasi arenaya girme çabalarının yarattığı “demokrasi krizini” aşmak için ideolojik saldırıya geçmesidir. Çalışanlarla birlik hissinin altını oymak, bu saldırının yüzlerinden biridir. İşçilerin medyada nasıl ele alındığını inceleyen araştırmasında Walter Puette, filmlerde, televizyonda ve basında sendikaların genel olarak “hem hatalı hem de kindarca olumsuz” temsil edildiklerine dair yeterli kanıt bulmuştur. Sendikalar yozlaşmış, ana akımın dışında, işçilerin ve genel halkın çıkarları açısından ya işe yaramaz, ya da zararlı, “değerleri, stratejileri ve üyeleri Amerika-dışı” “özel çıkar grupları” olarak resmedilir. Bu tema, “medyanın konuyu ele alış tarihi boyunca derinden işlenmiştir” ve “Amerikan işçi hareketinin değerleriyle amaçlarını liberal gündemin dışına taşımaya yardımcı olmuştur.” Bu elbette, gerektiğinde yoğunlaştırılan tarihsel projenin bir parçasıdır.⁹

Tribune'un haberine göre, Caterpillar, 1980'lerde UAW ile yaptığı toplu sözleşmenin “tarihte kaldığına” karar vermişti: Şirket bu anlaşmayı “yedek işçi tehdidi ile kalıcı olarak değiştirecekti.” 19. yüzyılın standardı olan bu taktik, Üçüncü Dünya modelini yurda taşımak ve işçileri güçsüzleştirmek için kullanılan araçlardan bir diğeri olarak Ronald Reagan tarafından 1981'de hava trafik kontrolörleri sendikasını (PATCO) yok etmek için yeniden hayata geçirilmişti. 1990'da Caterpillar, üretiminin bir kısmını, grev kırıcılar tutarak bir Teamsters Local grevini kıran küçük bir çelik işleyiciye

aktarmıştı - “işçilere hızlı ve sert bir darbe,” gelecekte olacakların bir “habercisi” olmuştu. İki yıl sonra ise balyoz inmişti. 60 yıldır ilk kez, ABD’li bir üretici, en büyük emek karşıtı silahı kullanmakta kendini özgür hissetmişti. Kısa süre sonra Kongre, trenlerin durmasına yol açan bir işveren lokavtının ardından demiryolu işçilerinin grev yapma hakkını kaldırmıştı.

Kongre Sayıştay, Reagan 1981’de bu yöntemi kullandığından beri, şirketler “kalıcı yedek işçileri” işe alma tehdidini kullanmakta daha özgür hissediyordu. 1985’den 1989’a kadar, işverenler tüm grevlerin üçte birinde bu tehdidi kullanmış, 1990’daki grevlerin %17’sinde de gerçekleştirmişti. *Wall Street Journal* Caterpillar grevinin ardından, 1992 tarihli bir çalışmanın “beş işverenden dördünün yedek işçi silahını kullanmaya yatkın” olduklarını bildirmişti. Üçte biri ise en azından bir kez kullanacaklarını söylüyordu.

İşçi muhabiri John Hoerr, işçilerin gelirlerinde 1970’lerin başından bu yana yaşanan düşüşe, II. Dünya Savaşı’ndan bu yana en düşük noktasında bulunan grev sayısındaki düşüşün eşlik ettiğini ifade eder. Büyük Depresyon sırasındaki militan işçi örgütlenmeleri, işçilerin ilk -ve son- siyasi zaferlerini getirmişti. Bunların en önemlilerinden biri, diğer sanayileşmiş toplumlarda uzun süre önce yerleşmiş olan işçi haklarını veren 1935 tarihli Ulusal İşçi İlişkileri Yasasıydı (Wagner Yasası). Örgütlenme hakkı kısa süre içinde Yargıtay kararlarıyla zayıflatılmış olsa da, kurumsal Amerika’nın eski güzel günlere dönecek, ABD’yi bir kez daha uluslararası yelpazenin dışına taşıyacak kadar güçlü hissetmesi ancak 1980’lerde mümkün olmuştu. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), AFL-CIO’nun 1991’deki bir şikâyetini ele alırken, işçiler işlerini kalıcı yedeklere kaptırma riski altındayken grev hakkının ortadan kalktığını belirtmiş, ABD’nin politikalarını uluslararası standartlara göre yeniden değerlendirmesini önermişti - çoğunlukla güçlü sponsorlarının suyuna giden bir örgüt için sert sözler. Sanayileşmiş ülkeler arasında ABD, sert sendika bozucu gereklere müsaade etmek konusunda Güney Afrika dışında yalnızdır.

“’92 Paradoksu: Zayıf Ekonomi, Güçlü Kârlar.” *Times*’ın iş dünyası bölümündeki bir makalenin manşeti, varlıklı ittifakın sonun-

dan bu yana yepyeni bir yoğunlukla sürdürülen “tek taraflı sınıf savaşının” sonuçlarını göz önüne serer. Makale, “Amerika’nın durumu iyi değildir ama şirketlerinin durumu gayet iyidir,” diye başlar, kurumsal kârlar, “kâr marjları genişlerken yeni rekorlar kırmaktadır.” Açıklanamaz ve çözülemez bir paradoks. Politika mimarları “burnunu sokan yabancıların” müdahalesi olmadan devam ettikleri sürece sadece daha da derinleşecek bir paradoks.¹¹

“Paradoks”un genel nüfus için anlamı, gelir dağılımı, reel maaşlar, fakirlik, açlık, bebek ölümleri ve diğer toplumsal endekslerle ilgili birçok araştırma tarafından ortaya konmuştur. Ekonomik Politika Enstitüsü’nün 1992 İşçi Bayramı’nda yayınladığı bir araştırma, insanların kendi deneyimlerinden bildikleri şeyleri ortaya koymuştu: On yıllık Reagancılığın ardından, “birçok Amerikalı artık daha düşük maaşlarla, çok daha az güvenlikle, çok daha uzun saatler boyunca çalışıyor” ve “büyük çoğunluk birçok anlamda,” 1970’lerin sonunda olduğundan “daha kötü durumda.” 1987’den sonra, reel maaşlar üniversite mezunları için bile düşmeye başlamıştı. “Fakirlik oranları tarihsel standartlara göre bile yüksek” ve “1989’daki fakirler, 1979’daki fakirlerden çok daha fakir.” Nüfus Sayımı Bürosu’na göre fakirlik oranı 1991’de daha da artmıştı. Birkaç gün sonra yayınlanan bir kongre raporu, açlığın 1980’lerin ortasından beri %50 artarak 30 milyon insanı kapsadığını belirtmişti. Başka çalışmalarda, 12 yaş altındaki sekiz çocuktan birinin açlık çektiğini gösterir – bu sorun 1960’lardaki devlet programlarıyla çözülmüştü ancak 1982’de yeniden ortaya çıkmıştı. İki araştırmacı, fakirlere yardım “1980’lerin büyümesi” ya da zulüm kültürünün sözcülerinden birinin (Tom Wolfe) sözleriyle “insanlığın altın dönemlerinden biri” sırasında azalınca, New York’ta fakirlik içinde büyüyen çocukların oranının iki kattan fazla artarak yüzde 40’a çıktığını, tüm ülkede ise “aç Amerikalı çocuk sayısının %26 arttığını” bildirmiştir.¹²

Bunun etkisi, daha dar odaklı çalışmalarda daha güçlü şekilde ortaya konmuştur, örneğin, Boston Şehir Hastanesi’nde araştırmacılar “yetersiz beslenmiş, ağırlıkları düşük çocukların sayısının, en soğuk kış aylarının [ebeveynlerin ısı ile gıda arasında korkunç bir seçim yapmak zorunda kaldıkları dönemin] ardından çok arttığı-

nı” göstermişlerdir. Hastanenin yetersiz beslenmiş çocuklar kliniğinde, 1992’nin ilk dokuz ayında, 1991’in tümünden daha fazla çocuk tedavi edilmişti; tedavi bekleme süreleri iki ayı buluyor, çalışanlar “triyaaj uygulamak” zorunda kalıyordu. Bazıları Üçüncü Dünya seviyesinde yetersiz beslenme sorunu çekiyor ve hastaneye kaldırılmaları gerekiyordu; bunlar “ailelerin başına gelen toplumsal ve maddi felaketler” ile “sosyal hizmet programlarının büyük ölçekte yeniden yapılandırılmasının” kurbanlarıydı.¹³ Yol kenarında “Yemek İçin Çalışırım” yazılı tabelalar tutan insanlar, Büyük Depresyon’un en karanlık günlerini anımsatıyordu.

Ancak önemli bir fark vardı. Bugün ekonomideki daralma çok daha az olsa da, ümitsizlik çok daha büyük gibi görünmektedir. Sanayileşmiş toplumların modern tarihinde ilk kez, işlerin daha iyiye gitmeyeceği, mevcut durumdan kaçış olmadığı hissi hâkimdir.

2. “Ölümüne Savaş”

Çalışan insanların ve demokrasinin 1935’teki zaferi, iş dünyasına soğuk düş etkisi yapmıştı. Ulusal Üreticiler Derneği 1938’de “kitlelerin yeni fark ettikleri siyasi gücünün sanayiciler için yarattığı tehlike” konusunda uyarmıştı; “Düşünceleri yönlendirilmezse, olumsuz sonuçlarla karşılaşacağımız kesindir.” Katil devlet şiddetine dönüş dahil olmak üzere, hızla bir karşı saldırı başlatılmıştı. Daha fazlasına ihtiyaç duyulacağını fark eden kurumsal Amerika, “grev kırmanın bilimsel yöntemlerine,” “insan kaynakları yönetimine,” toplulukları “komünizm ve anarşi” vazeden ve toplumu yok etmeye çalışan “yabancılar” karşı hareketlendirmeye ve benzeri eylemlere girişmişti. Önceki yılların kurumsal projelerinin üzerine inşa edilen bu araçlar savaş sırasında beklemeye alınmış, hemen sonrasında ise işçilerin kazançlarını sendika liderlerinin de azımsanmayacak desteğiyle ufak ufak tırtıklayan yasalar ve propaganda ile yeniden canlandırılmış, sonunda bugünkü duruma getirmişti.¹⁴

İşçilerin Yeni Anlaşma (*New Deal*) dönemindeki zaferlerinin şoku çok büyüktü çünkü iş dünyasında işçi örgütlenmesinin ve halk demokrasisinin sonsuza dek ortadan kalktığına dair yaygın

inanca darbe vurmuştu. İlk uyarı 1932’de, Norris-LaGuardia Yasası sendikaları antitröst yasalarından muaf tutup İngiltere’de altmış yıl önce verilen işçi haklarını verdiğinde gelmişti. Wagner Yasası kesinlikle kabul edilemezdi ve artık iş dünyası-devlet-medya kompleksi tarafından tamamen yok edilmiştir.

19. yüzyıl sonlarında Amerikalı işçiler, son derece düşmanca bir atmosfere rağmen ilerleme kaydetmişlerdi. Gelişmekte olan ekonominin kalbi olan çelik sanayiinde, sendika örgütlenmesi neredeyse 1880’lerdeki Britanya’nın seviyesine ulaşmıştı. Bu kısa sürede değişecekti. Devlet-iş dünyası saldırısı sendikaları (diğer sanayi dallarında da) oldukça şiddetli şekilde yok etmişti. 1920’lerin iş çığırnlığı sırasında, canavarın katledildiği varsayılıyordu.

Amerikalı işçilerin tarihi sıra dışı ölçüde, diğer sanayileşmiş toplumlara oranla çok daha şiddetliydi. Bu alanda ciddi bir çalışma yapılmadığını belirten Patricia Sexton, 1877 ile 1968 arasında 700 grevcinin öldürüldüğünü ve binlercesinin yaralandığını aktarmıştır. Bu sayıların “toplamda zarar görenlerin sayısının çok altında” olabileceğini eklemiştir; karşılaştırırsak, 1911’den bu yana Britanya’da tek bir grevci öldürmüştür.¹⁵

1892’de Andrew Carnegie, grev kırıcılar tutarak 60.000 üyeli Birleşik Demir ve Çelik İşçileri Derneği’ni (AAISW) yok ettiğinde çalışanlara büyük bir darbe indirilmişti – UAW’nin altmış yıllık bir ertelemenin ardından aynı yöntemlerle yok edildiği 1992’de kutlanabilecek bir yıldönümü daha. Önde gelen toplumsal tarihçilerden Herbert Gutman, 1892’yi “işçi sınıfı liderlerinin, radikallerinin ve sendikacılarının bilinçlerini şekillendiren ve yeniden şekillendiren, gerçekten kritik yıl” olarak tanımlar. Bu dönemde devlet gücünün kurumsal amaçlarla kullanılması “şaşırtıcıydı” ve “işçiler arasında, devletin kendileri için, özellikle de siyasi ve ekonomik ihtiyaçları ile talepleri için giderek daha erişilmez olduğu farkındalığını” yaratmıştı. Büyük Depresyon’a kadar durum böyle devam edecekti.

“Homestead grevi” olarak anılan, Homestead’de 1892’de yaşanan çatışma aslında Carnegie ve müdürü zorba Henry Clark Frick tarafından düzenlenen bir lokavttı; Carnegie İskoçya’da tatil yapıp bağışta bulunduğu kütüphanelerin açılışlarına katılmayı seçmişti.

1 Temmuz'da yeni kurulan Carnegie Çelik Şirketi, "bugünden itibaren Homestead Çelik Fabrikası'nda hiçbir sendikta tanınmayacaktır" diye duyurmuştu. Dışarıda kalan işçiler bireysel olarak başvurabilir, başka bir şey yapamazdı. Pittsburgh basını, bu durumun "Örgütlü İşçilere Karşı Son Savaş" olduğunu söylemişti; *New York Times* ise "25.000.000 dolar sermayeli Carnegie Çelik Şirketi ile Homestead'deki işçiler arasında ölümüne bir savaş" diye yazmıştı.

Carnegie ve Frick, Homestead işçilerini kaba kuvvetle alt etmiş, önce Pinkerton muhafızlarını, yerel nüfus Pinkertonlar'ı yenip kovaladıktan sonra ise Pennsylvania Ulusal Muhafızları'nı göndermişti. Kapsamlı tarih çalışmasında Paul Krause, "Lokavt Amerika'nın en büyük sendikası olan AAISW'yi ezmiş, en önemli üyelerinin hayatlarını mahvetmişti," diye yazmıştı. Homestead'de sendikacılık 45 yıl boyunca canlanamayacaktı. Etkiler ise çok daha geniş çaplıydı.

Sendikaların yok edilmesi, işçileri disipline sokma projesinin sadece bir ayağıydı. İşçiler vasıfsızlaştırılacak, "bilimsel yönetim" denetiminde şekillendirilebilir araçlara dönüştürülecekti. Bir yetkilinin daha sonra açıkladığı gibi, yönetim "fabrikayı çalıştıran adamların ve formenin" Homestead'de "çok az yetki sahibi" olmasına öfkeliydi. Daha önce belirtildiği gibi, ABD sanayiinin bugün içinde olduğu hastalığın, kısmen de olsa, Adam Smith'in "görünmez el" karanlık işlerini gerçekleştirirken devletin "fakir işçileri" bu kaderden "korumak için çaba sarf etmesi gerektiği" yönündeki uyarısının yok sayılarak, çalışanların "bir insan yaratığının olabileceği kadar aptal ve cahil" hale getirilmesi projesinin başarısına bağlanabilir. Aksine, iş dünyası süreci hızlandırmak için devlet gücüne başvurmuştu. "Komşumuza danışma" mekanizmalarının ortadan kaldırılması, sürünün ehlileştirilmesi sürecinin eşlikçisidir.

Homestead oldukça çekici bir hedefti çünkü buradaki işçiler "son derece örgütlüydü" ve yerel siyasi hayatı da kontrol ediyorlardı. Birkaç kilometre ötede Pittsburgh işçileri büyük yenilgiler yaşarken, 1880'ler boyunca Homestead sağlam durmuştu. Çok farklı kökenlerden işgücü, Krause'nin "modern Amerikan Cumhuriyeti'nin işçi versiyonu" olarak tanımladığı, işçilerin özgürlük ve haysiyet

sahibi olacakları bir ortamda, “özgür Amerika vatandaşları olarak haklarını” talep ediyordu. Krause, Homestead “ulusun en önemli işçi kasabasıydı,” diye yazar, ve Carnegie’nin örgütlenme hakkını yok etme kampanyasında sıradaki hedefti.¹⁶

Carnegie’nin Homestead’deki zaferi, maaşları kısmasını, on iki saatlik iş günleri dayatmasını, işten çıkarmaları ve inanılmaz kârlar elde etmesini sağlamıştı. Şirketin tarihçilerinden biri 1903 yılında, bu “muazzam sicil, büyük ölçüde şirketin Homestead’deki zaferinden kaynaklanır,” yazmıştı. Carnegie’nin “özgür girişim” başarıları, sadece sendikaları ezmek için devlet gücünün kullanımına dayanmıyordu. Tekstilden elektroniğe diğer sanayilerde de olduğu gibi, devlet koruması ve kamu teşvikleri, Carnegie’nin başarısı için çok önemliydi. *Pittsburgh Post*, lokavtın hemen öncesinde “koruyucu tarife sisteminin güzellikleri sayesinde, ülkenin üreticileri benzersiz bir refah yaşıyor,” diye yazmıştı. Bu esnada Carnegie ve onun gibiler, “çalışanlarının maaşlarında çok büyük kesintilere” hazırlanıyordu. Carnegie aynı zamanda usta bir dolandırıcıydı ve Pittsburgh şehrini, şehrin patronlarıyla beraber sömürüyordu. Hayırseverliğinin yanı sıra bir pasifist olarak tanınan Carnegie, savaş gemilerinin inşaatında –pasifist ilkeleri doğrultusunda bunların sadece savunma amaçlı olduklarını açıklamıştı– “bizim için zırhtan milyonlar var” demişti. 1890 yılında Carnegie, yeni Homestead fabrikası için büyük bir donanma ihalesini kazanmıştı. Krause, “Carnegie’nin devasa endüstriyel derebeyliğini kurması, ulusal ve uluslararası hükümetlerin büyük arenalarında çalışan güçlü siyasetçilerin ve kurnaz finansçıların... desteğiyle, Pittsburgh şirketlerinin ve yönetiminin arka odalarında olmuştu,” diye yazar: Dünyanın ilk milyar dolarlık şirketi: US Steel. Diğer yandan, yeni imparatorluğun donanması Brezilya ve Şili açıklarında ve tüm Pasifik’te “ABD’yi savunuyordu.”¹⁷

Basın her zamanki gibi şirkete büyük destek vermişti. Britanya basını ise farklı bir resim çiziyordu. *London Times* “kendini yüceltme araçlarını ve yöntemlerini kendisine sağlayan zavallı işçiler Pittsburgh’da açken, İskoçya’da kamu kütüphaneleri açarak gezinen bu İskoç-Yanki plütokratla” dalga geçiyordu. Aşırı sağ Britanya ba-

sını Carnegie'nin "zenginliğin hakları ve sorumlulukları" konusundaki vaazlarını alaya alıyor, *London Times* ise "medeni bir toplulukta ne izin verilmesi, ne de ihtiyaç duyulması" gereken vahşî grev kırma yöntemleri ışığında, Carnegie'nin kendisini kutladığı kitabı *Muzaffer Demokrasi*'yi "tam bir hiciv" olarak adlandırıyordu.

ABD'de grevciler "eşkiyalar," "tüm dünyanın tiksindiği şantajcılar" (*Harper's Weekly*), "Yıkımı amaçlayan bir güruh" (*Chicago Tribune*), "Federal binayı havaya uçurarak" hazinedeki paralara "el koymaya hazırlanan anarşistler ve sosyalistler" (*Washington Post*) olarak resmediliyordu. Eugene Debs, bir "kanun kaçağı, insan ırkının bir düşmanıydı" ve artık hapse atılması gerekiyordu (ki kısa süre sonra atılmıştı) ve "kötü öğretilerinin yarattığı huzursuzluk ortadan kaldırılmalıydı" (*New York Times*). Illinois Valisi John Altgeld, Başkan Cleveland'a basında grevcilerle ilgili yazılanların "tamamen uydurma" veya "aşırı abartı" olduğunu söyleyen bir telgraf gönderdiğinde, *Nation* kendisini "yabani, edepsiz ve cahil" diyerek kınamıştı; Başkan "görgüsüzlüğü" ve "kendi ilkelerinin kötü kokusu" yüzünden ona haddini bildirmeliydi. *Nation*, grevcilerin "alt sınıftan cahil insanlar" olduklarını söyleyerek devam etmişti: Toplumun "ele geçirilemez" olduğunu ve "sadece işverenlerinden günde on-yirmi sent daha fazla para koparabilmek için, büyük bir ulusun trafiğini ve sanayisini bir gün için bile olsa askıya almalarına" izin verilmeyeceğini öğrenmelilerdi.

Basın, acı çeken iş adamına destek olmak üzere sopayı eline alan tek kurum değildi. Çok saygı duyulan Rahip Henry Ward Beecher, "komünist ve benzeri Avrupalı kavramlarının ve menfurluklarının ithal edilmesini" kınamıştı. "Devletin ebeveyn gibi olması ve tebasının refahını sağlaması, onlara iş sunması gerektiği gibi kavramlar ve kuramlar, Amerikan kavramları değildir... Tanrı büyüğün büyük, küçüğün de küçük olmasını istemiştir." Yüzyıl içinde her şey ne kadar da değişmiştir.¹⁶

Homestead'deki zaferin ardından, şirket işçilerin bağımsızlığının tüm işaretlerini ortadan kaldırmaya başlamıştır. Grev liderleri kara listeye alınmış, birçoğu uzun süre hapis yatmıştı. Homestead'i 1900'de ziyaret eden bir Avrupalı, Carnegie'nin "Muzaffer

Demokrasi'sini, "Yeniden Doğan Derebeylik" olarak tanımlamıştı. Buradaki atmosferin "hayal kırıklığı ve ümitsizlikle" dolu olduğunu, insanların "konuşmaktan korktuğunu" görmüştü. On yıl sonra, Homestead hakkında şehir sosyologlarının gerçekleştirdiği bir araştırmaya katılan John Fitch, şirket çalışanlarının evlerinde dahi yabancılarla konuşmayı reddettiklerini yazmıştı. "Birbirlerine, komşularına ve arkadaşlarına şüpheyle bakıyorlar." "Düşüncelerini açıkça ifade etmeye" ya da "bir araya gelerek fabrika işçileri olarak kendi refahlarıyla ilgili konuları konuşmaya cesaret edemiyorlar." Birçokları "halka açık bir toplantıya katılmaya cesaret ettikleri için" işten çıkarılmıştı. Ulusal bir sendika dergisi, 89 yaşındaki Jones Ana "köleleştirilmiş çelik işçileri adına konuşmaya cesaret ettiği için pis hapisanelerine" sürüklendiği 1919 yılında Homestead'i "en despotça yönetim" ilan etmişti. Jones Ana'nın sözleriyle bir süre sonra "Homestead'de 28 yıldır ilk kez" bazılarının "konuşmasına izin verilmişti." 1930'ların hareketleri bariyerleri yıkana kadar olaylar böyle devam etmişti. Halk örgütlenmesi ve demokrasi arasındaki ilişki bu kayıtlarda açıkça ortaya konmuştur.¹⁹

Günümüzdeki şirketlerin saldırısının işçi sınıfı örgütlenmesini ve kültürünü yüzyıl önceki seviyeye çektiğini söyleyemeyiz. O zamanlar, çalışan insanlar ve fakirler bu kadar yalıtılmış değildi ve iş medyasının ideolojik tekeline tabi değillerdi. Jon Bekken, "yüzyılın başında," diye yazar, "ABD işçi hareketi," yerel, bölgesel ve ulusal, haftalık ve aylık "yüzlerce gazete çıkartıyordu." Bunlar "işçi sınıfı topluluklarının ayrılmaz bir parçasıydı, sadece günün veya haftanın haberlerini vermekle kalmıyor, okuyucuların siyasi, ekonomik ve kültürel konuları tartışabilecekleri bir mecra sağlıyordu." Bazıları "birlikte var oldukları kapitalist gazetelerin çoğu kadar büyük ve birçok anlamda bir o kadar profesyonel" gazetelerdi. "İşçi hareketinin kendisi gibi, basınları da işyeri koşulları gibi dar odaklardan, toplumsal devrim savunuculuğuna kadar geniş bir yelpazeyi kapsıyordu." I. Dünya Savaşı'ndan önce sadece sosyalist basının bile 2 milyonun üzerinde okuyucusu vardı; önde gelen dergisi, haftalık *Appeal To Reason*'ın 760.000'den fazla abonesi vardı. İşçiler "zengin etnik, topluluk, işyeri ve siyaset örgütleri de kurmuştu," bunların

tümü hayatın her alanına yayılan ve sert devlet baskılarına (özellikle de Wilson yönetimi sırasında) rağmen II. Dünya Savaşı'na kadar canlılıklarını koruyan "canlı işçi sınıfı kültürlerinin" parçasıydı. Baskılar bir yana, işçi basını sonunda servet birikiminin doğal etkilerine yenilmişti: Reklamcılar maliyetin altında satış yapabilen kapitalist rakiplerin yanındaydı ve diğer piyasa etkenleri de, tıpkı 1960'ların sonunda İngiltere'nin kitlesel işçi sınıfı basınının başına gelenler gibi, etkili olmuştu. Federal hükümetin politikalarının yanı sıra benzer etkenler, 1930'larda radyonun kurumsal bir tekele dönüşmesini engelleme çabalarını zayıflatmıştı.²⁰

Solcu entelektüeller, canlı işçi sınıfı kültürünün etkin parçasıydı. Bazıları, kültürel kurumların sınıfsal karakterini, işçi eğitimi programlarıyla veya matematik, bilim ve diğer konularda halka yönelik çok satan kitaplar yazarak telafi etmeye çalışıyordu. Günümüzdeki solcu denkleminin sıklıkla çalışanları bu kurtuluş araçlarından mahrum bırakmaya çalışmaları, bize "Aydınlanma projesinin" öldüğünü söylemeleri, bilim ve mantık "yanılsamalarını" terk etmemiz gerektiğini iddia etmeleri kayda değerdir – bu mesaj, bu gereçleri kendi tekellerine almaktan keyif duyan güçlülerin kalplerine neşe verir. Evanjelik kilisenin, bugün Orta Amerika'daki varislerinin köylü topluluklara yaptığı gibi, düzensiz kalabalıklara benzer dersler verdiği günleri anımsamamak mümkün değildir.

Bu kendine zarar verme eğilimlerinin, halkın çok büyük kesiminin "doğası gereği adaletsiz" ekonomik sistemi değiştirmek istediği, geleneksel sosyalizmin temel ahlâki ilkelerine inancın ise şaşırtıcı ölçüde yüksek olduğu bir dönemde ortaya çıkmaları da ilginçtir. Dahası, Sovyet tiranlığı sonunda devrildikten sonra, uzun süredir bu ideallerin gerçekleştirilebilmesinin önünde duran engel de ortadan kalkmıştır. Kişisel amaçları ne kadar iyi olursa olsun, sol entelektüel çevrelerdeki bu olgular, fikrimce, imtiyazlıların kültürünün bir diğer ideolojik zaferidir ve bu zafere katkıda bulunur. Aynı eğilimler, bitmek bilmeyen tarihi katletme projesine de önemli katkılar yapar. Genellikle halk aktivizmi dönemlerinde, güç hizmetkârlarının yaydığı "bilgi" karmaşasının içinden gerçeklik unsurlarını bulmak mümkündür ve insanlar sadece "komşuları-

na danışmakla” kalmayıp, dünya hakkında da bolca bilgi edinirler; Hindiçin ve Orta Amerika yakın tarihli ve çarpıcı örneklerdir. Aktivizm azaldığında, görevlerini asla aksatmayan komisar sınıfı komutayı tekrar ele alır. Solcu entelektüeller bol heceli kelimelerle aralarında konuşurken, bir zamanlar bilinen gerçekler gömülmekte, tarih bir güç aleti olarak yeniden şekillendirilmekte ve gelecekteki girişimlerin zemini hazırlanmaktadır.

3. “Komşumuza Danışmak”

Emek tarihçisi David Montgomery, Homestead ile ilgili bir raporlar koleksiyonunu özetlerken “1892’de evleri ve ocakları için savaşan erkekler ve kadınlar, kendi çağlarına olduğu kadar günümüze de bir ders vermiştir,” diye yazmıştır. “İnsanlar kendi maddi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışırlar, ancak bu gündelik çaba aynı zamanda bireylerin kişisel zenginleşmesinden daha önemli amaçları olan bir topluluk inşa eder. Son 100 yıl, modern bir sanayi toplumunda siyasi demokrasinin sağlığının, çalışanların kişisel ve grupsal farklarını bir kenara bırakıp, kendi geleceklerini şekillendirmek için kendi etkili seslerini yaratmalarına ne kadar bağlı olduğunu göstermiştir. Ev ve ocak için savaş hâlâ sürmektedir.”²¹

Montgomery, Homestead’deki işçi topluluğu “şirketlerin kişisel çıkar için mülklerini rahatsız edilmeden kullanabilme haklarını korumak için harekete geçirilen devlet şiddeti tarafından yok edilmişti,” diye devam eder. İşçilerin hayatlarına etkisi devasaydı. Patricia Sexton, 1919’a gelindiğinde, örgütlenme çabaları tekrar engellendikten sonra (bu sefer Wilson’ın Kızıl Korku’sunun yardımıyla) “Amerikan çelik fabrikalarındaki ortalama çalışma haftası, Britanya fabrikalarından yirmi saat daha uzundu ve Amerika’daki saatler 1914’te hatta 1910’da bile olduğundan daha uzundu,” diye yazar. Topluluk değerleri parçalanmıştı. Homestead bir sendika kasabasıyken, vasıflı ve vasıfsız işçiler arasındaki geleneksel engelleri kaldırmak ve göçmen karşıtı ırkçılığı alt etmek için büyük adımlar atılmıştı. O zamanlar büyük tiksinti duyulan göçmen işçiler, mücadelenin ön saflarındaydı ve “cesur Macarlar, emeğin oğulları...

haklarını arıyorlar” denerek selamlanıyorlardı. Montgomery’nin de belirttiği gibi, “Amerikalı’ işçilerden böyle övgüler,” daha sonraki yıllarda duyulmayacaktı.²²

Demokrasi ve sivil haklar da sendikayla beraber çökmüştü. Kasaba sakinleri, “Homestead’de konuşmak istiyorsanız, kendi kendinize konuşursunuz,” diyordu; yabancılar, daha önce de gördüğümüz gibi, şüphe ve korku atmosferinden şaşkına dönüyordu. 1892’de işçi sınıfı yerel siyaseti yönetiyordu. 1919’da kasaba yetkilileri sendika organizatörlerinin toplantı haklarını engelliyor, “yabancı konuşmacıları” yasaklıyordu; mahkeme emriyle toplantılara izin vermek zorunda kalınca, platforma devletin polisini çıkartarak “konuşmacıları kalabalığı ateşleyecek sözler söylememeleri ve yerel ya da ulusal otoriteleri eleştirmemeleri için uyarmıştı” (Montgomery). Jones Ana’nın yaşadıkları, insanları öfkeliendiriyordu ancak Homestead’de kimse bu konuda konuşamıyordu.

Montgomery, Homestead’de sendikanın ve özgürlüğün ezilmesinden kırk yıl sonra, “sendikaların tanınarak iş haklarının doğması ve demokrasi ile siyasi yaşamın yeniden uyanışı bir arada gerçekleşmişti,” diye devam eder. Çalışanlar örgütlenince demokrasi canlanıyordu; her zamanki gibi, sürekli ve sistemli şekilde komşularımıza danışma fırsatı, demokrasinin ortaya çıkması için yeterlidir. El Salvador’daki rahipler de Homestead’deki işçi organizatörleri de bu dersi öğrenmiştir. Ayrıca çapulcuları dağınık ve korku içinde bırakmak için ellerinden geleni yapanlar da bu dersi çok iyi bilmektedir. Mücadele engebeli bir yolda devam etmektedir. Son onyıllar boyunca, güç kurumları ve rahipleri etkileyici başarılar kazanmış ve bazı ciddi yenilgiler almıştır.

Uluslararası finans basınının duyurduğu yeni imparatorluk çağına giden eğilimlerin yanı sıra zenginlerin yerleşim yerlerini ayıran Kuzey-Güney ayrımının genişlemesi de açık ve anlaşılırdır. Karşı eğilimler de vardır. Tüm Kuzey’de, özellikle ABD’de, son 30 yılda kurumsal seviyede olmasa da en azından kültürel ve ahlaki anlamda çok şey değişmiştir. Eski Dünya Düzeni’nin beş yüzüncü yılı 1962’ye denk gelseydi, bir kez daha yarıkürenin özgürleşmesi adı altında kutlanırdı. 1992’de, pek az kişi rahatlıkla “ağaçları ve

Yerlileri kesme” görevimizden bahsedebileceği için bu imkânsızdı. Halkın büyük kesimi bu terimi pek de daha az rahatsız edici bulmasa da, Avrupa işgali artık resmi olarak bir “karşılaşmadır”.

ABD siyasi liderlerinin tanıdığı yurt içinde devlet şiddetine yönelik kısıtlamalar da bir diğer gelişmedir. Birçokları barış hareketinin Körfez Savaşı’nı engelleyememiş olmasından üzüntü duyarken, belki de ilk kez büyük ölçekli protestoların bombardımanlardan önce yapıldığını hatırlamayı unuturlar – ABD’nin 30 yıl önce Güney Vietnam’a, herhangi bir gerekçe bile göstermeden saldırmasına oranla büyük bir değişiklik. 1960’ların kaynayan kazanı, daha sonraki yıllarda çok daha geniş bir çevreye ulaşmış, ırkçı ve cinsiyetçi baskılara karşı yeni bir hassaslık, çevre bilinci, diğer kültürlerle ve insan haklarına saygı gibi kavramlar doğurmuştu. En çarpıcı örneklerden biri, mağdurların hayatları ve kaderleri ile daha önce görülmemiş şekilde ilgilenen 1980’lerin Üçüncü Dünya birlik hareketleridir. Demokratikleşme süreci ve toplumsal adalet isteğinin büyük önemi olabilir.

Bu gelişmeler güçlüler tarafından tehlikeli bulunur ve sert şekilde kınanır. Bu da anlaşılabilir: Efendilerin kötücül yaklaşımını ve tüm sonuçlarını tehdit ederler. Ayrıca dünya nüfusunun büyük kısmı için, hatta kısa vadeli maddi kazançtan başka amacı olmayan, insanlara amaç değil araç olarak bakan ilkel toplumsal ve kültürel yapılar aracılığıyla başa çıkılamayacak çevresel ve diğer sorunların ön planda olduğu bir dönemde insan ırkının hayatta kalması tek gerçek ümidi de bunlardır.

Kısaltmalar

Dergiler/Haber Organizasyonları

AP	Associated Press
BG	Boston Globe
BMJ	British Medical Journal
BW	Business Week
CAHI	Central America Historical Institute
CAN	Central America Newspak
CAR	Central America Report
CIIR	Catholic Institute of International Relations
COHA	Council on Hemispheric Affairs
CSM	Christian Science Monitor
CT	Chicago Tribune
FEER	Far Eastern Economic Review
FT	Financial Times
G&M	Toronto Globe and Mail
IHT	International Herald Tribune
IPS	Inter Press Service
LANU	Latin America News Update
LAT	Los Angeles Times
MH	Miami Herald
NCR	National Catholic Reporter
NR	The New Republic

NYRB	The New York Review of Books
NYT	The New York Times
SFC	San Francisco Chronicle
SFE	San Francisco Examiner
WOLA	Washington Office on Latin America
WP	The Washington Post
WP-MG	Washington Post-Manchester Guardian Weekly
WSJ	The Wall Street Journal

Kitaplar

APNM	American Power and the New Mandarins
AWWA	At War with Asia
COT	Culture of Terrorism
DD	Deterring Democracy
FRS	For Reasons of State
FTR	The Fateful Triangle
MC	Manufacturing Consent
NI	Necessary Illusions
P&E	Pirates and Emperors
PEHR	Political Economy and Human Rights
PI	On Power and Ideology
PPV	Pentagon Papers
RC	Rethinking Camelot
TNCW	Towards a New Cold War
TTT	Turning the Tide

Notlar

Önsöz

- 1 Lindqvist, *Exterminate All the Brutes* (New Press, 1998). Porter, "Schooled in Anarchy," *Times Literary Supplement*, 6 Ocak 2012. Porter'in yorumu 19. yüzyılın ortasındaki Britanya suçlarını araştıran Richard Gott'un bir çalışmasının (*Britains Empire*) değerlendirmesinde yer almaktadır.
- 2 Russell Baker, "A Heroic Historian on Heroes," *NYRB*, 11 Haziran 2009. Baker işgalcilerin vahşiliğini tanır.
- 3 8 Ekim 2009.
- 4 Scott Shane, "Report Portrays a Broken C.I.A. Devoted to a Failed Approach," *New York Times*, 9 Aralık 2014. http://www.nytimes.com/2014/12/10/world/senate-torture-report-shows-cia-infighting-over-interrogation-program.html?_r=0.
- 5 Pew Research Center. <http://www.washingtonpost.com/blogs/the-fix/wp/2014/12/15/that-big-cia-torture-report-americans-just-shrugged/>. Diğer anketlerde de benzer sonuçlar vardır.
- 6 Ufuk açıcı çalışması için bkz. Edward Baptist, *The Half Has Never Been Told: Slavery and the Making of American Capitalism* (Basic Books, 2014). Kölelik sonrası dönem için diğerleri arasında bkz. Donald Blackmon, *Slavery by Another Name* (Anchor, 2009) ve Michelle Alexander, *The New Jim Crow: Mass Incarceration in the Age of Color Blindness* (New Press, 2010). Ülkelerini anlamak isteyen Amerikalılar için üçleme okunmalıdır.
- 7 Barack Obama, "Statement by the President on Cuba Policy Change." Basın duyurusu, www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/12/17statement-president-cuba-policy-changes.
- 8 Nicolas Kristof, "Welcome Back, Cuba," *NYT*, 17 Aralık, 2014. http://www.nytimes.com/2014/12/18/opinion/nicholas-kristof-welcome-back-cuba.html?ref=opinion&_r=0.
- 9 Aaron Blake, "Who's Afraid of Cuba? Almost Nobody Anymore," *Washington Post*, 18 Aralık 2014. <http://www.washingtonpost.com/blogs/the-fix/wp/2014/12/18/whos-afraid-of-cuba-almost-nobody-anymore/>.
- 10 Serge Schmemmann, "Sakharov, Little Remembered in Putin's Russia," *NYT*, 17 Aralık 2014. <http://www.nytimes.com/2014/12/18/opinion/sakharov-little-remembered-in-putins-russia.html?ref=opinion>.

1. Bölüm

- 1 Höfer, *Fünfhundert-jährige Reich*. Bkz. Stannard, *American Holocaust*.
- 2 Stavrianos, *Global Rift*, 276.
- 3 Smith, *Wealth of Nations*, C. IV, B. VII, K. III (ii, 141); C. IV B. I (i, 470). Hegel, *Philosophy*, 108-9, 81-2, 93-6; "Alman dünyası" tahminen Kuzeybatı Avrupa'da tutmuştu. Tin açısından eksik olan sıradan vahşilerin kaderleri üzerine ve Tinden kaçınmaları üzerine bkz. Jennings, *Invasion*; Lenore Stiffa-

- rm, Phil Lane ile birlikte Jaimes, *State* içinde; Stannard, *American Holocaust*.
- 4 Jan Carew, Davidson, *Race & Class*, Ocak-Mart 1992.
 - 5 Pearson, Tracy, *Merchant Empires* içinde, alıntılaman Niels Steensgaard. Brewer, *Sinews*, xv, 64.
 - 6 Keynes, *A Treatise on Money*, alıntılaman Hewlett, *Cruel Dilemmas*. Pearson, Brady, Tracy, *Merchant Empires* içinde (Andrews ve Angus Calder (Keltler üzerine) alıntılaman Brady); Brewer, *Sinews*, 11, 169 (İngiliz-Hollanda savaşları). Hill, *Nation*. Smith, *Wealth*, C. IV, B. II (i, 484f.); C. IV, B. VII, K. III (ii, 110 ve devamı.). Kelt alanında geliştirilmiş yeteneklerin Kuzey Amerika'ya aktarımı üzerine bkz. Jennings, *Invasion, Empire*. Britanya-Hollanda-Portekiz savaşlarının grafik bir anlatımı için bkz. Keay, *Honorable Company*.
 - 7 *Age*, 281; Parker, K. N. Chaudhuri (İbn Cübeyr'den alıntılaman), Tracy, *Merchant Empires* içinde. Smith, *Wealth*, C. V, B. III (ii, 486). Bkz. b. 1.2.
 - 8 Tracy, Pearson, Tracy, *Merchant Empires* içinde.
 - 9 Brewer, *Sinews*, xiii, 186, 89, 100, 127, 167.
 - 10 Pearson, *age*. Smith, *Wealth*, C. VII, B. III (ii, 110); C. IV, B. II (i, 483).
 - 11 *Age*, C. I, B. X, K. II (i, 150). Stigler, önsöz. Morris, *American Revolution*, 34. Pasifik Savaşı üzerine, bkz. b. 10, aşağıda.
 - 12 Keay, *Honorable Company*, 170, 220-1, 321; Parker, *age*. Thompson ve Garrett, *Rise and Fulfillment of British Rule in India*, 1935, alıntı yapan Nehru, *Discovery*, 297.
 - 13 Hartman ve Boyce, *Quiet Violence*, b. 1. Bolts, *Considerations on Indian Affairs*, 1772, alıntılaman Hartman ve Boyce ve Smith, *Wealth*'in editörü, ii, 156n. *Age*, C. I, B. VIII (i, 82); C. IV, B. V (ii, 33); C. IV, B. VII, K. III (ii, 153); C. IV, B. VII, K. II (ii, 94-5). Trevelyan, Bentinck, atıfta bulunan Clairmonte, *Economic Liberalism*, 86n., 98. Nehru, *Discovery*, 285, 299, 304.
 - 14 De Schweinitz, *Rise and Fall*, 120-1, alıntılaman ekonomik tarihçi Paul Mantoux (on the Acts) ve Clapham'ın Britanya'nın "temkinli" ekonomik tarihi. Clairmonte, *Economic Liberalism*, 73, 87 (Wilson). Jeremy Seabrook, *Race & Class*, Temmuz-Eylül 1992. Hewlett, *Cruel Dilemmas*, 7.
 - 15 Nehru, *Discovery*, 296-9, 284. Bkz. Clairmonte, *Economic Liberalism*, b. 2, daha fazla onaylayan bulgu.
 - 16 Arruda, Pearson, Tracy, *Merchant Empires* içinde.
 - 17 Smith, *Wealth*, C. IV, B. VII, K. III (ii, 131-3, 147); C. IV, B. VIII (ii, 180-1).
 - 18 Brady, Tracy, *Merchant Empires* içinde. Brenner, Aston and Philpin, *Brenner Debate* içinde, 62; özellikle bkz. b. 10. DD, b. 12.
 - 19 Smith, *Wealth*, C. I, B. I (i, 7); C. V, B. I, K. III, M. II (ii, 3023). Ayrıntılı dizinde, "iş bölümü" maddesi Smith'in sonuçlarını suçlamasını içermez. Humboldt, bkz. *FRS*.
 - 20 Smith, *Wealth*, C. III, B. IV (i, 437).
 - 21 Herman Merivale, alıntılaman Clairmonte, *Economic Liberalism*, 92. Cromer, Curzon, alıntılaman de Schweinitz, *Rise and Fall*, 16. Dutch Governor-General J. P. Coen alıntılaman Tracy, Tracy, *Merchant Empires* içinde, 10-11. Seal, Jennings, *Invasion*, 228.
 - 22 David Gergen, *Foreign Affairs, America and the World*, 1991-92.

- 23 Nehru, *Discovery*, 293, 326, 301.
- 24 *Britannica*, 9. baskı, 1910; Cobban'ın 1963 *History* (c. 1, 74), alıntıl原因 Edward Herman, *Z magazine*, Nisan 1992.
- 25 Miller, *Founding Finaglers*; Keay, *Honorable Company*, 185. Virginia, Jennings, *Invasion, Empire* (447 biyolojik savaş yöntemleri üzerine, talep eden Fort Pitt'teki "Amerika'daki en yüksek otoriteleri, Başkomutan Amherst"; ayrıca Stannard, *American Holocaust*, 335n).
- 26 Saxton, *Rise and Fall*, 41. Mannix ve Cowley, *Black Cargoes*, 274. Alfred Rubin, "Who Isn't Cooperating on Libyan Terrorists?" *CSM*, 5 Şubat, 1992.
- 27 Bailey, *Diplomatic History*, 163.
- 28 Drinnon, *Facing West*, 65, 43; *White Savage*, 157, 169-71; ayrıca "The Metaphysics of Empire-Building," manüskri, Bucknell, 1972. Jennings, *Invasion*, 60, 149.
- 29 *TTT*, 87 (Theodore Roosevelt), 126 (Churchill; daha fazlası için, *DD*, 182, Omissi, *Air Power*, 160). Stannard, *American Holocaust*, 134 (Theodore Roosevelt). Kiernan, *European Empires*, 200 (Lloyd George). Theodore Roosevelt'in mirasçısı olarak Bush için, bkz. John Aloysius Farrell, *BG Magazine*, 31 Mart 1991, ve dönemin diğer pek çok faşist-ırkçı söylemi için. Liberal basından bir örnek için, bkz. benim yazılarım, *Z magazine*, Mayıs 1991 ve Peters, *Collateral Damage*. Indochina, *APNM*, b. 3, n. 42.
- 30 Perkins, *Monroe Doctrine*, I, 131, 167, 176. Bkz. *TTT*, 69.
- 31 Morris, *American Revolution*, 51, 47. *DD*, b. 1.3. Ayrıca bkz. Jan Carew, *Monthly Review*, Temmuz-Ağustos 1992.
- 32 Sivil çatışma ve mültecilerin kaçışı üzerine, bkz. *PEHR*, II, 2.2; Morris, *Forging*, 12.
Caroline test, BM Anayasası tartışmasında genelde örnek gösterilir, alıntıl原因 hukuk profesörü Detlev Vagts, "Reconsidering the Invasion of Panama," *Reconstruction*, 1.2 1990.
- 33 Lawrence Kaplan, *Diplomatic History*, Yaz 1992.
- 34 Appleby, *Capitalism*, 1.
- 35 Hietala, *Manifest Design*; Horsman, *Race*. Fredonia, Drinnon, *White Savage*, 192, 201-21; vurgu aslındadır. Emerson, alıntıl原因 Clarence Kaier, "The Educational Legacy of War," manüskri, U. of Illinois, Temmuz 1992.
- 36 Hietala, *Manifest Design*, 193, 170, 259, 266.
- 37 Howard, *Harper's*, Mart 1985; Morris, *American Revolution*, 4, 124; Bernstein, *NYT*, 2 Şubat 1992.
- 38 *Military Sales: the United States Continuing Munition Supply Relationship with Guatemala*, US General Accounting Office, Ocak 1986, Committee on Foreign Affairs için rapor, House of Representatives, 4. "Inter-Agency Task Force, Africa Recovery Program/Economic Commission," *South African Destabilization: the Economic Cost of Frontline Resistance to Apartheid*, NY, UN, 1989, 13, atıfta bulunan Merle Bowen, *Fletcher Forum*, Kış 1991.
- 39 *CAR*, 22 Kasım 1991; *Economist*, 20 Temmuz 1991; Freed, *LAT*, 7 Mayıs 1990. Shelley Emling, *WP*, 6 Ocak 1992. Gramajo mahkemedeki suçlamalara cevap vermeyi reddetmiş ve geniş çapta insan hakları ihlallerinden dolayı gıyaben suçlu bulunmuştur; davacılar zarar için 10 milyon doların üzerinde tazminat

almıştır – hiç şüphesiz semboliktir.

- 40 Bkz. *PI*, Ders. I; *DD*, b.1. Genel olarak, bkz. Kolko, *Confronting*. Schoultz, *Human Rights*, 7.
- 41 Jackson, *Century*. Zwick, *Mark Twains Weapons*; 190, 162. Hassett and Lacey, *Towards a Society*; *DD*, b. 12. *Economist*, 21 Aralık 1991. Las casasa, alıntılan Todorov, *Conquest*, 245.

2. Bölüm

- 1 Ayrıntılar ve kaynaklar için bkz. *TTT*, *PI*, *DD*. Kennan ve diğer belgeler, *TTT*, b. 2.2, *PI*, Ders I.
- 2 Green, *Containment*, VII.2. Bkz. b. 7.1, aşağıda.
- 3 Cumings, *Origins*, 172-3. Japonya'nın geleceğinin küçümsenmesi üzerine, bkz. *DD*, 337-8. *Age*, b. 6 ve "Afterword," Ortadoğu üzerine; ve *TNCW*, b. 8. Britanyalılar ve Dulles, Stivers, *Supremacy*, 28, 34; *Americas Confrontation*, 20.
- 4 *DD*, 49-51, 27; ve genel olarak.
- 5 *Age*, 259; *TTT*, 270; *COT*, 219-221; *NI*, 71-2. Kissinger, *TTT*, 67-8.
- 6 *DD*, 395. Russell, *Practice and Theory*, 68.
- 7 Gleijeses, *Shattered Hope*, 365. *Foreign Relations of the United States*, 1952-1954, c. IV, 1131 ve devamı; başka bulguya atıfta bulunulmamıştır. Başsavcı uluslararası hukukun ihlali olarak uygulanan ambargoyu meşrulaştırmak için "öz savunma ve öz koruma" fikrine başvurmuştu. NSC oturumunun zabıtı, 27 Mayıs 1954.
- 8 *APNM*, 33; *TNCW*, 67-9, 89-90.
- 9 Friedman, *NYT*, 7 Temmuz 1991. Iraklı demokratlar, *DD*, b. 6.4, "Afterword," altbölüm 4, ve *Z magazine* içindeki eski yazılar.
- 10 Friedman, *NYT*, 24 Haziran; Haberman, *NYT*, 28 Haziran 1992; bkz. Nabeel Abraham, *Lies of Our Times*, Eylül 1992. Barış süreci karşısında ABD ve arka planı hakkında, bkz. *DD*, "Afterword"; devam eden bir kayıt için, *TNCW*, *FTR*, *NI*. Resmi Siyasi Doğruculuk hakkında, bkz. Herman, *Decoding Democracy*.
- 11 Eisenhower alıntısı Richard Immerman (Yaz 1990). John Foster Dulles, Allen Dulles'la telefon konuşması, 19 Haziran 1958, "Minutes of telephone conversations of John Foster Dulles and Christian Herter," Eisenhower Kütüphanesi, Abilene KA.
- 12 Leffler, *Preponderance*, 258, 90-1. *TNCW*, b. 8, 11; *DD*, b. 1, 6, 8, 11. Frank Costigliola, Paterson, *Kennedy's Quest* içinde. Japonya hakkında, bkz. Schaller, *American Occupation*. Bkz. n. 16'nın atıfları.
- 13 Leffler, *Preponderance*, 71. Jeffrey-Jones, *CIA*, 51. Pisani, *CIA*, 106-7. Bkz. b. 1.2, yukarıda. Nikaragua seçimi, *MC*, *NI*, *DD*. II. Dünya Savaşı sonrasında sanayi toplumlarındaki demokrasi tehdidini engellemek için daha geniş kapsamlı mücadele bağlamında, ABD ve İtalya hakkında, *DD*, b. 11.
- 14 Pisani, *CIA*, 114, 91. Chace, *NYT Magazine*, 22 Mayıs 1977. İç yazışmalarla kamuya açık belgelerde "makarnacılar" yönelik ırkçı tavırlar hakkında, bkz. *DD*, b. 1.4, 11.5.
- 15 Stimson; Kolko, *Politics*, 471. Wood, *Dismantling*, 193, 197 (alıntılan Wood-

- ward, kişisel mektup; Dreier, *The Organization of the American States* (1962)). Pastor, *Condemned*, 32, kendi vurgusu.
- 16 Leffler, *Preponderance*, 165. Bu konular hakkında daha önceki tartışmalar için bkz. diğerlerinin yanı sıra AWWA, giriş; Gabriel Kolko, Richard Du Boff ve John Dower'ın makaleleri PP V içinde; FRS, 31 ve sonrası. Önemli güncel incelemeler arasında Borden, *Pacific Alliance*; Schaller, *American Occupation*; Rotter, *Path to Vietnam*. Leffler'in oldukça kullanışlı incelemesi, oldukça güncel çalışmaları özetler ve yeni önemli bilgiler ekler, bu düşünceyi Truman dönemi planlamasının genel matrisine yerleştirir. Yeni akademik çalışmalar geniş ölçüce Gabriel ve Joyce Kolko'nun 20-25 yıl önceki öncü çalışmasını onaylar ve genişletir. Kısmi bir güncelleme için, bkz. Kolko, *Confronting*. Ayrıca bkz. DD, b. 1, 11, ve atıfta bulunulan kaynaklar.
- 17 Güney Komisyonu [South Commission], *Challenge*, 216, 71, 287.
- 18 Kissinger, *American Foreign Policy*; Leffler, *Preponderance*, 17, 449, 463.
- 19 *Age*, 282.
- 20 *Age*, 284, 156. Acheson, Kennan, atıfta bulunan Gaddis, *Strategies*, 76.
- 21 Leffler, *Preponderance*, 117, 119. DD, b.11. "Saldırganlık" hakkında, bkz. FRS, 114.
- 22 Costigliola, Paterson, *Kennedy's Quest* içinde, Theodore Sorenson'u alıntılıyor; ayrıca George Ball. Wachtel, *Money Mandarins*, 64. Kennedy ve Vietnam hakkında, bkz. RC. Yardım programlarının başarısızlığının ardından "uluslararası askeri Keynesçilik" in etkisi hakkında, özellikle bkz. Borden, *Pacific Alliance*; DD, b. 1, diğer kaynaklar ve yorum için.
- 23 Garthoff, *Detente*, 487.
- 24 Alıntılar, NYT, 8 Mart; Patrick Tyler, NYT, 8 Mart, 11; Barton Gellman, *WP Weekly*, 16-22 Mart 1992.
- 25 Patrick Tyler, NYT, 24 Mayıs 1992. Frederick Kempe, "U.S., Bonn Clash Over Pact with France;" *WSJ*, 27 Mayıs 1992.
- 26 Bkz. DD, giriş. Christopher Bellamy, *International Affairs*, Temmuz 1992.
- 27 Strange, *International Economic Relations of the Western World* (1976), alıntılayan Wachtel, *Money Mandarins*, 79; 137, kârlılık hakkında.
- 28 *Age*. Du Boff, *Accumulation*, 153; Calleo, *Imperious Economy*, 63, 116, 75.
- 29 Özellikle bkz. Rand, *Making Democracy Safe*; ve etkileri hakkında, benim 1977 makalem, tekrar basımı TNCW, b. 11 içinde; ayrıca b. 2. DD, b. 6.1. Ayrıca bkz. Yergin, *Prize*.
- 30 Bkz. DD, 98, sermaye akışı hakkında.
- 31 *NI*, 84, Ek IV.4. DD, b. 6, "Afterword," altbölüm. 5; Peters, *Collateral* içinde benim makalem. UNESCO, Preston ve diğerleri, *Hope & Folly*.
- 32 *TTT*, b.5 ve atıfta bulunulan kaynaklar; *NI*, b. 1. *LAT, Extra!* (FAIR), Temmuz/Ağustos 1992, Nisan 1992 Rodney King kararından altı ay önce. Maynes, editör, *Foreign Policy*, Yaz 1990.
- 33 G. Rees, Alain Besançon, *Encounter*, Aralık 1976, Haziran 1980.
- 34 Bkz. aşağıda b.7; DD, b.7. Nancy Wright, *Multinational Monitor*, Nisan 1990, alıntılayan Gar Alperovitz ve Kai Bird, *Diplomatic History*, Bahar 1992. Ayrıca bkz. James Petras, *Monthly Review*, Mayıs 1992.

- 35 Fitzgerald, *Between*. Yabancı kadro, "US and Japan shy from investing in UK," *FT*, 25 Eylül 1992.
- 36 Marc Fisher, "Why Are German Workers Striking? To Preserve Their Soft Life," *WP* servis, *IHT*, 4 Mayıs; Andrew Fisher, *FT*, 20 Mayıs; Christopher Parkes, *FT*; Kevin Done, *FT*, 24 Eylül (GM); *FT*, 4 Haziran 1992. Elaine Bernard, "The Defeat at Caterpillar," manüskri. Harvard Trade Union Program, Mayıs 1992.
- 37 Sexton, *War on Labor*, 83. Bkz. b.11, aşağıda.
- 38 Barnaby Feder, *NYT*, 25 Mayıs 1992.
- 39 Jim Stanford, "Going South: Cheap Labour as an Unfair Subsidy in North American Free Trade," Canadian Centre for Policy Alternatives, Aralık 1991; Andrew Reding, *World Policy Journal*, Yaz 1992. Edward Goldsmith, Mark Ritchie, *The Ecologist*, Kasım/Aralık 1990; Watkins, *Fixing*, 103-4. Canada Hükümeti'nin bilirkışı özeti, ABD Temyiz Mahkemesi, "Corrosion Proof Fittings, vd. EPA and William K. Riley," 22 Mayıs 1990. Bkz. b. 3, n. 43.
- 40 "Uyuşturucu savaşı" ve medya, *DD*, b. 4; b. 7, karşılaştırmalı inceleme hakkında. Jonathan Kaufman, *BG*, 26 Mayıs 1992.
- 41 Bob Hohler, *BG*, 26 Mayıs 1992.
- 42 "Interview," *Multinational Monitor*, Mayıs 1992.
- 43 Reding, *age*.
- 44 Rose Gutfeld, *WSJ*, 27 Mayıs 1992.
- 45 Arthur MacEwan, *Socialist Review*, Temmuz-Aralık 1991; Du Boff, *Accumulation*; Dünya Bankası, *Global Economic Prospects and the Developing Countries* 1992, alıntıl原因 Doug Henwood, *Left Business Observer*, No. 54, 4 Ağustos 1992; Watkins, *Fixing*, 5, 24.
- 46 Dünya Bankası, *Trocaire Development Review* içinde (Catholic Agency for World Development, Dublin, 1990); Chakravarti Raghavan ve Martin Khor, *Third World Economics* (Penang), 16-31 Mart 1991; *Economist*, 25 Nisan 1992; Watkins, *Fixing*, 75, 49, 64; Frances Williams, *FT*, 11 Haziran 1992; Kent Jones, *Fletcher Forum*, Kış 1992. Reagancı korumacılık hakkında, bkz. *DD*, b. 3; ve geniş ayrıntılar, Bhagwati ve Patrick, *Aggressive Unilateralism*; Bovard, *Fair Trade Fraud*.
- 47 George Graham, *FT*, 25 Eylül; Nancy Dunne, *FT*, 24 Eylül 1992.
- 48 Wachtel, *Money Mandarins*, 146; Greider, *Secrets*, 521. *FT*, 16/17 Mayıs 1992.
- 49 *Economist*, 16 Mayıs; Jonathan Hicks, *NYT*, 31 Mart 1992.
- 50 Ön Rapor, LAC, 16 Eylül 1992.
- 51 *DD*, b. 12; Wilbur Edel, "Diplomatic History—State Department Style," *Political Science Quarterly*, 106.4 1991/2.

3. Bölüm

- 1 Brenner, Aston and Philpin, *Brenner Debate* içinde, 277 ve sonrası., 40 ve sonrası. Stavrianos, *Global Rift*, b. 3, 16; Feffer, *Shock Waves*, 22; Shanin, *Russia* (tarihçi D. Mirsky'den alıntı). Zeman, *Communist Europe*, 15-16 (T. Masaryk alıntısı), 57-8. Gerschenkron, *Economic Backwardness*.
- 2 Leffler, *Preponderance*, 359. Gaddis, *Long Peace*, 10.
- 3 Gerschenkron, *Economic Backwardness*, 146, 150. Du Boff, *Accumulation*, 176, alıntıl原因 Kuznets.

- 4 Bkz. FRS, 51-2, Hindiçin hakkında ayrıntılar için. Wood, 177, Guatemala hakkında; ABD ve Faşizm-Nazizm, Meksika, DD, b. 1.3-4, 11. Sklar, *Washingtons War*, ve Nikaragua hakkında önemli oranda daha ayrıntılı kaynaklar.
- 5 DD, b. 11. FDR, Zeman, *Communist Europe*, 172n.; Kimball, *Juggler*, 34. Truman, Garthoff, *Detente*, 6, alıntılanan NYT, 24 Haziran 1941.
- 6 Leffler, *Preponderance*, 78; Hindiçin, bkz. RC.
- 7 NI, 185 ve sonrası, Kızıl Korku hakkında; 272 ve sonrası Libya hakkında, ve P&E, b. 3.
- 8 Leffler, *Preponderance*, 58-9, 15.
- 9 Güncel korkular ve kökenleri hakkında Leffler ayrıntılı ve geniş ölçüde lehte bir açıklama yapmıştır. BM hakkında, bkz. göndermeler n. 10, b. 2.
- 10 DD, 103.
- 11 Leffler, *Preponderance*, 284-5.
- 12 DD, b. 1. Kruşçev'in hamlelerini ortaya koyan Raymond Garthoff, *International Security*, Bahar 1990, Gorbaçov'un "ilginç selefi" olarak; bkz. s. 348. Kennedy, *Strategy of Peace*, 5; atıfta bulunan Leacock, *Requiem*, 7.
- 13 *Defense Monitor*, Ocak 1980. Zeman, *Communist Europe*, 267-8.
- 14 Bkz. Charles S. Maier, *Why Did Communism Collapse In 1989?*, Program on Central and Eastern Europe, Working Paper Series #7, Ocak 1991.
- 15 Dünya Bankası bildirisi, yayınlandığı yer *Trocaire Development Review*, age. (b. 2, n. 46).
- 16 Alıntılarının bulunduğu yer TNCW, 3, 204. NSC 68 hakkında, bkz. DD, b.1.1. Meyer, alıntılaman Pisani, *CIA, Peace or Anarchy* yapıtından.
- 17 Holzman, *Challenge*, Mayıs/Haziran 1992. Garthoff, *Detente*, 793-800. 11 Haziran 1992'deki bir ekte Holzman, Temsilciler Meclisi İstihbarat Daimi Seçilmiş Komitesi'nin belirlediği 5 seçkin ekonomi uzmanından oluşan bir İnceleme Komitesi'nin aynı teknik sorunları bulduğunu ve "samimi" bulmadıkları sorumluluk taşıyan yüz yüze görüşmelerinde tatmin edici açıklamalar alamadıklarını belirtmiştir.
- 18 Leiken, *Foreign Policy*, Bahar 1981; alıntılaman Schoultz, *National Security*, gerçek ya da kurgusal, insanın ancak spekülasyon yapabileceği planlarının hezeyanlı sistemleri hakkında işe yarar bir görüş. Bkz. DD, b. 3.6, daha fazla tartışma için. Thompson, *Diplomatic History*, Kış 1992.
- 19 Carnegie, alıntılaman Krause, *Homestead*, 235. 1987 anketini alıntılaman Lobel, *Less than Perfect*, 3. Bkz. APNM, b. 1; "Intellectuals and the State," tekrar baskı için TNCW.
- 20 Feffer, *Shock Waves*, 22, 112, 129. Bromberg, NYRB, 30 Ocak; FT, 3 Şubat; Robinson, FT, 28 Nisan 1992. Haynes, *European Business and Economic Development*, Eylül 1992. Ekonomik göstergeler; FT, 28 Eylül 1992. Engelberg, NYT, 9 Şubat; WSJ, 4 Şubat; Glaser, NYT, 19 Nisan; Bohlen, NYT, 30 Ağustos 1992. Continental Illinois, bkz. s. 63. Çocuklar, bkz. DD, b. 7; b. 9.5, aşağıda. Polanyi, *Great Transformation*. Miller, *Founding Finaglers*. Kosta Rika istisnası ve ABD'nin 1940'lardan itibaren tavırları hakkında bkz. NI, 111 ve sonrası, Ek V1; DD, 221 ve sonrası, 273 ve sonrası.
- 21 Gowan, *World Policy Journal*, Kış 1991-92.

- 22 See Deere, *In the Shadows*, 213; McAfee, *Storm Signals*.
- 23 Bkz. DD, b. 1.6, 3.3. Kaslow, CSM, 12 Ağustos 1992.
- 24 Burke, *Current History*, Şubat 1991; Morales, *Third World Quarterly*, c. 13.2, 1992. Ayrıca bkz. Peter Andreas ve diğerleri, "Dead-End Drug Wars," *Foreign Policy*, Kış 1991-92.
- 25 McAfee, *Storm Signals*, b. 7. Bourne, *Orlando Sentinel*, 12 Nisan 1992. Suskind, *WSJ*, 29 Ekim 1991. DD, 162. Basılanmış tarih hakkında, bkz. NI, 177 ve sonrası.
- 26 CAR, 27 Eylül 1991; 5 Haziran 1992. *Latinamerica press* (Lima), 4 Haziran 1992. AFP, *Chicago Sun-Times*, 22 Aralık 1991. Sheppard. CT, 18 Haziran, 22 Mayıs, 1 Eylül 1992. *Proceso* (Mexico), 2 Aralık 1992 (LANU). Kenneth Sharpe, CT; 19 Aralık 1991. Andreas, *age*. Joachim Bamrud, CSM, 24 Ocak 1991.
- 27 CAR, 20 Eylül, 29 Kasım, 3 Mayıs, 1991. *Links* (National Central America Health Rights Network), Yaz 1992.
- 28 Felipe Jaime, IPS, *Subtext* (Seattle), 3-16 Eylül; Nusser, NYT haber servisi, 26 Eylül; Johnson, *MH*, 3 Aralık 1991.
- 29 CAR, 11 Ekim 1991. Gomez, NYT, 28 Ocak 1992. Bkz. Americas Watch, 'Drug War'; WOLA, *Clear and Present Dangers*.
- 30 Simes, NYT, 27 Aralık 1988. Daha fazla ayrıntı için bkz. DD, 97 ve sonrası.
- 31 Bkz. *Daedalus*, Kış 1990; NYT, 4 Ocak, 31 Ağustos 1990. DD, 61, daha fazlası için.
- 32 Lionel Barber ve Alan Friedman, *FT* (Londra), 3 Mayıs 1991. ABD'de ciddi ana akım basını tarafından konunun ele alınması *Los Angeles Times* ile başlar, 23, 25, 26 Şubat 1992. Genelde ana akım tarafından göz ardı edilen, Kuveyt'in işgalinden önce bulunabilen bilgiler hakkında, bkz. DD, 152, 194 ve sonrası.
- 33 DD, b. 4-5.
- 34 DD, b. 6 ve "Afterword." Daha kapsamlı ayrıntılar için, bkz. benim makalem, Peters, *Collateral Damage* içinde. "Demir yumruk," s. 46.
- 35 DD, 141 ve devamı, b. 10. Bkz. COT, NI, DD, barış sürecinin bozulması ve medyanın suç ortaklığı hakkında süregiden bir kayıt için. Bkz. Robinson, *Faustian Bargain*, seçimin bizzat ABD tarafından bozulması hakkında.
- 36 Van Niekerk, *G&M*, 25, 29 Ocak 1992. Britanya, *Guardian* (Londra), 30 Mart; *Guardian Weekly*, 5 Nisan 1992. Bkz. George Wright, *Z magazine*, Mayıs/Haziran, 1992, arka plan için.
- 37 Lewis, NYT, 24 Ağustos 1992.
- 38 *Latin America Strategy Development Workshop*, 26 & 27 Eylül 1990.
- 39 DD, 29-30, daha fazla ayrıntı için.
- 40 Maureen Dowd, NYT, 23 Şubat 1991; bkz. DD, "Afterword."
- 41 Khor, *Uruguay Round*, 10. Ayrıca bkz. Raghavan, *Recolonization*.
- 42 Wachtel, *Money Mandarins*, 266; Peter Phillips, *Challenge*, Ocak-Şubat 1992.
- 43 Virginia Galt, *G&M*, 15 Aralık 1990. John Maclean, CT, 27 Mayıs 1991; *WSJ*, 28 Kasım 1990.
- 44 *Monthly Review*, Mart 1992.

4. Bölüm

- 1 Rabe, *Road*, 129.

- 2 Asia Watch, *Human Rights*; Shorrocks, *Third World Quarterly*, Ekim 1986. *Harvard Human Rights Journal* 4, Bahar 1991; bkz. benim makalem Peters, *Collateral Damage* içinde.
- 3 Fitzgerald, *Between*, alıntılacağı Ryutaro Komiya, ve diğerleri, *Industry Policy of Japan* (Tokyo, 1984; Academic Press, 1988). Johnson, *National Interest*, Güz 1989.
- 4 Amsden, "Diffusion of Development: the Late-Industrializing Model and Greater East Asia," AEA Papers and Proceedings, 81.2, Mayıs 1991. Özellikle bkz. yazarın *Asia's Next Giant* çalışması. Smith, *Industrial Policy*; alıntılaman Hollis Chenery, Sherman Robinson ve Moises Syrquin, *Industrialization and Growth: A Comparative Study* (Oxford, 1986). Brezilya, bkz. b. 7. Karşılaştırmalar için bkz. DD, b. 7.7.
- 5 Francis, CSM, 14 Mayıs 1992. Amsden, age. Huelshoff, Sperling, Merkl, *Federal* içinde. Ronald van de Krol, FT, 28 Eylül; *Economist*, 23 Mayıs 1992. Dertouzos ve diğerleri, *Made in America*. Felix, "On Financial Blowups and Authoritarian Regimes in Latin America"; Jonathan Hartlyn ve Samuel A. Morley, y.h., *Latin American Political Economy* içinde (Westview, 1986). Ayrıca Lazonick, *Business Organization*, 43. Age., Alman sanayi kalkınmasında bankaların rolü hakkında. Gerschenkron, *Economic Backwardness*, Landes, *Unbound*, kapsamlı tartışma için.
- 6 Bils, alıntılaman DuBoff, *Accumulation*, 56. Bartel, y.h., *Challenge*, Temmuz/Ağustos 1992. Bkz. konu hakkında genel olarak DuBoff. Brady, *Business*, 1920'ler ve 1930'lar hakkında. Serbest pazarın terk edilmesi üzerine klasik bir çalışma Polanyi, *Great Transformation*. Daha fazla referans için, bkz. DD, b. 1, n. 19.
- 7 Lazonick, *Business Organization*.
- 8 Taylor, *Dollars & Sense*, Kasım 1991.
- 9 Steven Elliott-Gower, Direktör Yardımcısı, Center for East-West Trade Policy, U. of Georgia, NYT Haber Servisi, 23 Aralık 1991. Jeffrey Smith, WP Weekly, 18-24 Mayıs; Korb, CSM, 30 Ocak; Schweid, BG, 15 Şubat 1992. Hartung, *World Policy Journal*, Bahar 1992. Kongre Araştırma Servisi'nin Temmuz 1992'de bildirdiğine göre, hırslı planlar gerçekleşmemiştir, 1991'de ABD hâlâ Üçüncü Dünya'ya yapılan tüm silah satışlarının yüzde 57'sini sağlasa da satışlar düşmekteydi; Robert Pear, NYT, 21 Temmuz 1992.
- 10 Barış için Gıda hakkında, bkz. NI, 363 ve bahsi geçen kaynaklar, özellikle Borden, *Pacific Alliance*. Hogan, *Marshall Plan*, 42-3, 45. Ticaret Bakanlığı analizi, Wachtel, *Money Mandarins*, 44 ve sonrası. BW, 7 Nisan 1975.
- 11 Nasar, NYT, 7 Şubat; "Furor on Memo at World Bank," NYT, 7 Şubat; Reuters ve Peter Gosselin, BG, 7 Şubat 1992. *Economist*, 8 Şubat, 15 Şubat (Summers'in mektubu), 1992.
- 12 MacEwan, *Dollars & Sense*, Kasım 1991. Hegel, *Philosophy*, 36.
- 13 "Criminalizing the Seriously Mentally Ill"; Anita Diamant, BG, 10 Eylül 1992. Falco, ve diğer makaleler, *Daedalus*, "Political Pharmacology," Yaz 1992. James McGregor, WSJ, 29 Eylül 1992; Çin'deki Burma afyonu hakkındaki bu ilk sayfa haberi laneti yaratan CIA'in büyük rolünü tamamen göz ardı etmeyi başarmıştır; bkz. McCoy, *Politics*. Victoria Benning, BG, 27 Haziran 1992.

- 14 Paul Hemp, *BG*, 30 Ağustos 1992.
- 15 Louis Ferleger ve Jay Mandle, *Challenge*, Temmuz/Ağustos 1991. ABD vergilerinin uluslararası veya tarihi standartlara oranla yüksek olduğuna dair "miti" eleştirirken, ekonomi uzmanı Herbert Stein tarafından belirtilen rakamlara uygun olarak, ABD'nin vergi oranı Japonya'nınkinin yüzde 95'i ve Batı Avrupa'nınkinin yüzde 71'idir; *WP Weekly*, 7 Eylül 1992.
- 16 Sonia Nazario, *WSJ*, 5 Ekim 1992. Wachtel, age., "Afterword"; John Zysman, "US power, trade and technology," *International Affairs* (Londra), Ocak 1991. Benjamin Friedman, *NYRB*, 13 Ağustos; *CSM*, 14 Ağustos; *Science*, 21 Ağustos; Pollin, *Guardian* (NY), Ağustos 1992.
- 17 Uchitelle, *NYT*, A1, 12 Ağustos 1992.
- 18 Michael Waldholz ve Hilary Stout, "Rights to Life," *WSJ*, 7 Nisan; Leslie Roberts, *Science*, 29 Mayıs 1992. *The Blue Sheet*, 8, 15 Nisan 1992.
- 19 Gina Kolata, *NYT*, 28 Temmuz 1992.
- 20 *Economist*, 22 Ağustos 1992. Richard Knox, *BG*, 11 Eylül 1992, Families USA Foundation tarafından yapılan inceleme; uyuşturucu üreticileri doğruluğunu itiraf eder. Fazlur Rahman, *NYT*, 26 Nisan; William Stevens, *NYT*, 24 Mayıs 1992.
- 21 Watkins, *Fixing*, 94-5.
- 22 "Intellectual Property Rights," *Anthropology Today* (Birleşik Krallık), Ağustos 1990.
- 23 Jeremy Seabrook, *Race & Class*, Temmuz 1992. Watkins, *Fixing*, 96.
- 24 David Hirst, *Guardian* (Londra), 23 Mart 1992.

5. Bölüm

- 1 Thomas Friedman, *NYT*, 12 Ocak 1992; bkz. s. 183. Taylor, *Swords*, 159. Pfaff ve Hoopes, neredeyse aynı ifadeler karşılıklı referans olmadan kullanılmış, dolayısıyla kimin atıfa hak kazandığı anlaşılmıyor; bkz. *AWWA*, 297-300, *FRS*, 94-5. Wohlstetter, *WSJ*, 25 Ağustos 1992. Hegel, *Philosophy*, 96.
- 2 Schoultz, *Comparative Politics*, Ocak 1981. Herman, *PEHR* içinde, I, b. 2.1.1; *Real Terror Network*, 126 ve sonrası. *PEHR*, MC, karşılaştırmalı inceleme için. Ve de vaka incelemeleri üzerine geniş bir literatür.
- 3 Bkz. *TNCW*, 73 ve sonrası, daha ileri tartışmalar için. Ayrıca *NI*, *DD*, diğerleri arasında.
- 4 Leffler, *Preponderance*, 260, 165. Bkz. b. 10.4, ve arka plan için, b. 2.1-2. Japonya-SEA hakkında, bkz. *RC*, b. 2.1. Aşağıda, aksi belirtilmedikçe, bkz. Peter Dale Scott, "Exporting Military-Economic Development," Caldwell, *Ten Years* içinde, ve "The United States and the Overthrow of Sukarno," *Pacific Affairs*, Yaz 1985; *PEHR*. c. I, b. 4.1; Kolko, *Confronting*.
- 5 *FTR*, 457 ve sonrası; *COT*, b. 8. Marshall, ve diğerleri, *Iran-Contra*, b. 7, 8.
- 6 McGehee, *Nation*, 11 Nisan 1981. Ayrıca *News From Asia Watch*, 21 Haziran 1990.
- 7 Age. Rusk'tan alıntıl原因 Kolko.
- 8 Brands, "The Limits of Manipulation: How the United States Didn't Topple Sukarno," *J. of American History*, Aralık 1989.

- 9 Johnson'dan alıntılaman Kolko, *Confronting*. McNamara ve kongre raporunu alıntılaman Wolpin, *Military Aid*, 8, 128. McNamara'dan Johnson'a, Brands, age. b. 7.3.
- 10 *Public Papers of the Presidents*, 1966 (Washington, 1987), Kitap II, 563.
- 11 NYT, Mart 29, 1973. Bkz. b. 10, n. 64.
- 12 Frankel, NYT, 11 Ekim 1965.
- 13 Alıntılандığı yer NYT, 17 Ekim 1965.
- 14 Robert Martin, U.S. News, 6 Haziran 1966. Time, 15 Temmuz 1966.
- 15 NYT, 19 Haziran 1966.
- 16 Başyazı, NYT, 22 Aralık 1965; 17 Şubat, 25 Ağustos, 29 Eylül 1966.
- 17 IHT, 5 Aralık 1977, LAT'tan.
- 18 PEHR. I, b. 3.4.4; TNCW; b. 13; Peck, *Chomsky Reader*, 303-13. Genel bir bakış için, Taylor, *Indonesia's Forgotten War*.
- 19 John Murray Brown, CSM, 6 Şubat 1987; Shenon, NYT, 3 Eylül 1992; *Economist*, 15 Ağustos 1987.
- 20 Wain, WSJ, 25 Nisan 1989; *Asia Week*, 24 Şubat 1989, alıntılanan yer TAPOL Bulletin, Nisan 1989. Richard Borsuk, WSJ, 8 Haziran 1992.
- 21 Kadane, SFE, 20 Mayıs 1990. WP, 21 Mayıs; AP, 21 Mayıs; *Guardian* (Londra), 22 Mayıs; BG, 23 Mayıs 1990. Genel olarak umursamazlığa tek istisna *New Yorker*, "Talk of the Town," 2 Temmuz 1990. Guatemala, b. 7.7.
- 22 Wines, NYT, 12 Temmuz; Martens, mektup, WP, 2 Haziran 1990.
- 23 Budiarjo, mektuplar, WP, 13 Haziran; Rosenfeld, WP, 13 Temmuz, 20 Temmuz, 1990.
- 24 Moynihan, NYRB, 28 Haziran 1990.
- 25 kz. TNCW; b.13. Lewis, NYT, 16 Nisan 1992.
- 26 Shawcross, bkz. MC, 284 ve sonrası; daha fazla ayrıntı için, Peck, age. Chaliand, *Nouvelles litteraires*, 10 Kasım 1981; Fallows, *Atlantic Monthly*, Şubat, Haziran 1982. Halliday, *Guardian Weekly*, 16 Ağustos 1992.
- 27 *Dally Hansard* SENATO (Avustralya), 1 Kasım, 1989, 2707. *Indonesia News Service*, 1 Kasım 1990. Green'in bıraktığı mideast.gulf.346, elektronik iletişim, 18 Şubat 1991. *Monthly Record*, Parlamento (Avustralya), Mart 1991. Reuters, Canberra, 24 Şubat; Bildiri, Uluslararası Adalet Divanı, 22 Şubat 1991. PEHR, I, 163-6. Taylor, *Indonesias Forgotten War*, 171.
- 28 FEER, 25 Temmuz 1991. Carey, mektup, *Guardian Weekly*, 12 Temmuz 1992.
- 29 ABC (Avustralya) radyo, "Background briefing: East Timor," 17 Şubat 1991; Osborne, *Indonesia's Secret Wars*; Monbiot, *Poisoned Arrows*; Anti-Slavery Society, *West Papua*.
- 30 Age (Avustralya), 11 Ocak, 18 Şubat; IPS, Kupang, 20 Ocak; *Australian*, 6 Temmuz; Carey, age.; *The Engineer*, 26 Mart 1992. Ayrıca bkz. TAPOL Bulletin, Ağustos 1992.

6. Bölüm

- 1 Jennings, "The Indians' Revolution"; Berlin, "The revolution in black life"; ikisi de Young, *American Revolution* içinde. Morris, *American Revolution*, 72.

- Higginbotham, *In the Matter of Color*. Hamilton, alıntılan Vine Deloria, Lobel, *Less than Perfect* içinde. Bkz. b. 1, not 32'nin referansları.
- 2 Gleijeses, "The Limits of Sympathy: the United States and the Independence of Spanish America," manuskri, Johns Hopkins, 1991.
 - 3 Lawrence Kaplan, *Diplomatic History*, Yaz 1992; bkz. b. 1.2.
 - 4 Bkz. Bernal, *Black Athena*.
 - 5 *North American Review*, 12 Nisan 1821, alıntılan Gleijeses. Crossette, *NYT*, 18 Ocak; Stephen Fidler, *FT*, 29 Şubat 1992.
 - 6 Jefferson, alıntılan van Alstyne, *Rising American Empire*, 81.
 - 7 Gleijeses, "Limits of Sympathy." Drinnon, *White Savage*, 158. Ayrıca *PI*, 12 ve sonrası, 71 ve sonrası, ve atıfta bulunulan kaynaklar.
 - 8 *Age*.
 - 9 Green, *Containment*, 13-18. İyi Komşu Politikası ve arka planı hakkında, bkz. LaFeber, *Inevitable Revolutions*; Krenn, *US Policy*. Ayrıca bkz. Salisbury, *Anti-Imperialism*.
 - 10 Benjamin, *US and Origins*, 186 ve sonrası. Paterson, Paterson, *Kennedy's Quest* içinde; Meksikalı diplomatı alıntılan Leacock, *Requiem*, 33.
 - 11 *NI*, 177, 101. Shirley Christian, *NYT*, 4 Eylül 1992.
 - 12 "Patriotic America," 1903; Zwick, *Mark Twain's Weapons*, 161.
 - 13 *Enno*, Jesuit Central American University (UCA), Managua, Ocak-Şubat 1992; *NI*, 176 ve sonrası, 67-8; *PI*. 22 ve sonrası.
 - 14 Terörist operasyonların bir incelemesi için, bkz. Blum, *CIA*. Nixon, Garthoff, *Detente*, 76n. Bkz. McClintock, *Instruments*, güncel tartışmalar için, Gilpatrick röportajı dahil Ayrıca Garthoff, *Reflections*, ve Smith, *Closest of Enemies*, iyi bilen ABD hükümet kaynaklarından beyanlar için.
 - 15 Paterson, *age*.; Martin Tolchin, *NYT*, 15 Ocak 1992. Garthoff, *Reflections*, 17.
 - 16 Akademik disiplin hakkında, bkz. diğerleri arasında, *NI*, Ek V.2 (Walter Laqueur hakkında) ve çeşitli makaleler, George, *Western* içinde. *NYT* editörleri, 8 Eylül 1991. French, *NYT*, 19 Nisan; Constable, *BG*, 15 Temmuz, 26 Ekim; Krauss, *NYT Book Review*, 30 Ağustos 1992. Bkz. b. 3.5.
 - 17 Bkz. *DD*, 280-1.
 - 18 Özellikle utanç verici bir örnek için, bkz. *NI*, Ek 1.1. Genel örüntü için, bkz. *PEHR*, *MC*, ve ciltler dolusu başka kaynaklar. Medyanın Küba'yı ele alışı hakkında, bkz. Platt, *Tropical Gulag*.
 - 19 *Envlo*, *age*.; Stavrianos, *Global Rift*, 747; *Latinamerica press*, 5 Nisan 1990; Morris Morley ve Chris McGillion, *Sydney Morning Herald*, 7 Ocak 1992. Ellacuria, "Utopia and Prophecy in Latin America" (1989), Hassett & Lacey, *Towards a Society* içinde.
 - 20 Smith, *Closest of Enemies*; Gillian Gunn, *Current History*, Şubat 1992. Thomas Friedman, *NYT*, 12 Eylül 1991. Michael Kranish, *BG*, 19 Nisan; *NYT*, 19 Nisan 1992. Nikaragua kahvesi, *NI*, 98.
 - 21 Detlev Vagts, "Reconsidering the Invasion of Panama," *Reconstruction*, c. 1.2, 1990. Bkz. *DD*, b. 5.
 - 22 *WP weekly*, 20-26 Ocak 1992; *Post*, bkz. *DD*, 103, 141; *NI*, *Times-Post* dogmaları hakkında daha kapsamlı inceleme için. Benjamin, *US and Origins*, 59; *PI*, 72.

7. Bölüm

- 1 Evans, *Dependent Development*, 51 ve sonrası. WP, 6 Mayıs 1929; *New York Herald Tribune*, 23 Aralık 1926; CSM, 22 Aralık 1928; *NY Post*, 21 Aralık 1928; *WSJ*, 10 Eylül 1924; alıntıl原因 Smith, *Unequal Giants*, 186 ve sonrası., 135 ve sonrası, 82. Krenn, *US Policy*, 122. Green, *Containment*, 8 ve sonrası.
- 2 Smith, *Unequal Giants*, 3 ve sonrası, 35 ve sonrası, 134.
- 3 Evans, *Dependent Development*, 70; Rabe, *Road to OPEC*, 110.
- 4 Haines, *Americanization*; Leffler, *Preponderance*, 258, 339. B. 2.2.
- 5 Atıfta bulunan Kolko, *Politics*, 302 ve sonrası. Green, *Containment*, b. 11. Durum daha karmaşıktır; bkz. b. 2.2.
- 6 Bkz. TTT, b. 2.3. Bismarck alıntısı Nancy Mitchell, manüskri, SAIS, Johns Hopkins, 1991, *Prologue*'da yakında yayımlanacak. Stimson, s. 42, yukarıda.
- 7 Green, *Containment*, 74 ve sonrası, 315n.; b. 2.1, yukarıda.
- 8 NSC 5432, Ağustos 1954; *Memorandum for the Special Assistant to the President for National Security Affairs* (McGeorge Bundy), "study of U.S. Policy Toward Latin American Military Forces," Savunma Bakanlığı, 11 Haziran 1965. Bkz. PI, ders I, daha fazla ayrıntı için. Green, *Containment*, 180, 259, 103, 147, 174, 188. Latin Amerikan ordusu hakkında, ayrıca bkz. Leffler, *Preponderance*, 59. Bolivya'da olanların sonrası hakkında, bkz. DD, 395; ve b. 3.4, yukarıda.
- 9 Bkz. b. 5, n. 5. Agee, *Inside*, 361-2.
- 10 Parker, *Brazil*; Leacock, *Requiem*; Skidmore, *Politics*; Hewlett, *Cruel Dilemmas*. Ayrıca bkz. Black, *US Penetration*.
- 11 Felix, "Financial Blowups" (b. 4, n. 5); Evans, *age.*; Herman, *Real Terror Network*, 97.
- 12 Skidmore; Evans, 4. Mario de Carvalho Garnero, Brasil-invest Informations and Telecommunications yönetim kurulu başkanı, *O Estado de Sao Paulo*, 8 Ağustos (LANU, Eylül 1990); *Latin America Commentary*, Ekim 1990. CIIR, *Brazil*. Daha geniş bağlamda, bkz. DD, b. 7.
- 13 Americas Watch, *Struggle for Land*; Brezilyalı gazeteci Jose Pedro Martins, *Latinamerica press*, 4 Haziran 1992; George Monbiot, *Index on Censorship* (Londra), Mayıs 1992; Isabel Vincent, *G&M*, 17 Aralık 1991. Genel olarak, bkz. Hecht ve Cockburn, *Fate*.
- 14 Dimerstein, *Brazil*; Blixen, "War' waged on Latin American street kids," *Latinamerica press*, 7 Kasım 1991; Gabriel Canihuante, *Age.*, 14 Mayıs 1992; Moffett, CSM, 21 Temmuz 1992; Maite Pinero, *Le Monde diplomatique*, Ağustos 1992.
- 15 Rabe, *Road*. Krenn, *US Policy*, önceki dönem hakkında.
- 16 *Excelsior* (Mexico City), 11 Kasım, 21 Kasım, 4 Aralık 1991; 30 Ocak 1992 (LANU).
- 17 Brooke, NYT, 21 Ocak; AP, NYT, 5 Şubat; Douglas Farah, BG, 10 Şubat; Stan Yarbrow, CSM, 12 Şubat 1992.
- 18 AP, NYT, 5 Şubat; Joseph Mann, FT, 5 Şubat; Brooke, NYT, 9 Şubat; Yarbrow, CSM, 11, 12 Şubat 1992.
- 19 Seabrook, *Race & Class* (Londra), 34.1, 1992.

- 20 TTT; MC; Jonas, *Battle*.
- 21 *Excelsior*; 21 Temmuz 1992; Shelley Emling, WP, 1 Ağustos 1992.
- 22 Jonas, *Battle*. David Santos, *Excelsior*, 20 Haziran 1992 (CAN); CAR, 17 Ocak 1992; Florence Gardner, "Guatemala's Deadly Harvest," *Multinational Monitor*, Ocak/Şubat 1991; *Report from Guatemala*, Bahar 1992. Guatemala demokrasisi hakkında ABD hükümet bakış açıları için, bkz. DD, b. 3.6, 8.3, 12.5.
- 23 Edward Gargan, NYT, 9 Temmuz 1992. *Frontline* (Hindistan), 6 Aralık 1991.
- 24 Vickery, "Cambodia After the, 'Peace,'" manüskri (Penang, Malezya, Aralık 1991). Kamboçya ile Tayland hakkında karşılaştırmalı tartışma için *Cambodia* çalışmasına bkz. Çocuk köleliği salgını hakkında küçük bir örnek için, bkz. TNCW, 202, 283.
- 25 Blixen, age.; *Excelsior* (Meksika), 5 Kasım 1991 (CAN).
- 26 *Unomasuna*, 13 Ekim 1990; David Santos, *Excelsior*, 20 Haziran 1992; Pinero, age. "Honduras: A Growing Market in Children?," CAR, 5 Haziran 1992. Ayrıca bkz. UN Economic and Social Council, Commission on Human Rights, E/CN.4/Sub.2/1992/34, 23 Haziran 1992. DD, b.7.
- 27 "Argentina uncovers patients killed for organs," *BMJ*, yaz 1992; AFP, 8 Mart 1992, alıntılanan yer LANU, Nisan-Mayıs 1992; Pinero, age. Latin Amerika'dan ek raporlar için bkz. DD, 220-1. Colombia, ayrıca Reuters, BG, 3, 5 Mart 1992; Ruth Conniff, *Progressive*, Mayıs 1992, ABD rolü hakkında, bkz. DD, b. 4.5.
- 28 Scanlan, MH, Mayıs 28, 1991; CT, 243.
- 29 ABD-Kosta Rika, b. 3, n. 20. Benim "Letter from Lexington," *Lies of our Times*, Ocak 1992.
- 30 Tim Johnson, MH, 14 Haziran 1992; Inter Press Service (IPS), 31 Temmuz 1992; Gibb, SFC, 17 Haziran 1992 (CAN).
- 31 *Science*, 20 Aralık 1991; *Economist*, 4 Ocak 1992.
- 32 CAR, 14 Haziran; 16 Ağustos 1991; 21 Ağustos 1992. IPS, San Jose, 23 Şubat, *Excelsior*, 31 Temmuz 1992 (CAN).
- 33 CAR, 18 Ekim 1991; Reuters, SFC, 1 Ağustos 1992 (CAN).
- 34 *Envío* (Managua), Nisan 1991. Madhura Swaminathan ve V.K. Ramachandran, *Frontline* (Hindistan), 6 Aralık 1991. Bkz. Herman, *Real Terror Network*, b. 3, 1980 öncesi versiyon hakkında.
- 35 B. 4.2. Bkz. DD, b. 1, n. 19; b. 7.7. Ayrıca Bello ve Rosenfeld, *Dragons*.
- 36 Hockstader, WP, 20 Haziran 1990; Crossette, NYT, 18 Ocak; Tim Golden, NYT, 17 Ocak; Friedman, NYT, 12 Ocak 1992. Yardım-işkence, s.120. Zwick, *Twain*, 111.
- 37 Skidmore, Evans, Felix, age. Hagopian, inceleme Skidmore, *Politics, Fletcher Forum*, Yaz 1989. Şili, Herman, *Real Terror Network*, 189. (Harberger röportajını alıntılaman, Norman Gall, *Forbes*, 31 Mart 1980).
- 38 James Petras ve Steve Vieux, "Myths and Realities: Latin America's Free Markets," *Monthly Review*, Mayıs 1992; güncelleme, manüskri, SUNY Binghamton. CIIR, *Brazil*. Brooke, NYT, 28 Ağustos 1992.
- 39 James Markham, *NYT Week In Review*, 25 Eylül 1988; Wrong, *Dissent*, Bahar 1989. Roberts, "Democracy and World Order", *Fletcher Forum*, Yaz 1991.

- 40 Simpson, *Spectator*, 21 Mart 1992; Petras ve Pozzi, *Against the Current*, Mart/ Nisan 1992; Felix, "Reflections on Privatizing and Rolling Back the Latin American State," manüskri, Washington University, Temmuz 1991.
- 41 David Clark Scott, CSM, 30 Temmuz 1992; Salvador Cerro, *Proceso* (Meksika), 18 Kasım 1991 (LANU, Ocak 1992); UN Report on the Environment, AP, 7 Mayıs 1992; La Botz, *Mask*, 165, 158; Andrew Reding ve Christopher Whalen, *Fragile Stability*, Mexico Project, World Policy Institute, 1991. Barkin, *Report on the Americas* (NACLA), Mayıs 1991; "Salinastroika," manüskri, Ağustos 1992. Baker, *WP*, 10 Eylül 1991, alıntılaman Reding ve Whalen.
- 42 Nash, *NYT*, 13 Kasım 1991; 1 Ağustos 1992. Kamm, *WSJ*, 16 Nisan 1992.
- 43 Felix, "Financial Blowups"; "Reflections on Privatizing"; "Latin American Monetarism in Crisis," *'Monetarism' and the Third World* içinde, Institute of Development Studies, Sussex, 1981. Şilili ekonomi uzmanı Patricio Meller tarafından toplanan veriler ; UN ECLA Poverty Study (Santiago, 1990) (Felix, p.c.). Petras ve Vieux, "Myths and Realities." *Economist Intelligence Unit* atıfta bulunan Doug Henwood, *Left Business Observer*, no. 50, 7 Temmuz 1992. Collins ve Lear, "Pinochet's Giveaway," *Multinational Monitor*, Mayıs 1991. Rosenberg, *Dissent*, Yaz 1989. Herman, mektup, *Washington Report on the Hemisphere*, 3 Haziran 1992. Nash, *NYT*, 6 Temmuz 1992.
- 44 Mayorga, *Nicaraguan Economic Experience*. Daha fazla tartışma için bkz. *DD*.
- 45 Constable, *BG*, 4 Mart (bkz. s. 150); Golden, *MH*, 5 Mart; haber ajansları, *Excelsior*, 12 Mart 1992 (CAN). *CAR*, 31 Temmuz 1992.
- 46 *CAR*, 18 Ekim 1991; 8 Mayıs 1992; Otis, *SFC*, 1 Ağustos 1992.
- 47 *Links* (National Central America Health Rights Network), Yaz 1992; *CEPAD Report*, Ocak-Şubat 1992; *Excelsior*, 11 Haziran 1992 (CAN); Haugaard, CAHI, Georgetown University; IPS, Aug. 9, 1992 (CAN).
- 48 Konu hakkında daha fazlası için bkz. *TTT*, b. 3.9; *DD*, b. 10.
- 49 Petras ve Vieux, "Myths and Realities." Cooper, *New Statesman & Society* (Londra), 7 Ağustos 1992. Karayipler'deki ABD-IMF programları hakkında, bkz. Deere, *In the Shadows*; McAfee, *Storm Signals*. Orta Amerika hakkında süregiden kayıtlar için, bkz. *PEHR*, *TNCW*; *TT*, *COT*, *NI*, *DD*, ve atıfta bulunan kaynaklar.

8. Bölüm

- 1 Lowenthal, *Reviews In Anthropology*, 1976, alıntılaman Farmer, *AIDS and Accusation*, peşisıra gelenin büyük kısmının kaynağı Schmidt, *US Occupation*. Devrimin klasik bir anlatısı C.L.R. James, *The Black Jacobins*. Yüksek nüfus tahminlerinin alındığı yer Sherburne Cook ve Woodrow Borah, *Essays in Population History: Mexico and the Caribbean* (California, 1971) (bkz. Farmer, Stannard, *American Holocaust*).
- 2 Sued-Badillo, *Monthly Review*, Temmuz/Ağustos 1992. COHA basın duyurusu, 18 Şubat; Anne-Marie O'Connor, Cox News Service, 12 Nisan 1992. IMF programları hakkında, bkz. McAfee, *Storm Signals*; *DD*, 7.3.
- 3 Farmer, *AIDS*, 153; Las Casas, Chicago Religious Task Force'daki pasajlar,

- Dangerous Memories*, Stannard, *American Holocaust*, Sale, *Conquest*. Ayrıca bkz. Koning, *Columbus*. Smith, *Wealth*, C. IV, B. VII, K. I (ii, 70).
- 4 B. 1, no. 29. Kısırlaştırma, Churchill biyograficisi Clive Ponting, *Sunday Age* (Avustralya), 21 Haziran 1992. Irkçı-politika yapıcılar, *DD*, 52-3.
 - 5 *TTT*, 46. Stivers, *Supremacy*, 66-73.
 - 6 Ulysses B. Weatherly, "Haiti: an Experiment in Pragmatism," 1926, alıntıl原因 Schmidt.
 - 7 Trouillot, atıfta bulunan Farmer, *AIDS*. Blassingame, *Caribbean Studies*, Temmuz 1969. *Times* editörleri, *DD*, 280. Landes, *NR*, Mart 10; Ryan, *CSM*, 14 Şubat 1986. Daha fazla böyle ve başka akademik analizler için, bkz. *PI*, 68-9, *TTT*; 153.
 - 8 Deere, *Shadows*, 144, 35, 174-5 (alınan pasaj Josh DeWind and David Kinley, *Aiding Migration* [Westview, 1988]). McAfee, 17; *PI*, 68; Wilentz, *Rainy Season*, 272 ve sonrası. Refugees, *PEHR*, II 50, 56 (1970'ler); Wilentz, *NR*, 9 Mart; Bill Frelick, *NACLA Report on the Americas*, Temmuz 1992; Pamela Constable, *BG*, 21 Ağustos 1992.
 - 9 *PI*, 69 ve sonrası; *WSJ*, 10 Şubat 1986. *NR*, s. 194, yukarıda.
 - 10 Wilentz, *Rainy Season*, 341, 55, 326, 358. Wilentz 1986-89 yılları için canlı bir görgü tanıklığı sağlar.
 - 11 COHA, "Sun Setting on Hopes for Haitian Democracy," 6 Ocak 1992.
 - 12 *The NED Backgrounder*, Inter-Hemispheric Education Resource Center (Albuquerque), Nisan 1992.
 - 13 Wilentz, *Reconstruction*, c. 1.4 (1992).
 - 14 Wilentz, *Rainy Season*, 275.
 - 15 Americas Watch, National Coalition for Haitian Refugees, and Physicians for Human Rights, "Return to the Darkest Days," 30 Aralık 1991. Roth, "Haiti: the Shadows of Terror," *NYRB*, 26 Mart 1992.
 - 16 Friedman, French, *NYT*, 8 Ekim 1991. French, *NYT*, 22 Ekim 1991; 12 Ocak 1992. Canute James, *FT*, 10 Mart 1992.
 - 17 Hyland, "The Case for Pragmatism," *Foreign Affairs*, *America and the World*, 1991-92. Constable, *BG*, 13 Mart 1992.
 - 18 Americas Watch, "Return." French, *NYT*, 10 Ekim 1991. *Time*, 10 Şubat; *FT*, 3 Nisan 1992. Bush-Kuveyt, Andrew Rosenthal, *NYT*, 3 Nisan 1991.
 - 19 Greenberger, *WSJ*, 13 Ocak 1992. COHA basın duyurusu, 5 Şubat 1992.
 - 20 *Time*, 10 Şubat; Barbara Crossette, *NYT*, 28 Mayıs; Lee Hockstader, *WP weekly*, 17 Şubat; başyazı, *WP weekly*, 10 Şubat 1992.
 - 21 Frelick, *age*; Lee Hockstader, *WP weekly*, 10 Şubat; Barbara Crossette, French, *NYT*, 28 Mayıs 1992.
 - 22 Hockstader, *WP weekly*, 10 Şubat; *WP-MG*, 16 Şubat 1992.
 - 23 *DD*, b. 8, 10; *NI*, 61-6; Sklar, *War*.
 - 24 COHA basın duyurusu, 10 Ocak, 25 Şubat 1992. Barbara Crossette, *NYT*, 26 Şubat; French, *NYT*, 27 Şubat, 21 Haziran; James Slavin, *NCR*, 14 Ağustos 1992.
 - 25 French, *NYT*, 27 Eylül 1992.
 - 26 Barbara Crossette, *NYT*, 5 Şubat 1992.

- 27 French, *NYT*, 7 Şubat, vurgular benim; Pierre-Yves Glass, AP, *Anchorage Times*, 17 Şubat; *Time*, 17 Şubat 1992.

9. Bölüm

- 1 Schmidt, *US Occupation*, 16, 181.
- 2 Wilentz, *Rainy Season*, 271-2.
- 3 Farmer, *AIDS*, 37 ve sonrası.
- 4 Allen, *Birth Symbol*.
- 5 Thomasson, *Cultural Survival Quarterly*, Yaz 1991.
- 6 Alıntıl原因 Schmidt, *US Occupation*, 62-3.
- 7 Schwarz, *American Counter-insurgency Doctrine*. *FRS*, 246; *APNM*, b. 1.
- 8 David Holstrom, *CSM*, 30 Nisan 1992. McChesney, *Labor*.
- 9 Du Boff, *Accumulation*, 101-3.
- 10 Hegel, *Philosophy*, 82. Schmidt, *US Occupation*, 158.
- 11 Holt, *Problem*, 45, 71 ve sonrası, 54.
- 12 A. Chomsky, *Plantation Society*.
- 13 De Schweinitz, *Rise and Fall*, 165; Keay, *Honorable Company*, 435, 454. M.N. Pearson, Parker, Tracy, *Merchant Empires* içinde. *DD*, b. 4; b. 2.4, yukarıda.
- 14 Jackson, *Century*. Wilkins, *Cherokee Tragedy*, 3, 4, 287. Barış antlaşması, Stannard, *American Holocaust*, 106. Andrew Jackson, Rogin, *Fathers*, 215. Tahmin edilen rakamlar için, bkz. Lenore Stiffarm with Phil Lane, "The Demography of Native North America," Jaimes, *State* içinde.
- 15 Jackson, *Century*.
- 16 Ayrıntılar için bkz. benim "Divine License to Kill," Niebuhr'un yazdığı ve hakkında yazılan çalışmaları tartışıyor, büyük ölçüde yayınlandığı yer *Grand Street*, Kış 1987.
- 17 Krause, *Battle*, 82-3.
- 18 Palmer, *BG*, 9 Şubat; Pear, *NYT*, 12 Ağustos 1992. Verilerin geldiği yer Nancy Watzman, *Multinational Monitor*, Mayıs 1992.

10. Bölüm

- 1 Frederick Starr, *NYT Book Review*, 19 Temmuz 1992.
- 2 *WP-BG*, 4 Aralık; Weisman, *NYT*, 6 Aralık 1991. 14 Ağustos bombalamaları hakkında, bkz. *APNM*, b. 2, Hava Kuvvetleri tarihinden ve Japon yazar Makoto Oda'nın Osaka hakkındaki görgü tanıklığından alıntılar içerir. Tokyo'nun hedef olması hakkında, bkz. Barton Bernstein, *International Security*, Bahar 1991.
- 3 AP, *NYT*, 4, 5 Mart 1992. Aynı günlerde daha ayrıntılı haberlerin yer aldığı *Boston Globe*.
- 4 Bkz. *PEHR*, II 32, 39. Uygulanan adalet ilkeleri hakkında, bkz. ayrıca *FRS*, b. 3, Nuremberg ve Vietnam hakkında bir *Yale Law Review* sempozyumundan tekrar basım. Pal'in muhalefetinden bölümler için, bkz. *APNM*. Bkz. Minne- ar, *Victors Justice*. Leahy, alıntıl原因 Braw, *Atomic Bomb*, 1950'deki otobiyografisinden, *I Was There*.
- 5 Japonya tarihçisi Herbert Bix, *BG*, 19 Nisan 1992.
- 6 *APNM*, b. 2, daha fazla materyal ve kaynaklar için.

- 7 Age, alıntılar için.
- 8 Bkz. TTT, 194; Simpson, *Blowback*; Reese, *Geblen*.
- 9 McClintock, *Instruments*, 59, 230. Lewy, *America In Vietnam*. Bu tarih parodisi üzerine tartışma için, bkz. Chomsky ve Edward Herman'ın değerlendirmesi, tekrar baskısı TNCW. Yurt içindeki cephede bağımsız düşüncenin salgınunun nasıl önleneceğiyle ilgili Lewy'nin düşünceleri için, bkz. see NI, 350.
- 10 Bernard Fall, *Ramparts*, Aralık 1965, tekrar basımı *Last Reflections* içinde. Savaş sonrası bir görgü tanıklığı için, bkz. John Pilger, *New Statesman*, 15 Eylül 1978. Shenon, *NYTmagazine*, 5 Ocak 1992.
- 11 Dower, "Remembering (and Forgetting) War," manüskri, MIT.
- 12 Hietala, *Manifest Design*, 61; Kent, *Hawaii*, 41. Daws, *Shoal of Time*, 241. Poka Laenui, "The Theft of the Hawaiian Nation," *Indigenous Thought*, Ekim 1991. Bkz. s. 28-29, 46, yukarıda; DD, b. 12.
- 13 Kent, Daws, Laenui, *age*.
- 14 Institute for the Advancement of Hawaiian Affairs, 86-649 Puuhulu Rd., Wa'iānae Hawaii 96792.
- 15 Lehner, *WSJ*, 6 Aralık 1991.
- 16 Weisman, *NYT magazine*, 3 Kasım 1991.
- 17 Fairbank'ın görüşleri hakkında, bkz. TNCW, 400-1.
- 18 DD, b. 11, ve atıfta bulunulan kaynaklar. Kennan, atıfta bulunan Cumings, *Origins*, II, 57; "Kora Savaşı" olarak adlandırılardan önce ABD işgalindeki Kore'deki kitle katliamı kampanyası için bkz I. ve II. ciltler.
- 19 Sherwood Fine, alıntılayan Moore, *Japanese Workers*, p. 18; Moore, konu hakkında genel olarak Bix, "The Showa Emperor's, Monologue' and the Problem of War Responsibility," *J. of Japanese Studies*, 18.2, 1992 (atıfta bulunan John Dower, *Japan Times*, 9 Ocak 1989).
- 20 Cumings, *Origins*, n. 57.
- 21 Adlai Stevenson, BM'de ABD'nin savaşını savunması. Bkz. *FRS*, s. 114.
- 22 Fall, *Last Reflections*.
- 23 Elizabeth Neuffer, *BG*, 27 Şubat; Pamela Constable, *BG*, 21 Şubat 1992. Carter, basın konferansı, 24 mart 1977; bkz. *MC*, 240.
- 24 *Age*, 240 ve sonrası ve *NI*, 33 ve sonrası, basından örnekler için. *NYT*, 24 Ekim 1992.
- 25 Tyler, *NYT*, 5 Temmuz 1992.
- 26 Crossette, *NYT*, 6 Ocak 1992. Mary Kay Magistad, *BG*, 20 Ekim Eric Schmitt, *NYT*, 6 Kasım; Steven Greenhouse, *NYT*, 24 Ekim 1991.
- 27 Barbara Crossette, *NYT*, 14 Ağustos 1992.
- 28 Bkz. b. 5, n. 18. Pol Pot ve Timor katliamları için medya sunumu hakkında, bkz. *PEHR*. Bu sunumlara maruz kalmaya aydınlatıcı tepki hakkında, bkz. *MC*, 6.2.8; *NI*, ek I. altbölüm 1.
- 29 Greenhouse, *NYT*, 24 Ekim 1991.
- 30 Bkz. *MC*, 6.2.7, ve atıfta bulunulan kaynaklar. Garthoff, *Detente*, 701, 751. Sihanouk atıfta bulunan Ben Kiernan, *Broadside* (Sidney, Avustralya), 3 Haziran 1992; Allman, *Vanity Fair*, Nisan 1990, atıfta bulunan Michael Vickery, "Cambodia After the, Peace" (b. 7, n. 24). Bir değerlendirme ve güncelleme

- için, bkz. Kiernan, "Cambodia's Missed Chance: Superpower obstruction of a viable path to peace," *Indochina Newsletter*, Kasım-Aralık 1991, atıfta bulunan *FEER*. Ayrıca bkz. Kiernan, *Bulletin of Concerned Asian Scholars*, C. 21, 2-4, 1989; C. 24, 2, 1992. Ayrıntılı arka plan için, bkz. Vickery, *Cambodia*, ve Chandler, *Cambodia*.
- 31 Greenway, *BG*, 13 Aralık; Uli Schmetzer, *CT*, 2 Eylül 1991. Susumu Awano-hara, *FEER*, 30 Nisan 1992.
- 32 Başyazı, *WP weekly*, 2-8 Aralık 1991.
- 33 Barbara Crossette, *NYT*, 31 Mart 1992.
- 34 Greenway, *BG*, 20 Aralık 1991.
- 35 *AP*, 14 Mart 1990; *NI*, 35.
- 36 John Stockhouse, *G&M*, 12 Haziran 1992.
- 37 Smucker, *G&M*, 7 Ekim 1991.
- 38 Barbara Crossette, *NYT*, 18 Ağustos 1992.
- 39 Bkz. *NI*, 38-9, İsraili gazeteci Amnon Kapeliouk ve ABD'den araştırmacı Dr. Grace Ziem atıfları.
- 40 Braw, *Atomic Bomb*.
- 41 Robert Olen Butler, *WP-MG*, 5 Nisan; Wintle, *FT*, 16-17 Mayıs 1992; Michael Bilton ve Kevin Sim'in incelemeleri, *Four Hours in My Lai*. *AP*, "Five years later, My Lai is a no man's town, silent and unsafe," *NYT*, 16 Mart 1973.
- 42 Butterfield, *NYT*, 1 Mayıs 1977; Whitney, *NYT*, Nisan 1973.
- 43 Buckley'nin yayımlanmamış notları. Bkz. *PEHR*. I, altbölüm 5.1.3.
- 44 Age; *FRS*, 222. King, *The Death of the Army* (1992), atıfta bulunan Kinnard, *War Managers*.
- 45 John Underhill, John Mason ve William Bradford. Bkz. Laurence Hauptman, Hauptman and Wherry, *Pequots* içinde; Salisbury, *Manitou*, 218 ve sonrası. Bkz. Jennings, *Invasion*, tartışmalar ve genel arka plan için.
- 46 Robert Venables, "The Cost of Columbus: Was There a Holocaust?," *View from the Shore, Northeast Indian Quarterly* (Cornell, Güz 1990). Rio Sumpul, bkz. *TNCW*.
- 47 Ayrıntılar için, bkz. *AWWA*, 102-3.
- 48 Carr, *NYT Book Review*, 22 Mart 1992. Biraz ilgi hakkında, belki, Carr'ın yukarıdaki yorumlara cevabıdır, (öz olarak) yayınlandığı yer *Lies of Our Times*, Mayıs 1992. Tamamı: "Amerikan tarihinde hiçbir tarafın kana susamış hayvanlardan pek farklı davranmadığı dönemlerin olduğu fikri anlaşıldığı kadarıyla pek çoklarının dayanamayacağı kadar ahlâki açıdan karmaşık bir durumdur." (Mektuplar, *NYT Book Review*, 23 Ağustos 1992, tamamen farklı meseleler hakkındaki eleştiriye cevap olarak alâkasız biçimde konulmuştur). Nazi analojisini kurmayı okura bırakıyorum.
- 49 *Times* kadrolu eleştirmeni Michio Kakutani, *NYT*, 28 Ağustos; Prescott, *NYT Book Review*, 20 Eylül 1992; Jay Parini, *Bay of Arrows* eleştirileri. Batılı ideologları çok etkilemiş olan yamyamlık mitolojisi hakkında, bkz. Sale, *Conquest*. Etnotarihçi Jalil Sued-Badillo'nun yazdığına göre, "Bugüne kadar arkeolojik araştırmalar Amerika'da herhangi bir yerde yamyamlık pratiklerinin olduğunu kanıtlamamıştır"; *Monthly Review*, Temmuz-Ağustos 1992.

- Kuzey Amerika'daki ritüel yamyamlık hakkında ikinci elden bir anlatım için, bkz. Axtell, *Invasion*, 263; Yerlilerin aktarımları için, Jennings, *Empire*, 446-7.
- 50 Wouk, CT, 2 Haziran 1992. Franklin, MIA.
- 51 Puette, *Through Jaundiced Eyes*, b. 7.
- 52 Bu örnekler hakkında tartışma için, bkz. TNCW; 68, 89. MC, altbölümler. 5.1, 5.5.2, ek 3. NI, ek I, altbölüm. 2. Lederman, *Battle Lines*; ayrıntılar için bkz. benim "Letter from Lexington," *Lies of Our Times*, Eylül 1992.
- 53 Bundy, *Foreign Affairs*, Ocak 1967. Bkz. MC, 175.
- 54 Bu aydınlatıcı ve dolayısıyla katlanılamaz karşılaştırmalar hakkında, bkz. PEHR, c. I, II; MC.
- 55 Vickery, *Cambodia After the 'Peace'*. ABD iç belgeleri hakkında, bkz. FRS, 31, 36.
- 56 Dreze ve Gazdar, *Hunger and Poverty*.
- 57 Bkz. not 32. ABD'nin "savaşı kaybettiği" inancı ve anlamları hakkında, bkz. MC, 241 ve sonrası; ve aşağıda.
- 58 Örneğin, Douglas Pike. Kaynaklar ve tartışma için, bkz. MC, 180; PEHR, c. I, 338. Bkz. RC, b. 2.3.
- 59 *Foreign Relations of the United States*, Vietnam, 1961-1963, I, 343; III, 4n. Gibbons, *US Government*, 70-1, Hava Kuvvetleri Tarihi'ne atıfla.
- 60 Albert, *Z magazine*, 1 Aralık 1991; Cockburn, *LAT*, 5 Aralık; *Nation*, 23 Aralık 1991.
- 61 Bkz. b. 2.1-2. Tonkin Körfezi, MC, 5.5.1; ve RC. Zamanlama hakkında, bkz. *Foreign Relations of the United States*, Vietnam, 1964-1968, 609.
- 62 Bir spekülasyona göre Vietnam'da, Kennedy General Maxwell Taylor ve diğerlerinin önerdiği türden bir kuşatma stratejisine ya da yoğunlaştırılmış bombalamalar ve ölümcül "hızlandırılmış pasifikasyon"la ama daha az ABD kara savaş kuvvetleriyle Nixoncu bir uyarlamaya yönelebilirdi; yurt içindeyse, Johnson'un "Büyük Toplum" programlarını o kadar da gayretkeşlikle sürdürmeyebilirdi.
- 63 Bkz. benim makalem "Vain Hopes, False Dreams," *Z magazine*, Ekim 1992, ve daha derinlikli inceleme ve tartışma için, bkz. *Rethinking Camelot*. Belirtilen kaynaklar ve muhalif literatürdeki diğerleri, olaylar gelişirken büyük ölçüde geçerli bir tablo sunar, şimdi bilinenin ışığında çok az düzeltme yapmak gerekir. Bir özet için, bkz. MC.
- 64 ABD'nin diplomasiyi bozması hakkında bulunabilir olguları baskılama konusunda entelektüel camianın dikkat çekici işbirliği hakkında, bkz. TNCW, b. 3; MC, b. 5.5.3. Bu baskılamanın tüm hikâyesi –bazı vakalarda, bilinçli olarak– henüz anlatılmamıştır.
- 65 Bu durum hakkında, bkz. AWWA, 286.

11. Bölüm

- 1 S. 28, 71-72.
- 2 T-Bone Slim, *Juice*, 68.
- 3 *Economist*, 22 Ağustos 1992.
- 4 Brady, *Spirit*, b. VI; Schoenbaum, *Hitler's Social Revolution*, b. VI. Thompson, *Making*, b. 11.

- 5 Steven Greenhouse, *NYT*, "Income Data Show Years of Erosion for U.S. Workers," *NYT*, 7 Eylül; Adam Pertman, *BG*, 15 Temmuz; Garry Wills, *NYRB*, 24 Eylül 1992. Hükümetin sıra dışı çabaları ve sağ-kanat analistlerin ekonomik olguları gizleyip bozması hakkında, bkz. Paul Krugman, "The Right, the Rich, and the Pacts," *American Prospects*, Güz 1992.
- 6 John Dillin, *CSM*, 14 Temmuz 1992.
- 7 AP, *BG*, 14 Nisan 1991. *NE J. of Med*, Ocak 1990, atıfta bulunan Melvin Konner, *NYT*, 24 Şubat 1990.
- 8 Bkz. b. 4.3. Conniff, *Progressive*, Eylül 1992, Kaus, *End of Equality* incelemesi. Stephen Franklin, Peter Kendall and Colin McMahon, "Caterpillar strikers face the bitter truth," dizideki 3. bölüm, *CT*, 6, 7, 9 Eylül 1992. Fraser'a atıfta bulunan Moody, *Injury*, 147.
- 9 Milton, *Politics*, 155; Puette, *Through Jaundiced Eyes*.
- 10 Franklin ve diğerleri, *age*; RR lokavtı, Alexander Cockburn, *LAT*, 13 Temmuz; Robert Rose, *WSJ*, 20 Nisan 1992. Hoerr, *American Prospect*, Yaz 1992.
- 11 Floyd Norris, *NYT*, 30 Ağustos 1992.
- 12 Peter Gosselin, *BG*, 7 Eylül; Frank Swoboda, *WP weekly*, 14-20 Eylül 1992. Shlomo Maital ve Kim Morgan, *Challenge*, Temmuz 1992. Wolfe, *BG*, 18 Şubat 1990.
- 13 Diego Ribadeneira ve Cheong Chow, *BG*, 8 Eylül; Ribadeneira, *BG*, 25 Eylül 1992.
- 14 Bkz. Alex Carey, "Managing Public Opinion: The Corporate Offensive," manüskri, U. of New South Wales, 1986; Milton, Moody, *age*., Sexton, *War*. Ayrıca Ginger ve Christiano, *Cold War*.
- 15 Sexton, *War*, 76, 55.
- 16 Demarest, "River," 44, 55, 216. Krause, *Battle*, 287, 13, 294, 205 ve sonrası. 152, 178, 253, 486 (Gutman röportajından alıntılar).
- 17 Demarest, "River," 32; Krause, *Battle*, 361, 274 ve sonrası. Hagan, *Peoples Navy*.
- 18 Demarest, "River," 159; Sexton, *War*, 83, 106 ve sonrası.
- 19 Demarest, "River," 199, 210; Krause, b. 22.
- 20 Bekken, Solomon and McChesney, *New Perspectives* içinde. McChesney, *Labor*. İngiltere, bkz. *MC*, b. 1.1-2.
- 21 Demarest, "River," Sonsöz.
- 22 Age; Sexton, *War*, 87.

Kaynakça

- Agee, Philip. *Inside the Company* (Stonehill, 1975)
- Allen, Max. *The Birth Symbol in Traditional Women's Art* (Museum of Textiles, Toronto, 1981)
- Americas Watch. *The 'Drug War in Colombia* (Ekim 1990)
- . *The Struggle for Land in Brazil* (Human Rights Watch, 1992)
- Amsden, Alice. *Asia's Next Giant: South Korea and Late Industrialization* (Oxford, 1989)
- Anti-Slavery Society. *West Papua* (Londra, 1990)
- Appleby, Joyce. *Capitalism and a New Social Order* (NYU, 1984)
- Asia Watch. *Human Rights in Korea* (Ocak 1986)
- Aston, T.H. ve C.H.E. Philpin. *The Brenner Debate: Agrarian Class Structure and Economic Development in Pre-Industrial Europe* (Cambridge, 1985)
- Axtell, James. *The Invasion Within* (Oxford, 1985)
- Bailey, Thomas. *A Diplomatic History of the American People* (New York, 1969)
- Ball, George. *The Past has another Pattern* (Norton, 1982)
- Bello, Walden ve Stephanie Rosenfeld. *Dragons in Distress* (Institute for Food and Development Policy, 1990)
- Benjamin, Jules. *The United States and the Origins of the Cuban Revolution* (Princeton, 1990)
- Bernal, Martin. *Black Athena* (Rutgers, 1987)
- Bhagwati, Jagdish ve Hugh Patrick, y.h.. *Aggressive Unilateralism* (Michigan, 1990)
- Black, Jan Knippers. *United States Penetration of Brazil* (Pennsylvania, 1971)
- Blum, William. *The CIA: a forgotten history* (Zed, 1986)
- Borden, William. *The Pacific Alliance* (Wisconsin, 1984)
- Bovaid, James. *Fair Trade Fraud* (St. Martin's, 1991)
- Brady, Robert. *The Spirit and Structure of German Fascism* (Viking, 1937)
- . *Business as a System of Power* (Columbia, 1943)
- Braw, Monica. *The Atomic Bomb Suppressed: American Censorship in Japan* (M.E. Sharpe, 1991)
- Brewer, John. *Sinews of Power: War, Money and the English State, 1688-1783* (Knopf, 1989)
- Caldwell, Malcolm, y.h.. *Ten Years Military Terror in Indonesia* (Spokesman, 1975)
- Calleo, David. *The Imperious Economy* (Harvard, 1982)
- Catholic Institute of International Relations (CIIR). *Brazil: Democracy and Development* (Londra, 1992)
- Chandler, David. *The Tragedy of Cambodian History* (Yale, 1992)

- Chicago Religious Task Force on Central America. *Dangerous Memories: Invasion and Resistance since 1492* (Chicago, 1991)
- Chomsky, Aviva. *Plantation Society, Land and Labor in Costa Rica's Atlantic Coast 1870-1940* (Doktora tezi, UC Berkeley, 1990)
- Chomsky, Noam. *American Power and the New Mandarins* (Pantheon, 1969) [APNW]
- . *At War With Asia* (Pantheon, 1970) [AWWA]
- . *For Reasons of State* (Pantheon, 1973) [FRS]
- . *Towards a New Cold War* (Pantheon, 1982) [TNCW]
- . *Fateful Triangle* (South End, 1983) [FT]
- . *Turning the Tide* (South End, 1985) [TTT]
- . *Pirates and Emperors* (Claremont, Black Rose, 1986; Amana, 1988) [P&E]
- . *On Power and Ideology* (South End, 1986) [PI]
- . *Culture of Terrorism* (South End, 1988) [CT]
- . *Necessary Illusions* (South End, 1989) [NI]
- . *Deterring Democracy* (Verso, 1990; gözden geçirilmiş baskı, Hill & Wang, 1991) [DD]
- . *Rethinking Camelot*, (South End Press, 1993) [RC]
- ve Edward Herman. *Political Economy of Human Rights* (South End, 1979) [PEHR]
- ve Howard Zinn, y.h.. *Pentagon Papers*, c. 5, Analytic Essays and Index (Beacon, 1972) [PPV]
- Clairmonte, Frederick. *Economic Liberalism and Underdevelopment* (Asia Publishing House, 1960)
- Cooper, Chester. *The Lost Crusade* (Dodd, Mead, 1970)
- Cumings, Bruce. *The Origins of the Korean War*, c. II (Princeton, 1990)
- Daws, Gavan, *Shoal of Time* (Macmillan, 1968)
- Debo, Angie. *And Still the Waters Run* (1940; Princeton, 1991, gözden geçirilmiş baskı)
- Deere, Carmen Diana ve diğerleri. *In the Shadows of the Sun* (Westview, 1990)
- Demarest, David, y.h.. *"The River Ran Red": Homestead 1892* (Pittsburgh, 1992)
- Dertouzos, Michael, Richard Lester ve Robert Solow. *Made in America* (MIT, 1989)
- Dimerstein, Gilberto. *Brazil: War on Children* (Latin America Bureau, Londra, 1991)
- Dreze, Jean ve Haris Gazdar. *Hunger and Poverty in Iraq, 1991* (Development Economics Research Programme, London School of Economics, No. 32, Eylül 1991)
- Drinnon, Richard. *White Savage: the Case of John Dunn Hunter* (Schocken, 1972)
- . *Facing West* (Minnesota, 1980)

- Du Boff, Richard. *Accumulation and Power* (M.E. Sharpe, 1989)
- Evans, Peter. *Dependent Development* (Princeton, 1979)
- Fall, Bernard. *Last Reflections on a War* (Doubleday, 1967)
- Farmer, Paul. *AIDS and Accusation: Haiti and the Geography of Blame* (California, 1992)
- Feffer, John. *Shock Waves: Eastern Europe After the Revolution* (South End, 1992)
- Fitzgerald, Tom. *Between Life and Economics* (1990 Boyer lectures of the Australian Broadcasting Company, ABC, 1990)
- Franklin, Bruce. *M.I.A., or Mythmaking in America* (Lawrence Hill, 1992)
- Gaddis, John Lewis. *Strategies of Containment* (Oxford, 1982)
- . *The Long Peace* (Oxford, 1987)
- Garthoff, Raymond. *Detente and Confrontation* (Brookings, 1985)
- . *Reflections on the Cuban Missile Crisis* (Brookings, 1987)
- George, Alexander, y.h.. *Western State Terrorism* (Polity, 1991)
- Gerschenkron, Alexander. *Economic Backwardness in Historical Perspective* (Harvard, 1962)
- Ginger, Ann Pagan ve David Christiano, y.h.. *The Cold War Against Labor* (Meiklejohn Civil Liberties Institute, 1987), iki cilt.
- Gleijeses, Piero. *Shattered Hope* (Princeton, 1991)
- Green, David. *The Containment of Latin America* (Quadrangle, 1971)
- Greider, William. *Secrets of the Temple* (Simon & Schuster, 1987)
- Hagan, Kenneth. *This Peoples Navy* (Free Press, 1991)
- Haines, Gerald. *The Americanization of Brazil* (Scholarly Resources, 1989)
- Hartmann, Betsy ve James Boyce. *A Quiet Violence: View from a Bangladesh Village* (Zed, 1983)
- Hassett, John ve Hugh Lacey y.h.. *Towards a Society that Serves its People: The Intellectual Contributions of El Salvadors Murdered Jesuits* (Georgetown, 1991)
- Hauptman, Laurence ve James Wherry, y.h.. *The Pequots in Southern New England* (Oklahoma, 1990)
- Hecht, Susanna ve Alexander Cockburn. *The Fate of the Forest* (Verso, 1989)
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *The Philosophy of History* (Dover, 1956; 1830-31 Dersleri)
- Herman, Edward. *The Real Terror Network* (South End, 1982)
- . *Beyond Hypocrisy: Decoding the News In an Age of Propaganda* (South End, 1992)
- ve Frank Brodhead. *Demonstration Elections* (South End, 1984)
- ve Noam Chomsky. *Manufacturing Consent* (Pantheon, 1988) [MC]
- Hewlett, Sylvia Ann. *The Cruel Dilemmas of Development* (Basic Books, 1980)
- Hietala, Thomas. *Manifest Design* (Cornell, 1985)

- Higginbotham, Leon. *In the Matter of Color* (Oxford, 1978)
- Hill, Christopher. *A Nation of Change & Novelty* (Routledge & Kegan Paul, 1990)
- Höfer, Bruni, Heinz Dieterich ve Klaus Meyer, y.h., *Das Fünfhundert-jahridge Reich* (Medico International, 1990)
- Hogan, Michael. *The Marshall Plan* (Cambridge, 1987)
- Holt, Thomas. *The Problem of Freedom* (Johns Hopkins, 1992)
- Horsman, Reginald. *Race and Manifest Destiny* (Harvard, 1981)
- Jackson, Helen. *A Century of Dishonor* (1880; özel edisyonla tekrar baskı Ross & Haines, Minneapolis, 1964)
- Jaimes, Annette, y.h.. *The State of Native America* (South End, 1992)
- ve Andrew Lownie, y.h.. *North American Spies* (Edinburgh, 1992)
- Jennings, Francis. *The Invasion of America* (North Carolina, 1975)
- . *Empire of Fortune* (Norton, 1988)
- Jonas, Susanne. *The Battle for Guatemala* (Westview, 1991)
- Keay, John. *The Honorable Company: A History of the English East India Company* (HarperCollins, 1991)
- Kent, Noel. *Hawaii* (Monthly Review, 1983)
- Khor Kok Peng, Martin. *The Uruguay Round and Third World Sovereignty* (Third World Network, Penang, 1990)
- Kiernan, V G. *European Empires from Conquest to Collapse* (Fontana, 1982)
- Kimball, Warren. *The Juggler* (Princeton, 1991)
- Kinnard, Douglas. *The War Managers* (University Press of New England, 1977)
- Kissinger, Henry. *American Foreign Policy* (Norton, 1974; genişletilmiş baskı)
- Kolko, Gabriel. *The Politics of War* (Random House, 1968)
- . *Confronting the Third World* (Pantheon, 1988)
- Koning, Hans. *Columbus: His Enterprise* (Monthly Review, 1976)
- Krause, Paul. *The Battle for Homestead, 1880-1892* (Pittsburgh, 1992)
- Krenn, Michael. *U.S. Policy toward Economic Nationalism In Latin America, 1917-1929* (Scholarly Resources, 1990)
- La Botz, Dan. *Mask of Democracy: Labor Suppression In Mexico Today* (South End, 1992)
- LaFeber, Walter. *Inevitable Revolutions* (Norton, 1983)
- Landes, David. *The Unbound Prometheus* (Cambridge, 1969)
- Lazonick, William. *Business Organization and the Myth of the Market Economy* (Cambridge, 1991)
- Leacock, Ruth. *Requiem for Revolution* (Kent State, 1990)
- Lederman, Jim. *Battle Lines* (Holt, 1992)
- Leffler, Melvyn. *A Preponderance of Power* (Stanford, 1992)
- Lewy, Guenter. *America in Vietnam* (Oxford, 1978)
- Lobel, Jules, y.h.. *A Less than Perfect Union* (Monthly Review, 1988)

- Maguire, Andrew ve Janet W. Brown, y.h.. *Bordering on Trouble* (Adler & Adler, 1986)
- Mannix, Daniel ve Malcolm Cowley. *Black Cargoes* (Viking, 1962)
- Marshall, John, Peter Dale Scott ve Jane Hunter. *The Iran-Contra Connection* (South End, 1987)
- Mayorga, Francisco. *The Nicaraguan Economic Experience, 1950-1984: Development and exhaustion of an agroindustrial model* (Doktora tezi, Yale, 1986)
- McAfee, Kathy. *Storm Signals* (South End, 1991)
- McClintock, Michael. *Instruments of Statecraft* (Pantheon, 1992)
- McCoy, Alfred. *The Politics of Heroin* (Lawrence Hill, 1991; 1972 baskısının gözden geçirilmiş)
- Merkel, Peter, y.h.. *The Federal Republic of Germany at Forty* (NYU Press, 1989)
- Miller; Nathan. *The Founding Finaglers* (McKay, 1976)
- Milton, David. *The Politics of U.S. Labor* (Monthly Review, 1982)
- Minnear, Richard. *Victors Justice*. (Princeton, 1971)
- Monbiot, George. *Poisoned Arrows* (Abacus, Londra, 1989)
- Moody, Kim. *An Injury to All* (Verso, 1988)
- Moore, Joe. *Japanese Workers and the Struggle for Power, 1945-1947* (Wisconsin, 1983)
- Morris, Richard. *The American Revolution Reconsidered* (Harper & Row, 1967)
- . *The Forging of the Union* (Harper & Row, 1987)
- Nehru, Jawaharlal. *The Discovery of India* (Asia Publishing House, 1961)
- Omissi, David. *Air Power and Colonial Control* (Manchester, 1990)
- Osborne, Robin. *Indonesias Secret Wars* (Allen & Unwin, 1985)
- Parker, Phyllis. *Brazil and the Quiet Intervention, 1964* (Texas, 1979)
- Pastor, Robert. *Condemned to Repetition* (Princeton, 1987)
- Paterson, Thomas, y.h.. *Kennedys Quest for Victory* (Oxford, 1989)
- Peck, James, y.h.. *The Chomsky Reader* (Pantheon, 1987)
- Perkins, Dexter. *The Monroe Doctrine* (1927; tekrar baskı Peter Smith, 1965)
- Peters, Cynthia, y.h.. *Collateral Damage* (South End, 1992)
- Pisani, Sallie. *The CIA and the Marshall Plan* (Kansas, 1991)
- Platt, Tony, y.h.. *Tropical Gulag* (Global Options, 1987)
- Polanyi, Karl. *The Great Transformation* (Beacon, 1957)
- Preston, William, Edward Herman ve Herbert Schiller. *Hope and Folly* (Minnesota, 1989)
- Puette, William. *Through Jaundiced Eyes: How the Media View Organized Labor* (Cornell, 1992)
- Rabe, Stephen. *The Road to OPEC* (Texas, 1982)
- Raghavan, Chakravarthi. *Recolonization: GATT, the Uruguay Round & the Third World* (Third World Network, Penang, 1990)
- Rand, Christopher. *Making Democracy Safe for Oil* (Little, Brown, 1975).

- Reese, Mary Ellen. *General Reinhard Gehlen: the CIA Connection* (George Mason, 1990)
- Robinson, William. *A Faustian Bargain* (Westview, 1992)
- Rogin, Michael Paul. *Fathers and Children* (Random House, 1975)
- Rotter, Andrew. *The Path to Vietnam* (Cornell, 1987)
- Russell, Bertrand. *The Practice and Theory of Bolshevism* (Allen & Unwin, 1920)
- Sale, Kirkpatrick. *The Conquest of Paradise* (Knopf, 1990)
- Salisbury, Neil. *Manitou and Providence* (Oxford, 1982)
- Salisbury, Richard. *Anti-Imperialism and International Competition in Central America, 1920-1929* (Scholarly Resources, 1989)
- Saxton, Alexander. *The Rise and Fall The Rise and fall of the White Republics* (Verso, 1990)
- Schaller, Michael. *The American Occupation of Japan* (Oxford, 1985)
- Schmidt, Hans. *The United States Occupation of Haiti, 1915-1934* (Rutgers, 1971)
- Schweinitz, Karl de. *The Rise & Fall of British India* (Methuen, 1983)
- Schoenbaum, David. *Hitlers Social Revolution* (Doubleday, 1966)
- Schoultz, Lars. *Human Rights and United States Policy toward Latin America* (Princeton, 1987)
- . *National Security and United States Policy toward Latin America* (Princeton, 1987)
- Schwarz, Benjamin. *American Counter-insurgency Doctrine and El Salvador* (RAND, 1991)
- Sexton, Patricia Cayo. *The War on Labor and the Left* (Westview, 1991)
- Shanin, Teodor. *Russia as a 'Developing Society* (Yale, 1985)
- Simpson, Christopher. *Blowback* (Weidenfeld & Nicolson, 1988)
- Skidmore, Thomas. *The Politics of Military Rule in Brazil* (Oxford, 1988)
- Sklar, Holly. *Washingtons War on Nicaragua* (South End, 1988)
- Slim, T-Bone. *Juice is Stranger than Friction* (Kerr, 1992)
- Smith, Adam. *The Wealth of Nations* (Chicago, 1976; ilk baskı, 1776)
- Smith, Joseph. *Unequal Giants* (Pittsburgh, 1991)
- Smith, Stephen. *Industrial Policy In Developing Countries* (Economic Policy Institute, 1992)
- Smith, Wayne. *The Closest of Enemies* (Norton, 1987)
- Solomon, William ve Robert McChesney, y.h.. *New Perspectives In U.S. Communication History* (Minnesota, 1993)
- South Commission. *The Challenge to the South* (Oxford, 1990)
- Stannard, David. *American Holocaust* (Oxford, 1992)
- Stavrianos, L. S. *Global Rift* (Morrow, 1981)
- Stivers, William. *Supremacy and Oil* (Cornell, 1982)
- . *Americas Confrontation with Revolutionary Change In the Middle East* (St. Martin's, 1986)

- Taylor, John. *Indonesia's Forgotten War: the Hidden History of East Timor* (Zed, 1991)
- Taylor, Maxwell. *Swords and Plowshares* (Norton, 1972)
- Thompson, E.P. *The Making of the English Working Class* (Vintage, 1963)
- Todorov, Tzvetan. *The Conquest of America* (Harper & Row, 1985)
- Tracy, James, y.h.. *The Political Economy of Merchant Empires* (Cambridge, 1991)
- Van Alstyne, R.W. *The Rising American Empire* (Oxford 1960)
- Vickery, Michael. *Cambodia: 1975-1982* (South End, 1984)
- Wachtel, Howard. *The Money Mandarins* (M.E. Sharpe, 1990)
- Washington Office on Latin America (WOLA). *Clear and Present Dangers: the U.S. Military and the War on Drugs In the Andes* (October 1991)
- Watkins, Kevin. *Fixing the Rules* (Catholic Institute of International Relations, Londra, 1992)
- Wilentz, Amy. *The Rainy Season* (Simon & Schuster, 1989)
- Wilkins, Thurman. *Cherokee Tragedy* (Oklahoma, 1986)
- Williams, Robert. *Export Agriculture and the Crisis in Central America* (North Carolina, 1986)
- Wolpin, Miles. *Military Aid and Counterrevolution in the Third World* (Lexington Books, 1972)
- Wood, Bryce. *The Dismantling of the Good Neighbor Policy* (Texas, 1985)
- Yergin, Daniel. *The Prize* (Simon & Schuster, 1991)
- Young, Alfred, y.h.. *The American Revolution* (Northern Illinois, 1976)
- Zeman, Z.A.B. *The Making and Breaking of Communist Europe* (Blackwell, 1991)
- Zwick, Jim, y.h.. *Mark Twains Weapons of Satire: Anti-Imperialist Writings on the Philippine-American War* (Syracuse, 1992)